LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
FILOSOFIJOS, SOCIOLOGIJOS IR TEISĖS INSTITUTAS

LIETUVOS FILOSOFINĖS MINTIES ISTORIJOS ŠALTINIAI

I
TOMAS

FEODALIZMO LAIKOTARPIS

VILNIUS 1980

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
FILOSOFIJOS, SOCIOLOGIJOS IR TEISĖS INSTITUTAS

LIETUVOS FILOSOFINĖS MINTIES ISTORIJOS ŠALTINIAI

TRYS
TOMAI

REDAKCINĖ KOLEGIJA:
J. MACEVIČIUS (vyriausiasis redaktorius),
A. GAIDYS, P. KATINAITĖ, B. KUZMICKAS,
R. PLEČKAITIS, A. POŠKA, G. VAITKŪNAS,
I. ZAKSAS, V. ŽEMAITIS

1 F
Li 234

Redakcinė kolegija:
R. PLEČKAITIS (pirmininkas ir ats. redaktorius),
R. SKEIVYS,
S. TUNAITIS, A. VARANAVIČIUS

4503010100

L $\frac{61005—024}{M\ 851(08)—80}$ Z—80

© Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1980

PRATARMĖ

Maždaug prieš 25 metus pradėtuose Lietuvos filosofinės minties istorijos tyrimuose pasiekta tam tikrų rezultatų: išleista monografijų, paskelbta nemaža mokslinių straipsnių, jų tarpe ir visasąjunginiuose bei užsienio leidiniuose, apginta keliolika kandidatinių ir daktarinių disertacijų, mokslinėse konferencijose ir simpoziumuose aptarti filosofijos raidos Lietuvoje tyrimų metodologiniai klausimai.

Pribrendo reikalas atliktų ir vykdomų tyrimų pagrindu pradėti leisti Lietuvos filosofinės minties istorijos daugiatomius akademinius leidinius. Siekiant šio tikslo, pirmiausia buvo užsibrėžta parengti Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinius, kurie padėtų išryškinti šios srities atstovus, jų darbus ir pagrindines koncepcijas, taip pat nustatyti įtakas bei poveikius vienų atstovų kitiems. Šio leidinio rengėjai laikosi nuomonės, kad „Šaltinių" parengimas — tai neištirtos arba mažai ištirtos tam tikros šalies filosofinės minties istorijos tyrimo pirmasis ir būtinas etapas. Taigi „Šaltiniai", kaip susisteminta pagal tam tikrus principus Lietuvos filosofinės minties istorijos medžiaga, turėtų pasitarnauti tyrinėtojams rengiant platesnio pobūdžio darbus, pirmiausia Lietuvos filosofijos istorijos daugiatomį leidinį. Be to, „Saltiniai" pravers Lietuvos kultūros istorijos problemų tyrimui.

Numatyta išleisti trys „Šaltinių" tomai. Pirmasis tomas apima feodalizmo laikotarpį, antrasis — kapitalizmo laikotarpį, trečiasis — socializmo laikotarpį.

Rengiant „Saltinius", prisiėjo susidurti su sunkumais ir nelengvai spręsti kai kuriuos metodologinius, struktūrinius bei techninius klausimus.

„Saltiniuose" laikomasi principo, kad Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniais yra šios srities darbai, sukurti etninės Lietuvos ribose arba svetur gyvenusių lietuvių, susijusių

savo veikla bei kūryba su etnine Lietuva. Tačiau daugelio tautų, tarp jų ir lietuvių istorijoje, kai kurių asmenų kūryba priklauso kelių tautų kultūrai, filosofijai, mokslui. Nemaža kitų tautybių žmonių — lenkų, vokiečių ir kt.— tiek ankstesniais, tiek ir vėlesniais laikais dėstė filosofiją Lietuvos mokyklose, daugiausia Vilniaus universitete. Dėl to jų filosofinis palikimas priklauso ir tų kraštų, kuriems jie atstovavo, ir Lietuvos filosofijos istorijai. Be to, ir Lietuvos mokyklų profesoriai filosofijos kursus skaitė Lenkijos, Prūsijos ir dabartinės Baltarusijos mokyklose. Jų filosofinis palikimas priklauso ir tų kraštų, ir Lietuvos filosofijos istorijai. Tačiau Lietuvos filosofijos istorijos šaltiniais nelaikomi raštai tų asmenų, kurie, gyvendami už etninės Lietuvos ribų ir neturėdami su ja jokio ryšio, pavyzdžiui, lenkų ar kita svetima kalba, juos išleido Vilniuje.

„Šaltinius" sudaro ne tik tiesioginiai filosofinio pobūdžio veikalai, traktatai, monografijos, rankraštiniai paskaitų kursai, moksliniai straipsniai, bet ir kitų sričių darbai, kuriuose išreiškiamos tam tikros epochos visuomeninės pažiūros, idėjos ir teorijos, turinčios ar turėjusios filosofinę bei pasaulėžiūrinę reikšmę ir prasmingumą, vertinant socialinio gyvenimo klausimus ir procesus valstybiniuose aktuose, teisės, ekonomikos, istorijos veikaluose, netgi kai kuriuose brandžiuose šiuo požiūriu grožinės literatūros veikaluose.

Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai pateikiami pagal personalijas, kurios išdėstytos abėcėlės tvarka. Nežinomų autorių darbai aprašyti tomų pabaigoje.

Anotuojama pilniausioji šaltinio publikacija. Jei šaltinis nepublikuotas, anotuojamas jo rankraštis. Jei šaltinis yra keletą kartų publikuotas, anotuojama paskutinė publikacija, kuri paprastai būna pilniausia, šalia nurodant pirmąją. Esant kelioms daugmaž vienalaikėms šaltinio publikacijoms, pirmumas teikiamas atskiru leidiniu, o ne periodikoje paskelbtai publikacijai.

Šaltinio metriką (pavadinimą, tomų skaičių, leidimo ar parašymo datas, puslapių skaičių ir pan.) bei šaltinio dalių išvardijimą stengtasi, kiek galimybės leido, perteikti pilnai ir autentiškai, vengiant trumpinimų ir praleidimų, siekiant išsiversti su minimalia rašybos ir skyrybos modernizacija. Pagrindiniai metrikos elementai — autorius, šaltinio pavadinimas, paantraštiniai ir tomų duomenys — pateikti didžiosiomis raidėmis. Specifinės gotiško, kirilicos ir graždankos šriftų raidės keičiamos atitinkamomis dabar vartojamų lotyniško ir slaviško šriftų raidėmis. Raidės v ir u lotyniškuose tekstuose rašomos

pagal lotynų kalbos ortografijos dabartines taisykles. Šaltinio dalių išvardijimuose išplečiamos kai kurių rūšių santrumpos, taip pat nežymimi kirčiai ir kai kurie kiti diakritiniai ženklai.

Neautentiški šaltinio metrikos bei išvardijamų šaltinio dalių elementai, kaip antai: aprašytos personalijos autoriaus duoti sąlyginiai šaltinių pavadinimai, jo nustatytos parašymo, publikavimo datos ir vietos, suskaičiuota paginacija, patikslinantys ar paaiškinantys įterpimai, nuorodos ir kt., išskiriami kursyvu. Išimtį sudaro lotynų, lenkų, sen. baltarusių, sen. rusų, vokiečių ir kitomis kalbomis parašytų šaltinių pavadinimų vertimai į lietuvių kalbą. Sie vertimai, kurie rašomi tuoj po originalaus šaltinio metrikos teksto, skliaučiami laužtiniais skliaustais.

Tiek šaltinio metrikoje, tiek kitose autentiškose teksto dalyse buvo vengiama daryti praleidimų. Jų imtasi tik būtiniausiais atvejais: 1) neįskaitomose ar defektuotose šaltinių teksto vietose; 2) kitakalbių tekstų santrumpų, kurių prasmės nepavyko išaiškinti, vertimuose; 3) pasikartojančiuose titulų ar pareigybių išvardijimuose. Praleidimai žymimi ženklu <...>.

Signatūra (šaltinio saugojimo vieta ir šifras) nurodoma rankraštiniams šaltiniams bei tiems XVI—XVIII a. spaudiniams, kurių išliko nedaugelis egzempliorių.

Visi trys „Šaltinių" tomai parengti pagal sudarytos vieningos metodikos principus ir taisykles, tačiau kiekvienas tomas turi ir specifinių bruožų bei elementų, atspindinčių tam tikros epochos sąlygas ir reiškinių savitumą, ideologinių bei pasaulėžiūrinių procesų turinį ir t. t.

Pirmąjį „Šaltinių" tomą parengė Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto Lietuvos filosofijos istorijos skyrius. Šio darbo vadovas — instituto vyr. mokslinis bendradarbis filos. m. dr. prof. R. Plečkaitis. Visi „Šaltinių" parengime dalyvavusieji autoriai nurodyti leidinyje. Lotyniškus tekstus peržiūrėjo Vilniaus V. Kapsuko universiteto doc. L. Valkūnas.

Visiems, prisidėjusiems prie šio tomo parengimo, nuoširdžiai dėkojame.

„Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių" redkolegija

ĮVADAS
PIRMAJAM „ŠALTINIŲ" TOMUI

Pirmaisiais Lietuvos filosofinės minties šaltiniais, kuriuose išreikšti filosofinio pobūdžio pasaulėžiūriniai-ideologiniai motyvai, laikytini rašytiniai dokumentai — „Lietuvos metraščiai", LDK didžiųjų kunigaikščių laiškai ir aktai, „Lietuvos Statutas" ir kt. Tačiau daugelio tautų tyrinėtojų požiūriu, filosofinės minties istorijos pirmasis šaltinis yra liaudies kūryba. M. Gorkio žodžiais tariant, liaudis yra pirmasis filosofas ir poetas laiko, kūrybos grožio ir originalumo atžvilgiais. „Šaltiniuose" pateikti lietuvių liaudies kūrybos išdėstymą pagal tam tikrus filosofinio pobūdžio pasaulėžiūrinius motyvus buvo neįmanoma dėl daugelio priežasčių. Tai iš dalies bus galima padaryti, rengiant Lietuvos filosofijos istorijos veikalus.

Į šį „Šaltinių" tomą įtraukti „Lietuvos metraščiai", kai kurių Lietuvos didžiųjų kunigaikščių laiškai ir „Lietuvos Statutas" turi pirmiausia orientacinę reikšmę tyrinėtojams, nagrinėjantiems to meto Lietuvos filosofinės minties istoriją. „Šaltiniuose" pateikta ši medžiaga iš dalies rodo to meto Lietuvoje tam tikra istorine seka plitusių Lietuvos valstybingumo, Renesanso ir humanizmo, Reformacijos ir kontrreformacijos, romėniškos kilmės prigimtinės teisės pažiūrų, idėjų bei teorijų socialines-politines bei filosofines-pasaulėžiūrines priežastis ir motyvus.

„Lietuvos Statutas" (1529, 1566, 1588 m.) yra svarbus feodalizmo epochos Lietuvoje rašytinis paminklas, taip pat politinės, teisinės ir filosofinės minties šaltinis. Jame atsispindi ne tik feodalinės visuomenės klasinis bei luominis susiskirstymas, socialinės politinės bajorijos teisės, bet ir Renesanso bei humanizmo idėjų poveikis Lietuvai. „Lietuvos Statuto" sudarytojai ir leidėjai, baigę Vakarų Europos universitetus, buvo šių idėjų tiesioginėje įtakoje. Šiuo atveju reikšmingas yra L. Sapiegos kreipimasis į karalių ir bajorus, išspausdintas pirmojoje 1588 m. „Lietuvos Statuto" pratarmėje, kurioje L. Sapiega išryškėja

kaip politinis mąstytojas, iš humanizmo pozicijų teigiantis teisinės valstybės ir romėniškosios prigimtinės teisės idėjas. Lietuvos humanistai A. Rotundas, Mykolas Lietuvis ir kiti buvo įsitikinę, kad visuomenės vystymosi pagrindas ir jos pažangos šaltinis yra moraliniai veiksniai ir teisingi, tobuli įstatymai. Šiuo požiūriu kai kurie jų kritikavo feodalizmo ydas, žiaurų valstiečių išnaudojimą, ištaigingą dvasininkų gyvenimo būdą. Neigiamiems feodalinės moralės bruožams humanistai priešpastatydavo patriotizmą, saikingumą, darbštumą ir socialinį aktyvumą. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinio patriotizmo motyvus humanistiniais poetinio žodžio įvaizdžiais išreiškė M. Husovianas.

Plintant Lietuvoje Reformacijai, o kartu su ja humanizmo, Renesanso kultūrai, reikšmingu filosofinės minties reiškiniu darėsi arijonų judėjimas ir jo skelbiamos socialinės idėjos. Kaip radikalioji Reformacijos kryptis, arijonizmas kovoje su katalikiškąja teologija ir scholastika panaudojo ir filosofinį racionalizmą. Kairieji arijonai gynė neturtingųjų miestiečių ir valstiečių interesus, reikalavo įvykdyti socialinius-politinius pertvarkymus: panaikinti baudžiavą, net valstybę ir teismus, skelbė visų piliečių lygybę, religinę toleranciją, asketizmą, krikščioniškąjį utopinį socializmą ir pacifizmą. Dešinieji arijonai — bajorų ir turtingesniųjų miestiečių interesų išreiškėjai — teisindami baudžiavinę santvarką, reikalavo tik sušvelninti feodalinį išnaudojimą. Be to, Lietuvoje plito F. Socino kompromisinės pažiūros, bandžiusios sutaikyti kairiąją ir dešiniąją arijonizmo kryptis, taip pat nuosaikiosios Reformacijos — kalvinizmo — idėjos. Pastarųjų reiškėjas A. Volanas skelbė demokratizmą, prigimtinės teisės ir visuomenės sutarties idėjas. Kiek mažiau šalininkų turėjo liuteronizmas (A. Kulvietis, V. Agripa ir kt.).

Pateikiami šiame tome Renesanso ir humanizmo atstovų visuomeninės minties šaltiniai yra nepilni, jų pažiūrų filosofiniai motyvai dar nėra pakankamai išnagrinėti. Dalis tokių šaltinių yra žuvę arba buvo sunaikinti bei nuslėpti jėzuitų.

Nustatyta, kad Lietuvos didikų ir bajorų vaikai filosofiją studijavo Vakarų ir Centrinės Europos universitetuose nuo XIV a., taip pat ir vėliau — įsteigus Vilniaus universitetą. Kai kurie kilę iš Lietuvos studentai užsienio universitetuose įgydavo filosofijos mokslinius laipsnius — laisvųjų mokslų ir filosofijos bakalauro, taip pat aukščiausią tuo metu laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnį. Šiems laipsniams įgyti buvo galima laikyti bakalauro, taip pat magistro egzaminą arba ginti

tezes, kurios maždaug atitinka dabartinių kandidatinių disertacijų autoreferatus. Pavyzdžiui, žinoma, kad Prahos universitete 1401 m. laisvųjų mokslų ir filosofijos bakalauro laipsnį įgijo Kristupas iš Lietuvos (Christophorus de Lytwania), 1404 m.— Motiejus Vilniškis (Mathias de Wylna), kuriam 1408 m. buvo suteiktas magistro laipsnis.

Viduramžiais universitetuose bakalaurai ir magistrai privalėjo ne tik patys toliau lavintis, bet ir skaityti studentams paskaitas iš mažiau sudėtingų ir daugiau įsimenamų dalykų, diktuoti pagrindinius veikalus. Reikia manyti, kad tokias pareigas turėjo atlikti ir iš Lietuvos kilę, bakalauro ar magistro laipsnį įgiję asmenys. Deja, šis klausimas dar netyrinėtas, jokių paskaitų, skaitytų užsienio universitetuose kilusių iš Lietuvos bakalaurų ar magistrų, užrašų iki šiol nerasta, betgi jų iš esmės ir neieškota. Težinoma tik, kad Altdorfo akademijoje 1597 m. tezes apgynė iš Vilniaus kilęs lietuvis Baltazaras Krosnevičius, kuris 1603 m. Niurnberge išleido knygą „Įvadas Aristotelio aštuonioms „Politikos" knygoms". 1600 m. baigęs Graco universitetą, Upytės bajoro sūnus Jonas Kimbaras išleido tezes „Filosofijos teoremos apie pasaulį ir jo dalis". Vilniuje yra logikos ir praktinės filosofijos paskaitų, skaitytų 1612 m. lietuvių ir lenkų studentams Ingolštato universitete, užrašai[1].

Šios negausios žinios apie užsienio universitetuose studijavusius studentus, kilusius iš Lietuvos, jų užrašus ir verčia daugiau susirūpinti tos srities paieškomis ir tyrinėtojus, ir įstaigas, atsakingas už mokslinius tyrimus Lietuvos kultūros ir mokslo istorijos klausimais.

Filosofinė mintis pagal savo laikmečio profesinį lygį tvirtai pradeda formuotis Lietuvoje XVI a. Tai susiję su tam tikrais socialiniais-ekonominiais ir politiniais bei ideologiniais poslinkiais visuomenės gyvenime, su Renesanso, humanizmo ir Reformacijos idėjų plitimu bei katalikiškosios kontrreformacijos, teologijos ir scholastikos pastangomis įveikti Reformaciją. Vykstant šiai kovai į Lietuvą pakviesti jėzuitai 1569 m. įsteigė Vilniuje kolegiją, kurioje 1571 m. buvo įvestas scholastinės filosofijos kursas. Šioje mokykloje skaitytos filosofijos paskaitos[2] ir mokslinių disputų išspausdintos tezės laikomos anks-

[1] VUB, F 3-2170; MAB, F 9—8.

[2] LLR Gniezno dvasinės seminarijos bibliotekoje yra Vilniaus jėzuitų kolegijos profesoriaus ispano P. Vijanos, dėsčiusio čia 1575—1578 m., gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitos (370 lapų), bet apie tai sužinota, paruošus šio tomo rankraštį spaudai.

čiausiais žinomais filosofijos šaltiniais Lietuvos mokyklose. Apie 1538 m. A. Kulviečio įsteigtoje reformatų mokykloje (panaikinta 1542 m.) dėstytą ar nedėstytą filosofijos kursą nėra jokių žinių.

Didžiausios reikšmės filosofinės minties raidai Lietuvoje turėjo Vilniaus universiteto įsteigimas 1579 m. Jau pirmaisiais mokslo metais jo filosofijos fakultete buvo pradėtas dėstyti trimetis kursas (logikos, fizikos, arba gamtos filosofijos, metafizikos ir etikos). Tas pačias filosofijos disciplinas dėstė filosofijos profesoriai Vilniaus ir jo apylinkių kolegijų ir vienuolynų mokyklose: Kražių ir Kauno jėzuitų kolegijose, Raseinių, Paparčių, Seinų, Ašmenos, Marijampolės, Kauno — dominikonų, pranciškonų, bernardinų, trinitorių, karmelitų, pijorų vienuolynų mokyklose. Taigi Lietuvos mokyklose buvo sukurta ištisa katalikiškosios scholastinės filosofijos dėstymo sistema, kuri autentiškai atsispindi XVI—XVIII a. studentų ir moksleivių pažodžiui užrašytuose filosofijos paskaitų užrašuose, kurie pateikiami šiame tome kaip to meto filosofijos šaltiniai. Tokių rankraštinių filosofijos kursų Vilniaus V. Kapsuko universiteto Mokslinėje bibliotekoje ir Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinėje bibliotekoje yra apie 600. Nemaža jų dalis neturi titulinių puslapių, o jei ir turi, tai nenurodyta dėstymo vieta, metai, paskaitų autorius. Tačiau ištyrus įvairius prierašus rankraščiuose, jų kalbą, stilių, dėstymo metodą ir argumentavimo būdą, galima nustatyti dėstymo vietą, metus, net kai ką pasakyti ir apie patį autorių, pavyzdžiui, kuriam vienuolių ordinui jis priklausė. Duomenų nustatyti užrašymo vietai ir metams galima rasti, skaitant patį filosofijos kurso tekstą. Daugiausia jų randama tam tikrose logikos ir fizikos kursų vietose. Vadinamosios dialektikos terminų ir teiginių teorijoje kartais kaip pavyzdžiai pateikiami vietovių pavadinimai, lietuviški ar lenkiški tikriniai vardai. Vietovių pavadinimai neretai duodami, aiškinant santykio kategoriją, teiginių teisingumo sąlygas, teiginius apie ateitį. Fizikos kurse, nagrinėjant vietos sąvoką, dažnai kaip pavyzdys minimas tos vietovės, kurioje kursas buvo dėstomas, pavadinimas. Dažnai sakoma: „čia, Vilniuje", „čia, Paparčiuose", „čia, Kaune" ir pan. Aiškinant kontinuumą, neretai nurodomi kai kurie Vilniaus universiteto profesoriai. Metus, kada kursas buvo dėstytas, neretai galima nustatyti, skaitant fizikos traktatą „Apie pasaulį ir dangų", kuriame dažnai nurodoma, kiek pasauliui metų tuo laiku, kai kursas buvo dėstomas. Remiantis mokslinių laipsnių teikimo Vilniaus universitete re-

gistracijos rankraštine knyga, jezuitų ir kitų vienuolių ordinų kasmetiniais katalogais bei kitais dokumentais, galima nustatyti ir paskaitų autorių. Nauji, anksčiau nežinomi duomenys apie rankraštinius filosofijos kursus didele dalimi yra paskelbti[3].

XVI—XVIII a. pasirodę spausdinti filosofinio pobūdžio darbai — tai negausios monografijos ir vadovėliai, studentų rašiniai — tezės moksliniams laipsniams įgyti, taip pat filosofijos disputų tezės. Vilniaus universitetas teikė tuos pačius filosofijos laipsnius, kaip ir viduramžių universitetai: laisvųjų mokslų ir filosofijos bakalauro ir laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro[4]. Tezėse būdavo dėstomi bendriausi filosofijos teiginiai, jas vadindavo teiginiais (propositiones), išvadomis (conclusiones), tezėmis (theses). Tezių apimtis siekdavo nuo kelių iki keliolikos, kartais iki dvidešimties ar trisdešimties puslapių. Nors tezes parengti visuomet padėdavo vadovas — filosofijos profesorius, tačiau jos iš esmės yra studento arba filosofijos fakulteto absolvento kūryba. Trejus metus studijavęs filosofiją, studentas sugebėdavo parengti kurios nors filosofijos disciplinos arba ir visos filosofijos bendriausius teiginius tezių forma. Vadovas jam padėdavo pasiruošti tezes apginti, atrasti jų įrodymus, kurie tezėse nebuvo skelbiami. „Šaltiniuose" tezės priskiriamos jas gynusiems asmenims, išskyrus vieną kitą atvejį, kai vadovo dalis parengiant tezes akivaizdžiai viršija tezių gynėjo dalį, arba kai jas ginantis asmuo nenurodo savo pavardės. Šiais atvejais tezės priskiriamos jų vadovui. Lietuvoje daugiausia tezių išspausdino Vilniaus universiteto auklėtiniai. Tačiau mokslinės tezių reikšmės nedera pervertinti: jų apimtis nedidelė, argumentacija neišvystyta, tvirtinamos žinomiausios filosofinių mokyklų tiesos. Bet tezės tam tikru mastu padeda atkurti filosofijos profesoriaus pažiūras, ypač tuo atveju, kai nėra išlikusio jo skaitytų paskaitų kurso.

Iki XVIII a. vidurio Lietuvos mokyklose buvo dėstoma scholastinė filosofija, žinoma vadinamosios antrosios scholastikos pavadinimu, kurios autoritarinis metodas ir empirinių tikrovės tyrimų ignoravimas neskatino mąstymo būdo ir mokslo pažangos. Tą jautė drąsesnieji, linkę į ieškojimus Vilniaus universiteto profesoriai, kurie studentus plačiau supažindindavo ir

---

[3] *Plečkaitis R.* Filosofija Lietuvos mokyklose XVI—XVIII a. Filosofijos mokslų daktaro laipsnio disertacija, d. III. V., 1968.— VUB, Ds 1015. (Rankraštis)

[4] Žr. *Plečkaitis R.* Moksliniai laipsniai senajame Vilniaus universitete.— Mokslas ir gyvenimas, 1975, Nr. 1, p. 22—25.

su Renesanso bei naujųjų laikų gamtos mokslais bei filosofija. Kol remormatai nebuvo įveikti, jėzuitai buvo suinteresuoti, kad jų administruojamas Vilniaus universitetas garsėtų aukštu dėstymo lygiu, kad Lietuvos bajorų vaikai stotų į jį, o ne vyktų studijuoti į užsienio, daugiausia protestantiškus, universitetus. Tačiau ir pačioje scholastinėje filosofijoje buvo problemų, turėjusių realią pozityvią reikšmę: tai idėjos, priklausančios matematinės logikos istorijai, nominalistų ir realistų polemika, išreiškusi materializmo ir idealizmo tendencijas pačioje scholastinėje filosofijoje.

Apie XVIII a. vidurį į Lietuvos—Lenkijos valstybės ekonomiką vis daugiau skverbėsi kapitalistiniai gamybiniai santykiai, reikalavę mokslo ir technikos išvystymo, o tai stabdė feodalizmo sistema ir ją geriausiai atitinkanti sureliginta ideologija ir filosofija. Pažangūs to meto visuomenės atstovai pradeda suvokti, kad filosofijos dėstymas pagal Aristotelio raštų scholastinę interpretaciją yra anachronizmas. Veikiami Vakarų Europos šviečiamųjų idėjų, jie švietimą ir mokslą ima laikyti veiksniu, galinčiu stabdyti ūkinį ir politinį valstybės smukimą. Vienuolių ordinai savo administruojamose mokyklose buvo priversti pertvarkyti švietimo darbą. XVIII a. antrojoje pusėje scholastika Lietuvoje žlunga ir pamažu užleidžia vietą naujųjų laikų filosofijai, kas akivaizdu iš tuo metu išleistų knygų, rankraštinių filosofijos paskaitų kursų, tezių moksliniams laipsniams įgyti ir kitų filosofijos šaltinių. Nors išliko tie patys filosofijos disciplinų pavadinimai, tačiau logika jau neskirstoma į dialektiką ir teorinę filosofiją, ji dėstoma kaip vientisas kursas; po logikos antraisiais metais dėstytą metafiziką sudarė ontologija, psichologija ir natūralinė teologija; fiziką, arba gamtos filosofiją, sudarė kosmologija (kartais kosmologija būdavo priskiriama metafizikos disciplinoms), bendroji ir specialioji fizika; buvo dėstoma ir etika.

Europos universitetuose iki XVIII a. vidurio mokslus tebedėstė lotyniškai. Tačiau veikiant šviečiamosios filosofijos idėjoms buvo panaikinta lotynų kalbos monopolija. Jau R. Dekartas kai kuriuos savo veikalus parašė prancūziškai. XVIII a. antrojoje pusėje iki Edukacinės komisijos reformų Lietuvos mokyklose filosofija buvo tebedėstoma lotyniškai, tačiau tuo metu pasirodo ir pirmieji filosofiniai raštai, parašyti lenkiškai. Tai K. Narbuto „Logika“ bei jo mokinių išleistos tezės. Dvasininkai ir sulenkėjusi šlėkta lietuvių kalbai nepripažino mokslo kalbos teisių. „Šaltiniuose“ pateiktas Troškūnų klebono C. Lukauskio 1797 m.

lietuviškai parengtas pamokslų rinkinys rodo, kad Lietuvoje buvo žmonių, kurie sekė naujųjų laikų filosofijos išplėtota prigimtinės moralės koncepcija.

Edukacinė komisija iš pagrindų pertvarkiusi švietimo darbą, griežtai pasisakė prieš scholastiką ir jos recidyvus, gamtos mokslus atskyrė nuo filosofijos ir tuo sudarė realias sąlygas moksliniams tyrimams, filosofiją visai pašalino iš mokyklų programų, ką, žinoma, reikia vertinti kritiškai ir su išlyga. Edukacinė komisija per visą savo veiklos laikotarpį nesirūpino nei filosofijos dėstytojų, nei filosofijos vadovėlių rengimu, išskyrus jos prašymu E. Kondiljako parengtą logikos vadovėlį vidurinėms mokykloms, taip pat dorovės pagrindų pradžiamokslį. Šiek tiek reformuota pagal naujųjų laikų pažiūras filosofija kartu su scholastikos recidyvais tebebuvo dėstoma vienuolynų mokyklose.

Naujas filosofijos raidos Lietuvoje etapas prasidėjo XIX a. pirmajame ketvirtyje. Vilniaus universitete dėstoma klasikinė vokiečių filosofija (I. Kanto, F. Šelingo, G. Hegelio pažiūros). Tačiau netrūko ir šios filosofijos priešininkų, nesugebėjusių kritiškai suvokti realios kantizmo problematikos ir I. Kanto filosofijos prieštaringumo. Plačiai imamos skelbti šviečiamosios ir vadinamosios sveiko proto filosofijos idėjos. „Šaltiniuose" išsamiai aprašyti XIX a. Vilniaus universiteto filosofų — J. Abichto, J. Goluchovskio, A. Daugirdo — svarbiausi darbai, taip pat universiteto gamtininko J. Sniadeckio filosofiniai kūriniai. Didelę reikšmę turėjo evoliucinės gamtamokslinio materializmo idėjos, kurių žymiausi reiškėjai buvo L. Bojanus ir A. Sniadeckis. Universitete filosofijos paskaitos buvo skaitomos lenkiškai (išskyrus J. Abichto paskaitas), lenkiškai rašomi ir Vilniuje leidžiami filosofijos veikalai.

XIX a. pirmosios pusės filosofinio gyvenimo pakilimas Lietuvoje pirmiausia buvo susijęs su baudžiavinės santvarkos krize ir kapitalistinių santykių vystymusi, žymiais poslinkiais moksle ir technikoje, taip pat su antifeodalinių visuomeninių politinių idėjų plitimu. 1832 m. carinei vyriausybei uždarius Vilniaus universitetą, filosofijos mokslas Lietuvoje neteko savo mokslinės bazės. Tiesa, filosofija kurį laiką buvo dėstoma Vilniaus Dvasinėje akademijoje, filosofiniai straipsniai buvo spausdinami tuometiniuose Vilniuje ėjusiuose žurnaluose.

XVIII a. pabaigoje—XIX a. pirmojoje pusėje filosofinės bei sociologinės minties raidai Lietuvoje didelį poveikį turėjo prancūzų švietėjų F. Voltero, Ž. Ž. Ruso, F. Lamenė, taip pat

XVIII a. Prancūzijos buržuazinės revoliucijos idėjos. Jakobinišką radikalizmą skelbė J. Jasinskis ir kiti. Antibaudžiavines bei antifeodalines pažiūras skelbė J. Lelevelis, J. Goštautas, D. Poška, A. Strazdas, S. Daukantas, S. Stanevičius, K. Nezabitauskis-Zabitis ir kiti lietuvių visuomenės veikėjai bei rašytojai. Kai kurių jų kūryboje žymūs volteriško racionalizmo ir šviečiamojo demokratizmo bruožai (D. Poška ir kiti), neretai susieti su romantizmo koncepcija. XIX a. viduryje išryškėja revoliucinio demokratizmo, taip pat utopinio socializmo idėjos.

Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai — tai pirmasis tokio pobūdžio darbas lietuvių kultūros istorijoje. Dėl to reikėjo įveikti daug sunkumų ir kliūčių, parengiant jį spaudai. Mūsų šalyje nėra išleista panašių darbų. Todėl prisiėjo patiems sukurti atitinkamą metodiką ir jos principus. Šį didelį darbą labai apsunkino ir tai, kad daugelis šaltinių yra išblaškyta įvairiose respublikos ir šalies bibliotekose, dalis yra užsienio bibliotekose ir težinomi tik atskiri išlikę egzemplioriai.

Laikui bėgant, be abejo, bus atrasta naujų Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių, kuriuos numatoma aprašyti atitinkamuose papildomuose leidiniuose.

SANTRUMPOS

a. — amžius
apr. — aprašas
aps. — apskritis
arch. — archyvas
atsp. — atspaudas
b-ka — biblioteka
dab. — dabar; dabartinis, -ė
dr. — daktaras
d. — dalis, diena
d.k. — didysis kunigaikštis
dis-ja — disertacija
d-ja — draugija
e. k. — elektrografinė kopija
f-tas — fakultetas
filos. — filosofija, -inis
F — fondas
fk. — fotokopija
g-ja — gimnazija
gub. — gubernija
in-tas — institutas
k. — kalba
kand. — kandidatas, -inis
kn. — knyga, -oje
kun. — kunigas
kun-štis — kunigaikštis
l. — lapas, -ai
leid. — leidimas
Lit. — Literatūra
m. — miestas, metai
mf. — mikrofilmas
m-la — mokykla
pab. — pabaigoje
pvz. — pavyzdžiui
pr. — pradžioje
prof. — profesorius
p. — puslapis, -iai
rj. — rajonas
s-ga — sąjunga
sąs. — sąsiuvinis
sem-ja — seminarija
sign. — signatūra
sr. — sritis
t. p. — tas pats, to paties
teol. — teologija, -inis
t. — tomas
un-tas — universitetas
vad. — vadinamasis, -oji
vls. — valsčius
vid. — vidurys, -io
ž. — žiūrėk

Lenkiškos santrumpos

cz. — część (dalis)
k. — karta (lapas, puslapis)
otb. od — otbitka od (atspaudas iš)
rkp. — rękopis (rankraštis)
rocz. — rocznik (metų tomas)
s. — stronica (kn. puslapis)
t. s. — ten sam (tas pats, to paties)
t. — tom (tomas)
zesz. — zeszyt (sąsiuvinis)

Lotyniškos santrumpos

f. — folium (lapas)
p. — pagina (puslapis)
t. — tomus (tomas)
vol. — volumen (tomas)

Prancūziškos santrumpos

p.	— page (puslapis)	*t.*	— tome (tomas)

Rusiškos santrumpos

л.	— лист (lapas)	с.	— страница (puslapis)
лл.	— листы (lapai)	т.	— том (tomas)
ненум.	— ненумерованный, -ая, (nenumeruotas, -ta)	ч.	— часть (dalis)

Vokiškos santrumpos

Bd.	— Band (tomas)	*S.*	— Seite (puslapis)
H.	— Heft (sąsiuvinis)	*T.*	— Teil (dalis, skyrius)
Lf.	— Lieferung (veikalo sąsiuvinis)		

Miestų ir valstybių santrumpos

Gd.	— Gdańsk	*LLR*	— Lenkijos Liaudies Respublika
K.	— Kaunas		
Kr.	— Kraków	*СПб.*	— Санкт Петербург
M.	— Maskva	*V.*	— Vilnius
LDK	— Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė	*W.*	— Warszawa
		Wr.	— Wrocław

Bibliotekų ir archyvų santrumpos

BCzK — Čartoriskių b-ka Krokuvoje (Biblioteka Czartoryskich w Krakowie).

BFKB — Baltarusijos TSR Mokslų Akademijos Fundamentinė J. Kolaso b-ka Minske (Бібліятэка фундаментальная АН БССР імя Якуба Колоса).

BG — Lenkijos Mokslų Akademijos Gdansko b-ka (Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk).

BJK — Jogailos un-to Krokuvoje b-ka (Biblioteka Jagiellońska w Krakowie).

BK — Lenkijos Mokslų Akademijos Kurniko b-ka (Biblioteka Kórnicka).

BNW — Varšuvos Nacionalinė b-ka (Biblioteka Narodowa w Warszawie).

BUW — Vroclavo un-to b-ka (Biblioteka uniwersytecka we Wrocławiu).

BVLB — Baltarusijos TSR Valstybinė V. I. Lenino b-ka Minske (Бібліятэка дзяржаўная БССР імя У. І. Леніна у Мінску).

BZO — Nacionalinė Osolinskių b-ka Vroclave (Biblioteka zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu).

CVIA — LTSR Centrinis valstybinis istorinis archyvas.

KMKT — Torunės miesto M. Koperniko b-ka (Książnica Miejska im. M. Kopernika w Toruniu).

KVIM — Kauno Valstybinis istorijos muziejus.

LKLI — LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros in-tas.

LSŠB — Leningrado Viešoji M. Saltykovo-Ščedrino b-ka (Публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина в Ленинграде).

MA — LTSR Mokslų Akademija.

MAB — LTSR Mokslų Akademijos Centrinė b-ka.

MAII — LTSR Mokslų Akademijos Istorijos in-tas.

PAN — Lenkijos Mokslų Akademija (Polska Akademia Nauk).

RB — LTSR Respublikinė b-ka.

TUB — Tartu Valstybinio un-to Mokslinė b-ka (Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslik Raamatukogu).

UMAB — Ukrainos TSR Mokslų Akademijos Centrinė mokslinė b-ka (Бібліотека центральна наукова Академії наук Української РСР).

UMAL — Ukrainos TSR Mokslų Akademijos Lvovo b-ka (Бібліотека наукова Академії наук Української РСР у Львові).

VUB — Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko un-to Mokslinė b-ka.

A

ABICHTAS Johanas Heinrichas (Abicht Johann Heinrich), 1762.V.2 ar 4 Folkštete—1816.IV.28 Vilniuje, filosofas. Baigęs Rudolštato g-ją, nuo 1781 Erlangeno un-te studijavo teologiją, klausė filosofijos, filologijos, istorijos, matematikos, fizikos, fiziologijos paskaitų, gilinosi į psichologiją ir pedagogiką. Studijuodamas un-te, 1783 įstojo į Erlangeno Moralės ir dailiųjų mokslų in-tą. Baigęs un-tą, nuo 1784 dirbo namų mokytoju. Savarankiškai studijavo filosofiją, ruošėsi filosofijos dėstymo darbui. 1788—804 dėstė filosofiją Erlangeno un-te. Ne vėliau kaip 1788 gavo filosofijos daktaro laipsnį. 1790 buvo paskirtas ekstraordinariniu, 1796 ar 1799 — ordinariniu filosofijos profesoriumi. 1804-16 Vilniaus un-to filosofijos profesorius. Abichto filosofijos raidą, kurioje skirtini du laikotarpiai — ankstyvasis (1788—93) ir vėlyvasis (1794—816), arba pagrindinis, sąlygojo vokiečių šviečiamosios filosofijos tradicijos ir kantizmas. Šviečiamųjų idealų orientuojamas į filosofijos veiksmingumą ir naudingumą, kūrybinę veiklą Abichtas pradėjo nuo etikos, ankstyvuoju laikotarpiu skirdamas jai ypač daug dėmesio. Plėtodamas šviečiamąją tradiciją, etiką jis grindė žmogaus prigimtimi, o jos modeliavimą stengėsi priderinti prie I. Kanto gnoseologinių principų. Pažinimo teorijoje Abichtas savaip plėtojo Kanto apriorizmą ir fenomenalizmą, reabilitavo ontologiją, kosmologiją, racionalinę psichologiją ir teologiją. Kūrė prigimtinę teisę, ja užbaigdamas praktinės filosofijos sistemą. Vidinių raidos impulsų ir konfrontacijos su skepticizmu paakintas, vėlyvuoju kūrybos laikotarpiu Abichtas bandė sutvirtinti metodologinius filosofijos pagrindus, peržiūrėti ir išplėtoti kai kurias jos grandis. Šiuo laikotarpiu jo filosofijos išeities taškas buvo vadinamasis dvasiškumo principas („aš esu tikras, kad manyje yra dvasiškumas“), traktuojamas kaip betarpiškai suvokiamas sąmonės faktas. Šį principą prie-

žastiniu ryšiu jis siejo su dvasiškumu kaip realybe, o dvasiškumą — inherencijos ryšiu su dvasiškuoju pradu kaip substratu. Tokiu būdu buvo paruošta metodologinė atrama dvasiškojo prado, kaip neginčytinos realybės, galių — pažinimo, jausmų ir valios — modeliavimui. Buvo peržiūrima ir toliau plėtojama pažinimo teorija, beveik iš naujo kuriama jausmų ir valios teorija. Pripažindamas nuo subjekto sąmonės nepriklausomai egzistuojantį pasaulį, Abichtas atsiribojo nuo subjektyvistinių Kanto m-los tendencijų. Plėtojo etiką, ją priderindamas prie žmogaus prigimties modeliavimo poslinkių. Vilniuje parašytuose darbuose Abichtas iš esmės kartojo tai, ką jau buvo išdėstęs vėlyvuoju kūrybos laikotarpiu Vokietijoje išleistuose veikaluose. Gindamas vokiečių filosofiją, o ypač kantizmą, polemizavo su J. Sniadeckiu. Nemažai prisidėjo prie kantizmo skleidimo Lietuvoje.

VERSUCH EINER KRITTISCHEN UNTERSUCHUNG ÜBER DAS WILLENSGESCHÄFTE UND EINER DARAUF GEGRÜNDETEN BEANTWORTUNG DER FRAGE: WARUM GEHN DIE MORALISCHEN LEHREN BEI DEN MENSCHEN SO WENIG IN GUTE GESINNUNGEN UND HANDLUNGEN ÜBER? VON JOHANN HEINRICH ABICHT DER PHILOSOPHIE DOKT., DER GOTTESGELAHRTHEIT CANDID., UND ORDENTL. MITGL. DES HOCHFÜRSTL. INSTIT. DER MORAL UND SCHÖNEN WISSENSCHAFTEN ZU ERLANGEN. [BANDYMAS KRITIŠKAI IŠTIRTI VALIOS VEIKLĄ IR TUO REMIANTIS ATSAKYTI Į KLAUSIMĄ: KODĖL MORALĖS MOKSLAI TAIP MENKAI NUKREIPIA ŽMONES PRIE GERŲ NUSISTATYMŲ IR VEIKSMŲ? PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, FILOSOFIJOS DAKTARAS, TEOLOGIJOS KANDIDATAS IR ERLANGENO DIDŽIAKUNIGAIKŠTIŠKOJO MORALĖS IR DAILIŲJŲ MOKSLŲ INSTITUTO TIKRASIS NARYS.] Frankfurt am Main, im Verlag der Jägerischen Buchhandlung, 1788, XVIII + 307 S.

Dalys: Versuch einer krittischen Untersuchung über das Willensgeschäfte, 1—241. Woher kommt es: daß die moralischen Lehren nicht mehr Einfluß in gute Gesinnungen und Handlungen haben?, 242—307.

Psichologiniu žmogaus prigimties potencijų modeliavimu grindžiama etika. Išskiriama valia, jausmai ir pažinimas kaip psichiniai žmogaus veiksmų komponentai. Valia traktuojama kaip veiksmų pagrindas, betarpiškai determinuojamas jausmų ir tarpiškai — pažinimo. Jausmų genezė siejama su savimone kaip savo ypatumų suvokimu. Išskiriami fiziški ir dvasiški ypatumai, o pagal tai — kūniški ir dvasiški jausmai kaip veiksmų motyvai. Genetiniu jausmų diferencijavimu grindžiamas jų apsprendžiamų veiksmų moralinis bipoliariškumas. Mo-

ralinio dėsnio funkcija — žmogaus veiklos, nukreiptos į laimę kaip kūniškų jausmų idealą, pajungimas veiklai, nukreiptai į laimę kaip dvasiškų jausmų idealą. Antrojoje veikalo dalyje sprendžiamos psichologinės moralinio auklėjimo problemos.

MAB, Mf. 837.

VERSUCH EINER METAPHYSIK DES VERGNÜGENS NACH KANTISCHEN GRUNDSATZEN ZUR GRUNDLEGUNG EINER SYSTEMATISCHEN THELEMATOLOGIE UND MORAL VON M. JOHANN HEINRICH ABICHT, PRIVATDOZENT DER WELTWEISHEIT AUF DER UNIVERSITÄT ZU ERLANGEN. [MALONUMO METAFIZIKOS TYRINĖJIMAS PAGAL KANTO PRINCIPUS SISTEMINGAI TELEMATOLOGIJAI IR MORALEI PAGRĮSTI, PARAŠĖ M. JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, ERLANGENO UNIVERSITETO FILOSOFIJOS PRIVATDOCENTAS.] Leipzig, bey Joh. Philipp Haugs Wittwe, 1789, XXIV+302 S.

Dalys: Einleitung, 1—32. Transcendentale Aesthetik des Gefühls, 33—90. Transcendentale Analytik, 91—203. Transcendentale Dialektik, 204—302.

Jausmų kaip moralės motyvų sankcionavimas veikale „Bandymas kritiškai ištirti valios veiklą...“ kirtosi su Kanto etikos gnoseologinėmis prielaidomis. Arba nutraukti eudemonistinę tradiciją, atmetant jausmus kaip moralės motyvus, arba įveikti Kanto gnoseologines prielaidas — tokios buvo dvi kraštutinės galimybės. Abichtas pasirinko kompromisą. Jausmų interpretavimu jis stengėsi prisiderinti prie Kanto etikos gnoseologinių prielaidų. Šio uždavinio sprendimas yra svarbiausias anotuojamo veikalo siekinys. Stengiamasi įrodyti apriorinę jausmų kilmę. Sprendžiama dorybės ir laimės santykio problema.

MAB, Mf. 838.

NEUES SYSTEM EINER PHILOSOPHISCHEN TUGENDLEHRE AUS DER NATUR DER MENSCHHEIT ENTWICKELT. INSBESONDRE ZU VORLESUNGEN BESTIMMT VON JOHANN HEINRICH ABICHT, DER PHILOSOPHIE DOKTOR, UND DES HOCHFÜRSTL. INSTITUTS DER MORAL UND SCHÖNEN WISSENSCHAFTEN MITGLIED. [NAUJOJI FILOSOFINIO DOROVĖS MOKSLO SISTEMA, KILDINAMA IŠ ŽMOGAUS DVASINĖS PRIGIMTIES. VISŲ PIRMA SKIRIAMA PASKAITOMS, PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, FILOSOFIJOS DAKTARAS IR DIDŽIAKUNIGAIKŠTIŠKOJO MORALĖS IR DAILIŲJŲ MOKSLŲ INSTITUTO NARYS.] Leipzig, bey Johann Ambrosius Barth, 1790, XVI+374 S.

Dalys: Einleitung. Entwicklung der vorzüglichsten moralischen Begriffe und ihres Zusammenhangs, 1—18. Metaphysik

der Sitten, 19—198. Allgemeine Sittenlehre oder Von den Cardinaltugenden, 199—350. Methodenlehre der Moral, 351—374.

Daugiau ar mažiau reviduojama, papildoma ir toliau vystoma pirmųjų etinių Abichto veikalų problematika. Išdėstomi pagrindiniai žmogaus dvasinės prigimties interpretacijos aspektai ir tuo remiantis aiškinamos pagrindinės etinės kategorijos. Sprendžiama moralinio normavimo, moralės emocinio motyvavimo, laisvės, moralinės imputacijos, kaltės ir nuopelno, pareigos, gėrio ir blogio, žmogaus paskirties, laimės, moralės ir religijos santykio bei kt. problemos. Ypač daug vietos skiriama moraliniam normavimui. Išdėstomas moralės dėsnių kodeksas. Gvildenami psichologiniai moralinio auklėjimo klausimai.

MAB, Mf. 836.

VON DEM NUTZEN UND DER EINRICHTUNG EINES ZU LOGISCHEN UEBUNGEN BESTIMMTEN COLLEGIUMS. EINE EINLANDUNGSSCHRIFT VON JOHANN HEINRICH ABICHT, DER PHILOSOPHIE DOKTOR. [APIE LOGINĖMS PRATYBOMS SKIRTŲ PASKAITŲ NAUDĄ IR ORGANIZAVIMĄ. PASKATINIMUI SKIRTAS DARBAS, PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, FILOSOFIJOS DAKTARAS.] Leipzig, bey Johann Ambrosius Barth, 1790, XXII + 50 S.

Dalys: Plan zu logischen Uebungen: Aufklärung der Begriffe, 1—2. Aufsuchung des Einerley und Verschiedenen an den Begriffen und an ihren Gegenständen, 2—8. Aufsuchung des Wesentlichen und Außerwesentlichen, des Grundes und der Folge, des Innern und Aeußern, 8—10. Betrachtung des mit seinen Gründen und mit seinem Einerley Uebereinstimmenden; oder von der Wahrheit der Begriffe, so wie sie durch Urtheile und Schlüsse zu erlangen ist, 11—45. Anleitung zu Abhandlungen und zur Critik derselben, 46—50.

Teisingas mąstymas aiškinamas kaip vaizdinių sujungimas ir išskyrimas. Nurodomi trys pagrindiniai intelektiniai vaizdinių sujungimo ir išskyrimo dėsniai: 1) vaizdinių, išreiškiančių tai, kas vienoda, sujungimas ir vaizdinių, išreiškiančių tai, kas skirtinga, išskyrimas; 2) vaizdinių (tarp jų ir skirtingų), santykiaujančių kaip vidujiška ir išoriška, arba kaip pagrindas ir pasekmė, sujungimas; 3) susiderinančių, t. y. tiek išreiškiančių tai, kas vienoda, tiek santykiaujančių kaip pagrindas ir pasekmė, vaizdinių sujungimas, o prieštaraujančių vaizdinių, t. y. kontradiktorinių sujungtiems vaizdiniams, išskyrimas. Sie dėsniai traktuojami kaip gairės loginėms pratyboms. O vaiz-

dinių išskaidymas į jų sudėtines dalis laikomas loginių pratybų prielaida.

MAB, $\frac{1—18}{11.110}$ (e.k.).

PHILOSOPHIE DER ERKENNTNISSE VON JOHANN HEINRICH ABICHT DOKTOR, UND PROFESSOR DER PHILOSOPHIE AN DER ACADEMIE ZU ERLANGEN. [PAŽINIMO FILOSOFIJA, PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, DAKTARAS IR ERLANGENO AKADEMIJOS FILOSOFIJOS PROFESORIUS.] Bayreuth, bey Johann Andreas Lübeks Erben, 1791, *XVI*+673 S.

Dalys: Einleitung. Allgemeinster Zwek und Umfang der Philosophie, 1—8. Theorie des Erkenntnißvermögens, 9—91. Logik oder Von dem rechten Gebrauche des Erkenntnißvermögens, 92—356. Critik des Erkenntnißvermögens, oder Von den Grenzen unserer Erkenntnisse, 359—545. Metaphysik der Erkenntnisse, 545—662.

Veikalas parašytas, apmąstant I. Kanto gnoseologijos principus. Išskiriamos dvi pagrindinės pažinimo filosofijos dalys: formalioji ir materialioji filosofija. Formalioji filosofija skirstoma į pažinimo galios teoriją, pažinimo galios kanoną ir pažinimo galios kritiką. Pažinimo galios teorija apima jutimų, pojūčių, intelekto, proto, sprendinių galių teorijas, skiriama jų dėsningumams atskleisti. Pažinimo galios kanono, susidedančio iš logikos ir metodologijos, funkcija — nurodyti, kaip teisingai naudotis pažinimo galia. Logika skirstoma į grynąją ir taikomąją logiką. Grynosios logikos objektas — pažinimo galios prigimtyje slypintys tiesos dėsniai ir sąlygos, o taikomosios logikos objektas — empirinės tiesos taisyklės ir sąlygos. Pažinimo galios kritika skiriama pažinimo galimybių riboms nurodyti. Materialiosios filosofijos objektas — žinios kaip pažinimo rezultatas. Nagrinėjamos metafizinės žinios, sudarančios transcendentalinę filosofiją, arba metafiziką, kaip vieną grynosios materialiosios filosofijos dalių. Prie metafizikos priskiriama ontologija, metafizinė psichologija, kosmologija ir teologija.

MAB, Mf. 839.

NEUES SYSTEM EINES AUS DER MENSCHHEIT ENTWICKELTEN NATURRECHTS VON JOHANN HEINRICH ABICHT DOKTOR, UND PROFESSOR DER PHILOSOPHIE AN DER UNIVERSITÄT ZU ERLANGEN. [NAUJOJI IŠ ŽMOGAUS DVASINĖS PRIGIMTIES KILDINAMOS PRIGIMTINĖS TEISĖS SISTEMA, PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, DAKTARAS IR ERLANGENO UNIVERSITETO FILO-

SOFIJOS PROFESORIUS.] Bayreuth, bey Johann Andreas Lübecks Erben, 1792, *XXII*+558 S.

Dalys: Rechtsgrundsätze der Weisheit, 1—156. Rechtsgrundsätze der Klugheit, 157—552.

Prigimtinė teisė apibrėžiama kaip iš žmogaus dvasinės prigimties kildinamų teisių mokslas. Skiriama absoliuti grynoji prigimtinė teisė ir hipotetinė prigimtinė teisė. Absoliučios grynosios teisės objektas — teisės, plaukiančios iš žmogaus dvasinės prigimties. Jos traktuojamos kaip įgimtos, nekintamos, būtinos, neperduodamos, visuotinės, visiems žmonėms lygios teisės. Hipotetinės teisės objektas — žmogaus teisės į jo dvasinės prigimties tikslams aktualizuoti reikalingas priemones ir sąlygas. Jų didžioji dalis traktuojama kaip įsigytos, kintamos, laikinos, perduodamos, o ne visiems žmonėms lygios teisės. Moralę ir teisę jungia žmogaus dvasinės prigimties nurodytų tikslų bendrumas, o skiria normatyvinio santykio su jų aktualizavimu pobūdis: moralė įpareigoja, o teisė leidžia.

MAB, Mf. 842.

KRITISCHE BRIEFE ÜBER DIE MÖGLICHKEIT EINER WAHREN WISSENSCHAFTLICHEN MORAL, THEOLOGIE, RECHTSLEHRE, EMPIRISCHEN PSYCHOLOGIE UND GESCHMAKSLEHRE MIT PRÜFENDER HINSICHT AUF DIE KANTISCHE BEGRÜNDUNG DIESER LEHRE VON IOHANN HEINRICH ABICHT. [KRITINIAI LAIŠKAI APIE TEISINGOS MOKSLINĖS MORALĖS, TEOLOGIJOS, TEISĖS, EMPIRINĖS PSICHOLOGIJOS IR ESTETIKOS GALIMYBĘ, PATIKRINANČIAI ATSIZVELGIANT Į ŠIO MOKSLO PAGRINDIMĄ KANTO FILOSOFIJOJE, PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS.] Nürnberg, in der Felsekerschen Buchhandlung, 1793, *XVI*+637 S.

Laiškai traktuotini kaip įvadas į jausmų tyrinėjimą. Aiškinama jausmų teorijos svarba, kuriant filosofiją kaip sistemą. Priekaištaujama Kantui, kodėl šis nesukūręs pagrįstos jausmų ir valios teorijos. Duodamos struktūrinės jausmų tyrinėjimo gairės: jausmų teorija, jausmų logika, jausmų galios kritika, jausmų metafizika. Grindžiama jausmų teorijos reikšmė etikai, teologijai, teisės mokslui, empirinei psichologijai, estetikai.

MAB, 614.175 (e.k.).

HERMIAS ODER AUFLÖSUNG DER DIE GÜLTIGE ELEMENTARPHILOSOPHIE BETREFFENDEN AENESIDEMISCHEN ZWEIFEL HERAUSGEGEBEN VON JOHANN HEINRICH ABICHT. [HERMIJAS, ARBA TEISĖTĄ ELEMENTARIĄJĄ FILOSOFIJĄ LIEČIANČIŲ ENESIDEMO ABE-

JONIŲ ISSPRENDIMAS, ISLEIDO JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS.] Erlangen, in der Waltherischen Buchhandlung, 1794, *IV*+146 S.

Atkirtis Šulcės skepticizmui, griovusiam Reinholdo, o kartu ir Kanto filosofijos pamatus. Šis skepticizmas lietė daugiausia šias problemas: ar priežastingumo kategorija taikytina daiktams savyje; ar galima iš pažinimo kaip sąmonės fakto išvesti jo ryšį su išoriniu pasauliu; ar pateisintina išvada apie egzistavimą to, kas mąstoma. Abichtas, spręsdamas šias ir kitas problemas, stengėsi paruošti tokius filosofijos apmatus, kurie atsilaikytų prieš bet kokį skepticizmą.

MAB, Mf. 946.

SYSTEM DER ELEMENTARPHILOSOPHIE ODER VOLLSTÄNDIGE NATURLEHRE DER ERKENNTNIß=GEFÜHL=UND WILLENSKRAFT DARGESTELLT VON JOHANN HEINRICH ABICHT. [ELEMENTARIOSIOS FILOSOFIJOS SISTEMA, ARBA PILNUTINIS MOKSLAS APIE PAŽINIMO, JAUSMŲ IR VALIOS JĖGŲ PRIGIMTĮ, PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS.] Erlangen, bey Johann Jakob Palm, 1795, *XVI*+323 S.

Dalys: Allgemeine Einleitung, 3—19. Theorie der Erkenntnißkraft, 19—136. Theorie der Gefühlkraft, 136—208. Theorie der Willenskraft, 209—314.

Veikalas skiriamas elementariajai filosofijai sukurti. Pradedama nuo dvasiškumo fakto („aš esu tikras, kad manyje yra dvasiškumas") kaip absoliučios gnoseologinės pradžios. Išskiriama pažinimas, jausmai ir valia kaip trys dvasiškumo aspektai, o pagal tai — ir trys sielos jėgos. Elementarioji filosofija skiriama šių jėgų dėsningumams atskleisti. Reviduojama pažinimo teorija, išdėstyta „Pažinimo filosofijoje". Iš pagrindų peržiūrima jausmų teorija, dėstyta ankstesniuose etikos veikaluose. Išvystoma sisteminga valios interpretacijos teorija.

MAB, Mf. 835.

KURZE DARSTELLUNG DES NATUR=UND VOLKERRECHTS ZUM GEBRAUCH BEY VORLESUNGEN VON JOHANN HEINRICH ABICHT. [TRUMPAS PRIGIMTINĖS IR TARPTAUTINĖS TEISĖS IŠDĖSTYMAS NAUDOTIS PASKAITOSE, PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS.] Bayreuth, bey Johann Andreas Lübeks Erben, 1795, *VI*+151 S.

Dalys: Einleitung. Von der moralischen Natur des Menschen, als von der Quelle der Bestimmung und Realität rechtlicher Begriffe, 1—25. Absolutes reines Naturrecht. Rechte der Menschheit, 25—46. Hypothetisches oder bedingtes Naturrecht, 46—151.

Anksčiau išleisto veikalo „Naujoji iš žmogaus dvasinės prigimties kildinamos prigimtinės teisės sistema“ kompendiumas. Tarp šių veikalų nėra esminių metodologinio ir struktūrinio pobūdžio skirtumų.

MAB, $\frac{L—18}{11111}$ (e. k.).

VERSUCH EINER BEANTWORTUNG DER AUFGABE: „WELCHE FORTSCHRITTE HAT DIE METAPHYSIK IN DEUTSCHLAND SEIT LEIBNITZ UND WOLFF GEMACHT?“ VON JOHANN HEINRICH ABICHT, DOCTOR UND PROFESSOR DER PHILOSOPHIE AN DER ACADEMIE ZU ERLANGEN. [BANDYMAS ATSAKYTI Į KLAUSIMĄ: „KOKIĄ PAŽANGĄ PADARĖ METAFIZIKA VOKIETIJOJE NUO LEIBNICO IR VOLFO LAIKŲ?“ PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, ERLANGENO AKADEMIJOS FILOSOFIJOS DAKTARAS IR PROFESORIUS.] — Preisschriften über die Frage: Welche Fortschritte hat die Metaphysik seit Leibnitzens und Wolffs Zeiten in Deutschland gemacht? Von Johann Christoph Schwab, Hercogl. Würtemberg. Geheimen Rathe und vormaligem Professor der Philosophie auf der hohen Karls — Schule zu Stuttgard. Karl Leonhard Reinhold, Professor in Kiel, und Johann Heinrich Abicht, Doctor und Professor der Philosophie zu Erlangen. Herausgegeben von der Königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften. Berlin bei Friedrich Maurer, 1796, S. 255—469.

Dalys: Įvadas, 257—264. Was kann Metaphysik seyn?, 264—275. Sind uns metaphysische wahre Erkenntnisse möglich?, 275—291. Welche objektive Bedeutung haben unsere metaphysischen Erkenntnisse, 291—306. Welche Fortschritte haben die Neuern in der Naturlehre der Seelenkraft, in den sogenannten Theorien unserer Seelenkräfte gemacht?, 306—390. Was hat die Metaphysik in der Ontologie, folglich in ihren allgemeinsten metaphysischen Begriffen und Grundsätzen von einem Dinge überhaupt durch die Neuern gewonnen?, 390—445. Von den Fortschritten in der Cosmologie, 445—460. Fortschritte in der metaphysischen Seelenlehre, 460—464. Fortschritte der neuern Philosophie in der Gotteslehre, 464—469.

Metafizika apibrėžiama kaip nesuvokiamo, t. y. ne suvokimu, bet samprotavimu prieinamo, filosofija. Ji priešpastatoma fizikai, kuri apibrėžiama kaip suvokiamo, t. y. suvokimu pažįstamo, filosofija. Išskiriamos trys pagrindinės metafizikos dalys: pažinimo, jausmų ir papročių metafizika. Anotuojamas veikalas iš esmės skiriamas pažinimo metafizikai. Kritiško metafizikos raidos nuo G. Leibnico ir Ch. Volfo iki I. Kanto vertinimo kontekste išdėstoma sielos jėgų (pažinimo, jausmų, valios) teorija, paliečiami kai kurie pažinimo jėgos kritikos aspektai,

grindžiama ontologija, kosmologija, metafizinė psichologija, teologija.

TUB, VI—355.

DIE LEHRE VON BELOHNUNG UND STRAFE IN IHRER ANWENDUNG AUF DIE BÜRGERLICHE VERGELTUNGSGERECHTIGKEIT ÜBERHAUPT, UND AUF DIE CRIMINAL=GESETZGEBUNG INSBESONDERE, WIE AUCH AUF MORAL, THEOLOGIE UND ERZIEHUNGSWISSENSCHAFT NACH KRITISCHEN PRINCIPIEN NEU BEARBEITET VON JOHANN HEINRICH ABICHT PROFESSOR. ERSTER BAND. [APDOVANOJIMO IR BAUSMĖS MOKSLAS, TAIKOMAS CIVILINĖJE JUSTICIJOJE APSKRITAI, O YPAČ BAUDŽIAMŲJŲ ĮSTATYMŲ LEIDYBOJE, TAIP PAT MORALĖJE, TEOLOGIJOJE IR AUKLĖJIMO TEORIJOJE, PAGAL KRITINIUS PRINCIPUS IŠ NAUJO PARENGĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, PROFESORIUS. PIRMASIS TOMAS.] Erlangen, bey Johann Jakob Palm, 1796, *XVI*+454 S.

Dalys: Einleitung, 1—10. Strafe und Belohnung nach dem Sprachgebrauche, 10—19. Recht des Sprachgebrauchs in der Vergeltungslehre, 19—28. Was kann Strafe und Belohnung nach dem gemeinen Menschenverstande seyn, und was nicht?, 28—107. Der Glaube an Belohnung und Strafe aus der sittlichen Natur begründet, 108—227. Zweckmäßigkeit der Belohnung und Strafe, 227—238. Verwandte Begriffe, 238—300. Prüfung anderer Theorien von Belohnung und Strafe, 300—429. Versuch einer psychologischen Geschichte der Begriffe von Belohnung und Strafe, 429—454.

Sprendžiama apdovanojimo ir bausmės problema. Kritikuojamos sampratos, apdovanojimą siejančios su išorinėmis gėrybėmis, o bausmę — su išoriniu blogiu. Remiantis žmogaus moralinės prigimties tyrinėjimu, aiškinama, kad apdovanojimas yra moralinio nuopelno sukeliami malonūs jausmai, o bausmė — moralinės kaltės sukeliami nemalonūs jausmai. Išorinės gėrybės ir blogis, kiek jie sužadina nuopelno ir kaltės pajautimą, traktuojami kaip apdovanojimo ir bausmės priemonės. Duodama istorinė (Platono, Aristotelio, stoikų, Ch. Garvės, Epikūro, G. Leibnico, Ch. Volfo, I. Kanto ir kt.) apdovanojimo ir bausmės problemos sprendimo apžvalga bei kritika.

TUB, IV—Lc 84.

DIE LEHRE VON BELOHNUNG UND STRAFE IN IHRER ANWENDUNG AUF DIE BÜRGERLICHE VERGELTUNGSGERECHTIGKEIT ÜBERHAUPT, UND AUF DIE CRIMINAL=GESETZGEBUNG INSBESONDERE, WIE AUCH AUF MORAL UND THEOLOGIE NACH KRITISCHEN PRINCIPIEN NEU BEARBEITET VON JOHANN HEINRICH ABICHT

PROFESSOR. ZWEYTER BAND. [APDOVANOJIMO IR BAUSMĖS MOKSLAS, TAIKOMAS CIVILINĖJE JUSTICIJOJE APSKRITAI, O YPAČ BAUDŽIAMŲJŲ ĮSTATYMŲ LEIDYBOJE, TAIP PAT MORALĖJE IR TEOLOGIJOJE, PAGAL KRITINIUS PRINCIPUS IŠ NAUJO PARENGĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, PROFESORIUS. ANTRASIS TOMAS.] Erlangen, bey Johann Jakob Palm. 1797, *X*+674 S.

Dalys: Die Lehre von Belohnung und Strafe auf die bürgerliche Vergeltungsgerechtigkeit überhaupt, und auf die Criminal-Gesetzgebung insbesondere angewand, 1—426. Die Lehre von Belohnung und Strafe auf die Moral, Theologie und Erziehungswissenschaft angewand, 427—664.

Veikalo II tomas skiriamas I tome išdėstytos apdovanojimo ir bausmės koncepcijos taikymo teisėje, moralėje ir teologijoje problemoms. Kritiškai apžvelgiama civilinė baudžiamoji teisė: bausmės interpretavimas, baudžiamieji įstatymai, jų pagrindimas ir tikslai, nusikaltimo, kaltės ir bausmės dydžio nustatymas, prievartos taikymas. Nubrėžiamos reviduota bausmės koncepcija grindžiamos gairės naujai civilinei baudžiamajai teisei. Remiantis reviduota apdovanojimo koncepcija, kritikuojamas civilinis apdovanojimas. Sprendžiant apdovanojimo koncepcijos taikymo moralėje problemą, išskiriami du aspektai: apdovanojimu grindžiamas dorybės ugdymas ir apdovanojimo kaip dorybės pasekmės pajautimo ugdymas.

TUB, IV—Lc 84.

PHILOSOPHIE DER SITTEN. ERSTER THEIL. ALLGEMEINE PRAKTISCHE PHILOSOPHIE VON JOHANN HEINRICH ABICHT. ZWEYTE DURCHAUS UMGEARBEITETE AUSGABE. [PAPROČIŲ FILOSOFIJA. PIRMOJI DALIS. BENDROJI PRAKTINĖ FILOSOFIJA, PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS. ANTRASIS, VISISKAI PERDIRBTAS LEIDIMAS.] Leipzig, bey Johann Ambrosius Barth, 1798, XVI+388 S.

Dalys: Einleitung. Begriff, Quelle und Haupttheile einer Philosophie der Sitten, 1—11. Reine praktische Philosophie: Naturlehre oder Theorie des Willens, 12—36. Von der sittlichen Natur des Menschen, 37—388.

Knyga pristatoma kaip antrasis, iš pagrindų perdirbtas veikalo „Naujoji filosofinio dorovės mokslo sistema, kildinama iš žmogaus dvasinės prigimties" leidimas. Atsispindi poslinkiai etinės sistemos interpretavime. Daugiausia dėmesio skiriama žmogaus moralinei prigimčiai kaip moralinių dėsnių bei jų motyvų šaltiniui atskleisti. Sprendžiama laisvės ir būtinumo,

teisingumo, nuopelno ir kaltės, apdovanojimo ir bausmės bei kt. problemos, autoriaus traktuojamos kaip moralinės prigimties pasekmės. Veikalo II dalis nebuvo išleista.

MAB, 627609 (e. k.).

REVIDIRENDE KRITIK DER SPEKULATIVEN VERNUNFT IN VERBINDUNG MIT DEN METAPHYSISCHEN WISSENSCHAFTEN DER REINEN ONTOLOGIE UND KOSMOLOGIE, DER EMPIRISCHEN PSYCHOLOGISCHEN WESENLEHRE UND THEOLOGIE VON JOHANN HEINRICH ABICHT, PROF. DER PHILOSOPHIE. ERSTER THEIL. [PERSVARSTYTA SPEKULIATYVIOJO PROTO KRITIKA SĄRYSYJE SU METAFIZINIAIS GRYNOSIOS ONTOLOGIJOS IR KOSMOLOGIJOS, EMPIRINIO PSICHOLOGINIO SIELOS PAGRINDIMO IR TEOLOGIJOS MOKSLAIS, PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, FILOSOFIJOS PROFESORIUS. PIRMOJI DALIS.] VON DER BEDEUTUNG DER KENNTNISSE ODER DER SKEPTICISMUS, IDEALISMUS UND REALISMUS, DER KRITIK DER SPECULATIVEN VERNUNFT ERSTES BUCH. [APIE ŽINIŲ REIKŠMĘ, ARBA SKEPTICIZMAS, IDEALIZMAS IR REALIZMAS. SPEKULIATYVIOJO PROTO KRITIKOS PIRMOJI KNYGA.] Altenburg, bei Carl Heinrich Richter, 1799, XIV+300 S. VON DER OBJEKTIVITÄT, WAHRHEIT UND BEGRÜNDUNG DER KENNTNISSE. DER KRITIK DER SPEKULATIVEN VERNUNFT ZWEYTES BUCH. [APIE ŽINIŲ OBJEKTYVUMĄ, TIESĄ IR PAGRINDIMĄ. SPEKULIATYVIOJO PROTO KRITIKOS ANTROJI KNYGA.] Altenburg, bei Carl Heinrich Richter, 1799, VI+575 S.

Pirmosios knygos dalys: Einleitung. Ueber die Wichtigkeit metaphysischer Kenntnisse und ihrer Kritik, 1—80. Kritik der spekulativen Vernunft. Natur und Umfang einer solchen Kritik, 81—172. Reine Kritik der spekulativen Vernunft: Ueber die Bedeutung unsrer Kenntnisse, 173—300.

Antrosios knygos dalys: Ueber die Objektivität unsrer Kenntnisse, 1—496. Ueber Wahrheit, Begründung und Gewißheit, 497—575.

Išskiriamos trys pagrindinės spekuliatyviojo proto kritikos problemos: žinių reikšmė, jų realumas, arba objektyvumas, ir jų teisingumas. Žinių reikšmė apibrėžiama kaip jų santykis su atvaizduojamu objektu. Pagal žinių reikšmės sampratą išskiriamos šios filosofinės kryptys: transcendentalinis realizmas (kai žinioms priskiriama objektyvioji reikšmė), transcendentalinis idealizmas (kai neigiama objektyvioji žinių reikšmė), metafizinis transcendentalinis idealizmas (kai metafizinės žinios traktuojamos kaip nieko nereiškiančios idėjos, o pojūčių duomenims priskiriama subjektyvioji reikšmė), transcendentalinis skepticizmas (kai abejojama, ar žinioms priskirtina objektyvioji

reikšmė, ar nepriskirtina). Šioms kritikuojamoms kryptims priešpastatomas imanentinis realizmas. Imanentinis realizmas, pripažindamas subjektyviąją žinių reikšmę, neatmeta ir nepriskiria joms objektyvios reikšmės, jis apskritai problemą laiko neišsprendžiama.

Antroji I dalies knyga skiriama žinių objektyvumo, arba realumo, ir jų tiesos problemai. Žinių objektyvumas traktuojamas kaip jų pritaikomumas konkretesniam objektų apibrėžimui, arba individualizavimui, kitaip sakant, kaip jų konstitutyvusis pritaikymas. Jis priešpastatomas žinių reikšmei kaip jų santykiui su atvaizduojamu objektu ir žinių reguliatyviajam pritaikymui, t. y. jų pritaikymui kitoms žinioms sutvarkyti. Objektyvumo problema iš esmės traktuojama kaip žinių sintezės problema. Objektyvumo mokslas kaip tik ir skiriamas apriorinių vaizdinių sintezės dėsniams atskleisti. Tiesa apibrėžiama kaip nepakeičiamas žinių apibrėžtumas. Ji priešpastatoma žinių abejotinumui kaip jų dvireikšmio apibrėžtumo galimybei. Spekuliatyviojo proto kritikos funkcija tiesos mokslo atžvilgiu — pagrindinių gairių žinių teisingumui pasiekti išryškinimas.

MAB, Mf. 946; 833.

PSYCHOLOGISCHE ANTHROPOLOGIE. ERSTE ABTHEILUNG. AETIOLOGIE DER SEELENZUSTÄNDE. ERSTE LIEFERUNG VON JOHANN HEINRICH ABICHT. [PSICHOLOGINĖ ANTROPOLOGIJA. PIRMOJI DALIS. SIELOS BŪSENŲ ETIOLOGIJA. PIRMASIS SĄSIUVINIS, PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS.] Erlangen, 1801, *X*+341 S.

Dalys: Einleitung, 1—26. Aetiologie der Seelenzustände: Von den menschlichen Seelenkräften, 27—111. Der menschliche Körper, 112—211. Entferntere Quellen der Seelenphänomene, 212—341.

Psichologinės antropologijos objektas — sielos būsenos, sukeliamos sielos prigimties bei jos ankstesnių būvių, kūno ir išorinių priežasčių. Ji skirstoma į sielos būsenų etiologiją (mokslą apie sielos būsenų šaltinius) ir fenomenologiją (mokslą apie sielos reiškinius). Anotuojamoji psichologinės antropologijos I dalis skiriama sielos būsenų šaltiniams atskleisti. Tiriama sielos (pažinimo, jausmų, valios) jėgų prigimtis, kūnas ir išvestiniai žmogaus sugebėjimai, galios, polinkiai (polinkis apibrėžti, apibendrinti, atvaizduoti, atmintis, fantazija, vaizduotė, dėmesys). „Sielos būsenų etiologijos“ II sąsiuvinis, turėjęs

atskleisti kitus sielos būsenų šaltinius, nebuvo išleistas. Nebuvo išleista ir „Psichologinės antropologijos“ II dalis.

MAB, Mf. 840.

VERBESSERTE LOGIK ODER WAHRHEITSWISSENSCHAFT AUF DEN EINZIG GÜLTIGEN BEGRIFF DER WAHRHEIT ERBAUT VON JOHANN HEINRICH ABICHT. [PATOBULINTA LOGIKA, ARBA TIESOS MOKSLAS, PAGRĮSTAS VIENINTELE TEISĖTA TIESOS SĄVOKA, PARASE JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS.] Fürth, im Büreau für Litteratur, 1802, *XVI*+478 S.

Dalys: Einleitung, 1—82. Wahrheitslehre: Von der Wahrheit überhaupt, 83—155. Von den erweislichen Kenntnißarten, und den Gesetzen ihrer Wahrheit, 156—478.

Atmetama loginė, arba formalioji, tiesos samprata (tiesa kaip žinios dalių tarpusavis arba vienos žinios kitai atitikimas) bei objektyvioji tiesos samprata (tiesa kaip žinios atitikimas objektui.) Tiesa traktuojama kaip žinių apibrėžtumas, arba nekintamumas. Ji priešpastatoma žinių abejotinumui kaip jų dvireikšmio apibrėžtumo galimybei. Mokslas apie pažinimo jėgos prigimtį ir objektyvumo mokslas traktuojami kaip logikos prielaida: pirmasis nurodo logikai gnoseologinės medžiagos rūšis, o antrasis — absoliučius žinių apibrėžimo, arba sintezės, dėsnius, kuriais kaip neįrodomomis tiesomis grindžiamas įrodomų žinių teisingumas.

MAB, Mf. 841.

ENCYKLOPÄDIE DER PHILOSOPHIE. MIT LITERARISCHEN NOTIZEN. VON JOHANN HEINRICH ABICHT, ORDENTLICHEM PROFESSOR DER PHILOSOPHIE. [FILOSOFIJOS ENCIKLOPEDIJA. SU PASTABOMIS APIE LITERATŪRĄ. PARAŠĖ JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS, ORDINARINIS FILOSOFIJOS PROFESORIUS.] Frankfurt am Mayn, bey Friedrich Wilmans, 1804, XX+432 S.

Dalys: Einleitung. Von der Philosophie überhaupt, 5—18. Spekulative Wissenschaft, 18—234: Theoretische Philosophie, 18—100. Aesthematische Philosophie, 100—111. Thelematologische Philosophie, 112—128, Schluß der spekulativen Philosophie. Psychologische Anthropologie, 129—234. Praktische Philosophie, 235—432: Logik, 239—294. Die Sprachkunst, 294—305. Die Darstellungskunst, 305—338. Die Lebenskunst, 338—432.

Išdėstoma filosofijos sistema. Aptariamos pagrindinės sistemos grandys ir jų ryšiai, apžvelgiamos tos dalys, kurios liko neišnagrinėtos atskiruose veikaluose. Pastabose duodama glausta kai kurių filosofinių problemų kėlimo ir sprendimo is-

torijos apžvalga. „Filosofijos enciklopedija“ yra paskutinis Vo kietijoje išleistas Abichto veikalas. Jis vertintinas kaip apskrita visos jo kūrybinės veiklos apibendrinimas.

MAB, Mf. 834.

INITIA PHILOSOPHIAE PROPRIE SIC DICTAE. LIBER I. PSYCHOLO GIAE PARTEM PRIMAM CONTINENS. AUCTORE IOANNE HENRICO ABICHT. [VADINAMOSIOS TIKROSIOS FILOSOFIJOS PAGRINDINIA TEIGINIAI. I KNYGA, APIMANTI PIRMĄJĄ PSICHOLOGIJOS DAL AUTORIUS JOHANAS HEINRICHAS ABICHTAS.] Vilnae, 1814, X+185 p

Dalys: Prolegomena, 1—11. Psychologiae pars 1: De anima viribus, earumq; natura, legibus et facultatibus, 11—23. D natura mentis, 24—97. De natura cordis, 97—149. De cons cientia, 150—159. De natura animi, 160—185.

Vienintelis Vilniuje išleistas Abichto darbas. Kartojami pa grindiniai Vokietijoje sukurtų pažinimo, jausmų ir valios teo rijų teiginiai.

VUB, T 5546.

HERMIAS, ODER AUFLÖSUNG DER DIE GÜLTIGE ELEMENTARPHILO SOPHIE BETREFFENDEN AENESIDEMISCHEN ZWEIFEL. [HERMIJAS ARBA TEISĖTĄ ELEMENTARIĄJĄ FILOSOFIJĄ LIEČIANČIŲ ENESI DEMO ABEJONIŲ IŠSPRENDIMAS.] — „Philosophisches Journal“, Bd. 1 Erlangen, 1794, S. 157—164.

Straipsnyje Abichtas supažindina su savo veikalo „Hermijas arba teisėtą elementariąją filosofiją liečiančių Enesidemo abe jonių išsprendimas“ problematika.

TUB, Mrg. 3036.

SYSTEM DER ELEMENTARPHILOSOPHIE, ODER VOLLSTÄNDIGE NA TURLEHRE DER ERKENNTNIβ=GEFÜHL=UND WILLENSKRAFT [ELEMENTARIOSIOS FILOSOFIJOS SISTEMA, ARBA PILNUTINIS MOKSLAS APIE PAŽINIMO, JAUSMŲ IR VALIOS JĖGŲ PRIGIMTĮ.] — „Philosophisches Journal“, Bd. 3, Erlangen, 1795, S. 37—47.

Straipsnyje Abichtas supažindina su pagrindinėmis savo vei kalo „Elementariosios filosofijos sistema, arba pilnutinis mokslas apie pažinimo, jausmų ir valios jėgų prigimtį“ proble momis.

TUB, Mrg. 3036.

KURZE DARSTELLUNG DES NATUR — UND VÖLKERRECHTS ZUM GEBRAUCH BEY VORLESUNGEN. [TRUMPAS PRIGIMTINĖS IR TARP TAUTINĖS TEISĖS IŠDĖSTYMAS NAUDOTIS PASKAITOSE.] — „Philo sophisches Journal“, Bd. 3, Erlangen, 1795, S. 272—279.

Straipsnyje Abichtas išdėsto pagrindinius savo veikalo „Trumpas prigimtinės ir tarptautinės teisės išdėstymas naudotis paskaitose“ teiginius, nurodo skirtumus su anksčiau išleistu veikalu „Naujoji iš žmogaus dvasinės prigimties kildinama prigimtinės teisės sistema“.

TUB, Mrg. 3036.

O GRANICACH DOŚWIADCZENIA. [APIE PATYRIMO RIBAS.] — Jakiej filozofii polacy potrzebują. Wyboru dokonał i wstępem poprzedził Władysław Tatarkiewicz, W., 1970, s. 274—281. *Pirmoji publikacija:* „Gazeta Literacka Wileńska“, 1806, Nr. 4, s. 56—64, Nr. 5, s. 68—70.

Abichto darbo, skaityto 1805 m. rugsėjo 15 d. Vilniaus un-to atvirame posėdyje, vertimas į lenkų k. Atmetamas racionalistinis žinių kilmės aiškinimas, suabsoliutinantis subjektą, ir sensualistinis žinių kilmės aiškinimas, suabsoliutinantis patyrimą. Išskiriami trys žinių šaltiniai: pažinimo jėgos prigimtis, patyrimas ir menas, suprantamas kaip tikslingai siekiamas pažinimas. Patyrimo galimybės ir ribos nagrinėjamos bendrame šių šaltinių kontekste. Problemos pasirinkimu viešam pasisakymui autorius pabrėžė savo nusistatymą prieš tuo metu Vilniaus unte vyravusį empirizmą.

ENCYCLOPAEDIA PHILOSOPHIAE. [FILOSOFIJOS ENCIKLOPEDIJA.] 66 p.

Dalys: Prolegomena, 7—9. Psychologiae Pars 1. De animae viribus earumque natura, legibus et facultatibus, 10—52. Critica mentis, 53—66.

Abichto skaityto Vilniaus un-te filosofijos kurso rankraštis. Pirmoji dalis, apimanti pažinimo, jausmų ir valios teoriją, buvo suredaguota ir išleista, ž. „Vadinamosios tikrosios filosofijos pagrindiniai teiginiai. I knyga, apimanti pirmąją psichologijos dalį“. Antroji dalis skiriama proto kritikai. Joje sprendžiamos tos pačios problemos, kaip ir Vokietijoje išleistame veikale „Persvarstyta spekuliatyviojo proto kritika sąryšyje su metafiziniais grynosios ontologijos ir kosmologijos, empirinio psichologinio sielos pagrindimo ir teologijos mokslais“. Rankraštyje yra daug taisymų ir papildymų, trūksta kai kurių puslapių.

MAB, Mf. 1080.

Lit.: A. Neubig, Dr. Johann Heinrich Abicht, Professor der Philosophie zuerst in Erlangen, zuletzt in Wilna, einer der tiefsten Denker Teutschlands, Bayreuth, 1843. S. Tunaitis, J. H. Abichtas — Vilniaus universiteto profesorius.— „Problemos“, 1971, Nr. 2(8), p. 53—56.

S. Tunaitis

AGRIPA Vaclovas Jonas (Agrippa Wenceslaus, Agryppa Wacław), apie 1525—1597, politikas, kultūros veikėjas, literatas. 1545—1548 studijavo Leipcigo, 1548 Krokuvos, o 1552 Vitenbergo un-tuose. 1563 karaliaus Žygimanto Augusto sekretorius, 1574 — seimo maršalka, 1575 — LDK raštininkas. Valdant Steponui Batorui, dirbo karaliaus kanceliarijoje, dalyvavo Gdansko, Velikije Luki, Pskovo žygiuose. 1586 paskirtas Minsko kaštelionu, 1588 — kandidatas į Lietuvos pakanclerius, 1590 Smolensko kaštelionas. Dažnai lankėsi Livonijoje su diplomatinėmis ir administracinėmis misijomis. Politiniais bei tikybiniais klausimais polemizavo su katalikybės šalininkais. Buvo gerai susipažinęs su Antikos istorija, literatūra, filosofija, bendravo su F. Melanchtonu. M. Strijkovskis dedikavo Agripai savo „Kronikos" skyrių. Reikšminga visuomeninė, kultūrinė Agripos veikla. Propagavo dorovingumą, suprantamą kaip tarnavimo visuomenei būdą. Kėlė gyvenimo prasmės, patriotizmo, teisingumo klausimus, palaikė romėniškos lietuvių kilmės koncepciją, nagrinėjo problemą, koks turėtų būti idealus kunigaikštis. Protestantizmo šalininkas, propagavo evangeliškąją doktriną. Patriotinės Agripos idėjos, veikla ugdė nacionalinę lietuvių savimonę, stabdė krašto lenkėjimo procesą.

ORATIO FUNEBRIS DE ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS ET DOMINI DOMINI IOHANNIS RADZIVILI OLICIAE ET NESNISI DUCIS, VITA ET MORTE. SCRIPTA A WENCESLAO AGRIPPA LITHUANO. [NEKROLOGAS APIE ŠVIESIOJO KUNIGAIKŠČIO IR PONO, OLIKOS IR NESVYŽIAUS VALDOVO, PONO JONO RADVILOS GYVENIMĄ IR MIRTĮ, PARAŠYTAS LIETUVIO VACLOVO AGRIPOS.] — Oratio Funebris De Illustrissimi Principis Et Domini Domini Iohannis Radzivili Oliciae et Nesnisi Ducis, vita et morte, scripta à Wenceslao Agrippa Lithuano. Epicedion Scriptum A Philippo Melanthone. 1553. Addita Est Narratio Scripta à fide digno de Vualachorum tyrannis, quae ostendit. Turcicos Tyrannos non solum crudelitate, sed etiam astutia magna et fraudibus grassari. *P. 1—38.*

Remiantis Antikos pavyzdžiais, propaguojamas pilietinius jausmus ugdantis ir stiprinantis dorovingumas. Aukštinama daugelis praeities politinių veikėjų. Ryškios humanizmo, patriotizmo tendencijos, atsispindi proreformacinė autoriaus orientacija.

MAB, $\frac{\text{L—16}}{\text{1—38}}$ (fk.).

Lit.: M. Ročka, V. J. Agripa — kultūros veikėjas ir literatas.— „Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Literatūra", t. X, V., 1967, p. 45—68.

A. Varanavičius

ARCECHOVSKIS Antanas (Arciechowski Antonius), 1674 Mozūrijoje—1709.VII.11 Vilniuje, filosofas jėzuitas. 1703 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Vilniaus un-te dėstė poetiką ir retoriką, Pinsko ir Polocko jėzuitų kolegijose — retoriką. 1707—09 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1707).

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1707—08, 95+369 p.

Dalys: Introductio in logicam Aristotelis seu dialectica. Tradita anno Domini 1707 septembris 2, 1—95. Logica Aristotelis sive philosophia rationalis in Alma Academia et Universitate Vilnensi anno Domini 1707 mense octobris die 17 explanata, 1—369.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Yra idėjų, artimų loginių klasių teorijai ir kitoms šiuolaikinės logikos sritims. Antrojoje kurso dalyje plačiai aiškinama abstrahavimas, universalijos ir predikamentai.

MAB, F 9—15. 16.

R. Plečkaitis

AUCEPIJUS Teodoras (Aucepius Theodorus), 1691.V.3—1773. VIII.8 Rioselyje, filosofas, teologas jėzuitas. Braunsberge, Ilūkstėje ir Pinske dėstė poetiką ir retoriką. 1726—31 Rioselyje ir Nesvyžiuje, 1732—36 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Paskui Braunsberge, Pinske ir 1742—44 Vilniaus un-te dėstė teologiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1732), teologijos daktaras (1742). 1752—57 Rioselio jėzuitų kolegijos rektorius. 1767—73 Rioselio kolegijoje ėjo bažnytines pareigas.

TRACTATUS PHILOSOPHICUS IN LIBROS ARISTOTELIS DE ORTU ET INTERITU ET DE ANIMA ETC. SEU PHILOSOPHIAE NATURALIS PARS ALTERA. CONSCRIPTA SUB ADMODUM REVERENDO PATRE THEODORO AUCEPIO SOCIETATIS JESU ARTIUM LIBERALIUM ET PHILOSOPHIAE DOCTOREM SCIENTIAE NATURALIS ACTUALEM PROFESSOREM IN ALMA ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI ANNO 1736. [FILOSOFIJOS TRAKTATAS APIE ARISTOTELIO KNYGAS „APIE ATSIRADIMĄ IR IŠNYKIMĄ", „APIE SIELĄ" IR T. T., ARBA ANTROJI GAMTOS FILOSOFIJOS DALIS. RAŠYTA DIKTUOJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI TEODORUI AUCEPIJUI, VILNIAUS AKADEMIJOS IR UNIVERSITETO GAMTOS MOKSLO AKTUALIAJAM PROFESORIUI 1736 METAIS.] 256 p.

Dalys: Tractatus philosophicus in libros De ortu et interitu, 1—83. Animastica sive tractatus philosophicus in libros Aristo-

telis De anima, 85—202. Disputatio ultima. De elementis, 203—241. Disputatio de meteoris, 241—256.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas. Nėra pirmosios gamtos filosofijos dalies ir traktato „Apie pasaulį ir dangų". Naujųjų laikų gamtos mokslu nesiremiama.

VUB, F 1 — D 1376.

R. Plečkaitis

B

BARTILIJUS Laurynas (Bartilius Laurentius), 1569.VIII. Tarnuve — 1635.VIII.28 Smolenske, filosofas, teologas jėzuitas. 1591—93 Braunsbergo jėzuitų kolegijoje studijavo filosofiją, 1601 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. 1605—08 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, un-tas jam suteikė laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnį. Paskui Vilniaus un-te ir Nesvyžiuje dėstė teologiją, 7 m. vadovavo Pultusko kolegijai. 1635 buvo paskirtas Lietuvos jėzuitų provinciolu. Išleido religinio turinio raštų.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1605—06, 458 p.

Dalys: In universam Aristotelis philosophiam prooemium, 1—42.

Logica, 42—458: Disputatio de secundo actu intellectus, 302—338. Disputatio de scientia, 339—458.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Tai vienas seniausių žinomų išlikusių filosofijos kursų, dėstytų Lietuvos m-lose. Jame plačiai analizuojama universalijos ir Aristotelio kategorijos.

VUB, F 3—2067. *R. Plečkaitis*

BARTOLDAS Karolis (Bartold Carolus), 1680.XI.28 Mozūrijoje — 1748.V.24 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. Mokėsi Pultusko jėzuitų kolegijoje. Plocke, Varšuvoje ir Vilniaus un-te dėstė poetiką ir retoriką, Naugarduke — filosofiją. 1716—19 dėstė filosofiją Vilniaus un-te. Paskui Pinske, Varšuvoje ir Vilniaus un-te dėstė teologiją ir kanonų teisę, buvo Lomžos kolegijos rektorius. 1735—38 Vilniaus un-to rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1716), teologijos daktaras (1725), kanonų teisės daktaras (1735). 1738—41 Lietuvos jėzuitų provinciolas.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1716—19, 50+150+152+ +28+144+16+30 p.

Dalys: Introductio in logicam seu dialectica, 1—48. Rationalis philosophia seu logica, 1—141. Philosophia naturalis seu physica. *Disputationes in octo libros Physicorum Aristotelis,* 1—146. Disputatio septima. De mundo et caelo, 147—151. Tractatus mathematico astronomicus. De sphaera mundi, 1—21. Continuatio scientia naturalis seu physicae. Disputatio prima. De ortu et interitu, seu de generatione et corruptione, 1—52. Disputatio secunda. In libros De anima quaestiones, 52—124. Philosophia transnaturalis seu metaphysica, 125—144. Scientia elementaris et metheorica, 1—12. Philosophia moralis seu ethica, 1—25.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės logikos, gamtos filosofijos, metafizikos ir etikos paskaitos. Etika dėstoma kaip politikos teorija.

VUB, F 3—1239. *R. Plečkaitis*

BEINORAVIČIUS Marijonas (Beynarowicz Marianus), ? — 1765.VI.29 Kaune, filosofas bernardinas, profesorius. 1763—65 Kauno bernardinų m-loje dėstė filosofiją.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Kauno bernardinų m-la, 1763—64, 181 l.

Dalys: Partitio universae philosophiae, 1. Praeludium philosophiae rationalis seu logicae, 1—2. Philosophia rationalis seu logicae pars prima, 2—54, 114—119. Pars philosophiae secunda. Metaphysica, 55—113: Metaphysicae pars prima sive ontologia, 55—67. Pars secunda metaphysicae seu psychologia, 68—106. Pars tertia metaphysicae seu theologia naturalis, 106—113. Pars tertia philosophiae. Physica seu philosophia naturalis, 120—181: Physicae pars prima seu physica generalis, 121—181.

Rankraštinis filosofijos kursas. Logikos, metafizikos ir fizikos paskaitos. Naujųjų laikų gamtos mokslas ir filosofija bandoma derinti su kai kuriomis scholastikos pažiūromis.

VUB, F 3—1203. *R. Plečkaitis*

BENISLAVSKIS Jonas (Benisławski Ioannes), 1736.VII.16 Livonijoje — 1808, filosofas jėzuitas, bažnyčios pareigūnas. 1762 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą. 1762—63 un-te studijavo matematiką. 1769 baigė Vilniaus jėzuitų Kilmingųjų kolegijos teologijos skyrių. Studijuodamas kolegijoje, 1767—69 dėstė joje filosofiją. 1771—73 dėstė filosofiją Naugarduko jėzuitų ko-

legijoje, 1773—74 Vilniaus un-te — logiką. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1773) ir kanonų teisės daktaras (1773). Panaikinus jėzuitų ordiną, 1774 Vilniaus un-te dėstė aukštąją matematiką ir fiziką, buvo Vilniaus kanauninkas, paskui paskirtas vyskupu. Išleido religinio turinio raštų.

INSTITUTIONES LOGICAE SEU BREVIS TRACTATUS DE CULTURA INGENII. AUCTORE JOANNE BENISŁAWSKI PROFESSORE PUBLICO ET ORDINARIO GEOMETRIAE SUBLIMIORIS OPTICAE ET PHYSICAE GENERALIS IN ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI. [LOGIKOS PRINCIPAI, ARBA TRUMPAS TRAKTATAS APIE PROTO KULTŪRĄ. AUTORIUS JONAS BENISLAVSKIS, VILNIAUS AKADEMIJOS IR UNIVERSITETO VIEŠASIS IR ORDINARINIS AUKŠTOSIOS GEOMETRIJOS, OPTIKOS IR BENDROSIOS FIZIKOS PROFESORIUS.] Vilnae, anno Domini 1774, 67 p.

Dalys: Dedicatio. Prolegomena. Exercitatio prima. De facultatibus mentis humanae, de errorum causis, deque erroribus cavendis. Exercitatio secunda. De ideis, earumque signis. Exercitatio tertia. De judicio et propositione. Exercitatio quarta. De usu ratiocinii, de ratiocinandi generibus et de methodo. Exercitatio quinta. De vero et criterio veri, deque viis veritatis inquirendae. Exercitatio sexta. De explicatione veri et usu logicae.

Remiantis A. Genujiečio ir A. Vernėjaus loginiais veikalais, aiškinamos Naujųjų laikų logikos koncepcijos. Ryški sensualistinė tendencija. Tradicinė formaliosios logikos problematika bemaž nenagrinėjama. Logikos klausimai nušviečiami psichologizmo įtakoje.

MAB, $\frac{L—18}{1188}$. *R. Plečkaitis*

BIKOVSKIS Mikalojus (Bykowski Nicolaus), dominikonų filosofijos profesorius. 1768—72 Vilniaus dominikonų m-loje studijavo teologiją, 1777—79 dėstė joje filosofiją.

EXERCITATIONES PHILOSOPHICAE DIGRESSIONIBUS NEOTERICIS ILLUSTRATAE AD FACILIOREM VETERUM ET RECENTIORUM PHILOSOPHORUM LECTIONEM JUXTA MENTEM DIVI THOMAE AQUINATIS ANGELICI ET QUINTI ECCLESIAE DOCTORIS. PER ADMODUM REVERENDUM PATREM NICOLAUM BYKOWSKI ORDINIS PRAEDICATORUM STUDIJ GENERALIS VILNENSIS LECTOREM PHILOSOPHIAE ORDINARIUM. STUDENTIBUS RELIGIOSIS FRATRIBUS TRADITAE ANNO DOMINI 1777 MENSE OCTOBRI 15 DIE. [FILOSOFIJOS PRATYBOS, ILIUSTRUOTOS NAUJAUSIAIS NUKRYPIMAIS, KURIAIS SIEKIAMA PALENGVINTI SENŲJŲ IR DABARTINIŲ FILOSOFŲ KŪRINIŲ SKAITYMĄ. DĖSTYTOS PAGAL DIEVIŠKOJO, ANGELIŠKOJO IR

PENKTOJO BAŽNYČIOS DAKTARO TOMO AKVINIEČIO PAŽIŪRAS REVERENDO TĖVO MIKALOJAUS BIKOVSKIO, VILNIAUS PAMOKSLININKŲ ORDINO GENERALINĖS STUDIJOS ORDINARINIO FILOSOFIJOS LEKTORIAUS. DĖSTYTOS STUDENTAMS VIENUOLIAMS 1777 VIEŠPATIES METAIS SPALIO 15 DIENĄ.] 266 f.

Dalys: Isagoge philosophico-historica, 4—7. Logica, 7—83. Institutionum physicae pars prima sive physica generalis, 84—211. Institutionum physicalium pars secunda, 212—247. Institutionum philosophicarum pars tertia nempe metaphysica, 248—266: Ontologia, 248—251. Psychologia, 252—266.

Rankraštinis filosofijos kursas. Logikos, fizikos ir metafizikos paskaitos, skaitytos 1777—79 Vilniaus dominikonų m-loje. Scholastinė filosofija derinama su Naujųjų laikų idealistinės filosofijos pažiūromis.

VUB, F 3—675. *R. Plečkaitis*

BILEVIČIUS Teodoras (Billewicz Theodorus), Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventas, 1675 išleidęs filosofijos tezes.

TRIPLEX PHILOSOPHIA RATIONALIS, NATURALIS ET MORALIS. SUB AUSPICIIS D. IOANNIS BAPTISTAE PUBLICAE DISPUTATIONI PROPOSITA IN ALMA UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS JESU A MAGNIFICO DOMINO D. THEODORO BILLEWICZ DAPIFERIDE DUC. SAMOG. PRAESIDE P. P. IOAN. SADKOWSKI S. J. AA. LL. ET PHIL. DOCTORE EIUSDEMQUE ORDINARIO PROFESSORE 1675. [TREJOPA — TEORINĖ, GAMTOS IR MORALĖS — FILOSOFIJA. GLOBOJANT JONUI KRIKŠTYTOJUI, VIEŠAM DISPUTUI PATEIKTA VILNIAUS JĖZUITŲ UNIVERSITETE KILMINGOJO PONO, ŽEMAITIJOS VIETININKO, TAURININKO TEODORO BILEVIČIAUS. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI JONUI SADKOVSKIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI IR TO PATIES DALYKO ORDINARINIAM PROFESORIUI 1675 M.] 28 p.

Tezės skirtos greičiausiai laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsniui įgyti. Išdėstytos 44 tezės: 13 moralės filosofijos, 23 gamtos filosofijos, 8 teorinės filosofijos, t. y. logikos. Dėstomi bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai. Etikos tezės dėstomos abstrakčiai, atitrauktai nuo gyvenamosios tikrovės, Aristotelio etiką derinant su katalikybės dogmomis. Gamtos filosofijos tezėse yra pažangių teiginių: pripažįstamas materijos savarankiškumas, atmetama modalizmo koncepcija ir kt. Tuo aiškintina filosofijos profesoriaus nominalisto J. Sadkovskio įtaka.

VUB, III—14771. *R. Plečkaitis*

BIRUKEVIČIUS Martynas (Birukiewicz Martinianus), augustiniečių ordino filosofijos dėstytojas. 1800 Vilniaus augustiniečių m-loje dėstė filosofiją.

INSTITUTIONES PHILOSOPHIAE CONSCRIPTAE AC TRADITAE IUVENTUTI AUGUSTINENSIUM IN CONVENTU VILNENSI PER R. P. MARTINIANUM BIRUKIEWICZ AUGUSTIANUM EJUSQUE PHILOSOPHIAE PROFESSOREM ANNO DOMINI 1800 VILNAE. [PAGRINDINIAI FILOSOFIJOS TEIGINIAI, PARAŠYTI IR PERTEIKTI AUGUSTINIEČIŲ JAUNUOMENEI VILNIAUS KONVENTE MARTYNO BIRUKEVIČIAUS, AUGUSTINIEČIO IR KONVENTO FILOSOFIJOS PROFESORIAUS, 1800 VIEŠPATIES METAIS VILNIUJE.] 18+124 p.

Dalys: Introductio, 3—10. Praefatio ad alumnos, 11—18. Prolegomena de philosophia in genere, 1—7. Pars prima philosophiae sive logica, 8—100. Exercitationes scholasticae in universam philosophiam et logicam, 101—120. Index capitum, 121—124. Rankraštinis logikos kursas, skaitytas Vilniaus augustiniečių m-loje. Naujųjų laikų logikos koncepcijos dėstomos, derinant su augustinietiškąja tradicija. Yra scholastinės logikos liekanų.

VUB, F 3—1569. *R. Plečkaitis*

BOBROVSKIS Erazmas (Bobrowski Erasmus), filosofas, teologas dominikonas. 1804—05 ir 1818—19 Vilniaus, 1813—14 Paparčių, 1814—15 Raseinių dominikonų m-lose dėstė filosofiją.

INSTITUTIONES PHILOSOPHICAE. EX PRINCIPIIS TUM ARISTOTELIS, TUM ALIORUM TAM VETERUM, QUAM RECENTIORUM PHILOSOPHORUM CONFORMITER AD MENTEM DIVI THOMAE ANGELICI ECCLESIAE DOCTORIS ADORNATAE ATQUE IN USUM AUDITORUM SCIENTIA EJUSDEM IN STUDIO GENERALI VILNENSI AD SANCTUM SPIRITUM ORDINIS PRAEDICATORUM PROPOSITAE ANNO DOMINI 1804 DIE 14 SEPTEMBRI. [PAGRINDINIAI FILOSOFIJOS TEIGINIAI. PARENGTI REMIANTIS ARISTOTELIO BEI KITŲ, TIEK SENŲJŲ, TIEK IR DABARTINIŲ, FILOSOFŲ PRINCIPAIS, SUDERINTAIS SU ANGELIŠKOJO BAŽNYČIOS DAKTARO, DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO PAŽIŪROMIS, IR DĖSTOMI ŠIO MOKSLO KLAUSYTOJAMS VILNIAUS PAMOKSLININKŲ ORDINO ŠVENTOSIOS DVASIOS GENERALINĖJE STUDIJOJE 1804 VIEŠPATIES METAIS RUGSĖJO 14 DIENĄ.] 97 f.

Dalys: Brevis introductio in universam philosophiam, 3. Prolegomenon in logicam, 4—27. Prolegomena metaphysicae, 34. Dissertatio prima complectens ontologiam, 34—44. Dissertatio secunda complectens cosmologiam, 44—49. Dissertatio tertia complectens psychologiam, 49—66. Dissertatio quarta complectens theologiam naturalem, 66—73. Elementa physicae, 74—87. Trigonometria sphaerica, 88—97.

Rankraštinis filosofijos kursas. Logikos, metafizikos, fizikos ir matematikos paskaitos, 1804—05 skaitytos Vilniaus dominikonų m-loje. Logika dėstoma siaurai, yra scholastikos. Kosmologijoje daugiausia aiškinama dieviška pasaulio kilmė, gamtamokslinė problematika apeinama. Mažiau tuometiniam mokslui suprantami reiškiniai laikomi stebuklais. Naujoviškesnė fizika: dėstoma kūnų statika ir dinamika, mechaniniai mašinų veikimo pagrindai ir kt., remiamasi I. Niutono fizikos principais. VUB, F 3—930. Anotuojamajam rankraščiui tapatūs dar 5 rankraščiai: VUB, F 3—475/I, F 3—475/II — logikos ir metafizikos kursai, skaityti 1814—15 Raseinių dominikonų m-loje; VUB, F 3—510 — logikos kursas, skaitytas 1818 Vilniaus dominikonų m-loje; VUB, F 3—1539/I, F 3—1539/II — logikos ir metafizikos kursai, skaityti 1813—14 Paparčių dominikonų m-loje.

R. Plečkaitis

BOGUSLAVSKIS Juzefas Konstantinas (Bogusławski Józef Konstanty), 1754.XII.9—1819.III.14 Vilniuje, filosofas, teisininkas, teologas pijoras. Išėjęs mokslus pijorų m-lose ir įstojęs į pijorų ordiną, dėstė retoriką jų konvikte Volynijos Miendzižeče, po to — prigimtinę, politinę ir tarptautinę teisę, politinę ekonomiją Varšuvos Kilmingųjų kolegijoje. 1788 gavęs teologijos daktaro laipsnį, nuo 1789 Lietuvos Vyriausiojoje m-loje dėstė teologiją. Nuo 1799 moralinių ir politinių mokslų f-to dekanas. Nuo 1803 būdamas pensijoje, iki 1810 ėjo Vilniaus un-to moralinių ir politinių mokslų f-to dekano pareigas. Aktyviai reiškėsi akademiniame ir bažnytiniame gyvenime. Rašė eilėraščius, vertė klasikinę poeziją. Išleido istorinių ir teologinių darbų. Pasižymėjo kaip oratorius, paskelbė dvi kalbas moralės klausimais. Labiausiai išgarsėjo veikalu „Apie tobulą įstatymų leidimą". Persiėmęs šviečiamosiomis idėjomis ir šviečiamuoju optimizmu, visuomenės progresą siejo su tobulų įstatymų leidimu, o įstatymų patobulinimo galimybę — su švietimu ir auklėjimu. Vadovavosi prigimtinės teisės teorija, ją laikė įstatymų leidimo pagrindu. Etikoje ir teisėje skelbė utilitarizmą. Ekonominėmis pažiūromis pritapo prie fiziokratizmo. Pagal gnoseologines pažiūras — sensualistas.

O DOSKONAŁYM PRAWODAWCTWIE. PRZEZ X. KONSTANTYNA BOGUSŁAWSKIEGO S. P. [APIE TOBULĄ ĮSTATYMŲ LEIDIMĄ. PARAŠĖ KUNIGAS KONSTANTINAS BOGUSLAVSKIS, PIJORAS.] w Warszawie, w Drukarni Nadworney J. K. Mci i Prześ: Kom: Edukacyi Narodowey. Roku 1786, 121 s.

Dalys: O doskonałym prawodawctwie, czyli o pożytkach wydoskonaloney edukacyi narodowey, 1—101. Przypisy, 103—121.

Tobulas įstatymų leidimas traktuojamas kaip visuomenės sandoros ir gerovės pagrindas, o įstatymų atitikimas žmogaus prigimčiai — kaip jų tobulumo rodiklis. Įstatymų netobulumo priežastys siejamos su visuomenės intelektualinio brandumo nepakankamumu ir auklėjimo ydomis. Švietimo ir auklėjimo vaidmens iškėlimas remiamas sensualistine žmogaus vaizdinių, pažiūrų, įsitikinimų kilmės koncepcija. Išdėstomos prigimtinės teisės ir pareigos, jos traktuojamos kaip įstatymų leidimo pamatas. Akcentuojama asmeninio ir visuomeninio intereso suderinimo reikmė, pabrėžiamas visuomeninio intereso primatas.

PROSPEKT TEGO DZIEŁA. [ŠIO VEIKALO PROSPEKTAS.] — Mowy y wiersze moralne autorow klassycznych przez X. Jozefa Konstantyna Boguslawskiego Swiętey Teologii Doktora i Publicznego Professora, Kollegium Moralnego w Akademii Wileńskiey Prezesa, Kanonika Inflantskiego, Plebana Podbrzeskiego. Zebrane i podane do Druku. Na fundusz ubogich. Tom I. Zasady moralnosci. Za dozwoleniem Cenzury Wileńskiey. W Drukarni Piarskiey. Roku 1801. *S. 5—8.*

Iškeliama tiesos reikšmė žmogaus gyvenime. Blogi įpročiai ir nusikaltimai traktuojami kaip proto suklydimo pasekmė. Žmonijos laimė siejama su švietimo pažanga ir šiuo požiūriu akcentuojama moralinio švietimo reikšmė. Remdamasis šia teze, Boguslavskis parengė įvairių autorių kalbų ir eilių rinkinį, jame paskelbė dvi savo kalbas ir eilėraščių.

MOWA O RELIGII X. JOZEFA KONSTANTYNA BOGUSŁAWSKIEGO, CZYTANA NA PUBLICZNYM POSIEDZENIU AKADEMII WILEŃSKIEY DNIA 29. MIESIĄCA CZERWCA V. S. ROKU 1800. [KUNIGO JUZEFO KONSTANTINO BOGUSLAVSKIO KALBA APIE RELIGIJĄ, SKAITYTA 1800 METŲ <...> BIRŽELIO MĖNESIO 29 DIENĄ VILNIAUS AKADEMIJOS VIESAME POSĖDYJE.] — Mowy y wiersze moralne autorow klassycznych przez X. Jozefa Konstantyna Boguslawskiego Swiętey Teologii Doktora i Publicznego Professora, Kollegium Moralnego w Akademii Wileńskiey Prezesa, Kanonika Inflantskiego, Plebana Podbrzeskiego. Zebrane i podane do Druku. Na fundusz ubogich. Tom I. Zasady moralnosci. Za dozwoleniem Cenzury Wileńskiey. W Drukarni Piarskiey. Roku 1801. S. 80—137.

Kalba skiriama religijos reikšmei žmogaus ir visuomenės gyvenime pagrįsti, iškeliama jos moralinė funkcija. Religija laikoma moralės pamatu. Šiuo požiūriu griežtai smerkiamas jakobinizmas, ateizmas, deizmas. Akcentuojama, kad religija, palaikydama dorovę, sudaro sąlygas laimingam žmogaus ir visuomenės gyvenimui. Ryškūs utilitariniai akcentai.

MOWA O CHWALE X. JÓZEFA KONSTANTYNA BOGUSŁAWSKIEGO MIANA U XIĘŻY PIARÓW W WILNIE. DNIA 4. LIPCA, ROKU 1797. [KUNIGO JUZEFO KONSTANTINO BOGUSLAVSKIO KALBA APIE GARBĘ, SKAITYTA KUNIGAMS PIJORAMS VILNIUJE. 1797 METŲ LIEPOS 4 DIENĄ.] — Mowy y wiersze moralne autorow klassycznych przez X. Jozefa Konstantyna Bogusławskiego Swiętey Teologii Doktora i Publicznego Professora, Kollegium Moralnego w Akademii Wileńskiey Prezesa, Kanonika Inflantskiego, Plebana Podbrzeskiego. Zebrane i podane do Druku. Na fundusz ubogich. Tom II. Zasady moralnosci. Za dozwoleniem Cenzury Wileńskiey, w Wilnie. w Drukarni XX. Scholarum Piarum. Roku 1801. S. 116—145.

Atmetama kilme, titulais, turtais, valdžia, talentais ir kitais panašiais atributais matuojama garbė. Iškeliama dorybė kaip pagrindinis žmogiškosios garbės bei vertės matas. Dorybė traktuojama utilitariai — kaip žmogaus naudingumas kitiems žmonėms ir visuomenei. Ryškūs religiniai akcentai.

Lit. Очерки истории философской и социологической мысли Белоруссии (до 1917 г.), Минск, 1973.

S. Tunaitis

BOGUŠAS (BAUŽA) Pranciškus Ksaveras Mykolas /Bohusz Franciszek Ksawery Michał/, 1746.I.1 Vaisgeniuose — 1820. IV.4 Varšuvoje literatas, istorikas, visuomenės veikėjas. Mokėsi Vilniaus jėzuitų m-loje, įstojo į jų ordiną. Studijavo Vilniaus Akademijoje ir Romoje. 1773—80 A. Tyzenhauzo sekretorius ir patarėjas. 1780—82 Lietuvos civilinio tribunolo pirmininkas. 1784 išrinktas Lietuvos Vyriausiosios m-los moralinių mokslų kolegijos nariu ir m-lų vizitatoriumi. Už ryšius su 1794 sukilimo organizatoriais 1794—95 kalėjo Smolensko kalėjime. 1803 Vilniaus un-to išrinktas generaliniu Lietuvos m-lų vizitatoriumi, vėliau — Vilniaus un-to garbės nariu. Nuo 1804 iki mirties gyveno Varšuvoje. Buvo Varšuvos Mokslo bičiulių d-jos narys. Nuo 1810 teisėjas. Tyrinėjo lietuvių tautos kilmę, lietuvių kalbą. Parašė tritomę Baro konfederacijos istoriją. Parengė išrašus iš Vilniaus katedros kapitulos aktų. Dienoraštyje aprašė kelionių po įvairius Europos kraštus įspūdžius. Paskelbė straipsnius apie M. Počobutą, J. Chreptavičių, Tyzenhauzą. Išvertė ir išleido Napoleono kodeksą. Perdirbo ir išleido Ž. Vernės konfesinio filosofinio pobūdžio darbą. Rašė kaimo statybos klausimais. Lietuvių kilmės ir kalbos tyrinėjimai, atlikti Bogušo, kad ir neturintys didesnės mokslinės vertės, suvaidino svarbų vaidmenį visuomeniniame Lietuvos gyvenime. Lietuvių kalbos ir kultūros aukštinimu Bogušas gynė tautos teisę į savarankiš-

ką nacionalinę egzistenciją. Patriotinės Bogušo mintys veikė lietuvių kultūrinį sąjūdį, susilaukė atgarsio bei pritarimo vėlesnių veikėjų, pvz., D. Poškos, L. Jucevičiaus ir kt., darbuose.

Dalis Bogušo kūrybinio palikimo — Baro konfederacijos istorija ir kelionių po Europos kraštus dienoraštis. Dienoraštyje Bogušas kritikavo feodalinę santvarką, siūlė išlaisvinti baudžiauninkus. Pritarimą antifeodaliniams pertvarkymams jis išreiškė, versdamas ir išleisdamas Napoleono kodeksą. Apie Bogušo politines ir iš dalies socialines pažiūras liudija jo politinė veikla, priešiškumas Targovicos konfederacijai, ryšiai su 1794 sukilimo rengėjais, ypač su J. Jasinskiu.

Filosofines Bogušo pažiūras sąlygojo konfesiniai interesai. Smerkė išsivadavusią iš religijos globos Naujųjų laikų filosofiją.

FILOZOF BEZ RELIJ UWAŻANY W TOWARZYSTWIE PRZEZ WIELMOŻNEGO JMCI KSIĘDZA X. B. P. K. W. P. W. T. S. G. W. X. L. S. T. I. O. P. D. [FILOSOFAS BE RELIGIJOS, REGIMAS VISUOMENĖJE. PARAŠĖ GARBINGASIS PONAS KUNIGAS KSAVERAS BOGUŠAS, VILNIAUS KAPITULOS PRELATAS, <...> LIETUVOS DIDZIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS VYRIAUSIOSIOS MOKYKLOS ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS IR ABIEJŲ TEISIŲ DAKTARAS.] TOM PIERWSZY. [PIRMAS TOMAS.] w Wilnie. w Drukarni Królewskiey przy Akademii. Roku 1786. 41+239 s. TOM DRUGI. [ANTRAS TOMAS.] w Wilnie. w Drukarni Krolewskiey przy Akademii. Roku 1786, 6+268 s.

Ženevos pastoriaus Vernės anoniminės knygos „Filosofinė išpažintis" laisvas vertimas — perdirbinys. Praleistos vietos, kur socianistinės Vernės pažiūros prieštarauja katalikybės doktrinai. Įterptas katalikybės pagrindų išdėstymas, įjungtos įvairios pastabos, anotacijos. Ryškiausiai Bogušo pažiūros atsiskleidžia pratarmėje, kur išdėstyti knygos išleidimo tikslai. Aštriais žodžiais Bogušas puola Naujųjų laikų filosofiją (M. Frerę, D. Hiumą, Volterą, Ž. Ruso ir kt.), ypač antireliginį jos kryptingumą. Religija Bogušo traktuojama kaip visuomeninės tvarkos ir asmeninės laimės pagrindas. Knygos uždavinys — saugoti visuomenę nuo pragaištingos pasaulietinės filosofijos įtakos, religijos gynimas.

O POCZĄTKACH NARODU I JĘZYKA LITEWSKIEGO ROZPRAWA PRZEZ XAWIERA BOHUSZA IMPERYALNEGO WILENSKIEGO UNIWERSYTETU, CZŁONKA HONOROWEGO, TOWARZYSTWA KRÓLEWSKIEGO WARSZAWSKIEGO PRZYIACIOŁ NAUK CZLONKA CZYNNEGO, PRAŁATA KATEDRY WILENSKIEY, ORDERU Sgo STANISŁAWA KAWALERA NAPISANA, A NA PUBLICZNYM POSIEDZENIU TEGOŻ TOWAR-

ZYSTWA WARSZAWSKIEGO ROKU 1806. D. 12 GRUDNIA CZYTANA, TERAZ ZAS, TO IEST 1808 ROKU WYDRUKOWANA W WARSZAWIE. [APIE LIETUVIŲ TAUTOS IR KALBOS KILMĘ. TRAKTATAS, PARAŠYTAS KSAVERO BOGUSO, VILNIAUS IMPERATORIŠKOJO UNIVERSITETO GARBĖS NARIO, VARŠUVOS KARALIŠKOSIOS MOKSLO BIČIULIŲ DRAUGIJOS TIKROJO NARIO, VILNIAUS KATEDROS PRELATO, ŠV. STANISLOVO ORDINO KAVALIERIAUS, IR SKAITYTAS TOSIOS VARŠUVOS DRAUGIJOS VIEŠAME POSĖDYJE 1806 METŲ GRUODŽIO 12 D., O DABAR, TAI YRA 1808 METAIS, IŠSPAUSDINTAS VARŠUVOJE.] 207 S. *Ištraukos lietuvių k. paskelbtos kn.:* Lietuvių literatūros chrestomatija, V., 1957, p. 491—493.

Dalys: O Narodzie, i Języku Litewskim. Rozprawa, 1—5. Czy na tey ziemi, gdzie dziś Litwa, inny iaki Naród pierwey mieszkał, niż Litewski; zcy ta ziemia od naydawnieyszey starożytności przez Litwinów zamieszkała była? i z iakich się Litwa składała Narodów, 6—64. Język Litewski czy iest pierwiastkowy, czy od ięzyka drugiego pochodzi?, 65—112. Język Litewski, uważany w sobie samym, 113—207.

Įrodinėjama, kad lietuviai yra senieji savo krašto gyventojai. Aptariamas lietuvių k. senumas bei savaimingumas, bandoma išryškinti jos grožį ir turtingumą. Lietuvių k. tobulumo iškėlimu remiama prielaida apie praeityje buvusią aukšto lygio tautos kultūrą, gilias jos raštijos tradicijas. Tuo Bogušas siekė apginti polonizacijos gniuždomą lietuvių tautą, jos kalbą ir kultūrą, pagrįsti lietuvių k. tinkamumą kultūriniam gyvenimui. Kartu jis ragina rinkti lietuvių tautosaką, leisti liaudžiai knygas lietuvių k.

Lit.: V. Maciūnas, Bohušo veikalas apie lietuvių kalbą.— „Archivum Philologicum", kn. 6, K., 1937, p. 84—99.

S. Tunaitis

BOJANUS Liudvigas Heinrichas (Bojanus Ludwig Heinrich), 1776.VII.16 Buchsveileryje — 1827.IV.2 Darmštate, gamtininkas. 1797 baigė medicinos studijas Jenos un-te. Kurį laiką tobulinosi Vienoje. 1798—800 gydytojas Darmštate. 1801—03, norėdamas susipažinti su veterinarijos mokslų pasiekimais, lankėsi Alforde, Paryžiuje, Lijone, Londone, Hanoveryje, Vienoje, Berlyne, Drezdene, Kopenhagoje. 1804 išrinktas Vilniaus un-to profesoriumi. 1806—12 Vilniaus un-te dėstė veterinariją ir anatomiją. 1812—14 gyvendamas Peterburge, tęsė mokslinę veiklą. Išrinktas Peterburgo Mokslų akademijos, daugelio mokslinių d-jų nariu. 1815—24 Vilniaus un-te dėstė lyginamąją anatomiją. Įkūrė zootomijos ir zoologijos kabinetus. 1823 įsteigė Vilniaus

veterinarijos felčerių m-lą. Vokiečių, prancūzų, lenkų ir lotynų kalbomis yra parašęs ir išspausdinęs apie 10 veikalų, apie 60 straipsnių veterinarijos, lyginamosios anatomijos, embriologijos ir kt. klausimais. Laikomas vienu evoliucijos mokslo pradininkų Lietuvoje. Gyvąją gamtą, pradedant augmenija ir baigiant žmogumi, traktavo kaip vientisą grandinę, kaip nenutrūkstamą perėjimą nuo paprasto prie labiau sudėtingo. Neigė staigius perėjimus, pertrūkius tarp atskirų gyvosios gamtos pakopų. Grįsdamas augmenijos ir gyvūnijos pasaulio ryšį, rėmėsi Ž. Kiuvje ir Ž. Lamarku. Žmogų, priskiriamą prie stuburinių, laikė aukščiausia gyvosios gamtos išsivystymo pakopa.

INTRODUCTIO IN ANATOMEN COMPARATAM. ORATIO ACADEMICA, QUAM, AD INAUGURANDAS IN CAES. UNIVERS. VILNENSI COMPARATAE ANATOMES SCHOLAS, NONO ANTE KAL. NOVEMBER. 1814. HABUIT LUDOVICUS H. BOJANUS, MED. ET. CHIR. DOCT. VETERIN. MED. ET ANAT. COMP. IN UN. C. VILNENSI P. O. P. RUSS. IMPER. A CONSILIIS AUL. ORD. S. WLADIM. 4 CI. EQ. ACAD. CAES. SCIENT. ET. ACAD. MEDICO CHIRUR. PETROP. SOC. NAT. SCRUTAT. MOSQU. MEDICOR. LONDIN. PARIS. VILN. ADSCRIPTUS. [LYGINAMOSIOS ANATOMIJOS ĮVADAS. AKADEMINĖ KALBA, KURIĄ, PRADĖDAMAS LYGINAMOSIOS ANATOMIJOS PASKAITAS VILNIAUS IMPERATORISKAJAME UNIVERSITETE, 1814 M. SPALIO 24 D. PASAKĖ LIUDVIKAS H. BOJANUS, MEDICINOS IR CHIRURGIJOS DAKTARAS, VILNIAUS IMPERATORIŠKOJO UNIVERSITETO VETERINARIJOS IR LYGINAMOSIOS ANATOMIJOS ORDINARINIS PROFESORIUS, RUSIJOS IMPERATORIŠKASIS TARĖJAS, ŠV. VLADIMIRO 4-TOS KLASĖS ORDINO KAVALIERIUS, IMPERATORIŠKOSIOS MOKSLŲ AKADEMIJOS IR PETERBURGO MEDICINOS—CHIRURGIJOS AKADEMIJOS, MASKVOS GAMTININKŲ DRAUGIJOS, LONDONO, PARYŽIAUS, VILNIAUS MEDIKŲ DRAUGIJŲ NARYS.] Vilnae, 1815, 51 p.

Gyvasis pasaulis traktuojamas kaip nenutrūkstama gyvybės formų seka, kaip laipsniškas perėjimas nuo mažiau sudėtingo prie sudėtingesnio. Įrodinėjama augmenijos ir gyvūnijos pasaulio giminingumas. Lyginamosios anatomijos požiūriu apžvelgiamas gyvūnijos pasaulis, grindžiamas ryšys tarp jo atskirų pakopų.

VUB, fk.

Lit.: Z. Pedorowicz, Ewolucjonizm na Universytecie Wileńskim przed Darwinem, Wr.— W., 1960.

S. Tunaitis

BOREIKA Juozas (Boreyko Józef), 1729—1762, Vilniaus Kilmingųjų kolegijos retorikos profesorius, jėzuitas, politinės bei pedagoginės minties atstovas. 10 metų dėstė retoriką Lietuvos

kolegijose. Politinių reformų šalininkas. Iškalbos meną, pervertindamas jo visuomeninę reikšmę, kėlė į valstybinio lygio dalykus, traktavo kaip pasiruošimą tarnauti tėvynei. Nemaža dėmesio skyrė švietimui ir auklėjimui. Pedagoginės Boreikos pažiūros artimos Dž. Loko idėjoms.

NAUKA O KRASOMOWSTWIE Z KSIĄG M. T. CICERONA DLA J. W. JMCI PANA ALOIZEGO OGINSKIEGO KASZTELANICA WITEBS: STAROSTY WIERZB: ZUKOW: ETC. NA POLSKI IĘZYK WYTŁUMACZONA PRZEZ XIĘDZA JOZEFA BOREYKO SOCIETATIS JESU NAUCZYCIELA SZTUKI KRASOMOWSKIEY IN COLLEGIO NOBILIUM SOCIETATIS JESU. [MOKSLAS APIE IŠKALBĄ IŠ M. T. CICERONO KNYGŲ, SKIRIAMAS JO MALONYBEI ŠVIESIAUSIAJAM PONUI ALOIZUI OGINSKIUI, VITEBSKO KAŠTELIONAICIUI, VEŽBOVO, ZUKOVO IR KT. SENIONUI. Į LENKŲ KALBĄ IŠVERTĖ KUNIGAS JUOZAS BOREIKA, JĖZUITAS, JĖZUITŲ KILMINGŲJŲ KOLEGIJOS IŠKALBOS MENO MOKYTOJAS.] w Wilnie Roku 1763, w Wilnie w Drukarni J. K. Mći Akademickiey Societatis Jesu, 208 s.

Dalys: Rozmowa o sztuce krasomowstwa, 1—96. Zdanie o krasomowstwie dla polskiey młodzi. Naprzod Jaka iest zacność sztuki krasomówskiey? Powtóre Jakie są sposoby nabycia oney? Nakoniec Jako Polakom ta umieiętność potrzebna?, 97—169. Mowy, 170—208: Mowa I. Nayiaśnieyszemu Fryderykowi III. Królowi Pruskiemu Bratu swoiemu Xiąże Henryk radźi pokoy uczynić po woynie trzyletniey, 170—176. Mowa II. Nayiaśnieyszego Króla Pruskiego Xiąże Brunświcki do dalszey namawia woyny, 177—181. Mowa III. Tiziasz Syrakuzańczyk stawa przed Sędźiami przećiw Koraxowi wymównemu nauczyćielowi swoiemu, 182—186. Mowa IV. Korax wymowy nauczyćiel przećiw Tiziaszowi uczniowi swoiemu, 187—192. Mowa V. Cicero Mówca Rzymski wychwala Juliusza Cesarza z łaskawośći, że swoim nieprzyiaćiołom winę przebaczył, 193—200. Mowa VI. Seneka w Neronie Cesarzu, niegdy uczniu swoim gani okrućieństwo, 200—208.

Išdėstomi Cicerono retorikos pagrindai. Samprotaujama apie švietimo, auklėjimo ir mokslo svarbą, visuomeninius tikslus, apie asmenybės ugdymą. Jaunimui skiepijami pilietiniai jausmai, atsakomybė prieš visuomenę. Dorybės esančios įdiegiamos auklėjimu. Valstybės smukimo priežasčių ieškoma bajorijos nemokšiškume. Tvirtinama, jog visuomenę galima pertvarkyti švietimo būdu.

VUB, IV 22450. *I. Vasilevskienė*

BOŽECKIS Andrius Vaclovas (Borzecki Andreas Venceslaus), Vilniaus un-to absolventas, išleidęs laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnio tezes.

MUNDUS PHILOSOPHICUS ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO DOMINO, D. ABRAHAMO WOYNA DEI, ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA EPISCOPO VILNENSI, CANCELLARIO ALMAE ACADEMIAE VILNENSIS S. I. DOMINO AC PATRONO SUO COLENDISSIMO SUMMAE OBSERVANTIAE ERGO DEDICATUS ET DEFENSUS. AB ANDREA VENCESLAO BORZECKI BOHEMO, SUMMI PONTIFICIS ALUMNO, LAUREAE MAGISTERIJ PHILOSOPHICI CANDIDATO, ET IN EADEM ACADEMIA METAPHYSICES ET ETHICES AUDITORE. [FILOSOFINIS PASAULIS, APGINTAS IR PAŠVĘSTAS SU DIDŽIAUSIA PAGARBA PRAKILNIAUSIAM IR GARBINGIAUSIAM PONUI, PONUI ABRAOMUI VOINAI, DIEVO IR APASTALIŠKOJO SOSTO DĖKA VILNIAUS VYSKUPUI, VILNIAUS AKADEMIJOS KANCLERIUI, JĖZUITUI, MANO BRANGIAUSIAM PONUI IR GLOBĖJUI. PARAŠYTAS ANDRIAUS VACLOVO BOŽECKIO, ČEKO, AUKŠČIAUSIOJO PONTIFIKATO AUKLĖTINIO, KANDIDATO GARBINGAM FILOSOFIJOS MAGISTRO LAIPSNIUI ĮGYTI IR METAFIZIKOS BEI ETIKOS KLAUSYTOJO TOJE PAČIOJE AKADEMIJOJE.] Anno 1643. Mense Die Vilnae, Typis Academicis Societatis Iesu, *24 p.*

Dalys: Illustrissimo ac Reverendissimo Domino D. Abrahamo Woyna <...>. De corpore in communi. De proprietatibus corporis. De coelo et coelestibus. De elementis universe. De igne et igneis. De aere et aereis. De aqua et aqueis. De terra et terreis. De viventibus et sentientibus. De homine. De Deo. De angelis.

Dėstomi bendri scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos teiginiai. Remiamasi Aristoteliu, Plutarchu, T. Livijumi, minimi XVI—XVII a. Vokietijoje, Grenlandijoje pastebėti įdomūs gamtos reiškiniai. Kritikuojama Empedoklio metempsichozė, Averojaus vieningo intelekto koncepcija, taip pat magija ir astrologija.

VUB, III—11519. *A. Varanavičius*

BRIKCIJUS Jonas (Brictius, Briccius Ioannes), 1654.IV.4 Varmėje — 1710.X.10 Braunsberge, filosofas, teologas jėzuitas. 1683 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą. Daugpilio, Rioselio, Pultusko jėzuitų m-lose dėstė poetiką, retoriką, filosofiją. 1695—98 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, paskui — teologiją, 1702 — teologijos f-to dekanas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1695), teologijos daktaras (1702). Išleido religinio turinio raštų. Dėstydamas filosofiją, neveng ė nagrinėti

Naujųjų laikų gamtos mokslų pasiekimų, jais rėmėsi tiek, kiek jie neprieštaravo scholastikos dogmoms. Gindamas scholastiką, polemizavo su Naujųjų laikų filosofija.

ELEMENTA TOTIUS PHILOSOPHIAE ET RELIQUARUM SCIENTIARUM. [VISOS FILOSOFIJOS IR KITŲ MOKSLŲ ELEMENTAI.] *Vilniaus un-tas, 1695—98,* 569 f.

Dalys: Dialectica. Tradita Vilnae in Academia S. J. anno 1695, 1—52. Philosophia rationalis seu disputationes in universam Aristotelis logicam, 55—202. Disputationes in universam Aristotelis physicam seu philosophiam naturalem, anno 1696, 203—545. Disputatio in universam Aristotelis metaphysicam, 545—559. Disputatio in quatuor libros Meteorologicorum Aristotelis, 559—569.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės logikos, fizikos ir metafizikos paskaitos. Išdėstyti visi fizikos traktatai. Nagrinėjamos taip pat ir Naujųjų laikų mokslininkų bei filosofų pažiūros: K. Šeinerio, A. Kircherio, Tycho Brahės, R. Dekarto, G. Galilėjaus, Dž. Bruno ir kt.

VUB, F 3—2131. Anotuojamojo rankraščio daliai tapatus kitas Brikcijaus logikos paskaitų, skaitytų Vilniaus un-te 1695—69, rankraštis: VUB, F 3—2227.

R. Plečkaitis

BUDNIS Simonas (Budny Szymon), apie 1530 Budne — 1593.I.13 Višneve, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės antitrinitarizmo vadovas ir ideologas, mokslininkas humanistas. Studijavo Krokuvos un-te (1544), kur susipažino su lenkų humanistu A. Fryč Modževskiu, yra mokęsis V. Europoje. 1558 kalvinistų bendruomenės Vilniuje katekistas. 1560 M. Radvilos Juodojo skiriamas Klecko kalvinistų bendruomenės ministru (pamokslininku). Drauge su bendraminčiais įsteigė spaustuvę Nesvyžiuje, išleido „Katekizmą" (1562) bei keletą kitų knygų baltarusių k. 1565 persikėlė į Cholchlį, apie 1570 — į Zaslavlį. Nuo 1573 pamokslininkas J. Kiškos dvare Loske, organizavo čia knygų leidybą. Išvertė į lenkų k. Bibliją (1570—89). Paskelbė nemaža originalių darbų, tame tarpe veikalus: „Apie svarbiausiuosius krikščioniško tikėjimo teiginius" (1576), „Apie kalaviją vartojančią valdžią" („O urzędzie miecza używającem", 1583). Prie antitrinitarizmo Budnis ėmė linkti apie 1560—62, palaipsniui tapdamas vienu svarbiausių antitrinitorių judėjimo veikėjų. Antitrinitorių sinoduose, viešuose disputuose, laiškais bei spaus-

dintu žodžiu jis aštriai kritikavo oficialiąją religiją, pasisakė įvairiais visuomeninio gyvenimo klausimais, polemizavo su protestantų, katalikų, pravoslavų teologais, taip pat oponentais iš pačių antitrinitorių tarpo. Už savo pažiūras ne kartą buvo persekiojamas. Griežta religinių dogmų kritika iš vienos pusės bei visuomeninių pažiūrų nuosaikumas iš kitos, būdingi Budniui, sukėlė prieš jį stiprią radikaliosios antitrinitorių dalies, daugiausia Lenkijos antitrinitorių, opoziciją. LDK antitrinitorių remiamas, Budnis kovojo su ja, tačiau nesėkmingai. Jis buvo kritikuojamas 1578 Losko ir Luclavicų, 1581 Losko, 1582 Luclavicų sinoduose, 1584 Vengrovo sinode pašalinamas iš antitrinitorių bendruomenės. Atgal į ją sugrįžo 1589, atsisakęs kai kurių savo įsitikinimų. Konservatyviomis visuomeninėmis pažiūromis Budnis atstovauja dešiniajam reformacijos sparnui. Pagal filosofines pažiūras jis yra religinio natūralizmo bei racionalizmo propaguotojas, atmetęs Kristaus dieviškumo koncepciją, pakreipęs LDK antitrinitorių judėjimą nonadorantizmo linkme. Vienas pirmųjų pasaulinėje literatūroje Šv. Rašto kritikų.

КАТИХИСИС. ТО ЕСТ, НАУКА СТАРОДАВНАЯ ХРИСТИАНЬСКАЯ ОТ СВЕТОГО ПИСМА, ДЛЯ ПРОСТЫХ ЛЮДЕЙ ЯЗЫКА РУСКОГО, В ПЫТАНИЯХ И ОТКАЗЕХ СОБРАНА. [KATEKIZMAS. TAI YRA SENAS KRIKŠČIONIŠKAS ŠVENTOJO RAŠTO MOKSLAS, PAPRASTIEMS RUSIŠKAI KALBANTIEMS ŽMONĖMS KLAUSIMAIS IR ATSAKYMAIS IŠDESTYTAS.] *В конце книги:* Доконана ест сиа книга зовемая Греческим языком Катихисис, а пословеньски оглашение, Богу ко чти и посполитым людем языка Роуского к наказанью и доброму наученью, накладом боголюбивых мужей, Пана Матфия Кавечинскаго Наместника Несвижскаго, Симона Будного, Лаврентиа Крышковскаго. На городе Несвижским. Под леты от воплощениа спасова, тисеча, пятисот, шестьдесят второго, Месеца Июниа десятого дня. 6+3+251 лл.

Dalys: Dedikacija, 2—6. К всем благоверным христианом языка руского предословие в Катихисию, 1—3. Катихисис для деток христианьских языка Руского, коротко выложена, 1—105. Починается вторая часть Катихиси о вере, 106—165. Третяя часть Катихиси о молитве годнеи, 165—210. Четвертая часть Катихиси о таинех, 210—251.

Skelbiamos antiklerikalinės idėjos. Dvasininkija laikoma parazitiniu luomu. Ji esanti tamsi ir savanaudiška, siekianti turtų, valdžios, skleidžianti liaudyje prietarus. Atmetama daugelis bažnytinių dogmų ir apeigų, katalikų ir pravoslavų bažnyčių institucijų. Tikėjimas turįs būti pagrįstas asmeniniu žmogaus santykiu su dievu. Valstybinė valdžia laikoma dievo duota, ta-

čiau pripažįstamas ir žmonių veiklos reikšmingumas. Kiek valdžia dieviška, tiek turinti būti ir teisinga, būtinas paklusnumas jai. Jei valdžioje pasitaiko išnaudotojų, lupikautojų, išgamų, tai šitai ne dievo, o pačių asmenų kaltė. Niekas, tame tarpe ir valdžia, neturi teisės kištis į tikybos išpažinimo dalykus. Reiškiama dvejopa pažiūra į karus ir mirties bausmę. Krikščionis turįs paklusti valdžiai, savo ponui, kai šis siunčia jį į teisingą karą, ragina mokėti mokesčius. Tačiau jis neturi dalyvauti neteisinguose karuose nei pritarti smurtui. Krikščionis privalo ginti tėvynę ir savo gyvybę, tačiau jis neturi kėsintis į svetimą. Reiškiama nuosaiki arijonų šlėktos ideologija.

LSSB, 1.5.24; BVLB, M-568 (mf.)

DEDYKACYA, PRZEDMOWA I PRZYPISKI S. BUDNEGO DO PRZEKŁADU NOWEGO TESTAMENTU Z R. 1574. [S. BUDNIO DEDIKACIJA, PRATARMĖ IR PASTABOS 1574 M. NAUJOJO TESTAMENTO VERTIMUI.] — H. Merczyng, Szymon Budny jako krytyk tekstów biblijnych, Kr. 1913, s. 111—178. *Pirmoji publikacija kn.:* Nowy Testament znowu przełożony, a na wielu mieyscach za pewnemi dowodami od przysad przez Simona Budnego oczyśćiony, y krotkiemi przypiskami po kraiach obiaśniony. Przydane też są na końcu tegoż dostateczniejsze przypiski, ktore każdey iakmiarz odmiany przyczyny ukazuią. Dokonane są te święte Nowego przymierza kśięgi na zamku Łoskiem, Wielmożnego Pana, Jego Mośći: Pana Jana Kiszki Kraycźego w Wielkiem Kśięstwie Litewskiem, etc: etc: Roku od Narodzenia Syna Bożego 1574. Mieśiąca Kwietnia.

Racionalistiniu abejojimo principu remiantis, atsisakius verbalinio teksto aiškinimo, kritiškai vertinamas Šv. Raštas. Atskleidžiama nemaža klaidų, nesąmonių, iškraipymų ir nenuoseklumų. Pažymima, jog verčiant buvo šalinamos sveikam protui ir gamtos mokslui prieštaraujančios dogmos apie amžiną Kristaus gyvenimą, jo dievišką kilmę, apie pomirtinį pasaulį, sielos nemirtingumą ir kt. Griaunamas autoritarinis mąstymo stilius, aklas tikėjimas apreiškimo tiesomis. Tiesa siekiama pagrįsti loginiu, istoriniu ir filologiniu metodais.

O PRZEDNIEYSZYCH WIARY CHRISTIANSKIEY ARTIKULECH, TO IEST, O BOGU IEDYNEM, O SYNU IEGO, Y O DUCHU SWIĘTEM, WYZNANIE PROSTE Z PISMA SWIĘTEGO, PRZEZ SYMONA BUDNEGO KROTKO SPISANE, A ZA ZEZWOLENIEM BRACIEY NIEKTOREY W LITWIE Y NA RUSI WYDANE. K TEMU OBRONA TEGOŻ WYZNANIA BRONIĄCA, PRZEZ TEGOZ NAPISANA. [APIE SVARBIAUSIUOSIUS KRIKŠČIONIŠKO TIKĖJIMO TEIGINIUS, TAI YRA APIE VIENINTELĮ DIEVĄ, APIE JO SŪNŲ IR APIE ŠVENTĄ DVASIĄ. PAPRASTAS IŠPAŽINIMAS, IŠ ŠVENTO RAŠTO SIMONO BUDNIO GLAUSTAI NURAŠYTAS IR, KAI KURIEMS BROLIAMS LIETUVOJE IR RUSIOJE LEIDUS, IŠLEISTAS. PRIE TO GYNIMAS, TĄ PATĮ IŠPAŽINIMĄ GINANTIS, TO PATIES PARAŠYTAS.] Drukowano w Łosku, przez Jana Karcana

z Wieliczki, Roku od narodzenia syna Bożego, 1576. 8+24+168+8 k. *Ištrauka paskelbta kn.:* Literatura ariańska w Polsce XVI wieku, 1959, s. 317—336.

Natūralizmo ir racionalizmo prielaidomis vadovaujantis, kritikuojamos krikščionybės tezės apie amžiną Kristaus gyvenimą bei Kristaus dieviškumą. Tvirtinama, kad Kristui *ex definitione* nebūdingos dieviškosios savybės (visagalybė, malonė ir kt.). Kristus — istorinė asmenybė. Pagal amžiaus dvasią deistiškai sprendžiamas Kristaus pradėjimo klausimas. Atmetama krikščioniškųjų teologų pažiūra į sielos substancionalumą, pripažįstamas tiktai nominalus sielos vaidmuo. Veikalas išsiskiria iš kitų antitrinitorių raštų dėstomų pažiūrų radikalumu.

BCzK, XVI 650/1.

O URZĘDZIE MIECZA UŻYWAJĄCEM (1583). WYDAŁ STANISŁAW KOT. [APIE KALAVIJĄ VARTOJANCIĄ VALDŽIĄ (1583). IŠLEIDO STANISLOVAS KOTAS.] W., 1932, XII+259 s. *Pirmoji publikacija:* O Urzędźie Miecźa używaiącem Wyznanie Zboru Pana Christusowego, ktory w Litwie, z Pisma świętego krotko spisane. Przy tem, Tegoż urzędu Obrona przeciw wszemiego Sprzeciwnikom przez Simona Budnego napisana. K temu, Jasne z Pisma świętego pokazanie, że Christiianin może mieć Poddane wolne y niewolne, gdyby iych tylo bogoboynie używał. Nad to, List zacnego męża Marcina Krowickiego też o Urzędźie, że iy może Christiianin z dobrym sumnieniem trzymać, y złoczyńce wedle roskazania Bożego karać. *Łosk.* Roku od narodzenia Pana Christusowego 1583. 8+136+12 k.

Dalys: Arma generosi viri Domini Christophori Lassotae, in provincia Lublinensi Regii Pocillatoris et caet., 5—6. Urodzonemu Panu, Jego Mci Panu Krzysztofowi Lasocie, Króla Jego Mci w ziemi lubelskiej Podczaszemu etc., 7—15. Encomion albo Pochwała urzędu złości karzącego i zalecenie tych książek o niem przez Aleksandra Chomętowskiego uczynione, 16—17. Do łaskawego czytelnika na obronę urzędu mieczowego przedmowa Simona Budnego, 18—33. O zwierzchności lub o wszelkiem Urzędzie Wyznanie Zboru Pana Chrystusowego, który w Litwie, krótko a po prostu z Pisma świętego zebrane, 34—42. Obrona urzędu miecza używającego z szczyrego słowa Bożego przeciw wszem sprzeciwnikom jego przez Simona Budnego napisana, 43—44. Dowody tych, którzy mówią, że sie nie godzi Chrystyaninowi Urzędu trzymać, z Odpowiedziami na nie, 45—122. Przedniejsze z Pisma świętego wywody, iż Chrystyanin urząd z mieczem trzymać może; także też prawdziwy Zbór pana Chrystusówego może mieć taki urząd, gdy mu ji Pan Bóg daje, 123—171. Zacnego a bogobojnego męża, Zboru Bożego uczyciela wiernego, Marcina Krowickiego, List o urzędzie, jeśli ji może

Chrystyanin trzymać (w którem też niektóre Rakowskie zabobony i śmiałości spomina), do brata Stanisława Budzyńskiego za dwie niedzieli przed śmiercią napisany, 172—179. *Synod w Iwiu.* Simon Budny łaskawemu czytelnikowi zdrowia, 180—216. Na list jednego męża zbożnego, w niektórem sławnem Zborze Polskiem Seniora, Simona Budnego odpis, 217—238. Regestr Lub ukaz znaczniejszych a potrzebniejszych rzeczy i słów w tych księgach, dla prędkiego nalezienia zebrany, 239—253.

Polemika su radikaliaisiais reformatais (P. Gonezijumi ir kt.) politinės valdžios klausimu. Tvirtinama, jog valdžia esanti dievo duota. Pagrindinės valdžios funkcijos esančios auklėjimas, mokymas ir baudimas. Valdžia turinti būti teisinga. Karalius ir jo pareigūnai privalo rūpintis valstybės gerbūviu, pavaldinių gyvenimu. Kritikuodamas socialinės Gonezijaus programos utopizmą, autorius pateisina išnaudotojišką santvarką ir socialinę nelygybę, jis — švelnesnių baudžiavinių santykių šalininkas. Politinės valdžios atstovus, jo nuomone, galima perauklėti, socialinius santykius valstybėje galima reguliuoti. Darbščius ir paklusnius šeimynykščius reikia paleisti į laisvę, tingūs ir nepaklusnūs — laikytini baudžiavoje. Knygoje pateikiami konfidencialūs arijonų laiškai, sinodų protokolai, tame tarpe — antifeodaliniu kryptingumu pasižymėjusio Ivijos sinodo protokolas, minimos daugelio reformatų pavardės. Skelbiamos mintys artimos graikų antitrinitoriaus Jokūbo Paleologo pažiūroms.

Lit.: H. Merczyng, Szymon Budny jako krytyk tekstów biblijnych, Kr., 1913. S. Kot, Szymon Budny. Der größte Häretiker Litauens im 16. Jahrhundert.— „Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas", Bd. 2, „Studien zur älteren Geschichte Osteuropas", T. 1, Graz-Köln, 1956. S. 63—118. Н. Алексютович, Будный — идеолог гуманизма и реформации в Белоруссии и Литве, в кн.: Из истории философской и общественно-политической мысли Белоруссии, Минск, 1962, с. 40—50. J. Jurginis, Renesansas ir humanizmas Lietuvoje, V., 1965. С. Подокшин, Реформация и общественная мысль Белоруссии и Литвы, Минск, 1970. Т. с., Скорина и Будный, Минск, 1974.

I. Vasilevskienė

BUJALSKIS Antanas Bonaventūra (Bujalski Antonius Bonaventura), 1726 Valkininkuose — 1782 ten pat, filosofas, teologas pranciškonas. Italijoje baigė Pranciškaus Asyžiečio kolegiją teologijos daktaro laipsniu. Grįžęs į Lietuvą, 1755 Vilniaus pranciškonų m-loje pradėjo dėstyti filosofiją, ilgą laiką buvo studijų regentas. 1763—66 pranciškonų provinciolas. Nuo 1772 gyveno Valkininkuose. Išleido teologinio turinio raštų.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus pranciškonų m-la, 1755, 102 f. *Dalys:* Praefatio ad universam philosophiam, 2—5. Disputatio prooemialis, 5—23. Logica ad mentem doctoris subtilissimi Ioannis Dunsii Scoti, 23—53. Tractatus metaphysicus. Pars prima metaphysicae sive ontologia, 56—94. Pars secunda metaphysicae seu pneumatologia, 94—102.

Rankraštinis filosofijos kursas. Logikos ir metafizikos paskaitos, kuriose scholastinės filosofijos problematika šiek tiek papildoma Naujųjų laikų filosofijos pažiūromis. Logikos kursas siauras, metafizikos paskaitų išliko tik dalis.

VUB, F 3—2540. *R. Plečkaitis*

BULAKOVSKIS Benediktas (Bułakowski Benedictus), filosofas pranciškonas. 1610 Vilniaus pranciškonų m-loje dėstė filosofiją.

TRACTATUS CIRCA LIBROS ARISTOTELIS DE ANIMA. AD MENTEM SUBTILISSIMI DOCTORIS IOANNIS DUNS SCOTI. SUB REVERENDO PATRE BENEDICTO BUŁAKOWSKI VILNAE ANNO DOMINI 1610. [TRAKTATAS APIE ARISTOTELIO „APIE SIELĄ" KNYGAS. PAGAL SUBTILIAUSIOJO DAKTARO JOANO DUNSO SKOTO PAŽIŪRAS, DESTOMAS REVERENDO TĖVO BENEDIKTO BULAKOVSKIO VILNIUJE 1610 VIEŠPATIES METAIS.] 193 f.

Rankraštinis gamtos filosofijos kursas. Scholastinės psichologijos paskaitos, skaitytos Vilniaus pranciškonų m-loje. Psichologinės pažiūros grindžiamos skotistinės gamtos filosofijos principais. Vietomis aiškinamos Renesanso medikų koncepcijos, nurodomi nesutarimai tarp scholastų ir Renesanso epochos mokslininkų.

BJK, Nr. 2592, f. 1086—1279. *R. Plečkaitis*

BURBA Jeronimas (Burba Hieronymus), 1645.IX.30 Žemaitijoje — 1705.X.14 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. 1676 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Gardino jėzuitų kolegijoje dėstė poetiką. 1681—84 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, paskui 3 m. teologiją, o 1686—87 — etiką. 1693—97 Kražių kolegijos rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1681), teologijos daktaras (1687). Vienas žymesniųjų scholastinės filosofijos atstovų, nominalistas, kritikavęs tomistines koncepcijas.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1683—84, 392 p.

Dalys: Reflexio supra libros Aristotelis de anima, 1—265. Scientia scientiarum. Metaphysica Aristotelis, 267—314. Summarium

Ethices Aristotelices, 315—349. Discursus amaenus de meteorologicis entibus sub sensus nostros cadentibus, 353—390. *Logica,* 391—392.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės fizikos ir metafizikos paskaitos, skaitytos Vilniaus un-te 1683—84. Reiškiamos nominalistinės pažiūros, pasisakoma prieš idealistinę modalizmo koncepciją. Plačiai išdėstyta psichologijai skirtoji fizikos dalis.

VUB, F 3—2056.

PHILOSOPHIA NATURALIS, ANNO 1682. [GAMTOS FILOSOFIJA, 1682 METAI.] *Vilniaus un-tas,* 318 f.

Dalys: Dissertationes in Philosophi libros Physicorum, 1—211. Discursus in quatuor Aristotelis Caelorum libros de cosmologia sive de mundo et caelo, 211—227. Discursus alius in Philosophi De ortu et interitu libros, 228—314. Reflexio supra libros Aristotelis De anima, 314—318.

Rankraštinis gamtos filosofijos kursas. Scholastinės fizikos paskaitos. Psichologijai skirtų paskaitų tėra pradžia. Reiškiamos nominalistinės pažiūros.

VUB, F 3—2175. *R. Plečkaitis*

C

CHOINOVSKIS Paulius (Choynowski Paulus), 1667.VIII.25 Visneve — 1722.IV.30 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. Varšuvos jėzuitų kolegijoje studijavo filosofiją, 1695 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Nesvyžiaus, Gardino, Plocko ir Pultusko jėzuitų kolegijose dėstė poetiką ir retoriką, Nesvyžiuje — filosofiją. 1699—702 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Su pertraukomis 1704—22 dėstė ten pat teologiją ir kanonų teisę. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1699), teologijos daktaras (1704), kanonų teisės daktaras (1722).

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1699, 40 f.

Dalys: Dialectica seu compendiosa in logicam introductio. Anno a restauratione mundi 1699 die 3 septembris, 366—405. Conclusiones philosophicae in ordine ad examen expositae, 406. Rankraštinis logikos kursas. Scholastinės logikos pirmosios dalies — dialektikos paskaitos, kurių išliko nepilnas tekstas: nutrūksta, aiškinant teiginių opoziciją.

MAB, F 9—27. 28. 29, f. 366—406. *R. Plečkaitis*

CHONDZINSKIS Jonas (Chądzynski Jan), 1600 greičiausiai Mozūrijoje — 1660.IV.22 Pašiaušėje, filosofas, teologas jėzuitas, publicistas. 1626 Braunsbergo kolegijoje baigė filosofijos studijas, 1633 — Vilniaus un-to teologijos f-tą. Vilniaus un-te dėstė poetiką, retoriką, 1639—42 — filosofiją, o 1642—43 dar ir etiką. Vėliau un-te dėstė teologiją ir kanonų teisę. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1645). Karų metais gyveno Dancige.

DISCURS KAPŁANA IEDNEGO POLSKIEGO ROKU TYSIĄC SZESC SET PIĘCDZIESIĄTEGO SIODMEGO POST FESTUM TRANSFIGURATIONIS DOMINI, W KTORYM POKAZUIE ZA CO BOG KORONE POLSKĄ KARZE Y IAKO DALSZEGO KARANIA UYSC MAMY. X. JAN CHĄDZYN-

SKI. [VIENO LENKŲ DVASISKIO APMĄSTYMAI 1657 METAIS PO VIESPATIES ATSIMAINYMO ŠVENTĖS, UŽ KĄ DIEVAS LENKŲ KARŪNĄ BAUDŽIA IR KAIP TOLIMESNĖS BAUSMĖS IŠVENGTI GALĖTUMĖMĖ. KUN. JONAS CHONDZINSKIS, JĖZUITAS.] — Lietuvos publicistai valstiečių klausimu XVI a. pabaigoje — XVII a. pirmojoje pusėje. Spaudai parengė Ingė Lukšaitė („Acta historica Lituanica", t. XII), V., 1976, p. 143—169. *Lietuviškas vertimas ten pat,* p. 170—197.

Sielojamasi dėl Lietuvos ir Lenkijos valstybei gresiančio žlugimo, kurio priežastimis laikoma įsigalėjusi bajorų sauvalė, valstybės valdymo pakrikimas, karinės galios silpnumas. Aptariama beteisė valstiečių padėtis, smerkiamas jų asmeninis įbaudžiavinimas. Siūloma valstybės įstatymus pertvarkyti taip, kad jie atitiktų krikščionišką moralę, apriboti bajorų valdžią valstiečiams.

R. Plečkaitis

CILVIKOVSKIS Laurynas (Cylwikowski Laurentius), filosofas, teologas dominikonas. 1800—01 Vilniaus dominikonų mokloje dėstė filosofiją.

PARS PRIMA PHILOSOPHIAE, I. E. LOGICA, ANNO DOMINI 1800 BREVITER PER QUAESTIONES COLLECTA. [PIRMOJI FILOSOFIJOS DALIS, T. Y. LOGIKA, 1800 VIEŠPATIES METAIS TRUMPAI PATEIKTA KLAUSIMAIS.] *Vilniaus dominikonų m-la,* 112 p.

Dalys: Introductio in universam philosophiam. Anno Domini 1800 inceptam Vilnae, 1—2. *Logica,* 2—60. Concertationes ad logicam pertinentes, 61—104. Index, 105—112.

Rankraštinis logikos paskaitų kursas. Naujųjų laikų logikos koncepcijos derinamos su teologija, yra scholastinių teiginių.

VUB, F 3 — 929/I.

PARS SECUNDA PHILOSOPHIAE ID EST METAPHYSICA ANNO DOMINI 1801 BREVITER PER QUAESTIONES COLLECTA. SUB PROFESSORATU ADMODUM REVERENDO PATRIS SACRAE THEOLOGIAE LECTORIS LAURENTII CYLWIKOWSKI. [ANTROJI FILOSOFIJOS DALIS, TAI YRA METAFIZIKA, 1801 VIEŠPATIES METAIS TRUMPAI PATEIKTA KLAUSIMAIS. DĖSTANT PROFESORIUI, REVERENDUI TĖVUI ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUI LAURYNUI CILVIKOVSKIUI.] *Vilniaus dominikonų m-la,* 163 p.

Dalys: Altera pars philosophiae id est metaphysica cuius sequitur prolegomenon, 1—3. De ontologia, 3—37. Altera pars metaphysicae. Cosmologia, 37—48. Tertia pars metaphysicae. Psychologia, 49—78. Quarta pars metaphysicae. Theologia na-

turalis, 79—88. Literariae concertationes ex metaphysica cum quibusdam additamentis, 89—158. Index, 159—163.

Rankraštinis filosofijos kursas. Metafizikos paskaitos, kuriose ontologijos, kosmologijos ir psichologijos klausimai aiškinami pagal Ch. Volfo sistemą, siaurai, vietomis scholastiškai. Kosmologija suvedama į antgamtinių reiškinių aiškinimą.

VUB, F 3—929/II. *R. Plečkaitis*

Č

ČECHOVICAS Martynas (Czechowic Marcin), 1532.XI. Zbonšinėje — 1613.XI. Liubline, Lietuvos ir Lenkijos reformacijos veikėjas, radikaliosios antitrinitarizmo krypties vadovas ir ideologas. Mokėsi Liubranskio kolegijoje Poznanėje, 1554 studijavo Leipcigo un-te. Įgijo humanitarinį išsilavinimą. 1555 Kurniko reformatų bendruomenės ministras. 1559—63 Vilniaus kalvinistų bendruomenės ministras, kalvinistų m-los mokytojas. 1561 su M. Radvilos Juodojo pavedimu vyksta į Šveicariją. 1564 įsijungė į antitrinitorių judėjimą. Priverstas palikti Vilnių, persikėlė į Lenkiją, pradžioje į Kujavus, kur įsteigė pirmąją antitrinitarinę-anabaptistinę bendruomenę, vėliau — į Liubliną. 1570—98 Liublino antitrinitorių bendruomenės ministras, Lenkijos antitrinitarizmo vadovas. Religiniais ir visuomeniniais klausimais Čechovicas polemizavo su S. Budniu, Jokūbu Belžyciečiu, jėzuitų teologais. Atkakliai, nors ir nesėkmingai, kovojo su F. Socinu. Išspausdino nemaža poleminių, teologinių raštų, tame tarpe: „Krikščioniški pasikalbėjimai“ (1575), „Kaištis į jo malonybės kunigo Jeronimo Povodovskio Žąslus“ (1583), „Apie pedobaptistų klaidų kilmę“ (apie 1582—85), išvertė į lenkų k. N. Testamentą (1577). Idėjinį antitrinitorių palikimą Čechovicas tikslino ir sistemino vadovaudamasis daugiausia unitarizmo principais. Neigė žmogaus sielos nemirtingumą, skelbė radikalias antifeodalines mintis, propagavo socialinę lygybę. Etinės Čechovico pažiūros yra valstietiško pobūdžio, pasižymi asketiškumu.

ROZMOWY CHRISTIANSKIE. KTORE Z GRECKIEGO NAZWISKA DIALOGAMI ZOWIĄ: A TY IE NAZWAĆ MOŻESZ WIELKIM KATECHIZMEM. W KTORYCH SĄ ROZMAITE GADANIA O PRZEDNIEYSZYCH ARTYKUŁACH WIARY CHRISTIANSKIEY: AZOSOBNA O ŻYDOWSKICH GADKACH, KTORYMI PANA JEZUSA CHRISTUSA Y EWANIELIĄ WYNISZCZYĆ CHCĄ. PRZEZ MARĆINA CZECHOWICA Z PILNOŚCIĄ SPISANE Y WYDANE. KTORYCH PORZĄDEK NAYDZIESZ NA DRU-

GIEY STRONIE. [KRIKSCIONISKI PASIKALBEJIMAI, KURIE PAGAL GRAIKIŠKĄ PAVADINIMĄ DIALOGAIS VADINAMI, O TU GALI JUOS PAVADINTI DIDŽIUOJU KATEKIZMU. KURIUOSE YRA ĮVAIRUS SVARSTYMAI APIE SVARBIAUSIUOSIUS KRIKŠČIONIŠKO TIKĖJIMO TEIGINIUS IR ATSKIRAI APIE ŽYDŲ PLEPALUS, KURIAIS JIE NORI PRAŽUDYTI PONĄ JĖZŲ KRISTŲ IR EVANGELIJĄ. MARTYNO ČECHOVICO KRUOPŠČIAI NURAŠYTI IR IŠLEISTI. KURIŲ SUTVARKYMĄ RASI KITOJE PUSĖJE.] Drukował Alexius Rodecki. Roku 1575. 2+268+3 k.+27 k.

Vienas svarbiausių teorinių antitrinitarizmo veikalų. Mokytojo ir mokinio dialogų forma aiškinamos kristologijos problemos, analizuojamas Šv. Raštas, nagrinėjami įvairūs politiniai, socialiniai, etiniai klausimai, kritikuojami talmudas ir žydų religija. Skelbiamas „krikščioniškasis karas" Antikristo pasauliui, kuriuo laikomi feodalinės visuomenės ir valstybės institutai bei katalikų bažnyčia. Pažymima, jog tikrieji, „ištikimieji" krikščionys pripažįsta tik taikią moralinę kovą. Propaguojama utopinė ateities santvarka — „dievo karalystė", kuri panaikins klasinius skirtumus, privačią nuosavybę, kurioje visi visuomenės nariai bus lygūs. Skelbiama, jog „ištikimieji" neturi dalyvauti valstybinėje prievartoje, tačiau pasaulietinei valdžiai, kaip dievo duotai, jie privalo paklusti. Tik tikybos reikaluose jie visiškai laisvi. Iš antropologinio pesimizmo pozicijų aiškinama, kad žmogus išsigelbėjimo savo jėgomis nepasieks. Žmonijos vaduotojas esąs Kristus. Absoliučiai pacifistinės nesipriešinimo blogiui etikos pagrindu propaguojama krikščioniško gyvenimo samprata. Skelbiamos antitrinitarizmo idėjos užima tarpinę padėtį tarp klasikinės reformacijos ir anabaptizmo, jungia abiejų šių krypčių elementus. Jos yra prieštaringos ir nenuoseklios.

BNW, XVI Qu. 779.

ZWIERŚCIADŁKO PANIENEK CHRISTIAŃSKICH, KU OBEYŻRZENIU SIĘ W POWINNOŚCIACH SWYCH CHRISTIAŃSKICH, TERAZ NOWO UROBIONE. [KRIKŠČIONIŠKŲ PANELIŲ VEIDRODĖLIS APSIZVALGYMUI Į SAVO KRIKŠČIONIŠKAS PRIEDERMES, DABAR NAUJAI PERDIRBTAS.] *Raków.* W Drukarni Theofila Adamowica. Roku od narodzenia syna Bożego 1582, *1+6+109 k.*

Dalys: Drukarz do tego co z poyźrzenia y napisu wszytko gani, 1. Ich Mśćiam Pannam Zofiey y Zuzannie z Lopiennika, Lasoćiankam, źiemie Lubelskiey Podczaszankam etć. Marćin Czechowic łaski Bożey winszuie: y w prawdźie zbawienney pomnożenia, 1—6. Na tychże Panien herb, 6. Zwierśćiadłko Panienek Christiańskich, ku obeyżrzeniu się w powinnośćiach swych

Christiańskich, Marćina Czechowica. Część pierwsza, iest o słowie Bożym, o iego zacności, pewności, y doskonałości: a to przećiw ludzkim wynalaskom, ktore niepisanym słowem Bożym nazywaią, 1—49. Wtora część o Bogu iedynym, y o iedynym też synu Bożym człowieku Jezusie Christusie, 49—87. Trzećia część o powinnościach ludźi christyańskich przećiw Bogu y Christusowi, także y przećiw inszym ludźiam, 87—109. I dalyje kritikuojama katalikiškoji kontrreformacija. Remiantis N. Testamentu, pašiepiamos katalikų bažnyčios apeigos bei institucijos, jėzuitai ir popiežiai smerkiami už paprastų žmonių apgaudinėjimą. Filosofijai prikišama, kad ji sugadinusi krikščionybę „žmogiškomis" klaidomis. II dalis skirta Kristaus problemai. Pabrėžiama žmogiška Kristaus kilmė. Chiliazmas, kurį atgaivina autorius, pajungtas praktinei etikai: žmogus iš prigimties esąs žemas, piktas ir neteisingas, dangiškasis žmogus turi atvesti žmoniją į dorovės kelią. III dalyje nagrinėjama etinė sekimo Kristumi problema. Žmogus turi įveikti išorinius pavojus, kuriuos siunčia jam dvasiškieji ir kūniškieji priešininkai. Jo kova dramatiška, pagrįsta nesipriešinimu blogiui, absoliučiu pacifizmu, o kovos priemonės — kantrybė, nuolankumas, gerumas, kuklumas ir nusižeminimas. Antropologinei koncepcijai būdingas pesimizmas.

MAB, $\frac{P—16}{1—100}$.

EPISTOMIUM NA WĘDZIDŁO JEGO MIŁOŚCI XIĘDZA HIERONIMA POWODOWSKIEGO, KANONIKA POZNAŃSKIEGO: KU OKAZANIU NIESŁUSZNEGO IEGO POSTĘPKU PRZECIW NIEWINNYM: Y KU ZAMKNIENIU UST, NIESŁUSZNIE SIĘ NA PRAWDĘ ZBAWIENNO TARGAIĄCYCH. [KAISTIS Į JO MALONYBĖS KUNIGO JERONIMO POVODOVSKIO, POZNANĖS KANAUNINKO, ZĄSLUS, NURODANT NETEISINGĄ JO ELGESĮ PRIEŠ NEKALTUOSIUS IR UŽCIAUPIANT LŪPAS, NETEISINGAI PRIEŠ TIESĄ GELBSTINTIS BESIKĖSINANČIAS.] *1583.* 14 k. + 427 s.

Antitrinitarizmo apologija, skelbiama dėstant pažiūras į religiją ir religinę toleranciją. Reikalaujama tikėjimo laisvės arijonų bendruomenei. Nurodomas savanoriškas jos susibūrimo pobūdis, dvasinės kovos su blogiu priemonės. Aiškinamas religinių ginčų pavojingumas valstybei. Remiantis nominalistų teiginiais apie universalijas, polemizuojama su Povodovskiu trejybės bei kitais religiniais klausimais.

BCzK, XVI 1519/I.

DE PAEDOBAPTISTARUM ERRORUM ORIGINE, ET DE EA OPINIONE, QUA INFANTES BAPTISANDOS ESSE IN PRIMO NATIVITATIS EORUM EXORTU CREDITUR. [APIE PEDOBAPTISTŲ KLAIDŲ KILMĘ IR APIE PAŽIŪRĄ, KURIA REMIANTIS TIKIMA, KAD VAIKUS REIKIA KRIKŠTYTI KŪDIKYSTĖJE.] *Lublin.* Typis Theophili Adamidis. *1582—85 (?).* 24+201 s.

Nagrinėjamos moralinės krikšto pasekmės. Sekant Ž. Kalvinu, skelbiama, jog krikštatėvių institucija yra beprasmė, kūdikiai neišpažįstą dievo, jų sąmonė esanti baltas lapas. Pagrindine krikšto sąlyga laikoma moralinė žmogaus vertė, pasireiškianti gyvenimo būdu, poelgiais, veiksmais. Kritikuojama pirmosios žmonių nuodėmės dogma, jai priešpastatomas nuo paties žmogaus priklausantis dorovingumas.

KMKT, M. 4°79.

WUIEK. TO IEST, KROTKI ODPIS, NA PISANIE X. JAKUBA WUYKA Z WĄZROWCA, THEOLOGA SOCIETATIS JEZU; O BOSTWIE SYNA BOZEGO, Y DUCHA S. PRZEZ MARCINA CZECHOWICA UCZYNIONY. DO TYCHŻE STARSZYCH, Z KTORYCH DOZWOLENIEM, X. WUIEK PISAŁ Y WYDAŁ KSIĄZKI SWE. [VUJEKAS, TAI YRA TRUMPAS ATSAKYMAS Į KUN. JOKŪBO VUJEKO IS VONGROVECO, TEOLOGO JĖZUITO, RAŠYMĄ; APIE DIEVO SŪNAUS IR ŠV. DVASIOS DIEVIŠKUMĄ. MARTYNO ČECHOVICO ATLIKTAS. TAIP PAT TIEMS VYRESNIESIEMS, KURIEMS LEIDUS, KUN. VUJEKAS RAŠĖ IR ISLEIDO SAVO KNYGAS.] *Na końcu:* Lublini, 26 Decembr. Anno a nato filio Dei Jesu Christo 1590, 5 k. + 134 s.

Kritikuojami jėzuitai, kaltinant juos nutolimu nuo apaštališkojo idealo bei katalikiškosios tradicijos. Atskleidžiamas jėzuitų tamsumas, nusistatymas prieš laisvuosius mokslus. Polemizuojama su Vujeku trejybės klausimu, argumentuojama tuo, jog ši dogma veda į politeizmą.

UMAL, 2436.

Lit.: L. Szczucki, Marcin Czechowic, W., 1964.

I. Vasilevskienė

ČIRSKIS Aleksandras (Czyrski Alexander), 1626 Žemaitijoje — 1679.V.19 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. Kauno, Kražių, Regensburgo jėzuitų m-lose, Vilniaus un-te dėstė poetiką, retoriką, logiką, teologiją. 1668-71 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, paskui — teologiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1677). Čirskis — vienas žymesniųjų scholastinės logikos atstovų Lietuvoje, logikos problemas aiškinęs giliai ir išsamiai.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1668—69, 183 f.

Dalys: Tractatus dialecticus, 1—45. Disputationes logicae in Organum Aristotelis, 46—183.

Rankraštinis logikos kursas. Scholastinės logikos paskaitos. Reiškiamos artimos šiuolaikinei logikai idėjos. Plačiai aiškinami loginės semantikos klausimai, tame tarpe semantinės antinomijos. Nagrinėjamos antinomijų sprendimo priemonės.

VUB, F 3—2055. *R. Plečkaitis*

D

DANILAVIČIUS Ignas (Daniłowicz Ignacy), 1787.VII.30 Hrinevičiuose — 1843.VIII.12 Frivaldove, Vilniaus universiteto profesorius, teisės istorikas, Lietuvos Statuto tyrinėtojas. Mokėsi Lomžos pijorų m-loje, vėliau Baltstogės g-joje. 1810 įstojo į Vilniaus un-tą, moralinių ir politinių mokslų f-tą, kurį baigė teisės magistro laipsniu. 1814 Vilniaus un-te pradėjo dėstyti krašto teisę. 1818, un-to išsiųstas, tyrinėjo Lietuvos teisės istoriją Maskvoje ir Peterburge. 1819 Vilniaus un-to teisės f-to adjunktas, 1822 — profesorius. Už ryšius su filomatais 1823 iš un-to pašalintas. 1825—30 Charkovo, 1835—39 Kijevo, 1839—42 Maskvos un-tų profesorius, įgijo teisės daktaro laipsnį. Surado ir paskelbė nemaža teisės, istorijos šaltinių, daugelio mokslinių veikalų autorius.

OPISANIE BIBLIOGRAFICZNE DOTĄD ZNANYCH EXEMPLARZY STATUTU LITEWSKIEGO, RĘKOPIŚMIENNYCH I EDYCYY DRUKOWANYCH, TAK W RUSKIM ORYGINALNYM, JAKO TEŻ W POLSKIM I ŁACIŃSKIM JĘZYKU. [BIBLIOGRAFINIS IKI ŠIOL ŽINOMŲ LIETUVOS STATUTO EGZEMPLIORIŲ, RANKRAŠTINIŲ IR SPAUSDINTŲ LEIDINIŲ, TIEK ORIGINALIĄJA RUSŲ, TIEK IR LENKŲ, LOTYNŲ KALBOMIS, APRAŠYMAS.] — „Dzieńnik Wileński", 1823, t. 1, s. 377—398, t. 2, s. 1—18, s. 162—177, s. 261—293.

Plėtojama pažiūra, kad įstatymai aiškiau už kitus istorinius paminklus išlaiko įvairių švietimo lygių bei įvairių visuomeninių santykių žymes. Teisės pakitimus sąlygoja ne „tautos dvasia", o realios socialinės priežastys. Lietuvos Statuto tyrinėjimas įgalina atskleisti visuomeninės kovos reikšmę teisės vystymuisi, parodo jos įtaką rašytinei teisei.

HISTORYCZNY RZUT OKA NA PRAWODAWSTWO LITEWSKIE. [ISTORINIS ŽVILGSNIS Į LIETUVIŲ ĮSTATYMŲ LEIDIMĄ.] — „Pamiętnik

naukowy", t. 2, 1837, s. 235—267. *Pirmoji publikacija:* Historischer Blick auf das Litthauische Statut und den Einfluss des römischen Rechts auf das polnische und litthauische.— „Dorpater Jahrbücher", 1834, Nr. 4—6.

Lietuvos teisės ištakų ieškoma papročių teisėje. Teisės atsiradimas aiškinamas luomų kova. Lietuvos Statutas — tos kovos rezultatas. Kalbama apie romėnų teisės įtaką Lietuvos Statutui.

IGNACEGO DANIŁOWICZA B. PROFESORA PRAWA W UNIWERSYTETACH: WILEŃSKIM, CHARKOWSKIM I KIJOWSKIM KODEX NAPOLEONA W PORÓWNANIU Z PRAWAMI POLSKIEMI I LITEWSKIEMI. ROZPRAWA OPRACOWANA W ROKU 1818, NA TEMAT ZADANY PRZEZ RADĘ B. UNIWERSYTETU WILEŃSKIEGO. Z AUTOGRAFU ZNAJDUJĄCEGO SIĘ W DZIALE RĘKOPISÓW BIBLIOTEKI CESARSKIEJ PUBLICZNEJ W PETERSBURGU WYDAŁ ALEXANDER KRAUSHAR. [IGNO DANILAVIČIAUS, BUVUSIOJO TEISĖS PROFESORIAUS VILNIAUS, CHARKOVO IR KIJEVO UNIVERSITETUOSE, NAPOLEONO KODEKSO PALYGINIMAS SU LENKŲ IR LIETUVIŲ TEISĖMIS. TRAKTATAS, PARENGTAS 1818 METAIS BUVUSIOJO VILNIAUS UNIVERSITETO TARYBOS DUOTA TEMA. IŠ AUTOGRAFO, ESANČIO IMPERATORIŠKOSIOS PETERBURGO VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS RANKRAŠČIŲ SKYRIUJE, ISLEIDO ALEKSANDRAS KRAUSHARAS.] W., 1905, 177+V s. *Pirmoji publikacija:* „Gazeta sądowa", 1904, Nr. 36—53.

Dėstoma prigimtinės teisės koncepcija. Įstatymai privalo visiems luomams leisti lygiai naudotis pilietinėmis teisėmis. Visi žmonės iš prigimties yra lygūs, tik visuomeninė santvarka sudaro sąlygas atskiriems luomams iškilti. Nors ir idealistiškai aiškinant baudžiavos atsiradimą, skelbiamos antifeodalinės idėjos. Tikroji žmogaus vertė esanti jo visuomeniškumas. Teisė turinti kisti drauge su visuomeniniais santykiais. Naujus, teisingus įstatymus reikia įvesti revoliuciniu keliu. Buržuazinės demokratijos idealai atsispindi keliamuose valstybės vieningumo, teisinės lygybės, pasaulietinės valdžios, feodalizmo pagrindų griovimo ir kt. reikalavimuose. Teisės filosofijos idėjos artimos Voltero, Ž. Ruso, Š. Monteskjė pažiūroms.

Lit.: A. Janulaitis, Ignas Danilavičius Lietuvos bei jos teisės istorikas, 1 d., K., 1932.

I. Vasilevskienė

DAUGIRDAS Angelas (Dowgird Anioł), 1776.XII.2 Jurkovščiznoje — 1835.IV. 26 Vilniuje, filosofas, pijoras. 1786—93 mokėsi Mogiliovo ir Mstislavo jėzuitų, Liubešovo ir Dombrovicų pijorų m-lose. 1793—96 studijavo Lietuvos Vyriausiojoje m-loje. 1796—807 Lydoje, Ukmergėje, Vitebske, Lužkose, Ščiučine dėstė lotynų k., matematiką, fiziką, filosofiją, teologiją, lenkų literatū-

rą ir iškalbą. 1818—23 ir 1824—32 Vilniaus un-to filosofijos profesorius. Nuo 1822 Mokslo bičiulių d-jos Varšuvoje narys-korespondentas. 1833 išrenkamas Vilniaus kanauninku. 1834—35 Vilniaus Dvasinės akademijos logikos ir filosofijos profesorius. Subjektyviojo idealizmo, I. Kanto apriorizmo ir formalizmo kritikas. Iš materialistinio sensualizmo ir empirizmo pozicijų kritikavo transcendentalinį idealizmą. Pažinimo teorijoje ir logikoje ryški A. Sniadeckio psichofiziologijos, škotų „sveiko proto" filosofijos atstovų D. Stiuarto ir T. Rido, naujųjų laikų filosofų F. Bekono ir Dž. Loko, katalikiškosios filosofijos įtaka. Iš metafizikos Daugirdas pašalino ontologiją. Sudėtine metafizikos dalimi laikė psichologiją, apimančią logiką ir natūraliąją teologiją. Palaikė pagrindinę krikščioniškosios filosofijos idėją, būtent, kad apreiškimo religija ir jos filosofija negali prieštarauti teoriniam mąstymui, protui. Remdamasis krikščioniškąja filosofija, atmetė eudemonistinę etiką. Iškėlė originalių idėjų kalbos atsiradimo ir išsivystymo, gyvulių psichologijos klausimais. Daugelis Daugirdo rankraščių yra dingę.

O LOICE, METAFIZYCE I FILOZOFII MORALNEY ROZPRAWA, NA SKUTEK KONKURSU OGŁOSZONEGO PRZEZ CESARSKI UNIWERSYTET WILEŃSKI ROKU 1820 DNIA 1 GO MARCA DO KATEDRY RZECZONYCH PRZEDMIOTÓW, NAPISANA PRZEZ X. ANIOŁA DOWGIRDA S. P. MAGISTRA Ś. TEOLOGII. [TRAKTATAS APIE LOGIKĄ, METAFIZIKĄ IR MORALĖS FILOSOFIJĄ, PARAŠYTAS ŠV. TEOLOGIJOS MAGISTRO KUN. PIJORO ANGELO DAUGIRDO IMPERATORISKOJO VILNIAUS UNIVERSITETO 1820 METŲ KOVO 1 DIENĄ PASKELBTO KONKURSO Į MINĖTŲ DALYKŲ KATEDRĄ PROGA.] w Wilnie, 1821, 306 s.

Pasisakoma prieš subjektyvųjį idealizmą. Logikai skirtame skyriuje tiriami proto sugebėjimai: pojūčiai, suvokimai, nuovokumas. Filosofijos principai grindžiami kantiškuoju matematinių tiesų aiškinimu. Siekiama išryškinti gnoseologines Dž. Berklio, Platono, D. Hiumo ir kt. idealizmo šaknis. Pojūčių kilmė aiškinama, remiantis materialistiniu sensualizmu, pojūčių esmė — dualistiškai. Dėl to ir logika traktuojama kaip psichologijos dalis. Pastaroji nagrinėjama idealistiniu požiūriu. Pritariama pirminių ir antrinių kokybių teorijai, pripažįstami įgimti sugebėjimai. Ginama škotų „sveiko proto" m-los idėja apie išorinio pasaulio egzistavimo pagrindimą. Antrajame skyriuje dėstoma metafizikos evoliucija, trečiajame — etikos problemos. Kritikuojant utilitarizmą etikoje, etikos uždaviniu laikomas žmogaus poelgių dievo, savo paties ir kitų žmonių atžvilgiu pagrindimas. Teigiama, jog reikalinga sukurti naują mokslą — asketiką, kuris

tirtų veiksmus, apsprendžiančius žmogaus charakterį. Perfrazuojamas kategorinis Kanto imperatyvas. Galutiniu moralės filosofijos tikslu laikoma sielos nemirtingumo įrodymas.

MAB, $\frac{L—19}{11800}$.

WYKŁAD PRZYRODZONYCH MYSLENIA PRAWIDEŁ CZYLI LOGIKA TEORYCZNA I PRAKTYCZNA PRZEZ X. ANIOŁA DOWGIRDA ZGROMADZENIA XX. PIIAROW DOKTORA S. TEOLOGII, CZŁONKA, KORRESPONDENTA KROLEWSKO-WARSZAWSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYIACIOŁ NAUK, KAPELANA GŁOWNEGO SEMINARYUM DUCHOWNEGO PRZY CESARSKIM UNIWERSYTECIE WILENSKIM. CZĘŚĆ I. [PRIGIMTINIŲ MĄSTYMO TAISYKLIŲ IŠDĖSTYMAS, ARBA TEORINĖ IR PRAKTINĖ LOGIKA, PARAŠĖ KUN. PIJORAS ANGELAS DAUGIRDAS, ŠV. TEOLOGIJOS DAKTARAS, KARALIŠKOSIOS VARŠUVOS MOKSLO BIČIULIŲ DRAUGIJOS NARYS-KORESPONDENTAS, VYRIAUSIOSIOS DVASINĖS SEMINARIJOS PRIE IMPERATORIŠKOJO VILNIAUS UNIVERSITETO KAPELIONAS. I DALIS.] w Polocku. Roku 1828, XLVIII+*18*+425 s.

Dalys: Przedmowa, I—XLVIII. Wykaz rzeczy, 1—18. Wstęp, 1—10. Logika. Dział pierwszy. O Władzach umysłu ludzkiego niezłożonych, czyli tych, które się objawiaią przez nayprostsze iego działania, 11—112. Dział drugi. W którym się mówi o władzach umysłu złożonych, o sposobie doskonalenia ich lub zachowania w przyzwoitey rzezwości, i o ich nadużyciu, 112—425.

Siekiama atnaujinti kantizmo šalininkų iškreiptos bendrosios logikos problematiką. Aptariamas logikos objektas, funkcijos ir uždaviniai. Logika, kuri apima pažinimo teoriją ir pagrindines psichologijos problemas, prijungiama prie I-osios filosofijos dalies. Skiriamos dvi logikos — natūralioji ir mokslinė. Keliama mintis, kad logikos problemas reikia tirti istoriškai. Logika analizuojama nuo paprasčiausio „sielos" sugebėjimo — pojūčių. Šiuo atžvilgiu ryškūs materialistinio sensualizmo ir dualizmo, stichinio materializmo ir idealizmo elementai. Neigiama „įgimtų idėjų" teorija. Iš dualistinių pozicijų kalbama apie tiesą. Įspėjamas jutimiškumo ir racionalumo ryšys, mėginama suderinti racionalizmą su empirizmu. Kritikuojama I. Kanto antinomijų teorija, kuriai prikišamas agnosticizmas. Atmetamas apriorinių jutiminių erdvės ir laiko formų egzistavimas. Remiantis Dž. Loko sensualizmu, kritikuojama D. Hiumo priežastingumo koncepcija.

MAB, $\frac{L—19}{11825}$.

ROZBIÓR DZIEŁA POD TYTUŁEM: O FILOZOFII PRZEZ FELIXA JARONSKIEGO, Z UWAGAMI NAD NIEM, PRZEZ X. ANIOŁA DOWGIRDA S. P. KAPELANA SEMINARIUM GŁÓWNEGO DUCHOWNEGO PRZY UNIWERSYTECIE WILEŃ. [FELIKSO JARONSKIO VEIKALO PAVADINIMU „APIE FILOSOFIJĄ" ANALIZĖ IR PASTABOS APIE JĮ, PARAŠĖ KUN. PIJORAS ANGELAS DAUGIRDAS, VYRIAUSIOSIOS DVASINĖS SEMINARIJOS PRIE VILNIAUS UNIVERSITETO KAPELIONAS.] — „Dziennik Wileński", t. 6, 1817 s. 67—111, s. 191—231, s. 283—331.

Analizuojama lenkų filosofo kantininko, Krokuvos un-to profesoriaus F. Jaronskio knyga „Apie filosofiją". Mėginama atskleisti šios knygos ir apskritai vokiškojo idealizmo klaidas. Pabrėžiami Kanto nuopelnai vystant filosofiją, pažinimo teoriją, tačiau atmetamos pagrindinės transcendentalinės filosofijos idėjos, jos pasekėjų pažiūros. Iš materialistinio sensualizmo pozicijų kritikuojamas vokiškasis idealizmas, kuriam prikišamas pasaulio materialumo neigimas. Teigiama, kad empirizmo kryptis, filosofinės F. Bekono, R. Dekarto, Dž. Loko, Ž. Dežerando, E. Kondiljako idėjos yra teisingiausios. Filosofija, anot Daugirdo, privalo turėti vieningą teorinį žinių pagrindą. Keliama mintis apie gamtos dėsnių objektyvumą, pripažįstamas gamtos mokslo nepriklausomumas nuo religijos, scholastinės filosofijos.

ANTIKRITIKA. ODPOWIEDŹ AUTORA NA RECENZYĄ JEGO DZIEŁA, POD TYTUŁEM: PRZYRODZONE MYŚLENIA PRAWIDŁA I T. D. [ANTIKRITIKA. AUTORIAUS ATSAKYMAS Į SAVO VEIKALO PAVADINIMU „PRIGIMTINĖS MĄSTYMO TAISYKLĖS IR T. T." RECENZIJĄ.] — „Dziennik Wileński", t. 9, 1830, s. 131—149, s. 196—220.

Pažymima, kad recenzentas, vertindamas veikalą iš kantizmo pozicijų, iškraipė autoriaus pažiūras. Atsakant recenzentui, įrodinėjama, jog logika tiesia kelius kitiems mokslams, jog tiesos pažinimas neįmanomas be žmogiškojo pažinimo teisingumo įrodymo. Šiuo klausimu būtina kovoti su idealizmu ir skepticizmu. Nurodoma, jog tikslas, kurio siekiama veikale „Prigimtinės mąstymo taisyklės", yra apreiškimo religijos ir jos filosofijos suderinamumo su „grynuoju protu", t. y. teoriniu mąstymu, įrodymas.

RZECZYWISTOŚĆ POZNAŃ LUDZKICH. [ŽMOGIŠKOJO PAŽINIMO TIKROVIŠKUMAS.] — „Wizerunki i roztrząsania naukowe", t. 5, 1839, s. 5—81.

Materialistinio sensualizmo argumentais remiantis, įrodinėjamas materialaus pasaulio objektyvumas. Apeliuojant į „sveiką protą", kritikuojama Kanto pažiūra į laiką ir erdvę kaip apriorines jutimiškumo formas. Priežastys, pasekmių ryšiai laikomi

objektyviai egzistuojančiais, nepritariama gnoseologiniam Hiumo indeterminizmui. Filósofijos uždavinys esąs įrodyti istorinio pasaulio realumą, pagrįsti žmogaus žinių tikroviškumą.

LEKCYE WSTĘPNE DO KURSU FILOZOFII. [ĮVADINĖS FILOSOFIJOS KURSO PASKAITOS.] Wilno, 1821, 37+249 k.

Rankraštinis filosofijos kursas, skaitytas Vilniaus un-te. Apžvelgiami filosofijos apibrėžimai nuo Talio iki Kanto laikų. Filosofijos paskirtis — surasti visai žmonijai reikšmingas tiesas, „nuo žmogaus jutimų ir kasdieninės sąmonės labiausiai užslėptus gamtos dėsnius", filosofija turinti tarnauti žmonijos laimei. Kantas laikomas genialiu filosofu, padariusiu perversmą filosofijoje ir iškėlusiu daugelį svarbiausių gnoseologinių problemų. Analizuojami šie psichologijos ir logikos klausimai: jutimai, sąvokos, vaizduotė, žmogaus žinių pradmenys, sprendimai, jutimiškos iliuzijos, mąstymas, sakinių vartojimas, tikimybė, hipotezės, įrodymo ir išdėstymo metodai, apibrėžimai, žmogaus valia, sielos nemirtingumas. Nurodoma, jog faktorius, skatinantis protinių žmogaus sugebėjimų vystymąsi, yra visuomenė, visuomeniniai santykiai. Palaikoma natūralaus žmogaus kalbos atsiradimo ir vystymosi visuomenėje idėja. Į kalbą žvelgiama kaip į besivystantį procesą, kuriame įvairių elementų atsiradimą sąlygoja laipsniškai sudėtingesnė žmonių komunikacija. Pagrindiniu logikos dėsniu laikomas prieštaravimo dėsnis. Aptariamos nepilnoji indukcija bei deduktyvinė išvada. Idealistiškai aiškinamos matematinės sąvokos. Jos laikomos konvencijomis, neturinčiomis atitikmens tikrovėje.

VUB, F 3—625. UMAB, F 1—4616, s. 145—216; F 1—4573, s. 118—145.

KRÓTKIE UWAGI NAD DUSZĄ ZWIERZĄT I RÓŻNICA JEJ OD DUSZY LUDZKIEJ. [TRUMPOS PASTABOS APIE GYVULIŲ SIELĄ IR JOS SKIRTUMĄ NUO ŽMOGAUS SIELOS.] *Vilnius,* 1822, 25 l.

Rankraštinis psichologijos traktatas. Parodomas pagrindinių gyvulių psichikos bruožų skirtumas nuo žmogaus psichikos. Daroma išvada, kad iš kartos į kartą įvairių rūšių gyvuliai neįgyja tobulesnių pažinimo sugebėjimų. Nors tiek gyvuliams, tiek žmogui būdinga turėti pojūčius, tačiau gyvuliai skirtingai nuo žmogaus neturi protinių sugebėjimų. Žmogus, naudodamasis kalbos ženklais ir sakiniais, sugeba atlikti visai naujos kokybės intelektualinius veiksmus. Pažymima, jog tam tikri sąmoningi veiksmai būdingi ir gyvuliams, vien tik automatizmui

gyvulių mąstymo negalima priskirti. Gyvulių ir žmogaus psichikos skirtumų problema aiškinama, remiantis A. Sniadeckio veikalu „Organinių būtybių teorija".

VUB, F 3—625, k. 251—275.

WSTĘP DO FILOZOFII MORALNEJ. [MORALĖS FILOSOFIJOS ĮVADAS.] *Vilnius, 1821—23,* 84 k.

Rankraštinės moralės filosofijos paskaitos, skaitytos Vilniaus un-te. I dalyje nagrinėjami visuotinės „praktinės" filosofijos, žmogaus poelgių savitumo ir taisyklių, moralės ir poelgių vertinimo, bendrų įstatymų ir pareigų, pirminės ir aukščiausios moralės taisyklių klausimai. II dalyje aptariama moralės filosofija, žmogaus pareigos dievui ir sau pačiam. Sekant Loku, skelbiama nepilnaverte tokia filosofija, kuri netarnauja praktiniams žmogaus uždaviniams. Teorinė filosofija turinti būti susijusi su „praktine", t. y. moralės filosofija. Pastaroji taip pat nagrinėjama kaip visuotinė etika, apimanti prigimtinę, politinę ir tarptautinę teisę, pedagogiką. Jos objektas yra moralės ištakų ir įstatymų, kelių į laimę išaiškinimas. Etika griežtąja prasme turinti išdėstyti žmogaus teisių ir moralinių pareigų pagrindus. Etikos skyrius, aiškinantis moralinio gėrio klausimus, vadinamas asketika. Aukščiausias laimės pagrindas — tai išsilaisvinimas iš kančių. Laisvas asmenybės apsisprendimas tam tikros veiklos atžvilgiu laikomas moraliu tik tada, kai ši veikla yra susijusi su daikto arba reiškinio pažinimu. Daugirdo etika didele dalimi grindžiama prancūzų ir lenkų šviečiamosios filosofijos idėja apie lemiamą pažinimo vaidmenį visuomeniniuose santykiuose.

VUB, F 3—625, k. 276—359. *E. Vasilevskis*

LOIKA [LOGIKA], po 1821 m., 130 l.

Dalys: Początek i wzrost loiki, 2—3. Wstęp do loiki, 3—12. Rozdział 1. Ogólne wyobrażenie władz duszy y władz umysłowych człowieka, jako też praw któremi się one rządzą, 13—15. Rozdział 2. O czułości, 15—28. Rozdział 3. O poiętności, 29—32. Rozdział 4. O samoznawstwie czyli poiętności wewnętrznej, 33—37. Rozdział 5. O władzy wyobrażeń względnych. 38—42. Rozdział 6. Krótka wiadomość o władzy chcenia czyli o woli, ile wykład tej władzy należy do loiki, 43—44. Rozdział 7. O początku wiadomości ludzkich, 44—47. Rozdział 8. O władzach składanych a naprzód o władzy poznawania przedmiotów zew-

nętrznych, 48—62. Rozdział 9. O wyobraźni, 62—70. Rozdział 10. O władzy sądzenia, 71—74. Rozdział 11. O sądach domyślnych, 75—79. Rozdział 12. O towarzystwie, 80—82. Rozdział 13. Rozbiór wyobrażeń, 83—85. Rozdział 14. Zbiór wyobrażeń-Synthesis, 86—92. Rozdział 15. Układ wyobrażeń i wykazów, 93—105. Rozdział 16. O stosunku wyrazów do wyobrażeń nietylko przedniejszych, ale i względnych; skąd powstaie związek wyrazów odpowiadający związkowi wyobrażeń, 106—118. Rozdział. Dodatek o złudzeniach zmysłowych, 119—130.

Rankraštinis Angelo Daugirdo Vilniaus un-te skaityto logikos kurso konspektas. Rankraščio pradžioje pateikta trumpa logikos mokslo istorija. Paskui seka logikos kurso įvadas. Tvirtinama logiką esant tam tikrų mąstymo taisyklių suma. Terminas „logika" taip pat dar reiškiąs mąstymo sugebėjimą. Taisyklingo mąstymo pagrindas — žmogaus proto prigimtis.

Mąstymo taisyklės esančios amžinos ir niekad nekinta. Tiesa esanti visuomet viena. Žinomos dvi logikos — prigimtinė ir teorinė. Prigimtinė logika esanti teisingas prigimtinių mąstymo taisyklių taikymas įvairioms aplinkybėms, teorinė logika aiškina tas pačias taisykles abstrakčiai, parodydama kokios jos yra pačios savaime, netaikant jų konkretiems atvejams. Kaip reikia taisyklingai mąstyti, kad į sveiką protą nepatektų įžeidžiančių beprasmybių, parodė Dž. Lokas, E. Kondiljakas, Ž. Dežerandas. Sekančiuose šešiolikoje skyrių ir pridėtiniame (septynioliktame) skyriuje dėstomas iš kitų šaltinių žinomas A. Daugirdo logikos kursas.

UMAB, F 1—4432.

Lit.: A. Fiałkowski, Wiadomość o życiu i pracach naukowych ś. p. X. Anioła Dowgirda, Wilno, 1836. S. Kaczmarek, Anioł Dowgird — filozof nieznany, Poznań, 1963. Э. Дорошевич, Аниол Довгидр — мыслитель эпохи Просвещения, Минск, 1967.

A. Viskanta

DAUKANTAS Simonas, 1793.X.28 Kalviuose — 1864.XII.6 Papilėje, istorikas, literatas, švietėjas, kultūros veikėjas. Mokėsi Kretingos pradinėje m-loje, Žemaičių Kalvarijos keturklasėje m-loje ir Vilniaus g-joje, nuo 1816 **studijavo** Vilniaus un-to literatūros ir laisvųjų menų f-te, nuo 1818 — moraliñių ir politinių mokslų f-te. 1819 baigęs un-tą teisių kandidato laipsniu, tęsė studijas, kol 1822 apgynė traktatą teisės magistro laipsniui gauti. 1826—34 dirbo Rygoje generalgubernatoriaus raštinėje. 1834

persikėlęs į Peterburgą, nuo 1835 dirbo Valdančiojo senato pirmajame departamente. Pablogėjus sveikatai, 1850 grįžo į Lietuvą. Nuo 1851 pensijoje. Rinko, tyrinėjo ir leido lietuvių tautosaką. Reiškėsi lietuvių kalbos mokslo baruose, rūpinosi lietuvių k. ugdymu. Į lietuvių k. vertė grožinės literatūros kūrinius. Rengė ir leido lietuvių k. vadovėlius. Išvertė ir išleido populiarių knygelių praktiniais žemės ūkio klausimais. Giliausią vagą lietuviškoje kultūroje išvarė istoriniais veikalais.

Visuomenines Daukanto pažiūras sąlygojo Šviečiamojo amžiaus idėjos ir romantizmas. Prigimtinės teisės teorijos požiūriu vertindamas istorinį procesą, baudžiavą traktavo kaip prigimtinių žmogaus teisių pažeidimą. Baudžiavinei priespaudai jis priešpastatė visuomenine sutartimi besiremiančios santvarkos, neva egzistavusios praeityje, modelį. Istorinio regreso priežasčių ieškojo gyvenimo būdo poslinkiuose, dorovės smukime, o progreso galimybę siejo su įstatymų patobulinimu. Prigimtinės teisės ir visuomeninės sutarties teorijomis grindžiamo istorinio proceso periodizaciją Daukantas papildė romantiniu praeities idealizavimu. Tačiau nuo romantikų jis skyrėsi tuo, kad praeityje ieškojo ne prieglobsčio nuo nepakeliamai sunkios tikrovės, bet siekimų idealo, galinčio būti teoriniu atramos tašku, vertinant dabartį ir nurodant gaires ateičiai. Šiomis teorinėmis prielaidomis pagrįsti Daukanto vykdyti Lietuvos istorijos tyrinėjimai. Jiems jis skyrė ne tik mokslinę, bet ir auklėjamąją funkciją. Pastaroji nulėmė savitą istorinių Daukanto darbų charakterį, beletristinius formos ypatumus. Visuomeninės Daukanto pažiūros teigiamai veikė lietuvių nacijos konsolidavimosi procesą, žadino ir ugdė nacionalinę tautos savigarbą, kėlė liaudies švietimo lygį.

DARBAI SENŲJŲ LIETUVIŲ IR ŽEMAIČIŲ. — S. Daukantas, Raštai, t. 1, V., 1976, p. 33—400. *Pirmoji publikacija:* Simanas Daukantas. Darbay senuju Lituwiu yr Žemayczių 1822. Spaudai paruošė Vaclovas ir Mykolas Biržiškai. K., 1929, 213 p.

Dalys: Pratarymas, 35—40. Darbai, senovės lietuviams ir žemaičiams šiandien pripažįstami, 41—63. Kalba lietuvių ir žemaičių, 64—65. Prekyba senovių lietuvių ir žemaičių, 65—69. Povyzius apsiėjimų senųjų lietuvių ir žemaičių, 69—81. Tikėjimas senųjų lietuvių ir žemaičių, 81—94. Laidojimas senųjų lietuvių ir žemaičių, 94—99. Pasirodymas pirmųjų krikščionių tuose kraštuose, 99—102. Karės su gudais. Kernius ir Gimbutas kunigaikščiai Lietuvos ir Žemaičių, 102—108. Karės su gudais,

kuriose nėra minavojamų kunigaikščių Lietuvos ir Žemaičių, 108—117. Įgulimas vokiečių į lečių žemę. Mantvila ir Zivinbudas Lietuvos ir Žemaičių kunigaikščiai, 117—128. Erdvilas kunigaikštis žemaičių ir lietuvių. Karės su gudais ir totoriais, 128—141. Utenis Lietuvos kunigaikštis, 141—145. Rimgaudas pirmas didis kunigaikštis Lietuvos, 145—155. Mindaugas pirmasis karalius Lietuvos, 155—182. Vaišvilkas didis kunigaikštis Lietuvos, 182—189. Šventaragis didis kunigaikštis Lietuvos, 190—197. Gereimantas didis kunigaikštis Lietuvos, 197—203. Traidenis didis kunigaikštis Lietuvos, 203—209. Vytenis didis kunigaikštis Lietuvos, 209—246. Gediminas didis kunigaikštis Lietuvos, 247—280. Algirdas ir Kęstutis didi kunigaikščiai Lietuvos, 280—326. Jogaila ir Vytautas didi kunigaikščiai Lietuvos, 326—398.

Pirmoji lietuvių kalba parašyta Lietuvos istorija, pirmasis Daukanto darbas. Apžvelgiama Lietuvos istorija nuo seniausių laikų iki Vytauto mirties. Tautos praeities, jos gyvenimo būdo senovėje idealizacija skamba kaip disonansas XIX a. pirmosios pusės gyvenimo tikrovei. Išryškėja pagrindinės istorinio proceso traktavimo tendencijos: jo vertinimas iš prigimtinės teisės pozicijų, valstybės atsiradimo aiškinimas visuomenine sutartimi ir kt. Istoriniai tyrinėjimai pajungiami praktiniams tautos švietimo, jos tautinio žadinimo ir konsolidavimo tikslams.

BŪDĄ SENOVĖS LIETUVIŲ, KALNĖNŲ IR ŽEMAIČIŲ ISRASĖ PAGAL SENOVĖS RASTUS JOKŪBAS LAUKYS. — S. Daukantas, Raštai, t. 1, V., 1976, p. 401—654. *Pirmoji publikacija:* Budą Senowęs-Lëtuwiû Kalnienû ir Žemajtiû iszraszzę Pagal Senowęs Rasztû Jokyb's Łaukys. Petropilie. 1845, 9+252 p.

Dalys: Pratarmė, 403—409. Skaidma, 410—411. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, 412—487. Tikyba senovės lietuvių, 488—538. Viešės, arba šventės, 539—560. Rėda senovės lietuvių, 561—590. Karyba senovės lietuvių, 591—616. Prekyba senovės lietuvių, 617—646. Lietuvių pinigai senovėj, 647—654.

Aprašomi įvairūs dvasinio ir materialinio senovės lietuvių gyvenimo aspektai: nacionalinis charakteris, religija, kultūra, papročiai, politiniai ir ekonominiai santykiai. Toliau vystomos išryškėjusios „Darbuose...“ idėjinės tendencijos. Senovės lietuvių gyvenimo išaukštinimu, priešpastatymu XIX a. pirmosios pusės krašto tikrovei reiškiama griežta opozicija baudžiavinei ir carinei priespaudai. Istorinis procesas vertinamas prigimtinės teisės teorijos požiūriu. Senovės lietuvių gyvenimas traktuojamas

kaip prigimtinė būklė, o dabartis — kaip prigimtinių teisių pažeidimas. Bandoma atskleisti vidines ir išorines baudžiavos atsiradimo priežastis.

LIETUVOS ISTORIJA NŪ SENIAUSIŲ GADYNIŲ IKI GEDIMINUI D. L. K. PARASZYTA 1850 M. SIMANO DAUKANTO BUVUSIOJO VILNIAUS UNIVERSITETO PHILOZOPHIJOS MAGISTRO. KNINGA I. Plymouth, Pa., 1893 m., 483 p.

LIETUVOS ISTORIJA NŪ GEDIMINO D. L. K. IKI LIUBLINO UNIJAI PARASZYTA SIMANO DAUKANTO BUVUSIOJO VILNIAUS UNIVERSITETO PHILOZOPHIJOS MAGISTRO. KNINGA II. Plymouth, Pa., 1897 m., 531 p. *Autentiškas pavadinimas:* ISTORYJE ŻEMAYTYSZKA.

Daukanto veikalas, kuriame toliau vystomos idėjinės ankstesnių darbų tendencijos. Akivaizdžiai išreikštas patriotinis, antibaudžiavinis ir anticarinis autoriaus nusistatymas. Rankraščio „Istoryje żemaytyszka" signatūra: LKLI, F 1 (SD) 2.

Lit.: J. Repšys, Simono Daukanto visuomeninės ir politinės pažiūros, Filos. m. kand. laipsnio dis-ja, V., 1961, sign.: VUB, F 76, DS 279. V. Merkys, Simonas Daukantas, V., 1972. B. Genzelis, Švietėjai ir jų idėjos Lietuvoje (XIX a.), V., 1972.

S. Tunaitis

DAUKŠA Mikalojus (Daugsza Nicolaus, Daugsza, Dauksza Mikaloius), 1527/38 Babėnuose — 1613.II. Varniuose, vienas lietuvių raštijos pradininkų. Mokėsi greičiausiai kuriame nors užsienio un-tų. 1570 Krakių klebonas, 1572 kanauninkas Varniuose, 1580 Kražių altarista, 1592 gavo Betygalos parapiją. 1609 po M. Giedraičio mirties Žemaičių vyskupystės administratorius. Humanistinio išsilavinimo asmenybė, mokėjo lotynų, lenkų, baltarusių, graikų (?) k., turėjo vertingą b-ką su E. Roterdamiečio ir kt. Renesanso epochos autorių veikalais. Išvertė į lietuvių k. J. Ledesmos katekizmą („Kathechismas arba mokslas kiekwienam krikszczionii priwalus", 1595) bei mažąją J. Vujeko postilę („Postilla catholicka", 1599). Abu šie vertimai buvo pirmieji lietuviški leidiniai, spausdinti Didžiojoje Lietuvoje. Pasižymi kalbos grynumu ir vaizdingumu, stimuliavo literatūrinės lietuvių k. vystymąsi. Skirti kovai su reformacija, tačiau kartu juose stipriai išreikštos renesansinio humanizmo idėjos. Smerkiamas paprastų žmonių niekinimas. Ginamos gimtosios kalbos teisės, raginama remti ją, vartoti viešajame gyvenime. Duodama tautos samprata. Tautos apraiškomis laikoma sava gyvenamoji teritorija, papročiai, kalba. Propaguojami patriotizmas,

tikybinė tolerancija. Aiškinama švietimo svarba. Daukšos idėjų poveikis pastebimas K. Sirvydo raštuose, XVII a. leidiniuose. XIX a. jos susilaukė atgarsio S. Stanevičiaus, K. Nezabitauskio, M. Valančiaus ir kt. rašytojų kūryboje.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET DOMINO D. MELCHIORI, DEI GRATIA EPISCOPO MEDNICENSI DUCI GEDROICIO ETC. ETC. DOMINO ET PATRONO SUO COLENDISSIMO. GRATIA ET PAX À DOMINO DEO NOSTRO IESU CHRISTO. [ŠVIESIAUSIAJAM IR GARBINGIAUSIAJAM TĖVUI IR PONUI KRISTUJE, PONUI MELCHIORUI, DIEVO MALONE MEDININKŲ VYSKUPUI, KUNIGAIKŠČIUI GIEDRAIČIUI IR T. T., IR T. T., MANO BRANGIAUSIAM PONUI IR GLOBĖJUI. MALONĖ IR TAIKA MŪSŲ VIEŠPATIES DIEVO JĖZAUS KRISTAUS.] — Daukšos Postilė. K., 1926, *p. 17—20. Teksto gale parašymo vieta ir data:* Vorne Calendis Martij Anno à Christo Iesu nato 1599. *Pirmoji publikacija kn.:* Postilla catholicka. Tai est: Iżguldimas Ewangeliu kiekwienos Nedelos ir szwętes per wissus metus. Per Kunigą Mikaloiu Dauksza Kanoniką Mednikų, iż łękiszko perguldita. Su wala ir dalaidimu wireusiuių. W Wilniui. Drukarnioi Akademios Societatis Iesu. A. D. 1599. *P. III—V. (Sutrumpintai toliau:* M. Dauksza. Postilla catholicka. V., 1599). *Lietuviškas vertimas (nepilnas) kn.:* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, V., 1957, p. 64.

Prakalba į M. Giedraitį, kurioje atsispindi etinės pažiūros, kaip antai: garbės ir naudos supratimas, vardo už visuomeninius nuopelnus įamžinimo vertinimas ir kt. Daugiau vertinami asmens gabumai, moralinės savybės, negu kilmė. Reiškiamos tradicinės katalikybės pažiūros. Gausu palyginimų su Antikos mitologiniais vaizdiniais.

VUB, R 1618.

PRZEDMOWA DO CZYTELNIKA ŁASKAVEGO. [PRAKALBA Į MALONŲJĮ SKAITYTOJĄ.] — Daukšos Postilė. K., 1926, *p. 23—26. Pirmoji publikacija kn.:* M. Dauksza. Postilla catholicka. V., 1599, *p. VII—X. Pagrindiniai vertimai į lietuvių k.:* „Varpas", 1900, Nr. 7, p. 78; Nr. 8, p. 91—92. M. Biržiška, Rinktiniai mūsų senovės raštai, K., 1927, p. 28—30. „Mokslo dienos", 1939, Nr. 3, p. 130—133.

Iškeliama gimtosios kalbos reikšmė tautos valstybingumui, santarvei, savitarpio supratimui. Remiamasi pavyzdžiais iš antikinės istorijos bei kaimyninių kraštų praktikos. Formuluojama tautos samprata. Pasisakoma už individo tarnavimą tėvynei. Reiškiami draugiški jausmai Lenkijai, nors labiausiai akcentuojamas valstybinis LDK patriotizmas. Ginami lietuvių orumas, kalba. Atsispindi renesansinės etikos bei katalikiškosios metafizikos koncepcijos.

VUB, R 1618.

Lit.: J. Lebedys, Mikalojus Daukša, V., 1963. P. Rabikauskas, Mikalojus Daukša. Jurgio Lebedžio monografiją perskaičius.—„Aidai", 1966, Nr. 3, p. 138—143.

A. Varanavičius

DAUNORAVIČIUS Dominikas (Downorowicz Dominicus), dominikonų filosofijos profesorius, teologas. 1774 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją. 1785 — Lietuvos dominikonų provinciolas. Išleido teologinio turinio raštų. Kompromisinės krypties atstovas. Dėstydamas tomistinę scholastinę filosofiją, bandė derinti ją su Naujųjų laikų filosofijos teorijomis.

PHILOSOPHIA MENTIS ET SENSUUM, VETUS ET NOVA SELECTIS QUAESTIONIBUS UTILIBUS EX VETERUM AC RECENTIORUM PHILOSOPHORUM DOCTRINIS CONCINNATA PRINCIPIIS ARISTOTELIS, TUM MENTI DIVI THOMAE AQUINATIS ANGELICI ECCLESIAE DOCTORIS QUINTI CONFORMES STILO METHODO TRACTANDI AC RERUM DELECTUM JUVENUM INGENIIS ACCOMODATA. PRAELECTA A REVERENDO PATRE LECTORE FRATRE DOMINICO DOWNAROWICZ IN STUDIO GENERALI VILNENSI SACRI ORDINIS PRAEDICATORUM ANNO POST XRISTUM NATUM 1774. [MĄSTYMO IR JUTIMŲ, SENOJI IR NAUJOJI FILOSOFIJA, DARNIAI SUDARYTA RINKTINIAIS NAUDINGAIS KLAUSIMAIS IŠ SENŲJŲ IR NAUJŲJŲ FILOSOFŲ DOKTRINŲ, SUDERINTA SU ARISTOTELIO PRINCIPAIS, PASKUI SU DIEVIŠKOJO ANGELIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO, PENKTOJO BAŽNYČIOS DAKTARO, PAŽIŪROMIS. PRITAIKYTA AIŠKINAMOJO METODO STILIUI IR JAUNUOMENĖS PROTAMS ŽAVĖTI. SKAITYTA REVERENDO TĖVO LEKTORIAUS, BROLIO DOMINIKO DAUNORAVIČIAUS VILNIAUS ŠVENTOJO PAMOKSLININKŲ ORDINO GENERALINEJE STUDIJOJE 1774 METAIS PO KRISTAUS GIMIMO.] 76 f.

Dalys: Prolegomena in universam philosophiam, 2—6. Philosophiae pars prima. Logica, 6—76.

Rankraštinis logikos kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje. Scholastinės pažiūras bandoma derinti su Naujųjų laikų logika.

VUB, F 3—876.

R. Plečkaitis

DAUNORAVIČIUS Vincentas (Downorowicz Vincentius), filosofas, teologas dominikonas, profesorius. 1765—67 Paparčių dominikonų m-loje dėstė tomistinę filosofiją. 1778—81 Lietuvos dominikonų provinciolas. Kaip scholastinės filosofijos atstovas, ignoravo Naujųjų laikų filosofijos teorijas, nors antrojoje XVIII a. pusėje Lietuvoje tai buvo aiškus anachronizmas.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Paparčių dominikonų vienuolyno m-la, 1765—67, 523 f.

Dalys: Philosophia rationalis juxta inconcussam tutissimaque divi Thomae Aquinatis angelici ecclesiae doctoris nostrique praeceptoris dogmata. Tradita anno 1765 septembris mihi fratri Valentino Zaborowski a reverendo patre Vincentio Downarowicz actuali professore philosophiae sacrae theologiae lectore in conventu formali Poporcensi ordinis Praedicatorum, 3—202. Philosophia naturalis seu physica juxta inconcussam mentem divi Thomae Aquinatis angelici praeceptoris et ecclesiae doctoris tradita ab admodum reverendo patre Vincentio Downarowicz sacrae thaelogiae lectore actuali philosophiae professore mihi fratri Valentino Zabrowski. Anno a partu virginis 1766 die 15 septembris inchoata, 203—497. Metaphysica. Ad mentem divi Thomae angelici ecclesiae doctoris tradita ab admodum reverendo patre Vincentio Downarowicz sacrae theologiae lectore actuali philosophiae professore. Mihi fratri Valentino Zaborowski. Anno a partu Virginis 1767 die 21 julij in conventu studij formalis Poporcensi inchoata, 499—523.

Rankraštinis filosofijos kursas. Logikos, gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitos. Dėstoma tomistinė filosofija.

VUB, F 3—1111.

PHILOSOPHIA NATURALIS SEU PHYSICA. JUXTA INCONCUSSAM MENTEM D. THOMAE AQUINATIS ANGELICI PRAECEPTORIS ET ECCLESIAE DOCTORIS IN STUDIO FORMALI POPORCENSI ANNO 1766 MENSE SEPTEMBRIS. TRADITA AB ADMODUM REVERENDO PATRE SACRAE THEOLOGIAE LECTORE TUNC ACTUALI PHILOSOPHIAE PROFESSORE VINCENTIO DOWNAROWICZ. [GAMTOS FILOSOFIJA, ARBA FIZIKA. PAGAL NEPAJUDINAMAS DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO, ANGELIŠKOJO MOKYTOJO IR BAŽNYČIOS DAKTARO PAŽIŪRAS PAPARČIŲ FORMALIOJOJE STUDIJOJE 1766 METŲ RUGSĖJO MĖNESĮ. DĖSTYTA REVERENDO TĖVO, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIAUS, AKTUALIOJO FILOSOFIJOS PROFESORIAUS VINCENTO DAUNORAVIČIAUS.] 663 p.

Dalys: Prooemium, 1—10. Prima pars physicae. De ente mobili in communi. In octo libros Physicorum divisa, 11—375. Pars altera physicae tractans de ente mobili in communi, 376—471. Pars tertia physicae. De ortu et interitu seu de generatione, corruptione et alteratione, 472—543. Pars quarta physicae continens tractatum de anima, 544—663.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos paskaitos. Dėstoma tomistinė gamtos filosofija, ignoruojant Naujųjų laikų gamtos mokslus.

VUB, F 3—957. *R. Plečkaitis*

DOBŠEVIČIUS Benediktas (Dobszewicz Benedictus), 1722.III. 12 Žemaitijoje — ?, filosofas, teologas jėzuitas. 1752 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. 1754—56 Vilniaus un-to matematikos profesoriaus asistentas, 1756—57 matematikos profesorius. 1757—58 Kražiuose, 1758—60 Polocke, 1760—63 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. 1765—69 Vilniaus un-to sekretorius ir teologijos f-to dekanas, 1766 un-te vėl dėstė matematiką. 1773—74 un-to vicekancleris. Panaikinus jėzuitų ordiną, liko un-to teologijos f-to dekanu. 1782 Kražių m-los direktorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1755), teologijos daktaras (1765), kanonų teisės daktaras (1773). Vienas žymesniųjų kompromisinės krypties atstovų, bandė Naujųjų laikų filosofiją sutaikyti su scholastika, plačiai aiškino Naujųjų laikų gamtos mokslų pasiekimus.

PLACITA RECENTIORUM PHILOSOPHORUM. EXPLANATA NEC NON PHAENOMENIS PHYSICIS, DEMONSTRATIONIBUS MATHEMATICIS, RESOLIUTIONIBUS PROBLEMATUM, OBSERVATIONIBUS, AC EXPERIENTIS, ADORNATA SUB AUSPICIIS PERILLUSTRIS MAGNIFICI DOMINI JOANNIS SZADURSKI, DAPIFERI LIVONIAE, JUDICIORUM CASTRENSIUM VICE-PRAEFECTI, AC IN JUDICIIS REGIIS ASSESORIALIBUS ASSESORIS A P. BENEDICTO DOBSZEWICZ SOCIETATIS JESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE, EJUSDEMQUE AC MATHESEOS PROFESSORE. NOVOGRODECI ANNO 1760. [DABARTINIŲ FILOSOFŲ PAŽIŪROS. AIŠKINAMOS, REMIANTIS TAIP PAT FIZIKOS REIŠKINIAIS, MATEMATINIAIS ĮRODYMAIS, PROBLEMŲ SPRENDIMU, STEBĖJIMAIS BEI EKSPERIMENTAIS. PARAŠYTA, GLOBOJANT ŠVIESIAUSIAJAM PRAKILNIAUSIAJAM PONUI LIVONIJOS TAURININKUI, KARO TEISMO VICEPIRMININKUI BEI KARALYSTĖS PATARĖJŲ TEISMO PATARĖJUI JONUI ŠADURSKIUI, TĖVO JĖZUITO BENEDIKTO DOBŠEVIČIAUS, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARO IR TO PATIES DALYKO BEI MATEMATIKOS PROFESORIAUS. NAUGARDUKE, 1760 METAIS.] Vilnae, Typis S.R.M. Academicis Soc. Jesu, 467 p.

Dalys: Dedicatio. Ex logica. Ex metaphysica. Ontologia. Aetiologia. Psychologia. Theologia naturalis. Ex physica. Physica generalis. Physica particularis.

Nušviečiami Naujųjų laikų gamtos mokslų pasiekimai. Skiriamos šios gamtamokslinės disciplinos: kosmologija, uranologija, stechiologija, meteorologija, geologija, hidrologija, fitologija, zoologija, antropologija. Aiškinama I. Niutono fizika, XVIII a. astronomijos pasiekimai, heliocentrizmas laikomas hipoteze. Naujieji gamtos mokslai dėstomi naująja terminija. Kartu paliečiami ir filosofijos klausimai: išdėstomos R. Dekarto ir P. Gasendi pažiūros į materiją, Dž. Loko pažiūra į

pirmines ir antrines kokybes, kritikuojamas Dž. Berklio subjektyvusis idealizmas. Ryški tendencija ginti kai kuriuos scholastinės peripatetikų gamtos filosofijos teiginius, kurie derinami su Naujųjų laikų gamtos mokslais ir filosofija.

VUB, IV—20870.

PRAELECTIONES LOGICAE. EX PROBATIS VETERUM RECENTIORUMQ; PLACITIS CONSCRIPTAE IN USUM PHILOSOPHIAE AUDITORUM A P. BENEDICTO DOBSZEWICZ E SOCIETATE JESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE EJUSDEMQUE PROFESSORE. [LOGIKOS PASKAITOS. PARAŠYTOS TĖVO JĖZUITO BENEDIKTO DOBSEVICIAUS, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARO BEI TO PATIES DALYKO PROFESORIAUS, REMIANTIS TINKAMOMIS SENŲJŲ IR DABARTINIŲ AUTORIŲ PAŽIŪROMIS, SKIRIAMOS FILOSOFIJOS STUDENTAMS.] Vilnae, Typis Academicis, anno 1761. 575 + 15 p.

Dalys: Praefatio. Praeliminaria philosophica, 1—11. Prolegomena in logicam, 12—100. Logices pars prima. De prima mentis operatione, 101—237. Logices pars secunda. De judicio et propositione, 238—353. Logices pars tertia. De ratiocinatione sive discursu, 354—413. Logices pars quarta. De methodo, 414—456. Exercitationes scholasticae in logicam, 457—575. Index rerum, 1—15.

Dėstomos Naujųjų laikų logikos koncepcijos, daugiausia sekant Ch. Volfu ir italų filosofu Fortunatu Brešiečiu. G. Leibnico idėjomis remiamasi loginėms pažiūroms filosofiškai pagrįsti. Sekant Dekartu, ginama įgimtų idėjų koncepcija, priimama teiginių klasifikacija, nusistovėjusi nuo Por-Rojalio logikos laikų. Laikomasi Dekarto skelbtos intelektinės intuicijos koncepcijos. Kita vertus, racionalizmas bandoma jungti su empirizmu, derinamas su scholastika ir teologija. Paskaitos yra kompromisinio pobūdžio.

VUB, IV—18201, 18710.

PROPOSITIONES PHILOSOPHICAE EX UNIVERSA PHILOSOPHIA. PROPUGNABUNTUR IN COLLEGIO ACADEM. VILNENSI SOCIETATIS JESU. PRAESIDE R. P. BENEDICTO DOBSZEWICZ SOCIETATIS JESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE EJUSDEMQUE ACTUALI PROFESSORE, NEC NON INCLYTAE PHILOSOPHICAE FACULTATIS SENIORE. ANNO 1763 MENSE MAIO DIE 7. [FILOSOFIJOS TEIGINIAI IŠ VISOS FILOSOFIJOS. GINAMI VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOS KOLEGIJOJE. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI BENEDIKTUI DOBSEVIČIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI IR TO PATIES DALYKO AKTUALIAJAM PROFESORIUI BEI GARSIOJO FILOSOFIJOS FAKULTETO SENJORUI. 1763 METAIS GEGUŽĖS MĖNESIO 7 DIENĄ.] 54 p.

Nežinomo Vilniaus un-to filosofijos f-to absolvento tezės, gintos greičiausiai filosofijos moksliniam laipsniui įgyti. Tezių vadovas buvo Dobševičius. Dėstomos tezės iš pneumatologijos, psichologijos, natūralinės teologijos, bendrosios ir specialiosios fizikos, elektros, judėjimo problemų, fitologijos, zoologijos. Dalis tezių nenumeruota. Aiškinami Naujųjų laikų gamtos mokslų pasiekimai. Specialiojoje fizikoje daugiausia vietos skiriama astronomijai, atsargiai teigiamas heliocentrizmas.

MAB $\frac{L—18}{1748}$.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

DOGELIS Motiejus Dominikas (Dogiel Mathias Dominicus), 1715.VIII.6 Gembuliuose — 1760.II.24 Varšuvoje, istorikas, pedagogas, visuomenės veikėjas. Baigęs Sčučino pijorų m-lą, kurį laiką ten pat mokytojavo. 1730 įstojo į pijorų ordiną. Studijavo Leipcigo ir Paryžiaus un-tuose. Apie 1747 grįžo su turtinga medžiaga iš užsienio b-kų ir archyvų, skiriamas Vilniaus pijorų kolegijos rektoriumi. 1754 prie kolegijos įsteigė spaustuvę, 1756 konviktą (bendrabutį) bajorų jaunuomenei. 1758—64 Vilniuje išleido tritomį dokumentų rinkinį „Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae". 1758 išleido dokumentų rinkinį apie Lenkijos ir Lietuvos sienas („Limites Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae"). Dis-ja apie teisinius Lenkijos karalystės santykius su Silezija neišliko. Reiškėsi taip pat eiliuotoje panegirinėje kūryboje. Dogelio darbuose atsispindi švietėjiška pagarba menui, mokslui, pažiūros įvairiais politiniais, gnoseologiniais, etiniais klausimais, ryškios visuomeninių filosofinių XVIII a. koncepcijų apraiškos. Jo leidiniais bei rankraščiais naudojosi A. Naruševičius, S. Konarskis, H. Kolontajus ir kt. švietėjai, Varšuvos Mokslo bičiulių d-jos nariai. Nespausdintų Dogelio darbų rankraščiai iki I pasaulinio karo buvo saugomi Peterburge. „Codex diplomaticus" II t. rankraščio kopija, datuojama 1820, saugoma Varšuvoje (BNW).

ARCUS TRIUMPHALIS IN DUCALI DOMUS OGINSCIANAE PORTA PENES SOLEMNEM INGRESSUM AD CURIAM OSZMIANENSEM ILLUSTRISSIMO ET EXCELLENTISSIMO DOMINO D. THADDAEO OGINSKI M. M. D. LIT: NOTARIO OSZMIANENSI CUM JURISDICTIONE, BABYLICENSI, PRZEWALSCENSI, WOYGOVENSI, ETC. ETC. CAPITANEO COLONELLO SAC: REG. M. ET REIPUBLICAE ERECTUS ATQUE PLAU-

SU DEVINCTISSIMI APOLLINIS COLLEGII SAPIEHANI VILNENSIS SCHOLARUM PIARUM. CELEBRATUS. [TRIUMFO ARKA ANT KUNIGAIKŠTIŠKŲ OGINSKIŲ NAMŲ VARTŲ GARSIAM IR ĮŽYMIAM PONUI TADUI OGINSKIUI, LDK RAŠTININKUI ASMENOJE SU ĮGALIOJIMAIS, BABILIČIŲ, PSEVALSKO, VOIGOVO IR KT., IR KT. KAPITONUI PULKININKUI, IŠKILMINGO ĮŽENGIMO Į ASMENOS RŪMUS PROGA PASTATYTA ŠVENTOSIOS KARALIŠKOSIOS DIDENYBĖS IR RESPUBLIKOS BEI PAGERBTA LABIAUSIAI ATSIDAVUSIOS VILNIAUS PIJORŲ MOKYKLOS SAPIEGIŠKOSIOS APOLONO KOLEGIJOS PLOJIMAIS.] Anno Triumphalis in Orbem ingressus Christi MDCCXL. *(1740)*. Vilnae Typis S. R. M. Academicis Societatis Jesu, *28 p.*

Panegirika, kurioje liečiami etikos, estetikos, politinės minties, gamtos filosofijos (užuomina apie klaidžiojančius atomus ir kt.) klausimai. Apsieinama be krikščionybės atributų, naudojamasi Antikos vaizdiniais.

VUB, IV—30896.

PROSPECTUS OPERIS IN QUO CONTINETUR EIUSDEM IN TOMOS DISTRIBUTIO. AD PRAESTANTISSIMOS REGNI POLONIAE, ET M. D. LITUANIAE CIVES. [VEIKALO PROSPEKTAS, KURIAME ĮSDESTOMAS JO SUSKIRSTYMAS Į TOMUS. Į SAUNIUOSIUS LENKIJOS KARALYSTĖS IR LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS PILIEČIUS.] — Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae <...>. T. 1, Vilnae, MDCCLVIII. *(1758), p. XXIII—XXVIII.*

Aptariant archyvinius šaltinius, jų paieškų bei tvarkymo istoriją, liečiami bendresnio pobūdžio etiniai, politiniai, gnoseologiniai klausimai. Kritikuojami T. Livijus ir M. Kromeris už pernelyg laisvą pasakojimą, neparemtą autentiškais dokumentais, už objektyvumo ir moksliškumo stoką.

MAB $\frac{L—18}{244}$.

Lit.: J. Nowak — Dłużewski, Karta z dziejów kultury polskiego osiemnastowiecza.— „Przegląd humanistyczny", rocz. 5, 1961, Nr. 1, s. 141—143.

A. Varanavičius

DREVSAS Jonas (Drews Ioannes), 1646.IX.1 Varmėje — 1710. XII.21 Varšuvoje, filosofas, teologas jėzuitas. Vilniaus un-te, Braunsbergo, Kražių jėzuitų kolegijose dėstė poetiką, retoriką, filosofiją, matematiką, teologiją, vadovavo Braunsbergo ir Varšuvos kolegijoms. 1680—83 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, paskui — teologiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1680), teologijos daktaras (1683). Išleido istorinio, pedagoginio ir religinio turinio raštų. Kaip vienas radikalesniųjų scholastinės filosofijos atstovų, stengėsi remtis

Naujųjų laikų gamtos mokslų pasiekimais, ypač ten, kur jie neprieštaravo pagrindiniams scholastikos principams.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1682—83, 169 f.

Dalys: Tractatus de generatione et corruptione, 1—50, Tractatus in quatuor libros Aristotelis De meteoris, 51—65. Tractatus philosophicus in tres libros Aristotelis De anima. Dictatus 2 decembris anno Domini 1682, 66—153. Tractatus physicus in Metaphysicam Aristotelis, 153—169.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitos. Vietomis remiamasi Naujųjų laikų gamtos mokslų pasiekimais, ypač psichologijos paskaitose, minimi stebėjimai mikroskopu.

VUB, F 3 — 2094.

INSTITUTIONES IUVENTUTIS IN VERA SOLIDAQ; ERGA DEUM PIETATE, IN COMPTA GRAVIQ; MORUM CIVILITATE, ET HUMANIORUM LITERARUM FACULTATE, CONCINNATAE A R. P. JOANNE DREWS SOC: IESU S. T. D. QUARUM PARS PRIMA ETIAM PROVECTIORI AETATI PERUTILI SERVIT OBSEQUIO. [JAUNUOMENĖS PAMOKYMAI, SIEKIANT TIKROSIOS IR PASTOVIOS DIEVO MEILĖS, GRAZIAUSIŲ BEI PRAKILNIAUSIŲ PILIETINIŲ PAPROČIŲ IR ŽMOGIŠKOJO PAŽINIMO. PARENGTI REVERENDO TĖVO JĖZUITO JONO DREVSO, ŠV. TEOLOGIJOS DAKTARO, KURIŲ PIRMOJI DALIS TAIP PAT LABAI NAUDINGA IR PAGYVENUSIEMS ŽMONĖMS, SIEKIANTIEMS PAKLUSNUMO.] Brunsbergae Typis Collegij Societatis Jesu. Anno M. DCC. IV. *(1704). 24*+528 p.

Dalys: Flori generis humani adolescentibus ingenuis, fructus honestatis et honoris, *3—12.* Institutionum iuventutis pars I. Institutiones in vera solidaque erga Deum pietate, *13—24,* 1—171. Institutionum iuventutis pars II. Institutiones in compta morum civilitate, 172—249. Institutionum iuventutis pars III. Institutiones in humaniorum literarum facultate, 250—528.

Moralės ir pedagogikos veikalas, pagrįstas scholastinės etikos, katalikiško auklėjimo ir jėzuitų pedagoginės sistemos principais. III dalyje duodama žinių iš logikos — apie įrodymus, silogistiką, apibrėžimus, nagrinėjamos retorinės įrodymų formos. Knygą Drevsas parašė, dėstydamas Vilniaus un-te.

VUB, IV—20080. *R. Plečkaitis*

DZEVULSKIS Jokūbas (Dziewulski Jacobus), 1708.VII.23—prieš 1771, filosofas, teologas jėzuitas. 1738 baigė Vilniaus unto teologijos f-tą. 1742—44 Kražiuose dėstė filosofiją. 1751—

57 Žeromine ėjo dvasininko pareigas. Išleido religinio turinio raštų.

LIDIUS SEU LAPIS PHILOSOPHICUS <...> PER CURSU BIENNALI CONSUMANDO IN CHODKIEWICIANO COLLEGIO CROSENSI SOC. IESU ANNO 1742 IN ANNUM 1743. [BANDOMASIS, ARBA FILOSOFINIS AKMUO <...>, IŠDĖSTYTAS DVIMEČIAME KURSE KRAŽIŲ JĖZUITŲ CHODKEVIČIAUS KOLEGIJOJE 1742—43 METAIS.] 424 p.

Dalys: Introductio in logicam seu dialectica instructio, 1—68. Logica seu philosophia rationalis, 69—228. Tractatus physicus seu philosophia naturalis, 231—416. Argumenta contra demonstrationem, 419—424.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės logikos ir gamtos filosofijos paskaitos. Sekama tradiciniais jėzuitų ordino teoretikais, Naujųjų laikų gamtos mokslas ir filosofija neaiškinami.

VUB, F 1 — D 34. *R. Plečkaitis*

DZIALTOVSKIS Dionyzas (Działtowski Dionysius), 1729.VI. 3—?, trinitorių filosofijos profesorius. 1743 įstojo į trinitorių ordiną, gaudamas kitą vardą — Dionysius à S. Antonio. 1763—65 Vilniaus trinitorių kolegijoje dėstė filosofiją. Gerai žinodamas naujus mokslinius atradimus, paskaitose aiškino žymiausių XVII—XVIII a. mokslininkų pasiekimus astronomijoje, fizikoje, chemijoje ir kt. moksluose. Filosofijos problemas sprendė daugiausia sekdamas G. Leibnico, Ch. Volfo, italų filosofo Fortunato Brešiečio pažiūromis.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus Antakalnio trinitorių kolegija, 1763—65, 395 f.

Dalys: Introductio ad universam philosophiam, 1—2. Prolegomena dialecticae, 2—9. Logica, 10—79. Metaphysica seu rectius prima philosophia, 80—240: Metaphysicae pars prima sive ontologia, 82—165. Metaphysicae pars secunda seu pneumatologia. Psychologia, 165—221. Pneumatologiae pars altera. Theologia naturalis, 222—240. Physica partem generalem et specialem complectens clarissimorum moderni saeculi philosophorum, qui mechanicam philosophandi methodum amplectunt menti conformata; atque Deo T.O.M. adjuvante opera P. F. Dionysii a S. Antonio actualis philosophiae professoris usui et commodo discipulorum suorum. In collegio Antecollensi ad Vilnam ordinis Excalceatorum Sanctissimae Trinitatis de redemptione captivorum de anno 1764 in annum 1765 a die 15 kalen-

darum novembris communicata, 241—366: Physica generalis, 244—335. Physica specialis, 335—366. Adnotationes in universam philosophiam, 367—395.
Rankraštinis logikos, metafizikos ir fizikos paskaitų kursas. Brandžiausia yra fizikai skirtoji dalis: dėstomi nauji moksliniai atradimai, žymiausių XVII—XVIII a. mokslininkų teorijos — I. Niutono fizika, R. Boškovičiaus dinaminio atomizmo teorija, ginama M. Koperniko sistema.

VUB, F 3—432.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

E

EICHVALDAS Karlas Eduardas (Eichwald Karl Eduard), 1795.VII.5 Mintaujoje — 1876.XI.16 Peterburge, gamtininkas. Baigęs g-ją Mintaujoje, 1814—17 Berlyno ir Vienos un-tuose studijavo mediciną ir gamtos mokslus. 2 metus tobulinosi Šveicarijoje, Vokietijoje, Anglijoje, Prancūzijoje. 1819 Vilniaus un-te apgynė daktaro disertaciją gamtos mokslų, ichtiologijos klausimais. 1819—21 gydytojas Latvijoje. 1821—27 Tartu ir Kazanės un-tuose dėstė gamtos ir medicinos mokslus. 1827—32 Vilniaus un-to zoologijos ir lyginamosios anatomijos profesorius. 1832—38 Vilniaus Medicinos-chirurgijos akademijoje dėstė zoologiją, lyginamąją anatomiją ir mineralogiją. 1838 dėstė Peterburgo Medicinos-chirurgijos akademijoje, o 1839—55 — taipogi ir kalnakasybos in-te. Tyrinėjo Lietuvos ir pietvakarinių Rusijos imperijos sričių florą, fauną, geologijos, mineralogijos ir paleontologijos problemas. Zoologijos tyrinėjimuose reiškė evoliucines pažiūras. Įrodinėjo spontanišką gyvybės atsiradimą iš vandenyje susikaupusios primityvios medžiagos, susidarius tam palankioms gamtinėms sąlygoms. Pripažino gyvūnijos pasaulio gradaciją, užsibaigiančią stuburiniais gyvūnais, o žmogų laikė aukščiausia šios gradacijos pakopa.

IDEEN ZU EINER SYSTEMATISCHEN ORYKTOZOOLOGIE ODER UBER VERANDERT UND UNVERANDERT AUSGEGRABENE THIERE, ENTWORFEN VON DR. E. EICHWALD, DER KAISERLICHEN GESELLSCHAFT DER NATURFORSCHER ZU MOSKAU, DER KURLANDISCHEN GESELLSCHAFT FUR LITERATUR UND KUNST U. A. MITGLIEDE. AUS DEM 2ten BANDE DER JAHRESVERHANDLUNGEN DER KURLANDISCHEN GESELLSCHAFT FUR LITERATUR UND KUNST BESONDERS ABGEDRUCKT. [SISTEMINĖS ORIKTOZOOLOGIJOS IDĖJOS, ARBA APIE ISKASTUS NEISSILAIKIUSIUS IR ISSILAIKIUSIUS GYVŪNUS, PARAŠYTA DAKTARO E. EICHVALDO, MASKVOS IMPERATORIŠKOSIOS GAMTININKŲ DRAUGIJOS, KURŠO LITERATŪROS IR MENO DRAUGIJOS IR KT. NARIO. SPECIALIAI PERSPAUSDINTA IŠ KURŠO LITERATŪROS IR MENO DRAUGIJOS METINIŲ SVARSTYMŲ 2-OJO TOMO.] Mitau, 1821, 44 S.

Dalys: Einleitung, 3—9. Von den verändert ausgegrabenen Thierüberresten, 9—33. Von den unverändert augegrabenen Thieren, 33—44.

Paleozoologijos, tuo laiku vadintos oriktozoologija, tyrinėjimuose reiškiamos evoliucinės pažiūros. Apžvelgiama žemės plutos evoliucija, su jos procesais siejama gyvūnijos kaita. Gyvūnijos pasaulis traktuojamas kaip nenutrūkstama grandinė, kaip perėjimas nuo paprasto prie labiau sudėtingo.

VUB, 6977.

ZOOLOGIA SPECIALIS QUAM EXPOSITIS ANIMALIBUS TUM VIVIS, TUM FOSSILIBUS POTISSIMUM ROSSIAE IN UNIVERSUM, ET POLONIAE IN SPECIE, IN USUM LECTIONUM PUBLICARUM IN UNIVERSITATE CAESAREA VILNENSI HABENDARUM EDIDIT D. EDUARDUS EICHWALD, P. P. O. CAES. ACADEM. SCIENT. PETROP. CORRESP. CAES. ACAD. NAT. CUR. LEOP. CAROL. MULT. SOCIETT. LITTER. SOCIUS. [SPECIALIOJI ZOOLOGIJA, KURIĄ, APRAŠANČIĄ TIEK GYVUS, TIEK IŠKASAMUS GYVŪNUS PIRMIAUSIA RUSIJOS APSKRITAI IR LENKIJOS SPECIALIAI, SKIRIAMĄ NAUDOTIS VILNIAUS IMPERATORIŠKAJAME UNIVERSITETE SKAITOMOSE PASKAITOSE. ISLEIDO DAKTARAS EDUARDAS EICHVALDAS, PETERBURGO IMPERATORIŠKOSIOS MOKSLŲ AKADEMIJOS KORESPONDENTAS, <...>] PARS PRIOR PROPAEDEUTICAM ZOOLOGIAE ATQUE SPECIALEM HETEROZOORUM EXPOSITIONEM CONTINENS. CUM ICONE TITULI ET QUINQUE ALIIS LITHOGRAPHICIS. [PIRMOJI DALIS, APIMANTI ZOOLOGIJOS PROPEDEUTIKĄ IR SPECIALŲ HETEROZOORŲ APRAŠYMĄ. SU PAVEIKSLU TITULINIAME PUSLAPYJE IR KITOMIS PENKIOMIS LITOGRAFIJOMIS.] Vilnae, 1829, VI + 314 p. PARS ALTERA SPECIALEM PODOZOORUM EXPOSITIONEM CONTINENS. [ANTROJI DALIS, APIMANTI SPECIALŲ PODOZOORŲ APRAŠYMĄ.] Vilnae, 1830, 323 p. PARS POSTERIOR SPECIALEM EXPOSITIONEM SPONDYLOZOORUM CONTINENS. [SEKANTI DALIS, APIMANTI SPECIALŲ SPONDILOZOORŲ APRASYMĄ.] Vilnae, 1831, 404 p.

Reiškiamos evoliucinės pažiūros. Įrodinėjamas savaiminis paprasčiausių gyvūnijos formų atsiradimas iš vandenyje susikaupusios primityvios masės. Išdėstoma gyvūnijos pasaulio gradacija, aptariami genetiniai atskirų pakopų ryšiai.

Lit.: Z. Fedorowicz, Ewolucjonizm na Uniwersytecie Wileńskim przed Darwinem, Wr.-W., 1960.

S. Tunaitis

EINORAVIČIUS Kristúpas Pranciškus (Eynarowicz Christophorus Franciscus), 1644.VII.23 Trakų vaivadijoje — 1714. IV.22 Kaune, filosofas, teologas jėzuitas. Polocko jėzuitų kolegijoje studijavo filosofiją, 1694 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Gardino, Kražių, Varšuvos, Plocko jėzuitų kolegijose ir

Vilniaus un-te dėstė poetiką, retoriką, filosofiją, teologiją. 1700—03 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Buvo Kauno, Kražių ir Polocko kolegijų rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1700), teologijos daktaras (1703). Išleido panegirikų ir eiliuotų kūrinių. Scholastinės filosofijos atstovas, Aristotelio filosofiją aiškinęs pagal jėzuitų teoretikų interpretaciją. Fizikos problemas dėstė spekuliatyviai, bemaž neminėdamas Naujųjų laikų gamtos mokslų pasiekimų.

PORTA AUREA SCIENTIARUM SIVE TRACTATUS PERIPATHETICUS IN UNIVERSAM ARISTOTELIS LOGICAM. [AUKSINIAI MOKSLŲ VARTAI, ARBA PERIPATETIŠKASIS VISOS ARISTOTELIO LOGIKOS TRAKTATAS.] *Vilniaus un-tas, 1700—01,* 117 f.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Yra idėjų, artimų šiuolaikinei logikai, plėtojama loginė semantika.

VUB, F 3—1015. Anotuojamajam rankraščiui tapati rankraščio MAB, F 41—26 dalis.

TYROCINIUM PHILOSOPHIAE SIVE INSTRUCTIO ET DISPOSITIO AD LOGICAM, ALIASQUE SCIENTIAS VULGO. [FILOSOFIJOS PRADŽIA, ARBA PAPRASTAI TARIANT, LOGIKOS BEI KITŲ MOKSLŲ SUTVARKYMAS IR IŠDĖSTYMAS.] *Vilniaus un-tas, 1700,* 200 f.

Dalys: Dialectica. Tradita anno Domini 1700 atque inchoata prima septembris, 1—66. Porta aurea scientiarum sive tractatus peripatheticus in universam Aristotelis logicam anno Domini 1700, 67—200.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Yra idėjų, artimų šiuolaikinei logikai. Išplėtotos abstrahavimo, universalijų ir predikamentų koncepcijos.

VUB, F 3—1014. Anotuojamajam rankraščiui tapati rankraščio MAB, F 41—26 dalis.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1702—03, 125 f.

Dalys: Tractatus peripatheticus continens naturalem scientiam tertio philosophiae anno expediendus. Respondens libris duobus Aristotelis De ortu et interitu et libris tribus De anima, 2—107. Triennalis cursus philosophici. Metaphysica seu scientia transnaturalis, 108—115.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitos, kuriose sekama tradiciniais jėzuitų ordino teoretikais.

VUB, F 3—771. Anotuojamajam rankraščiui tapatus rankraštis MAB, F 41—708.

CONCLUSIONES EX UNIVERSA LOGICA. DISPUTABANTUR IN ALMA ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS IESU A RELIGIOSIS EIUSDEM SOCIETATIS, ANNO DOMINI 1701 MENSE OCTOBRI. [VISOS LOGIKOS IŠVADOS. DISPUTUOTA VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE ŠIO ORDINO NARIŲ, 1701 VIEŠPATIES METAI SPALIO MĖNUO.] 1 p.

Vilniaus un-to studentų filosofijos disputų tezės, parengtos, vadovaujant filosofijos profesoriui Einoravičiui. Dvidešimtyje tezių dėstomi bendriausi scholastinės logikos teiginiai. Išspausdintos viename didesnio formato puslapyje, įrištos kartu su rankraštiniu Einoravičiaus dėstytų logikos paskaitų kursu.

VUB, F 3—1014.

CONCLUSIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA. DEFENDENTUR IN ALMA UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS IESU A RELIGIOSIS EIUSDEM SOCIETATIS PRAESIDE REVERENDO PATRE CHRISTOPHORO EYNAROWICZ SOCIETATIS IESU, ARTIUM LIBERALIUM ET PHILOSOPHIAE DOCTORE, ORDINARIO METAPHYSICES PROFESSORE. ANNO DOMINI 1703. [VISOS FILOSOFIJOS IŠVADOS. GINTOS VILNIAUS JĖZUITŲ UNIVERSITETE KRUOPŠČIŲJŲ ŠIO ORDINO NARIŲ, VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI KRISTUPUI EINORAVIČIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI, ORDINARINIAM METAFIZIKOS PROFESORIUI. 1703 VIEŠPATIES METAI.] 1 p.

Parengtos nežinomų Vilniaus un-to studentų jėzuitų, šios tezės galėjo būti skirtos disputui arba filosofijos moksliniam laipsniui įgyti. Jose dėstomi bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai. Viso išspausdinta 50 tezių: 1—8 logikos, 9—46 fizikos, 47—50 metafizikos.

VUB, IV—30586. *R. Plečkaitis*

G

GATĖJAS Pjeras (Gatey Petrus, Gatey Pierre François), 1742.III.27 Bezansono vyskupijoje — ?, filosofas jėzuitas, mokslininkas. Prancūzijoje studijavo matematiką. 1762 atvyko į Vilnių. 1766 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą, 1770 — teologijos f-tą. Bestudijuodamas Vilniaus jėzuitų Kilmingųjų kolegijoje, dėstė matematiką ir prancūzų k., 2 m. specializavosi astronomijoje kaip M. Počobuto asistentas. 1770—71 minėtoje kolegijoje dėstė filosofiją, matematiką ir prancūzų k. Nuo 1772 dirbo un-to astronomijos observatorijoje. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1770), kanonų teisės daktaras (1773).

CATECHISME CRITIQUE, MORAL ET POLITIQUE. A L'USUGE DES JEUNES SEIGNEURS POLONOIS, QUI APPRENNENT LA LANGUE FRANÇOISE PAR MR. L'ABLÉ PIERRE GATEY CI-DEVANT JÉSUITE. [KRITIKOS, MORALĖS IR POLITIKOS KATEKIZMAS. SKIRIAMAS LENKŲ BAJORIŠKAJAI JAUNUOMENEI, KURI MOKOSI PRANCŪZŲ KALBOS. PARAŠYTAS KUNIGO EKSJĖZUITO PJERO GATĖJO.] A Vilna, de l'imprimerie Royale de L'Université, 1774, 132 p.

Knyga parašyta klausimų-atsakymų forma. Įrodinėjama, kad mokslas neprieštarauja religijai, propaguojami katalikiškosios moralės principai, skelbiamas paklusnumas valdančiajai feodalų klasei. 1776 išėjo lenkiškas šios knygos vertimas, kuriame kartu duodamas ir prancūziškas tekstas: „Katechizm krytyczny, moralny y polityczny. Napisany przez J. X. Gatey", w Wilnie, 1776, 272 s.

VUB, IV—22953. *R. Plečkaitis*

GEDIMINAS apie 1275 — apie 1341, Lietuvos didysis kunigaikštis (1316—41), diplomatas, politikas, vienas Lietuvos centralizuotos feodalinės valstybės kūrėjų, kovos su kryžiuočių Ordinu ir totoriais organizatorius. Išvystė aktyvią diplomatinę

veiklą, siekdamas įveikti Kryžiuočių Ordino ir Hanzos sukurtą ekonominę ir politinę Lietuvos izoliaciją. Bandė, neutralizuodamas Ordiną, priimti Romos krikščionybę. 1323 sudarė su Livonija taikos ir prekybos sutartį, vėliau patvirtintą popiežiaus. 1325 sudarė sutartį su Lenkija, nukreiptą prieš kryžiuočius. Lietuva, faktiškai likdama pagoniška, Gedimino laikais susilaukė tarptautinio pripažinimo.

Visuomenines Gedimino pažiūras ir diplomatinę veiklą atspindi jo laiškai, rašyti aktyvių lietuvių tautos kovų su kryžiuočiais laikotarpiu. Išliko 6 laiškų, rašytų lotynų ir senąja vokiečių kalbomis, nuorašai (vienas laiškas popiežiui, kiti penki įvairiems vokiečių miestams, vienuolių ordinams, vyskupams ir kt.). Septinto laiško, rašyto popiežiui, turinys atpasakojamas popiežiaus bulėje. Gedimino pažiūros atsispindi taip pat popiežiaus legatų pasiuntinių pranešime apie derybas Vilniuje Lietuvos krikštijimosi klausimu, 1323 Lietuvos taikos sutartyje su Livonijos Ordinu, Ryga ir jų sąjungininkais, 1326 atvykusio į Rygą Lietuvos pasiuntinio Lesės pareiškime. Gediminui pirmajam pavyko tarptautiniu mastu sukompromituoti Ordiną, atskleidžiant užkariautojiškus, grobikiškus jo tikslus. Atsakydamas į Gedimino laiškus, popiežius prižadėjo, Lietuvai priėmus krikščionybę, tarpininkauti, sudarant su Ordinu taiką. Laiškuose simpatizuodamas katalikybei, vidaus politikoje Gediminas vadovavosi religine pakanta. Kaip valdovas atstovavo feodalų klasei, buvo jos interesų reiškėjas, tačiau kartu gynė laisvuosius žmones — pagrindinę jėgą, atlaikiusią kovas su kryžiuočiais, saugojo jų teises ir privilegijas. Tautų tarpusavio santykius, kaip tai matyti iš laiškų, Gediminas siūlė grįsti religinio pakantumo ir nesikišimo į kitų kraštų vidaus reikalus principais. XIV a. Europoje tai buvo pažangios mintys.

LAIŠKAS POPIEŽIUI JONUI XXII.— Gedimino laiškai. Parengė V. Pašuta ir I. Stal, V., 1966, p. 23—27. *(Sutrumpintai toliau:* Gedimino laiškai. *Tekstai leidinyje publikuojami originalo (lotynų, senąja vokiečių), lietuvių ir rusų kalbomis). Pirmoji publikacija:* Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch, hrsg. von F. G. von Bunge, Bd. 2, 1301—1367, Reval, 1855, S. 140—141 (Nr. 687).

Aiškinamos Lietuvos karalystės, Mindaugo laikais priėmusios krikščionybę, grįžimo į senąją tikybą priežastys. Pagrindine laikoma priešiškas kryžiuočių požiūris į Lietuvos krikštą, priimtą apeinant Ordiną. Nurodoma, kad prieštaravimai tarp Lietuvos ir Ordino turi ne religinį, bet politinį pagrindą, kad Lietuvos valstybė kariauja su krikščionimis ne dėl to, kad sunai-

kintų katalikų tikėjimą, bet priešindamasi daromoms skriaudoms. Primenama, jog panašiai elgiasi krikščionių karaliai ir valdovai. Laiške parašymo data nenurodyta. Remiantis Gedimino nuoroda į šį laišką 1323 sausio 25 d. laiške, jis datuojamas 1322.

1323 M. SAUSIO 25 D. LAIŠKAS LIUBEKO, ZUNDO, BREMENO, MAGDEBURGO, KELNO IR KITŲ MIESTŲ PILIEČIAMS.— Gedimino laiškai, p. 28—37. *Pirmoji publikacija:* Русско-ливонские акты, собр. К. Е. Наперским, СПб., 1868, с. 31—32 (№ 54).

Rašoma apie palankias sąlygas platinti krikščionybę Lietuvoje. Nurodomos kryžiuočių daromos kliūtys jai plisti. Atsispindi pastangos ekonomiškai stiprinti valstybę. Kviečiami riteriai, dvasininkai, amatininkai, pirkliai ir kt. Iškeliama vadovavimasis išmintimi ir teisybe tarpusavio santykiuose. Ieškoma bendrų principų tarptautiniams santykiams reguliuoti.

1323 M. GEGUŽĖS 26 D. LAIŠKAI: 1) LIUBEKO, ROSTOKO, ZUNDO, GREIFSVALDO, STETINO IR GOTLANDO PILIEČIAMS; 2) DOMINIKONŲ ORDINO VIENUOLIAMS; 3) PRANCIŠKONŲ ORDINO VIENUOLIAMS.— Gedimino laiškai, p. 37—57. *Pirmoji publikacija:* Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch, hrsg. von F. G. von Bunge, Bd. 2, 1301—1367, Reval, 1855, S. 141—146 (Nr. 688—690).

Pranešama apie apsisprendimą krikštytis. Rašoma, kad Lietuvoje galima įvesti krikščionybę taikiu būdu. Smerkiamas jos platinimas jėga. Pasisakoma už taiką ir tarpusavio pasitikėjimą tarptautiniuose santykiuose, teisinį žmonių santykių reguliavimą.

1323 M. SPALIO 2 D. GEDIMINO TAIKOS SUTARTIS SU ORDINU, SU REVELIO ŽEMĖS DANŲ VIETININKU, VYSKUPAIS IR RYGA.— Gedimino laiškai, p. 64—75. *Pirmoji publikacija:* Preussisches Urkundenbuch, hrsg. von M. Hein und E. Maschke, Bd. 2, Lf. 1, Königsberg Pr., 1932, S. 301—302 (Nr. 418).

Teisingumas ir lygiateisiškumas laikomi svarbiausiais principais, reguliuojant tarptautinius santykius. Kalbama apie feodalų teises į jiems priklausomus žmones.

POPIEŽIAUS LEGATŲ PASIUNTINIŲ PRANEŠIMAS.— Gedimino laiškai, p. 116—145. *Pirmoji publikacija:* Русско-ливонские акты, собр. К. Е. Наперским, СПб., 1868, с. 42—48 (№ 67).

Atpasakojant Gedimino pasisakymus, išryškinami ideologiniai lietuvių kovos su kryžiuočiais aspektai, nušviečiami prieštaravimai krikščionybės įvedimo klausimu krašto viduje. Nurodoma, jog Gediminas neigia kreipęsis į popiežių dėl krikšto, išdėstomos atsisakymo krikštytis priežastys. Kritikuojama krikščionių, ypač kryžiuočių, dorovė. Pažymima Gedimino religinė toleran-

cija, jo teikiama didelė reikšmė, bendraujant su žmonėmis, amžiaus skirtumui. Pranešime parašymo data nenurodyta. Remiantis tuo, kad popiežiaus legatai į Rygą atvyko 1324 rugsėjo 22 d., jų pasiuntiniai į Vilnių — lapkričio 3 d., o lapkričio 25 d. jie sugrįžo atgal į Rygą, pranešimas datuojamas 1324.

LAIŠKAS DORPATO, EZELIO VYSKUPAMS, REVELIO ŽEMĖS DANŲ VIETININKUI IR RYGOS MIESTO TARYBAI.— Gedimino laiškai, p. 166—173. *Pirmoji publikacija:* Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch, hrsg. von F. G. von Bunge, Bd. 6, Riga, 1873, S. 484—485 (Nr. 3074).

Pranešama, kad kryžiuočiai nesilaiko taikos sutarties. Smerkiama kryžiuočių dorovė, sakoma, kad „...jie nebijo dievo, negerbia žmonių ir elgiasi kaip žmonės, kurie tiki tik savo rankos jėga". Nurodomos Lietuvos pastangos vesti taikią užsienio politiką. Laiške parašymo data nenurodyta. Remiantis užuomina apie Rygos arkivyskupo Fridricho sugrįžimą (1324 rugsėjo 22 d.), jis datuojamas 1324 vėliau rugsėjo 22 d.

1326 M. KOVO 2 D. GEDIMINO PASIUNTINIO LESĖS PAREIŠKIMAS.— Gedimino laiškai, p. 174—187. *Pirmoji publikacija:* Русско-ливонские акты, собр. К. Е. Наперским. СПб., 1868, с. 50—52 (№ 71).

Lietuvos pasiuntinio Lesės Gedimino vardu padarytame Rygoje pareiškime nurodoma, jog kryžiuočiai nesilaiko taikos sutarties, nepaiso popiežiaus autoriteto. Pabrėžiama, jog tarptautiniai nesutarimai turi būti sprendžiami taikiai, o ne jėga. Pasisakoma už teisę gintis užpultam. Nurodoma, jog Lietuva siekia taikiai sugyventi su kaimyniniais kraštais.

Lit.: V. Gidžiūnas, De fratribus minoribus in Lituania usque ad definitivam introductionem observantiae, I, Romae, 1950. H. Spliet, Die Briefe Gedimins. Ein Beitrag zur Geschichte der Stadt Riga, Sinsheim, 1953. K. Sideravičius, Sunkiausių kovų šimtmetis, kn.: Lietuvių karas su kryžiuočiais, V., 1964, p. 185—231. V. Pašuta, Gedimino laiškai kaip istorijos šaltinis, kn.: Gedimino laiškai. Parengė V. Pašuta ir I. Stal, V., 1966, p. 7—19. R. Batūra, Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą, V., 1975.

J. Kudirka

GINKEVIČIUS Mykolas (Ginkiewicz Michael), 1594 Žemaitijoje — 1663.VIII.4 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. 1623 Braunsbergo jėzuitų kolegijoje baigė filosofijos studijas, o 1627 — Vilniaus un-to teologijos f-tą. Vilniaus un-te dėstė poetiką, retoriką, 1630—33 Pultuske — filosofiją, paskui vėl Vilniaus un-te — teologiją. 1641—44 Nesvyžiaus kolegijos rektorius, 1645—50 Vilniaus jėzuitų profesų namų viršininkas. Išvykęs į Romą, 7 metus ėjo ten bažnytines pareigas. Grįžęs

1662 buvo paskirtas Vilniaus un-to rektoriumi. Mirė eidamas šias pareigas. Išleido panegirikų ir religinio turinio raštų.

PHYSICA. [FIZIKA.] Pultusko jėzuitų kolegija, 1631—32, 297 f. *Dalys:* In octo libros Physicorum Aristotelis commentarii, 1—200. In libros IV De Coelo, 201—257. In IV libros Metheororum, 258—297.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas. Sekama nominalizmu, materijai pripažįstama savarankiškumas formos atžvilgiu. Vietomis remiamasi D. Frakastoro, Ch. Klavijaus, Dž. Kardano ir kt. Renesanso mokslininkų pažiūromis.

MAB, F 41—543. *R. Plečkaitis*

GIZBERTAS Boguslavas Mykolas (Gizbert Boguslavus Michael), 1682.XI.18 Lietuvoje — 1730.II.7 Romoje, filosofas, teologas jėzuitas. 1707 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą, 1714 — teologijos f-tą. Varšuvos, Kražių, Slucko kolegijose ir Vilniaus un-te dėstė poetiką, retoriką, teologiją. 1720—23 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1720), teologijos daktaras (1725). Nuo 1726 Lietuvos jėzuitų įgaliotinis Romoje. Scholastinės filosofijos atstovas. Gindamas scholastiką nuo Naujųjų laikų gamtos mokslo filosofinių išvadų, stengėsi pastarąsias nuneigti. Kritikuodamas kai kurias tomizmo koncepcijas, laikėsi viduramžių idealizmo pažiūrų, propagavo modalizmo koncepciją.

PHILOSOPHIA NATURALIS SIVE PHYSICA PER TRACTATUS PHYSICOS IN LIBROS ARISTOTELIS DE PHYSICO AUDITU ACADEMICIS AUDITORIBUS IN ALMA UNIVERSITATE VILNENSI PROPOSITA ANNO HUMANAE NATURAE CONIUNCTI HYPOSTATICE DEI 1721. [GAMTOS FILOSOFIJA, ARBA FIZIKA, ISDĖSTYTA FIZIKOS TRAKTATAIS APIE ARISTOTELIO VEIKALO „FIZIKA" KNYGAS AKADEMINIAMS KLAUSYTOJAMS VILNIAUS UNIVERSITETE 1721 METAIS, ŽMOGAUS PRIGIMTIES PAJUNGTAISIAIS DIEVO HIPOSTAZEI.] 314 p.

Dalys: Prooemium. Quaestiones prooemiales de natura, obiecto et divisione physicae, 2—4. Tractatus primus. De principiis intrinsecis corporis naturalis, 4—109. Tractatus secundus. De principatio et principatione seu de toto composito et unione, 110—156. Tractatus tertius. De causis, 156—262. Tractatus quartus. De proprietatibus corporis naturalis, 262—306. *Tractatus quintus. De mundo et coelo,* 306—214.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos paskaitos. Naujųjų laikų mokslininkų — M. Koperniko, G. Galilėjaus, R. Dekarto ir kt. pažiūrų kritika.

VUB, F 3—860. *R. Plečkaitis*

GOLIANSKIS Pilypas Nerėjus (Golański Filip Nereusz), 1753.VIII.30 Krokuvos vaivadijoje — 1824.I.26 Vilniuje, literatūros teoretikas, teologas pijoras, Vilniaus un-to profesorius. Mokėsi Podolinco pijorų kolegijoje. Iki 1782 mokytojavo įvairiose Lenkijos pijorų m-lose. Būdamas teologijos ir filosofijos daktaru, 1783—87 Varšuvos Kilmingųjų kolegijoje dėstė retoriką. 1787 lotynų ir lenkų literatūros profesoriaus pavaduotojas Lietuvos Vyriausiojoje m-loje, 1792 išrinktas katedros vedėju. 1803—23 Vilniaus un-to moralinių ir politinių mokslų f-to Sv. Rašto profesorius, knygų cenzorius. 1804 dalyvavo Varšuvos Mokslo bičiulių d-jos, tyrusios lietuvių ir latvių kalbas, veikloje. Nuo 1808 dėstė homiletiką Vilniaus un-te. 1817—19 literatūros f-to dekanas. Aukštino Edukacinės komisijos veiklą. Reikalavo liaudies švietimo gimtąja kalba. Rašė kalbas, pamokslus bei didaktinius kūrinius.

O WYMOWIE I POEZYI. EDYCIA TRZECIA. PRZEZ X. FILIPA NERYUSZA GOLAŃSKIEGO. SCHOLARUM PIARUM. DAWNIEYSZEGO PROFESSORA WYMOWY I LITERATURY W SZKOLE GŁÓWNEY LITEWSKIEY. [APIE IŠKALBĄ IR POEZIJĄ. TRECIAS LEIDIMAS. PARAŠĖ KUN. PIJORAS PILYPAS NERĖJUS GOLIANSKIS, BUVĘS ISKALBOS IR LITERATŪROS PROFESORIUS LIETUVOS VYRIAUSIOJOJE MOKYKLOJE.] w Wilnie, 1808, 600 s. *Pirmoji publikacija:* O wymowie i poezyi. Przez X. Golańskiego S. P. Nauczyciela Wymowy, w Szkołach publicznych Warszawskich, w Warszawie, 1786, 315 s.

Dalys: Zamiar i początek wymowy, 1—84. Zasady i pomocy wymowy, 84—185. O mowie krasomowskiey, 185—221. O wyborze myśli, 222—245. O wysłowieniu, 245—292. O stylu, 292—460. O poezyi, 461—481. Podział poezyi, 481—524. O poezyi dramatyczney, 524—559. O wierszu bohatyrskim, 560—587. O poezyi dydaktyczney, 587—600.

Literatūros teorija, derinanti tradicinio klasicizmo principus su Šviečiamojo amžiaus prancūzų ir lenkų estetikos idėjomis. Plačiai aptariami poezijos genezės, savitumo, funkcijų, vaizdinių vaidmens ir kt. klausimai.

ALLEGORYE STAROŻYTNE W STOSUNKU DO I WIEKU SŁAWNYCH LUDZI PLUTARCHA I CZASOW BOHATYRSKO-MITOLOGICZNYCH, PRZEZ X. FILIPA NERYUSZA GOLANSKIEGO, SCHOLARUM PIARUM. PROFESSORA LITERATURY W SZKOLE GŁÓWNEY LITEWSKIEY. [SENOVĖS ALEGORIJOS, LIECIANČIOS PLUTARCHO I AMŽIAUS ĮŽYMIUOSIUS ŽMONES BEI DIDVYRIŠKUOSIUS MITOLOGINIUS LAIKUS, PARAŠĖ KUN. PIJORAS PILYPAS NERĖJUS GOLIANSKIS, LITERATŪROS PROFESORIUS LIETUVOS VYRIAUSIOJOJE MOKYKLOJE.] w Wilnie, Roku 1801, *20*+311+*3* s.

Prancūzų autorių pavyzdžiu racionalistiškai aiškinama antikinė mitologija, mitologinės tematikos literatūros kūriniai. Naudojamasi IV-tuoju Ž. Lalando astronomijos tomu.

LITERATKA CHIŃSKA. DLA LITERATEK I LITERATOW. W EUROPIE. Z NIEKTOREMI WIADOMOŚCIAMI O CHINACH I CHINCZYKACH: Z ICH AUTOROW, HISTORYI, MYŚLI, ZDAŃ I PRAWIDEŁ: Z NIEKTÓREMI ORAZ ICH PRZYSŁOWIAMI: SPOSOBEM TŁUMACZENIA SIĘ, I FILOZOFIIĄ KONFUCYUSZA. WEDLE DOKŁADNIEYSZYCH PAMIĘTNIKÓW O CHINACH. PRZEZ DAWNIEYSZEGO PROFESSORA LITERATURY I WYMOWY W SZKOŁE GŁ. LITEW. [KINIJOS LITERATĖ. EUROPOS LITERATĖMS IR LITERATAMS. SU KAI KURIOMIS ŽINIOMIS APIE KINIJĄ IR KINUS IŠ JŲ AUTORIŲ, ISTORIJOS, MINTIES, NUOMONIŲ IR TAISYKLIŲ, TAIPOGI SU KAI KURIOMIS JŲ PATARLĖMIS, TEISINIMOSI BŪDU IR KONFUCIJAUS FILOSOFIJĄ. PAGAL TIKSLIAUSIUS ŠALTINIUS APIE KINIJĄ. PARAŠĖ BUVĘS LITERATŪROS IR IŠKALBOS PROFESORIUS LIETUVOS VYRIAUSIOJOJE MOKYKLOJE.] w Wilnie, 1810, 238 s. *Autorius nenurodytas.*

Trumpa senovės Kinijos kultūros ir literatūros laimėjimų apžvalga. Išskiriama Pan-Hoei-Pa kūryba, pažymimi jos nuopelnai, aiškinant moters vaidmenį visuomenėje. Dėstomos moralinio moterų auklėjimo taisyklės, aptariama jų socialinė padėtis, vaidmuo vyrų atžvilgiu, tradicijų ir papročių įtaka moterims. Daromos pamokančios išvados apie moters prigimtį. Daugelis feodalinių moters pareigų šeimai, vyrui, giminėms laikoma amžinomis, prigimties sąlygotomis. Analizuojamos Konfucijaus, Lao-czi ir Kung-czi filosofinės koncepcijos.

FILOZOF I ANTI-FILOZOF. ROZMOWY W ZARZUTACH I ODPOWIEDZIACH. DLA DOCHODZENIA I UZNANIA PRAWDY PRZEZ PROFESORA PISMA S-GO W IMP. UNIV. [FILOSOFAS IR ANTIFILOSOFAS. POKALBIAI PRIEKAIŠTAIS IR ATSAKYMAIS TIESAI PASIEKTI IR PAŽINTI. PARAŠĖ ŠV. RAŠTO PROFESORIUS IMPERATORIŠKAJAME UNIVERSITETE.] w Wilnie i Warszawie, 1811, XI+196 s. *Autorius nenurodytas.*

9 apologetinio pobūdžio dialogai. Polemizuojama religijos esmės, jos visuomeninio vaidmens, vietos moksliniame pažinime klausimais. „Filosofo" argumentais išryškinamas pozityvusis visuomeninis religijos turinys, „antifilosofo"— mėginama tą turinį nuneigti, skeptiškai abejojama religijos svarba, pažįstant dievą ir žmogų. Abipusiai remiamasi Šv. Rašto bei įvairių filosofinių traktatų apie dievą, sielą, nemirtingumą ir žmogų fragmentais ir jų komentarais.

Lit.: M. Dynowska, Filip Nereusz Golański na tle współczesnej epoki. Kr., 1916. S. Pietraszko, Doktryna literacka polskiego klasycyzmu, Wr. —W.—Kr., 1966.

E. Vasilevskis

GOLUCHOVSKIS Juzefas Vaitiekus (Gołuchowski Józef Wojciech), 1797.IV.14 Kucharų Lončkose — 1858.XI.22 Garbačo dvare, filosofas, Vilniaus un-to profesorius. 1809—17 mokėsi Vienos Teresės kolegijoje. 1817—20 studijavo teisę Varšuvos un-te. 1821—22 Erlangene ir Heidelberge studijavo filosofiją, draugavo su F. Šelingu. Heidelbergo un-to filosofijos daktaras (1822). 1821 laimėjo konkursą Vilniaus un-to filosofijos katedrai užimti, tačiau tik 1823 rudenį galėjo pradėti skaityti paskaitas. Vienas pirmųjų Lietuvoje ėmė skelbti G. Hegelio ir F. Šelingo idealistinę dialektiką. Sunerimusi dėl naujų idėjų ir Goluchovskio populiarumo, carinė valdžia 1824.III.14 jį iš un-to atleido. 1824—25 Varšuvos Mokslo bičiulių d-jos narys-korespondentas. 1826 apsigyveno Garbačo dvare, kur laisvalaikiu nuo agronominių bandymų rašė darbus filosofiniais teisės, visuomeninės santvarkos ir kt. klausimais. 1846 atnaujino mokslinius ir draugiškus santykius su Šelingu ir kt. vokiečių filosofais. Filosofinės Goluchovskio pažiūros formavosi Šelingo idėjų veikiamos. Pažinimo teorijoje pripažino intuicijos ir jutimų prioritetą. Neigė proto visagalybę. Atmetė XVIII a. materializmą, utopinį socializmą ir komunizmą. Nepritarė idealistinės krypties panteizmui. Pažiūromis į asmenybę buvo idealistas, vystė vadinamąją individualios asmenybės vertės koncepciją. Visuomeninės sutarties teorijai priešpastatė valstybės-tautos teoriją, aiškinančią, jog kiekviena asmenybė yra būtina visuomeninio organizmo visumos dalis. Valstybę-tautą laikė dievo kūriniu, kuriame reiškiasi „tautos dvasia“. Skelbė, jog filosofija turinti atkurti tą dvasią. Kritikavo baudžiavą, tačiau neieškojo kelių radikaliai išspręsti valstiečių klausimą. Filosofiją mėgino sutaikyti su religija, pirmasis iškėlė „tautinės filosofijos“ Lenkijoje ir Lietuvoje problemą. Antropologinių žmogaus savybių aiškinimu Goluchovskis buvo artimas XVIII—XIX a. vokiečių romantikams. Šitai akivaizdu ir jo iracionalistiškai suvoktoje meilės koncepcijoje, kurioje visuomeniniai ryšiai grindžiami religiniais tikėjimo ir meilės jausmais. Kartu jis kovojo su šviečiamojo racionalizmo tradicijomis. Teisės vaidmens visuomenėje klausimu puolė I. Kanto ir G. Hegelio doktrinas. Individualios žmogaus asmenybės vystymo problemą siejo su privatine nuosavybe. Iš teistinių ir romantinių visuomeninio atomizmo pozicijų nagrinėjo šeimą kaip pagrindinę visuomenės instituciją, formuojančią žmogaus asmenybę.

ROZPRAWA KONKURSOWA. [KONKURSINIS TRAKTATAS.] 1821, 83 k.

Dalys: Przedmowa, 2. Wstęp. Krótki rys części filozofią składających, 3—4. I. Logika, 4—6. II. Metafizyka, 17—30. III. Filozofia moralna, 31—43. Plan dawania filozofii, 44—65. Celnieysi pisarze filozofii, z których tę naukę pożytecznie czerpać można, 66—83.

Rankraštinis traktatas, kuriuo Goluchovskis laimėjo konkursą Vilniaus un-to filosofijos katedros profesoriaus vietai užimti. Skiriama teorinė ir praktinė filosofija. Teorinė filosofija skirstoma į logiką ir metafiziką. Įvadas į šias disciplinas yra antropologija. Praktinė filosofija skirstoma į prigimtinę teisę ir etiką. Filosofijos objektas, kurio pasirinkimas priklauso nuo žmogaus valios, skirstomas į logikos, metafizikos ir moralės filosofijos objektus. Pažinimo aktai esą aktyvūs ir pasyvūs. Logika apibūdinama kaip mokslas, susisteminantis sąvokinio mąstymo principus. Traktatas paskelbtas leidinyje „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej", t. 8, W., 1962. Darbas parašytas populiarinant Hegelio ir Šelingo idealistinę dialektiką. Pabrėžiamas vystymosi principas, kuris aiškinamas remiantis Hegelio triados koncepcija.

MAB, F 18—90.

DIE PHILOSOPHIE IN IHREM VERHÄLTNISSE ZUM LEBEN GANZER VÖLKER UND EINZELNER MENSCHEN. EIN VERSUCH VON JOZEPH GOLUCHOWSKI DOKTOR DER PHILOSOPHIE. [FILOSOFIJOS REIKŠMĖ TAUTŲ IR INDIVIDŲ GYVENIME. FILOSOFIJOS DAKTARO JUZEFO GOLUCHOVSKIO TYRINĖJIMAS.] Erlangen, 1822, XVI+219 s.

Kritikuojama siaurai profesinė pažiūra į pasaulėžiūros klausimus kaip nepakankama. Ginamas sintezės metodas filosofijoje. Intuicijos vaidmens pažinime klausimu skelbiamos artimos Šelingui mintys. Aiškinama, jog filosofija turinti ieškoti pirminių idėjų, vienijančių atskirus mokslus, ji privalo suvokti pasaulį kaip universalų, dievišką. Atmetama visuomeninio atomizmo teorija. Pabrėžiamas filosofijos ir religijos ryšys, religijos įtaka visuomeninei tautos valiai. Aukščiausius humanistinius žmogaus jausmus turi formuoti vadinamoji „tautinė filosofija", koncentruojanti „bendrą atskiros tautos dvasią". Darbas pašvęstas Goluchovskio mokytojui ir bičiuliui Šelingui.

OTWARCIE KURSU FILOZOFII W WILNIE W R. 1822/23 PRZEZ JÓZEFA GOŁUCHOWSKIEGO. [FILOSOFIJOS KURSĄ 1822/23 M. VILNIUJE PRADEDANT, PARAŠĖ JUZEFAS GOLUCHOVSKIS.] — „Biblioteka Warszawska", t. 2, 1842, s. 225—258.

Nagrinėjamas filosofijos objektas. Aiškinama, jog filosofija turinti pažinti dievą, sielos nemirtingumą, dorovę, taiką, žmogaus lemtį. Pagrindinis jos tikslas — tirti dievo kūrybą, įrodyti jos esmę. Filosofija pasižymi universalumu, ji apima pasaulį, religiją, dievą. Kartu ji yra ir metodologinė priemonė, mokinanti nepaskęsti smulkiose problemose, o siekti „universalaus" pažinimo. Skelbiamam autoriaus filosofiniam idealizmui prieinamiausi yra poezija, menas ir religija.

PROGRAM KURSU FILOZOFII PRZEZ JÓZEFA GOŁUCHOWSKIEGO DOKTORA FILOZOFII I PROFESSORA NADZWYCZAYNEGO W UNIWERSYTECIE WILEŃSKIM W CIĄGU ROKU SZKOLNEGO 1823/24 WYKŁADAĆ SIĘ MAIĄCEGO. [FILOSOFIJOS KURSO PROGRAMA, PARENGTA JUZEFO GOLUCHOVSKIO, FILOSOFIJOS DAKTARO IR EKSTRAORDINARINIO PROFESORIAUS, TURINCIO DĖSTYTI 1823—24 MOKSLO METAIS VILNIAUS UNIVERSITETE.] — „Archiwum komisji do badania historji filozofji w Polsce", t. 5, 1933, s. 20—27.

Filosofijos kursą skaitant, didžiausias dėmesys skirtinas filosofinei antropologijai. Jos paskirtis — „uždegti širdis religijai ir dorovei".

PROGRAM KURSU FILOZOFII CAŁKOWITEGO PRZEZ NADZWYCZAYNEGO PROFESORA TEYŻE NAUKI W IMPERATORSKIM UNIWERSYTECIE WILEŃSKIM WYKŁADAĆ SIĘ MAIĄCEGO, W SKUTKU UWAG JW. SENATORA NOWOSILCOWA NA NOWO UŁOŻONY. [PILNO FILOSOFIJOS KURSO PROGRAMA, IŠ NAUJO PAGAL JO PRAKILNYBĖS SENATORIAUS NOVOSILCEVO PASTABAS EKSTRAORDINARINIO TO MOKSLO PROFESORIAUS, TURINCIO DĖSTYTI IMPERATORISKAJAME VILNIAUS UNIVERSITETE, SUDARYTA.] — „Archiwum komisji do badania historji filozofji w Polsce", t. 5, 1933, s. 37—53.

Filosofijos kurso programa, sudaryta atsižvelgiant į N. Novosilcevo pastabas. Terminas „gamta" keičiamas terminu „išorinis pasaulis". Filosofinė žmogaus problema ketinama nagrinėti šeimos, bažnyčios, politinio gyvenimo visumoje, žadama tirti žmogaus santykį su dievu. Skiriama įgimtas tobulumas ir įgytas žmogaus pastangomis tobulumas. Tobulumo viršūne laikoma dorovingumas ir religingumas. Tvirtinama, jog valstybei kaip vientisam organizmui būtina politinė nelygybė. Moralinė filosofija grįstina Evangelijos dvasia.

MOWA PROFESSORA FILOZOFII CESARSKIEGO WILEŃSKIEGO UNIWERSYTETU GOŁUCHOWSKIEGO. [IMPERATORISKOJO VILNIAUS UNIVERSITETO FILOSOFIJOS PROFESORIAUS GOLUCHOVSKIO KALBA.] 1824 roku pisana. w Wilnie. *31 k.*

Rankraštinė kalba, kurioje teigiama, jog tauta turi filosofuoti savo „filosofinės mokyklos" ribose. Filosofinių tradicijų stoka,

filosofinės krypties nebuvimas sąlygoja tautos kančias. Gamtos filosofija, nenagrinėjanti žmogaus problemų, negali būti populiari tautoje, kuri „trokšta gyventi ir domisi spekuliacija". Tik žmogaus jausmus ir kančias išreiškianti filosofija neabejinga jo likimui, visas žmogaus gyvavimas esąs persunktas kančios. Aistros irgi gimdo kančias. Gyvenimas — kova ir kentėjimas. Dievo meilė išsprendžianti gyvavimo ir žmogaus esmės prieštaravimą.

VUB, F 3—1572.

O NATURALNEM DĄŻENIU CZŁOWIEKA DO BOGA. PRZEZ JÓZEFA GOŁUCHOWSKIEGO. [APIE NATŪRALŲ ŽMOGAUS SIEKIMĄ DIEVO. PARAŠĖ JUZEFAS GOLUCHOVSKIS.] — Zarysy filozofii katolickiej w czterech poglądach zawarte przez Eleonorę Ziemięcką. W., 1857, s. 287—297.

Nagrinėjama skausmo, kančių įtaka dvasiniam žmogaus pasauliui — dievo meilei.

DUMANIA NAD NAJWYŻSZEMI ZAGADNIENIAMI CZŁOWIEKA, POPRZEDZONE HISTORYCZNEM ROZWINIĘCIEM GŁÓWNYCH SYSTEMATÓW FILOZOFICZNYCH OD KANTA DO NAJNOWSZYCH CZASÓW. PRZEZ JÓZEFA GOŁUCHOWSKIEGO, AUTORA „ROZBIORU KWESTYI WŁOŚCIAŃSKIEJ" I T. D. [AUKŠČIAUSIŲJŲ ŽMOGAUS PROBLEMŲ APMĄSTYMAI, PAREMTI PAGRINDINIŲ FILOSOFINIŲ SISTEMŲ NUO KANTO IKI NAUJAUSIŲ LAIKŲ ISTORINIU ISVYSTYMU. PARAŠĖ JUZEFAS GOLUCHOVSKIS, „VALSTIECIŲ KLAUSIMO NAGRINĖJIMO" IR KT. AUTORIUS.] T. I—II, Wilno, 1861, XL+603 s. i XI+480 s.

Dėstoma pažiūra į žmogų, pagal kurią jis laikomas pažįstančiu „dieviškąją mintį", laikomas gamtos tikslu. Pojūčiai — pasyvi žmogaus sąmonės pusė, kūrybinė vaizduotė — aktyvi. Teigiamai vertinama magnetizmo teorija. Magnetizmas vedąs į nemirtingumą. Tik asmeninio dievo idėja galinti išspręsti dvasios ir materijos prieštaravimus. Kritikuojamas sensualizmas už polinkį į skepticizmą. I. Kanto sistemos sąvokos ir kategorijos aiškinamos iš šelingizmo pozicijų. J. Fichtės idealizmas yra laikomas raktu vėlesnėms filosofinėms sistemoms suprasti. Nagrinėjami F. Šelingo būties ir mąstymo tapatybės, nevalingojo suvokimo J. Fichtės ir F. Šelingo filosofijoje klausimai. Iš šelingizmo pozicijų kritikuojama G. Hegelio filosofijos sistema, J. Herbarto būties sąvoka, gilinamasi į objekto ir subjekto santykio problemą. Polemizuojama su I. Kantu ir G. Hegeliu dėl teisės vaidmens kaip visuomenės vystymo veiksnio absoliutinimo. Teisė esanti priklausoma nuo dvasiškojo prado, ji užtikrina laisvę, tačiau nesukelia dvasinės integracijos ir nėra as-

menybės vystymosi sąlyga. Pastarąjį dalyką sąlygoja privati nuosavybė. Asmenybės vystymosi problema sprendžiama iš teistinių ir romantinių pozicijų, smerkiant socializmo bei komunizmo teorijas. Darbas, kaip nurodo ir pats autorius, nėra visiškai originalus. Remiamasi H. Chaliboizo veikalu „Spekuliatyviosios filosofijos nuo I. Kanto iki G. Hegelio istorinė plėtotė" (Drezdenas ir Leipcigas, 1848, IV leid.).

Lit.: S. Harassek, Józef Gołuchowski. Zarys życia i filozofii, Kr., 1924. B. Genzelis, R. Plečkaitis, Hegelio idėjos XIX a. Lietuvoje.— „Problemos", 1970, Nr. 1 (5), p. 121—128. K. Rickevičiūtė, J. Golučhovskio veikla Vilniaus universitete.— „Problemos", 1972, Nr. 1(9), p. 57—63.

E. Vasilevskis

GONEZIJUS (PETRAS GONIONDZIETIS, GIEZEKAS) Petras (Gonesius Petrus, Piotr z Goniądza, Giezek), apie 1530 Goniondze — apie 1573.IX.13 Vengrove, Lietuvos ir Lenkijos reformacijos veikėjas, radikaliojo antitrinitarizmo bei anabaptizmo ideologas. Studijavo Krokuvos un-te (1550). Lankėsi Vokietijoje, Šveicarijoje, Italijoje, 1554 tobulinosi Padujos un-te, kur dėstė dialektiką. Gavęs daktaro laipsnį, 1555 grįžo į Lietuvą, tapo kalvinistų bendruomenės ministru M. Radvilos Juodojo dvare. Aktyviai propagavo antitrinitoriškas pažiūras. Nuo 1558, tapęs Vengrovo antitrinitorių bendruomenės ministru, ėmė skelbti anabaptizmą, originaliai bandydamas sujungti jį su kritine V. Europos reformacijos mintimi. Išspausdino keletą poleminių veikalų. Gonezijaus pažiūros pasižymi iracionalumu ir agnosticizmu, joms charakteringa aštri ir radikali feodalinės santvarkos kritika, plebėjiškas protestas, priešinimasis šlėktiškai ideologijai.

O TRZECH, TO JEST O BOGU, O SYNU JEGO I O DUCHU Ś. PRZECIWKO TRÓJCY SABELIJAŃSKIEJ. [APIE TRIS, TAI YRA APIE DIEVĄ, APIE JO SŪNŲ IR APIE ŠV. DVASIĄ, PRIEŠ SABELIJAUS TREJYBĘ.] — Dzieła Polskie, t. 1, W., 1962, s. 30—88. *Pirmoji publikacija:* O Trzech, To iest, o Bogu, o Synu iego, y o Duchu Ś. przeciwko Troycy Sabelliańskiey. Piotra z Goniędza. Drukowano w węgrowie, Roku Pańskiego według ćiała, MDLXX, 80 k.

Griaunama ortodoksinė šv. trejybės dogma. Autoritetu laikomas Šv. Raštas, kur neminima trejybė. Metodologinius kritikos pagrindus sudaro nominalizmo argumentais grindžiami religinis agnosticizmas ir antropologinis pesimizmas. Dievo koncepcijai, kurią skelbia autorius, būdingi neoplatonizmo ir gnosticizmo elementai. Dievas — transcendentinė būtis, ji paprас-

čiausia ir nėra pagimdyta. Kristus kildinamas iš „dievo paslapties". Jis esąs realus dievo-tėvo substancijos paveikslas. Šiuo klausimu Gonezijų kritikavo S. Budnis. Dvasia irgi esanti išvedama iš dievo, tačiau jai skiriama mažiau dėmesio, nes ir Šv. Rašte apie ją nekalbama.

O PONURZANIU CHRYSTYAŃSKYM, PRZECIWKO CHRZTU NOWO-CHRZCZEŃCOW NIE DAWNYM. PIOTRA Z GONIĘDZA. [APIE KRIKŠČIONIŠKĄ PANARDINIMĄ, PRIEŠ NESENĄ NAUJAKRIKŠČIŲ KRIKŠTĄ. *PARAŠYTA* PETRO GONIONDZIECIO.] Drukowano w węgrowie, Lata Pańskiego według ciała, MDLXX, 96 k. *Ištrauka paskelbta kn.:* Literatūra ariańska w Polsce XVI wieku, W., 1959, s. 259—273.

Įrodinėjama, jog pirmykštė krikščionybė nežinojo kūdikių krikšto, jog buvęs tiktai suaugusiųjų krikštas. Šis teiginys grindžiamas etiniais motyvais. Kritikos metodu prilygstama geriausiems Renesanso kritikos pavyzdžiams.

BCzK, XVI 1648/I.

Lit.: J. Jasnowski, Piotr z Goniądza, W., 1935 (odb. z „Przegląd Historyczny", t. 32). K. Górski, Piotr z Goniądza, w: Studia nad dziejami polskiej literatury antytrynitarskiej XVI w., Kr., 1949, s. 52—100. J. Jurginis, Renesansas ir humanizmas Lietuvoje, V., 1965. M. Wajsblum, Dyteiści małopolscy.— „Reformacja w Polsce", rocz. 5, 1928, Nr. 17—18, s. 32—97.

I. Vasilevskienė

GORAZDOVSKIS (Gorazdowski), 1715 Podolėje — 1763.XI.5 Lvove, filosofas trinitorius, profesorius. 1734 įstojo į trinitorių ordiną, gaudamas kitą vardą — Raphael ab Angelis. 1744—46 Vilniaus Antakalnio trinitorių kolegijoje dėstė filosofiją. Ją dėstė taip pat Stanislavo trinitorių kolegijoje, buvo generalinis kapitulos sekretorius, o 1763 — trinitorių provinciolas.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus Antakalnio trinitorių kolegija, 1744—47, 307 f.

Dalys: Praefatio ad philosophiae candidatos, 2. Dissertatio prodidogmatica, 3—9. Dialectica, 9—75. Gradus primus pro elevanda rationali scientia logicae locatus et super fundamentum dialecticae in eodem fundo Antecollensis collegij <...> anno 1745, 76—141. Gradus secundus cardini rationali aptatus et pro elevanda naturali scientia seu physica in spatio anni secundi positus 1745 die 18 octobris, 142—292: Geographica orbis terraeque delineatio, anno 1747, 277—292. Scientia transnaturalis metaphysica, anno 1747, 293—305. Conclusiones ex universa philosophiae, 306—307.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės logikos, fizikos ir metafizikos paskaitos. Išdėstytos visos fizikos kursą sudarančios dalys, be to, yra dar atskiras geografijos traktatas. Bandoma derinti nominalistų ir tomistų pažiūras.

VUB, F 3 — 583. *R. Plečkaitis*

GOŠTAUTAS Albertas (Gastolth Albertus, Gasztołd Olbracht), ?—1539, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinis veikėjas. 1492 studijavo Krokuvos un-te. Nuo 1501 d. k. Aleksandro dvariškis. 1503—06 Naugarduko vietininkas, atmušė totorių puolimą. 1508 Naugarduko, 1514 Polocko, 1519 Trakų vaivada. 1522, mirus kancleriui M. Radvilai, Vilniaus vaivada ir LDK kancleris. Lietuvos ir Lenkijos unijos priešininkas. Rengė I Lietuvos Statutą, parašė prakalbą, kurioje skelbė pažangias Renesanso pažiūras į teisę ir valstybę. Meno ir menininkų globėjas.

POCHWAŁA KOROLA ZIKHIMONTA I WELIKOHO KNIAZIA LITOWSKOHO, RUSKOHO, PRUSKOHO, ZOMOJTSKOHO, MAZOWECKOHO I INYCH PANA I DEDICZA. [KARALIAUS ŽYGIMANTO, DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAIKŠČIO, RUSIJOS, PRŪSIJOS, ŽEMAITIJOS, MOZŪRIJOS IR KITŲ PONO IR PAVELDĖTOJO PAGYRIMAS.] — Zbior praw litewskich od roku 1389. do roku 1529. Poznań, 1841, s. 92—95. *Dzialinskio nuorašo (sign. BK, 804) publikacija. Lygiagrečiai publikuojamas lotyniškas Pulavų nuorašas:* „Prefatio praestringens quaedam ex gestis augustissimi jurium ipsorum concessoris" *(sign. BK, 898).*

Panegirika Žygimantui I Lietuvos Statuto parengimo proga. Iškeliama įstatymų leidimo reikšmė. Įstatymų leidimas lyginamas su pačiais reikšmingiausiais LDK istorijos įvykiais. Pabrėžiamas visuomeninis Statuto teisingumas.

I. Vasilevskienė

GOŠTAUTAS Jonas, 1800.VII.3 Šileliuose — 1871.XII.20 Prancūzijoje, išsivaduojamojo sąjūdžio veikėjas, 1830—31 sukilimo dalyvis, demokratinės minties reiškėjas. Baigęs Kėdainių g-ją, studijavo Vilniaus un-te. Nuo 1823 šeimininkavo savo dvarelyje. Prasidėjus 1830—31 sukilimui, vienas pirmųjų įsijungė į kovą, suorganizavo sukilėlių būrį. Sukilimui pralaimėjus, pasitraukė į Varšuvą, o iš ten — į Vokietiją. Iš Vokietijos emigravo į Prancūziją. Dalyvavo 1832 Prancūzijoje susikūrusios Lenkų demokratų d-jos veikloje. 1848 Poznanės sukilimo dalyvis. Priklauso tai Lietuvos visuomenės veikėjų kartai, kuri brendo XIX a. pirmosios pusės išsivaduojamojo sąjūdžio pakilimo metais. Toji karta bandė permąstyti krašto praeitį, kritiškai verti-

no feodalinę tikrovę, stengėsi surasti naujus ateities kelius. Kritiškai vertindamas Žečpospolitos santvarką, Goštautas smerkė bajoriškosios „aukso laisvės" laikus, pasibaigusius valstybingumo praradimu, pasisakė prieš Lietuvos Statutu pagrįstą teisėtvarką, suponavusią visišką valstiečių beteisiškumą. Nemažiau kritiškai Goštautas vertino ir savo krašto dabartį. Valstiečių išnaudojimo, jų beteisiškumo ir skurdo pavaizdavimu, bajorų savavaliavimo ir žiaurumo smerkimu jis metė iššūkį baudžiavinei santvarkai, tapo valstietijos interesų gynėju. Valstybingumo atkūrimą Goštautas siejo su socialiniu krašto pertvarkymu, visų pirma su baudžiavos panaikinimu. Visuomeninės Goštauto pažiūros susiformavo unijinių tradicijų, lenkiškosios kultūros aplinkoje. Į lietuvių kultūrinį sąjūdį jis neįsijungė. Tačiau Goštautas neniekino lietuvių k., o stodamas ginti valstietijos teisių, tuo pačiu netiesiogiai parėmė ją ir kaip nacionalinės kultūros puoselėtoją bei kūrėją.

PAN SĘDZIC CZYLI OPOWIADANIE O LITWIE I ŻMUDZI. [PONAS TEISĖJAITIS, ARBA PASAKOJIMAS APIE LIETUVĄ IR ŽEMAITIJĄ.] Poitiers, 1839, 102 s. *Autorius nenurodytas. Lietuviškas vertimas:* J. Goštautas, Ponas Teisėjaitis arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją, V., 1967, 129 p.

Dalys: Familia szlachecka średniéj klasy, 5—35. Chata chłopska, Chrzciny, 36—52. Dom Arystokraty, 53—63. Przedaż Ludzi, 64—69. Propinacya i targowe, 70—73. Nagroda zasługi wojskowej w chłopie, 74—77. Wiadomość o rewolucyi w Warszawie, 78—84. Powstanie, 85—102.

Beletrizuoti memuarai, kuriuose pasakojama apie XIX a. pirmosios pusės Lietuvos gyvenimą, nušviečiami 1830—31 sukilimo įvykiai. Valstiečių, smulkiosios bajorijos ir stambiųjų žemvaldžių santykių ir siekimų pavaizdavimu reiškiamos antibaudžiavinės, anticarinės pažiūros. Skelbiama kovos už krašto laisvę idėja.

Lit.: K. Jablonskis, Valstiečių judėjimas Lietuvoje XIX a. pirmojoje pusėje ir valstiečių siekimų reiškėjas Jonas Goštautas, kn.: Lietuvių kultūra ir jos veikėjai, V., 1973, p. 239—271.

S. Tunaitis

GRABOVSKIS Adomas (Grabowski Adamus), 1627 Mozūrijoje — 1672.VI.6 Vilniuje, filosofas jėzuitas. Plocko, Pultusko, Braunsbergo jėzuitų kolegijose dėstė poetiką ir retoriką, Konstancoje — logiką, 1667—70 Vilniaus un-te — filosofiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1667).

DISPUTATIONES PHILOSOPHICAE IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS DE PHYSICO AUDITU ANNO 1668. [FILOSOFINIAI ARISTOTELIO AŠTUONIŲ „FIZIKOS" KNYGŲ TYRINĖJIMAI, 1668 METAI.] *Vilniaus un-tas*, 314 f.

Dalys: Prooemium, 2—3. De principiis corporis naturalis, 3—195. Dę mundo et caelo, 195—215. Disputationes in duos libros De generatione et corruptione, 215—293. Tractatus in libros 4 Meteorologicorum, 294—314.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas, skaitytas 1668—69. Reiškiamos nominalistinės pažiūros, pasisakoma prieš idealistinę modalizmo koncepciją.

VUB, F 3 — 2230. *R. Plečkaitis*

GRABOVSKIS Albertas (Grabowski Albertus), Vilniaus karmelitų m-los filosofijos studijos absolventas, išleidęs filosofijos tezes.

THESES PHILOSOPHICAE EX LOGICA, GLORIOSISSIMO AETERNAE SAPIENTIAE TUTORI, INCARNATI SALVATORIS UT PUTABATUR PATRI, FIDELISSIMO CHRISTI DOMINO NUTRITORI, VIRGINIS MATRIS SPONSO, GRATIOSISSIMO TOTIUS CARMELITICI ORDINIS PRIMARIO PROTECTORI, DIVINISSIMO JOSEPHO, A DEVOTISSIMO NOMINI EJUS STUDIO GENERALI VILNENSI CARMELITARUM ANTIQUAE REGULARIS OBSERVANTIAE AD AEDES SS.OO. PER FRATREM ALBERTUM GRABOWSKI PHILOSOPHICAE FACULTATIS AUDITOREM, SUB ASSISTENTIA F. P. SPIRIDIONIS NAREWICZ S. T. L. ACTUALIS PHILOSOPHIAE PROFESSORIS SECUNDARII. A. D. 1766 MENSE APRILI DIE 15 DICATAE, VILNAE. [FILOSOFIJOS TEZĖS IŠ LOGIKOS. GARBINGIAUSIAJAM AMŽINOSIOS IŠMINTIES SARGUI, GLOBĖJUI IR VADINAMAJAM TĖVUI, IŠTIKIMIAUSIAJAM VIEŠPATIES KRISTAUS MAITINTOJUI, MOTINOS MERGELĖS SUZADĖTINIUI, PALANKIAUSIAJAM VISO KARMELITŲ ORDINO PIRMIAUSIAJAM GLOBĖJUI, DIEVIŠKAJAM JUOZAPUI. GINTOS DIEVOČIAUSIO JO VARDO VILNIAUS SENŲJŲ, REGULIARIŲJŲ OBSERVANTŲ KARMELITŲ GENERALINĖJE STUDIJOJE, KARMELITŲ BAŽNYČIOJE BROLIO ALBERTO GRABOVSKIO, FILOSOFIJOS FAKULTETO KLAUSYTOJO, PADEDANT BROLIUI TĖVUI SPIRIDIONUI NAREVIČIUI, AKTUALIAJAM FILOSOFIJOS PROFESORIAUS PADĖJĖJUI. IŠSAKYTOS 1766 VIEŠPATIES METAIS BALANDŽIO MĖNESIO 15 DIENĄ VILNIUJE.] 14 p.

Tezės greičiausiai skirtos moksliniam filosofijos laipsniui įgyti. Viso dėstoma 36 tezės, parengtos kompromisine dvasia, derinant scholastinės ir Naujųjų laikų logikos koncepcijas. Kritikuojama įgimtų idėjų teorija.

MAB, $\frac{\text{L-18}}{1748}$. *R. Plečkaitis*

GRINKEVIČIUS Jurgis (Grynkiewicz Georgius), Vilniaus unto filosofijos f-to absolventas, išleidęs filosofijos tezes.

CONCLUSIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA. SUB AUSPICIJS PERILLUSTRIS MAGNIFICI DOMINI D. GEORGII LAURENTII IN ZEMŁOSŁAW ZEMŁŁA SUBDAPIFERI OSMIANENSIS NOTARII THESAURI M. D. L. CAPITANEI DZIEWIENISCENSIS ETC. DEFENSAE AB ERUDITO AC GENEROSO DOMINO GEORGIO GRYNKIEWICZ AA. LL. ET PHILOSOPHIAE BACCALAUREO METAPHYSICES AUDITORE PRO SUPREMA PHILOSOPHIAE LAUREA. PRAESIDE R. P. ZACHARIA MODZELEWSKI SOCIETATIS JESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO, EIUSDEMQUE ORDINARIO IN ALMA UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS JESU PROFESSORE. [VISOS FILOSOFIJOS IŠVADOS. <...> GINAMOS MOKSLINGOJO IR KILMINGOJO PONO, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS BAKALAURO, METAFIZIKOS KLAUSYTOJO JURGIO GRINKEVICIAUS AUKSCIAUSIAJAM FILOSOFIJOS LAIPSNIUI ĮGYTI. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI ZACHARIJUI MODZELEVSKIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRUI IR TO PATIES DALYKO PROFESORIUI VILNIAUS JĖZUITŲ UNIVERSITETE.] Anno Domini 1688 mense iunio, 11 p.

Tezės skirtos laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsniui įgyti. Viso dėstoma 21 tezė: 1—4 logikos, 5—19 fizikos, 20—21 metafizikos. Tezės gana siauros, jose dėstomi bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai.

VUB, III—230. *R. Plečkaitis*

GRIŠKEVIČIUS Aleksandras (Hryszkiewicz Alexandr), 1809. I.6 netoli Krakių — 1863.II.11 Viekšniuose, savamokslis filosofas, kovotojas prieš religinį fanatizmą. 1818—24 mokėsi Kėdainiuose. 1830 Vilniaus gub. raštininkas. 1834 dirbo Šiaulių aps. teisme. 1836—45 Šiaulių rotušės sekretorius, vėliau vertėjas Kauno gub. Civilinio teismo rūmuose. 1843—50 projektavo skraidymo aparatus. Knygelėje „Žemaičio garlėkys" gynė garu varomo propelerio (Archimedo sraigto) ir horizontalių sparnų idėją. 1852—62 kūrė ir bandė savo skraidymo aparatus, pranašesnius už aerostatus. 1859 atleistas iš tarnybos. Gyveno Šiauliuose, Viekšniuose. 1860 parašė filosofinį kūrinį, kuriame neigiamai vertino krikščionių religiją, kritikavo dvasininkiją. Pagal filosofines pažiūras — deistas eklektikas. Gamtą suvokė neoplatonizmo dvasia, visuomenės sampratoje ryškūs stichinio materializmo elementai. Trejybės, sielos nemirtingumo ir kt. religijos dogmas mėgino pagrįsti racionalistiškai, vadovaudamasis evangelija, neoplatonikų (Senekos, Tertuliano, Augustino, Mikalojaus Kuziečio) idėjomis bei gamtos mokslu. Remdama-

sis patyrimu ir sveiku protu, bandė paaiškinti tikėjimą. Žinojimą, išskyrus „pirmykštį apreiškimą", kildino ne iš dievo, o iš žmogaus. Eschatologines pažiūras perėmė iš Apokalipsio.

RZECZYWISTOŚĆ W PRZYRODZIE CZYLI WYWOD MATEMATYCZNY BÓSTWA, DUSZY I TAJEMNIC WIARY, W KRÓTKICH ZARYSACH POPULARNEJ GAWĘDY PRZEZ ALEXANDRA HRYSZKIEWICZA. [GAMTOS TIKROVĖ, ARBA MATEMATINĖS IŠVADOS APIE DIEVYBĘ, SIELĄ IR TIKĖJIMO PASLAPTIS TRUMPAIS POPULIARIAIS PAŠNEKĖSIAIS, PARAŠĖ ALEKSANDRAS GRIŠKEVIČIUS.] *1860, 4+6+277+5* s.

Rankraštinė studija, kurioje mėginama racionalistiškai pagrįsti tikėjimą į dievą. Kosmologinis dievo būties įrodymas dėstomas, sekant neoplatonizmo tradicija, kartu remiamasi kai kuriais antropomorfizmo bei panteizmo elementais. Teigiama, jog dievas, centrinė pasaulio jėga ir aukščiausia tobulybė, materialųjį pasaulį kūręs gyvybę nešančios dvasinės jėgos pagalba. Žmogaus mintis ar siela — tai dievas, suskaidytas į 33 laipsnių dydžio skaičių. Žmonių paskirtys yra bendroji, dalinė ir sąlyginė. Pastaroji apsprendžia žmogaus valios laisvę. Gėris ir blogis substancionaliai būdingi pasauliui ir žmogui. Apvaizda į gėrio ar blogio pergalę tesikiša tik sprendžiantis tautų likimams. Daiktybė nesunaikinama, tačiau gamta kinta iš pagrindų ne evoliucijos, o perfermentacijos keliu. Ginama vadinamoji Tertulijono tradukcionistinė žmonių sielų kilmės koncepcija. Žmogus savo veikla pažįsta tiesą ir tikrovę (gėrį ir blogį). Racionaliam pažinimui tarnauja logika, teorijos, matematinės aksiomos, istoriniai faktai, artimiausios tikimybės analizė, mokslo įrankiai bei gyvenimo patirtis. Praverčia ir sveiką protą atitinkančios tikėjimo dogmos. Dievo veikla yra kuriančioji, tuo tarpu žmogaus — aprašančioji ir renkančioji. Tvirtinama, kad kalba, kalbų įvairumas, žmogaus darbo produktai yra bendros žmonių kolektyvų veiklos istorinis rezultatas. Žmogus sukūrė kalbą, mokslines sąvokas, išskyrus apreiškimo „tiesas". Dievo vaizdinys Senajame Testamente, mitai apie pasaulio ir žmogaus sukūrimą, apie rojų ir pirmąją nuodėmę laikomi liaudies padavimais. Liaudį šviesti siūloma diferencijuotai: paprastiems žmonėms reikalinga skiepyti gamtamokslines žinias bei kultūrą, „apšviestiesiems" — tikrovės ir tiesos pažinimą. Pripažįstama, kad dvasinius žmogaus bruožus lemia tiek gamtinės, tiek ir visuomeninės aplinkybės. Etinės-psichologinės problemos siejamos su krikščioniškąja gėrio ir blogio etika. Skelbiamas krikščioniškasis meilės ir santaikos kultas, atmetamas religinis fetišizmas, aklas tikėjimas, prietaringumas, pa-

šiepiama parsidavėliška dvasininkija. Bažnyčią siūloma reformuoti, paversti ją liaudies švietimo židiniu.

MAB, F 18—67.

Lit.: V. Merkys, Aleksandras Griškevičius — aviacijos pradininkas Lietuvoje, kn.: Iš lietuvių kultūros istorijos, t. 3, V., 1961, p. 215—233.

E. Vasilevskis

GRODEKAS Gotfridas Ernestas (Groddeck Godfryd Ernest), 1762.XI.17 Gdanske — 1825.IV.1 Kijovce, Vilniaus un-to klasikinės filologijos profesorius, literatūros ir mitologijos tyrinėtojas, estetikas. Mokėsi Gdansko g-joje, 1782—86 studijavo Getingeno un-te. 1787—93 Čartoriskių namų mokytojas Pulavuose, nuo 1796 Pulavų bibliotekininkas. 1804—25 Vilniaus un-to graikų ir lotynų kalbų bei antikinės literatūros profesorius, literatūros ir laisvųjų menų f-to dekanas, un-to bibliotekos direktorius. 1810—17 vedė klasikinės filologijos seminarą, kurio klausytojais buvo S. Daukantas, J. Lelevelis, A. Mickevičius, S. Stanevičius, S. Valiūnas ir kt. „Dziennik Wileński" redkolegijos narys, „Gazeta Literacka Wileńska" redaktorius. Getingeno un-to Mokslo d-jos narys korespondentas, Vilniaus Moralinių mokslų d-jos garbės pirmininkas.

JAK NALEŻY PISAĆ O PRZEDMIOTACH MYTHOLOGICZNYCH? [KAIP REIKIA RAŠYTI APIE MITOLOGINIUS DALYKUS?] — „Dzieńnik Wileński", t. 1, 1805, Nr. 1, s. 44—53.

Polemizuojama su J. Albertrandžiu mitų tyrimo metodo klausimu. Pasisakoma už istorinį-lyginamąjį metodą. Mitai skirstomi į fizinius ir moralinius (visuomeninius). Juose ieškoma seniausių laikų istorijos faktų, žmonijos mąstymo užuomazgų, aiškinama, kas slypi už meninės išmonės, kokia yra istorinė mitų raida.

THOMAS TWINING O POEZYI ZA SZTUKĘ NASLADOWCZĄ UWAŻANEY. [TOMAS TVININGAS APIE POEZIJĄ, KURI LAIKOMA PAMĖGDŽIOJIMO MENU.] — „Dziennik Wileński", t. 3, 1805, Nr. 8, s. 415—427, t. 4, 1806, Nr. 10, s. 67—77, Nr. 11, s. 206—217.

Romantizmo estetikos požiūriu nagrinėjamos įkvėpimo bei meninės išmonės problemos. Prieštaraujama Aristotelio mimesio (pamėgdžiojimo) teorijai. Teigiama, kad menas yra ne tikrovės atspindys, bet kūrėjo „aš" išraiška. Išmonė turinti būti panaši į tikrovę, tačiau poezijos dvasią ir tikslą sąlygoja poetinis įkvėpimas, nuo jo prasidedąs menas.

DE RELIGIONUM HELLENICARUM NATURA ET INDOLE. [APIE HELENIŠKOSIOS RELIGIJOS PRIGIMTĮ BEI ĮGIMTAS SAVYBES.] — J. Bieliński, Uniwersytet Wileński, t. 2, Kr., 1899—1900, s. 673—675. *Pirmoji publikacija (turinio išdėstymas):* „Gazeta Literacka Wileńska", 1806, Nr. 42, s. 241—247.

Švietėjiška graikų religijos, jos pobūdžio ir genezės interpretacija. Religiniai vaizdiniai kildinami iš gamtos sudvasinimo. Aiškinama, jog stengdamasis suprasti gamtos reiškinių priežastis, pirmykštis žmogus personifikavo atskiras savo būties apraiškas, taip antai: stichines gamtos jėgas, sudėtingus dvasios, proto, moralės fenomenus. Tikima euhemeristine hipoteze apie ypatingai gabių ir valdingų žmonių sudievinimą pirmykštėje bendruomenėje. Aiškinama, kad dievų kilmė susijusi su politiniu senovės Graikijos susiskaldymu. Nurodoma religiją buvus bedogmę, apeiginio pobūdžio, tik vėlesnių laikų teisininkai, poetai ir filosofai ją modifikavo, suteikdami religiniams vaizdiniams moralinį, filosofinį turinį. Grodeko pažiūros į religiją yra eklektinio pobūdžio, jose ryški H. Heinės religijos teorijos įtaka.

O ZNACZENIU, CELU I OSNOWIE LITERATURY W POWSZECHNOŚCI. [APIE LITERATŪROS REIKŠMĘ, TIKSLĄ IR ESMĘ VISUOMENĖJE.] — „Tygodnik Wileński", t. 1, 1816, Nr. 12, s. 186—196.

Remiantis J. Vinkelmano, J. Herderio, G. Lesingo ir kt. vokiečių estetikų teiginiais, nagrinėjamos literatūrinės kūrybos problemos. Aiškinama įkvėpimo santykis su sąmoninga kūryba, turinio ir formos klausimai, individuali ir kolektyvinė kūryba, vaizduotės, išmonės vaidmuo ir ribos. Teigiama, jog vaizduotė, sąmojis ir jausmas sudaro varomąsias kūrybinės veiklos jėgas, jog jose reikia ieškoti meno gyvybės, dvasios užuomazgų.

GETAE ΑΘΑΝΑΤΙΖΟΝΤΕΣ SIVE DE IMMORTALITATIS QUAM GETIS PERSUASISSE DICITUR ZAMOLXIS RATIONE. [GETAI NEMIRTINGIEJI, ARBA APIE NEMIRTINGUMO ĮRODYMĄ, KURIUO, SAKOMA, GETUS YRA ĮTIKINĘS ZAMOLKSIS.] — „Praelectiones in Universitate Litterarum Caesarea Vilnensi", 1818—19, Vilnae, p. 1—13.

Dėstoma originali koncepcija apie žmogaus sielos nemirtingumo ir mirties baimės kilmę graikų religijoje, nagrinėjamas šitų reiškinių atspindys pitagoriečių ir Platono filosofijoje. Sielos nemirtingumo ir mirties baimės genezės ieškoma Trakijos getų religijoje, iš kurios kildinama graikų tikyba. Aiškinama, jog getai tikėję žmonių nemirtingumu, jų persikėlimu į pomirtinę karalystę. Sielos nemirtingumas ir metempsichozė (mirties baimė) esąs religinių vaizdinių produktas. Šiai minčiai įrodyti

remiamasi Herodotu. Getų religijos atžvilgiu laikomasi euhemeristinės hipotezės.

MAB, $\frac{L—19}{2—25}$.

GRAECORUM DE ZAMOLXIDE FABULAE. [GRAIKŲ MITAI APIE ZAMOLKSĮ.] —„Praelectiones in Universitate Litterarum Caesarea Vilnensi", 1820—21, Vilnae, p. III—XI.

Nagrinėjama sudievinto Trakijos getų giminės įstatymų leidėjo Zamolksio problema ir graikų religijos klausimai.

MAB, $\frac{L—19}{2—25}$.

Lit.: S. Schneider, Godfryd Ernest Groddeck, Lwów, 1904 (otb. z „Muzeum"). A. Szantyr, Działalność naukowa Godfryda Ernesta Grodka, w: Z dziejów filologji klasycznej w Wilnie, Wilno, 1937, s. 33—356. K. Mężyński, Gotfryd Ernest Groddeck. Profesor Adama Mickiewicza, Gdańsk, 1974.

I. Vasilevskienė

GRONCKIS Andrius (Grącki, Grądzki Andreas), filosofas pranciškonas (bernardinas). 1599—602 Vilniaus un-te studijavo filosofiją. 1608 Vilniaus pranciškonų m-loje dėstė filosofiją.

THEOREMATA PHILOSOPHICA EX OMNIBUS PHILOSOPHIAE PARTIBUS QUAE IN ALMA ACADEMIA VILNENSI PROPUGNABIT F. ANDREAS GRĄDZKI, ORDINIS F. MINORUM S. FRANCISCI DE OBSERVANTIA. PRAESIDE R. P. ANDREA NOVATIO E SOCIETATE IESU, ARTIUM ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO ET PROFESSORE ORDINARIO. DISPUTABUNTUR IN GYMNASIO UNIVERSITATIS VILNENSIS MENSE IULIO. [VISOS FILOSOFIJOS DALIŲ FILOSOFINĖS TEOREMOS, KURIAS VILNIAUS AKADEMIJOJE GYNĖ ŠV. PRANCIŠKAUS MINORITŲ OBSERVANTŲ BROLIS ANDRIUS GRONCKIS, VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI ANDRIUI NOVACIJUI, MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRUI BEI ORDINARINIAM PROFESORIUI. DISPUTUOTA VILNIAUS UNIVERSITETO GIMNAZIJOJE LIEPOS MĖNESĮ.] Vilnae, in officina typographica Societatis Iesu, anno 1602, 11 p.

Tezės greičiausiai skirtos laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsniui įgyti. Viso dėstoma 50 tezių: 1—6 metafizikos, 7—40 fizikos, 41—44 astronomijos, 45—46 moralės filosofijos, 47—48 civilinės filosofijos, 49—50 logikos. Dėstomi bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai. Prakalboje išvardijami žymiausi viduramžių mokslo atstovai — tai lyg viduramžių mokslo bei filosofijos santrauka. Tezių pabaigoje atskirai išskirtos kai kurios keblios scholastinės filosofijos problemos. Tai pačios anks-

čiausios iki šiol atrastos studento parengtos tezės, gintos Vilniaus un-te.

BCzK, $\frac{32096}{I}$.

IN OCTO LIBROS PHYSICORUM ARISTOTELIS STAGIRITAE IN VIA AETERNI IOANNIS DUNS SCOTI ORDINIS MINORUM DOCTORIS SUBTILISSIMI BREVES DISPUTATIONES PER REVERENDUM PATREM FRATREM ANDREAM GRĄCKI ORDINIS MINORUM DE OBSERVANTIA PHILOSOPHIAE PROFESSORES DIGNISSIMI TRADITAE. SCRIPTA PER ME FRATREM BARTHOLOMEUM EIUSDEM INSTITUTAE PROFESSUM ANNO 1608 1 DIE SEPTEMBRIS. [TRUMPOS DISPUTACIJOS AŠTUONIOMS ARISTOTELIO STAGIRIEČIO „FIZIKOS" KNYGOMS, REMIANTIS NEMIRTINGOJO MINORITŲ ORDINO SUBTILIAUSIOJO DAKTARO JOANO DUNSO SKOTO PAŽIŪROMIS, DĖSTYTOS REVERENDO TĖVO MINORITŲ OBSERVANTŲ ORDINO BROLIO ANDRIAUS GRONCKIO, NUSIPELNIUSIOJO FILOSOFIJOS PROFESORIAUS. UŽRAŠIAU AŠ, BROLIS BALTRAMIEJUS, TO PATIES ORDINO PROFESAS, 1608 METŲ RUGSĖJO 1 DIENĄ.] 350 f.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės fizikos paskaitos, skaitytos Vilniaus pranciškonų m-loje. Dėstymo vieta nustatyta iš samprotavimų apie vietą (locus), kur p. 603 v. sakoma „čia, Vilniuje". Rankraščio puslapių ir lapų numeracija sumaišyta. Nuo 1015 p. prasideda traktatas „In quattuor libros De Coelo seu de Universo". Kartu su Gronckio paskaitomis įrištos ir filosofijos profesoriaus B. Bulakovskio scholastinės psichologijos paskaitos.

BJK, Nr. 2592. *R. Plečkaitis*

GRUŽEVSKIS Jonas (Grużewski Joannes), 1578 Negnevičiuose, Naugarduko vaivadija — 1646.VIII.12 Varšuvoje, filosofas, teologas jėzuitas. Kilęs iš žemaičių šeimos. 1601 Romoje baigė teologijos studijas. Grįžęs 1608—11 ir 1612—13 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Po 1610 gaisro kartu su un-to studentais persikėlė į Pultuską. Paskui un-te dėstė teologiją. Vilniaus un-to teologijos daktaras (1609). 1618—25 ir 1641—43 Vilniaus un-to rektorius. 1628—31 Varšuvos jėzuitų kolegijos rektorius, karaliaus rūmų pamokslininkas. 1642 Kauno jėzuitų rezidencijos viršininkas, 1644—46 Lietuvos jėzuitų provinciolas.

ULTIMA ET MAXIMA HOMINIS MUTATIO. SIVE DE MYSTICA CUM DEO UNIONE, EAQUE ADMIRABILI, ET DE DUPLICI DISPOSITIONE AD EANDEM, TRIBUS LIBRIS EXPLICANDA. LIBER PRIMUS. DE PRIMA, ET REMOTA DISPOSITIONE. PARS LIBRI PRIOR. DE HONESTATE MORALI ACQUISITA IN COMMUNI, EIUSQUE SUBIECTIS PAR-

TIBUS DUABUS PRUDENTIA, ET TEMPERANTIA. AUCTORE R. P. JOANNE GRUŻEWSKI, SOCIETATIS JESU SACRAE THEOLOGIAE DOCTORE. [AUKŠČIAUSIAS IR DIDŽIAUSIAS ŽMOGAUS PASIKEITIMAS, ARBA APIE MISTINĮ SUSIJUNGIMĄ SU DIEVU BEI JO NUOSTABUMĄ IR APIE DVEJOPĄ Į JĮ POLINKĮ, ISDĖSTYTAS TRIJOSE KNYGOSE. PIRMOJI KNYGA. APIE PIRMĄJĮ IR ATOKESNĮ POLINKĮ. PIRMOJI KNYGOS DALIS. APIE ĮGYTĄ MORALINĮ DOROVINGUMĄ APSKRITAI IR JO SUBJEKTO DVI DALIS — IŠMINTINGUMĄ IR SAIKINGUMĄ. AUTORIUS REVERENDAS TĖVAS JEZUITAS JONAS GRUŽEVSKIS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS DAKTARAS.] Vilnae, Typis Academicis Socie: Iesu Imprimebat Ioanes Kochan. Anno post Nativitatem Christi MDCXLI. *(1641)*, *16*+493+*20* p.

Dalys: Salvatori Deo. Index capitum et sectionum. Liber primus. De prima, et remota dispositione, sive de morali nonestate, quae ad veram hominis cum Deo praeparat unionem. Libri I. Pars I. De honestate morali, et acquisita in communi, eiusque subiectis partibus duabus, de prudentia, et temperantia, 1—493: De honestate morali acquisita, 1—52. De prudentia, 52—234. De temperantia, 234—262. De virtutibus temperantia, 263—279. De humilitate, 280—312. De mansuetudine et tolerantia, 313—373. De castitate, 373—448. De abstinentia et sobrietate, 450—493. Index alphabeticus rerum.

MAB, $\frac{\text{L—17}}{1103}$.

ULTIMA ET MAXIMA HOMINIS MUTATIO SIVE DE MYSTICA EAQUE ADMIRABILI ILLIUS, CUM DEO UNIONE, ET DE DUPLICI DISPOSITIONE AD EANDEM, TRIBUS LIBRIS EXPLICANDA. LIBRI PRIMI DE PRIMA ET REMOTA DISPOSITIONE PARS POSTERIOR, SCILICET, DE FORTITUDINE, DE IUSTITIA, ET DE MODO CONSEQUENDI VIRTUTES MORALES ACQUISITAS. AUCTORE R. P. IOANNE GRUZEWSKI SOCIETATIS IESU SACRAE THEOLOGIAE DOCTORE. [AUKŠČIAUSIAS IR DIDŽIAUSIAS ŽMOGAUS PASIKEITIMAS, ARBA APIE MISTINĮ SUSIJUNGIMĄ SU DIEVU BEI JO NUOSTABUMĄ IR APIE DVEJOPĄ Į JĮ POLINKĮ, ISDĖSTYTAS TRIJOSE KNYGOSE. PIRMOSIOS KNYGOS APIE PIRMĄJĮ IR TOLIMIAUSIĄ POLINKĮ ANTROJI DALIS, BŪTENT APIE NARSUMĄ, TEISINGUMĄ IR ĮGYTŲ MORALINIŲ DORYBIŲ ISVEDIMO BŪDĄ. AUTORIUS REVERENDAS TĖVAS JEZUITAS JONAS GRUŽEVSKIS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS DAKTARAS.] VILNAE Typis Acad. Soc. IESU. Anno Domini 1644, *24*+821+*27* p.

Dalys: Virgini Matri. Index capitum et sectionum hoc opere contentarum. Causa libri primi in duas partes divisi. De fortitudine, 1—75. De magnanimitate, magnificentia, 75—118. De iustitia, 118—273. De religione et eius actibus orationis et devotionis, 273—327. De meditatione et contemplatione, 328—342. De vitiis religioni, orationi, meditationi et contemplationi,

343—351. De adoratione, oblationibus et decimis, 351—377. De sacrificio missae et sacramentis, 377—425. De vitiis adorationi, oblationi et sacrificio oppositis, 425—452. De iuramento, 452—486. De voto, 487—539. De perfectione christianae vitae, 541—594. De obedientia, 595—619. De gratitudine, 619—639. De pietate et observantia, 639—657. De affabilitate et vidicatione, 657—668. De veritate, simplicitate et fidelitate, 669—687. De liberalitate, 688—709. De obstaculis virtutum et remediis, 710—724. De generatione vitiorum, 726—736. De adeptione virtutum, 736—745. De conatu in acquirenda virtute, 745—774. An virtus habita deperdi possit, 775—785. Quis ordo et aetas ad virtutem necessaria, 785—796. An una virtus sine alia haberi possit, 796—805. Quis status hominis carentis virtute morali, 806—812. Praxis consequendae virtutis vitandique vitii, 812—821. Index rerum.

VUB, III—17895.

Moralinės teologijos dviejų knygų veikalas, kuriame dėstoma ištisa katalikiškosios scholastinės moralės filosofijos sistema. Aristotelio etika aiškinama pagal teologijos dogmas, sekama Viduramžių autoritetų, daugiausia Augustino ir Tomo Akviniečio, pažiūromis. Moralės problemos nagrinėjamos atitrauktai nuo gyvenimo. Dėstoma scholastinė moralinių vertybių — išmintingumo, saikingumo, skaistybės, teisingumo, narsumo ir kt. samprata.

R. Plečkaitis

GURSKIS (GOSAS) Jonas (Gurskius, Górski, Gos, Gosius Ioannes), 1576 Lenkijoje—1627.XII.4 Varšuvoje, filosofas, teologas jėzuitas. 1593 įstojo į jėzuitų ordiną. 1599 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą, 1605 — un-to teologijos f-tą. 1609—12 Pultusko jėzuitų kolegijoje dėstė filosofiją. 1611—12 Vilniaus un-to studentams Pultuske (kur persikėlė po 1610 gaisro) dėstė filosofiją. Paskui ėjo bažnytines pareigas Lomžoje, Plocke, Varšuvoje. Išleido raštų prieš arijonus.

IN UNIVERSAM ARISTOTELIS LOGICAM COMMENTARIA UNA CUM QUAESTIONIBUS TRADITA PER R. P. IOANNEM GOSSIUM PHILOSOPHIAE PROFESSOREM SOCIETATIS IESU. SCRIPTA IN COLLEGIO PULTOVIENSI PER ME IOANNEM SWIDERSKI DISCIPULUM EIUSDEM ANNO DOMINI 1610. [KOMENTARAI KARTU SU KLAUSIMAIS VISAI ARISTOTELIO LOGIKAI, DĖSTYTI REVERENDO TĖVO JONO GOSO, JĖZUITŲ FILOSOFIJOS PROFESORIAUS, PULTUSKO KOLEGIJOJE UŽRAŠIAU AŠ, JONAS SVIDERSKIS, JO MOKINYS, 1610 VIEŠPATIES METAIS.] 393 f.

Dalys: Logikos sąvokų apibrėžimai, I—IV. In universam Aristotelis logicam commentaria cum quaestionibus, 1—381. *Turinys,* 382—385. Index rerum, 386—389.

Rankraštinis logikos kursas. Scholastinės logikos paskaitos, sudarytos iš 14 disputacijų: apie logikos vertę ir jos pavadinimą, apie protu suvokiamas esybes, apie universalijas apskritai, apie universalijas skyrium paėmus, apie antepredikamentus, apie kiekybę, apie santykį, apie kokybę ir likusius predikamentus, apie postpredikamentus, apie teiginį, apie silogizmą, apie įrodymą, apie mokslą. Disputacijos skirstomos į klausimus. Aiškinamos žymiausių viduramžių logikos ir antrosios scholastikos teoretikų koncepcijos. Laikomasi nominalistinių pažiūrų.

BJK, Nr. 2593.

COMPENDIUM TOTIUS LOGICAE. [VISOS LOGIKOS VADOVELIS.] *Pultusko jėzuitų kolegija, 1609,* 46 f.

Rankraštinis logikos kursas. Scholastinės logikos pirmosios dalies — dialektikos paskaitos. Dėstoma apibrėžimo, skirstymo veiksmai, terminų ir teiginių teorijos, silogistika. Aiškinamas viduriniojo termino suradimas (vad. „asilo tilto" koncepcija).

BJK, Nr. 2172.

COMMENTARIUM IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS DE PHYSICA AUSCULTATIONEM ITEM IN QUATUOR LIBRIS ARISTOTELIS DE COELO ET EIUS PARTIBUS. SUB REVERENDO PATRE JOANNEM GOS PROFESSORE PHILOSOPHIAE IN COLLEGIO POLTOVIENSI SCRIPTUM PER ME JOANNEM SWIDERSKI EIUSDEM SCIENTIAE CULTOREM. ANNO DOMINI 1611. [KOMENTARAS AŠTUONIOMS ARISTOTELIO „FIZIKOS" KNYGOMS BEI KETURIOMS ARISTOTELIO „APIE DANGŲ" KNYGOMS IR JŲ DALIMS. FILOSOFIJOS PROFESORIAUS PULTUSKO KOLEGIJOJE REVERENDO TĖVO JONO GOSO DĖSTYMĄ UŽRAŠIAU AŠ, ŠIO MOKSLO PUOSELĖTOJAS JONAS SVIDERSKIS. 1611 VIEŠPATIES METAIS.] 270 f.

Dalys: In acto libros Aristotelis De Physica commentarii, 1—209. In libros 4 Aristotelis De Coelo commentaria cum quaestionibus, 210—267. Index omnium quaestionum hoc opere contentarum, 268—269. *Brėžinys,* 270.

Rankraštinis gamtos filosofijos kursas. Scholastinės fizikos paskaitos, skaitytos Vilniaus un-to filosofijos f-to studentams Pultuske. Pirmoji dalis, nagrinėjanti Aristotelio „Fizikos" aštuonias knygas, apima 14 disputacijų. Antrojoje dalyje — 6 disputacijos. Pasisakoma prieš tomistinę materijos tik kaip grynos galimybės sampratą, tvirtinama materijos nuosavas eg-

zistavimas. Čia remiamasi Renesanso filosofu J. Dzabarela. Šiek tiek remiamasi Renesanso astronomija — minimi Ch. Klavijus, M. Kopernikas, tačiau laikomasi geocentrizmo.

BJK, Nr. 2172.

COMMENTARIA IN DUOS LIBROS ARISTOTELIS DE GENERATIONE ET CORRUPTIONE. ITEM COMMENTARIA IN IV LIBROS ARISTOTELIS METEORORUM. ITEM COMMENTARIA IN 3 LIBROS ARISTOTELIS DE ANIMA. ITEM COMMENTARIA IN LIBRIS ARISTOTELIS METAPHYSICORUM HOC OPERE CONTINENTUR. SCRIPTA POLTOVIAE PER IOANNEM SWIDERSKI SUB REVERENDO PATRE GOS PROFESSORE PHILOSOPHIAE ANNO DOMINI 1612. [KOMENTARAI DVIEM ARISTOTELIO KNYGOMS „APIE ATSIRADIMĄ IR ISNYKIMĄ". TAIP PAT KOMENTARAI KETURIOMS ARISTOTELIO „METEOROLOGIJOS" KNYGOMS. TAIP PAT KOMENTARAI TRIMS ARISTOTELIO „APIE SIELĄ" KNYGOMS. TAIP PAT KOMENTARAI ARISTOTELIO „METAFIZIKOS" KNYGOMS, KURIAS ŠIS DARBAS APIMA. RAŠYTA PULTUSKE JONO SVIDERSKIO, DĖSTANT FILOSOFIJOS PROFESORIUI REVERENDUI TĖVUI GOSUI 1612 VIEŠPATIES METAIS.] 319 f.

Dalys: Index quaestionum, I—IV. In duos libros Aristotelis De Generatione et Corruptione commentarii, 1—95. Commentaria in libros Aristotelis Meteororum, 96—116. Commentaria in tres libros Aristotelis De Anima, 117—263. Commentaria in libros Aristotelis Metaphysicorum, 264—308. In libros Aristotelis qui parva naturalia appellantur commentarii, 309—319.

Rankraštinis gamtos filosofijos kursas. Scholastinės fizikos paskaitos, skaitytos Vilniaus un-to filosofijos f-to studentams Pultuske. Psichologijoje minimi italų Renesanso filosofai Dzabarela, Dž. Kardanas. Remiamasi Renesanso medikų darbais, pateikiama daug anatominių duomenų apie žmogaus kūno sandarą, aiškinama smegenų struktūra, širdies veikla, arterijos, venos ir kt.

BJK, Nr. 1998. *R. Plečkaitis*

H

HENRICHSONAS Jonas (Henrichson Joannes), 1665.V.26 Prūsijoje — 1706.V.15 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. Braunsbergo ir Rioselio jėzuitų kolegijose dėstė poetiką, retoriką, filosofiją, teologiją. 1704—06 Vilniaus un-te dėstė logiką ir fiziką. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1704). Scholastinės filosofijos atstovas, laikęsis idealistinių koncepcijų, skelbęs teologinį determinizmą. Kai kuriais klausimais atsargiai polemizavo su tomistais.

PHILOSOPHIA NATURALIS, SEU PHYSICA. PER 4 TRACTATUS IN LIBROS PHYSICORUM ARISTOTELIS DISPUTABILIS ACADEMICIS AUDITORIBUS PROPOSITI. ANNO DOMINI 1705. [GAMTOS FILOSOFIJA, ARBA FIZIKA. IŠDĖSTYTA AKADEMIJOS KLAUSYTOJAMS KETURIUOSE TRAKTATUOSE APIE SVARSTYTINAS ARISTOTELIO „FIZIKOS" KNYGAS. 1705 VIESPATIES METAI.] *Vilniaus un-tas,* 410 f.

Dalys: Prooemium, 1—2. Disputatio prooemialis. De natura et obiecto physicae, 2—6. Tractatus primus. In 8 libros Aristotelis De physico auditu, 6—410.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos paskaitos. Išdėstyta pirmoji gamtos filosofijos dalis. Autorius laikosi viduramžių realistų pažiūrų, propaguoja modalistinę koncepciją, vietomis polemizuoja su Naujųjų laikų mokslininkais ir filosofais.

VUB, F 3 — 1208. *R. Plečkaitis*

HINCAS Valentinas (Hintz Valentinus), 1734.II.14 — ?, filosofas jėzuitas. 1759 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą, 1765—teologijos f-tą. Ilūkstėje, Braunsberge ir Vilniaus un-te dėstė poetiką, retoriką, graikų k. 1766—67 Vilniaus un-te dėstė etiką, 1770—73 — filosofiją, 1767—70 dėstė filosofiją Kražiuose. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1766), teologijos daktaras (1773).

INSTITUTIONES PHILOSOPHIAE MORALIS. [MORALĖS FILOSOFIJOS PRINCIPAI.] *Vilniaus un-tas, 1767,* 25 p.

Rankraštinis etikos kursas. Moralės filosofijos paskaitos, kuriose Naujųjų laikų etikos koncepcijos derinamos su teologija.

VUB, F 3 — 561, p. 446—471.

PROPOSITIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA QUAE IN ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS JESU PROPUGNABUNTUR A RELIGIOSIS EIUSDEM SOCIETATIS. PRAESIDE R. P. VALENTINO HINTZ È SOCIETATE JESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE EIUSDEMQUE PROFESSORE ANNO POST CHRISTUM NATUM 1773 MENSE IUNIO DIE 19. [VISOS FILOSOFIJOS TEIGINIAI, VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE GINAMI ŠIO ORDINO NARIŲ. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI VALENTINUI HINCUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI IR TO PATIES DALYKO PROFESORIUI, 1773 METAIS PO KRISTAUS GIMIMO, BIRŽELIO MĖNESIO 19 DIENĄ.] 35 p.

Vilniaus un-to studentų (pavardės nenurodytos) parengtos tezės, skirtos disputui arba filosofijos laipsniui įgyti. Viso 106 tezės: 2 logikos, 6 ontologijos, 3 kosmologijos, 6 psichologijos, 6 natūralinės teologijos, 29 bendrosios fizikos, 31 specialiosios fizikos, 23 moralės filosofijos. Dėstomi bendriausi Naujųjų laikų filosofijos teiginiai, suderinti su teologija. Aptariami naujausi gamtamoksliniai pasiekimai. Moralės filosofijai skirtose tezėse kalbama apie prigimtinę ir tautų teisę.

VUB, IV—21732, 21733. *R. Plečkaitis*

HRINCEVIČIUS Liudvikas (Hryncewicz Ludovicus), 1717—1783.XII.10 Vilniuje, filosofas, teologas dominikonas. 1747—49 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją. 1761—64 — Zabialų dominikonų vienuolyno viršininkas, 1771—74 — Lietuvos dominikonų provinciolas. Scholastinės filosofijos atstovas, tomistas.

BELLUM CIVILE ABSQUE CIVIUM DISCORDIA POST OLEAM TULLIANAE PACIS PHILOSOPHICIS LIBELLIS INSTAURATUM IN PRIMA FRONTE FORTI LOGICALIUM RATIONUM ET ARGENTORUM ACIE MUNITUM AC IN TRIUMPHUM THOMISTICAE SCHOLAE PRODUCTUM. PER ADMODUM REVERENDUM PATREM LUDOVICUM HRINCEWICZ SACRAE THEOLOGIAE LECTOREM LOGICES PROFESSOREM IN CONVENTU GENERALI VILNENSI SANCTI SPIRITUS ORDINIS PRAEDICATORUM. ME VERO MILITANTE SUB EJUS SIGNIS FRATRE SYMPHORIAM ANNO DOMINI 1747. [PILIETINIS KARAS BE PILIEČIŲ NESANTAIKOS, PO TULIJAUS ALYVŲ TAIKOS PARUOŠTAS FILOSOFINĖMIS KNYGELĖMIS, PIRMAJAME FRONTE SUSTIPRINTAS LOGIKOS ARGUMENTAIS BEI SIDABRO AŠMENIMIS IR TĘSIAMAS TO-

MISTINĖS MOKYKLOS SLOVEI. DĖSTĖ REVERENDAS TĖVAS LIUDVIKAS HRINCEVICIUS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUS, LOGIKOS PROFESORIUS VILNIAUS PAMOKSLININKŲ ORDINO ŠVENTOS DVASIOS GENERALINIAME KONVENTE. UŽRAŠIAU AŠ, KOVOTOJAS PO JO VĖLIAVA, BROLIS SIMFORIJUS 1747 VIEŠPATIES METAIS.] 571 p.

Dalys: Logica minor seu dialectica, 2—87. Acies prima logicalium castrorum. Ad mentem invictissimi doctoris, ac doctoris angelici divi Thomae Aquinatis bene ordinata seu logica major, 88—571.

Rankraštinis scholastinės filosofijos kursas. Dėstoma tomistinė logika, skaityta Vilniaus dominikonų m-loje 1747—48.

VUB, F 3 — 779.

CORPUS PHILOSOPHICI EXERCITUS ACUTISSIMIS DE ENTE MOBILI QUAESTIONIBUS MUNITUM AC AD MENTEM INVICTISSIMI DOCTORIS ANGELICI DIVI THOMAE AQUINATIS ORDINATUM, PER ADMODUM REVERENDUM PATREM SACRAE THEOLOGIAE LECTOREM PHILOSOPHIAE PROFESSOREM FRATREM L. HRYNCEWICZ, ANNO DOMINI 1748 DIE 12 OCTOBRIS. [FILOSOFIŠKAI VARTOJAMA MEDŽIAGA, SUTVIRTINTA ĮŽVALGIAIS KLAUSIMAIS APIE JUDANCIĄJĄ BŪTĮ IR SUTVARKYTA PAGAL NENUGALIMOJO ANGELIŠKOJO DAKTARO, DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO PAŽIŪRAS. DĖSTĖ REVERENDAS TĖVAS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUS BEI FILOSOFIJOS PROFESORIUS BROLIS L. HRINCEVICIUS, 1748 VIEŠPATIES METAI, SPALIO MĖNESIO 12 DIENA.] 834 p.

Dalys: Quaestio prooemialis, 6—24. Pars prima philosophiae naturalis. De ente mobili in communi. Divisa in 8 libros Physicorum, 24—619. Pars secunda philosophiae naturalis. De mundo et caelo, 620—650. Pars tertia philosophiae naturalis. De ortu et interitu, 651—759. Pars quarta philosophiae naturalis. De anima, 760—834.

Rankraštinis scholastinės filosofijos kursas. Dėstoma tomistinė gamtos filosofija, skaityta Vilniaus dominikonų m-loje 1748—49.

VUB, F 3 —670. *R. Plečkaitis*

HUSAŽEVSKIS Tomas (Hussarzewski Tomasz), 1732.XII.13 Varšuvoje — 1807.XII.13 Vilniuje, istorikas, Lietuvos Vyriausiosios mokyklos profesorius. 1752—56 studijavo Varšuvoje filosofiją ir teologiją, 1756 įšventintas kunigu. 1756—69 dvasinių seminarijų Loviče, Varšuvoje, Vienoje profesorius, 1769—91 Vilniaus seminarijos regentas. Edukacinės komisijos pa-

kviestas, 1783—805 Lietuvos Vyriausiojoje m-loje skaitė visuotinės istorijos paskaitas. 1798 buvo iškėlęs savo kandidatūrą į Lietuvos Vyriausiosios m-los rektoriaus postą. Pedagoginės veiklos pradžioje vadovavosi scholastiniu metodu, vėliau, dėstydamas visuotinę istoriją, perėmė šviečiamosios filosofijos idėjas. Istoriosofinės pažiūros pagrįstos prancūzų švietėjų principais. Rūpinosi E. Kondiljako veikalų vertimu ir leidyba Lietuvoje.

PRZEMOWA PRZY ROZPOCZĘCIU LEKCYI PUBLICZNYCH HISTORYI POWSZECHNEY W SZKOLE GŁOWNEY W. X. LIT: ROKU 1783. MIANA PRZEZ JX. TOMASZA HUSARZEWSKIEGO KONG: MIS: S. THEOL: DOKTORA, REGENSA SEMINAR: DIECEZALNEGO, HISTORYI POWSZECHNEY PROFESSORA. [KUNIGO MISIONIERIAUS TOMO HUSAŽEVSKIO, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS DAKTARO, DIECEZINĖS SEMINARIJOS REGENTO, VISUOTINĖS ISTORIJOS PROFESORIAUS KALBA, PASAKYTA 1783 METAIS, VIESĄSIAS VISUOTINĖS ISTORIJOS PASKAITAS LDK VYRIAUSIOJOJE MOKYKLOJE PRADEDANT.] — Prospectus lectionum in Alma Academia et Universitate Vilnensi Scholae Principis M. D. Lit: nomine insignita ad instaurationem studiorum ex anno 1790, in annum 1791 propositus. Vilnae. Typis Sacrae Regiae Majestatis. Penes Academiam. *S. 3—8* (A, B, B_2).

Visuotinės istorijos paskirtis neapribojama intelektualinio smalsumo ir emocinių poreikių patenkinimu. Pagrindinis jos tikslas — padėti pažinti įgimtas moralines žmonių savybes. Ji labai svarbi, kuriant moralinę ir politinę teoriją, siekiančią protingo ir teisingo „daiktų apmąstymo". Pagrindinės visuotinės istorijos tiesos esančios šios: 1) „išmintis visuotinai nevaldo žmonių", 2) „išminčiai būtina žmogaus darbas ir pastangos". Visuotinė istorija tiria pražūtingas nusikalstamos veiklos, tamsumo, netvarkos, klaidų, neprotingų aistrų ir kt. neigiamų žmogaus savybių pasekmes. Ji turinti didaktiškai išspręsti moralinius uždavinius, iškylančius įvairiose taikaus tautų bendradarbiavimo srityse, taip antai, žemės ūkyje, prekyboje, mene. Švietimas visuotinės istorijos pagalba turi padaryti susibūrusius į visuomenę žmones laimingus, apsaugoti juos, atskleidžiant žmogaus prigimties neprotingumą.

MAB, $\frac{L—18}{2—42}$ / 1790—91.

Lit.: W. Worotyński, Seminarium Główne w Wilnie, Wilno, 1935. A. Schletz, Współpraca misjonarzy z Komisją Edukacji Narodowej, Kr., 1946.

E. Vasilevskis

HUSOVIANAS Mikalojus (Hussovianus, Hussoviensis, Hussovius, Ussovius), apie 1475/85 LDK (?) — po 1533, poetas humanistas, vienas pirmųjų ir ryškiausių renesansinės LDK kultūros atstovų. Jaunystę praleido miškuose, padėdamas tėvui medžioti. Apie 1492 patekęs į Vilnių, savo talentu atkreipė E. Vitelijaus (Cioleko) dėmesį, pateko į jo globą. 1518—22 kaip diplomatinę misiją atliekančio Vitelijaus dvariškis gyveno Romoje, kur parašė pirmuosius išlikusius kūrinius, tame tarpe „Giesmę apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę". Po Vitelijaus mirties (1522) atvykęs į Lenkiją, apsigyveno Krokuvoje. Po 1525 tapo dvasininku. Husoviano pasaulėžiūra formavosi veikiama krikščioniškos ideologijos ir plintančių Renesanso idėjų, ji patyrė stiprią visuomeninių filosofinių Vitelijaus pažiūrų įtaką. Kūryboje pastebimas Antikos, Viduramžių, Renesanso autorių poveikis. Krokuvos periodu parašyti kūriniai tiek meniniu, tiek idėjiniu atžvilgiais yra žymiai silpnesni, juose ryšku sustiprėjęs domėjimasis teologine scholastika, ginama katalikybė, pasisakoma prieš liuteronus, smerkiamas krikščionybės susiskaldymas, aukštinami įvairūs autoritetai, propaguojamas renesansinis naudos bei malonumų siekimas. Geriausios Husoviano eilutės patraukia pasaulietišku demokratizmu, jose reiškiamos humanistinės, patriotinės idėjos, smerkiami karai, pasisakoma už taiką bei tautų draugystę.

DE STATURA FERITATE AC VENATIONE BISONTIS. [APIE STUMBRO IŠVAIZDĄ, ŽIAURUMĄ IR MEDŽIOKLĘ.] — Nicolai Hussoviani Carmina Edidit, Praefatione Instruxit, Adnotationibus Illustravit Ioannes Pelczar. Cracoviae, 1894, p. 3—47. *(Sutrumpintai toliau:* N. Hussoviani Carmina, Cracoviae, 1894). *Pirmoji publikacija:* Carmen Nicolai Hussoviani de statura feritate ac venatione Bisontis. *Gale:* Impressum Cracoviae per Hieronymum Vietorem. Anno Domini MDXXIII. *(1523).* Mense Octob. *56 p. Lietuviškas vertimas:* M. Husovianas, Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę.— „Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Literatūra", t. VI, V., 1963, p. 157—180.

Poema, kurioje reiškiama Renesanso epochai būdinga praktinė filosofija, skelbiamos politinės, ekonominės, etinės idėjos, propaguojamas valstybinis LDK patriotizmas. Lietuva laikoma krikščionybės forpostu kovoje prieš turkų-totorių veržimąsi į Europą, idealizuojamas didysis kunigaikštis Vytautas, aukštinami jo politiniai bei doroviniai principai. Vedama poleminė kova su mecenato Vitelijaus priešais, kurie puolami, dengiantis metaforomis bei alegorijomis. Smerkiamos visuomeninio gyvenimo ydos, netikę papročiai, kritikuojama Kryžiuočių ordino politika, propaguojama taika tarp krikščioniškų Europos

valstybių, reiškiamos humanistinės idėjos. Ryški Vergilijaus, Ovidijaus, Plinijaus ir kt. autorių įtaka, juntamas visuomeninių filosofinių Vitelijaus pažiūrų poveikis.

NOVA ET MIRANDA VICTORIA DE TURCIS MENSE IULIO. [NAUJA IR NUOSTABI PERGALĖ PRIEŠ TURKUS LIEPOS MĖNESĮ.] — N. Hussoviani Carmina, Cracoviae, 1894, p. 48—55. *Pirmoji publikacija:* Nova et miranda de Turcis victoria mense Julio. In Epinicion de Turcis tetrastichon M. Pyrserij Silesij. Cracoviae apud Hieronymum Vietorem An. M. D. XXIII. *(1524). 8 p.*

Panegirinė poema, kurioje džiūgaujama pergalės prieš įsibrovusius turkus proga. Aukštinamos moralinės paprastų valstiečių savybės, apmąstoma į sunkius gyvenimo išbandymus patekusio žmogaus dalia, liaupsinamas karalius Žygimantas Senasis. Reiškiamos etinės, politinės, socialinės pažiūros, propaguojamas patriotizmas.

DE VITA ET GESTIS DIVI HYACINTHI. OPUSCULUM NICOLAI HUSSOVIANI. [APIE ŠVENTOJO HIACINTO GYVENIMĄ IR DARBUS. MIKALOJAUS HUSOVIANO KŪRINYS.] — N. Hussoviani Carmina, Cracoviae, 1894, p. 56—97. *Pirmoji publikacija:* De vita et gestis Divi Hyacinthi, Opusculum Nicolai Hussoviani. *Gale:* In aedibus Hieronymi Vietoris Anno domini 1525. 32 p.

Poema — katalikybės apologija. Puolami liuteronai, liaupsinamas Žygimantas Senasis, propaguojami įvairūs scholastinės metafizikos teiginiai. Pasisakoma už taiką, nurodoma karų žala liaudžiai. Reiškiamos kai kurios scholastinės filosofijos, etikos idėjos. Tai vienas silpniausių Husoviano kūrinių, kuriame kartojami viduramžiškos Stanislovo Krokuviečio (XIV a. pirma pusė — 1365) knygos „Apie šv. Jackaus gyvenimą ir stebuklus" pasakojimai apie stebukladarišką šventojo veiklą Lenkijoje, Kijeve ir kt.

AD REVERENDISSIMUM PLOCENSEM CONSOLATORIA. [PAGUODOS ŽODIS GARBINGIAUSIAJAM PLOCKIECIUI.] — N. Hussoviani Carmina, Cracoviae, 1894, p. 98—99. *Pirmoji publikacija kn.:* Carmen Nicolai Hussoviani de statura feritate ac venatione Bisontis. *Gale:* Impressum Cracoviae per Hieronymum Vietorem. Anno Domini MDXXIII. *(1523).* Mense Octob. *P. 47—48.*

Eilėraštis, kuriame reiškiama paguoda Vitelijui. Atsiskleidžia garbės, dorybės, darbštumo, pavydo ir kt. etinių kategorijų suvokimas. Remiamasi Antikos, Renesanso autoriais.

Lit.: V. Sakavičius, Nicolaus Hussovianus, kaipo pirmasis lietuvių humanistas.— „Lietuvių tauta", kn. 3, d. 2, V., 1923, p. 464—466. J. Krókowski, Mikołaja Hussowskiego „Carmen de bisonte", Wr., 1959. B. Kazlauskas, Mikalojus Husovianas ir jo giesmė apie stumbrą.— „Lie-

tuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Literatūra", t. VI, V., 1963, p. 141—155. Cl. Backvis, Nicolas de Hussów. Mikołaj z Hussowa, kn.: Literatura, komparatystyka, folklor. Księga poświęcona Julianowi Krzyżanowskiemu, W., 1968, s. 40—100. A. Varanavičius, Patriotiniai motyvai Mikalojaus Husoviano poemoje apie stumbrą.— „Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai", A serija, t. 2(43), V., 1973, p. 49—71. T. p., Gyvenimo prasmės samprata Erazmo Vitelijaus ir Mikalojaus Husoviano kūryboje.— „Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai", A serija, t. 3(52), V., 1975, p. 25—37.

A. Varanavičius

I

ILINICIUS Jonas (Illinicz Joannes), 1685.VI.9 — 1761/62 ?, filosofas jėzuitas. 1705 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą, 1713 — teologijos f-tą. Minsko ir Pultusko kolegijose dėstė poetiką, retoriką, filosofiją. 1722—25 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Yra buvęs Oršos, Naugarduko ir Vitebsko kolegijų rektoriumi. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1722). Scholastinės filosofijos atstovas, gynė scholastiką nuo Naujųjų laikų gamtos mokslo filosofinių išvadų.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1722—23, 163 f.

Dalys: Prodromus scientiarum. Discursus dialecticus in philosophicas difficultis vias comite academico expeditus equite anno 1722 die 2 septembris, 2—49. Logica seu rationalis philosophia, 49—163.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės logikos paskaitos, kuriose remiamasi tradiciniais jėzuitų ordino teoretikais.

VUB, F 3 — 901.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1723—25, 405 f.

Dalys: Physica seu philosophia naturalis. Anno 1723, 1—366, 394—405: Quaestio prooemialis, 1—2. De principiis corporis naturalis in communi, 2—87. Tractatus secundus. De causis, 87—166. Tractatus tertius. De proprietatibus corporis naturalis, 166—204. Disputatio ultima. De mundo et caelo, 204—214. Continuatio physicae sive tractatus in libros Aristotelis De ortu et interitu seu De generatione et corruptione, 216—330. Tractatus in libros Aristotelis De anima, 330—366. Disputatio ultima physica. De elementis et meteoris, 394—405. Philosophia transnaturalis seu metaphysica, 367—393.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitos. Gamtos filosofija išdėstyta detaliai,

vietomis polemizuojama su Naujųjų laikų gamtos mokslo pažiūromis.

VUB, F 3 — 1077. *R. Plečkaitis*

IZAOKAS TRAKIETIS *(hebr.:* ר' יצחק כן אברהם, *lot.* rabi Icchak ben Abraham; R. Isaacus filius Abrahami; Izaak ben Abraham z Trok; Izaak syn Abrahama z Trok), apie 1525 — apie 1586, religinis polemistas, gydytojas, Lietuvos karaimų vadovas (rabi). Gerai pažino hebrajų ir krikščionių teologiją, turėjo gerą filosofinį pasiruošimą, mokėjo lotynų, lenkų, hebrajų ir kt. kalbas. Išrinktas karaimų bendruomenės Trakuose sekretoriumi, ėjo tas pareigas 20 m. Aktyvus religinių disputų su katalikybės, reformacijos ir pravoslavybės šalininkais dalyvis. Apie 1585 parašė hebrajų k. veikalą „Tikėjimo ramstis" *(hebr.:* חזוק אמונה, *lot. transkr.:* chizuk emuna), kuris 1594 suredaguotas autoriaus mokinio J. Malinovskio, paplito rankraščiais po Europą ir Afriką, buvo išverstas į ispanų (1621), vokiečių (1624), lotynų (1681), anglų ir kt. kalbas. Pirmą kartą hebrajų k. (lygiagrečiai su vertimu į lotynų k.) veikalas buvo išleistas 1681 Altdorfe. Be šio veikalo Izaokas Trakietis yra parašęs himnų karaimams (paskelbti 1892). Filosofinės Izaoko Trakiečio pažiūros pagrįstos judaizmo apologetika, nukreipta prieš katalikybę. Daugeliu atvejų kristologijos klausimais solidarizuodamasis su Lietuvos ir Lenkijos arijonų S. Budnio, M. Čechovičiaus, sociniečio M. Parutos ir kt. teiginiais, Izaokas Trakietis palaikė kreacionizmo doktriną. Kartu jam būdinga kritiškas Šv. Rašto vertinimas, reikalavimas vadovautis sveiku protu, savitas tiesos supratimas, racionalizmas, pagarba pasaulietiškai filosofijai. Pasisakė už kultūringą disputų formą, už Lietuvoje ir Lenkijoje vyravusią religinę toleranciją, gilinosi į religinės etikos problemas. „Tikėjimo ramstis" sužadino didelę polemiką, iššaukė nemažai priešiškų vertinimų, replikų, opozicinių veikalų. Volteras ir kt. enciklopedininkai veikalą vertino palankiai.

ספר חזוק אמונה אשר חבר ר' יצחק כן אברהם:

(lot. transkr.: SEIFER CHIZUK EMUNA AŠER CHIBER RABI ICCHAK BEN ABRAHAM). LIBER MUNIMEN FIDEI AUTORE R. ISAACO FILIO ABRAHAMI. EX. MS. AFRICANO. [KNYGA „TIKĖJIMO RAMSTIS", PARAŠYTA RABI IZAOKO, ABRAOMO SŪNAUS. IŠ AFRIKIETIŠKO RANK-

RASCIO.] — Tela Ignea Satanae. Hoc est: Arcani, et horribiles Judaeorum adversus Christum Deum, et Christianam Religionem Libri ANEKΔOTOI. Sunt vero: R. Lipmanni Carmen Memoriale. Liber Nizzachon Vetus Autoris Incogniti. Acta Disputationis R. Jechielis Cum Quodam Nicolao. Acta Disputationis R. Mosis Nachmanidis Cum Fratre Paulo Christiani, Et Fratre Raymundo Martini. R. Izaaci Liber Chissuk Emuna. Libellus Toldos Jeschu. Joh. Christophorus Wagenseilius ex Europae Africaeque latebris erutos, in lucem protrusit, Theologorum Christianorum fidei, ad tanto rectius meditandum ea, quae conversionem miserrimae gentis Judaicae juvare possunt, illos committens commendansque. Additae sunt Latinae Interpretationes, Et Duplex Confutatio. Augustinus Justinianus Episcopus Nebiensis in Praefatione praemissa Victoriae Porcheti. Novi siquidem quam non libenter in suarum litterarum adyta nos admittat gens illa [Iudaica] pervicacissima. Expertus sum equidem, quantis sit opus laboribus, virgiliis, sumptibus, auxiliis denique, volentibus Hebraeorum penetrare secreta. Accedit Mantissa De LXX. Hebdomadibus Danielis. Adversus V. C. Johannis Marshami Equitis Aurati Angli novam et incommodam earundem explicationem. Altdorfi Noricorum Excudit Joh. Henricus Schönnerstaedt, Academiae Typographus. Anno Christiano M.DC. LXXXI. *(1681)*. Prostat Noribergae apud Johannem Hofmannum, et Francofurti ad Moenum apud Joh. Davidem Zunnerum. II+480 p. *(Knygoje išspausdinti 6 skirtingi veikalai, turintys atskirą paginaciją. Izaoko Trakiečio veikalas jų tarpe yra V-tas. Tekstas spausdintas lygiagrečiai hebrajų ir lotynų k.).*

Dalys: Ad lectorem (J. Vagenseilijaus prakalba), II. Praefatio, 1—16. Sequuntur Capita Partis primae, 16—25. Hactenus Capita Partis primae cum summis eorundem, 25—26. Sunt autem haec Capita Libri secundi, 26—39. Liber Munimen Fidei, 40—386. Nunc exordiar scribere Partem hujus Operis Secundam, 387—480.

I veikalo dalį sudaro judaizmo apologija, dėstoma atsakymų į kritiškus teiginius forma. II dalyje analizuojamas bei kritikuojamas Šv. Raštas (ypač Evangelija), atskleidžiami vidiniai Šv. Rašto prieštaravimai. Judėjai laikomi išrinktąja tauta, visi kiti žmonės — epikūriečiais. Į save autorius žvelgia kaip į dievo įkvėptą skelbti tiesą asmenį. Dėstoma tiesos samprata yra sudėtinga, grindžiama daugiausia S. Testamento teiginiais, tačiau drauge implikuojanti kai kuriuos antikinės filosofijos ir retorikos elementus. Aukštai vertinama pasaulietinė filosofija. Sprendžiant kristologijos problemas, naudojamasi Lietuvos ir Lenkijos arijonų S. Budnio, M. Čechovico raštais, sociniečio M. Parutos traktatu „Apie vieną tikrąjį dievą" ir kt. darbais. Atsispindi visuomeninės, etinės autoriaus pažiūros, teigiamai vertinama XVI a. pab. Lietuvoje ir Lenkijoje gyvavusi religinė tolerancija.

VUB, III—4899.

Lit.: A. Geiger, Isaak Troki. Ein Apologet des Judentums am Ende des sechszehnten Jahrhunderts, W., 1853. M. Bałaban, Studja historyczne, W., 1927.

A. Varanavičius

IZDEBSKIS Ignas (Izdebski Ignatius), 1702.I.15 Lietuvos Brastos vaivadijoje — 1766.IV.9 Vilniuje, filosofas jėzuitas. 1726 Polocko jėzuitų kolegijoje baigė filosofijos studijas. Drogičino ir Slonimo jėzuitų kolegijose dėstė poetiką, retoriką ir filosofiją. 1739—42 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. 1749—60 Ilūkstės jėzuitų rezidencijos viršininkas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1739). Izdebskis — scholastinės filosofijos atstovas. Polemizuodamas su tomistiniu logikos filosofinių problemų aiškinimu, daugiausia laikėsi nuosaikiojo nominalizmo-konceptualizmo pažiūrų.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus akademija, 1739, 146 f.

Dalys: Antemurale scientiarum dialectica. In Alma Academia Vilnensi Societatis Iesu neophilosophis ad tutelam errectum anno Domini 1739, 2—49. Logica sive rationalis philosophia sive Organum Aristotelis, 50—146.

Rankraštinis logikos kursas. Scholastinės logikos paskaitos, skaitytos 1739—40. Dialektikai skirtoje dalyje yra idėjų, artimų šiuolaikinei logikai. Filosofiniais logikos klausimais laikomasi konceptualizmo.

VUB, F 3—772.

R. Plečkaitis

J

JAROŠEVIČIUS Juzefas (Jaroszewicz Józef), 1793 Palenkės Bielske — 1860.II.1 ten pat, teisininkas, istorikas, Vilniaus un-to profesorius. 1815 baigė Vilniaus un-tą, gavęs teisės magistro laipsnį. 1816—26 romėnų teisės dėstytojas Kremeneco licėjuje. 1826—31 Vilniaus un-to civilinės ir baudžiamosios teisės profesorius, 1828—31 statistikos ir diplomatijos katedros vedėjas. Uždarius un-tą, Vilniaus laikinojo m-lų komiteto narys. Lietuvos praeities tyrinėtojas, J. Lelevelio istorinės koncepcijos šalininkas ir vystytojas.

OBRAZ LITWY POD WZGLĘDEM JEJ CYWILIZACYI, OD CZASOW NAJDAWNIEJSZYCH DO KOŃCA WIEKU XVIII. PRZEZ J. JAROSZEWICZA PROFESSORA PRAWA KRAJOWEGO W B. UNIWERSYTECIE WILEŃSKIM. [LIETUVOS PAVEIKSLAS JOS CIVILIZACIJOS POŽIŪRIU NUO SENIAUSIŲ LAIKŲ IKI XVIII AMŽIAUS PABAIGOS. PARAŠĖ J. JAROŠEVIČIUS, KRAŠTO TEISĖS PROFESORIUS BUVUSIAJAME VILNIAUS UNIVERSITETE.] CZĘŚĆ I. LITWA POGAŃSKA. [I DALIS. PAGONIŠKA LIETUVA.] Wilno, 1844, IV+240 s. CZĘŚĆ II. LITWA W PIERWSZYCH TRZECH WIEKACH PO PRZYJĘCIU WIARY CHRZEŚCIAŃSKIEJ. [II DALIS. LIETUVA PIRMAISIAIS TRIMIS AMŽIAIS PO KRIKŠČIONYBĖS PRIĖMIMO.] Wilno, 1844, 313 s. CZĘŚĆ III. DALSZY CIĄG UWAG NAD LITWĄ W PIERWSZYCH TRZECH WIEKACH OD WPROWADZENIA CHRZEŚCIAŃSKIEJ WIARY. [III DALIS. TOLIMESNĖS PASTABOS APIE LIETUVĄ PIRMAISIAIS TRIMIS AMŽIAIS PO KRIKŠČIONYBĖS ĮVEDIMO.] Wilno, 1845, II+273 s.

Plačiai nagrinėjami Lietuvos civilizacijos bei švietimo klausimai. Aiškinama, jog feodalizmas atsiradęs Lietuvoje XI a. kaip vidinių priežasčių išdava, jis nešąs atgabentas iš svetur. Aukštai vertinama Lietuvos teisė, lietuvių tautos kultūra. Nurodoma, jog rašytinės teisės išsivystymą sąlygojo išaugęs istorinis lietuvių tautos vaidmuo, jos intelektualinė kultūra, demokratinės tendencijos. Pažymimas klasinis Lietuvos teisės ribotumas. Visuomeninių santykių atspindžių ieškoma papročių teisėje.

Patsai istorinis procesas pristatomas vienpusiškai, nurodomi tiktai svarbesni politiniai įvykiai. Reiškiamos antiklerikalinės idėjos.

MAB, $\frac{L—19}{888}$.

I. Vasilevskienė

JASINSKIS Juzefas (Jasiński Józef), po 1750—1833.IX.22 Naugarduke, antropologas. Išėjęs vidurinį mokslą Gardine, mokėsi Gardino medicinos m-loje, o ją 1781 perkėlus į Vilnių ir prijungus prie Lietuvos Vyriausiosios m-los, tęsė mokslą Vilniuje. Baigęs studijas, vertėsi gydytojo praktika Vilniuje ir Baltarusijoje. Filosofijos daktaras, chirurgijos ir medicinos daktaras. Nuo 1814 Vilniaus medikų d-jos narys. Antropologijos mokslo pradininkas Lietuvoje, apibendrinęs savo meto gamtamokslines, filosofines ir socialines koncepcijas. Antropologinius tyrinėjimus siejo su patyrimu, empirizmo šalininkas. Žmogų traktavo kaip fizinių, organinių ir moralinių dėsnių sąveiką. Fiziniais dėsniais, anot Jasinskio, žmogus susijęs su būtimi, organiniais — su gyvąja gamta, moraliniais — su visuomene. Gamtą aiškino kaip nenutrūkstamą priežasčių ir pasekmių grandinę, prasidedančią dieviškuoju sutvėrimo aktu. Organinės gamtos gradacijos, besibaigiančios žmogumi kaip aukščiausia pakopa, aiškinimu Jasinskis priartėjo prie evoliucionizmo, tačiau nutolo nuo jo, gindamas kreacionizmą. Žmogų suprato dualistiškai — kaip mirtingo kūno ir nemirtingos sielos būtybę. Pažinimo interpretacija sensualistinė, pojūčius laikė pažinimo pradžia ir pagrindu. Laikėsi prigimtinės moralės ir teisės koncepcijos. Gynė apreiškimo tiesas, skelbė jų ir mokslo tiesų santarvę.

ANTHROPOLOGIA O WŁASNOŚCIACH CZŁOWIEKA FIZYCZNYCH I MORALNYCH PRZEZ JÓZEFA JASIŃSKIEGO FILOZOFII, CHIRURGII I MEDYCYNY DOKTORA, TOWARZYSTW MEDYCZNEGO WILEŃSKIEGO I DOBROCZYNNOŚCI NOWOGRÓDZKIEGO CZŁONKA, W ROKU 1810 KRÓTKO ZEBRANA I UŁOŻONA. [ŽMOGAUS FIZINIŲ IR MORALINIŲ SAVYBIŲ ANTROPOLOGIJA, JUZEFO JASINSKIO, FILOSOFIJOS, CHIRURGIJOS IR MEDICINOS DAKTARO, VILNIAUS MEDIKŲ IR NAUGARDUKO LABDARIŲ DRAUGIJŲ NARIO, 1810 METAIS SUGLAUSTA IR PARAŠYTA.] Wilno, 1818, XX+149 s.

Antropologija apibrėžiama kaip mokslas apie natūralią žmogaus egzistenciją fiziniame pasaulyje ir visuomenėje, apie jo prigimties pradus, sugebėjimus, apie dievo apreiškimu nurodytą žmogaus egzistencijos paskirtį. I dalis skiriama fiziniam pa-

sauliui kaip žmogaus egzistencijos mediumui apžvelgti, žmogaus ryšiui su fiziniu pasauliu, jo vietai organinio pasaulio hierarchijoje išryškinti. II dalyje nušviečiami žmogaus moraliniai ryšiai, t. y. ryšiai su visuomene. Išdėstomos žmogaus prigimtinės teisės, jos traktuojamos kaip moralės, civilinės ir politinės teisės pagrindas. III dalis skiriama žmogaus prigimties pradams — kūnui ir sielai aptarti.

S. Tunaitis

JELENSKIS Aleksandras Ignas (Jeleński Alexander Ignatius), 1662.XI Naugarduko vaivadijoje — 1713.III.9 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. Drohičino, Plocko, Varšuvos, Braunsbergo jėzuitų kolegijose dėstė poetiką, retoriką, filosofiją. 1696—99 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, nuo 1702 — teologiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1696), teologijos daktaras (1702).

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1696—98, 250 f.

Dalys: Commentarius in logicam Aristotelis, 2—82. Pars secunda philosophiae. Physica. Disputationes in octo libros Physicorum, 84—250.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės logikos ir gamtos filosofijos paskaitos. Logikos kurse trūksta pirmosios dalies — dialektikos.

VUB, F 3—2112.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1699, 172 f.

Dalys: Tractatus philosophicus quintus. De ortu et interitu seu de generatione et corruptione, 1—68. Tractatus sextus metaphysicus, 69—79. Tractatus philosophicus septimus. Complectens scientiam de anima, 80—172.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitos, kuriose remiamasi jėzuitų teoretikų koncepcijomis.

VUB, F 3—2113. *R. Plečkaitis*

JELSKIS Kazimieras (Jelski Kazimierz), 1782 Vilniuje — 1867 ten pat, dailininkas, estetinės minties atstovas. 1804—08 studijavo Vilniaus un-to skulptūros katedroje, jo mokytojais buvo skulptorius A. Lebrenas ir dailininkas P. Smuglevičius. 1809 mokėsi Peterburgo Dailės akademijoje. 1810 Vilniaus un-te įgi-

jo menų magistro laipsnį. 1811—31 vadovavo Vilniaus un-to skulptūros katedrai, ėjo skulptūros profesoriaus pareigas. Kūrybingas skulptorius, atstovavo klasicizmo stiliui. Suvaidino žymų vaidmenį lietuvių meno istorijoje. Estetinės lietuvių minties istorijoje žinomas kaip klasicizmo estetikas, evoliucionavęs romantizmo kryptimi.

O ZWIĄZKU ARCHITEKTURY, SKULPTURY I MALARSTWA PRZEZ KAZIMIERA JELSKIEGO, MAGISTRA ARTIUM, PEŁNIĄCEGO OBOWIĄZEK PROFESSORA SKULPTURY W UNIWERSYTECIE WILEŃSKIM. [APIE ARCHITEKTŪROS, SKULPTŪROS IR TAPYBOS SĄRYŠĮ, PARAŠĖ MENŲ MAGISTRAS KAZIMIERAS JELSKIS, EINANTIS SKULPTŪROS PROFESORIAUS PAREIGAS VILNIAUS UNIVERSITETE.] Wilno, 1822, 14 s.

Dėstoma klasicizmo estetika, kuri derinama su romantizmo idėjomis. Laikant meno kūrybos tikslu grožį, ypač didelį vaidmenį skiriant mokslui ir proto priimamoms taisyklėms, kritiškai vertinama „absoliutaus grožio" sąvoka, pasisakoma prieš prancūzų klasicizmo diktatūrą mene. Keliami gimininginį romantizmui teiginiai apie meno šakų vienybę, talento universalumą. Mokėjimui ir žinojimui priešpastatoma fantazija besiremianti kūryba. Artimas romantizmui yra Jelskio demokratizmas, pažiūra į liaudį kaip į pagrindinį talentų šaltinį.

MAB, $\frac{\text{L—19}}{11812}$.

Lit.: P. Galaunė, Vilniaus Meno mokykla (1793—1831), K., 1928. J. Jurginis, Lietuvos meno istorijos bruožai, V., 1960.

G. Vaitkūnas

JESMANAS Liudvikas (Jesman Ludovicus), filosofas dominikonas, profesorius, 1683—84 ir 1690 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją. Scholastinės filosofijos atstovas, tomistas.

CURSUS PHILOSOPHICUS JUXTA MENTEM DIVI THOMAE AQUINATIS ANGELICI PRAECEPTORIS. TRADITUS PER ADMODUM REVERENDUM PATREM FRATREM LUDOVICUM JESMAN SACRAE THEOLOGIAE ACTUALEM LECTOREM ORDINIS PRAEDICATORUM. SCRIPTUS VERO PER ME FRATREM MICHAELEM STANKIEWICZ ACOLITHUM ORDINIS PRAEDICATORUM. ANNO DOMINI 1683 DIE 9 OCTOBRIS. [FILOSOFIJOS KURSAS, AIŠKINAMAS PAGAL DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO, ANGELIŠKOJO MOKYTOJO, PAŽIŪRAS. DĖSTYTAS REVERENDO TĖVO, BROLIO LIUDVIKO JESMANO, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS AKTUALIOJO LEKTORIAUS, PAMOKSLININKŲ ORDINE. UŽRAŠIAU AŠ, BROLIS MYKOLAS STANKEVIČIUS, PAMOKSLININKŲ ORDINO AKOLITAS. 1683 VIEŠPATIES METAI, SPALIO 9 DIENA.] 118 f.

Dalys: Dialectica, 1—19. Philosophia rationalis. Juxta mentem angelici praeceptoris divi Thomae Aquinatis. Tradita admodum reverendo patre fratre Ludovico Jesman sacrae theologiae lectore professore philosophiae actualis. Inchoata anno Domini 1683 die novembris 12. Scripta vero per me fratrem Michaelem Stankiewicz protunc acolithum auditorem philosophiae ordinis Praedicatorum, 20—118.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje 1683—84. Dėstoma tomistinė logika.

VUB, F 3—2041. *R. Plečkaitis*

JEZERSKIS Karolis (Jezierski Carolus), 1711.XI.4 — ?, filosofas, teologas jėzuitas. 1734 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą. Nesvyžiuje, Varšuvoje, Gardine, Pultuske dėstė poetiką, retoriką, buvo moksleivių prefektas. 1746 Vilniaus un-te dėstė teologiją, buvo un-to sekretorius. 1748—49 un-te dėstė metafiziką ir etiką, 1749—52 trimetį filosofijos kursą. Paskui un-te ir Polocke dėstė teologiją ir kanonų teisę. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1746), teologijos daktaras (1760).

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1749—50, 151 f.

Dalys: Dialectica. In Collegio Academiae Vilnensis Societatis Jesu sub calamum data anno 1749, 1—47. Tractatus logicus in Organum Aristotelis sive philosophia rationalis, 50—151.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Naujųjų laikų logika nenagrinėjama. Tai vienos paskutiniųjų un-te skaitytų scholastinės logikos paskaitų.

VUB, F 3—743. *R. Plečkaitis*

JUCEVIČIUS Liudvikas Adomas (Jucewicz Ludwik Adam), 1813.XII.15 Pakėvėje — 1846.III.24 Lepelyje, tautosakininkas, etnografas, literatūros istorikas. 1823—29 mokėsi Kražių g-joje. Nuo 1829 Vilniaus un-te studijavo mediciną. Dėl 1831 sukilimo nutrūkus studijoms, dirbo namų mokytoju Pakėvės dvare. Nuo 1834 mokėsi Vilniaus Dvasinėje seminarijoje, nuo 1836 — Vilniaus Dvasinėje akademijoje. 1838 baigęs studijas, kunigavo Švenčionyse ir Svėdasuose. 1843 metė kunigystę, dirbo mokytoju Lepelio bajorų m-loje. Rinko, vertė į lenkų k. ir skelbė lietuvių tautosaką. Lietuvių k. yra išleidęs lenkų romantikų eilėraščių rinkinį. Išleido kelis etnografinius veikalus, pa-

skelbė etnografinių straipsnių lenkų ir rusų spaudoje. Tyrinėjo lietuvių literatūros istoriją. Išleido Lietuvos istorijos vadovėlį vaikams. Rašė eilėraščius. Lietuviškosios kultūros tyrinėjimai, atlikti Jucevičiaus, skatino visuomeninės lietuvių minties vystymąsi, ugdė ir stiprino nacionalines kultūros tradicijas. Jucevičius ragino branginti gimtąją kalbą, ne kartą akcentavo jos svarbą nacionalinės sąmonės plėtotėje, aukštino liaudies gyvenimo būdą bei moralinį taurumą. Nacionalinio charakterio reiškėja Jucevičius laikė valstietiją. Tautinį valstietijos atsparumą jis priešpastatė bajorijos susvetimėjimui, atotrūkiui nuo nacionalinių interesų, dvasinei degradacijai. Etiniai bei kultūriniai Jucevičiaus pažiūrų aspektai yra susiję su socialiniais, jis pasisakė prieš baudžiavą, pergyveno dėl sunkios valstietijos dalios, kartu jis atsiribojo nuo šviečiamosios prancūzų filosofijos, reiškė nepakantumą jos atgarsiams Lietuvoje.

LUDWIK Z POKIEWIA. WALENOWICZ. [LIUDVIKAS IŠ PAKĖVIO. VALIŪNAS.] — Linksmine. Prace literackie. Wilno, 1841, s. 186—195. *Pirmoji publikacija* kn: Rysy Żmudzi przez Ks. Ludwika Adama Jucewicza. W., 1840, s. 46—52. *Lietuviškas vertimas kn.:* L. A. Jucevičius, Raštai, V., 1959, p. 553—558.

Apžvelgiant S. Valiūno gyvenimą ir kūrybą, reiškiami demokratinis nusistatymas, priešiškumas aukštesniųjų luomų gyvenimo būdui, atskleidžiamas dvasinis jų skurdas.

PISARZE W NARODOWYM JĘZYKU LITEWSKIM. [RAŠYTOJAI TAUTINE LIETUVIŲ KALBA.] — „Piśmiennictwo krajowe", 1841, Nr. 8, s. 124—128, Nr. 11, s. 172—174, Nr. 12, s. 187—189. *Lietuviškas vertimas kn.:* L. A. Jucevičius, Raštai, V., 1959, p. 558—565.

Dalys: Drozdowski Antoni, 124—128. Dyonizy Paszkiewicz, 172—174. Konstanty Szyrwid, 187—189.

Literatūriniai rašytojų portretai, kuriuose aptariami nuopelnai nacionalinei kultūrai. Ypač reikšmingas šiuo požiūriu yra A. Strazdo portretas. Akcentuojamas poeto kūrybos liaudiškumas. Pritariama nekonformistiniam jo gyvenimo būdui, privedusiam prie konflikto su feodaline visuomene.

WSPOMNIENIA ŻMUDZI PRZEZ X. LUDWIKA ADAMA JUCEWICZA. [ŽEMAIČIŲ ŽEMĖS PRISIMINIMAI, PARAŠĖ KUNIGAS LIUDVIKAS ADOMAS JUCEVIČIUS.] Wilno, 1842, VIII+211 s. *Lietuviškas vertimas kn.:* L. A. Jucevičius, Raštai, V., 1959, p. 357—498.

Dalys: Przebycie Niewiaży, 1—3, Fizyognomija kraju, 4—13. Szydłow, 14—38. Kroże, 39—47. Janopol, Wornie, 48—63. Droga z Szawel ku pomorzu, 64—94. Baltyk, 95—102. Królowa

morza Baltyckiego, 103—109. Połąga, 110—122. Obywatele, szlachta, chłopi, 123—166. Dodatek: A. Historja Seminarium Żmudzkiego, 169—177; B. Pieśń gminna, 178—179; C. Dekrety na czarowników, 180—211.

Kelionės po Žemaitiją įspūdžiai, kuriuose teigiamai vertinamas lietuvių liaudies gyvenimo būdas, charakteris, papročiai, pabrėžiamas moralinis tautos taurumas. Kritiškai atsiliepiama apie bajoriją, smerkiama baudžiava. Atsispindi pažiūros kultūros, švietimo ir kt. klausimais.

WSTĘP. [ĮŽANGA.] — Pieśni litewskie przekładania Ludwika z Pokiewia. Wilno, 1844, s. 5—16. *Lietuviškas vertimas kn.:* L. A. Jucevičius, Raštai, V., 1959, p. 547—553.

Aptariant lietuvių liaudies dainų charakterį bei rinkimo istoriją, aukštinamos moralinės liaudies savybės, taip antai, dorumas, prisirišimas prie tėvų žemės ir kt. Smerkiama baudžiava.

LITWA POD WZGLĘDEM STAROŻYTNYCH ZABYTKÓW, OBYCZAJÓW I ZWYCZAJÓW SKREŚLONA PRZEZ LUDWIKA Z POKIEWIA. [LIETUVA, JOS SENOVĖS PAMINKLAI, BUITIS IR PAPROČIAI, PARAŠĖ LIUDVIKAS IŠ PAKĖVIO.] Wilno, 1846, V+381 s. *Lietuviškas vertimas kn.:* L. A. Jucevičius, Raštai, V., 1959, p. 53—356.

Dalys: Kilka słów o języku i literaturze litewskiéj, 1—16. Szczeguły mitologiczne, 17—42. Przeobrażenia mitologii litewskiéj, 43—91. Zwierzęta, ptaki, drzewa i zioła znakomitsze, do których lud litewski pewne znaczenie lub moc nadprzyrodzoną przywiązuje, 93—135. Zabytki pogaństwa, 137—147. Przepowiednie, 149—155. Czary, 157—163. Zwyczaje, 165—176. Zwyczaje do pewnych dni roku przywiązane, 177—186. Tańce, 187—201, Ubiory, 203—213. Uroczystości wiejskie, 215—245. Obrzędy, 247—295. Niektóre obyczaje, zwyczaje, obrzędy starożytne i t. d. Podług Kronikarzy skreślone, 297—328. Medycyna prostego litewskiego ludu, 329—344. Stan dzisiejszy rolnictwa i gospodarstwa w Litwie, 345—362. Dodatek: Artykuły żołnierskie, w Wielkiem Księstwie Litewskiém, 363—372. O senatorach i urzędnikach Koronnych, i W. Księstwa Litewskiego, 373—381.

Senovės liekanų, kurias išsaugojo lietuvių liaudis, kaip antai: mitologijos įvaizdžių, apeigų, švenčių, papročių ir kt. apžvalga. Reiškiama pagarba lietuvių liaudžiai, jos gyvenimo būdui, charakteriui. Iškeliamas moralinis liaudies pranašumas, lyginant su aukštesniais luomais. Smerkiamas diduomenės pasidavimas svetimųjų įtakai, savosios kalbos ir gyvenimo būdo išsižadėjimas. Prasiveržia antibaudžiavinės nuotaikos.

Lit.: A. Janulaitis, Kun. Liudvikas Adomas Jucevičius, V., 1910. M. Lukšienė, Liudvikas Adomas Jucevičius, kn.: L. A. Jucevičius, Raštai, V., 1959, p. 5—52.

S. Tunaitis

JUNDZILAS Stanislovas Bonifacas (Jundziłł Stanisław Bonifacy), 1761.V.6 Jasionyse — 1847.IV.27 Vilniuje, gamtininkas. Mokėsi pijorų m-lose. 1779 įstojo į pijorų ordiną. 1779—80 mokytojavo Raseinių, 1780 Vilniaus pijorų m-lose. 1782 Lietuvos Vyriausiojoje m-loje lankė fizikos, o 1783 — chemijos paskaitas. Kurį laiką mokytojavo Ščučino m-loje. 1786—87 Lietuvos Vyriausiojoje m-loje išklausė chemijos ir zoologijos kursus, 1787 — G. Forsterio privačiai skaitytą botanikos kursą. Klausėsi anatomijos paskaitų. 1790—92 Vilniaus pijorų m-loje dėstė gamtos mokslus. Nuo 1792 Lietuvos Vyriausiosios m-los gamtos mokslų katedros viceprofesorius. 1792—97 užsienyje studijavo botaniką ir kt. gamtos mokslus. 1798 gavo filosofijos daktaro laipsnį. Nuo 1798 dėstė botaniką Vilniaus Vyriausiojoje m-loje. 1802—24 Vilniaus un-to gamtos mokslų katedros profesorius. Tyrinėjo Lietuvos florą, organizavo botanikines ekspedicijas. Pertvarkė ir išplėtė Vilniaus un-to botanikos sodą. Išleido botanikos ir zoologijos vadovėlius. Parašė darbų kitais gamtos mokslų klausimais. Paskelbė mokslo populiarinimo straipsnių. Išvertė gamtamokslinio pobūdžio darbų. Paruošė nemažą būrį gamtininkų, kurie tęsė jo darbus. Su kitais un-to profesoriais redagavo žurnalą „Dziennik Wileński". Rašė memuarus.

Gamtamoksliniai Jundzilo tyrinėjimai susiję su filosofinių klausimų sprendimu. Pripažino gamtos, tiek gyvosios, tiek negyvosios, sąveiką. Negyvąją gamtą traktavo kaip cheminių ir fizinių procesų sąveikos rezultatą. Aiškindamas gyvosios gamtos atsiradimą, rėmėsi dieviškuoju tvėrimo aktu. Gyvosios gamtos funkcionavimą siejo su nuolatiniu judėjimu, kitimu, pajungė jį ryšio su aplinka būtinumui. Įrodinėjo biologinių procesų siejimąsi su cheminiais ir fiziniais procesais, pastaruosius subordinuodamas pirmiesiems. Laikėsi dualistinės žmogaus kaip dvasiškojo ir kūniškojo pradų sąveikos sampratos. Pagal kūno ypatumus žmogų priskyrė stuburiniams žinduoliams, laikė jį aukščiausia gyvosios gamtos pakopa. Žmogaus sielos funkcionavimą siejo su fiziologiniais procesais, kartu pripažino sielos nemirtingumą. Problemą, kaip materialus kūnas gali sąveikauti su nematerialia siela, laikė neišsprendžiama. Pažinimą trak-

tavo kaip jutimo organų, nervų ir sielos veiklos rezultatą. Išorinio pasaulio poveikį jutimo organams laikė pirmuoju pažinimo momentu. Nervais perduotas sielai, jis sukelia pojūčius ir vaizdinius. Pasiekimais gamtos mokslų srityje Jundzilas paliko gilų pėdsaką Lietuvos minties istorijoje.

POCZĄTKI BOTANIKI. PRZEZ X. B. STANISŁAWA JUNDZIŁŁA CZŁONKA TOWARZYSTWA WARSZAWSKIEGO PRZYIACIOŁ NAUK. ZA POZWOLENIEM ZWIERZCHNOŚCI. [BOTANIKOS PRADMENYS. PARAŠĖ KUNIGAS B. STANISLOVAS JUNDZILAS, VARŠUVOS MOKSLO BIČIULIŲ DRAUGIJOS NARYS. VYRESNYBEI LEIDUS.] CZĘŚC PIERWSZA. FIZYOLOGIIA ROSLIN. [PIRMOJI DALIS. AUGALŲ FIZIOLOGIJA.] w Warszawie 1804 roku. 113 s. CZĘŚC DRUGA. NAUKA WYRAZOW. [ANTROJI DALIS. TERMINŲ MOKSLAS.] w Warszawie 1805 roku. 112 s.

Nagrinėjant botanikos problemas, liečiami bendresnio pobūdžio klausimai. Nurodomas visuotinis materialaus pasaulio reiškinių ryšys, pasireiškiąs nuolatiniu jų sąveikavimu. Gyvosios ir negyvosios gamtos sąveika traktuojama kaip specifinė visuotinio ryšio forma. Bandoma nusakyti gyvosios gamtos specifiką, apibrėžti gyvybės esmę, aptarti organinių procesų santykį su fiziniais ir cheminiais procesais.

ZOOLOGIA KROTKO ZEBRANA, PRZEZ X.B.S. JUNDZIŁŁA W IMPERATORSKIM WILENSKIM UNIWERSYTECIE BOTANIKI I ZOOLOGII PROFESSORA, TOWARZYSTWA WARSZAWSKIEGO PRZYIACIOŁ NAUK CZŁONKA. [TRUMPASIS ZOOLOGIJOS KURSAS, PARAŠĖ KUNIGAS B. S. JUNDZILAS, VILNIAUS IMPERATORIŠKOJO UNIVERSITETO BOTANIKOS IR ZOOLOGIJOS PROFESORIUS, VARŠUVOS MOKSLO BIČIULIŲ DRAUGIJOS NARYS.] CZĘŚC PIERWSZA, ZWIERZĘTA SSĄCE. [PIRMOJI DALIS. ŽINDUOLIAI.] w Vilnie, 1807, 346+X s. CZĘŚC DRUGA. PTASTWO. [ANTROJI DALIS. PAUKŠČIAI.] w Wilnie, 1807, 349+X s.

ZOOLOGIA KROTKO ZEBRANA, PRZEZ X. B. S. JUNDZIŁŁA W IMPERATORSKIM WILENSKIM UNIWERSYTECIE BOTANIKI I ZOOLOGII PROFESSORA, TOWARZYSTWA WARSZAWSKIEGO PRZYIACIOŁ NAUK I TOWARZYSTWA MOSKIEWSKIEGO NATURALISTOW CZŁONKA. [TRUMPASIS ZOOLOGIJOS KURSAS, PARAŠĖ KUNIGAS B. S. JUNDZILAS, VILNIAUS IMPERATORIŠKOJO UNIVERSITETO BOTANIKOS IR ZOOLOGIJOS PROFESORIUS, VARŠUVOS MOKSLO BIČIULIŲ DRAUGIJOS IR MASKVOS GAMTININKŲ DRAUGIJOS NARYS.] CZĘŚC TRECIA. PŁAZY I RYBY. [TREČIOJI DALIS. ROPLIAI IR ŽUVYS.] w Wilnie, 1807, s. 1—198. CZĘŚC CZWARTA. OWADY I ROBACTWO. [KETVIRTOJI DALIS. VABZDŽIAI IR KIRMĖLĖS.] w Wilnie, 1807, s. 199—432+VIII+X. *Trečioji ir ketvirtoji dalys išleistos viena knyga.*

Zoologijos tyrinėjimų kontekste nagrinėjama gyvosios ir negyvosios gamtos specifika, gyvybės esmė. Bendriausiais bruožais išdėstoma žmogaus prigimties samprata. Liečiama pažinimo problema.

Lit.: W. Sławiński, X. Stanisław Bonifacy Jundziłł, profesor historii naturalnej Wszechnicy Wileńskiej, Lublin, 1947. A. Merkys, S. B. Jundzilo mokslinė ir pedagoginė veikla, kn.: Iš mokslų istorijos Lietuvoje, t. 1, V., 1960, p. 61—77.

S. Tunaitis

JUNEVIČIUS Mykolas (Juniewicz Michael), 1709.XI.23 Baltarusijoje — 1760.VII.23 Pultuske, filosofas, teologas jėzuitas. 1729 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą, o 1736 — teologijos f-tą. Vilniaus un-te, Varšuvos, Ilūkstės jėzuitų kolegijose dėstė poetiką, retoriką. 1741—44 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, paskui — teologiją. 1754—57 Pultusko kolegijos rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1741), teologijos daktaras (1747). Išleido religinio turinio raštų.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1743—44, 73 f.
Dalys: In libros Aristotelis De ortu et interitu, 219—241. In libros Aristotelis De anima, 242—288. In libros Aristotelis De mundo et caelo, 288—291.

Rankraštinis filosofijos kursas. Dalis Vilniaus un-te skaitytų scholastinės fizikos paskaitų.

VUB, F 3—1024, f. 219—291. *R. Plečkaitis*

JURKEVIČIUS Damjanas (Jurkiewicz Damianus), filosofas, teologas dominikonas. 1715—16 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją. Zabialų ir Vilniaus dominikonų vienuolynų viršininkas, 1738—41 — Lietuvos dominikonų provinciolas. Scholastinės filosofijos atstovas, tomistas.

PHILOSOPHIA NATURALIS NUNCUPATA PHYSICA ILLIBATIM ANGELICI PRAECEPTORIS ET QUINTI ECCLESIAE DOCTORIS DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTRINAM SECTANS AD CALAMUM PORRECTA IN STUDIO GENERALI VILNENSI SANCTI SPIRITUS PER REVERENDUM PATREM SACRAE THEOLOGIAE LECTOREM ET ACTUALEM PHYSICES PROFESSOREM FRATREM DAMIANUM JURKIEWICZ FRATRI ALBERTO BOHUSS PROFESSO EJUSDEM ORDINIS <...>, ANNO 1715. [GAMTOS FILOSOFIJA, VADINAMOJI FIZIKA, ISDĖSTYTA, SEKANT NEVYSTANCIOS ŠLOVĖS ANGELIŠKOJO MOKYTOJO IR PENKTOJO BAŽNYČIOS DAKTARO, DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO DOKTRINA, VILNIAUS ŠVENTOSIOS DVASIOS GENERALINĖJE STUDIJOJE REVERENDO TĖVO, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIAUS IR AKTUALIOJO FIZIKOS PROFESORIAUS, BROLIO DAMJANO JURKEVIČIAUS BROLIUI ALBERTUI BOGUSUI, TO PATIES ORDINO PROFESUI <...> 1715 METAI.] 186 f.

Dalys: Prooemium, 2—19. *In octo libros Physicorum quaestiones,* 20—156. Secunda pars philosophiae naturalis tractatum de mundo et caelo complectens, 157—169. Tractatus de meteoris, 172—186.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos paskaitos, kur dėstoma tomistinė gamtos filosofija. Laikomasi idealistinės modalizmo koncepcijos.

VUB, F 3—1025. *R. Plečkaitis*

JUŠKEVIČIUS Edvardas (Juszkiewicz Eduardus), ? — 1833 Ceise, filosofas, teologas bernardinas. 1788—90 Kauno bernardinų m-loje dėstė filosofiją. Buvo bernardinų provinciolas.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Kauno bernardinų m-la, 1788—89, 381 l.

Dalys: Introductio in universam philosophiam, 1—4. Logica, 5—75. Prolegomenon in metaphysicam, 77. Metaphysicae pars prima seu ontologia, 78—112. Metaphysicae pars secunda seu cosmologia, 113—124. Metaphysicae pars tertia seu psychologia, 125—165. Metaphysicae pars quarta seu theologia naturalis, 166—181. Institutiones philosophicarum pars tertia nempe physica generalis, 182—268. Physica particularis, 273—381.

Rankraštinis filosofijos kursas. Logikos, metafizikos ir fizikos paskaitos. Dėstoma Naujųjų laikų gamtos mokslas ir filosofija, kurie derinami su scholastinėmis pažiūromis.

VUB, F 1—D 1120[a].

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Kauno bernardinų m-la, 1788—89, 220+201+44 p.

Dalys: Institutionum philosophicarum pars secunda nempe metaphysica, 1—220: Prolegomenon in metaphysicam, 1—2. Metaphysicae pars prima seu ontologia, 3—76. Metaphysicae pars secunda seu cosmologia, 77—98. Metaphysicae pars tertia seu psychologia, 99—182. Metaphysicae pars quarta seu theologia naturalis, 182—220 Physica generalis, 1—201. Elementa gnomonicae de horologiis solaribus, 1—8. *Brėžiniai,* 9—20. Elementa chronologiae, 21—14.

Rankraštinis metafizikos ir fizikos paskaitų kursas. Dėstoma Naujųjų laikų gamtos mokslai ir filosofija. Plačiai aiškinamos astronomijos problemos.

VUB, F 3—1261. *R. Plečkaitis*

K

KALINOVSKIS Hilarijus (Kalinowski Hilarius), filosofas dominikonas, profesorius. 1778—80 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus dominikonų m-la, 1778—79, 109+373 p.

Dalys: Manuducente Gusmana stella comite Aquinatica sole Thomisticum cursorem procedentem in veritatis inquisitione ad amoenum scientiarum paradisum deducens nempe dialectica. Ad scholasticum calamum Thomisticis Neophilosophis tradita in conventu Vilnensi generali Sancti Spiritus ab admodum reverendo patre fratre Hilarione Kalinowski sacrae theologiae lectore actuali philosophiae professore. Anno Domini 1778, 1—109. Logica major, 1—373.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Dėstoma tomistinė logika XVIII a. tomizmo gynėjų dvasia.

VUB, F 3—1431. *R. Plečkaitis*

KAMENSKIS Anzelmas (Kamienski Anselmus), Vilniaus(?) pijorų kolegijos absolventas, išleidęs filosofijos tezes.

PROPOSITIONES PHILOSOPHICAS ILLUSTRISSIMO EXCELLENTISSIMO DOMINO ALEXANDRO THADDAEO DE KRZETUSZOW WAWRZECKI MARESCHALCO TRIBUNALIS AERARIJ PUBLICI M.D.L. DAPIFERO BRACLAVIENSI, VICE-PRAEFECTO ORSANENSI, VEXILLARIO LORICATAE COHORTIS REGII PRINCIPIS FRIDERICI NUNCUPATAS PUBLICE DEFENDENDAS EXPONIT FACTA OMNIBUS ARGUMENTANDI POTESTATE ANSELMUS KAMIENSKI DE CLER: REGUL: SCHOLARUM PIARUM PHILOSOPHIAE ET MATHESEOS AUDITOR. [FILOSOFIJOS TEIGINIUS, PASKIRTUS ŠVIESIAUSIAJAM PRAKILNIAUSIAJAM PONUI ALEKSANDRUI TADUI IŠ KŽETUSOVO VAVŽECKIUI, LDK TRIBUNOLO VIEŠOJO IŽDO MARŠALKAI, BRACLAVO TAURININKUI, ORŠOS VIRŠININKO PADĖJĖJUI, KARALIŠKOJO VADO FRIDRICHO ŠARVUOTOSIOS KOHORTOS VĖLIAVININKUI, VIEŠAI GINDAMAS VISA ĮRODYMO GALYBE DĖSTO TIKRASIS PIJORŲ

KLIERIKAS, FILOSOFIJOS IR MATEMATIKOS KLAUSYTOJAS ANZELMAS KAMENSKIS.] Vilnae Typis S. R. M. PP. Franciscanorum, 34 p.

Tezės išleistos antroje XVIII a. pusėje, baigiant filosofijos studijas, ir gintos greičiausiai Vilniaus pijorų kolegijoje. Dėstomi bendriausi Naujųjų laikų filosofijos teiginiai, suderinti su teologija. Viso dėstoma 30 tezių: bendriausi metafizikos klausimai 1—4, ontologijos 5—12, psichologijos 13—30.

VUB, IV—23229. *R. Plečkaitis*

KAMENSKIS Kazimieras (Kamieński Casimirus), filosofas pranciškonas. 1789 Kražių g-joje dėstė logiką.

ELEMENTA LOGICAE. IN ADOLESCENTIUM USUM EX PROBATIS AUCTORIBUS BREVITER ADORNATA A FRATRE CASIMIRO KAMIEŃSKI. PRO LYCEO CROSENSI ANNO 1789. [LOGIKOS ELEMENTAI. BROLIO KAZIMIERO KAMENSKIO, REMIANTIS TINKAMAIS AUTORIAIS, TRUMPAI PARENGTI IR SKIRIAMI JAUNUOMENEI. KRAŽIŲ GIMNAZIJOJE 1789 METAIS.] 35 f.

Rankraštinis logikos paskaitų kursas. Aiškinama sąvokos, teiginiai, silogistika, metodo klausimai.

VUB, F 3—294. *R. Plečkaitis*

KARPAVIČIUS Mykolas Pranciškus (Karpowicz Michał Franciszek), 1744.X.4 Kamenece — 1803.XI.5 Berznikuose, pamokslininkas, teologas. 1757—61 mokėsi Lietuvos Brastos jėzuitų kolegijoje. 1761 įstojo į misionierių ordiną. Nuo 1767 kunigas. 1767—74 dėstė kunigų seminarijose Varšuvoje, Krokuvoje ir Vilniuje. 1774 išstojęs iš misionierių ordino, užėmė įvairias bažnytines pareigas, buvo Gražiškių ir Prienų klebonas. 1783—94 Lietuvos Vyriausiojoje m-loje dėstė dogmatinę teologiją, 1792—94 — Šv. Raštą. Dalyvavo 1794 sukilime, buvo Lietuvos Vyriausiosios Tautinės Tarybos narys. Nuo 1797 Vygrių vyskupas. Išleido daugybę įvairiomis progomis pasakytų pamokslų, kuriuose gvildeno aktualias visuomeninio gyvenimo problemas. Šie pamokslai jį plačiai išgarsino. Veikiamas šviečiamųjų idėjų, rėmė krašto visuomeninio atnaujinimo sąjūdį. Entuziastingai pritarė 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijai, smerkė Targovicos konfederaciją, aktyviai dalyvavo 1794 sukilime. Vadovaudamasis prigimtinės teisės koncepcija, aštriai kritikavo baudžiavą. Žmogų laikė esant iš prigimties laisvą, protingą, laimės siekiančią būtybę. Visuomenės susidarymą grindė žmogaus prigimties reikmėmis, o jos teisingą sutvarkymą siejo su žmogaus prigimtinių teisių respektavimu. Fiziokratizmo šalininkas. Slo-

vino švietimą, juo grindė visuomenės pertvarkymo galimybę. Akcentavo religijos reikšmę visuomenei, gynė religijos ir švietimo santarvę, smerkė libertinizmą ir bedievybę. Sakomi bažnyčiose ir Lietuvos Vyriausiajame tribunole, gausiai leidžiami, Karpavičiaus pamokslai suvaidino reikšmingą vaidmenį krašto visuomeninės minties plėtroje. Vienas jų, pasakytas 1794 sukilimo aukoms pagerbti, buvo išleistas lietuvių k.

KAZANIA X. MICHAŁA KARPOWICZA TOM II. RELIGII Y SPOŁECZNOSCI. [KUNIGO MYKOLO KARPAVIČIAUS PAMOKSLAI. II TOMAS. RELIGIJOS IR VISUOMENĖS.] w Wilnie w Drukarni Królewskiey Akademickiey 1777, *8*+238+*2* s.

Dalys: Do Jaśnie Oświeconego Xiążęcia Jmci Ignacego Massalskiego Biskupa Wilenskiego, *5—8*. Kazanie o sentymentach ludzkosci, 1—29. Kazanie o pretendowanym nad Poddanemi niewolnictwie, 30—50. O powinney Poddanym od Panów Sprawiedliwości, aby od nich podatków niewyciągali nad Słuszność, 51—76. O Powinney Poddanym od Panów miłości względem ich Duszy, á zatym o powinności wyprowadzenia ich z tey grubości Rozumu, w którey zostają, 77—100. O powinney poddanym od Panów miłości względem ich ciała, przez wyprowadzenie ich z tey zbytniey podłości w odzieniu, pokarmie, i mieszkaniu, 101—118. Powinni Panowie poddanym opatrzność w utrzymywaniu ich przy dobrym gospodarowaniu, zatym w pilności nad ich gnusnością, pijaństwem i utratami, 119—140. Panowie powinni Poddanym opatrzność w obmyślaniu im sposobów pomnażania ichże samych maiątków przez zaszczepienie ogrodów, wprowadzenie rękodziełów, narzędziów lepszych, bydląt do roboty, obmyślania handlu, zawsze z zupełnym ubespieczeniem tegoż maiątku, 141—161. Powinni Panowie poddanym ludzkość, w traktowaniu z niemi w ich potrzebach, skargach, prożbach, sądach, karaniach, 162—203. Powinni Panowie poddanym miłosierdzie wspomagaiąc ich w ubóstwie. Projekt do tego, 204—225. O pożytku Jubileuszu, aby bydź sprawiedliwym dla siebie, 226—238.

Nagrinėjamos visuomeninės XVIII a. Žečpospolitos problemos. Aštriai kritikuojamas baudžiavinis išnaudojimas, smerkiama dvarininkų savivalė, ginamos valstiečių teisės. Kritika pagrįsta prigimtinės teisės koncepcija, fiziokratų teiginiais, švietėjišku reformizmu. Iš daugybės Karpavičiaus pamokslų rinkinys išsiskiria reiškiamų idėjų reikšmingumu, ryškiausiai atspindi visuomenines autoriaus pažiūras.

KOZONIUS K. MYKOŁA KARPAWICIAS UNT GAYLINGA ATPROWIJMA PAGRABA UŻ TUS ABYWATELIUS, KURYI DYINO PASYKIELIMA MUSU ZIAMES WYLNIUW, TAPOGI YR GINDAMY NEPRIETELUS SAWA ZIWATA ATWOŻNIA UŻ WAŁNASTY YR SAWA ZIAMY PABENGI BAZNICIO S. JONA SAKITAS WYLNIUW DYINO 20. KARWELA, 1794. O YSZ PRISAKIMA RODOS LITUWU ZIAMYS I DRUKA PADUWTAS. Wylniuw Drukarnie Kunygu Bazylionu, *20* p.

Pamokslo „Kazanie X. Michała Karpowicza na żałobnym obchodzie <...>" (W Wilnie, 1794) vertimas į lietuvių k. Pagerbiamos 1794 sukilimo aukos. Šlovinamas atsidavimas gimtajai žemei, jos laisvės ir žmonių teisių gynimas. Manoma, jog vertimas atliktas paties autoriaus. Lietuvos Vyriausiosios Tautinės Tarybos įsakymu šis pamokslas turėjo būti skelbiamas parapijose ir kariuomenėje.

VUB, LR 718. *S. Tunaitis*

KARVOVSKIS Mykolas (Karwowski Michael), 1650.IX.27 Lenkijoje — 1706.I.26 Nesvyžiuje, filosofas jėzuitas. 1679 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1684 — teologijos f-tą. Varšuvoje ir Polocke dėstė poetiką ir retoriką. 1685—86 Vilniaus un-te dėstė retoriką, 1687—88 — etiką. 1688—91 Polocke dėstė filosofiją. 1694—96 Vilniaus un-te vėl dėstė etiką. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1687).

LOGICA. [LOGIKA.] Polocko jėzuitų kolegija, 1688—89, 398 p.

Dalys: Manuductio ad logicam caeterasque scientias in tres tractatus tribus mentis operationibus respondentes divisa. In Regio Battoreaneo Collegio Societatis Iesu anno 1688, 1—102. Hormatrix et index scientiarum sive philosophia rationalis in septem disputationes divisa et Polociae in Regio Battoreano Collegio Societatis Iesu tradita 1688 27 octobris, 103—398.

Rankraštinis logikos kursas. Scholastinės logikos paskaitos, kuriose remiamasi jėzuitų teoretikų pažiūromis. Yra teiginių logikos, loginės sekos teorijos, modalinės logikos ir kt. šiuolaikinės logikos sričių užuomazgų.

VUB, F 1—D 8.

PHYSICA. [FIZIKA.] Polocko jėzuitų kolegija, 1689—90, 195 f.

Dalys: Prooemium, 1—4. Disputatio prima. Tractatus physici de principiis corporis naturalis in communi et in specie, 4—181. Tractatus de mundo et coelo, 182—188. Disputatio secunda. De meteoris coelestibus terrestribusque aqueis in 4 libros Aristotelis, 188—195.

Rankraštinis fizikos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos paskaitos, kuriose laikomasi aristotelinio-scholastinio pasaulėvaizdžio.

VUB, F 3—2134. *R. Plečkaitis*

KERSNICKIS Atanazas Liudvikas (Kiersnicki Atanazy Ludwik), 1678.VII.15 Alšėnuose — 1733.I.13 Vilniuje, oratorius, pedagogas, rašytojas, jėzuitas. Mokėsi Vilniaus akademijoje retorikos, 1696—99 Pinske — filosofijos. 1702—06 studijavo Varšuvoje teologiją, specializavosi kanonų teisėje. 1709—21 karališkasis pamokslininkas, kolegijos bibliotekos vadovas Varšuvoje. Globojo Slucko, Drohičino bibliotekas ir archyvus. 1722—25 Slucko kolegijos rektorius. 1723 Vilniaus akademijoje įgijo kanonų teisės daktaro laipsnį. 1728—32 jėzuitų ordino rezidentas Drohičine, steigė čia kolegiją. Nuo 1732 pamokslininkas, kanonų teisės profesorius Vilniaus akademijoje.

KLUCZE DO SKARBU SERDECZNEGO W SŁOWIE BOZYM UTAJONE, IASNIE WIELMOŻNEMU IEGO-MOSCI PANU STANISŁAWOWI NA WOŁCZYNIE Y RADWANICACH CIOŁKOWI PONIATOWSKIEMU PODSKARBIEMU WIELKIEMU, Y PISARZOWI ZIEMSKIEMU WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO, GENERAŁOWI LEYTNANTOWI WOYSK KORONNYCH, PUŁKOWNIKOWI Y KOMMENDANTOWI GWARDYI PIERWSZEY JEGO K. M. etc. etc.: Z ROCZNĄ PENSYĄ NIEDZIELNYCH KAZAN Y HOŁDUJĄCĄ BOHATYRSKIEMU HONOROWI UNIŻONOSCIĄ, OD X. ATANAZEGO LUDWIKA KIERSNICKIEGO SOCIETATIS JESU, ŚWIĘTYCH PRAW KOŚCIELNYCH DOKTORA OFIAROWANE ROKU PAŃSKIEGO 1725. [RAKTAI Į SIRDIES LOBĮ, DIEVO ŽODYJE PASLĖPTI, JO MALONYBEI ŠVIESIAUSIAJAM PONUI STANISLOVUI VOLCYNE IR RADVANICUOSE CIOLEKUI PONIATOVSKIUI, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS DIDŽIAJAM PAIŽDININKIUI IR ŽEMĖS RAŠTININKUI, KARŪNOS KARIUOMENĖS GENEROLUI LEITENANTUI, JO KARALIŠKOSIOS DIDENYBĖS PIRMOSIOS GVARDIJOS PULKININKUI IR KOMENDANTUI ir kt., ir kt. SU METINE PENSIJA SAVAITINIŲ PAMOKSLŲ IR NUSILENKIANCIU DIDVYRIŠKAI GARBEI NUSIŽEMINIMU KUN. ATANAZO LIUDVIKO KERSNICKIO, JĖZUITO, ŠVENTŲJŲ BAŽNYČIOS TEISIŲ DAKTARO, PADOVANOTI 1725 VIEŠPATIES METAIS.] W Wilnie w Drukarni Akademickiey Societatis Jesu. 39+520+92 s.

Pamokslai, kuriuose polemizuojama su Demokrito, Epikūro, Lukrecijaus, Cicerono pažiūromis į pasaulio tvarką, jo vidinį dėsningumą. Didžiausiu autoritetu laikomas Tomas Akvinietis. Renesanso mąstytojas N. Makjavelis apšaukiamas pseudopolitiku už laisvos žmogaus valios pripažinimą. Aštriai puolami reformacijos šalininkai, propaguojamas bažnyčios ir kataliky-

bės kultas. Nuosaikiai kritikuojama Lietuvos ir Lenkijos valstybės visuomeninė santvarka.

VUB, IV—22758, 2322.

Lit.: А. Бирало, Философская и общественная мысль в Белоруссии и Литве в конце XVII — середине XVIII вв., Минск, 1971.

I. Vasilevskienė

KIMBARAS Jonas (Kymbar Ioannes), XVI a. pab. greičiausiai Upytėje — ?, filosofas nominalistas. 1600 baigė Graco un-to filosofijos f-tą ir paskelbė laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnio tezes.

THEOREMATA PHILOSOPHICA DE MUNDO ET EIUS PARTIBUS QUAE IN ALMA ACADEMIA GRAECENSI PRO GRADU MAGISTERII ARTIUM ET PHILOSOPHIAE PROPUGNABIT. ERUDITUS DOMINUS ARTIUM ET PHILOSOPHIAE BACCALAUREUS IOANNES KYMBAR, LITHUANUS. PRAESIDE R. P. PETRO PAZMANI È SOCIETATE IESU PHILOSOPHIAE MAGISTRO AC PROFESSORE ORDINARIO. GRAECII STYRIAE, 1600. [FILOSOFIJOS TEOREMOS APIE PASAULĮ IR JO DALIS, KURIAS GRACO AKADEMIJOJE MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRO LAIPSNIUI ĮGYTI GYNĖ MOKYTASIS PONAS, MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS BAKALAURAS, LIETUVIS JONAS KIMBARAS. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI PETRUI PAZMANIUI, FILOSOFIJOS MAGISTRUI IR ORDINARINIAM PROFESORIUI. GRACE, ŠTYRIJOJE, 1600.] 30 p.

Dalys: Prakalba. De parte mundi suprema quo ad eius essentia. De parte mundi suprema quo ad accidentia. De parte mundi sublunari quo ad essentiam in communi. De accidentibus communibus sublunarium. De mundo parvo. *Eilėraščiai.*

Viso pateikiama 50 teoremų (tezių) bendriausiais scholastinės gamtos filosofijos klausimais. 43—50 tezėse dėstomi psichologijos ir logikos teiginiai. Kai kurios to meto gamtos mokslų žinios sumaišomos su nemokslinėmis scholastinėmis pažiūromis. Pripažįstamas savarankiškas, nuo formos nepriklausomas materijos egzistavimas, natūralių procesų vyksmas be dievo valios, pagal gamtos dėsnius. Pabaigoje — Kimbaro draugų Graco un-te sukurti eilėraščiai jo ir lietuvių garbei.

VUB, II—814.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

KIRŠTENAS Mykolas (Kirszten Michael), 1649.X.13 Prūsijoje — 1705.VI.7 Pinske, filosofas, teologas jėzuitas. 1682—84 Braunsberge, 1684—87 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, paskui

Varšuvoje ir Braunsberge — teologiją. Įgijo laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnį. Vilniaus un-to teologijos daktaras (1699). 1704—05 Pinske dėstė teologiją.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Braunsbergo jėzuitų kolegija, 1683—84, 234 f.

Dalys: Tractatus II. De mundo et coelo et de elementis, 1—52. Tractatus III metheorologicus, 53—85. Tractatus IV. De ortu et interitu seu de generatione et corruptione, 87—137. Tractatus V animasticus, 138—201. Philosophia postnaturalis seu metaphysica, 203—218. Nonnulla, 219—234.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitos. Polemizuojama su kai kurių Naujųjų laikų mokslininkų, tame tarpe M. Koperniko, pažiūromis, skelbiamas scholastinis pasaulėvaizdis. Reikia manyti, kad panašias paskaitas Kirštenas skaitė ir Vilniaus un-te.

MAB, F 41—547. *R. Plečkaitis*

KIVILOVIČIUS Liudvikas (Kiwiłłowicz Ludovicus), filosofas, teologas dominikonas. 1776—79 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją. Kompromisinės krypties atstovas, scholastines pažiūras derinęs su Naujųjų laikų gamtos mokslo ir filosofijos teorijomis.

PHYSICA SIVE SCIENTIA NATURALIS. AD MENTEM DIVI THOMAE AQUINATIS ANGELICI ECCLESIAEQUE DOCTORIS IN PRINCIPIIS ARISTOTELIS VETERUM ET RECENTIORUM PHILOSOPHORUM SECUNDUM QUOD CONSONANT SENSUI EIUSDEM S. DOCTORIS. TRADITA VILNAE AB ADMODUM REVERENDO PATRE SACRAE THEOLOGIAE LECTORE LUDOVICO KIWIŁŁOWICZ ACTUALI PHILOSOPHIAE PROFESSORE ORDINIS PRAEDICATORUM ANNO 1778. [FIZIKA, ARBA GAMTOS MOKSLAS. PAGAL DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO, ANGELIŠKOJO IR BAŽNYČIOS DAKTARO, PAŽIŪRAS Į ARISTOTELIO, SENŲJŲ IR DABARTINIŲ FILOSOFŲ PAGRINDINIUS TEIGINIUS, ATITINKANČIUS ŠIO ŠVENTOJO DAKTARO TEIGINIŲ PRASMĘ. DESTĖ VILNIUJE REVERENDAS TĖVAS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUS LIUDVIKAS KIVILOVIČIUS, PAMOKSLININKŲ ORDINO AKTUALUSIS FILOSOFIJOS PROFESORIUS 1778 METAIS.] 167 f.

Dalys: Praefatio in physicam, 4—5. Quaestio praeambula prima, 6—14. Quaestio praeambula secunda, 15—20. Physica generalis, 20—167.

Rankraštinis bendrosios fizikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje. Scholastika derinama su Naujųjų laikų gamtos mokslu ir filosofija.

VUB, F 3—880.

PHYSICA SIVE SCIENTIA NATURALIS. AD MENTEM DIVI THOMAE AQUINATIS ANGELICI ECCLESIASQUE DOCTORIS IN PRINCIPIIS ARISTOTELIS VETERUM ET RECENTIORUM PHILOSOPHORUM SECUNDUM QUOD CONSONANT SENSUI EIUSDEM S. DOCTORIS. TRADITA VILNAE AB ADMODUM REVERENDO PATRE SACRAE THEOLOGIAE LECTORE LUDOVICO KIWIŁŁOWICZ MIHI PATRI FRATRI ROMUALDO SZULC ORDINIS PRAEDICATORUM <...> IN STUDIO GENERALI VILNENSI S. SPIRITUS ANNO 1777. [FIZIKA, ARBA GAMTOS MOKSLAS. PAGAL DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO, ANGELIŠKOJO IR BAŽNYČIOS DAKTARO, PAŽIŪRAS Į ARISTOTELIO, SENŲJŲ IR DABARTINIŲ FILOSOFŲ TEIGINIUS, ATITINKANČIUS ŠIO ŠVENTOJO DAKTARO TEIGINIŲ PRASMĘ. DĖSTĖ VILNIUJE REVERENDAS TĖVAS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUS LIUDVIKAS KIVILOVIČIUS MAN, TĖVUI BROLIUI ROMUALDUI ŠULCUI, PAMOKSLININKŲ ORDINO NARIUI <...> VILNIAUS ŠV. DVASIOS GENERALINĖJE STUDIJOJE 1777 METAIS.] 229 f.

Dalys: Praefatio in physicam, 1—2. Quaestio praeliminaris, 2—15. Physica generalis, 15—155. Pars secunda physicae universae sive physica particularis, 156—229.

Rankraštinis bendrosios ir specialiosios fizikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje 1777—78. Ieškoma kompromiso tarp scholastikos ir Naujųjų laikų gamtos mokslo bei filosofijos.

VUB, F 3—915.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus dominikonų m-la, 1776—79, 339 p.

Dalys: Pars prima philosophia sive logica aut scientia rationalis <...> tradita ab admodum reverendo patre sacrae theologiae lectore Ludovico Kiwiłłowicz <...> an anno 1776 die 18 septembris ad annum 1777 in studio generali Vilnensi, 1—230: Dialectica, 1—70. Secunda pars scientiae rationalis sive logica major, 85—230. Metaphysica, 231—339: Pars prima metaphysicae sive ontologia, 233—252. Pars secunda metaphysicae sive psychologia aut animastica, 253—322. Pars tertia metaphysicae sive theologia naturalis, 322—339.

Rankraštinis logikos ir metafizikos paskaitų kursas, kur Naujųjų laikų filosofija bandoma derinti su scholastinėmis pažiūromis.

VUB, F 3—1250.

PHYSICA PARTICULARIS MENTI DIVI THOMAE ANGELICI ECCLESIAE DOCTORIS CONFORMIS. TRADITA AB ADMODUM REVERENDO PATRE SACRAE THEOLOGIAE LECTORE LUDOVICO KIWIŁŁOWICZ ACTUALI PHILOSOPHIAE PROFESSORE. VILNAE, ANNO 1778. [SPECIALIOJI FIZIKA, SUDERINTA SU DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO,

ANGELIŠKOJO BAŽNYČIOS DAKTARO, PAŽIŪROMIS. DĖSTĖ REVERENDAS TĖVAS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUS LIUDVIKAS KIVILOVIČIUS, AKTUALUSIS FILOSOFIJOS PROFESORIUS. VILNIUJE, 1778 METAIS.] 170 p.

Rankraštinis specialiosios fizikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje. Paskaitos kompromisinio pobūdžio: Naujųjų laikų gamtos mokslai bandomi derinti su scholastinėmis pažiūromis.

VUB, F 3—2318. *R. Plečkaitis*

KITNOVSKIS Petras (Kitnowski Petrus), 1630.IX.29 Kitnove — 1691 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. 1654 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą. Paskui dėstė poetiką ir retoriką. Karų metais pasitraukė į Vokietiją, kur Burghauzeno kolegijoje studijavo teologiją. 1662 grįžęs, Baunsberge dėstė poetiką ir retoriką, 1665—67 — filosofiją. 1671—74 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, 1674—82 ten pat — teologiją, buvo filosofijos f-to dekanas, un-to vicekancleris. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1671), teologijos daktaras (1674). 1684—88 Vilniaus un-to rektorius.

ORGANUM ARISTOTELIS SEU LOGICA. TRADITA AB ADMODUM REVERENDO PATRE PETRO KITNOWSKI PROFESSORE PHILOSOPHIAE. ANNO DOMINI 1666. [ARISTOTELIO ORGANONAS, ARBA LOGIKA. DĖSTĖ REVERENDAS TĖVAS, FILOSOFIJOS PROFESORIUS PETRAS KITNOVSKIS. 1666 VIEŠPATIES METAIS.] *Braunsbergo jėzuitų kolegija,* 166 f.

Dalys: Prooemium, 2. Tractatus I. De natura logicae, 3—35. Tractatus II. Isagoge Porphyrii seu de universalibus, 35—98. Tractatus III. De cathegoriis seu praedicamentis Aristotelis, 98—119. Tractatus IV. Perihermenias, 119—141. Tractatus V. De syllogismo seu discursu, 141—166.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Dialektikai skirtos dalies nėra, teišliko vad. teorinė filosofija. Reikia manyti, kad panašiai Kitnovskis dėstė logiką ir Vilniaus un-te.

MAB, F 41—689. *R. Plečkaitis*

KLATAS Jonas (Klatt Ioannes), 1670.VI.23 Naugarduko vaivadijoje — 1735.V.8, filosofas, teologas jėzuitas. 1693 baigė Vilniaus un-to filosofijos, o 1700 — teologijos f-tą. Pinsko, Kauno, Nesvyžiaus, Braunsbergo kolegijose ir Vilniaus un-te dėstė poetiką, retoriką, filosofiją, teologiją, hebrajų k. 1708—11 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, o 1717—19 — teologiją ir kanonų

teisę, Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1708), teologijos daktaras (1717). 1724—28 Kražių, 1728 Pašiaušės kolegijų rektorius.

RATIONALIS SCIENTIA SEU UNIVERSAE PHILOSOPHIAE TRACTATUS SECUNDUS ARISTOTELIS LOGICAM ET ALIQUA AD METAPHYSICAM SPECTANTIA QUAE PER HIC TRADUNTUR COMPLECTENS. JUXTA MENTEM ANGELICI DOCTORIS DIVI THOMAE AQUINATIS SCRIPTUS ANNO DOMINI 1709 DIE TERTIA APRILIS. [TEORINIS MOKSLAS, ARBA ANTRASIS VISOS FILOSOFIJOS TRAKTATAS, APIMANTIS ARISTOTELIO LOGIKĄ IR KAI KURIUOS METAFIZIKAI PRIKLAUSANCIUS DALYKUS, KURIE ČIA AIŠKINAMI. DĖSTOMA PAGAL ANGELIŠKOJO DAKTARO, DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO PAZIŪRAS, RAŠYTA 1709 VIEŠPATIES METAIS BALANDŽIO 3 DIENĄ.] *Vilniaus un-tas*, 173 f.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus un-te. Nors pirmosios logikos dalies — dialektikos kurse ir trūksta, tačiau ji buvo dėstyta. Kartu su logikos paskaitomis įrištos fizikos ir metafizikos paskaitos, skaitytos Breste.

VUB, F 3 — 1259. *R. Plečkaitis*

KLEINAS Danielius (Klein Daniel), 1609.V.30 Tilžėje — 1666. XI.28 ten pat, R. Prūsijos lietuvių kalbininkas. Mokėsi Tilžės elektorinėje m-loje. 1627—36 studijavo Karaliaučiaus un-te, kurį baigė filosofijos magistro laipsniu. Nuo 1637 iki mirties Tilžės lietuvių liuteronų pastorius. Mokėjo lietuvių, vokiečių, lotynų, graikų, hebrajų, lenkų, čekų bei prancūzų k. 1653 išleido pirmąją lietuvių k. gramatiką („Grammatica Litvanica"). Kitas reikšmingas darbas — aukšta kalbos ir eiliavimo kultūra pasižymintis giesmynas „Naujos giesmių knygos" (1666). Parengė vokiečių—lietuvių k. žodyną, kuris liko neišspausdintas. Taisė J. Bretkūno Biblijos vertimo IV t. Pripažino pažinimo proceso pažangą, viena didžiausių vertybių laikė tiesą, pasisakė už tautų draugystę, propagavo protestantizmą. Lietuvių kultūrai ir visuomeninei minčiai nusipelnė gindamas lietuvių k. teises, palaikydamas tautinį orumą. Jo veikla skatino lietuvių savimonės formavimąsi, stabdė vokietėjimo bei lenkėjimo procesą.

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO FRIDERICO WILHELMO, MARCHIONI BRANDENBURGICO, S. R. I. ARCHICAMERARIO, ET PRINCIPI ELECTORI, MAGDEBURGI, PRUSSIAE, JULIAE, CLIVIAE, MONTIUM, STETINI, POMERANORUM, CASSUBIORUM, VANDALORUM, CROSNAE ET CARNOVIAE IN SILESIA DUCI; BURGGRABIO NORIBERGENSI, PRINCIPI MINDAE ET HALBERSTADII; COMITI MARCAE ET RAVENSBERGI, DOMINO RAVEN-

STEINI, ETC. PRINCIPI ET DOMINO MEO CLEMENTISSIMO. [ŠVIESIAUSIAM IR GALINGIAUSIAM VIESPAČIUI IR PONUI PONUI FRIDRICHUI VILHELMUI, BRANDENBURGO MARKGRAFUI, ŠVENTOSIOS ROMOS IMPERIJOS ARCHIKAMERARIJUI IR VYRIAUSIAM ELEKTORIUI, MAGDEBURGO, PRŪSIJOS, JULICHO, KLEVES, BERGĖS, ŠTETINO, POMERANIJOS, KAŠUBŲ, VENDŲ, KROSENO IR KARNOVIJOS SILEZIJOJE KUNIGAIKŠČIUI, NIURNBERGO BURGGRAFUI, MINDENO IR HALBERŠTATO VALDOVUI, MARKOS IR RAVENSBERGO GRAFUI, RAVENŠTEINO PONUI IR T. T., MALONINGIAUSIAM MANO VALDOVUI IR VIEŠPAČIUI.] — Pirmoji lietuvių kalbos gramatika 1635 metai. V., 1957, p. 68—78. *Lietuviškas vertimas ten pat,* p. 398—403. *Pirmoji publikacija kn.:* Grammatica Litvanica Mandato et Autoritate Serenissimi Electoris Brandenburgici adornata, et praeviâ Censurâ primum in lucem edita à M. Daniele Klein, Pastore Tils. Litv. Praemissa est ad Lectorem Praefatio non minus utilis, quam necessaria. Regiomonti, Anno χριστογοίας M.D.C. LIII. *(1653), p. II—XII. (Sutrumpintai toliau:* D. Klein, Grammatica Litvanica, Regiomonti, 1653).

Dedikacija, kurioje keliami etiniai, politiniai, religiniai klausimai. Propaguojamas protestantizmas. Remiamasi antikine literatūra, Šv. Raštu.

PRAEFATIO AD LECTOREM CUM SALUTE. [PRAKALBA SKAITYTOJUI SU SVEIKINIMU.] — Pirmoji lietuvių kalbos gramatika 1653 metai. V., 1957, p. 79—91. *Lietuviškas vertimas ten pat,* p. 404—413. *Pirmoji publikacija kn.:* D. Klein, Grammatica Litvanica, Regiomonti, 1653, *p. XIII—*XXV.

Stojama prieš voliuntarizmą kalboje, prieš tautinių mažumų kalbos diskriminavimą, ginamos lietuvių k. teisės. Pažymima teorijos ir praktikos vienybės svarba, teigiami kai kurie gnoseologijos principai. Atsispindi didelė filologinė erudicija, cituojami Antikos ir Renesanso laikų filosofai, rašytojai, humanistai.

Lit.: T. Buchienė, J. Palionis, Pirmosios spausdintos lietuvių kalbos gramatikos, kn.: Pirmoji lietuvių kalbos gramatika, V., 1957, p. 9—63.

A. Varanavičius

KMICICAS Adomas (Kmicic Adamus), apie 1664 Baltarusijoje — 1702.I.3 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. 1686 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą, Romoje — teologijos studijas. Grįžęs Varšuvoje dėstė filosofiją. 1697—700 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, 1700—02 — teologiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1697).

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1697—98, 216 f.

Dalys: Porta populi philosophici. Dialectica. Auditoribus philosophiae in Alma Universitate Vilnensi Societatis Jesu ad cur-

sum Stagyriticum patefacta. Anno a reservata porta salutis MDCXCVII pridie nonas septembris, 3—55. Philosophia rationalis seu tractatus logicus quinque distinctus controversiis in libras Categoriarum, Perihermenias, Priorum et Posteriorum, Topicorum et Elenchorum Aristotelis. Traditus in Alma Academia et Universitate Vilnensi Societatis Jesu anno incarnatae sapientiae 1697. Per reverendum patrem Adamum Kmicic, 56—216.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Yra šiuolaikinei logikai artimų idėjų: formuluojami teiginių logikos dėsniai, nagrinėjamos semantinės antinomijos ir kt.

VUB, F 3 — 2164. *R. Plečkaitis*

KNOGLERIS Kvirinas (Cnoglerus Quirinus, Knogler Kwiryn), antroje XVI a. pusėje Austrijoje — XVII a. pr. Lietuvoje (?), poetas, publicistas, logikos ir retorikos profesorius. 1596—97 Vilniaus akademijoje studijavo filosofiją, 1597 paskelbė logikos tezes, skirtas greičiausiai bakalauro laipsniui įgyti. 1603 Vilniaus kalvinistų m-loje dėstė logiką ir retoriką. 1606 studijavo Paduvos un-te. Paskelbė panegirikų ir kt. eiliuotų kūrinių. Apie 1603 iš kalvinizmo perėjęs į katalikybę, įsijungė į poleminius disputus su kalvinistais bei kt. reformatais, išleido keletą poleminių brošiūrų. Knoglerio raštuose apstu XVII a. pr. Lietuvos kultūrinio gyvenimo atspindžių, moralinių, estetinių, religinių, psichologinių, visuomeninių pastebėjimų ir vertinimų. Religinį LDK gyventojų nevienalytiškumą laikė neigiamu reiškiniu, vertino remdamasis politinėmis prielaidomis. Smerkė voliuntarizmą. Kontrreformaciniai Knoglerio raštai turėjo tam tikrą visuomeninį poveikį (A. Vargockiui ir kt.), keletą kartų yra buvę perspausdinti.

PRAEFATIO IN DISPUTATIONEM DE VOCATIONE MINISTRORUM EVANGELICORUM. HABITA IN SCHOLIS. A. M. QUIRINO CNOGLERO LOGICES ET ELOQUENTIAE IN COETU EVANGELICO VILNENSI, OLIM PROFESSORE ORDINARIO. [ĮŽANGA Į DISPUTĄ APIE EVANGELIKŲ MINISTRŲ IŠKVIETIMĄ. PASAKYTA MOKYKLOJE MAGISTRO KVIRINO KNOGLERIO, KADAISE VILNIAUS EVANGELIKŲ BENDRUOMENĖS LOGIKOS IR ISKALBOS ORDINARINIO PROFESORIAUS.] Ad diem 6. Iulij Anni M.DC.III. *(1603)*. Vilnae, Typis Acad. Societ. Iesu, *16 p.*

Mikalojui Kristupui, Albertui Stanislovui ir Jonui Albertui Radviloms dedikuota įžanga, kurioje aštriai puolamos reformatų dogmos kristologijos ir kt. klausimais. Demonstruojama didelė

erudicija: cituojami Juvenalis, Plautas, Horacijus, Augustinas, Tertulianas, Epikūras, Ovidijus, M. Liuteris, Ž. Kalvinas, J. Bulingeris, F. Melanchtonas ir kt. autoriai. Ryški kontrreformacinė tendencija. Pastebimi kai kurie etiniai bei estetiniai vertinimai.

MAB, $\frac{L—17}{1260}$.

SCZYRA EWANGELIA HERSZTOW ZBOROWYCH. MIASTO PRZEDMOWY NA DISPUTACYĄ (O WEZWANIU ALBO POSŁANIU MINISTROW EWANIELICKICH) KTORĄ MIAŁ W AKADEMIEY WILEŃSKIEY S. I. QUIRINUS CNOGLERUS, ARTIUM ET PHILOSOPHIAE MAGISTER, W ICHŻE ZBORZE NIEGDY LOGIKI Y RHETORYKI PROFESSOR, DNIA 6. LIPCA. ROKU 1603. OD NIEGO SAMEGO PO LACINIE MIANA Y WYDANA. A PRZEZ IANA EISIMONTA NA POLSKIE PRZECZYNIONA. [NUOSIRDI BENDRUOMENIŲ VADEIVŲ EVANGELIJA. VIETOJ ĮŽANGOS Į DISPUTĄ (APIE EVANGELIŠKŲJŲ MINISTRŲ ISKVIETIMĄ ARBA LAIŠKĄ), KURĮ VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE 1603 METŲ LIEPOS 6 DIENĄ TURĖJO KVIRINAS KNOGLERIS, MENŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRAS, BUVĘS KADAISE JŲ BENDRUOMENĖJE LOGIKOS IR RETORIKOS PROFESORIUS. JO PAČIOS LOTYNŲ KALBA SAKYTA IR IŠLEISTA. O JONO EISMONTO LENKIŠKAI PERDIRBTĄ.] W Wilnie Roku Pańskiego, 1603, *24 p.*

Dalys: Nobilissimo Et Doctissimo D. Ioanni Eisimont amico suo S. Jaśnie Wielmożnemu Panu á Panu Jego Mści P. Lwowi Sapieżie Kanclerzowi W. X. Lit. Słonimskiemu, Parnawskiemu, Mohilewskiemu, ic. ic. Staroście. Panu swemu Miłościwemu. *Parašas:* Ian Eisimont Czytelnikowi *(trumpas J. Eismonto eilėraštis).* Sczyra Ewangelia. Niewinność Ministrowska, y wet za wet Papieżnikom *(poleminės J. Eismonto eilės).* ΑΚΡΩ ΑΜΩ Conclusium. Ministrowie.

Kartojama daugelis „Įžangos į disputą" teiginių. Puolama reformacija, Lietuvos kalvinistų vadovai, kritikuojamos jų pažiūros.

VUB, III — 10764.

POMPA CASIMIRIANA SIVE DE LABARO D. CASIMIRI, CASIMIRI REGIS POLONIAE ETC. F. IAGELLONIS N. M. D. LITH: PRINCIPIS ETC. A LEONE X. PONTIF: MAX: IN DIVOS RELATI, EX URBE TRANSMISSO, ET VILNAM LITHUANIAE METROPOLIM SOLEMNI POMPA, AD 6. IDUS MAIJ, ANNO M.DC.IV. ILLATO, QUIRINI CNOGLERI AUSTRII SERMO PANEGYRICUS. [KAZIMIERO ISKILMĖS, ARBA APIE ŠV. KAZIMIERO, LENKIJOS KARALIAUS IR T. T. KAZIMIERO JOGAILAIČIO SŪNAUS, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKSTYSTĖS VALDOVO IR T. T., DIDŽIOJO PONTIFIKO LEONO X IŠKELTO Į

ŠVENTUOSIUS, VĖLIAVĄ, PASIŲSTĄ IŠ ROMOS IR PER 1604 METŲ GEGUŽĖS 6 IDAS IŠKILMINGA CEREMONIJA ĮNEŠTĄ Į LIETUVOS SOSTINĘ VILNIŲ, KVIRINO KNOGLERIO, AUSTRO, PANEGIRINĖ KALBA.] — Theatrum S. Casimiri, In Quo Ipsius Prosapia, Vita, Miracula, et illustris pompa in solemni eiusdem apotheoseos instauratione, Vilnae Lithuaniae Metropoli, V. Id. Maij, Anno Domini M.DC.IV. *(1604)* instituta graphice proponuntur. Editum ibidem, eodem anno, operis Typographicis Academiae Societatis Iesu. P. 39—127.

Kontrreformacinė kitatikių kritika, katalikybės propaganda. Iškilmių aprašyme gausu detalių, įgalinančių spręsti apie visuomeninį XVII a. Vilniaus gyvenimą, luomų santykius, buitį. Atsispindi politinė, etinė, retorinė to meto mintis.

MAB, $\frac{L—17}{179}$.

SYMBOLA TRIA. CATHOLICUM. CALVINIANUM. LUTHERANUM. OMNIA. IPSIS EORUM AUCTORUM VERBIS EXPRESSA. QUIRINUS CNOGLERUS AUSTRIUS RECENSUIT, ET NOTIS ILLUSTRAVIT. [TRYS SIMBOLIAI — KATALIKŲ, KALVINŲ, LIUTERONŲ. VISKAS IŠREIKŠTA PAČIAIS ŠIŲ AUTORIŲ ŽODŽIAIS. RECENZAVO IR PAPILDĖ PASTABOMIS AUSTRAS KVIRINAS KNOGLERIS.] Vilnae, Ex Officina Typographica Societ. Iesu, Anno, MeDIatorIs ChrIstI. *(1604), 88 p.*

Dalys: Symboli Calviniani Periocha. Ad Synodum Ministrorum Vilnensem. Anathesis. Ad Illustrissimum Et Reverendissimum D. D. Benedictum Woynam, Dei et Apost. Sedis Gratia. Episcopum Vilnensem Primatem Lithuaniae etc. etc. etc. Dominum Suum Clementissimum. Lectori. Symbolum Catholicum. In Symbolum Calvinianum. ΕΙΣΟΔΙΟΝ. Calvinistici novi Symboli eorum Verbis expressi. Symbolum Lutheranum. Symboli Lutherani Periocha. Ad Perillustrem Et Reverendissimum D. D. Nicolaum Pac D. G. Epm Methon. Suffragan. Et Official. Vilnen. etc. etc. etc. Dominum Suum Clementem. In Symbolum Lutheranum. ΕΙΣΟΔΙΟΝ.

Nagrinėjami visuomeniniai, politiniai klausimai, pasisakoma prieš religinį LDK susiskaldymą. Polemizuojama su kalvinizmu ir liuteronizmu, propaguojama katalikybė. Ryškūs renesansinio humanizmo požiūriu traktuojami etiniai vertinimai. Knyga turėjo poveikio A. Vargockio veikalui „Apologija prieš liuteronus, cvingliečius, kalvinistus, naujakrikščius“ (A. Wargocki, „Apologia przeciw luteranom, zvinglianom, kalvinistom, novokrzczeńcom“, Kr., 1605), keletą kartų yra buvusi perspausdinta.

VUB, III — 11495. *A. Varanavičius*

KOCIELIS Antanas (Kocieł Antonius), Vilniaus pranciškonų m-los filosofijos studijos klausytojas, 1779 išleidęs filosofijos tezes.

PROPOSITIONES PHILOSOPHICAE. DEFENDENTUR A V. F. ANTONIO KOCIEŁŁ PHILOSOPHO IN STUDIO GENERALI VILNENSI AD AEDES BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE IN ARENIS ORDINIS MINORUM CONVENTUALIUM. PRAESIDE R. P. M. HUGONE RODZIEWICZ PHILOSOPHIAE PROFESSORE. ANNO DOMINI 1779 MENSIS JULII DIE 3. [FILOSOFIJOS TEIGINIAI. GINAMI BROLIO FILOSOFO ANTANO KOCIELIO VILNIAUS PRANCIŠKONŲ KONVENTUALŲ ORDINO GENERALINĖJE STUDIJOJE PRIE PALAIMINTOSIOS MERGELĖS MARIJOS BAŽNYČIOS. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI PRANCIŠKONUI, FILOSOFIJOS PROFESORIUI HUGONUI RODZEVIČIUI. 1779 VIEŠPATIES METŲ LIEPOS MĖNESIO 3 DIENA.] 2 l.

Tezės yra spausdintos, skirtos greičiausiai filosofijos bakalauro laipsniui įgyti. 12-oje tezių dėstomi bendriausi įvado ir logikos teiginiai.

VUB, F 3 — 1016, f. 113—114. *R. Plečkaitis*

KOJALAVIČIUS Albertas (Koiałowicz Albertus), 1609 Kaune — 1677.X.6 Varšuvoje, filosofas, teologas jėzuitas, istorikas. 1629—32 Nesvyžiaus jėzuitų kolegijoje studijavo filosofiją, 1638 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Mokytojavo Kražiuose, Vilniaus un-te dėstė retoriką. 1641—44 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. 1644—45 Braunsberge, 1645—53 Vilniaus un-te dėstė teologiją. 1650—51 un-to vicekancleris, 1653—56 rektorius. Nuo 1656 Vilniaus vyskupystės teologas, 1662—66 Vilniaus jėzuitų profesų namų prepozitas. Nuo 1666 iki mirties Varšuvos kolegijos moksleivių prefektas. Garsaus veikalo „Lietuvos istorija" ir kitų istorinių darbų autorius, išleido nemaža religinio ir teologinio turinio raštų.

OCULUS RATIONE CORRECTUS ID EST DEMONSTRATIO OCULARIS CUM ADMIRANDIS DE VACUO A PERIPATETICO VILNENSI PER DEMONSTRATIONEM RATIONIS REIECTA. SUPERIORUM PERMISSU. [PROTO PATAISYTAS ŽVILGSNIS, TAI YRA AKIVAIZDUS STEBINANTIS ĮRODYMAS APIE TUŠTUMĄ, PANEIGTAS VILNIAUS PERIPATETIKO TEORINIU ĮRODYMU. SUPERIORAMS LEIDUS.] Vilnae Typis Acad. Vilnen. Soc. IESU. 1648. 104 p.

Dalys: Lectori auctor. Epistola de vacuo. Analysis philosophica, controversiae de vacuo inter antistagiritam et peripateticum philosophum. Pars altera analyseos, controversiae inter antistagiritas et peripateticum de vacuo.

Betarpiška knygos pasirodymo priežastis buvo ta, kad kapucinų vienuolis Valerijonas (Magnis) karaliaus ir Vilniaus unto daktarų akivaizdoje pakartojo V. Vivianio ir E. Toričelio bandymus, juos aprašė ir išleido knygą. Kojalavičiaus knyga skirta apginti scholastinės fizikos principams ir paneigti Toričelio tuštumai. Remdamasis Aristotelio autoritetu, Kojalavičius tvirtina, kad nėra erdvės be materijos, dėl to gyvsidabrio stulpelyje atsirandanti ne tuštuma, bet vienas keturių elementų — oras. Taigi Kojalavičius nesuprato Toričelio tuštumos atradimo prasmės. Šia knyga autorius plačiai išgarsėjo Lietuvos ir Lenkijos m-lose.

VUB, II—2046. *R. Plečkaitis*

KOLAKOVSKIS Jačvezijus Stanislovas (Kołakowski Jacviesius, Kułakowski Jaćviezyus Stanisław), antroje XVI a. pusėje — XVII a. pr., poetas. Mokėjo lotynų k., tačiau rašė lenkiškai. Kalvinistas (?), 1612 dvasininkas.

O PRAWDZIWEY SCZĘŚLIWOSCI Y BŁOGOSLAWIEŃSTWIE IAKO ONEGO DOSTĄPIĆ, Y W NIM ŻYĆ NA ŚWIECIE MOŻEMY, Z PISMA ŚWIĘTEGO, Y INYCH AUTOROW NAUKI BARZO POCIESZNE A MIŁE LUDZIAM NABOŻNYM. [APIE TIKRĄJĄ LAIMĘ IR PALAIMĄ, KAIP JOS PASIEKTI IR KAIP SU JA GYVENTI GALIME PASAULYJE, IS ŠVENTOJO RASTO IR KITŲ MOKYTŲ AUTORIŲ LABAI PAGUODZIANČIAI IR MALONIAI DIEVOBAIMINGIEMS ŽMONEMS.] W Wilnie W Drukarni Jakuba Markowicża, Roku Pańskiego 1593, *26* s.

Dalys: Wielmożnemu Panu Jego <...> Władysławowi Bekieszowi de Korniath, Panu na Bierstunach y Prenech, ić. Dworzaninowi Jego K. M. ić. P. a P. moiemu M. O prawdziwey szczęśliwośći y błogosławieństwie. Jako dostąpić prawdziwey szczęśliwośći y Błogosławieństwa. Do czytelnika.

Krikščioniškosios teologijos požiūriu aiškinama žmogaus laimė, gyvenimo prasmė, nagrinėjamos įvairios etinės kategorijos. Be dievo, autoritetais laikomi Šv. Raštas, pranašai, apaštalai, bažnyčios tėvai, šventieji. Smerkiama prabanga, voliuntarizmas, blogis ir nuodėmės, pagonybė. Cituojami Antikos filosofai ir rašytojai: Ciceronas, Platonas, Vergilijus, Ovidijus, Horacijus, Seneka ir kt., nurodomos jų mintys apie gėrį, teisingumą, dorybę. Autoriaus pažiūros skiriasi tiek nuo antitrinitarizmo, tiek ir nuo kalvinizmo. Reformacijos poveikiu aiškintinas didelis dėmesys, skiriamas Biblijai bei ankstyvosios krikščionybės ideologams.

BK, Cim. Qu 2612. MAB, Mf. 762. *A. Varanavičius*

KONARSKIS Jonas (Konarski Joannes), Vilniaus jėzuitų Kilmingųjų kolegijos absolventas, 1769 išleidęs filosofijos tezes.

MATERIA TENTAMINIS PUBLICI EX UNIVERSA PHILOSOPHIA. SUBEUNDI A PERILLUSTR. MAGNIFICO DOMINO JOANNE KONARSKI FILIO PRAEFECTI PRZEROSLENSIS VEXILLIFERO SACRAE REGIAE MAIESTATIS, CONVICTORE COLLEGII NOBILIUM VILNENSIS SOCIETATIS JESU. ANNO 1769 MENSE MAIO. [VISOS FILOSOFIJOS VIEŠOJO TYRIMO MEDŽIAGA. PARENGTA ŠVIESIAUSIOJO KILMINGOJO PONO JONO KONARSKIO, PŠEROSLIO VIETININKO, SVENTOSIOS KARALIAUS DIDYBĖS RŪMŲ VĖLIAVININKO SŪNAUS, VILNIAUS JĖZUITŲ KILMINGŲJŲ KOLEGIJOS AUKLETINIO. 1769 METŲ GEGUŽĖS MĖNUO.] 56 p.

Viso dėstoma 86 tezės: 3 logikos, 4 metafizikos, 11 bendrosios fizikos, 10 dangaus fizikos, 6 optikos, 47 specialiosios fizikos, 5 moralės filosofijos. Tezės plačios, dėstoma Naujųjų laikų filosofijos ir gamtos mokslų koncepcijos. Minimi kai kurie naujausi moksliniai atradimai, propaguojama heliocentrizmas ir I. Niutono fizika. Tezės greičiausiai skirtos laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaro laipsniui įgyti.

VUB, IV—30920. *R. Plečkaitis*

KONAŽEVSKIS Samuelis Jonas (Konarzewski Samuel Ioannes), Vilniaus un-to filosofijos f-to studentas, 1669 išleidęs laisvųjų mokslų ir filosofijos bakalauro tezes.

PHILOSOPHIA NATURALIS. PRO PRIMA PHILOSOPHIAE LAUREA A SAMUELE IOANNE KONARZEWSKI METAPHYSICES AUDITORE IN ALMA ACADEMIA VILNENSIS SOC. IESU PROPUGNATA. ANNO 1669. OCT. 28. [GAMTOS FILOSOFIJA. GINTA VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOS METAFIZIKOS STUDENTO SAMUELIO JONO KONAŽEVSKIO PIRMAJAM FILOSOFIJOS LAIPSNIUI ĮGYTI. 1669 METŲ SPALIO 28 D.] 8 p.

Laisvųjų mokslų ir filosofijos bakalauro tezės. Dėstoma 20 gamtos filosofijos ir kosmologijos tezių. Skelbiami bendriausi scholastinės gamtos filosofijos teiginiai.

MAB, $\frac{\text{L—17}}{1195}$. *R. Plečkaitis*

KONDILJAKAS Etjenas Bono de (Condillac Étienne Bonnot de), 1715.IX.30 Grenoblyje — 1780.VIII.3 Božansi, prancūzų filosofas, švietėjas. 1758—67 Liudviko XV anūko — Parmos hercogo auklėtojas, bendradarbiavo D. Didro leidžiamoje „Enciklopedijoje". Prancūzų akademijos narys (1768). Kondiljako pažiūros formavosi Dž. Loko sensualizmo įtakoje. „Traktate

apie pojūčius“ ir kt. veikaluose skelbė sensualistinę pažinimo teoriją, žmogaus pažintinę veiklą kildindamas iš pojūčių. Nors Kondiljakas buvo deistas, jo kūriniuose išreikšta materialistinė tendencija bei XVII a. idealizmo kritika paveikė XVIII a. prancūzų materializmo raidą. Edukacinei komisijai, prašant Lietuvos ir Lenkijos m-loms, Kondiljakas parašė logikos vadovėlį „Logika, arba mąstymo vystymosi pradai“ („La logique ou les premiers développements de l'art de penser“, Paris, 1780), už kurį buvo apdovanotas aukso medaliu. 1802 Vilniuje išėjo knygos lenkiškasis vertimas, 1808 ir 1819 išleistas pakartotinai. Turinio požiūriu visi trys leidimai nesiskiria. 1952 ryšium su vadovėlio pasirodymo 150-osiomis metinėmis, jis buvo išleistas Krokuvoje.

LOGIKA CZYLI PIERWSZE ZASADY SZTUKI MYSLENIA. DZIEŁO ELEMENTARNE NIEGDYŚ PRZEZ STEFANA BONNOT DE CONDILLAC OPATA DE MUREAUX, AKADEMIY FRANCUZKIEY, BERLIŃSKIEY, PARMEŃSKIEY I LUGDUŃSKIEY CZŁONKA NA ŻĄDANIE BYWSZEY KOMMISSYI EDUKACYI NARODOWEY DLA SZKÓŁ PUBLICZNYCH NAPISANE I OD NIEY APPROBOWANE. A TERAZ Z PRZYDATKIEM NIEKTÓRYCH OBJAŚNIEŃ I PRZYPISÓW PRZEZ JANA ZNOSKĘ NAUK WYZWOLONYCH I FILOZOFII DOKTORA, PRAWA I HISTORYI W SZKOŁACH AKADEMICKICH WILEŃSKICH PROFESSORA Z FRANCUZKIEGO NA POLSKI JĘZYK PRZEŁOŻONE. [LOGIKA, ARBA MĄSTYMO VYSTYMOSI PRADAI. ETJENO BONO DE KONDILJAKO, MURO ABATO, PRANCŪZIJOS, BERLYNO, PARMOS IR LIJONO AKADEMIJŲ NARIO, VADOVĖLIS VIEŠOSIOMS MOKYKLOMS, KITADOS PARAŠYTAS BUVUSIOSIOS EDUKACINĖS KOMISIJOS PRASYMU IR JOS APROBUOTAS. O DABAR, PRIDĖJUS KAI KURIUOS PAAIŠKINIMUS IR PRIERAŠUS, IŠ PRANCŪZŲ Į LENKŲ KALBĄ ISVERSTAS JANO ZNOSKOS, LAISVŲJŲ MOKŠLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARO, VILNIAUS AKADEMINIŲ MOKYKLŲ TEISĖS IR ISTORIJOS PROFESORIAUS.] W Wilnie, w Drukarni Akademickiéy R. 1802, *6*+246+*1* s.

Dalys: Przedmowa tłumacza, 1—4. Zbior materyy, 5—6. Logika czyli pierwsze zasády sztuki myślénia. Przedmiot tego dzieła, 1—4. Część piérwszá. Jak sama natura uczy nás rozbioru, i iak, za pomocą tego sposobu, wykłada się początek i rodzénié się tak wyobrażeń, iako téż władz duszy, 5—104. Część drugá. Sposób rozbiorowy w swoich środkach i skutkach uważany, czyli wywód, że sztuka rozumowania iest właściwie dobrze zrobionym ięzykiem, 105—214.

Vertėjo paaiškinimai, 215—246.

Loginio mąstymo procesas aiškinamas, remiantis sensualistine pažinimo teorija. Logika kildinama iš patyrimo, o patyrimas suprantamas kaip jutimiškas stebėjimas. Pati gamta, prigimtis

natūraliai iš jutimiško patyrimo duomenų sukurianti sąvokas ir kt. mąstymo sugebėjimus. Svarbiausias veiksnys pažinime — analizė. Jei pirmoji knygos dalis skirta analitiniam metodui išaiškinti, tai antrojoje dalyje norima parodyti jo taikymą ir to taikymo rezultatus. Vienašališkas sensualizmas ir loginių mąstymo veiksmų aiškinimas psichologiniu pagrindu knygoje sukelia agnosticizmo pavojų. Kondiljako „Logika" griežtai skyrėsi nuo visų iki tol pasirodžiusių logikos veikalų. Knygos dėmesio centre yra dvi problemos — sensualizmas ir analitinis metodas. Kvietimas analizuoti palyginti mažai teištirtą tikrovę skambėjo radikaliai. Veikale atmetama kone visa tradicinė logikos problematika, dėl to jis daugiau turėjo šviečiamąją, bendro lavinimo reikšmę, kaip lektūra prie logikos kurso.

MAB, $\frac{L—19}{1183}$.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

KORICKIS Mykolas (Korycki Michael), 1714.IX.7 Dzitrikuose—1781.III.10 Minske, filosofas jėzuitas. 1736 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1743 — teologijos f-tą. Varšuvoje, Minske ir Slucke dėstė poetiką, retoriką. 1750—53 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. 1753—54 un-to sekretorius, studijų prefektas ir bibliotekos direktorius. Nuo 1754 darbavosi Varšuvoje, nuo 1767 Varšuvos kolegijos rektorius. 1770 Lenkijos jėzuitų provinciolas. Panaikinus jėzuitų ordiną, buvo Minsko m-lų rektorius. Išleido poezijos kūrinių ir panegirikų.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1750—53, 360 p.

Dalys: Tractatus dialecticus, 94—145. *Logica,* 146—221. *Physica,* 222—453: Tractatus quartus. De principiis rerum extrinsecis sive causis, 222—260. Pars prima physicae. De corpore naturali generatim, 262—335. Pars secunda physicae sive physica particularis, 336—383. Pars tertia physicae, 384—453.

Rankraštinis logikos ir fizikos paskaitų kursas, kur vyrauja scholastika, tačiau pastebimos pastangos dėstyti taipogi Naujųjų laikų gamtos mokslus ir filosofiją.

VUB, F 3 — 1011, p. 94—453. *R. Plečkaitis*

KORMANAS Jonas (Korman Ioannes), 1633.XI.22 Baltarusijoje — 1686.IX.13 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. Mokėsi

Italijoje. Italijos jėzuitų kolegijose dėstė poetiką. Grįžęs Varšuvoje dėstė filosofiją ir teologiją. 1675—78 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, 1679—86 — etiką. Išleido teologinio turinio raštų.

SUMMARUM ETHICES ARISTOTELIS. [ARISTOTELIO ETIKOS PAGRINDAI.] *Vilniaus un-tas, 1684,* 34 p.

Rankraštinis scholastinės etikos paskaitų kursas. Glaustai aiškinamos kai kurios Aristotelio etikos problemos. Jos derinamos su katalikybės dogmomis.

VUB, F 3 — 2056, p. 315—349. *R. Plečkaitis*

KOSTROMSKIS Antanas (Kostromski Antonius), XVII a. pab.— pirmoje XVIII a. pusėje, Vilniaus un-to absolventas, 1719 išleidęs laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnio tezes.

FESTUM ECCE PRIMAE CLASSIS, IMAGINIBUS PRINCIPUM REGUMQUE POLONIAE SOLENNISSIMUM ET SERENISSIMUM: IMPENSIS MUNIFICENTISSIMIS PERILLUSTRIS, MAGNIFICI D. DOMINI MARTIANI JOSEPHI DĄMBROWSKI, SUCCAMERARIJ WIŁKOMIRIENSIS, LEGATI AD COMITIA REGNI, MECOENATIS AMPLISSIMI INSTITUTUM: POLITICIS DOGMATIBUS, PHILOSOPHICIS ASSERTATIONIBUS ADUMBRATUM, PROPUGNANDIS AB ERUDITO AC GENEROSO DOMINO ANTONIO KOSTROMSKI AA. LL. ET PHILOS: BAC. CALAUREO, METAPHYSICES ET ETHICES AUDITORE. PRAESIDE R. P. CAROLO BARTOŁT SOC. IESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE, NEC NON IN ALMA ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI EJUSDEM SOCIETATIS ORDINARIO METAPHYSICES AC ETHICES PROFESSORE, PHILOSOPHICAE FACULTATIS SENIORE. [PIRMOS KLASĖS IŠKILMINGIAUSIA IR ŠVIESIAUSIA ŠVENTĖ LENKIJOS VALDOVŲ IR KARALIŲ PAVEIKSLAMS, SURENGTA DOSNIAUSIO, LABAI GERBIAMO, ĮŽYMAUS PONO, UKMERGĖS PAKAMORĖS, PASIUNTINIO Į KARALIŠKĄJĮ SUSIRINKIMĄ, GALINGO MECENATO MARCIJONO JUOZO DOMBROVSKIO IŠLAIDOMIS, APIBŪDINTA BENDRAIS POLITINIŲ TEIGINIŲ IR FILOSOFINIŲ TEZIŲ ESKIZAIS, KURIUOS TURĖS GINTI MOKYTASIS IR KILMINGAS PONAS ANTANAS KOSTROMSKIS, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS BAKALAURAS, METAFIZIKOS IR ETIKOS KLAUSYTOJAS. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI KAROLIUI BARTOLDUI, JĖZUITŲ DRAUGIJOS NARIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI, TAI PAČIAI DRAUGIJAI PRIKLAUSANCIOS VILNIAUS AKADEMIJOS IR UNIVERSITETO ORDINARINIAM METAFIZIKOS IR ETIKOS PROFESORIUI, FILOSOFIJOS FAKULTETO SENJORUI.] Anno D. 1719 Mense Die Vilnae, Typis Academ. Soc. Iesu, *XVIII*+147+*3* s.

Dalys: In titulum. In Stemma illustrissimae domus Dąmbrowscianae. Dedicatio. Decas prima imaginum, 1—27. Decas II. Imaginum, 27—54. Decas III. Imaginum, 55—88. Decas IV.

Imaginum, 89—114. Decas V. Imaginum, 114—147. *Epilogas Dombrovskio ir jo giminės garbei,* 147—150.

Biografiniai didaktinio pobūdžio Lenkijos ir Lietuvos valdovų paveikslai. Pradedama legendiniu Lechu ir baigiama Augustu II. Nurodant aukštus moralinius pavyzdžius, idealizuojant moralines valdovų savybes, siekiama auklėti jaunimą šalies papročių, tradicijų dvasia. Pateikiama nemaža įvairių filosofų, rašytojų, pradedant Antikos laikų ir baigiant scholastikos autoritetais, citatų bei minčių. Paveikslai suskirstyti dekadomis, kurių kiekviena pradedama scholastinės filosofijos teze, pritaikyta kokiai nors etinei ar visuomeninei problemai apibendrinti, daromos užuominos apie aukštą visuomeninę valdovų paskirtį. Veikalas pasižymi pasaulietišku turiniu, tai vienas pirmųjų darbų, kuriame akivaizdžiai vaduojamasi iš scholastikos.

MAB, $\frac{L—18}{1361}$. *A. Varanavičius*

KOVALEVSKIS Florijonas (Kowalewski Florianus), filosofas, teologas dominikonas. Antrojoje XVII a. pusėje Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją. Scholastinės filosofijos atstovas, tomistas.

PHILOSOPHIA RATIONALIS IUXTA MENTEM DIVI THOMAE AQUINATIS ANGELICI PRAECEPTORIS ET QUINTI ECCLESIAE DOCTORIS. IN GENERALI STUDIO CONVENTUS VILNENSIS ORDINIS PRAEDICATORUM S. SPIRITUS. CURA ET LABORE ADMODUM REVERENDI SACRAE THEOLOGIAE LECTORIS PATRIS FRATRIS FLORIANI KOWALEWSKI. [TEORINĖ FILOSOFIJA, AIŠKINAMA PAGAL DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO, ANGELIŠKOJO MOKYTOJO IR PENKTOJO BAŽNYČIOS DAKTARO, PAŽIŪRAS. VILNIAUS PAMOKSLININKŲ ORDINO KONVENTO ŠV. DVASIOS GENERALINĖJE STUDIJOJE. RŪPESČIU IR DARBU REVERENDO ŠV. TEOLOGIJOS LEKTORIAUS, TEVO BROLIO FLORIJONO KOVALEVSKIO.] *Antroji XVII a. pusė,* 123 f.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Dėstoma tomistinė logika.

VUB, F 3 — 2053. *R. Plečkaitis*

KRAIKOVSKIS Jonas (Kraykowski Ioannes), Vilniaus un-to filosofijos f-to studentas, 1606 išleidęs logikos tezes.

THESES EX CATEGORIIS ARISTOTELIS. DEFENDENTUR IN ACADEMIA VILNENSI SOCIETATIS IESU A IOANNE KRAYKOWSKI PHILOSOPHIAE AUDITORE, ANNO 1606, MENSIS IUNIJ, DIE 11, HORIS

POMERIDIANIS. [ARISTOTELIO KATEGORIJŲ TEZĖS. GINTOS VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE FILOSOFIJOS KLAUSYTOJO JONO KRAIKOVSKIO 1606 M. BIRŽELIO 11 D. POPIETINEMIS VALANDOMIS.] 1 p.

Tezės, kurių vadovas buvo filosofijos profesorius L. Bartilijus, yra spausdintos, gintos laisvųjų mokslų ir filosofijos bakalauro laipsniui įgyti. Viso 20 tezių, kuriose dėstomi bendriausi scholastinės logikos teiginiai apie Aristotelio kategorijas.

VUB, F 3 — 2067. *R. Plečkaitis*

KRAŠEVSKIS Juzefas Ignacas (Kraszewski Józef Ignacy), 1812.VII.28 Varšuvoje — 1887.III.19 Ženevoje, rašytojas, publicistas, filosofas. 1829—30 Vilniaus un-te studijavo literatūrą. 1830—32 už nelegalią, susijusią su 1831 sukilimo rengimu veiklą buvo kalinamas. Bendradarbiavo Vilniaus periodinėje spaudoje, įkūrė ir 1841—52 leido žurnalą „Athenaeum". Susipažinęs su Lietuvos istorija, parašė lietuviška tematika nemaža grožinės literatūros kūrinių, bendravo su lietuvių kultūros veikėjais, rašytojais. G. Hegelio filosofijos populiarintojas Lietuvoje. Išvertė ištraukas iš „Gamtos filosofijos", II „Enciklopedijos" dalies, „Filosofijos istorijos paskaitų", iš A. Oto studijos „Hegelis ir vokiečių filosofija", kurias skelbė žurnale „Athenaeum" (1845, t. 1—3). Vienos ištraukos pastaboje kritikavo G. Hegelio idėją apie filosofijos pabaigą.

ŻYCIE UMYSŁOWE. [INTELEKTUALINIS GYVENIMAS.] — J. I. Kraszewski. Wybór pism. Oddział X, Studya i szkice literackie. W., 1894, s. 172—178. *(Sutrumpintai toliau:* J. I. Kraszewski, Wybór pism, X, W., 1894). *Pirmoji publikacija kn.:* Studya literackie, przez J. I. Kraszewskiego, Wilno, 1842, s. 7—19.

Aptariamas darbo vaidmuo, ugdant intelektualinius literato sugebėjimus.

FORMY.— JĘZYK. [FORMOS.— KALBA.] — J. I. Kraszewski, Wybór pism, X, W., 1894, s. 182—186. *Pirmoji publikacija kn.:* Studya literackie, przez J. I. Kraszewskiego, Wilno, 1842, s. 33—42.

Nagrinėjamas minties, formos ir kalbos santykis literatūros kūrinyje.

LISTY DO WYDAWCY TYGODNIKA. LIST 10. [LAIŠKAI SAVAITRAŠČIO LEIDĖJUI. 10 LAIŠKAS.] — „Tygodnik Petersburski", 1842, cz. 26, Nr. 73, s. 497—498.

Aptariami meno tikslai, aiškinamas minties ir formos santykis meno kūrinyje.

SĄD KRYTYKI I CZYTELNIKÓW. [KRITIKOS IR SKAITYTOJŲ SPRENDIMAS.] — J. I. Kraszewski, Wybór pism, X, W., 1894, s. 294—304. *Pirmoji publikacija kn.:* Nowe studya literackie, przez J. I. Kraszewskiego, t. 1, W., 1843, s. 3—25.

Nagrinėjama literatūros kritikos paskirtis ir tikslai. Ji laikoma tarpininke tarp kūrinio ir teorijos. Skiriama tariama ir tikroji kritika. Pirmoji vadovaujasi individualiu, šališku, atgyvenusiu požiūriu, antroji daro „vienintelius teisingus sprendimus", remdamasi visuotiniu visuomenės jausmu ir skoniu, kuriuos išreiškia labiausiai apsišvietusi tautos dalis. Tikroji kritika tiria visuotinių tautos jausmų priežastis, gali paaiškinti dabartį, pati jai priklausyti. Kritika, atspindinti visuomenės požiūrį į reiškinius, atstovauja „amžiaus ir tautos dvasiai". Jos tikslas — tiesti kelius literatūros istorijos pažinimui.

LITERATURA JAKO SZTUKA. [LITERATŪRA KAIP MENAS.] — J. I. Kraszewski, Wybór pism, X, W., 1894, s. 304—318. *Pirmoji publikacija kn.:* Nowe studya literackie, przez J. I. Kraszewskiego, t. 1, W., 1843, s. 29—60.

Nagrinėjamas minties ir kūrybos, formos ir stiliaus santykis literatūros kūrinyje. Kiekvienas kūrinys įkūnija jį sukūrusio žmogaus mintis. Žmogus nekuria savo kūrybos elementų, jis tiktai tam tikru savitu būdu komponuoja, jungia juos, tuo komponavimu pagrįsta kūrybinė sėkmė. Mintys kūryboje įkūnijamos jausmo pagalba arba suvokiant sąlygas, kurioms esant tas įkūnijimas yra galimas. Pirmuoju atveju susiduriama su nesąmoningu menu, antruoju — su savimone, pažįstančia meno istoriją, gyvenimo sąlygas. Aptariami filosofijos, tiksliųjų mokslų, poetinės kalbos ir stiliaus skirtumai.

TRZY DOBY W HISTORYI POSTĘPÓW UMYSŁU LUDZKIEGO. [TRYS EPOCHOS ŽMOGAUS INTELEKTO PAŽANGOS ISTORIJOJE.] — J. I. Kraszewski, Wybór pism, X, W., 1894, s. 441—446. *Pirmoji publikacija kn.:* Nowe studya literackie, przez J. I. Kraszewskiego, t. 2, W., 1843, s. 161—173.

Kultūros pažangos istorijoje filosofija, poezija ir menas pereina 3 etapas. I-ojo etapo požymis — jėga ir paprastumas, II — žavesys, III — turtingumas. Savo ruožtu žmogaus intelekto pažanga irgi turi 3 etapus: idealumo, pereinamąjį nuo idealumo prie natūralumo, natūralumo ir tiesos. Kiekvienas didelis kultūros ciklas, kaip ir žmogaus intelekto ciklas, perėję 3 etapus, sukelia naują ciklą, kurio pirmasis etapas yra kokybiškai aukštesnis už anksčiau buvusius.

SŁÓWKO O PRAWDZIE W ROMANSIE HISTORYCZNYM. [ŽODELIS APIE TIESĄ ISTORINIAME ROMANSE.] — J. I. Kraszewski, Wybór pism, X, W., 1894, s. 447—451. *Pirmoji publikacija kn.:* Nowe studja literackie, przez J. I. Kraszewskiego, t. 2, W., 1843, s. 177—187.

Aptariamas meninės ir istorinės tiesos santykis istoriniame romanse. Iš literatūros kūrinio reikalaujama formos ir minties, dvasios ir epochos gyvenimo vienybės perteikimo.

LISTY LITERACKIE. [LITERATŪRINIAI LAIŠKAI.] — „Athenaeum" t. 4, 1846, s. 169—176.

Nagrinėjamos literatūros kritikos problemos. Nurodoma, jog kūrybinga kritika savo mintis grindžia „tikrais ir pastoviais principais". Tokio pobūdžio kritika turi savo idealą. Ji žvelgia į dvasią, mintį, į autoriaus poziciją kūrinyje. Ji išsigimsta, kai pataikauja autoriaus vardui, literatūros krypčiai, kai pasiduoda pašalinėms įtakoms, vienašališkai peikia arba liaupsina.

LITWA. STAROŻYTNE DZIEJE, USTAWY, JĘZYK, WIARA, OBYCZAJE, PIEŚNI, PRZYSŁOWIA, PODANIA I T. D. PRZEZ J. I. KRASZEWSKIEGO. TOM I. HISTORYA DO XIII WIEKU. [LIETUVA. SENOVĖS ATSITIKIMAI, ĮSTATYMAI, KALBA, TIKĖJIMAS, PAPROČIAI, DAINOS, PRIEZODZIAI, PADAVIMAI IR T. T. PARAŠĖ J. I. KRAŠEVSKIS. I TOMAS. ISTORIJA IKI XIII AMŽIAUS.] W., 1847, 516 s.

Atsispindi filosofinio istorijos interpretavimo principai. Teigiama, jog „lietuvių tautinės filosofijos ir tikėjimo dvasia" glūdi senojoje tautos kultūroje. Tautos bei apskritai žmonijos vystymesi skiriamos 4 epochos: būties, būties savyje, būties išorėje, grįžimo į save. Šios epochos atitinkančios 4 antropologines individo išsivystymo stadijas, kurioms savo ruožtu atliepia 4 tautos dvasios epochos: Būties, Jausmo, Veiksmo, Savęs pažinimo. Tris pirmąsias epochas tauta išgyvena instinktyviai, ketvirtąją — pažįsta sąmoningai. Lietuvos istorija laikoma įžengusia į ketvirtąją tautos būties epochą, visa žmonija esanti antrojoje epochoje. Tautos būties tikslas esąs sukurti savo vystymosi idėją, pagrindinis vaidmuo čia atitenkąs valstietijai, kuri vienintelė sugeba išsaugoti kultūros lobius: kalbą, dainas, patarles, papročius, padavimus.

SZTUKA U SŁOWIAN, SZCZEGÓLNIE W POLSCE I LITWIE PRZEDCHRZEŚCIJAŃSKIEJ. PRZEZ J. I. KRASZEWSKIEGO. [MENAS SLAVUOSE, YPATINGAI LENKIJOJE IR IKIKRIKŠČIONIŠKOJE LIETUVOJE. PARAŠĖ J. I. KRAŠEVSKIS.] Wilno, 1860, 391 s.

Kritikuojamas siauras meno supratimas bei tuo pagrįstas nepakankamas lietuvių ir lenkų meno vertinimas. Tvirtinama, jog

grožio idėja, būdama visokio meno pagrindu, yra įgimta žmogui, kildinama iš dievo. Grožis galįs reikštis bet kokiu sudaiktinimo aktu. Grožio sudaiktinimas — materialiai dvasinis aktas, vykstąs žodžiu, veiksmu, substancija. Menas — žmogaus priemonė savo dvasiai išreikšti, „apsireiškiančiai minčiai" išsakyti. Jis gimsta minties forma, pereina į jausmą — įkvėpimą, kuris iššaukia žodį. Pastarasis virsta veiksmu, sudaiktinančiu mintį. Mintis visada yra ten, kur „atkuriamas grožis, suvoktas dvasia". Dvasios ir minties sudaiktinimas mene priklauso nuo tautinio menininko charakterio, išsilavinimo, individualių polinkių. Menininkas — laiko dvasios dalelė, išreiškianti tautos kultūros laipsnį. Visos tautos turi grožio jausmą, kuris reiškiasi „pagarba idealui per nemirtingumo nuojautą ir troškimą". Platus meno supratimas, menu laikant visas galimas jo apraiškas, yra vienintelis būdas praplėsti „istorijos šaltinius ir horizontą". Meno istorija skirstoma į 4 pasikartojančius ciklus, kurie savo ruožtu dalijami į 4 meno epochas: pirmykštę ir instinktų epochą, lyrinę epochą, moralinę epochą ir filosofinę epochą.

Lit.: Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności literackiej J. I. Kraszewskiego, W., 1880. B. Genzelis, R. Plečkaitis, Hegelio idėjos XIX a. Lietuvoje.— „Problemos", 1970, Nr. 1(5), p. 121—128.

E. Vasilevskis

KREČMERIS Martynas (Kretzmer Martinus), 1631.XI.19 Lidzbarke — 1696.V.19 Braunsberge, filosofas, teologas jėzuitas. 1652—55 mokėsi Vilniaus jėzuitų pedagoginėje seminarijoje ir, turbūt, Vilniaus un-to filosofijos f-te. Karaliaučiuje ir Vroclave dėstė poetiką ir retoriką. Užsienyje baigė teologijos studijas, Moravijoje dėstė poetiką, retoriką, 1666—69 Braunsberge — filosofiją. 1670—73 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, vėliau Braunsberge, Vilniaus un-te ir Varšuvoje — teologiją. 1688—89 Vilniaus un-to vicekancleris, dėstė kanonų teisę. Paskui buvo Varmės vyskupystės teologas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1671), teologijos daktaras (1677), kanonų teisės daktaras (1688). Išleido panegirikų, teologinio turinio raštų, sukūrė bažnytinės muzikos kūrinių.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1670—71, 615 p.

Dalys: Dialectica seu philosophiae rationalis compendium, 1—88. *Logica,* 89—615.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, kur plačiai nagrinėjama realistų ir nominalistų polemika dėl universalijų ir kt. ginčytini klausimai.

VUB, F 3 — 2014. Anotuojamajam rankraščiui tapatus kitas Krečmerio paskaitų rankraštis: VUB, F 3 — 2185.

R. Plečkaitis

KRIŪGERIS Zigmantas (Krüger Sigismundus), 1661.I.8 Varmėje — 1710.IV.27 Pinske, filosofas, teologas jėzuitas. Pinske Lomžoje, Plocke, Varšuvoje, Nesvyžiuje, Pultuske dėstė poetiką, retoriką, filosofiją ir teologiją. 1696—97 Vilniaus un-te dėstė etiką, 1701—04 — filosofiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1701). Kriūgeris yra vienas žymesniųjų scholastinės logikos atstovų Lietuvoje, skelbė nominalizmą ir simbolinei logikai artimas idėjas.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1701—02, 116+353 p.

Dalys: Introductio ad logicam Aristotelis sive dialectica. Tradita ab admodum reverendo patre Sigismundo Krüger Societatis Jesu, 1—116. Logica, 3—353.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Gausu idėjų, artimų šiuolaikinėms teiginių ir modalinei logikai, loginės sekos teorijai ir loginei semantikai. Išvystyta supozicijos teorija, yra loginių klasių teorijos užuomazgų, priartėjama prie kvantorių supratimo. Filosofiniai logikos klausimai sprendžiami, remiantis nominalizmo tradicija.

VUB, F 3 — 582.

CONCLUSIONES EX UNIVERSA LOGICA. DISPUTABANTUR IN ALMA UNIVERSITATE ET ACADEMIA VILNENSI SOCIETATIS JESU A RELIGIOSIS EIUSDEM SOCIETATIS ANNO DOMINI 1702 MENSE OCTOBRI DIE 16. [VISOS LOGIKOS IŠVADOS. DISPUTUOTOS VILNIAUS JĖZUITŲ UNIVERSITETE IR AKADEMIJOJE KRUOPŠČIŲJŲ ŠIO ORDINO NARIŲ 1702 VIEŠPATIES METAIS SPALIO 16 DIENĄ.] 1 p.

Studentų disputų tezės, išspausdintos viename didesnio formato puslapyje. 20 tezių dėstomi bendriausi scholastinės logikos teiginiai. Įrišta kartu su Kriūgerio, šių tezių parengimo vadovo, paskaitomis.

VUB, F 3 — 582.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

KROSNEVIČIUS Baltazaras (Crosnievicius Balthasar, Krośnievicz Baltazar, Krośniewicki, Krosnowiczki, Krosnowski), XVI a. antroje pusėje Vilniuje — 1624, LDK kalvinistų veikėjas, filosofas, teologas, pedagogas. Mokėsi Vilniaus kalvinistų m-loje. 1596—600 studijavo Altdorfo ir Heidelbergo un-tuose. Heidelbergo un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1600), Bazelio un-to teologijos daktaras (1601). 1601 Bazelyje paskelbė savo studento Vilhelmo Pipirelio gintas tezes („Theses logicae de digressionibus a forma syllogismi..."). 1602 gyveno Altdorfe. Apie 1603 tapo Krilovo kalvinistų m-los rektoriumi. 1607—11 Vilniaus kalvinistų m-loje dėstė logiką ir kt. filosofijos disciplinas. Jėzuitams sukurščius prieš kalvinistus minią, 1611 m. liepos 2 d. kartu su savo kolegomis buvo sumuštas. 1612 kalvinistų ministras Biržuose. 1614—17 Vilniaus provincinių sinodų dvasinis vadovas, 1619 po Stanislovo Minvydo tapo distrikto superintendantu. 1623 ministras Vyžūnuose. Rašė įvairaus pobūdžio filosofinius ir teologinius darbus. Aktyviai polemizavo su arijonais ir kontrreformacijos atstovais. Daugelis jo raštų nebuvo paskelbti, rankraščiai yra žuvę arba ligšiol nesuieškoti. Galimas dalykas, kad tebėra nesurastas dar Heidelberge gyvenant sumanytas parašyti stambus veikalas, kritikuojantis sociniečių doktriną. 1625 provincinis sinodas Vilniuje buvo nutaręs išleisti visus Krosnevičiaus raštus, tačiau šis nutarimas liko neįgyvendintas. Krosnevičius gilinosi į gnoseologijos ir logikos problemas, pasisakė prieš aklą autoritarizmą, už tiesos ieškojimą ir įrodinėjimą argumentais. Jo darbai pasižymi dideliu kruopštumu ir precizija. Žavėjosi Aristotelio praktine filosofija, ypač stengėsi išpopuliarinti jo „Politiką", nors pasitenkino tiktai lakoniškai sukonspektavęs šitą veikalą, nepateikęs jokių savo komentarų.

THEOREMATA DE NOTIORIBUS NATURA ET NOBIS: QUAE PRAESIDE PHILIPPO SCHERBIO PUBLICE AD DISPUTANDUM PROPOSUIT BALTHASAR CROSNIEVICIUS LITUANUS, IN ACADEMIA ALTORPHINA, DIE 23. MAII. MDXCVII. [TEOREMOS APIE LABIAU ŽINOMUS DALYKUS, PRIGIMTĮ IR MUS, KURIAS PATEIKĖ VIESAM GYNIMUI LIETUVIS BALTAZARAS KROSNEVICIUS, VADOVAUJANT PILYPUI SERBIJUI, ALTDORFO AKADEMIJOJE 1597 *METŲ* GEGUŽĖS 23 DIENĄ.] — Philippi Scherbii Theses Philosophicae, In unum corpus redactae In Gratiam Studiosorum Nunc Recens editae. Ambergae Typis Johannis Schönfeld. Impensis Johan. Theod. Clain. MDCIII. *(1603)*, p. 165—178.

Dalys: Theoremata De Notioribus Natura Et Nobis. Respond: Balthasar Crosnievicius, 166—176. Parerga, 177—178.

59 Krosnevičiaus gintos logikos ir gnoseologijos tezės. Liečiama aiškumo, abstraktaus ir konkretaus, atskirybės ir universalijų, empirinio ir racionalaus pažinimo santykis, įrodymo sąlygos, jutimų savybės, klaidų žala, logikos dėsniai, žmogaus pažinimo galimybės, priklausančios nuo jo amžiaus, būsenų ir kt. savybių, pažinimo raida, silogizmo savybės, gėrio vertintojas, dievo neprieinamumas pažinimui ir kt. klausimai. Kritikuojamos Aristotelio pažiūros į universalijas, pasisakoma prieš autoritarizmą, už rėmimąsi įrodymuose argumentais. Nurodoma, jog priežastis gali pažinti išminčius. Tezėse remiamasi arba minima Aristotelis, Platonas, Katonas, Tomas Akvinietis, Averojus, Ciceronas, Kvintilianas ir kt.

LSSB, Poligrafijos skyrius, Nr. 36. 70.1.73.

BALTHASARIS CROSNIEVICII LITUANI, DOCTORIS IN OCTO LIBROS POLITICOS ARISTOTELIS INTRODUCTIO. PERIPATETICIS ET RAMEIS STUDIOSIS PROFUTURA. [LIETUVIO DAKTARO BALTAZARO KROSNEVIČIAUS ĮVADAS ARISTOTELIO „POLITIKOS" ASTUONIOMS KNYGOMS, GALĖSIANTIS PADĖTI STUDIJUOJANTIEMS PERIPATETIKUS IR RAMUSĄ.] Noribergae, Typis Christophori Lochneri, MDCIII *(1603), 54 p.*

Detaliai ir kartu lakoniškai su tiksliomis nuorodomis į Aristotelio knygas atpasakojamas Aristotelio „Politikos" turinys, t.y. pagrindinės tezės, problemos, įrodymai ir faktai. Įžangoje autorius nurodo, jog siekia supažindinti su šiuo Aristotelio veikalu kiek galima daugiau skaitytojų, tame tarpe ir tuos, kurie yra blogos nuomonės apie Antikos filosofą. Kreipimesi į skaitytoją apgailestaujama, kad toks puikus veikalas, kaip Aristotelio „Politika", kažkodėl yra ignoruojamas ir primirštas. Vėl pabrėžiamas nusistatymas jį reabilituoti ir išpopuliarinti. Įžangoje taip pat atsispindi etinės autoriaus pažiūros, priklausomybė nuo mecenatų malonės.

LSSB, Kultų istorijos fondas, Nr. 17. 78.2.23.

Lit.: S. Tworek, Szkolnictwo kalwińskie w Małopolsce i jego związek z innymi ośrodkami w kraju i za granicą w XVI—XVII w., Lublin, 1966. H. Barycz, Z dziejów polskich wędrówek naukowych za granicę, Wr.-W.-Kr., 1969. A. Wengerscius, Libri quattuor Slavoniae reformatae, Varsoviae, MCMLXXIII. *(1973).* R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

A. Varanavičius

KRUPSKIS Adomas (Krupski Adamus), 1706.VII.8 Lietuvoje — 1748.III.8 Naugarduke, filosofas jėzuitas. 1723—25 mokėsi Vilniaus un-to poetikos ir retorikos klasėse. 1730 Polocko

jėzuitų kolėgijoje baigė filosofijos studijas, 1735 — Vilniaus un-to teologijos f-tą. 1740—42 Kražių jėzuitų kolegijoje dėstė filosofiją.

LOGICA. [LOGIKA.] Kražių jėzuitų kolegija, 1740—41, 66 f.

Dalys: Clavis ad aperienda scientiarum arcana. Dialectica philosophiae neo-auditoribus in Chodkiewiciano Atheneo Crosensi Collegio anno Domini 1740 porrecta, 1—26. Cursus philosophici pars prima seu logica, 27—66.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, kur glaustai aiškinami tradiciniai scholastikos klausimai.

VUB, F 3 — 1229/I.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Kražių jėzuitų kolegija, 1741—42, 173 f.

Dalys: Cursus philosophici pars prima seu physica. *Disputationes in octo libros Physicorum Aristotelis,* 1—42. Tractatus de anima, 49—65. Tractatus secundus in libros Aristotelis De ortu et interitu, 69—106. Tractatus tertius. In tres libros Aristotelis De anima, sive animastica, 108—157. Disputatio ultima physicae. De elementis et metheoris, 169—173. Cursus philosophici pars tertia seu philosophia transnaturalis. Metaphysica, 45—49, 158—169.

Rankraštinis scholastinės fizikos ir metafizikos paskaitų kursas. Dėstoma tradicinė scholastikos problematika, Naujųjų laikų filosofija neaiškinama.

VUB, F 3 — 1229/II. *R. Plečkaitis*

KRUZIJUS (KRAUZĖ) Florijonas (Crusius Florianus, Crusius Floryan, Krauze Florian, Plungensis Lituanus), XVI a. pab. Plungėje — po 1646 Strašine, gydytojas, filosofas arijonas. Kilęs, kaip manoma, iš liuteronų šeimos. Mokėsi Tilžėje, 1611—14 Karaliaučiuje studijavo graikų k., filosofiją bei mediciną. 1614 pab. medicinos mokslus tęsė Lince, kur suartėjo su J. Kepleriu, nuo 1615 pab.— Strasburge, kur susipažino su Martinu Ruaru ir kt. antitrinitorių veikėjais. 1619—21 namų gydytojas Rastenburge. Grįžęs iš kelionės į Paryžių, Ženevą bei Strasburgą, 1624—28 gyveno Vokietijoje (Regensburge, Erfurte, Leipcige, Niurnberge, Štetine). Kurį laiką buvo apsistojęs Boboviecke, 1632 persikėlė į Dancigą. Gyvendamas Strasburge visokeriopai rėmė J. Keplerį. Žinomi jo laiškai Kepleriui, Ruarui, 1645—46 per Ruarą vykęs susirašinėjimas su prancū-

zų filosofu ir matematiku Martinu Mersenu bei 2 medicininiai traktatai: „Apie vengriškos ligos priežastis ir gydymą“ („De morbi Ungarici causis et curatione“, Linz, 1616) ir „Apie įprastinį galvos skausmą“ („De cephalagia“, Strasburg, 1616). Didžioji jo filosofinių, teologinių traktatų dalis žinoma tik iš F. Bocko bibliografijos („Historia antitrinitariorum“, Regiomonti, 1774). J. Volcogeno įtakoje perėjęs iš liuteronų į arijonus, šalia gydytojavimo užsiiminėjo arijonizmo propaganda. 1633 ir 1637 dalyvavo Rakovo arijonų sinoduose. Sociniečių buvo vadinamas „įžymiuoju filosofu“. Pradžioje garsėjo kaip karštas J. Keplerio idėjų šalininkas, vėliau suabejojo mokslininko veikla. Remdamasis objektyviojo idealizmo bei religijos prielaidomis, ėmė kritikuoti jo darbus. Laikėsi nuomonės, kad tikrojo pažinimo šaltinis, nustatantis kartu ir jo ribas, yra Šv. Raštas.

FLORIANUS CRUSIUS JOANNI KEPLERO. [FLORIJONAS KRUZIJUS JOHANUI KEPLERIUI.] *Laiško gale:* DABAM ARGENTINAE XXIX. JULII STIL. VET. ANNO MDCXVI. [PARAŠIAU STRASBURGE 1616 METŲ LIEPOS 29 DIENĄ PAGAL SENĄJĮ STILIŲ.] — Epistolae Ad Joannem Kepplerum Mathematicum Caesareum scriptae; Insertis Ad Easdem Responsionibus Kepplerianis, Quotquot Hactenus Reperiri Potuerunt: Opus Novum, Quo Recondita Kepplerianae Doctrinae Capita Dilucide Explicantur, Et Historia Literaria In Universum Mirifice Illustratur, Nunc Primum Cum Praefatione De Meritis Germanorum In Mathesin, Introductione In Historiam Literariam Saeculorum XVI. et XVII. Et Jo. Keppleri Vita Jussu Et Auspiciis Caroli VI. Romanor. Imperat. S.A.P.F.V.P.P. Ex Manuscriptis Editum. Cum Ejusdem Sacrae Caes. Majestatis Privilegio Speciali. Anno Aerae Dionysianae MDCCXIIX. *(1718),* p. 620—621. MAB, 947. *(Sutrumpintai toliau:* Epistolae ad J. Kepplerum, 1718).

Laiškas, kuriame reiškiamos etinės bei fizikinės pažiūros. Pasisakoma apie draugystę, kritikuojamos utopinės alchemikų pastangos paversti paprastus metalus į auksą, domimasi medicina, filosofija, minimi įvairūs Europos mokslininkai ir inteligentai, kaip antai: daktaras Papijus, baronas iš Saurau, Megiseras, daktaras Lansijus, M. Bernegeras, daktaras Augerijus, Zalcmanas ir kt. Atsispindi kai kurios laiško autoriaus biografijos detalės, pvz., kad jis yra žemaitis ir kt.

FLORIANUS CRUSIUS JOANNI KEPLERO. [FLORIJONAS KRUZIJUS JOHANUI KEPLERIUI.] *Laiško gale:* DABAM ARGENTINAE V. NON. OCTOBRIS AN. MDCXVI. [PARAŠIAU STRASBURGE 1616 METŲ SPALIO 3 DIENĄ.] — Epistolae ad J. Kepplerum, 1718, p. 621—622.

Reiškiamos pažiūros į draugystę, būgštaujama dėl galimų karų grėsmės, domimasi visuomeniniais, politiniais Europos ir

Azijos įvykiais, švietėjiškai rūpinamasi J. Keplerio raštų leidyba ir platinimu. Atsiskleidžia ryšiai su to meto Europos visuomenės ir mokslo veikėjais.

FLORIANUS CRUSIUS JOANNI KEPLERO. *[FLORIJONAS KRUZIJUS* JOHANUI KEPLERIUI.[*Laiško gale:* DABAM ARGENTINAE III. NON. MART. MDCXVII. [PARAŠIAU STRASBURGE 1617 METŲ KOVO 5 DIENĄ.] — Epistolae ad J. Kepplerum, 1718, p. 622—623.

Laiške, rašytame Bernegero, J. Gringaleto ir savo paties vardu atsispindi pažiūros į draugystę, į etinį žmogaus idealą. Domimasi Keplerio veikalais, jų platinimu.

FLORIANUS CRUSIUS JOANNI KEPLERO. *[FLORIJONAS KRUZIJUS* JOHANUI KEPLERIUI.] *Laiško gale:* DABAM ARGENTINAE <...> CALEND. MAJ. MDCXVII. [PARAŠIAU STRASBURGE <...> 1617 METŲ GEGUŽĖS 1 DIENĄ.] — Epistolae ad J. Kepplerum, 1718, p. 624.

Pranešama, kad Kepleriui į pagalbą atvyksta mokytas ir stropus Gringaletas, kuris galės padėti apskaičiuoti astronomines Rudolfo lenteles, taip pat kad siunčiami knygos „Apie įprastinį galvos skausmą" egzemplioriai Kepleriui, Hizleriui, Špringeriui ir Persijui. Glaustai samprotaujama apie malonumus, naudą, žmogaus likimą. Šalia etinių liečiama gnoseologinė jutiminio pažinimo ir sveiko proto santykio problema.

FLORIANUS CRUSIUS JOANNI KEPLERO. *[FLORIJONAS KRUZIJUS* JOHANUI KEPLERIUI.] *Laiško gale:* DABAM ARGENTINAE XXXI. JAN. STIL. VETER. ANNO INEUNTE MDCXVIII. <...>. [PARAŠIAU STRASBURGE 1618 METŲ SAUSIO 31 DIENĄ PAGAL SENĄJĮ KALENDORIŲ.] — Epistolae ad J. Kepplerum, 1718, p. 624—627.

Remiantis antropocentrinėmis, geocentrinėmis bei religinėmis koncepcijomis, polemizuojama su heliocentrinėmis Keplerio pažiūromis, kurios grindžiamos Aristarcho bei M. Koperniko įrodinėjimais. Nors iš dalies ir pripažįstama patyrimo reikšmė, tačiau pagrindiniu tiesos kriterijumi laikomas Šv. Raštas. Kritikuojama dviejų tiesų teorija, dėstomos kreacionistinės pažiūros. Remiamasi Aristoteliu, Zoroastru, Hermesu Trismegistu, Šv. Raštu.

FLORIANUS CRUSIUS JOANNI KEPLERO. *[FLORIJONAS KRUZIJUS* JOHANUI KEPLERIUI.] *Laiško gale:* DABAM RASTENBERGAE DIE XIII. JANUARII MDCXIX. [PARAŠIAU RASTENBURGE 1619 METŲ SAUSIO 13 DIENĄ.] — Epistolae ad J. Kepplerum, 1718, p. 627—628.

Domimasi kalvinistų ir katalikų santykiais, astronominiais Keplerio raštais, jų platinimo reikalais.

FLORIANUS CRUSIUS JOANNI KEPLERO. *[FLORIJONAS KRUZIJUS* JOHANUI KEPLERIUI.] *Laiško gale:* DIE XXIII. FEBR. MDCXIX. [1619 METŲ VASARIO 23 DIENĄ.] — Epistolae ad J. Kepplerum, 1718, p. 628—629.

Atsispindi etinės pažiūros į draugystę, į veiklos tikslingumą bei motyvus, taip pat kai kurios gnoseologinės pažiūros. Abejojama dėl heliocentrinės Keplerio hipotezės įrodymo galimumo, domimasi jo raštais ir jų leidyba.

FLORIANUS CRUSIUS JOANNI KEPLERO. *[FLORIJONAS KRUZIJUS* JOHANUI KEPLERIUI.] *Laiško gale:* DABAM RASTENBERGAE DIE XIII. OCTOBRIS ANNO MDCXIX. [PARAŠIAU RASTENBURGE 1619 METŲ SPALIO 13 DIENĄ.] — Epistolae ad J. Kepplerum, 1718, p. 630—635.

Filosofinio turinio laiškas, kuriame analizuojama dvasios ir materijos santykis, kiekybės ir kokybės santykis bei žmogiškojo pažinimo galimybės. Laikomasi objektyviojo idealizmo bei krikščioniškojo kreacionizmo koncepcijų. Kritikuojamos gnoseologinės bei ontologinės Keplerio pažiūros, naujoviškai aiškinančios visatos jėgas bei sandarą. Žmogus traktuojamas kaip mikrokosmosas. Remiamasi Šv. Raštu, vartojama scholastinė argumentacija. Fragmentiškai atsispindi kai kurios etinės pažiūros, pvz., įsitikinimas žmogaus moraliniu smukimu.

FLORIANUS CRUSIUS JOANNI KEPLERO. *[FLORIJONAS KRUZIJUS* JOHANUI KEPLERIUI.] *Laiško gale:* DABAM GENEVAE RAPTIM DIE 5/15 MAJI MDCXXI. [PARAŠIAU ŽENEVOJE 1621 METŲ GEGUŽĖS 5/15 DIENĄ PASKUBOMIS.] — Epistolae ad J. Kepplerum, 1718, p. 635—636.

Rašoma apie neramumus Austrijoje ir Vokietijoje, apie karo grėsmę, verčiančią vykti į Prancūziją. Glaustai komentuojama T. Kampanelos knyga apie pojūčius, kurioje nagrinėjama ontologinė „visų daiktų sielos" problema. Laiško autorius žaismingai vadina save „Lietuvos meška" (Ursus Lituanus). Domimasi Keplerio veikalais, matosi palaikomi geri santykiai su mokslininko šeima.

FLORIANUS CRUSIUS JOANNI KEPLERO. *[FLORIJONAS KRUZIJUS* JOHANUI KEPLERIUI.] *Laiško gale:* DABAM CALAMO CELERI ARGENTINAE XV. NOVEMBRIS STIL. NOV. MDCXVI. [PARAŠIAU GREITA PLUNKSNA STRASBURGE 1616 *(1621)* METŲ LAPKRIČIO 15 DIENĄ PAGAL NAUJĄJĮ STILIŲ.] — Epistolae ad J. Kepplerum, 1718, p. 636—638.

Piktinamasi neramumais Paryžiuje, moraliniu miesto gyventojų pakrikimu, abejojama tobulo gamtos reiškinių pažinimo galimybėmis. Domimasi Keplerio raštais, Kampanelos filoso-

fija, medicinos klausimais, aprašomi savarankiški gamtos reiškinių (saulės eklipsės), paminėtų Keplerio knygose, stebėjimai, piktinamasi blogiu, įsigalėjusiu žemėje dėl žmogaus polinkio į blogį. Aštriai iš protestantiškų pozicijų kritikuojama katalikybė. Palankiai vertinami Prancūzijos kalvinistai (hugenotai). Kepleris raginamas susidomėti religiniais klausimais ir, užuot aiškinus šio pasaulio harmoniją, išleisti veikalą apie evangeliškąją harmoniją.

Lit.: L. Chmaj, Arjanin żmudzki Crusius a Kepler (1614—1621). — „Reformacja w Polsce", rocz. 2, 1922, Nr. 8, s. 272—280.

A. Varanavičius

KULVIETIS Abraomas (Culvensis Abrahamus, Kulwa, Kulwieć, Abraham aus Kulva, Kulva, Kulwiskis, Kulviškis), apie 1510 Kulvoje — 1545.VI.6 ten pat, vienas lietuvių raštijos pradininkų, reformacijos bei humanizmo idėjų skelbėjas, pedagogas, teisininkas. 1528—37 studijavo Krokuvos, Liuveno (?), Vitenbergo, Leipcigo, Sijenos ir vėl Vitenbergo un-tuose. Pastarajame klausėsi M. Liuterio ir P. Melanchtono, o Liuvene — E. Roterdamiečio (?) paskaitų. Sijenos un-te gavo teisės mokslų daktaro, Vitenbergo — teologijos daktaro laipsnius. Gerai mokėjo lietuvių, lenkų, lotynų, vokiečių, graikų, hebrajų k. 1539 įsteigė pirmąją Vilniuje aukštesniąją m-lą, turėjusią 60 mokinių. Už reformacijos idėjų platinimą persekiojamas, 1542 išvyko į Prūsiją, tapo hercogo Albrechto patarėju. Karaliaučiaus aukštosios m-los — partikuliaro vedėjas. 1544 m-lą perorganizavus į un-tą, graikų ir hebrajų k. profesorius un-te. Turėjo turtingą b-ką. 1543 paskelbė visuomeninės filosofinės minties požiūriu vertingą atvirą laišką karalienei Bonai „Tikėjimo išpažinimas". Susilpnėjus reformatų persekiojimui, 1545 grįžo į Lietuvą. Disputavo su katalikais. Spėjama, kad mirė džiova. Reformacijos šalininkas, aktyviai propagavo liuteronybę. Pasisakė už teisingesnius ir humaniškesnius santykius LDK, kritikavo vyriausybę už išsilavinusių žmonių nevertinimą, už nerūpestingą pažiūrą į naudą, kurią jie gali suteikti valstybei. Smerkė teisėjų nemokšiškumą, neteisingumą. Kaltinimus ir priekaištus be įrodymų vadino šmeižtu. Neigiamai vertino celibatą, tačiau pasisakė už dievobaimingumą ir drausmę. Aštriai kritikavo katalikų dvasininkų gobšumą, garbės troškimą, tamsumą, reikalavo pagerinti mokymą m-lose, duoti nemokamą išlaikymą neturtingiems mokiniams, reformacijos idėjų dvasia ragino grįžti prie senosios bažnyčios tradicijų.

CONFESSIO FIDEI ABRAHAMI CULVENSIS, SCRIPTA AD SERENISSIMAM REGINAM POLONIAE ETC. [ABRAOMO KULVIEČIO TIKĖJIMO IŠPAŽINIMAS, PARAŠYTAS ŠVIESIAUSIAJAI LENKIJOS KARALIENEI IR T.T.] — Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogthums Preußen. Herausgegeben von Paul Tschackert. Bd. 3. Urkunden, 2 Theil, 1542 bis 1549. Leipzig. 1890, 54—57. *Pirmoji publikacija:* Regiomonti, 1543, 6 p. *Lietuviškas vertimas kn-se:* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, V., 1957, p. 476—478; J. Jurginis, Istorija ir poezija, V., 1969, p. 58—63.

Dėstomos reformacinės pažiūros, polemizuojama su katalikybės šalininkais. Liečiami teisingumo ir humaniškumo, taip pat kultūros, etikos, politikos klausimai. Atsispindi didelė autoriaus erudicija.

Lit.: T. Wotschke, Abraham Culvensis.— „Altpreussische Monatsschrift", Bd. 42, Königsberg in Pr., 1905, S. 153—252. J. Jurginis, Kulviečio laiškas karalienei, kn.: t. p., Istorija ir poezija, V., 1969, p. 58—70.

A. Varanavičius

KUROVSKIS (Bernardus à S. Francisco), Vilniaus trinitorių kolegijos absolventas, 1780 išleidęs filosofijos tezes. Trinitorių ordine vadinosi Šv. Pranciškaus Bernardas.

PROPOSITIONES PHILOSOPHICAE COMMUNIORI ERUDITORUM CALCULO IN SCHOLIS RECEPTAE QUAS PERANTIQUA GENERIS NOBILITATE, NOBILIUMQUE IMAGINUM CELEBRITATE ILLUSTRISSIMO HONORUM MAGNITUDINE, GESTORUM GLORIA, ATQUE VIRTUTUM MERITO REVERENDISSIMO DOMINO THOMAE ZIENKOWICZ EPISCOPO ARIOPOLITANENSIUM, PERINDE AC VILNENSIUM SUFFRAGANEO EXCELLENTISSIMO PUBLICO AMORIS DECRETO, IUSTIAQUE SUFFRAGIO M. D. L. SECRETARIO PRAESTANTISSIMO, PRAESTANTISSIMI IN REGNO POLONIAE ORDINIS ALBAE AQUILAE EQUITI SPECTATISSIMO VILNENSIS CAPITULI ECCLESIAE CATHEDRALIS PRAELATO DECANO PERQUAM INSIGNI NOSTRAE PROVINCIAE PER POLONIAM MG. D. L. DIFFUSAE PATRONO BENEVOLENTISSIMO IN PERENNE OBSEQUENTISSIMI SEMPERQUE DEVOTI ANIMI MONUMENTUM NUNCUPATAS. PRO OBTENTO IN SCHOLIS MORE, PUBLICE IN COLLEGIO VILNENSI ANTECOLLENSI ORDINIS SANCTISSIMAE TRINITATIS DE REDEMPTIONE CAPTIVORUM DEFENDENDAS SUSCEPIT PATER BERNARDUS A. S. FRANSISCO PHILOSOPHIAE AUDITOR QUARTO NONAS JULII 1780. [FILOSOFIJOS TEIGINIAI <...>, LAIKANTIS MOKYKLŲ PAPROČIO, ŠVENTOSIOS TREJYBĖS BELAISVIŲ IŠPIRKIMO ORDINO VILNIAUS ANTAKALNIO KOLEGIJOJE GINDAMAS, TVIRTINA TĖVAS ŠV. PRANCIŠKAUS BERNARDAS, 1780 M. LIEPOS 7 D.] 62 p.

Tezės gintos greičiausiai laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaro laipsniui įgyti. Viso paskelbta 68 tezės: 1—7 — filosofijos įvado, 8—18 — logikos, 19—26 — ontologijos, 27—29 — kosmo-

logijos, 30—34 — psichologijos, 35—37 — natūralinės teologijos, 38—57 — bendrosios fizikos, 58—68 — specialiosios fizikos. Dėstomi Naujųjų laikų filosofijos ir gamtos mokslų bendriausi teiginiai, suderinti su teologija.

VUB, Z 21 $\frac{7}{375}$. *R. Plečkaitis*

KUŠELIS Juozas (Kuszel Jozephus), Vilniaus pijorų kolegijos moksleivis, apie 1770 išleidęs filosofijos tezes.

PROPOSITIONES PHILOSOPHICAS NOMINI ET HONORI ILLUSTRISSIMI, EXCELLENTISSIMI AC REVERENDISSIMI DOMINI ALEXANDRI HORAIN EPISCOPI HIERENENSIS, SUFFRAGANEI SAMOGITIAE, PRAELATI ARCHIDIACONI CATHEDRALIS VILNENSIS NUNCUPATAS PUBLICE DEFENDENDAS EXPONIT FACTA OMNIBUS ARGUMENTANDI POTESTATE JOSEPHUS KUSZEL DE CLER: REGUL: SCHOL: PIARUM PHILOSOPHIAE ET MATHESEOS AUDITOR. [ŠVIESIAUSIOJO, PRAKILNIAUSIOJO BEI PAGARBIAUSIOJO VALDOVO ALEKSANDRO HORAINO, HIRENIJOS VYSKUPO, ŽEMAITIJOS SUFRAGANO, PRELATO, VILNIAUS KATEDROS ARCHIDIAKONO, VARDUI IR GARBEI SKIRTUS FILOSOFIJOS TEIGINIUS VIEŠAI GINDAMAS IŠDĖSTO VISA ĮRODYMO GALYBE JUOZAS KUŠELIS, PIJORŲ KLIERIKAS, FILOSOFIJOS IR MATEMATIKOS KLAUSYTOJAS.] Typis S. R. M. P. P. Franciscanorum. Vilnae. *Apie 1770 m.*, 29 p.

Vilniaus pijorų kolegijos absolvento Kušelio tezės, skirtos greičiausiai filosofijos laipsniui įgyti. Viso 30 tezių: 1—4 skirtos bendriausiems metafizikos klausimams, 5—12 — ontologijai, 13—26 — psichologijai, 27—30 — natūralinei teologijai. Dėstomos Naujųjų laikų filosofinės pažiūros, suderintos su teologija, neigiamas T. Hobso ir Dž. Loko materializmas.

VUB, IV—22678. *R. Plečkaitis*

L

LACHNICKIS Ignas (Lachnicki Ignatius), Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventas, 1772 išleidęs filosofijos tezes.

PROPOSITIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA SUB AUSPICIIS ILLUSTRISSIMI AC EXCELLENTISSIMI DOMINI DOMINI STANISLAI ODACHOWSKI SUPREMI TRIBUNALIS MAGNI DUCATUS LITVANIAE MARESCHALLI TIVUNI DYRVIANENSIS PRAEFECTI BOTOCENSIS ET TELSENSIS EQUITIS ALEXANDRI NEVIENSIS ETC. ETC. ETC. A PERILLUSTRI MAGNIFICO DOMINO IGNATIO LACHNICKI FILIO THESAURARII VILKOMIRIENSIS AA. LL. ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO ANNO STUDIORUM SUORUM ULTIMO EXEUNTE IN ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS JESU DEFENDENDAE. PRAESIDE R. P. JOANNE ERDMANN E SOCIETATE JESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE, EIUSDEMQUE PROFESSORE, AC INCLYTAE FACULTATIS PHILOSOPHICAE SENIORE ANNO 1772 MENSE MAJO DIE 24. [VISOS FILOSOFIJOS TEIGINIAI <...>, GINTI VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE ŠVIESIAUSIOJO KILMINGOJO PONO, UKMERGĖS IŽDININKO SŪNAUS, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRO IGNO LACHNICKIO, BAIGIANT PASKUTINIUOSIUS STUDIJŲ METUS. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI JONUI ERDMANUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI IR TO PATIES DALYKO PROFESORIUI BEI GARSIOJO FILOSOFIJOS FAKULTETO SENJORUI, 1772 METŲ GEGUŽĖS MĖNESIO 24 DIENĄ.] 50 p.

Tezės greičiausiai skirtos laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaro laipsniui įgyti. Išdėstyta 109 tezės: 2 logikos, 6 ontologijos, 4 kosmologijos, 5 psichologijos, 9 natūralinės teologijos, 69 fizikos, 14 moralinės filosofijos. Dėstoma naujųjų laikų filosofijos ir gamtos mokslų bendriausi teiginiai, minimi naujausi gamtamoksliniai pasiekimai. Naujųjų laikų filosofijos teiginiai derinami su teologija, moralės filosofijos tezėse yra scholastikos apraiškų. Tezės visiškai tokios pačios, kaip ir unto absolvento J. Stravinskio: VUB, IV — 23140.

VUB, IV — 21800. *R. Plečkaitis*

LASICKIS Jonas (Lasicius Iohannes, Lasitius, Lasiczki, Łasicki Jan), apie 1534 Lasicės kaime — 1605 (?) Zaslavlyje, istori-

kas, publicistas, religinis polemistas. Mokėsi greičiausiai Vilniuje arba Poznanėje. Daug kartų, dažniausiai kaip didikų vaikų guvernantas, keliavo po V. Europą, mokėsi įvairiose Vokietijos, Šveicarijos, Prancūzijos, Italijos, Anglijos, Čekijos, Belgijos m-lose ir un-tuose, palaikė plačias pažintis su aplankytų kraštų mokslininkais, reformacijos veikėjais, kultūros atstovais. Aktyvus visuomeninio gyvenimo dalyvis. LDK iždininko J. Glebavičiaus pakviestas vaikų mokytoju, 1582 įsikūrė Lietuvoje, gyvendamas tai Vilniuje, tai Glebavičiaus dvare Zaslavlyje. Čia praleido vaisingiausiąjį savo gyvenimo laikotarpį. Kalvinistinės-liuteroniškosios reformacijos šalininkas, polemizavęs su antitrinitoriais, unitais, jėzuitais (F. Socinu, P. Skarga, A. Posevinu ir kt.). Propagavo Čekijos Brolių ir kalvinistų susivienijimo idėją, linko į religinę toleranciją, stengėsi palaikyti ryšius su įvairių religinių srovių atstovais. Sielos nemirtingumo, pasaulio kilmės ir kt. klausimais laikėsi tradicinių krikščionybės pažiūrų. Žavėjosi Čekijos Brolių disciplina, moraliniu rigorizmu. Visuomeninės filosofinės pažiūros atsispindi laiškuose, gausiuose poleminiuose raštuose, istoriniuose veikaluose. Svarbiausieji darbai: „Dancigiečių pralaimėjimas" (1577), „Lenkų įsiveržimo į Valachiją istorija" (1578), „Apie narsiausiojo karaliaus Stepono valdymo pradžią" (1581), „Čekijos Brolių atsiradimo ir darbų istorija" (1649). Lietuvių kultūrai labai svarbus rašinys „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus" (1615), kuriame pateikiama nemaža žinių apie pagoniškąjį lietuvių tikėjimą, mitologiją, apeigas ir papročius. Šiomis žiniomis vėliau naudojosi M. Pretorijus, T. Narbutas, S. Stanevičius, V. Sirokomlė, kt. mokslininkai ir rašytojai.

IOHAN. LASICII POLONI, DE DIIS SAMAGITARUM CAETERORUMQUE SARMATARUM, ET FALSORUM CHRISTIANORUM. [JONO LASICKIO, LENKO, APIE ŽEMAIČIŲ, KITŲ SARMATŲ BEI NETIKRŲ KRIKŠČIONIŲ DIEVUS.] — J. Lasickis, Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus, V., 1969, p. 35—51. *Lietuviškas vertimas ten pat,* p. 13—34. *Pirmoji publikacija: Michalonis Lituani* De moribus Tartarorum, Lituanorum et Moschorum, Fragmina X. multiplici Historia referta. Et, Johan. Lasicii Poloni De Diis Samagitarum, caeterorumq. Sarmatarum, et falsorum Christianorum, Item de religione Armeniorum. Et de initio Regiminis Stephani Batorij. Nunc primum per I. Iac. Grasserum, C. P. ex Manuscripto Authentico edita. Basileae, Apud Conradum Waldkirchium. M. DC. XV. *(1615),* p. 42—58. MAB, Mf. 125, Mf. 823. *(Sutrumpintai toliau:* M. Lituanus et J. Lasicius, Basileae, 1615).

Supažindinama su pagoniška žemaičių religija, apeigomis, pa-

pročiais. Atsispindi paprotinė moralė bei iš jos plaukiančios elgesio normos. Nežiūrint kai kurių faktinių netikslumų, tai vienas svarbiausių šaltinių lietuvių mitologijai tyrinėti. Prokalvinistinė autoriaus pozicija menkai tepasireiškia, ją liudija pagoniškų dievų ir katalikiškųjų šventųjų garbinimo sugretinimas, šito garbinimo kritika.

IOHANNIS LASICII, DE INITIO REGIMINIS STEPHANI REGIS FORTISSIMI. [JONO LASICKIO APIE NARSIAUSIOJO KARALIAUS STEPONO VALDYMO PRADŽIĄ.] — M. Lituanus et J. Lasicius, Basileae, 1615, p. 61—64.

Didaktiškai vertinami įvairūs Lietuvos ir Lenkijos visuomeninio gyvenimo reiškiniai. Pasisakoma už tvirtą karaliaus valdžią.

IOANNES LASICIUS POLONUS, GENEROSO DOMINO ANDREAE VOLANO IN BIUTISKI GENTE POLONO, SECRETARIO REGIO LONGE DOCTISSIMO. [JONAS LASICKIS, LENKAS, KILMINGAM PONUI ANDRIUI VOLANUI, KILME LENKUI, LABAI MOKYTAM KARALIAUS SEKRETORIUI, Į BIJUTIŠKES.].— Andreae Volani Libri Quinque. Contra Scargae Iesuitae Vilnensis Septem, Missae Sacrificiique Eius Columnas: et Librum 12. artium Zvingliocalvinistarum. Quibus is, veritatem doctrinae Apostolicae, et Sanctae veteris Ecclesiae, de Sacramento coenae Domini evertere studet. Adiecta est tam Volani, quam purę religionis sectatorumque eius adversus Ant. Possevinum Iesuitam Romanum defensio, ubi Roma Babylon esse ostenditur. Auctore Iohanne Lasicio Polono, ad M. Do. Hiero. Filipowski. Vilnae. Typis et sumptibus Illustris ac Magnifici Domini Do. Ioannis Hlebovicij, Castellani Minscensis, Mag. Duc. Lituaniae supremi Thesaurarij, Upitensis Capitanei etc. Per Danielem Lancicium, Anno Domini. 1584. *P. XXI—XXXI.* (*Sutrumpintai toliau:* A. Volani Libri Quinque, Vilnae, 1584).

Palaikomas polemizuojantis su jėzuitais A. Volanas. Pasisakoma kai kuriais visuomeniniais, etiniais klausimais, skatinama knygų leidyba. Remiamasi Augustino veikalu „Apie dievo valstybę", Šv. Raštu.

MAB, $\frac{\text{L—16}}{\text{1—20}}$.

IOHAN: LASICII POLONI, PRO VOLANO ET PURIORE RELIGIONE, DEFENSORIBUSQUE EIUS, ADVERSUS ANTONIUM POSSEVINUM SOCIUM IESU, SCRIPTUM APOLOGETICUM. [JONO LASICKIO, LENKO, APOLOGETINIS RAŠINYS UŽ VOLANĄ BEI GRYNESNĘ RELIGIJĄ, TAIP PAT UŽ JOS GYNĖJUS, PRIEŠ JĖZUITĄ ANTANĄ POSEVINĄ.] Vilnae, 1584, *VI+153+18 p. Išspausdinta ir įrišta kartu su kn.:* A. Volani Libri Quinque. Vilnae, 1584.

Dalys: Magnifico Domino D. Hieronymo Philipowski, Striensi, Nurensi, Ostroviensique Capitaneo, et dapum regiarum supremo structori, summe honorando: Iohannes Lasiczki felicem et

diuturnam vitam â Deo precatur, II—VI. Johan: Lasicii Poloni, Pro Volano Et Puriore Religione, Defensoribusque eius, adversus Antonium Possevinum socium Iesu, Scriptum Apologeticum, 1—153. Index Rerum <...>, 1—16. Errata Typographica <...>, 17—18.

Poleminis traktatas, kuriame ginamos reformatų, daugiausia kalvinistų, idėjos, kritikuojama katalikybė. Liečiami politinės, teisinės, religinės minties klausimai, remiamasi Lietuvos, Lenkijos ir kt. Europos kraštų istorijos faktais. Atsispindi estetinės pažiūros, didelė autoriaus erudicija. Naudojamasi Antikos, Viduramžių, Renesanso autorių veikalais, Šv. Raštu. Pateikiami kai kurie autobiografiniai bei Volano biografijos duomenys.

MAB, $\frac{L—16}{1—20}$.

JOHANNIS LASITII NOBILIS POLONI, DE ECCLESIASTICA DISCIPLINA, MORIBUSQUE ET INSTITUTIS, FRATRUM BOHEMORUM MEMORABILIA CONTINENS. CUM ADMONITIONIBUS AD RELIQUIAS ISTIUS ECCLESIAE, ET ALIOS, JOH. A. COMENII. [JONO LASICKIO, KILMINGO LENKO, ATMINTINI DALYKAI APIE ČEKIJOS BROLIŲ BAŽNYTINĘ DRAUSMĘ, PAPROČIUS IR INSTITUTUS. SU JONO AMOSO KOMENSKIO PRISIMINIMAIS APIE ŠIOS BAŽNYCIOS LIEKANAS IR KITKĄ.] Amstelaedami, Apud Joannem Ravesteinium Civitatis et Illustris Scholae Typographum, MDCLX. (1660), 224 p. *Pirmoji publikacija:* Historiae De Origine et Rebus gestis Fratrum Bohemicorum, Liber Octavus, qui est De Moribus et Institutis Eorum. Ob praesentem rerum statum seorsim editus. Adduntur tamen reliquorum VII Librorum argumenta et particularia quaedam Excerpta. Atq; in gratiam Fratrum Polonorum de prima Ecclesiarum Fratrum in Polonia origine succincta narratio. *Lesnae.* Anno M. DC. XL. IX. *(1649), 22+392+4* p.

Dalys: Fraternitatis Bohemicae, è patria dispersae, fidis Reliquiis. Salutem, et in castigationibus divinis divina solatia, precatur. J. A. Comenius, 3—12. *J. Lasickio veikalo apie Čekijos Brolius VIII kn., suskirstyta į XXXIII skyrius,* 13—150. Testimonia Quaedam de Ordine Ac Disciplina: Tum in genere, tum quomodo in Unitate Fratrum Boh. in usu fuêre *(parašė J. Komenskis),* 151—224.

Stambiausio Lasickio veikalo „Čekijos brolių atsiradimo ir darbų istorija" („Historiae de origine et rebus gestis Fratrum Bohemicorum <...>"), parašyto apie 1581—99, VIII knyga. Pagrindinis Čekijos Brolių bendruomenės istorijos šaltinis. Liečiami politinės, teisinės, etinės minties klausimai, svarstomos kai kurios filosofinės problemos, gausu palyginimų ir sugretinimų. Reformacinės Čekijos Brolių idėjos, veikla vertinama pa-

lankiai, žavimasi moraliniais bendruomenės principais, tvarkingu gyvenimo būdu. Atsispindi didelė autoriaus erudicija.

VUB, III—4081.

Lit.: T. Wotschke, Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen.— „Archiv für Reformationsgeschichte", Ergänzungsband III, Leipzig, 1908, S. 300—304; 322—324. **T. p.**, Johann Lasitius. Ein Beitrag zur Kirchen- und Gelehrtengeschichte des 16. Jahrhunders.—„Zeitschrift für slavische Philologie", Bd. 2, Leipzig, 1925, S. 77—104; 442—471. J. Jurginis, Dievų ieškotojas ir jo kritikai, kn.: **t. p.**, Istorija ir poezija, V., 1969, p. 71—92. X. Barycz, Jan Łasicki, Wr.-W.-Kr.-Gd., 1973.

A. Varanavičius

LAŠCAS Martynas (Łaszcz Marcin), 1551.XI.11 Kališe — 1615.V.24 Krokuvoje, kontrreformacijos ideologas, jėzuitas. Mokėsi Kališo m-loje, 1571—74 — Vilniaus jėzuitų kolegijoje. 1576—79 pamokslininkavo, ėjo m-los direktoriaus pareigas Pultuske, nuo 1579 pabaigos pamokslininkas Poznanėje. 1590—93 Liublino jėzuitų kolegijos vicerektorius. Nuo 1593 — pamokslininkas Vilniuje, nuo 1595 — Krokuvoje, 1601—06 jėzuitų ordino namų vyresnysis, vėliau pamokslininkas Torunėje. Nuo 1609 pamokslininkas, nuo 1613 profesų namų vyresnysis Krokuvoje. Religinio fanatizmo propaguotojas, kovojęs su reformacija ne tiek argumentų, kiek asmeninių išpuolių bei intrigų pagalba, įvairiais būdais kompromitavęs savo priešininkus. Parašė nemaža teatrinių dialogų, poleminių traktatų, straipsnių. Savo raštus pasirašinėjo slapyvardžiais: Jan Gurski, Mikołaj Issiora, Jan Paulus, Grzegorz Piotrowski, Jan Przylepski, Piotr Skarga, Wojciech Słupski, Maciej Szałajski, Marcin Tworzydło, Szczęsny Żebrowski.

OKULARY NA ZWIERCIADLO NABOZENSTWA CHRZESCIANSKIEGO W POLSZCZE. POCZĄWSZY OD PRZYSTANIA POLAKOW NA WIARĘ CHRZEŚCIAŃSKĄ, AŻ DO TERAZNIEYSZEGO ROKU 1594. PRZEZ KSIĘDZA MARCINA TWORZYDŁA WYDANE. [ZVILGSNIS Į KRIKŠČIONIŠKŲ PAMALDŲ VEIDRODĮ LENKIJOJE. PRADĖJUS NUO TADA, KAI LENKAI PRIĖMĖ KRIKŠČIONIŠKĄ TIKĖJIMĄ, IKI DABARTINIŲ 1594 METŲ. KUNIGO MARTYNO TVOZYDLO IŠLEISTI.] W Wilnie. Przez Chrysztofa Wolbramczyka. Roku M. D. XC. IIII, 42 k.

Įrodinėjama, jog arijonų judėjimas yra atsiradęs istoriškai. Kaip vieninteliai teisingi reformacinėms pažiūroms priešpastatomi katalikiškosios teologijos teiginiai.

VUB, RC 27.

RECEPTA NA PLASTR CZECHOWICA MINISTRA NOWOKRZCZENSKIEGO, PRZEZ SCZĘSNEGO ZĘBROWSKIEGO WYDANA. [RECEPTAS NAUJAKRIKŠČIO MINISTRO ČECHOVICO PRASIMANYMAMS, ŠČENSNIO ŽEBROVSKIO IŠLEISTAS.] W Krakowie, w Drukarni Lazarzowey, Roku Pańskiego 1597. 106 p.

Kritikuojamos etinės ir antropologinės M. Čechovičiaus pažiūros. Pažiūra į sielos mirtingumą susiejama su materialistiniais epikūrizmo elementais. Joje įžiūrima ateistinė tendencija, suartinanti arijonus su ateistu Loveika.

MAB, $\frac{P—16}{1—120}$.

WYIAWIENIE NIEWSTYDU ARIAŃSKIEGO, PRZEZ X. IANA GURSKIEGO. [ARIJONŲ BEGĖDIŠKUMO IŠAIŠKINIMAS, PARAŠĖ KUN. JONAS GURSKIS.] — Zawstydzenie Nowych Arianow, y Wzywanie ich do Pokuty, y wiary Chrześćiańskiey, Od X. Piotra Skargi Societatis Iesu. Ktore iż chćiał znieść Pan Hieronym Moskorzewski. Znowu ie wydaie X. Ian Gurski. Z pokazaniem wielkiego niewstydu Ariańskiego, ktore się tu przyłożyło. Acz też y sam X. Skarga drugie zawstydzenie, odpor daiąc P. Moskorzewskiemu, wydał. W Krakowie, w Drukarni Mikołaia Loba, Roku Pańskiego, 1608. s. 97—209.

Pateikiama šešiolika arijonų bedieviškumo įrodymų. Ypač aštriai puolami socialiniai ir ontologiniai jų teiginiai. Polemikos smaigalys nukreiptas prieš arijoną J. Moskožovskį.

MAB, $\frac{P—17}{172}$. *I. Vasilevskienė*

LAŠKIS Petras (Laski, Laschi, Laszki Petrus), 1728.I.31 — ?, filosofas, teologas jėzuitas. 1760 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Kražiuose, Mituvoje, Žodiškėse, Braunsberge, Slonime dėstė poetiką, retoriką, filosofiją ir teologiją. 1765—68 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1765), kanonų teisės daktaras (1773).

INSTITUTIONES METAPHYSICES CONSCRIPTAE SUB DIGNISSIMO PROFESSORE REVERENDO PATRE PETRO LASCHI SOCIETATIS IESU ANNO DOMINI 1766 IN ALMA ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI. [PAGRINDINIAI METAFIZIKOS TEIGINIAI, RAŠYTI, DĖSTANT ĮŽYMIAJAM PROFESORIUI, REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI PETRUI LAŠKIUI 1766 VIEŠPATIES METAIS VILNIAUS AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE.] 150 f.

Dalys: Institutiones metaphysicae prolegomena, 2. Ontologia, 2—62. Cosmologia generalis, 63—76. Psychologia, 76—138. Theologia naturalis, 139—150.

Rankraštinis filosofijos kursas. Metafizikos paskaitos, skaitytos 1766—67. Aiškinamos R. Dekarto, I. Niutono, G. Leibnico, Ch. Volfo ir Naujųjų laikų mokslo bei filosofijos atstovų pažiūros.

VUB, F 3—677.

PHYSICA GENERALIS DUABUS PARTIBUS COMPRENSA NEMPE ALTERA DE NATURA CORPORIS NATURALIS, PROPRIETATIBUSQUE, TUM GENERALIBUS, TUM PARTICULARIBUS. ALTERA DE MOTUS CORPORUM TAM SOLIDORUM, QUAM FLUIDORUM. CONSCRIPTA SUB DIGNISSIMO PROFESSORE REVERENDO PATRE PETRO LASCHI SOCIETATIS IESU ANNO DOMINI 1767 IN ALMA ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI. [BENDROJI FIZIKA, IŠDĖSTYTA DVIEJOSE DALYSE, BŪTENT, VIENA APIE GAMTOS KŪNO PRIGIMTĮ IR BENDRĄSIAS BEI SPECIALIĄSIAS SAVYBES. KITA APIE KIETŲ IR SKYSTŲ KŪNŲ JUDĖJIMĄ. UŽRAŠYTA, DĖSTANT ĮŽYMIAJAM PROFESORIUI, REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI PETRUI LAŠKIUI 1767 METAIS VILNIAUS AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE.] 235 f.

Dalys: Prolegomena ir physicam, 3. Physicae generalis pars prima. De natura corporis naturalis et proprietatibus tum generalibus tum particularibus, 3—168. Physicaes generalis pars altera. De motu corporum gravium tam solidolum, quam fluidorum, 171—229. Index, 230—233. *Brėžiniai,* 234—235.

Rankraštinis gamtos filosofijos paskaitų kursas. Dėstoma naujausios fizikinės teorijos, žymių XVII—XVIII a. mokslininkų pasiekimai, visa tai derinant su scholastinėmis pažiūromis.

VUB, F 3—678. *R. Plečkaitis*

LAURINAVIČIUS Joakimas (Ławrynowicz Ioachimus), filosofas, teologas dominikonas. 1787—89 Raseinių dominikonų m-loje dėstė filosofiją ir matematiką.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Raseinių dominikonų m-la, 1787—89, 239 f.

Dalys: Institutiones logicae principiis veterum ac recentiorum philosophorum mentique divi Thome Aquinatis angelici ecclesiae doctoris conformes, a reverendo patre sacrae theologiae lectore actuali philosophiae et matheseos professore fratre Joachimo Ławrynowicz traditae in conventu Rosieynensi <...> anno Domini 1787, 1—54. Institutiones metaphysicae, 56—122: Dissertatio prima complectens ontologiam, 58—78. Dissertatio altera complectens cosmologiam, 79—91. Dissertatio tertia complectens psychologiam, 92—110. Dissertatio quarta complectens pneumatologiam seu theologiam naturalem, 111—122. Institutiones physicae, 124—207: Physica generalis, 126—179.

Physica particularis, 180—207. Oratio per disputatione philosophica, 208—239.

Rankraštinis filosofijos kursas. Logikos, metafizikos ir fizikos paskaitos. Dėstomos Naujųjų laikų gamtos mokslo ir filosofijos teorijos. Fizikoje aiškinami I. Niutono nustatytieji gamtos tyrimo metodologiniai principai.

VUB, F 3—855.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

LELEVELIS Joachimas (Lelewel Joachim), 1786.III.21 Varšuvoje — 1861.V.29 Paryžiuje, Vilniaus un-to istorijos profesorius, visuomenės veikėjas. Mokėsi Varšuvos pijorų m-loje, 1804—08 Vilniaus un-te studijavo klasikinę filologiją. Baigęs studijas, 2 m. dėstė istoriją Kremeneco licėjuje. 1815—18 Vilniaus un-to visuotinės istorijos katedros profesoriaus pavaduotojas, žurnalo „Tygodnik Wileński" redaktorius. 1820 Krokuvos un-te įgijo filosofijos daktaro laipsnį. 1822—24 Vilniaus un-to profesorius, idėjinis Filomatų d-jos vadovas. Pašalintas iš un-to, persikėlė į Varšuvą. 1830—31 sukilimo metu sukilėlių vyriausybės narys, Revoliucijos klubo ir Patriotų d-jos pirmininkas. Atstovavo demokratiniam sukilėlių sparnui, kovojo už pažangias socialines reformas. Sukilimui pralaimėjus, 1831 emigravo į Prancūziją, 1833 persikėlė į Belgiją. Emigracijoje vadovavo Lenkų nacionaliniam komitetui, dalyvavo steigiant Tarptautinę demokratų d-ją, propagavo sąjungą su rusų revoliucionieriais. 1847 susipažino su K. Marksu ir F. Engelsu, bendradarbiavo su komunistais. Pritarė 1848 Prancūzijos revoliucijai. Lelevelis — kritinės srovės romantinėje istoriografijoje atstovas, metodologijos novatorius. Vystė visuomenines Ž. Bodeno, N. Makjavelio, Voltero, Š. Monteskjė idėjas, rėmėsi empirine F. Bekono, Dž. Loko, D. Hiumo bei kritine I. Kanto filosofija. „Kultūros istorijos" koncepcija, kurios laikėsi Lelevelis, toliau plėtojo Dž. Pristlio, Ž. Ruso, A. Fergiusono, J. Herderio, I. Kanto, J. Fichtės, F. Šelingo formuluotus kultūros teorijos principus. Visuomeninės Lelevelio pažiūros pagrįstos nacionalinės demokratijos idealais, jos pasižymi antifeodaliniu kryptingumu, lemiamo liaudies masių vaidmens istorijoje pripažinimu.

HISTORYKA. [ISTORIKA.] — J. Lelewel, Dzieła, t. II(1), W., 1964, s. 178—208. *Pirmoji publikacija kn.:* Historyka tudzież o łatwem i pozytecznem nauczaniu historyi. Przez Joachima Lelewela. w Wilnie, 1815, s. 3—79.

Dalys: Jak uważamy historią? 178. Drogi do takiego historii traktowania, 179. Krytyka, 179—183. Etiologika, 183—198. Historiografia, 198—208.

Dėstoma filosofinė istorijos samprata. Nurodomi jos objektas ir subjektas, aptariama istorinių reiškinių determinuotumas, istorinis pasaulėžiūros vaidmuo. Kritikos uždaviniu laikoma istorinių šaltinių tyrimas, ji aiškinanti šaltinių patikimumo ir autentiškumo laipsnį, slypinčią juose mokslinę tiesą. Etiologijos uždavinys — istorinių aplinkybių, turinčių įtakos individų ir tautų gyvenimui, ypatingų istorinių įvykių priežasčių ir pasekmių pažinimas. Ji tiria taip pat ir vidines aplinkybes, slypinčias žmogaus, visuomenės prigimtyje. Istoriografija atkuria tautos gyvenimo visumą, jos santykius su kaimynais, ekonomiką, mokslą, meną, teisę, religiją. Ji tiria visuomenę antropologiniu, arba etnologiniu, statistiniu ir politiniu atžvilgiais. Istorijos mokslo objektas yra individų santykiai su valdžia, grupių, sluoksnių, klasių tarpusavio santykiai, tautos, tautiškumo, visuomeninės laisvės, saugumo ir nepriklausomybės ir kt. problemos.

O ŁATWYM I POŻYTECZNYM NAUCZANIU HISTORII. [APIE SUPRANTAMĄ IR NAUDINGĄ ISTORIJOS MOKYMĄ.] — J. Lelewel, Dzieła, t. II(2), W., 1964, s. 507—525. *Pirmoji publikacija kn.:* Historyka tudzież o łatwem pożytecznem nauczaniu historyi. Przez Joachima Lelewela w Wilnie, 1815, s. 80—126.

Dėstomi programiniai istorijos mokslo metodologijos klausimai, aiškinamas jų taikymas mokslinėje veikloje. Istorija studijuotina politiniu ir filosofiniu atžvilgiais. Istorinis procesas esąs determinuotas. Būtina pabrėžti liaudies vaidmenį istorijoje, išryškinti istorinio proceso pažangą.

O POTRZEBIE GRUNTOWNEJ ZNAJOMOŚCI HISTORII I NA CZYM TA GRUNTOWNOŚĆ ZALEŻY. [APIE IŠSAMAUS ISTORIJOS PAŽINIMO REIKMĘ IR NUO KO TAS ISSAMUMAS PRIKLAUSO.] — J. Lelewel, Dzieła, t. II(2), W., 1964, s. 526—546. *Pirmoji publikacija:* „Tygodnik Wileński", t. 3, 1817, Nr. 56, s. 33—46, Nr. 57, s. 49—62, Nr. 58, s. 65—68. (*Atspaudas tuo pačiu pavadinimu:* Wilno, 1817, 31 s.)

Aptariamas pažangos istorijoje klausimas. Skirtingai nuo švietėjų pažanga laikoma ne pastoviu, vienalyčiu, o labai sudėtingu, įvairiapusiu procesu. Nurodomas kompleksinis kultūros istorijos tyrinėjimo charakteris.

DZIEJE HISTORII, JEJ BADAŃ I SZTUKI. [ISTORIJOS MOKSLO, JO TYRINĖJIMŲ IR MENO ISTORIJA.] — J. Lelewel, Dzieła, t. II (2), W., 1964, s. 707—840.

Dalys: Historiografia starożytna, 709—767. O piśmiennictwie wieków średnich, 767—779. Restauracija historii i wzory włoskie, 780—795. Krytyka w wyjaśnianiu dziejów, 795—797. Badania nad historią kościoła w okresie poreformacyjnym, 797—801. Historia ma być pragmatyczna, ale coś więcej niż pragmatyczna, 801—812. Przygotowanie na wielkie w pracach historycznych odmiany. Działanie tych lat (1740—1825), 812—832. Rozważania nad teorią poznania wariant rozszerzony, 833—836. Przygotowanie na wielkie w pracach historycznych odmiany, 836—840.

Istoriosofija, pagrįsta filosofiniu metodologinių istorijos mokslo principų interpretavimu. Teigiama, jog istorija, apimdama visuomeninio gyvenimo visumą, drauge yra ir „kultūros istorija". Istorijos mokslas tiriąs liaudies masių veiklą, kultūrą religiniu, moraliniu, papročių ir kt. atžvilgiais. Romantikų ir švietėjų pastangos surasti „žmonių giminės pradžią" vertinamos kritiškai, atsiribojama nuo finalistinių Kanto, Fichtės, Šelingo istoriografijos tendencijų.

O HISTORII, JEJ ROZGAŁĘZIENIU I NAUKACH ZWIĄZEK Z NIĄ MAJĄCYCH. [APIE ISTORIJĄ, JOS IŠSIŠAKOJIMĄ IR SU JA SUSIJUSIUS MOKSLUS.] — J. Lelewel, Dzieła, t. II(1), W., 1964, s. 393—470. *Pirmoji publikacija:* „Dziennik Warszawski", 1826, t. 3, s. 3—40, t. 4, s. 113—154. *(Atspaudas tuo pačiu pavadinimu:* W., 1826, 127 s.)

Filosofinių pažiūrų į istoriją, į jos objektą ir periodizaciją apžvalga. Dėmesio centre — istorinių mokslų klasifikacija ir jų tarpusavio santykis. Tęsiamas Voltero ir Mabli ginčas istorijos metodologijos klausimais. Istorija esanti negyva be filosofijos. Teigiama, jog kombinacinė, arba filosofinė, istorijos koncepcija suponuoja sudėtingų filosofinio pažinimo principų taikymą ryšiams ir dėsningumams istorijoje atskleisti. Pabrėžiama visuomeninės struktūros, valstybinės valdžios tipo, visuomeninių ryšių išsiaiškinimo svarba istoriniuose tyrinėjimuose. Nurodoma, jog tai kelias, vedąs nuo kritinės įvykių, istorinių faktų analizės prie kombinacinių ryšių tarp reiškinių, jų dinamikos supratimo, nuo atskiro reiškinio pažinimo prie visumos harmonijos atskleidimo.

ROZBIÓR PRAC HISTORYCZNYCH ADAMA NARUSZEWICZA I TADEUSZA CZACKIEGO CZYTANY NA POSIEDZENIU TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK 26 KWIETNIA 1826 R. [ISTORINIŲ ADOMO NARUŠEVIČIAUS IR TADO ČACKIO DARBŲ NAGRINĖJIMAS, SKAITYTAS 1826 M. BALANDŽIO 26 D. MOKSLO BIČIULIŲ DRAUGIJOS POSĖDYJE.] — J. Lelewel, Dzieła, t. II(2), W., 1964, s. 642—682. *Pirmoji pub-*

likacija: Rozbior prac historycznych Naruszewicza i Czackiego, czytany na publicznem posiedzeniu 20 kwietnia r. 1826. przez Joachima Lelewela członka tego towarzystwa.— „Roczniki Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyiaciół Nauk", t. 19, 1827, s. 156—227.

Keliamas tautiškumo istorijoje klausimas. Šiuo atžvilgiu vertinami T. Čackio Lietuvos teisės istorijos darbai. Toliau vystoma „kultūros istorijos" koncepcija. Pabrėžiamas tautos, masės, o ne individo vaidmuo istorijoje, kritikuojama monarchistinė A. Naruševičiaus istorijos koncepcija. Plačiau už švietėjus į istorinį procesą įjungiama materialinė ir dvasinė liaudies masių kultūra.

DZIEJE LITWY I RUSI AŻ DO UNII Z POLSKĄ W LUBLINIE 1659 ZAWARTEJ OPOWIADA JOACHIM LELEWEL. [LIETUVOS IR RUSIJOS ISTORIJA IKI PAT UNIJOS SU LENKIJA, 1569 LIUBLINE SUDARYTOS, PASAKOJA JOACHIMAS LELEVELIS.] — J. Lelewel, Dzieła, t. X, W., 1969, s. 39—221. *Pirmoji publikacija:* Dzieje Litwy i Rusi aż do unji z Polską w Liublinie 1569 zawartej opowiada Joachim Lelewel. Paryż, 1839, 278 s.

Dalys: Oświadczenie, 41—42. Powieści bajeczne, 43—64. Lettoni, 65—74. Period pierwszy. Ruś podbijająca, 75—89. Period drugi. Ruś w działach, 90—115. Period trzeci. Ruś rozpadła, 116—130. Litwy period pierwszy. Dowódcy najeżdżają, dają miastom opiekę, mściwie się mordują, powinowacą z Rusią, pogaństwo siłą, 131—143. Litwy period drugi. Dynastia siebie i zdobycze feudalne urządza. Zlewek Litwy z Rusią, powinowacenie się z Polską, 144—158. Period czwarty. Ruś i Litwa przenarodowione. Litwy period trzeci. Wielcy kniaziowie namiestnicy, 159—172. Litwy period czwarty. Senat, arystokracja, Litwę od Polski oderwać usiłują, 173—188. Litwy period piąty. Duch stanu szlacheckiego rośnie i dopełnia zbratania i unii, 189—221.

Kritinio politinės LDK istorijos tyrinėjimo pradžia. Atsisakoma personalistinio istorijos supratimo, atskleidžiamas liaudies masių vaidmuo istorijoje. Lietuvos ir Lenkijos unijos priežasčių ieškoma klasiniuose kunigaikščių ir bajorų interesuose. Plačiai apžvelgiama politinė istorija, išryškinamas feodalinės santvarkos kitimas, kultūros srovės. Reiškiamos antifeodalinės idėjos.

Lit.: N. Assorodobraj, Lelewela „historia filozoficzna". — „Myśl filozoficzna", 1956, Nr. 2(22), s. 54—83. **T. s.**, Kształtowanie założeń teoretycznych historiografii J. Lelewela, w: Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej, t. 3, W., 1957, s. 112—194. H. Nonevičienė, Joachimo Lelevelio sociologinių pažiūrų klausimu.— „Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Ekonomika.", t. 6, sąs. 1, 1965, p. 43—59. **T. p.**, Joachimo

Lelevelio novatoriškumas istorinių tyrinėjimų metodologijos srityje.— „Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Ekonomika“., t. 8, sąs. 1, 1968, p. 77—93. H. Łowmiański, Joachim Lelewel jako historyk Litwy i Rusi, w: J. Lelewel, Dzieła, t. X, W., 1969, s. 5—34.

I. Vasilevskienė

LEMKĖ Tomas Jonas (Lemke Thomas Ioannes), Vilniaus un-to filosofijos fak. absolventas, 1642 išleidęs laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnio tezes.

UNIVERSA PHILOSOPHIA AUSPICIIS ILLUSTRISSIMI DOMINI DOMINI IOANNIS NICOLAI DE ZVROV DANIŁOWICZ SUPREMI REGNI THESAURII PREMIISLIENSIS, SAMBORIENSIS, DROHOBYCENSIS, RATINENSIS, KOLENSIS, ETC. ETC. ETC. CAPITANEI PUBLICE PROPUGNANDA IOANNE LEMKE ARTIUM ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO. IN ALMA ACADEMIA VILNENSI SOCIETATIS IESU ANNO DOMINI 1642 MENSE JULIO [VISUOTINĖ FILOSOFIJA, GLOBOJANT JONUI MIKALOJUI DANILOVIČIUI IŠ ZVROVO, VYRIAUSIAJAM KARALYSTĖS IŽDININKUI, PŠEMISLO, SAMBORO, DROHOBIČO, RATNO, KOLKŲ IR T. T. IR T. T. IR T. T. VALDYTOJUI, VIEŠAI GINTA JONO LEMKĖS, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRO, VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE 1642 VIEŠPATIES METAIS LIEPOS MĖNESĮ], 26 p.

Dalys: [Dedikacija], 1—2. [Universa philosophia], 3—24.

Skelbiama 6 metafizikos, 50 gamtos filosofijos, 8 logikos, 33 etikos, 21 ekonomikos, 35 politikos tezės. Pabaigoje nurodomi 47 filosofijos teiginiai, kuriuos autorius vadina filosofijos paradoksais. Tezėse skelbiami bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai. Tezės įrištos kartu su rankraščiu 9510/I. Tezių mikrofilmas yra LTSR MA Filosofijos, sociologijos ir teisės institute.

Vroclavo Osolinskių biblioteka, 9510/I. *R. Plečkaitis*

LIAUKSMINAS Žygimantas (Lauxmin, Lauksmin Sigismundus), 1596/97 (?) Žemaitijoje — 1670.IX.11 Vilniuje, filosofas, retorikos ir muzikos teoretikas, teologas jėzuitas. Baigęs Vilniaus un-to poetikos klasę, 1618—19 mokėsi Polocko kolegijos retorikos klasėje. 1622 baigė Vilniaus un-to filosofijos, o 1629— teologijos f-tą. Polocke ir Nesvyžiuje dėstė retoriką. 1635—38 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, o 1638—42 — teologiją. 1642—44 dėstė filosofiją Braunsberge. 1644—49 Polocko kolegijos rektorius. Kurį laiką vėl Braunsberge dėstė teologiją. 1655—57 Vilniaus un-to prorektorius, 1661—65 Kražių kolegijos rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1638),

teologijos daktaras (1642). Nuo 1665 iki mirties Vilniaus un-to vicekancleris. Išleido retorikos ir graikų k. vadovėlius, trumpą muzikos vadovėlį ir religinio turinio raštų. Savo raštais buvo gerai žinomas užsienyje ir vertinamas kaip žymus to meto mokslininkas.

PRAXIS ORATORIA SIVE PRAECEPTA ARTIS RHETORICAE, QUAE AD COMPONENDAM ORATIONEM SCITU NECESSARIA SUNT, TAM SEPARATIM SINGULA, QUAM OMNIA SIMUL EXEMPLIS EXPRESSA ET AD AEMULATIONEM ELOQUENTIAE STUDIOSIS PROPOSITA. A P. SIGISMUNDO LAUXMIN, È SOC. IESU. S. T. D. [IŠKALBOS PRAKTIKA, ARBA RETORIKOS MENO TAISYKLĖS, BŪTINOS DAILIAI IŠKALBAI, KURIŲ KIEKVIENA ATSKIRAI BEI VISOS KARTU ILIUSTRUOJAMOS PAVYZDŽIAIS IR PATEIKIAMOS SEKTI BESIMOKANTIEMS IŠKALBOS. TĖVO JĖZUITO ŽYGIMANTO LIAUKSMINO, SVENTOSIOS TEOLOGIJOS DAKTARO.] Francofurti ad Maenum, Impensis Georgii Heinrici Frommanni Bibliop. Lipsiensis, MDCLXV, 16+233+3 p. *Pirmoji publikacija:* Brunsbergae, 1648, 213 p.

Skyriuje „Dialektikos branduolys" („Medulla dialecticae"), glaustai išdėstoma pirmoji scholastinės logikos dalis — dialektika, reikalinga retorikos moksleiviams. Klausimų ir atsakymų forma aiškinama terminai, teiginiai, samprotavimai. Lietuvos m-lų filosofijos studijose dialektikos kursas būdavo daug platesnis. Liauksmino knyga savo metu buvo labai populiari, pakartotinai išleista keliolika kartų užsienyje. Skyriaus „Dialektikos branduolys" vertimas į lietuvių k. išspausdintas „Problemose", 1973, Nr. 2(12), V., 1974, p. 113—124.

VUB, III—7836. *R. Plečkaitis*

LICINIJUS NAMISLOVSKIS Jonas (Licinius Namyslaviensis Ioannes, Namyslovius, Licinius Namysłowski Jan), XVI a. Namislovė — tarp 1633/36, publicistas, religinis polemistas, arijonų veikėjas. Nuo 1585 Yvijos arijonų m-los rektorius. 1589 išleido sentencijų ir perspėjimų rinkinį „Kasdieniniame gyvenime visiems naudingi posakiai". 1593 paskirtas Naugarduko arijonų ministru. Tais pačiais metais kaip Lietuvos arijonų atstovas dalyvavo generaliniame arijonų sinode Liubline, kur padarė F. Socinui pranešimą apie Lietuvos arijonų bendruomenių būklę. 1594 sausio 24—25 d. Naugarduke viešai disputavo kristologijos klausimais su jėzuitu M. Smigleckiu. 1597, kreipdamasis į A. Volaną, J. Cizijų, D. Obrinijų, M. Kastelą, J. Cimermaną ir kt., išleido „Trumpą ir paprastą paraginimą evangeliškiesiems broliams ministrams dėl santarvės sudarymo". Į šį raginimą leidiniu „Clypeus, arba dvasinis skydas" (V., 1598)

atsiliepė Jurgis Žarnovskis. Atsakydamas jam, apie 1598 Licinijus išleido poleminį traktatą „Nuvainikavimas, tai yra pasmerkimas kun. Jurgio Žarnovskio „Skydo". 1602 dalyvavo Rakovo sinode. 1602—06 kartu su V. Šmalcu (Smalcijumi) ir H. Moskožovskiu redagavo M. Čechovičiaus atliktą „Naujojo Testamento" vertimą. Susirašinėjo su Volanu. Dukart (1615 ir 1630) už ateistines tendencijas buvo pašalintas iš arijonų bendruomenės, paskutinįkart priimant atgal, į ministro pareigas nebegrąžintas. Licinijaus veiklą charakterizuoja arijonų ir kalvinistų bendruomenių susivienijimo, tapusio ypač aktualiu puolant kontrreformacijai, propagavimas. S. Budnio ir F. Domanovskio veikiamas kurį laiką linko į nonadorantizmą, artimą ateizmui, tačiau 1600 Naugarduko sinode prisipažino klydęs ir šios krypties išsižadėjo. 1601—02 Rakove kaip Naugarduko pamokslininkas išklausęs Socino paskaitų, tapo vienu pirmųjų jo pasekėjų. Nagrinėjo įvairius kristologijos, Šv. Rašto analizės, semantinio žodžių interpretavimo klausimus. Gnoseologinėms pažiūroms būdinga sveiko proto aukštinimas, racionalizmas, nors pasitaiko, pvz., sprendžiant proto ir tikėjimo santykio klausimą, kai kurių nukrypimų į iracionalizmą. Etikoje žymu polinkis į asketizmą, nusistatymas prieš turtų bei valstybinių pareigų siekimą, antra vertus, aukštinamas žmogaus protas, mokytumas, išsilavinimas. Moralinių normų laikymosi būtinumą neretai bandė grįsti religine visažinančio dievo baime. Religinės tolerancijos šalininkas, pasisakęs už kultūringą disputų formą, už pažiūrų propagavimą įtikinėjimo būdu, smerkė prievartinį religijos platinimą.

SENTENTIAE AD COMMUNEM VITAE USUM OMNIBUS NON INUTILES, QUAE PRAECIPUE IUVENTUTI SCHOLASTICAE CUM FRUCTU PROPONI POSSUNT, PROPTER FACILIOREM PERCEPTIONEM IN LATINOS, POLONICOS, ET GERMANICOS VERSUS REDACTAE. A IOANNE LICINIO NAMYSLAVIENSI. [KASDIENINIAME GYVENIME VISIEMS NAUDINGI POSAKIAI, KURIE PIRMIAUSIA MOKYKLINEI JAUNUOMENEI VAISINGAI GALI BŪTI DĖSTOMI, LENGVESNIAM PERPRATIMUI JONO LICINIJAUS NAMIŠLOVSKIO IŠVERSTI EILĖMIS Į LOTYNŲ, LENKŲ IR VOKIEČIŲ KALBAS.] Losci Lithavorum. In officina typographica Illustrissimi Principis ac Domini, Domini Ioannis Kiscae, Castellani Vilnensis, Generalis Terrarum Samagitiae Praesidis, Capitanei Brestensis, etc. etc. Per Faelicem Bolemovium, Anno 1589. *55 p.*

Dalys: Idem De Schola Iviae Redaperta. In Commendationem Eius Operis Simonis Budnaei tetrastichon. Ioannes Licinius Nobilibus Ac Bonae Spei Adolescentulis, Ioanni Rutscio, Petro Et Raphaeli Cossis, Iosepho ac Stanislao Lisovijs; et Davidi

Criscovio, discipulis et affini dilectissimis. Sentetiae (Morales). D. Ioanni Licinio, Theologo et Poetae optimo. *Parašas:* Ioan. Tostius Vratisł. Ioanni Licinio Theologo et Poetae clarissimo. *Parašas:* Cyriac. Mollerus. Idem ad Lituanos.

225 moraliniai posakiai, kurių kiekvienas turi glaustą tematinį pavadinimą, o kai kurie dar ir šaltinio nuorodą. Savotiškas etikos terminų žodynas, skirtas Yvijos arijonų m-los mokiniams. Atsispindi stoiškas, asketiškas dėstomų etinių principų kryptingumas, o kartu ir renesansinis žmogaus proto, mokytumo bei išsilavinimo aukštinimas. Moralinių normų laikymosi būtinumas grindžiamas religine visažinančio dievo baime, tačiau dauguma posakių išreiškia praktinę kasdieninio gyvenimo išmintį.

MAB, Mf. 761.

IOANNIS LICINII NAMYSLOVII AD FRATRES MINISTROS EVANGELICOS PRO INEUNDA CONCORDIA, BREVIS ET SIMPLEX ΠΑΡΑΙΝΕΣΙΣ. <...> IANA LICINIUSA NAMYSŁOWSKIEGO. DO BRACIEY MINISTROW EWANIELIKOW, KU PRZYIĘCIU ZGODY, KROTKIE Y PROSTE UPOMNIENIE. [JONO LICINIJAUS NAMISLOVSKIO TRUMPAS IR PAPRASTAS PARAGINIMAS EVANGELIŠKIESIEMS BROLIAMS MINISTRAMS DĖL SANTARVĖS SUDARYMO.] *Neogardiae, 1597,* 22+64 p.

Dalys: Generosis et Clarissimis Viris, D. Andreae Volano, D. Ioanni Cisio, D. Dominico Obrinio, S. R. M. Secretariis, D. Martino Castellae Civi et Consuli Vilnensi, et D. Ioanni Cimmermanno, Doctori Medico, coetus Evangelici Senioribus, Dominis et amicis suis honorandis, et fratribus in Christo charissimis. *Dedikacija:* Ich Mośćia P. Jozefowi Hołowni, Sędziemu ziemskiemu Nowogrodzkiemu. Panu Theodorowi Jewłaszewskiemu, Podsędkowi Nowogrodzkiemu. Panu Iwanowi Bace. Panu Adamowi Poczepowskiemu. Panu Marćinowi Onoszkowiczowi Połuianowi. Zboru Ewanielickiego w Nowogrodku Seniorom, moim łaskawym Panom y dobrodzieiom. *Pabaigoje:* Dat. z Nowogrodka Dnia I. Novembra. Roku od narodzenia Syna Bożego, 1597. *Parašas:* Jan Licinius Namysłowski <...>. Jego M. Panu Iwanowi Bace, etc. memu łaskawcovi y dobrodzieiowi wielkiemu. *Parašas:* Waśiley Zieńkowicż Cichiński. Laurentius Criscovius Senex, Ioanni Licinio filio meo dilecto, Salutem in Domino. Tymoteusz Kuźmicź Bratu miłemu Janowi Licyniuszowi zdrowia y błogosławieństwa zyczy. Moyses Buynowski Fratri Ioanni Licinio Salutem in Domino. Ioannis Licinii Namyslovii. Ad Fratres Ministros Evangelicos Pro Ineunda Concor-

dia brevis et simplex Paraenesis, 1—32. *Tekstas lygiagrečiai lenkų (kairėje) ir lotynų (dešinėje) kalbomis.*

Keliama reformatų susivienijimo prieš stiprėjančią kontrreformaciją idėja. Tuo klausimu kviečiami į disputą evangelikų ir anabaptistų (naujakrikštų) atstovai, raginama įveikti esamus nesutarimus. Ginama religinė tolerancija, pasisakoma už saikingas religinės polemikos formas, už žmonių įtikinėjimo metodą, prieš prievartinį religinių dogmų platinimą. Liečiama gėrio ir žinojimo santykio problema. Remiamasi Šv. Raštu, kai kur — sveiku protu bei racionalizmu. Religiniu, moraliniu bei loginiu atžvilgiais priekaištaujama kalvinistų ministrams, teigiamai atsiliepiama apie anabaptistus kaip rodančius gero elgesio ir tikrojo tikėjimo pavyzdį. Stengiamasi nustatyti bendrą visų reformatų poziciją kristologijos klausimais. Tam, kad būtų išvengta susiskaldymo, raginama toleruoti kurį laiką bendroje bažnytinėje organizacijoje skirtingas pažiūras. Nagrinėjami metodologiniai Šv. Rašto interpretavimo klausimai. Kritikuojami kalvinistų autoriai (Chžastovijus) už išpuolius spaudoje prieš arijonus. Raikalaujama skirti atsitiktines klaidas nuo sąmoningų nusižengimų. Religinėje dogmatikoje pripažįstami paskutinis teismas, dievo vienatiškumas ir kreacionizmas, tačiau laikomasi skirtingos nuomonės dėl dievo asmenų skaičiaus. Kristus laikomas dievo sūnumi, pripažįstama šv. dvasia, tačiau vėlgi jų esmės aiškinamos skirtingai. Veikalas yra svarbus šaltinis XVI a. pab.— XVII a. pr. Lietuvos arijonų pažiūroms pažinti.

BCzK, Cim. 1451/I. MAB, Mf. 767.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ TO IEST SKAZA TARCZEY X. GRZEGORZA ZARNOWSKIEGO, DUCHOWNĄ NIESŁUSZNIE NAZWANEY. KTOREY SUMA NA DRUGIEY STRONIE OPISANA. [NUVAINIKAVIMAS, TAI YRA PASMERKIMAS KUNIGO JURGIO ŽARNOVSKIO „SKYDO", NETEISINGAI PAVADINTO DVASINIU. JO ESMĖ APRAŠYTA KITOJE PUSĖJE.] Drukowano. Nakładem uczciwego męża w domu Pańskim. Pana Hrehora Wilanta etc. *1598.* 10+103+2 s.

Dalys: X. Grzegorz Zarnowski, wziąwszy przed się mieysce Pawła świętego, I. Cor: 8.4.5.6. O bałwanie, y jedynym Bogu Oycu, y iedynym Panie Jezuśie Chrystuśie (*išdėstomas J. Žarnovskio kn. turinys*). Ioannes Licinius Namyslovius sługa Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego we Zborze Nowogrodskim. Czytelnikowi Chrystyańskiemu łaski, pokoiu, miłośierdzia, z poznańiem prawdy y otrzymaniem wieczńego żywota, uprzeymym sercem życzy. Od Boga Oyca y Pana naszego Jezusa Chrystusa

syna Oycowego (*p. viršuje kartojasi antraštė:* „Przedmowa do czytelnika".) ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ To iest, SKAZA Tarczey X. Grzegorza Zarnowskiego, duchowną niesłusznie nazwaney, 1—3. Słowa Pawła świętego te są, 3—10. Pierwsza Część. Jeśli Chrystus prawdźiwym własnym y wieczným Bogiem, iako y Oćiec iego wieczny, 11—69. Wtóra Część. Jestli iedynym Panem y Bogiem z Oycem Jezus Chrystus, albo iedney a nie rozdźielney natury bostwa y panowania, 70. Pierwsza rzecż. De identitate naturae et dominij, 70—75. Druga rzecż. De identitate naturae et dominij, 75—90. Rozwięzuie ieszcże dwie obiekcye X. Grzegorz, ktore mu od naszych zadawane bywaią, y temu rozwiązaniu się przypatrzmy. Obiekcya pierwsza, 90—96. Obiekcya druga, 96—103. Zamknienie (*baigiasi žodžiais:* W Pokuniowie, 10. Septembra, Anno 1598. Będąc na Podlaszu w gośćinie u Jego Mśći. Pana Piotra Każimierskiego z Bibersteynu, etc."). Piotr Blastusowicz, O slabey Tarczy X. Grzegorza Zarnowskiego (*eilės, nukreiptos prieš. J. Žarnovskį*).

Egzegetinio pobūdžio traktatas, kuriame polemizuojant su Žarnovskiu, nagrinėjami kristologijos klausimai. Kristus laikomas žmogumi. Reiškiamas nepasitenkinimas, kad kalvinistai nepritarė vienijimosi su arijonais idėjai, atmetė raginimus. Pasisakoma už kultūringą disputų formą — be priešininko įžeidinėjimų. Tiesos pagrindu bei kriterijumi pripažįstama Evangelija, kurią siūloma analizuoti, vadovaujantis sveiku protu ir logika. Pasisakoma už polemiką žodžių, posakių semantikos klausimais. Traktatas vertintinas kaip ryškus arijoniškojo racionalizmo pavyzdys.

BCzK. MAB, Mf.

VIRIDARIUM FLORUM. SEPTINGENTORUM QUINQUAGINTA: IN QUADRAGINTA CARMINUM GENERA REDACTORUM: ET SCHOLASTICAE INFORMATIONI, COMMUNIQUE VITAE HUMANAE USUI ACCOMMODATORUM. WIRIDARZ KWIATKOW. KTORYCH IEST SIEDM SET Y PIĘĆDZIESIĄT, DO SZKOŁ Y DOMOW UCZĆIWYCH, BARZO POTRZEBNE Y POŻYTECZNE. [SEPTYNIŲ ŠIMTŲ PENKIASDEŠIMTIES GĖLIŲ, SUSKIRSTYTŲ Į KETURIASDEŠIMT EILIAVIMO RŪŠIŲ IR DĖSTYMUI MOKYKLOSE BEI KASDIENINIAME ŽMOGIŠKAJAME GYVENIME NAUDOTIS PRITAIKYTŲ, GĖLYNAS.] Vilnae, Anno à nato Christo 1601, 8+180 p.

Dalys: Arma Magnificorum et Generosorum Dominorum Korsak.

Dedikacija: Generoso Ac Verè nobili omnibusque virtutum ornamentis clarissimo viro, Domino Danieli Korsak, Equiti Lit-

huano, etc. Domino et amico suo omni cultu observando. *Rašyta:* Neogardiae Cal. Iunij, Anno 1601. *Parašas:* I. L. N. *Kreipimasis į skaitytojus, kuriame nurodomos priežastys, paskatinusios išleisti naują, žymiai išplėstą moralinių posakių rinkinį:* Candido Lectori. *Eiliuota J. Okcelevijaus panegirika autoriui:* In Viridarium Florum. Ioannes Occelevius. *M. Buinovskio atliktas eiliuotas J. Okcelevijaus panegirikos vertimas į lenkų k.:* Na Wirydarz Kwiatkow. Moyżesz Buynowski. *Posakių tekstas:* Flores Septingenti Quinquaginta. <...>. Kwiatki Ktorych iest śiedm set pięćdźieśiąt, <...>, 1—180. *Posakiai pagal eilėdaros rūšis suskirstyti į 40 skyrių. Kiekvieno skyriaus pradžioje duodamas graikiškas eilėdaros rūšies pavadinimas ir jos schema pėdomis. Tekstas lotynų ir lenkų k.*

Naujas, papildytas „Kasdieniniame gyvenime visiems naudingų posakių" leidimas. Atsispindi etinės autoriaus pažiūros, XVI a. pab.— XVII a. pr. praktinės moralės principai. Daugelis posakių perteikia religines arijonų pažiūras, pasitaiko visuomeninių, politinių reiškinių vertinimo.

RB, C $\frac{\text{lot. 1}}{603}$.

Lit.: L. Szczucki, Jan Licinius Namysłowski. Studium z dziejów antytrinitaryzmu litewskiego na przełomie XVI i XVII wieku, w: Studia nad arianizmem, pod red. L. Chmaja, W., 1959, s. 131—167. С. Подокшин, Реформация и общественная мысль Белоруссии и Литвы (вторая половина XVI — начало XVII в.), Минск, 1970.

A. Varanavičius

LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS METRAŠČIAI. Rašyti XIV. a. pab.— XVI a. senąja rusų (baltarusių) k. Maža žinių apie jų autorius, tikslų rašymo laiką ir vietą. Manoma, kad pirmasis, atskirai neišlikęs metraštis, įėjęs į Volynės metraščio sąvadą, buvo parašytas Naugarduke. Plačiau žinomi 22 metraščių nuorašai ir jų fragmentai, pavadinimus gavę pagal nuorašų savininkų pavardę arba laikymo vietą. Vienų tyrinėtojų jie vadinami lietuvių, kitų — vakarų rusų metraščiais. Vertinant pagal kilmę ir turinį, tiksliausia būtų juos vadinti LDK metraščiais.

LDK metraščių rašymo pradžia siejama su Vytauto valdymo metais, su jo kova prieš Jogailą, siekiant laimėti didžiojo kunigaikščio sostą bei suvienyti Lietuvos feodalinę valstybę. Seniausias metraštis „Lietuviškos giminės pradžia", vadinamas

taip pat dar „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kilmė“, „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraštis“, spėjama, buvo parašytas apie 1393—98 Vytauto skundo (1390) prieš Jogailą pagrindu. Išverstas į lotynų k., jis buvo pridėtas prie Lietuvos Metrikos dokumentų. Šiame metraštyje pasakojama apie Lietuvos kunigaikščių kovą dėl valdžios nuo 1341 iki 1392, t. y. nuo Gedimino mirties iki Vytauto įsitvirtinimo valdžioje, pasakojimo centrą sudaro Vytauto viešpatavimas. Kitas su Vytauto valdymu tiesiogiai susijęs metraštis — „Pagyrimas Vytautui“. Jo pirma trumpiausioji redakcija parengta 1428 Smolenske. Vytauto valdymo metais ir vėliau pasirodė taip pat kiti metraštiniai kūriniai: „Pasakojimas apie Vytauto viešpatavimo pradžią“, „Pasakojimas apie Podolę“, „Pasakojimas apie karą tarp Žygimanto ir Švitrigailos“ ir kt.

Išaugus Lietuvos valstybės poreikiams, prireikė metraštinių sąvadų. Jų žinomi Trumpasis, Platesnysis ir Platusis.

Trumpasis sąvadas sudarytas apie 1446 LDK kultūros centre Smolenske. Turi 3 dalis: 1) XV a. pradžioje parengtą Maskvos metraščių sąvado santrauką; 2) Smolensko kunigaikštystės metraštį, apimantį 1395—1446 metus (daug vietos šiame metraštyje užima Lietuvos valdovų veikla); 3) „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraštį“, apimantį 1341—1392 m. Vėlesnėse redakcijose pastebimas žinių apie Rusią mažėjimas. Jos praleidžiamos, o į sąvado pradžią atkeliamas praplėstas ir papildytas „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraštis“. Šis metraštis, kaip jau sakyta, siejamas su Vytauto pastangomis įsigalėti Lietuvoje, su jo vykdyta Lietuvos savarankiškumo gynimo politika. Jo genezė nėra visiškai aiški. Kai kurių tyrinėtojų nuomone pradiniu „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraščio“ šaltiniu visiškai įtikima laikyti didžiojo kunigaikščio kanceliarijos archyvą, visų pirma, diplomatinius Vytauto raštus ir laiškus, minėtąjį 1390 Vytauto skundą prieš Jogailą ir kitą panašią medžiagą. Neatmestina prielaida, jog „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraščio“ rašytojas galėjo vadovautis taip pat ir tiesioginiais paties Vytauto nurodymais.

Platesnysis sąvadas, vadinamas „Lietuvos ir Žemaičių Didžiosios Kunigaikštystės kronika“, sudarytas Vilniuje, veikiausiai, XVI a. antrame dešimtmetyje. Spėjamuoju sudarymo iniciatoriumi laikomas A. Goštautas. Platesniojo sąvado pagrindu su nežymiais pakeitimais ir papildymais panaudota trečioji Trumpojo sąvado dalis — „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraštis“. Naujai parašyta yra pradinė, arba legendinė, dalis, nu-

šviečianti Lietuvos istoriją nuo seniausių laikų iki Gedimino valdymo. Jevrejinovo nuoraše dar, be to, įdėta legenda apie Algirdo žygį į Maskvą. Platesnysis sąvadas, kaip ir Trumpasis, baigiasi 1545 įvykiais (Krasinskio ir Archeologinės draugijos nuorašai — 1514). Kai kuriuose nuorašuose liečiami ir vėlesni įvykiai, bet tai XVI a. vidurio prierašai.

Platusis sąvadas, arba „Bychovco kronika", sudarytas XVI a. trečiame dešimtmetyje, spėjama, A. Goštauto iniciatyva. Pavadintas XIX a. rankraščio savininko A. Bychovco pavarde. Jame remiamasi abiem ankstesniaisiais metraščių sąvadais, kurių tekstai vietomis paredaguoti ir papildyti. Daugiausia pertvarkytas Vytauto valdymo (1405—30) periodas. Romėnų atsikraustymas atkeltas į mūsų eros V a. Įvykių aprašymas nuo 1446 pratęstas iki 1506 metų. Pagrindinis dėmesys skiriamas Lietuvos užsienio politikai, vidaus klausimais domimasi mažiau.

Visuose trijuose sąvaduose nesilaikoma griežtos chronologijos. Šalia istorinių žinių panaudojamos legendos, padavimai. Autentiškų šaltinių faktai jungiami su grožinės literatūros elementais, politine publicistika.

LDK metraščiuose atsispindi feodalinės Lietuvos valstybės ideologija. Juose išreikštos valdančiųjų sluoksnių pažiūros į valstybę, į santykius su kaimynais, visuomeniniai idealai, krašto gerovės samprata. Svarbiausiu didžiųjų kunigaikščių bei kitų valdovų uždaviniu laikoma valstybės galios stiprinimas. Šitai ryšku aprašant politiškai aktualius praeities įvykius, parodant atskirų istorinių asmenų vaidmenį juose. Suverenių Lietuvos valstybės teisių gynimas persipynęs su patriotizmo ugdymu.

Duodant atkirtį grobikiškiems kitų kraštų feodalų kėslams, atremiant pastangas pažeminti Lietuvą ir jos valdovus, žadinamas visuomenės pasididžiavimas savo tėvyne, jos praeitimi. Metraščiuose atsispindi visuomeninės politinės minties dinamika Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kova už valdžios autoriteto stiprinimą, jėgų vienijimo prieš išorės priešus svarbos įsisąmoninimas. Iš esmės Platesnysis ir Platusis sąvadai — tai polemika su M. Miechovitos „Lenkų kronika" (1519), pirmąja spausdinta lenkų istorija, tuos pačius istorinius įvykius nušviečiant palankia lietuviams šviesa. Nei tautinė, nei religinė problematika metraščiuose plačiau neliečiama. LDK metraščiai laikomi grožinės lietuvių literatūros bei istoriografijos užuomazga. Jie laikytini taip pat ir visuomeninės filosofinės minties Lietuvoje apraiška.

1. *TRUMPASIS SĄVADAS.*— Полное собрание русских летописей, т. XVII, Западнорусские летописи, СПб., 1907, с. 1—227.

Nuorašai: Супрасльский список, 1—84. Уваровский список, 85—124. Академический список, 125—152. Список графа Красинского (вторая часть), 153—190. Виленский список, 191—204. Литовскому роду починок, 205—218. Origo regis Iagyelo et Wytholdi ducum Lithuaniae, 219—226.

Nušviečiama politinė Lietuvos valstybės istorija. Palankiai vertinant valstybės vienijimosi procesą, palaikomi Lietuvos didieji kunigaikščiai kovoje su kitais feodalais, pritariama jų politiniams siekimams. Ginama Vytauto ir jo giminės teisė į LDK sostą, palankiai nušviečiamos Vytauto pastangos centralizuoti valdžią, sustiprinti LDK autoritetą. Smerkiamas bendravimas su vokiečiais. Pabrėžiamas Lietuvos savarankiškumas Lenkijos atžvilgiu.

2. *PLATESNYSIS SĄVADAS.* ЛЕТОПИСЕЦЪ ВЕЛИКОГО КНЯЗЬСТВА ЛИТОВСЪСКОГО И ЖОМОИЦЬСКОГО. [LIETUVOS IR ŽEMAIČIŲ DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS KRONIKA.] — Полное собрание русских летописей, т. XVII, Западнорусские летописи, СПб., 1907, с. 227—468; т. XXXII, Хроники: Литовская жмойтская, и Быховца. Летописи: Баркулабовская, Аверки и Панцырного, М., 1975, с. 15—127.

Nuorašai: Список графа Красинского (первая часть), 227—238.Список Археологического общества, 239—294. Список графа Рачинского, 295—356. Евреиновский список, 357—412. Родословие великих князей Литовского княжества, 413—416. Похвала Витовту, 417—420. Ольшевский список, 421—468. Хроника литовская и жмойтская. Вывод и початок о Великом княжестве Литовском и Жмойтском, отколь взмоглися и пошли, 15—127.

Ginamas politinis Lietuvos savarankiškumas, atsispindi santykiai su Rusija, Lenkija, vokiečių ordinais, totoriais. Parodomas valstybės išaugimas XV a. antroje pusėje, įsigalėjimas rusų žemėse. Pritariama Lietuvos feodalų kovai, ginant LDK teises Lenkijos atžvilgiu, nors kartu jaučiama ir lietuvių-lenkų santykių švelninimo tendencija. Legendinėje dalyje pasakojama apie lietuvių diduomenės atsikraustymą iš Romos, Vilniaus įkūrimą, Vytauto kilmę. Įrodinėjamas Lietuvos valdovų ir didikų kilmės senumas ir garbingumas, tuo duodant atkirtį XV—XVI a. vokiečių sukurtai ir platintai versijai apie žemą jų kilmę. Šios legendos tris šimtmečius gyvavo lietuvių istoriografijoje, suvaidino tam tikrą vaidmenį XIX a. lietuvių nacionaliniame judėjime.

3. *PLATUSIS SĄVADAS.* ХРОНИКА БЫХОВЦА. [BYCHOVCO KRONIKA.] — Полное собрание русских летописей, т. XXXII, Хроники: Литовская и жмойтская, и Быховца. Летописи: Баркулабовская, Аверки и Панцырного, М., 1975, с. 128—173. *Lietuviškas vertimas:* Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. Vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Rimantas Jasas, V., 1971, 397 p.

Ginama XV a. antrosios pusės — XVI a. pirmojo ketvirčio LDK santvarka, įteisinusi didikų oligarchijos ir jos politinio organo — Ponų Tarybos viešpatavimą, įrodinėjamas tos santvarkos amžinumas. Smerkiamos Žygimanto Kęstutaičio pastangos „visą bajorų luomą kruvinai išgalabyti, o mužikus — šuns kraują — iškelti". Aukštinama Lietuvos bajorų kilmė. Iškeliamas Vytauto vaidmuo Žalgirio mūšyje, taip pat krikštijant žemaičius. Siekiama pabrėžti patvirtintą sutartyse Lietuvos ir Lenkijos lygiateisiškumą, atskleidžiama priešiška Lenkijos ponų pozicija. Atsispindi lietuvių ir rusų feodalų suartėjimas, įvairiakalbės „lietuvių tautos", tėvyne laikančios LDK, formavimasis. Kronikai svetimas tautų ir tikybų priešpastatymas. Aprašant XVI a. pradžios karus su Maskvos Didžiąja Kunigaikštyste, palaikoma LDK. Ginamas jos teritorijos neliečiamumas, valstybinis savarankiškumas.

Lit.: R. Šalūga, Bychovco kronika.— „Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai», A serija, t. 1(6), 1959, p. 149—153. Хроника Быховца. Предисловие, комментарии и перевод Н. Улащика, М., 1966. M. Jučas, Lietuvos metraščiai, V., 1968. Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. Vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Rimantas Jasas, V., 1971.

J. Kudirka

LIETUVOS STATUTAS, feodalinės teisės kodeksas, veikęs LDK. Jį sudaro 3 redakcijos: I Lietuvos Statutas (1529), II Lietuvos Statutas (1566) ir III Lietuvos Statutas (1588). Visos redakcijos parašytos senąja baltarusių k.

I *LIETUVOS STATUTAS.* ПРАВА ПИСАНЫЕ ДАНЫ ПАНСТВУ ВЕЛИКОМУ КНЯЗЬСТВУ ЛИТОВСКОМУ, РУСКОМУ, ЖОМОЙТСКОМУ И ИНЫХ ЧЕРЕЗ НАЯСНЕЙШОГО ПАНА ЖИКГИМОНТА, З БОЖЕЕ МИЛОСТИ КОРОЛЯ ПОЛСКОГО ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ ЛИТОВСКОГО РУСКОГО ПРУСКОГО ЖОМОЙТСКОГО МАЗОВЕЦКОГО И ИНЫХ. [RAŠYTIEJI ĮSTATYMAI, ŠVIESIAUSIOJO PONO ŽYGIMANTO, IŠ DIEVO MALONĖS LENKIJOS KARALIAUS, DIDŽIOJO LIETUVOS, RUSŲ, PRŪSŲ, ŽEMAIČIŲ, MOZŪRŲ IR KITŲ KUNIGAIKŠČIO, SUTEIKTI VALSTYBEI, DIDŽIAJAI LIETUVOS, RŪSŲ, ŽEMAIČIŲ IR KITŲ KUNIGAIKŠTYSTEI.] — Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos 1529 metų Statutas. Vertė Jonė Deveikė, vertimą spaudai parengė, įžangą ir žodynėlį parašė bei bibliografiją sudarė Aleksandras Plateris. Chicago,

1971, p. 31—129. *Lietuviškas vertimas ten pat*, p. 149—241. *Pirmoji publikacija:* Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529. Poznań, 1841, s. 141—394.
II LIETUVOS STATUTAS. СТАТУТ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО 1566 ГОДА. ПОПРАВЫ СТАТУТОВЫЕ 1578 ГОДА. [1566 METŲ LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS STATUTAS. STATUTO PATAISOS 1578 METAIS.] — «Временник императорского московского общества истории и древностей россійских», кн. 23, 1855, с. 1—240. *III LIETUVOS STATUTAS* — J. Lappo, 1588 metų Lietuvos Statutas, II t. Tekstas, K., 1938, p. 1—506. *Pirmoji publikacija:* Статут Великого Князтва Литовского отъ наяснейшего господара короля его милости Жикгимонта Третего на коронацыи въ Кракове выданый року 1588. Запривильем короля его милости друковано в дому Мамоничов. *В Вилни, 1588, 631 с.*

LDK įstatymų kodeksas, reikšmingas XVI a. visuomeninės minties paminklas. Atsispindi politinės vėlyvųjų Viduramžių Renesanso epochos doktrinos, teisinės valstybės samprata, pažiūros į valdovo ir piliečių santykius, plėtojama romėniškos kilmės prigimtinės teisės idėja. Reiškiamos valstybės suvereniteto, rašytąja teise grindžiamo „protingo" teisingumo idėjos. I Lietuvos Statute įteisinama vadovaujanti didikų padėtis LDK, sankcionuojama tradiciškai susiklosčiusi valdžios organizavimo ir valdymo sistema. Kodifikuojama valstybės, luomų, žemės, įpėdinystės ir globos, teismų, baudžiamoji teisė. II ir III Lietuvos Statutai atspindi bajorijos įtakos visuomeniniame LDK gyvenime stiprėjimą. II Lietuvos Statute nustatoma bendra didikams ir bajorams teismų sistema, įstatymiškai apibrėžiamos bajorų pareigos ir teisės. Bajorijos seimas paverčiamas vieninteliu valstybės įstatymų leidžiamuoju organu, aukščiausia valdžios instancija. Karaliaus valdžia nelaikoma nei paveldima, nei absoliučia. Pabrėžiamas valstybinis LDK nepriklausomumas ir savarankiškumas. Teisingumas grindžiamas „protingu" įstatymu, kurio reali prasmė — ginti ir saugoti žemvaldžių feodalų gerovę. II Lietuvos Statutas pranoksta I sistemingumu, formulavimų aiškumu ir tikslumu. III Lietuvos Statutas galutine forma įtvirtino bajorijos viešpatavimą LDK. 14-oje jo skyrių detaliai aptariamos teisinės normos, liečiančios pačius įvairiausius LDK gyventojų santykius ir reikalus, tiksliai nustatyta ir apibūdinta baudžiavinė valstiečių priklausomybė. III Lietuvos Statute pastebimas priešiškas bajorų požiūris į miestų augimą, tolesnis didžiojo kunigaikščio bei didikų galios silpnėjimas, žymu antiunijinis nusistatymas. III Lietuvos Statutas galiojo iki 1840, kol Lietuvoje buvo įvesti Rusijos įstatymai.
Lietuvos Statutas, visos 3 jo redakcijos, pasižymi kūrybingumu, išmania kitų tautų (romėnų, vokiečių) teisės recepcija. Jį ruo-

šiant dalyvavo geriausi XVI a. LDK teisininkai. Antai I Statuto sudarytoju laikomas A. Goštautas, II Statuto rengėjų tarpe žinomi A. Rotundas, P. Roizijus, III Statuto rengimo garbė priklauso L. Sapiegai. XVI a. buvo išspausdintas tiktai III Lietuvos Statutas. I ir II Statutai paplito rankraštiniais nuorašais ir vertimais. I Lietuvos Statuto šiuo metu plačiau žinomi 9 (pagal kitus šaltinius — 11) nuorašai (Dzialinskio, Firlėjaus, Zamoiskio — senąja baltarusių k., Lauryno, Pulavų — lotynų k., Ališavos, Aušros Vartų, Svidzinskio — lenkų k.). II Lietuvos Statuto be nuorašų senąja baltarusių k. priskaičiuojama 6 lotyniški ir 25 lenkiški vertimai. Lietuvos Statutas — ryškus luominės teisės pavyzdys. Jis pagrįstas feodaline visuomeninių institucijų ir reiškinių samprata, LDK gyvavusiomis politinėmis, teisinėmis, ekonominėmis idėjomis, tačiau daugeliu atžvilgių telkia savyje ne tik klasinį, bet ir apskritai humanistinį turinį. Jis vertintinas kaip savitas LDK kultūros aktas, kaip reikšmingas idėjinis visuomenės gyvenimo tam tikrame jos išsivystymo lygyje normintojas ir tvarkytojas.

Lit.: T. Czacki, O litewskich i polskich prawach, o ich duchu, źrzódłach, związku i o rzeczach zawartych w pierwszem Statucie dla Litwy 1529 roku wydanem, t. 1—2, W., 1800—1801. I. Daniłowicz, Rzut oka historyczny na prawodawstwo litewskie.— „Pamiętnik naukowy", t. 2, 1837, s. 235, 267. S. Ehrenkreutz, Stan badań nad Statutami Litewskimi, Wilno, 1924. J. Lappo, 1588 metų Lietuvos Statutas, t. 1, d. 1—2, K., 1934—1936. Księga pamiątkowa ku uczczeniu czterechsetnej rocznicy wydania Pierwszego Statutu Litewskiego, Wilno, 1935. В. Пичета, Литовский Статут 1529 г. и его источники, в кн.: Статут Великого Княжества Литовского 1529 года, Минск, 1960, с. 13—30. A. Plateris, Pirmasis Lietuvos Statutas, kn.: Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos 1529 metų Statutas, Chicago, 1971, p. 9—29. С. Лазутка, I Литовский Статут — феодальный кодекс Великого Княжества Литовского, Вильнюс, 1974. V. Raudeliūnas, Romėnų teisės recepcija Lietuvoje.— „Socialistinė teisė", 1974, Nr. 3, p. 45—51.

I. Vasilevskienė

LINGEVIČIUS Reginaldas (Lingiewicz Reginaldus), filosofas dominikonas. 1784 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją ir matematiką. 1791 mokytojavo Paparčių dominikonų m-loje. Lingevičius yra vienas žymesniųjų Naujųjų laikų gamtos mokslo skleidėjų Lietuvoje, aukšto lygio gamtos filosofijos paskaitose aiškino naujausius gamtamokslinius pasiekimus.

PHYSICA GENERALIS IN USUM AUDITORIUM PHILOSOPHIAE CONCINNATA DIEBUSQUE JANUARIJ 1784 INITIATA. IN STUDIO GENE-

RALI VILNENSI ORDINIS PRAEDICATORUM PER REVERENDUM PATREM LECTOREM REGINALDUM LINGIEWICZ PHILOSOPHIAE ET MATHESEOS PROFESSOREM. [BENDROJI FIZIKA, SKIRIAMA FILOSOFIJOS KLAUSYTOJAMS IR PRADĖTA 1784 M. SAUSIO MĖN. VILNIAUS PAMOKSLININKŲ ORDINO GENERALINĖJE STUDIJOJE, DĖSTYTA REVERENDO TĖVO LEKTORIAUS REGINALDO LINGEVIČIAUS, FILOSOFIJOS IR MATEMATIKOS PROFESORIAUS.] 113 f.

Dalys: Prolegomena physicae, 3—4. Physica generalis. Dissertatio prima de principiis et communibus corporum proprietatibus, 4—26. Dissertatio secunda de motu, 27—58. Dissertatio tertia de inertia vi et gravitate universali, 59—72. Dissertatio quarta de corporibus totalibus universum hoc constituentibus, 72—104. *Brėžiniai,* 105—113.

Rankraštinis filosofijos kursas. Bendrosios fizikos paskaitos. Dėstomos XVIII a. fizikos teorijos, kuriomis remiantis aiškinami mechaniniai, cheminiai ir kt. procesai. Plačiai aiškinama astronomija, taip pat ir J. Keplerio dėsniai, ginama M. Koperniko sistema.

VUB, F 3—680.

PHYSICA PARTICULARIS. IN USUM AUDITORUM PHILOSOPHIAE IN STUDIO GENERALI VILNENSI ORDINIS PRAEDICATORUM CONSCRIPTA ATQUE EX RECENTIORIBUS PHILOSOPHIS CONFORMITER AD MENTEM DIVI THOMAE SELECTA. ANNO 1784 DIEBUS NOVEMBRIS INITIATA PER REVERENDUM PATREM LECTOREM REGINALDUM LINGIEWICZ PROTUNC PHILOSOPHIAE ET MATHESEOS PROFESSOREM. [SPECIALIOJI FIZIKA. SKIRIAMA FILOSOFIJOS KLAUSYTOJAMS, UŽRAŠYTA VILNIAUS PAMOKSLININKŲ ORDINO GENERALINĖJE STUDIJOJE IR IŠ DABARTINIŲ FILOSOFŲ DARNIAI IŠRINKTA PAGAL DIEVIŠKOJO TOMO PAŽIŪRAS. PRADĖTA 1784 M. LAPKRIČIO MĖN. REVERENDO TĖVO LEKTORIAUS REGINALDO LINGEVIČIAUS, TUOMETINIO FILOSOFIJOS IR MATEMATIKOS PROFESORIAUS.] 80 f.

Dalys: Dissertatio prima. De statica fluidorum, 3—13. Dissertatio secunda. De lumine et colore, 14—35. Dissertatio tertia. De igne, 36—51. Dissertatio quarta. De aere et aqua, 51—63. Dissertatio quinta. De meteoris, 64—69. Dissertatio ultima. De terra, 70—73. *Brėžiniai,* 74—80.

Rankraštinis specialiosios fizikos paskaitų kursas. Aiškinami skysčių statikos ir dinamikos, šviesos, šilumos, elektros, meteorologijos, magnetizmo reiškiniai.

VUB, F 3—768. *R. Plečkaitis*

LIŠČINSKIS KAZIMIERAS (Łyszczyński Kasimierz), 1634. III.4 Liščicos dvare Lietuvos Brastos vaivadijoje — 1689.III.30 Varšuvoje, ateizmo pradininkas Lietuvoje. 1658 įstojęs į jėzuitų ordiną, apie metus mokėsi Krokuvos jėzuitų kolegijoje. 1660—64 Kališe studijavo retoriką, logiką, fiziką ir metafiziką. 1665 dirbo Lietuvos Brastos kolegijos rektoriaus padėjėju. 1666 Lvove studijavo teologiją. Išstojęs iš jėzuitų ordino, grįžo į tėviškę. 1669 išrinktas Melniko pastalininkiu. 1669 ir 1670 dalyvavo Lietuvos Brastos vaivadijos seimeliuose. Keletą kartų buvo renkamas delegatu į Varšuvos seimus: į elekcinį 1669, į 1672 ir vėl į elekcinį 1674 seimą. 1682 išrinktas Lietuvos Brastos žemės teismo pateisėju, vėliau Lietuvos Vyriausiojo tribunolo nariu. Kaip karaliaus komisaras dalyvavo teismo byloje prieš jėzuitus. 1686 už leidimą tuoktis giminėms buvo atskirtas metams nuo bažnyčios. Braclavo stalininkui J. Bžoskai pavogus veikalo „Apie dievo nebuvimą" („De non existentia Dei") rankraštį ir juo remiantis įskundus, 1687 buvo apkaltintas ateizmu, 1688 suimtas ir įkalintas bažnyčios kalėjime Vilniuje. Bažnyčios teismui, kurį surengė Vilniaus vyskupas K. Bžostovskis, pasmerkus, 1689.II.15—III.28 buvo teisiamas seimo teisme Varšuvoje. Pripažintas kaltu ir nuteistas mirties bausme — sudeginti gyvą ant laužo. Verčiamas atliko viešą išpažintį ir atsižadėjo savo įsitikinimų. Atsižvelgdamas į tai, karalius Janas Sobieskis leido prieš deginant nukirsti galvą. Bausmė įvykdyta 1689.III.30 Varšuvos senamiesčio turgavietėje, autoriui viešai sudeginus savo rankraščius.

Liščinskio pasaulėžiūra pagrįsta natūralistiniu XVII a. gamtos filosofijos materializmu. Jai būdinga monistinis požiūris į pasaulį. Gamtą Liščinskis laikė esant vieninga visuma, jis atmetė teologinį atskirų gamtos savybių išskyrimą, priešpastatant jas gamtai kaip visumai ir kuriant tokiu būdu antgamtinės būtybės — dievo suvokimą. Neigė dievo-kūrėjo buvimą, įrodinėdamas, jog teologai prieštarauja patys sau, priskirdami dievui vienas kitą neigiančius atributus. Mėgino išaiškinti realias religijos gyvavimo priežastis. Tvirtino, jog dievą yra sukūrusi paprasta ir neapsišvietusi liaudis, ne teologai. Pastarieji, pasak Liščinskio, remdamiesi liaudies sukurta dievo sąvoka, sukūrė religiją ir teologinę doktriną. Filosofiniuose teologų teiginiuose naudojamasi melaginga, chimeriška dievo ir kt. religinių sąvokų įgimtumo idėja. Liščinskis skyrė dvi pagrindines visuomenines-psichologines religijos funkcijas: 1) stabdyti žmogaus proto galios vystymąsi; 2) padėti engti liaudį, pasitelkus pa-

galbon dievo baimę. Abi šios funkcijos turinčios palaikyti valdančiųjų visuomenės sluoksnių autoritetą. Gindamas ateizmą, Liščinskis atmetė religinius prietarus. Visuomenine ateizmo funkcija laikė išvaduoti liaudį nuo melagingos paguodos. Ateistinės religinės pasaulėžiūros kritika, pradėta Liščinskio, buvo unikalus reiškinys XVII a. Žečpospolitos visuomeninės minties plėtotėje. Nors jos kūrėjas buvo vienišas, atitrūkęs nuo valstiečių masių, bajoriškas mąstytojas, vis dėlto jo padarytos išvados nesiribojo racionalistine teologinių koncepcijų prieštaravimų analize, bet siekė giliau, vedė prie visuomeninio religijos vaidmens svarstymo. Daugelis Liščinskio minčių artimos ateistinėms Antikos ir Renesanso mąstytojų (Ksenofano, Epikūro, Dž. Bruno, Dž. Vaninio, T. Kampanelos, P. Pomponacijo ir kt.) idėjoms.

PIĘĆ FRAGMENTÓW Z DZIEŁA „DE NON EXISTENTIA DEI" KAZIMIERZA ŁYSZCZYŃSKIEGO (WEDŁUG RĘKOPISU BIBLIOTEKI KÓRNICKIEJ Nr. 443). [PENKI KAZIMIERO LIŠČINSKIO VEIKALO „APIE DIEVO NEBUVIMĄ" FRAGMENTAI (IŠ KURNIKO BIBLIOTEKOS RANKRAŠČIO Nr. 443).] — „Euhemer. Przegląd religioznawczy", 1957, Nr. 1, s. 72—81. *Publikavo:* Andrzej Nowicki. *Lietuviškas vertimas kn.:* J. Jurginis, Istorija ir poezija, V., 1969, p. 130—131; t. p., Pasmerkimas, V., 1976, p. 138—139.

Filosofijos istoriko A. Novickio surasti ir paskelbti veikalo „Apie dievo nebuvimą" fragmentai. Jie buvo pridėti prie LDK instigatoriaus S. Kurovičiaus Zabistovskio kaltinamosios kalbos, pasakytos seimo teisme Varšuvoje. I fragmente teigiama, jog teologai, priskirdami dievui „neįmanomus dalykus, atributus ir apibrėžimus", dirbtinai suskaldo gamtą, užtemdo žmogaus protą. II fragmente pažymima, jog dievo kūrėjas yra žmogus. Dievas — tai chimeriška būtybė, gyvuojanti prote. III fragmente keliama mintis, kad religija ir tikėjimas yra netikinčių teologų išmonė dievo baimei skleisti. Loginės ar filosofinės teorijos apie dievo buvimą esančios melagingos, ateistinės — teisingos. IV fragmente pabrėžiama, kad tamsi liaudis, apgaudinėjama prasimanymais apie tikėjimą ir dievą, nesutinka su išminčių tiesa ir gina savo pačios priespaudą. V fragmente tvirtinama, kad žmonės negali protu patirti, ar dievo apreiškimas yra teisybė. Šio negalėjimo pasekmė — daugybės įvairių religinių sektų egzistavimas, prieštaravimai ir abejonės, aiškinant Mozės knygą ir Evangeliją, atsiradimas žmonių, kurie, teisingai protaudami, įrodinėja dievo nebuvimą. Šių fragmentų nežinojo M. Malinovskis ir A. Pšezdzeckis, paskelbę kitą kaltina-

mosios kalbos variantą (ž.: „Mowa Symona Kurowicza instygatora w. ks. lit. przy sprawie ateisty Kazimierza Łyszczyńskiego podsędka brzeskiego na sejmie warszawskim miana, dnia 15 lutego, 1689 roku", kn.: „Zrzódła do dziejów polskich, wydawane przez Mikołaja Malinowskiego i Alexandra Przezdzieckiego", t. 2, Wilno, 1844, s. 434—449).

SUPPLIKA ŁYSZCZYŃSKIEGO PODSĘDKA BRZESKIEGO PISANA DO KRÓLA J. M. Z WIĘZENIA Z WILNA 1688. [NUOLANKIAUSIAS LIŠČINSKIO, BRESTO PATEISĖJO, PRAŠYMAS, RAŠYTAS JO MALONYBEI KARALIUI IŠ KALĖJIMO VILNIUJE 1688 M.] — Zrzódła do dziejów polskich, wydawane przez Mikołaja Malinowskiego i Alexandra Przezdzieckiego. T. 2, Wilno, 1844, s. 449—453.

Prašymas karaliui Janui Sobieskiui. Prašoma pasigailėti, apsaugoti nuo įtūžusių vyskupų, perduoti bylą seimo teismui. Mėginama pasiteisinti dėl veikale „Apie dievo nebuvimą" dėstytų ateistinių minčių. Nurodoma, jog: 1) rašęs ne prieš dievą, bet prieš melagingus dievo esmės įrodymus; 2) dėstytos ateistinės mintys esančios ne jo, bet tų filosofų, kurie nepagrįstai įrodinėja, abejoja ar neigia dievo buvimą; 3) jo paties mintys esančios skundėjo iškraipytos; 4) veikalą rašęs sau, tai nesąs griežtas pažiūrų išdėstymas. Nurodoma, jog gyvenęs kaip dera geram krikščioniui. Prisipažįstama nusikaltus drąsa tyrinėti objektą, kuris neprieinamas jo minčiai.

Lit.: J. Jurginis, Kazimieras Lyščinskis — ateizmo pradininkas Lietuvoje, V., 1957. Б. Рамм, Казимир Лыщинский — жертва религиозного изуверства. — «Ежегодник Музея истории религии и атеизма», т. 3, 1959, с. 173—198. E. Meškauskas, K. Lyščinskio pasaulėžiūros klausimu.— „Mokslas ir gyvenimas", 1961, Nr. 4, p. 33—35. Н. Алексютович, Выдающийся атеист и материалист XVII века, в кн.: Из истории философской и общественно-политической мысли Белоруссии, Минск, 1962, с. 270—285. A. Nowicki, Aparatura pojęciowa rozważań Kazimierza Łyszczyńskiego (1634—1689) o religii i stosunkach między ludźmi.— „Euhemer. Zeszyty Filozoficzne", 1962, Nr. 3, s. 53—81. T. s., Studia nad Łyszczyńskim, tamże, 1963, Nr. 4, s. 22—83. T. s., Wykłady o krytyce religii w Polsce, W., 1965.

E. Vasilevskis

LOSEVSKIS Stanislovas (Losiewski Stanislaus), 1657.V.8 Lenkijoje — 1706.IV.15 Varšuvoje, filosofas, teologas jėzuitas. 1685 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Kražiuose, Pultuske, Varšuvoje ir Vilniaus un-te dėstė poetiką bei retoriką. Varšuvos jėzuitų kolegijoje dėstė filosofiją. 1690—93 dėstė filosofiją Vilniaus un-te, 1695—98 ir 1701—02 ten pat — teologiją, buvo fi-

losofijos f-to dekanas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1690), teologijos daktaras (1695).

Philosophia. [Filosofija.] *Vilniaus un-tas, 1692—93, 166 f.*

Dalys: Philosophia naturalis, 3—132: Disputatio secunda. In duos libros Aristotelis De ortu et interitu seu De generatione et corruptione, 3—56. Disputationes in libros tres De anima, 56—132. Disputationes in libros Metaphysicorum anno Domini 1693, 133—156. Tractatus meteorologicus in quartuor libros Aristotelis Meteororum, 157—166.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitos. Problemos aiškinamos plačiai, sekama nominalistinėmis pažiūromis. Metafizikos paskaitose detaliai kritikuojama idealistinė modalizmo koncepcija. Psichologijai skirtoje fizikos dalyje aiškinama R. Dekarto sukurtoji reflekso koncepcija ir kai kurie kt. Naujųjų laikų gamtos mokslų pasiekimai.

VUB, F 3—2192.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

LUKAUSKIS Ciprijonas (Łukauskis Cyprionas), Troškūnų klebonas, 1797 parašęs pamokslų rinkinį.

PAMOKSLAS ISZ PRISAKIMU DIEWA APE PAVINASCIAS GIWENIMA KRIKSCIONISZKA. PER KUNIGA CYPRIONA ŁUKAUSKI PLEBONA TRASZKUNU SURASITAS METUSIJ CHRYSTUSA 1797, 407 p.

Dalys: Prakalba pas malona skaytitoi, I—II. *Pamokslai,* 1—310. *Kiti pamokslai, maldos, katekizmo dalykai, krikščioniškosios moralės priedermės,* 311—379. *Biblijos dogmų aiškinimas,* 380—401. *Pamokslų priedai.* 401—407.

Teoriniu požiūriu svarbiausias yra pirmasis pamokslas, kuriame aiškiai sekama Naujųjų laikų filosofijos išplėtota prigimtinės moralės koncepcija. Autoriaus žodžiais tariant, įstatymai, arba prisakymai, skirstomi į prigimtinius, dievo nustatytuosius ir pasaulietiškuosius (t. y. valdžios nustatytuosius). Jų privalo laikytis visi. Prigimtiniais įstatymais laikomi tie, kuriuos atskleidžia pats žmogaus protas ir kurie esą įgimti, įrašyti į širdį. Kai prigimtiniai, dievo nustatytieji ir pasaulietiškieji įstatymai susiduria taip, jog jų visų kartu laikytis negalima, tai pirmenybė teiktina prigimtiniams įstatymams, jie yra svarbiausieji, pirmaeiliai — tokią išvadą Lukauskis daro tikriausiai dėl

šviečiamosios filosofijos įtakos. Kituose pamoksluose teisinama socialinė nelygybė: dievas lėmęs vieniems būti aukštesniais, kitiems — jų pavaldiniais. Baudžiauninkams prisakoma sąžiningai dirbti, melstis už ponus. Kita vertus, pasisakoma prieš baudžiavos kraštutinumus, tvirtinama ponų priedermė rūpintis baudžiauninkais, būti atlaidiems, palengvinti baudžiauninkų darbą ir geriau už jį atlyginti. Pavaldiniai gali nepaklusti ponų įsakymams tada, kai jiems įsakoma daryti tai, kas prieštarauja prigimties ir dievo įstatymams.

VUB, F 1—D 654. *R. Plečkaitis*

LUKOŠEVIČIUS Pranciškus Stanislovas (Łukaszewicz Franciscus Stanislaus), Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventas, 1686 išleidęs filosofijos tezes.

THESES PHILOSOPHICAE QUAESTIONIBUS OECONOMICIS ET MILITARIBUS ACCOMODATAE, SUB AUSPICIIS PERILLUSTRIS AC MAGNIFICI DOMINI IAROSLAI ALEXANDRI DE KRZETUSZOWO WAWRZECKI NOTARII TERRESTRIS BRACŁAWIENSIS AD TRIBUNAL M.D.L. DEPUTATI IUDICIS A GENEROSO DOMINO FRANCISCO STANISLAO ŁUKASZEWICA AA. LL. ET PHILOS. BACCALAUREO, METAPHYSICAE ET POLITICAE AUDITORE, PRO SUPREMA PHILOSOPHIAE LAUREA IN PUBLICAM DISPUTATIONEM PROPOSITAE. PRAESIDE R. P. CHRISTOPHORO ŁOSIEWSKI SOC. IESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO, EIUSDEMQUE PROFESSORE ORDINARIO IN ALMA ACADEMIA VILNENSI EIUSDEM SOCIETATIS. ANNO DOMINI 1686 MENSE IUNIO. [FILOSOFIJOS TEZĖS, SKIRTOS EKONOMIKOS IR POLITIKOS KLAUSIMAMS. GLOBOJANT ŠVIESIAUSIAJAM IR PRAKILNIAUSIAJAM PONUI BRACLAVO ŽEMĖS NOTARUI, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS TRIBUNOLO TEISĖJUI JAROSLAVUI ALEKSANDRUI IŠ KŽETUŠOVO VAVZECKIUI, VIEŠAM DISPUTUI IŠDĖSTYTOS KILMINGOJO PONO PRANCIŠKAUS STANISLOVO LUKOŠEVIČIAUS, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS BAKALAURO, METAFIZIKOS IR POLITIKOS KLAUSYTOJO, AUKŠČIAUSIAJAM FILOSOFIJOS LAIPSNIUI ĮGYTI. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI KRISTUPUI LOSEVSKIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRUI IR TO PATIES DALYKO ORDINARINIAM VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOS PROFESORIUI. 1686 VIEŠPATIES METAIS BIRŽELIO MĖNESĮ.] 20 p.

10 ekonomikos tezių dėstomi scholastinės moralės filosofijos dalies, vadinamosios ekonomikos, bendriausi teiginiai. Yra kartu ir 5 gamtos filosofijos tezės, iliustruojamos pavyzdžiais iš karo praktikos. Įrišant ekonomikos tezės sumaišytos su gamtos filosofijos tezėmis.

MAB, $\frac{L—17}{153}$. *R. Plečkaitis*

LUKOŠEVIČIUS Steponas Kazimieras (Łukaszewicz Stephanus Casimirus), 1655.IX.20 Joniškyje — 1710.VIII.15 Ilūkstėje, filosofas jėzuitas. 1677 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsniu. 1689—92 Kražių kolegijoje dėstė filosofiją. Buvo Kauno jėzuitų rezidencijos viršininkas.

THESES PHILOSOPHICAE SUB AUSPICIIS CAELORUM TERRARUMQUE REGINAE DEI PARAE VIRGINIS MARIAE, PROPUGNATAE A STEPHANO ŁUKASZEWICZ AA. LL. ET PHILOSOPHIAE BACC. METAPH. AUD. PRO SUPREMA PHILOSOPHIAE LAUREA. PRAESIDE R. P. IOANNE SCHWANG S. J. AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE, EJUSDEMQUE IN ALMA UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS IESU ORDINARIO PROFESSORE. ANNO A VIRGINIS PARTU 1677 MENSE IUNIO DIE 18. VILNAE. [FILOSOFIJOS TEZĖS, GLOBOJANT DANGAUS IR ŽEMĖS KARALIENEI, DIEVUI PRILYGSTANČIAI MERGELEI MARIJAI, GINAMOS LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS BAKALAURO, METAFIZIKOS KLAUSYTOJO STEPONO LUKOŠEVIČIAUS AUKŠČIAUSIAJAM FILOSOFIJOS LAIPSNIUI ĮGYTI. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI JONUI SVANGUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI IR TO PATIES DALYKO PROFESORIUI. 1667 MERGELĖS KŪDIKIO METAIS BIRŽELIO MĖNESIO 18 DIENĄ VILNIUJE.] 24 p.

Viso dėstoma 50 tezių: 9 logikos, 36 gamtos filosofijos, 5 metafizikos. Tvirtinami bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai. Gamtos filosofijos tezės skelbiamos iš visų šią discipliną sudarusių traktatų.

MAB, $\frac{L—17}{182}$.

R. Plečkaitis

M

MACHVICAS Placidas (Machwic Placidus), filosofas, teologas dominikonas. 1690—93 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją, vėliau Paparčiuose ir Vilniuje — teologiją.

PHYSICA SEU PHILOSOPHIA NATURALIS. IUXTA INCONCUSSAM ANGELICI DOCTORIS DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTRINAM INCEPIT VILNAE FRATER PLACIDUS MACHWIC ORDINARIUS HUIUS CURSUS PROFESSOR ORDINIS PRAEDICATORUM ANNO DOMINI 1692 DIE 18 SEPTEMBRIS. [FIZIKA, ARBA GAMTOS FILOSOFIJA. PAGAL NEPAJUDINAMĄ ANGELIŠKOJO DAKTARO, DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIECIO DOKTRINĄ PRADĖJO VILNIUJE BROLIS PLACIDAS MACHVICAS, ORDINARINIS ŠIO KURSO PAMOKSLININKŲ ORDINO PROFESORIUS, 1692 VIEŠPATIES METAIS RUGSĖJO 18 DIENĄ.] 200 f.

Dalys: Prooemium, 1—8. Prima pars philosophiae naturalis. De ente mobili in communi, 8—157. Secunda pars philosophiae naturalis complectens libros Aristotelis De caelo, 158—181. Tractatus de meteoris. In quatuor libros Aristotelis Meteororum, 182—200.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas, 1692—93 skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje. Tomistinė gamtos filosofija dėstoma, remiantis idealistine modalizmo koncepcija. Materija laikoma visiškai pasyvia, gryna galimybe. Traktate „Apie dangų" pateikiama šiek tiek astronomijos žinių.

VUB, F 3—2224. *R. Plečkaitis*

MARCINKEVIČIUS Viktoras (Marcinkiewicz Victorinus), filosofas, teologas dominikonas. 1695—96 Paparčių dominikonų m-loje dėstė filosofiją. Nuo 1698 dėstė teologiją Derečine.

CURSUS PHILOSOPHICUS. IUXTA MENTEM ANGELICI PRAECEPTORIS DIVI THOMAE AQUINATIS TRADITUS AB ADMODUM REVERENDO PATRE PHILOSOPHIAE PROFESSORE FRATRE VICTORINO MARCINKIEWICZ. SCRIPTUS PER FRATREM FRANCISCUM ROŻYŃSKI IN STUDIO FORMALI POPORCENSI ANNO 1695. [FILOSOFIJOS KUR-

SAS. PAGAL ANGELIŠKOJO MOKYTOJO, DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO PAŽIŪRAS DĖSTYTAS REVERENDO TĖVO, FILOSOFIJOS PROFESORIAUS, BROLIO VIKTORO MARCINKEVIČIAUS. UŽRAŠYTAS BROLIO PRANCIŠKAUS ROŽINSKIO PAPARČIŲ FORMALIOJOJE STUDIJOJE 1695 METAIS.] 454 p.

Dalys: Prooemium, 1—2. *Dialectica,* 2—69. Philosophia rationalis, 71—454.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Dėstoma tomistinės tradicijos dvasia.

VUB, F 1—D 645. *R. Plečkaitis*

MARKVARTAS Jokūbas (Marquart Iacobus), 1583 Prūsijoje — 1658.III.5 Varšuvoje, filosofas, teologas jėzuitas. 1605 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1611 — teologijos f-tą. Jėzuitų kolegijose dėstė matematiką. 1613—16 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, 1617—18 — matematiką, o paskui iki 1623 — teologiją. Vilniaus un-to teologijos daktaras (1623). Darbavosi Varšuvoje, buvo karaliaus rūmų dvasininkas. Markvartas, vienas žymesniųjų scholastinės filosofijos atstovų, stengėsi supažindinti studentus su Renesanso gamtos mokslais.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1615—16, 223 f.

Dalys: Quaestiones peripatheticae ad tres libros Aristotelis De anima, 1—155. Quaestiones peripatheticae ad libros Metaphysicorum Aristotelis. Anno 1616 die 10 aprilis, 156—223.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitų kursas. Tai pirmieji iki šiol žinomi išlikę gamtos filosofijos ir metafizikos kursai, dėstyti Lietuvos m-lose. Gamtos filosofijoje tėra psichologijai skirtoji dalis. Aiškinamos Renesanso anatomų ir fiziologų koncepcijos, ypač A. Vezalijaus, kurio anatomijos atlasą Markvartas demonstravo studentams. Plačiai tiriami metafizikos klausimai.

VUB, F 3—2016.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

MICHALOVSKIS Pranciškus (Michałowski Franciscus), ? — 1752.II.10 Vilniuje, filosofas pranciškonas. 1716—17 dėstė filosofiją Kauno pranciškonų m-loje, 1718—19 — Nesvyžiuje.

EURIPUS IMMENSAE PROFUNDITATIS ARISTOTELICAE SAPIENTIAE AB IPSO NUPER SOPHORUM DUCE ARISTOTELE MENSUS NUNC

DEMUM IN CAUNENSI INSULA FELICITER <...> PROPOSITUS PER PATREM FRATREM FRANCISCUM MICHAŁOWSKI MINORITUM. [NEIŠMATUOJAMOS ARISTOTELINĖS IŠMINTIES GILYBĖS EURIPAS, SEKANT PATIES AUKŠČIAU MINĖTO IŠMINČIŲ VADO ARISTOTELIO PAŽIŪROMIS, TIK DABAR KAUNO MIESTE LAIMINGAI <...> IŠDĖSTYTAS TĖVO BROLIO PRANCIŠKAUS MICHALOVSKIO, PRANCIŠKONO.] *1716—17*, 88+208+72 p.

Dalys: Oratio prooemialis in rationalem Aristotelis philosophiam, 3—6. Prologus dialectices, 7—88. Arctos philosophica sive rationalis philosophia. Philosophantis inter irrationalia Bethleem verbi micans ethesiis ac seraphicis Iasonibus philosophico in Eurypo navigantibus refulgens in Caunensi insula demonstrata auctore patre fratre Francisco lectore actuali philosophiae. Anno ab ortu novi solis iustitiae 1717 die 2 mens januarii, 1—208. Promontorium bonae spei ad naturalem theologiam metaphysicem scilicet post emensos spinosae logicae calles, post superatos Eurypi colles seraphicae aspiranti juventuti in conventu principe Radviliano Nesv. ad S. Cath. Vil. Anno a Virginis partu 1718 die prima novembris, 1—70. Index rerum, 71—72.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės logikos paskaitos, skaitytos Kauno pranciškonų m-loje. Remiamasi pranciškonų teoretikais. Kartu su šiomis paskaitomis įrištos metafizikos paskaitos, skaitytos 1718—19 Nesvyžiuje.

VUB, F 3—1213. *R. Plečkaitis*

MICKEVIČIUS Adomas (Mickiewicz Adam), 1798.XII.24 Zaosėje — 1855.XI.26 Konstantinopolyje, rašytojas. Baigęs Naugarduko g-ją, 1815—19 studijavo Vilniaus un-te, iš pradžių gamtos ir matematikos, vėliau literatūros ir laisvųjų menų f-te. Buvo vienas Filomatų d-jos steigėjų. 1819—23 mokytojavo Kaune. Ryšium su filomatų byla 1823 suimtas, 1824 ištremtas į Rusiją. 1824—29 gyveno Peterburge, Odesoje, Maskvoje. 1829 išvyko į V. Europą, gyveno Vokietijoje, Italijoje, Šveicarijoje, nuo 1832 — daugiausia Paryžiuje. 1839—40 dėstė romėnų literatūrą Lozanos un-te. 1840—44 Paryžiaus Collège de France dėstė slavų literatūrą. Prasidėjus italų išsivaduojamajam karui, 1848 nuvyko į Romą, kur suorganizavo lenkų legioną kovai su Austrija. Nuo 1852 dirbo Paryžiaus Arsenalo b-koje. Prasidėjus Krymo karui, 1855 Konstantinopolyje organizavo lenkų dalinius kovai su Rusija. Greta poetinės kūrybos, kuria pelnė didžiausią šlovę, Mickevičius plačiai reiškėsi ir kitose visuomeninio kultū-

rinio gyvenimo srityse. Įsijungęs į Filomatų d-jos veiklą, parašė virš dvidešimt referatų organizaciniais d-jos klausimais, paliko recenzijų bei literatūros kritikos straipsnių. Aktyviai dalyvavo visuomeniniame emigracijos gyvenime. Vadovavo Lietuvos ir Rusijos žemių d-jos literatūros skyriui. 1833 redagavo laikraštį „Pielgrzym Polski", paskelbė pluoštą politinių straipsnių. Paliko istorinių darbų ir mokinių užrašytas garsiąsias „Slavų literatūros" paskaitas. Vertė į lenkų ir prancūzų k. 1849 redagavo tarptautinį demokratinės pakraipos laikraštį „Tribune de Peuples", kur paskelbė keliasdešimt straipsnių. Filosofinėmis pažiūromis, pirmiausia istorijos filosofija, Mickevičius atstovavo romantiškajam mesianizmui, buvo vienas pagrindinių jo reiškėjų. Mesianistine filosofija, išaugusia iš Lietuvos—Lenkijos istorijos tragizmo pergyvenimo (valstybės žlugimo ir ypač 1830—31 sukilimo pralaimėjimo), pakilo iki visuotinių žmonijos istorijos, jos dabarties ir ateities apmąstymų. Neigiamai vertindamas europietišką Naujųjų laikų civilizaciją, atmetė visą vertybių sistemą (parlamentarizmą, liberalizmą, oficialiąją bažnyčią, teisę, politinę ekonomiją, filosofiją ir kt.). Protą laikė destruktyvia jėga, deformuojančia visuomenės gyvenimą. Tuo vadovaudamasis, griežtai neigė racionalizmą, veiklos ir mąstymo racionalizavimą. Iškėlęs intuiciją kaip vienintelį tikrą pažinimo šaltinį, kvestionavo diskursyvinio pažinimo vertę ir juo besiremiančias filosofijos sistemas. Konstatuodamas bei aiškindamas europietiškos civilizacijos nuosmukį, žmonijos atgimimą siejo su nauju dieviškuoju apreiškimu. Grindė lenkų tautos, vėliau lenkų ir prancūzų tautų mesianistinę misiją, kurią siejo su išskirtinėmis asmenybėmis.

KSIĘGI NARODU POLSKIEGO I PIELGRZYMSTWA POLSKIEGO. [LENKŲ TAUTOS IR LENKŲ PILIGRIMYSTĖS KNYGOS.] — A. Mickiewicz, Dzieła, t. VI, cz. II, W., 1955, s. 5—60. *Pirmoji publikacija:* Księgi Narodu Polskiego i Pielgrzymstwa Polskiego. W Paryżu <...> 1832, 123+*1* s.

Dalys: Księgi narodu polskiego od początku świata aż do umęczenia narodu polskiego, 7—17. Księgi pielgrzymstwa polskiego, 18—60.

Skelbiamos mesianizmo idėjos. Žmonijos istorija traktuojama kaip pakilimų ir nuosmukių kaita. Pakilimai — tai dieviškojo apreiškimo epochos, nuosmukiai — nutolimas nuo apreiškimo tiesų. Kritiškai vertinama Europos civilizacija, jos racionalistinis kryptingumas, atsidavimas puikybei, materialinei gerovei,

prekybai. Idealizuojami Viduramžiai. Skelbiamas naujo dieviškojo apreiškimo artėjimas. Aiškinama mesianistinė lenkų tautos misija, išvedant žmoniją į atgimimo kelią.

LITERATURA SŁOWIAŃSKA. [SLAVŲ LITERATŪRA.] — A. Mickiewicz, Dzieła, t. VIII, Kurs pierwszy, Półrocze I, W., 1955, s. 1—359; t. IX, Kurs pierwszy, Półrocze II, W., 1955, s. 1—236; t. X, Kurs drugi, W., 1955, s. 1—425; t. XI, Kurs trzeci i czwarty, W., 1955, s. 1—511. *Pirmoji publikacija:* L'Église officielle et le Messianisme par Adam Mickiewicz. I. (Cours de littérature slave du Collège de France (1842—1843). Publié d'après les notes sténographiées. Première partie. Littérature et Philosophie). A Paris, 1845, XII+548 p. L'Église et le Messie par Adam Mickiewicz. II. (Cours de littérature slave du Collège de France (1843—1844). Publié d'après les notes sténographiées. Deuxiéme Partie. Religion et Politique). A Paris, 1845, XV+304 p. Les Slaves. Cours professé au Collège de France par Adam Mickiewicz et publié d'après les notes sténographiées. Tome premier: Les pays slaves et la Pologne. Histoire et Littérature (1840—1841). Tome deuxième: Les pays slaves et la Pologne. Histoire, Littérature et Politique (1841—1842). Tome troisième: La Pologne et la Messianisme. Histoire, Littérature et Philosophie (1842). Tome quatrième: L'Église officielle et la Messianisme. Philosophie et Religion (1842—1843). Tome cinquième: L'Église et le Messie (1843—1844). Paris, 1849, *4*+III+*1*+419+*1* p., *4*+450 p., *4*+376 p., XII+548 p., XII+304 p.

Pilniausia ir brandžiausia Mickevičiaus mesianistinės filosofijos apraiška. Kritikuojama europietiška civilizacija, jos institucijos ir dvasinis gyvenimas. Lenkų tautos mesianistinė misija, skelbta „Lenkų tautos ir lenkų piligrimystės knygose", pakeičiama slavų ir prancūzų tautų mesianizmu. Kolektyvinis nacionalinis mesianizmas papildomas išrinktųjų asmenybių mesianizmu.

UWAGI NA MARGINESIE DZIEŁ SPINOZY. [PASTABOS SPINOZOS RAŠTŲ PARAŠTĖSE.] — A. Mickiewicz, Dzieła, t. XIII, W., 1955, s. 145—163. *Pirmoji publikacija:* Notatki pobrzeżne na egzemplarzu dzieł pośmiertnych Spinozy, w: Żywot Adama Mickiewicza. Podług zebranych przez siebie materyałów oraz z własnych wspomnień opowiedział Władysław Mickiewicz. T. III, w Poznaniu, 1894, Dodatek, s. XXXIV—XLVIII.

Žiupsnelis pastabų apie B. Spinozos filosofiją, veikiausiai panaudotų ruošiant slavų literatūros paskaitas.

CZŁOWIEK RELIGIJNY — REFORMATOR. [RELIGINIS ŽMOGUS — REFORMATORIUS.] — A. Mickiewicz, Dzieła, t. XIII, W., 1955, s. 28—65. *Pirmoji publikacija:* L'homme religieux réformateur. — "La Tribune des Peuples", 1849, Nr. Nr. 5, 6, 25, 32.

R. Emersono paskaitos „Žmogus reformatorius“, paskelbtos JAV žurnale „The Dial“ (1841, Nr. 1, p. 523—538), laisvas vertimas. Įterpta užuominų apie tuometinės Prancūzijos padėtį, įvestos naujos sąvokos (revoliucija, socializmas), sustiprinančios politinį paskaitos skambesį.

Lit.: M. Kridl, Mickiewicz i Lamennais, W., 1909. S. Szpotański, Adam Mickiewicz i jego epoka, t. 1—3, W., 1921—22. V. Mykolaitis—Putinas, Adomas Mickevičius ir lietuvių literatūra, V., 1955. W. Weintraub, Literature as Prophecy, 's-Gravenhage, 1959. Z. Stefanowska, Historia i profecja, W., 1962. A. Walicki, Filozofia a mesjanizm, W., 1970. T. s., Adama Mickiewicza prelekcje paryskie, w: Polska myśl filozoficzna i społeczna, t. 1, W., 1973, s. 216—272.

S. Tunaitis

MIKULSKIS Dominikas (Mikulski Dominicus), 1628 Lietuvoje — 1686.VI.12, filosofas, teologas jėzuitas. Kašau, Nesvyžiaus, Rioselio ir Gardino jėzuitų kolegijose dėstė retoriką, 1674—77 Kražių kolegijoje — filosofiją. Paskui Vilniaus un-te, Kražiuose ir Gardine dėstė teologiją. 1679—82 Vilniaus un-te dėstė kanonų teisę. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1679).

ORGANUM ARISTOTELIS SIVE DISSERTATIONES DE UNIVERSA LOGICA. ANNO DOMINI 1674 13 NOVEMBRIS. SUB REVERENDO PATRE DOMINICO MIKULSKI. [ARISTOTELIO „ORGANONAS“, ARBA SAMPROTAVIMAI APIE VISĄ LOGIKĄ. 1674 VIEŠPATIES METAIS LAPKRIČIO 13 D. DĖSTĖ REVERENDAS TĖVAS DOMINIKAS MIKULSKIS.] *Kražių jėzuitų kolegija, 1674—75,* 182 f.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Remiamasi tradiciniais jėzuitų teoretikais, tame tarpe ir M. Smigleckio pažiūromis. Pirmoji logikos dalis — dialektika — neišliko.

MAB, F 40-RS—822.

R. Plečkaitis

MILKEVIČIUS (Milkiewicz, Onuphrius á S. Josepho), Vilniaus trinitorių kolegijos filosofijos f-to absolventas, 1765 išleidęs filosofijos tezes. Šv. Juozapo Onufrijus yra jo vardas trinitorių ordine.

PROPOSITIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA SANCTISSIMO REDEMPTORI JEZU NAZARENO IN ECCLESIA ANTECOLLENSI AD VILNAM GRATIIS ET MIRACULIS CLARISSIMO DEDICATAE. QUAS IN COLLEGIO VILNENSI ORDINIS EXCALCEATORUM SANCTISSIMAE TRINITATIS DE REDEMPTIONE CAPTIVORUM P. FR. ONUPHRIUS A S. JOSEPHO EJUSDEM ORDINIS RELIGIOSUS SUB ASSISTENTIA P. F. DIONYSII A S. ANTONIO FACULTATIS PHILOSOPHICAE PROFESSORIS PUBLICE PROPUGNAVIT ANNO 1765. [VISOS FILOSOFI-

JOS TEIGINIAI, VILNIAUS ANTAKALNIO BAŽNYČIOJE DEDIKUOJAMI ŠVENČIAUSIAJAM ATPIRKĖJUI JĖZUI NAZARETIEČIUI, IŠGARSĖJUSIAM MALONĖMIS IR STEBUKLAIS. KURIUOS VILNIAUS BASOJO, ŠVENČIAUSIOS TRĖJYBĖS BELAISVIŲ IŠPIRKIMO ORDINO KOLEGIJOJE VIEŠAI GYNĖ TO PATIES ORDINO VIENUOLIS, TĖVAS BROLIS ŠV. JUOZAPO ANUPRAS, PADEDANT FILOSOFIJOS FAKULTETO PROFESORIUI, TĖVUI BROLIUI ŠV. ANTANO DIONYZUI 1765 METAIS.] Vilnae, Typis S.R.M. Monachorum Basilianorum, 13 p.

Tezės greičiausiai gintos filosofijos laipsniui įgyti. Viso 73 tezės, visiškai sutampančios su kitų šios kolegijos absolventų — Novačkevičiaus (Šv. Jokūbo Blazijaus) ir Šv. Kristupo Jono tezėmis: MAB, $\frac{L—18}{2—118}$ ir VUB, Z1 $\frac{2}{15}$.

VUB, IV—30980. *R. Plečkaitis*

MISIŪNAS (Missiuna, Antonin á S. Ioanne Elcemosynario), 1708.IV.7 — ?, filosofas trinitorius. 1724 įstojo į trinitorių ordiną, gaudamas kitą vardą — šv. Jono Krikštytojo Antanas. 1775 Vilniaus Antakalnio trinitorių kolegijoje dėstė filosofiją. Paskui dėstė filosofiją Oršoje.

PHILOSOPHIA ECLECTICA RATIONALIBUS VETERIS PLERUMQUE TAMEN RECENTIORUM PHILOSOPHORUM PLACITIS ACCOMODATA SENTENTIIS ET EXPERIMENTIS ILLUSTRATA. DICATA IN COLLEGIO ANTECOLLENSI AD VILNAM ORDINIS EXCALCEATORUM SSS TRINITATIS A PATRE FRATRE ANTONINO A S. IOANNE ELCEMOSYNARIO PHILOSOPHIAE PROFESSORE ACTUALI SUIS RELIGIOSIS ALUMNIS. TRADITA 1775. [EKLEKTINĖ FILOSOFIJA, SUDERINTA SU SENŲJŲ AUTORIŲ ĮRODYMAIS, TAČIAU DAUGIAUSIA SU DABARTINIŲ FILOSOFŲ NUOMONĖMIS, AIŠKINAMA PAGAL JŲ PAŽIŪRAS IR EKSPERIMENTUS. DĖSTĖ VILNIAUS ANTAKALNIO TRINITORIŲ KOLEGIJOJE TĖVAS BROLIS ŠV. JONO KRIKŠTYTOJO ANTANAS, AKTUALUSIS FILOSOFIJOS PROFESORIUS, SAVO KRUOPŠTIESIEMS MOKINIAMS. DĖSTYTA 1775.]

Dalys: Brevis introductio in philosophiam, 1—6. Logica, 6—176. Metaphysica <...> in Collegio Orsanensi 1776, 1—332.

Rankraštinis logikos paskaitų kursas. Naujųjų laikų logikos koncepcijos derinamos su scholastinėmis pažiūromis. Kartu įrištos Misiūno metafizikos paskaitos, 1776 skaitytos Oršos trinitorių kolegijoje.

VUB, F 3—1197. *R. Plečkaitis*

MYKOLAS LIETUVIS (Michalo Lituanus, Michalonis), tikras vardas — Vaclovas, Mikalojaus sūnus XV a. pab. Maišiagalo-

je — apie 1560, lietuvis, pasiturintis bajoras, katalikas, teisės žinovas, Lietuvos didžiųjų kunigaikščių kanceliarijos lotynų kalbos skyriaus raštininkas Žygimanto I ir II laikais, prityręs diplomatas, humanistinės krypties publicistas. Seniau buvo klaidingai spėjama, jog Mykolo Lietuvio pseudonimu rašė LDK diplomatas Mykolas Tiškevičius. Manoma, kad universitetinį išsilavinimą jis įgijo Krokuvos universitete. Su diplomatinėmis misijomis lankėsi Kryme (1542—43), Maskvoje (1536—37 ir 1555—56). Valdė žemes Maišiagaloje, Rudaminoje, buvo Medininkų laikytojas, Skirsnemunės ir Raseinių vietininkas. 1548—50 Mykolas Lietuvis parašė pasaulietišką traktatą apie lietuvių, maskvėnų ir totorių papročius, kuriame griežtai kritikavo įvairias visuomeninio LDK gyvenimo negeroves, pasisakė už humaniškesnių, demokratiškesnių santykių bei valdymo metodų įvedimą, ragino mokytis iš kitų šalių laimėjimų ir pažangos. Visas traktatas neišliko. Mūsų dienas pasiekė 1615 Bazelyje paskelbtos ištraukos. Iš jų atsiskleidžia didelė autoriaus erudicija, lotynų, lietuvių ir rusų kalbų mokėjimas, geras lietuvių bei kaimyninių tautų gyvenimo pažinimas, teisinė bei politinė patirtis. Matyti, kad autorius buvo artimas Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvarui žmogus. Visuomeninės filosofinės Mykolo Lietuvio pažiūros susiformavo veikiamos krikščioniškos filosofijos, humanistinių Renesanso idėjų ir iš dalies Reformacijos. Jas charakterizuoja valstybinio LDK patriotizmo propagavimas, romėniškos lietuvių kilmės koncepcija, didžiojo kunigaikščio Vytauto veiklos ir laikų idealizavimas, teisingumo, moralinio taurumo, klasikinės Antikos kultūros ir papročių aukštinimas. Idėjos, kurias propagavo Mykolas Lietuvis, skatino nacionalinės lietuvių savimonės formavimąsi.

MICHALONIS LITUANI, DE MORIBUS TARTARORUM, LITUANORUM ET MOSCORUM, FRAGMINA DECEM, MULTIPLICI HISTORIA REFERTA. [MYKOLO LIETUVIO DEŠIMT ĮVAIRAUS ISTORINIO TURINIO FRAGMENTŲ APIE TOTORIŲ, LIETUVIŲ IR MASKVĖNŲ PAPROČIUS.] — Mykolas Lietuvis, Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius, V., 1966, p. 71—114. *Lietuviškas vertimas ten pat,* p. 23—70. *Pirmoji publikacija:* Michalonis Lituani De moribus Tartarorum, Lituanorum et Moschorum, Fragmina X. multiplici Historia referta. Et, Johan. Lasicii Poloni De Diis Samagitarum, caeterorumq. Sarmatarum, et falsorum Christianorum, Item de religione Armeniorum. Et de initio Regiminis Stephani Batorij. Nunc primum per I. Iac. Grasserum, C. P. ex Manuscripto Authentico edita. Basileae, Apud Conradum Waldkirchium. M. DC. XV. *(1615),* p. 1—41.

MAB, Mf. 823.

Kritiškas LDK ir kaimyninių šalių lyginimas, iškeliant aikštėn ir smerkiant LDK gyvenimo, valdymo, papročių neigiamybes, skatinant šalinti jas, kviečiant rūpintis valstybės bei visuomenės gerove. Atsispindi politinės, teisinės, ekonominės, etinės pažiūros, praktinė Renesanso epochos gyvenimo filosofija. Propaguojama demokratizmas, humanizmas ir patriotizmas, siūloma stiprinti teisingumą ir dorovę.

Lit.: *M.* Liubavskis, Kas buvo Mykolas Lietuvis, XVI a. viduryje parašęs traktatą „Apie Totorių, Lietuvių ir Maskvėnų papročius", kn.: Mykolas Lietuvis, Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius, V., 1966, p. 124—133. I. Jonynas, „Fragmentų" autorius, ten pat, p. 115—124. J. Jurginis, Epochos pažiūros ir idėjos, ten pat, p. 9—16. С. Сокол. Идеи гуманизма в мировоззрении Михаила Тишкевича, в кн.: Проблемы общественных наук, Минск, 1970, с. 199—204. С. Сокол, Социально-политические идеалы М. Тишкевича, в кн.: т. с., Социологическая и политическая мысль в Белоруссии во II половине XVI века, Минск, 1974, с. 35—63. J. Ochmański, Michalon Litwin i jego traktat o zwyczajach Tatarów, Litwinów i Moskwicinów z połowy XVI wieku.— „Kwartalnik historyczny", 1976, Nr. 4, s. 765—783.

A. Varanavičius

MOCARSKIS Raimundas (Mocarski Raymundus), filosofas, teologas dominikonas. XVII a. pab. Paparčių dominikonų mloje dėstė filosofiją, 1693 — ten pat teologiją.

LOGICA. [LOGIKA.] Paparčių dominikonų m-la, XVII a. pab., 117 f.

Dalys: Dialectica, 1—16. Philosophia rationalis iuxta mentem divi Thomae Aquinatis angelici doctoris inchoata in studio formali Poporcensi. Comparata vero labore et sudore admodum reverendi patris fratris Raymundi Mocarski, sacrae theologiae lectoris sapientissimi ordinarii professoris philosophiae in eodem studio formali. Scripta autem per me fratrem Albertum Michałowski ordinis Praedicatorum absolutum sacrae Romanae ecclesiae pro tunc philosophum, 17—117.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Filosofiniai logikos klausimai aiškinami tomistinės filosofijos požiūriu.

VUB, F 3—1178. *R. Plečkaitis*

MODZELEVSKIS Zacharijas (Modzelewski Zacharias), 1648. XI.4 Mozūrijoje — 1710.VII.3 Nesvyžiuje, filosofas jėzuitas. 1682 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Gardine, Naugarduke, Vilniaus un-te, Polocke ir Plocke dėstė poetiką, retoriką, Varšuvoje — filosofiją. 1685—88 Vilniaus un-te dėstė filosofiją,

1689—91 — etiką. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1685). Išleido religinio turinio raštų.

TRACTATUS POLITICUS DUABUS SUIS PARTIBUS, DUOBUS LIBRIS TERTIO NEMPE ET QUARTO POLITICAM ARISTOTELIS CORRESPONDENS. QUARUM UNA VARIAS FORMAS ET STATUS IMPERIORUM PROPONIT, ALTERA QUALEM OPORTEAT ESSE CIVEM REIPUBLICAE OSTENDIT. [POLITIKOS TRAKTATAS, DVIEM SAVO DALIMIS ATITINKANTIS ARISTOTELIO „POLITIKOS" DVI KNYGAS, BŪTENT, TREČIĄJĄ IR KETVIRTĄJĄ, KURIŲ VIENA AIŠKINA ĮVAIRIAS VALSTYBIŲ FORMAS IR SANTVARKAS, KITA PARODO JOS REIKALINGUMĄ VALSTYBĖS PILIEČIUI.] *Vilniaus un-tas, 1688—91,* 127 f.

Rankraštinis filosofijos kursas, kuriame moralės filosofija sutapatinama su politika, nagrinėjama Lietuvos ir Lenkijos bei kitų šalių valstybinė santvarka. Remiantis scholastine Aristotelio politinės teorijos interpretacija, stengiamasi pateisinti Lietuvos ir Lenkijos politinę santvarką.

VUB, F 3—1390.

PRAELECTIONES POLITICAE. [POLITIKOS PASKAITOS.] *Vilniaus un-tas, 1691,* 13 f.

Dalys: De monarchia seu regno, 137—144. In quatuor libros D. Iustiniani commentarius una cum explicatione variorum iurium praesertim vero iuris municipalis plurimarum civitatum Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithvaniae seu Marderburgici, 145—150.

Rankraštinis filosofijos — scholastinės politikos paskaitų kursas, kur politinės teorijos požiūriu nagrinėjama Lietuvos ir Lenkijos valstybinė santvarka.

VUB, F 3—2005, f. 137—150.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1865—66, 164 f.

Dalys: Introductio ad logicam seu dialectica, 1—29. Logica Aristotelis Stagiritae principis philosophorum seu philosophia rationalis. Tradita in Alma Universitate Vilnensi anno 1685, 30—164.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Aiškinami tradiciniai scholastinės logikos klausimai.

VUB, F 3—2096.

TRACTATUS PRIMUS PHYSICUS IN ARISTOTELIS OCTO LIBROS PHYSICORUM QUATUOR DE CAELO QUATUOR DE METEORIS. ANNO INCARNATAE IN TERRIS SAPIENTIAE 1686 DIE 2 SEPTEMBRIS. [PIRMASIS FIZIKOS TRAKTATAS APIE ARISTOTELIO AŠTUONIAS

„FIZIKOS", KETURIAS „APIE DANGŲ", KETURIAS „APIE METEORUS" KNYGAS. 1686 ĮSMINTIES PASAULYJE ĮSIKŪNIJIMO METAIS, RUGSĖJO 2 DIENĄ.] *Vilniaus un-tas,* 213 f.

Dalys: Prooemium, 1—2. *Tractatus primus physicus,* 2—203. Tractatus secundus physicus in quatuor libros De caelo, 203—213.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas. Aiškinami tradiciniai scholastinės fizikos klausimai. Traktato „Apie meteorus" nėra.

VUB, F 3—2042. *R. Plečkaitis*

MOIGIS Mykolas (Moygis Michael), Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventas ir teologijos f-to studentas, 1690 išleidęs filosofijos tezes.

THESES ETHICO-POLITICAE DE SOCIETATE HUMANA TAM DOMESTICA QUAM CIVILI NEC NON DE CTETICA ATQUE CHRYSICA ID EST QUAESTUARIA AC USU REI FAMILIARIS TAM AD DOMESTICAE QUAM AD CIVILIS SOCIETATIS CONSERVATIONEM NECESSARIA. HONORI ILLUSTRIS AC M. D. DNI IOANNIS BIEGANSKI MARESCHALCIDAE ET DAPIFERI BRACŁAVIENSIS, CAPITANEI CZERNATICENSIS, PRAEFECTI CONGREGATIONIS SUB TITULO IMMACULATĖ CENCEPTAE VIRGINIS, DIGNISSIMI, ATQUE LITERARUM IN ALMA ACADEMIA VILNENSI STUDIOSI, DICATAE AC DEFENSAE AB ERUDITO AC NOBILI DNO MICHAELE MOYGIS AA. LL. ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO, SACRAE THEOLOGIAE ETHICESQUE AUDITORE, CONGREGATIONIS MAXIMAE PRAESIDE ASSISTENTE SIBI, R. P. ZACHARIA MODZELEWSKI, S. J. AA. LL. ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO, ORDINARIO IN DICTA UNIVERSITATE POLITICES PROFESSORE, IBIDEMQUE SCHOLARUM PRAEFECTO. ANNO DEI NATURAE HUMANAE SOCIATI 1690. [ETIKOS-POLITIKOS TEZĖS APIE NAMŲ BEI PILIETINĮ VISUOMENIŠKUMĄ <...>, SKELBTOS BEI GINTOS MOKYTO IR KILMINGO PONO, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRO, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS IR ETIKOS KLAUSYTOJO MYKOLO MOIGIO, GLOBOJANT DIDŽIAJAI KONGREGACIJAI, PADEDANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRUI ZACHARIJUI MODZELEVSKIUI, MINĖTO UNIVERSITETO ORDINARINIAM POLITIKOS PROFESORIUI IR TEN PAT MOKYKLŲ PREFEKTUI. 1690 DIEVO SU ŽMOGIŠKĄJA PRIGIMTIMI SUSIJUNGIMO METAIS.] Vilnae Typis Academicis, 48 p.

Už šias tezes Vilniaus un-tas suteikė Moigiui laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnį. Skelbiamos 9 plačiai argumentuotos tezės. Nagrinėjami šeimos, namų ūkio, tėvų ir vaikų santykiai, vergovės institucija. Nors iš esmės laikomasi teologizuoto aristotelizmo, tačiau visuomenės kilmė bandoma aiškinti natū-

raliomis priežastimis, teigiama, jog į bendruomenę žmonės jungėsi, skatinami savisaugos jausmo.

MAB, $\frac{L—17}{1100}$. *R. Plečkaitis*

MORIKONIS Karolis (Morikoni Carolus), 1693.IX.1 Ukmergėje — 1752.V.2 Varšuvoje, filosofas, teologas jėzuitas. Kilęs iš apsigyvenusių Lietuvoje italų didikų šeimos. 1716 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą. 1723—25 Varšuvos jėzuitų kolegijoje ir 1728—31 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Paskui un-te dėstė teologiją, buvo Pultusko ir Varšuvos kolegijų rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1728), teologijos daktaras (1733).

LOGICA. [*LOGIKA.*] *Vilniaus un-tas, 1728—29,* 164 f.

Dalys: Summulae dialecticae seu introductio in logicam, 3—52. Pars prima cursus philosophici. Logica seu philosophia rationalis dicta Orgonum Aristotelis. Anno Domini 1728 die 6ta mensis novembris. In Alma Academia Vilnensi Societatis Jesu, 53—164.

Scholastinės logikos paskaitos. Remiamasi viduramžių logikos autoritetais bei jėzuitų ordino teoretikais. Pagrindinis dėmesys skiriamas filosofinių logikos klausimų aiškinimui: logikos objekto, abstrahavimo, skirtingybės, predikabilių, Aristotelio kategorijų. Universalijos aiškinamos konceptualistiškai.

Liublino dvasinės seminarijos b-ka, Rkp. 411. Mf. VUB.

R. Plečkaitis

N

NARBUTAS Kazimieras (Narbutt Kazimierz), 1738.I.3 Dokudave arba Krupoje — 1807.III.17 Radzivoniškėse, filosofas, pedagogas pijoras, visuomenės veikėjas. 1755—57 mokėsi Pinsko pavieto Liubiešovo pijorų sem-joje, 1757—59 Dambrovicų (Dubrovicų) pijorų kolegijoje. 1759 Vilniaus pijorų kolegijoje pradėjo studijuoti filosofiją ir matematiką. Paskui išvyko į Romą, kur gavo dvasininko šventinimus. Grįžęs nuo 1764 Dambrovicų pijorų kolegijoje dėstė filosofiją, istoriją, retoriką, prancūzų k., buvo šios kolegijos rektorius. 1767—71 Vilniaus pijorų kolegijoje dėstė filosofiją, buvo šios kolegijos rektorius. Kaip Lietuvos didiko vaikų auklėtojas, važinėjo su jais į užsienį, bendravo Paryžiuje su enciklopedistais. 1774—94 gyveno Varšuvoje, darbavosi Edukacinės komisijos vadovėlių rengimo d-joje. Narbutas — vienas žymesniųjų Lietuvos racionalistų, pasisakęs už mokslų dėstymą gimtąja kalba.

LOGIKA CZYLI ROZWAŻANIA Y ROZSĄDZANIA RZECZY NAUKA WEDŁUG KTOREY KAŻDY MA WE WSZYSTKIM PRAWDY DOCHODZIC Y STREDZ SIĘ FAŁSZU. ZEBRANA PRZEZ X. KAZIMIERZA NARBUTTA SZKOŁ POBOŻNYCH. [LOGIKA, ARBA SAMPROTAVIMO IR SPRENDIMO MOKSLAS, PAGAL KURĮ KIEKVIENAS VISUOMET TURI PRIEITI TIESĄ IR ISVENGTI KLAIDŲ. PARENGTA PIJORO KUN. KAZIMIERO NARBUTO.] W Wilnie, w Drukarni J. K. M. y Rzeczypospolitey XX. Szkoł Pobożnych. R. 1769, 14+150+6 s.

Dalys: Dedykacya, 1—8. Przedmowa, 9—14. Poprzedzająca wiadomosc, 1—28. Logiki częsc I. O wyobrażeniu rzeczy na mysli, zdaniu, y wnoszeniu jedno z drugiego, 29—74. Logiki częsc II. O dochodzeniu prawdy, y prawidłach do tego potrzebnych, 75—139. Przydatek do logiki. O wolności filozoficzney, 140—150. Regestr, 1—5. Approbatio, 6.

Pirmasis logikos vadovėlis Lietuvos m-loms, parašytas ne lotynų k., daugiausia remiantis Ch. Volfo ir A. Genujiečio koncep-

cijomis. Nepaisant siaurai aiškinamos loginės problematikos, vertinga yra antroji knygos dalis, kurioje ryšku R. Dekarto racionalizmo ir šviečiamųjų idėjų atgarsiai. Loginių klaidų šaltinius įžiūrėdamas ir socialiniuose veiksniuose, Narbutas kritikuoja tuometinę švietimo sistemą ir scholastinę filosofiją, skelbia samprotavimų laisvę. Sveiko proto, kuriuo paremta filosofijos laisvė, ir religijos sambūvis — vienas pagrindinių įrodinėjimų. Nors Narbuto „Logika", perkrauta psichologinio bei didaktinio pobūdžio dalykais, nėra visai savarankiškas kūrinys, tačiau savo metu ji turėjo teigiamą reikšmę, buvo prieinama platiesiems visuomenės sluoksniams. Sveiko proto vaidmens pabrėžimas, nors ir su teologiniu atspalviu,— tai šviečiamojo laikotarpio filosofijos idėjų atgarsiai Lietuvoje. Knyga kurį laiką Edukacinės komisijos rekomenduota mokymo priemone moloms.

VUB, IV—7761.

Z FILOZOFII WYBRANE ZDANIA KTÓRE NAYJAŚNIEYSZEMU STANISŁAWOWI AUGUSTOWI KROLOWI POLSKIEMU WIELKIEMU XIĄŻĘCIU LITEWSKIEMU, RUSKIEMU, PRUSKIEMU, MAZOWIECKIEMU, ŻMUYDZKIEMU, KIJOWSKIEMU, WOLYN. PODOLSK. PODLASKIEMU, INFLANT. SMOLEN. SIEWIERSKIEMU Y CZERNICHOWSKIEMU PRZYPISANE. DOWODZILI Y UTRZYMYWALI PUBLICZNE STEFAN WERESZCZKA PODCZAS. WDZSTWA NOWOGR. STANISŁAW GODLEWSKI STOLNIK. WDZSTWA BRZESKIEGO. UCZĄCY SIĘ FILOZOFII W KONWIKCIE SZLACHECKIM WILENSKIM XX. SCHOLARUM PIARUM POD NAUCZYCIELIEM KAZIMIERZEM NARBUTTEM TEGOŻ ZAKONU. [RINKTINIAI FILOSOFIJOS TEIGINIAI, DEDIKUOJAMI STANISLOVUI AUGUSTUI, LENKIJOS KARALIUI, DIDŽIAJAM LIETUVOS, RUSIJOS, PRŪSIJOS, MOZŪRIJOS, ŽEMAITIJOS, KIJEVO, VOLYNES, PODOLSKO, POLESĖS, LIVONIJOS, SMOLENSKO, SEVERSKO IR ČERNIGOVO KUNIGAIKŠČIUI. ĮRODĖ IR VIEŠAI TVIRTINO STEPONAS VEREŠČAKA, NAUGARDUKO VAIVADIJOS PATAURININKIS, STANISLOVAS GODLEVSKIS, BRESTO VAIVADIJOS STALININKAS, STUDIJUOJANTYS FILOSOFIJĄ VILNIAUS PIJORŲ KILMINGŲJŲ KOLEGIJOJE, VADOVAUJANT MOKYTOJUI KAZIMIERUI NARBUTUI, TO PATIES ORDINO NARIUI.] W Wilnie, w Drukarni J. K. Mci y Rzeczypospolitey XX. Schol. Piar. R. 1771, 53 s.

Vilniaus pijorų Kilmingųjų kolegijos absolventų S. Vereščakos ir S. Godlevskio filosofijos tezės buvo parengtos paties Narbuto. Viso pateikiama 96 tezės: 1—8 logikos, 9—12 ontologijos, 13—16 psichologijos, 17—19 teologijos, 20—24 papročių mokslo ir politikos, 25—31 bendrosios fizikos, 32—41 mechanikos, 42—50 optikos, 51—59 meteorologijos, 60—64 mokslo apie vandenis, 65—76 astronomijos, 77—80 elektros reiškinių, 81—85

iš pojūčių srities, 86—90 botanikos, 91—93 žemdirbystės, 94—96 fiziologijos. Dėstomi bendriausi Naujųjų laikų gamtos mokslų ir filosofijos teiginiai, liudijantys aukštą mokslo lygį Vilniaus pijorų kolegijoje. Aiškinama G. Galilėjaus mechanika, I. Niutono fizika, heliocentrizmas. Kritikuojama atomizmas ir B. Spinozos pažiūros, skelbiama teologizuota vadinamoji papročių mokslo koncepcija: esą, prigimties dėsniai nėra priešingi religijai.

BZO, XVIII—20320—IV. Mf. MAB.

Lit.: O. Narbutt, O pierwszym polskim podręczniku logiki, Łódź, 1958. R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

INSTITUTIONES PHILOSOPHIAE ECLECTICAE. LIBER I. DE RE LOGICA TRADITAE A PATRE CASIMIRO NARBUTI. DOMBROVICAE ANNO 1764. IN 1765. [EKLEKTIŠKOSIOS FILOSOFIJOS PASKAITOS. PIRMOJI KNYGA APIE LOGIKOS DALYKUS. IŠDĖSTYTOS TĖVO KAZIMIERO NARBUTO. DUBROVICUOSE 1764 METAIS Į 1765.] *344 p.*

Dalys: Discursus Praeliminaris supra Philosophiam, *3—5*. Discursus II. Supra Historiam Logicae, *5—10*. Logica seu Philosophia naturalis. Prolegomena, *11—14*. Sectio prima. De Prima mentis operatione seu de Perceptione, *14—54*. Sectio secunda. De Judicio et propositione, *54—76*. Sectio tertia. De Ratiocinio et Argumentatione, *76—87*. Sectio quarta. De Methodo, *87—97*. Apendix ad logicam, *98—103*. Philosophiae eclecticae Liber secundus. De Re methaphysica Anno Domini 1765. Die 6 Februarii, *105*. Discursus praeliminaris. De Origine et progressu Methaphysices, *107—108*. Methaphisicae Pars prima Ontologiam et Cosmologiam complectens, *109—173*. Methaphisicae pars secunda. Psichologia, *175—178*. Sectio prima. De facultate cognos cendi, *178—195*. Sectio secunda. De facultate oppetendi, *195—234*. Methaphisicae pars tertia. Theologiae naturalis, *235—284*. Methaphysicae pars quarta. Ethica sive Moralis, *285*. Sectio prima. De Lege naturae, *285—299*. Sectio secunda. De Virtutibus et officiis hominis, *299—336*. Appendix Quaestionum ad Ethicam pertinentium, *336—344*.

Rankraštinis filosofijos kursas. Logikos, ontologijos, kosmologijos, psichologijos ir natūralinės teologijos paskaitos, skaitytos Dubrovicų pijorų kolegijoje. Aiškinama logikos reikšmė klaidoms samprotavimuose išvengti. Nušviečiama filosofijos ir, atskirai imant, logikos istorija, išryškinamas nuolatinis filo-

sofinės minties tobulėjimas, pažanga, taisant kai kuriuos Aristotelio ir kt. filosofų teiginius. Loginė problematika persipynusi su gnoseologine ir psichologine. Daug vietos skiriama Epikūro ir kt. materialistų, atomistų bei ateistų pažiūroms išdėstyti ir įvertinti. Paskaitos pasižymi erudicija, dėmesiu daugeliui pasaulio filosofinės minties atstovų. Jose remiamasi arba minima Aristotelis, arabai, ateistai, Aristarchas, Augustinas, Aristipas iš Kirėnės, Averojus, F. Bekonas, R. Boškovičius, R. Dekartas, Chrisipas, Ciceronas, Demokritas, E. Korsinis, Epikūras, Euklidas, P. Gasendi, A. Genujietis, T. Hobsas, T. Kampanela, J. Kepleris, M. Kopernikas, I. Kantas, G. Leibnicas, Diogenas Laertietis, Lukrecijus, Dž. Lokas, N. Malbranšas, Mariotas, I. Niutonas, Parkeris, Pironas, Platonas, P. Ramusas, A. Rudigeras, Seneka, Sokratas, sofistai, B. Spinoza, stoikai, A. Vernėjus, Ch. Volfas, Zenonas Elėjietis ir kt. Remiantis šviečiamuoju deistiniu racionalizmu ir sveiku protu, plačiau negu vėliau išleistame logikos vadovėlyje aiškinamos Antikos materialistų bei Naujųjų laikų filosofų pažiūros. Kritikuojama scholastika, peripatetikai. Novatoriškai to meto Lietuvos sąlygomis propaguojama filosofijos laisvės idėja kaip priemonė tiesai surasti. Įrodinėjamas filosofijos atskyrimo nuo teologijos tikslingumas. Ypač dažnai, nevengiant ir kai kurių kritinių pastabų, remiamasi arba sekama Ch. Volfu, A. Genujiečiu, A. Vernėjumi, R. Dekartu. Savo nauju turiniu, šviečiamosiomis idėjomis paskaitos suvaidino pažangų vaidmenį Lietuvos filosofinės minties istorijoje.

UMAB, I—4456. *A. Varanavičius*

NARBUTAS Teodoras (Narbutt Teodor), 1784.XI.8 Šiauriuose — 1864.XI.15 Vilniuje, istorikas, publicistas. Baigęs Lydoje g-ją, 1799—803 studijavo inžineriją Vilniaus un-te. 1803—12 tarnavo Rusijos kariuomenėje inžinieriumi. 1804—12 dirbo komisijoje Nemuno reguliavimui tirti, tyrinėjo archeologinius paminklus. 1812 išėjęs į atsargą, apsigyveno savo dvarelyje Šiauriuose ir kaip istorikas mėgėjas ėmėsi Lietuvos istorijos studijų. Susijęs su kultūriniu Lietuvos gyvenimu, palaikė ryšius su S. Stanevičiumi, S. Daukantu. Vienas pirmųjų Lietuvos istorijos šaltinių skelbėjų. Istoriniai jo veikalai, parašyti romantizmo dvasia, turėjo įtakos XIX a. pab. lietuvių nacionaliniam sąjūdžiui.

DZIEJE STAROZYTNE NARODU LITEWSKIEGO PRZEZ TEODORA NARBUTTA. [LIETUVIŲ TAUTOS SENOVĖS ISTORIJA, PARAŠĖ TEODORAS NARBUTAS.] TOM PIERWSZY. MITOLOGIA LITEWSKA. [PIR-

MAS TOMAS. LIETUVIŲ MITOLOGIJA.] Wilno, 1835, XV+482+2 nlb. s. TOM DRUGI. ŚLEDZENIA POCZĄTKOW NARODU LITEWSKIEGO I POCZĄTKI JEGO DZIEJOW. [ANTRAS TOMAS. LIETUVIŲ TAUTOS KILMĖS TYRINĖJIMAI IR JOS ISTORIJOS PRADŽIA.] Wilno, 1837, IV+576+2 nlb. s. TOM TRZECI. PAMIĄTKI I WYPADKI HISTORYCZNE OD WIEKU SZÓSTEGO PO WIEK TRZYNASTY, TUDZIEŻ RZECZY ODNOSZĄCE SIE DO PRUSSYI, ŁOTWY, ZAKONOW RYCERSKICH. [TREČIAS TOMAS. ISTORINIAI ATMINIMAI IR ATSITIKIMAI NUO ŠEŠTO AMŽIAUS LIGI TRYLIKTO AMŽIAUS, TAIP PAT PRŪSIJAI, LATVIJAI, RITERIŲ ORDINAMS PRIKLAUSANTYS DALYKAI. Wilno, 1838, 4 nlb.+VII+607 s. TOM CZWARTY. [KETVIRTAS TOMAS.] Wilno, 1838, XIV+628+84 s. TOM PIĄTY. OD ŚMIERCI GEDYMINA DO BITWY NAD WORSKŁĄ. [PENKTAS TOMAS. NUO GEDIMINO MIRTIES IKI VORKSLOS MŪŠIO.] Wilno, 1839, X+624+51 s. TOM SZÓSTY. PANOWANIE WITOLDA W WIEKU PIĘTNASTYM. [ŠEŠTAS TOMAS. VYTAUTO VIEŠPATAVIMAS PENKIOLIKTAME AMŽIUJE.] Wilno, 1839, XI+566+50 s. TOM SIÓDMY. PANOWANIE SWIDRYGEŁŁY I ZYGMUNTA. [SEPTINTAS TOMAS. ŠVITRIGAILOS IR ŽYGIMANTO VIEŠPATAVIMAS.] Wilno, 1840, VII+236+169 s. TOM ÓSMY. PANOWANIA KAZIMIERZA I ALEXANDRA. [AŠTUNTAS TOMAS. KAZIMIERO IR ALEKSANDRO VIEŠPATAVIMAI.] Wilno, 1840, VII+492+48 s. TOM DZIEWIĄTY. PANOWANIA ZYGMUNTOW. [DEVINTAS TOMAS. ŽYGIMANTŲ VIEŠPATAVIMAI.] Wilno, 1841, VIII+492+30 s.

Romantinė lietuvių tautos istorija, kurios pirmuosiuose dviejuose tomuose šalia kitų nagrinėjami metodologiniai lietuvių mitologijos bei tautos kilmės klausimai. Lietuvių mitologija laikoma esant perimta iš aukštesnės civilizacijos tautų. Su žmogaus prigimties religingumu, protingumu ir visuomeniškumu siejamas religinių vaizdinių fetišizavimas. Tvirtinama religiją evoliucionavus, pergyvenus daugiadievystės laikotarpį. Pastarasis reiškinys daugeliu atvejų sąlygojęs valstybių žlugimą. Senovės Kinijos, Indijos ir kt. valstybės išlaikiusios vienodą ir pastovią civilizaciją, tuo tarpu Romos valstybė žlugusi dėl to, kad religiniai vaizdiniai neatitikę dorovingumo. Lietuviai esą kilę iš senovės helenų genčių, laikoma, jog jie irgi yra turėję daugiadievystės (pagonybės) laikotarpį. Lietuvių mitologija atsiradusi iš senovės graikų, romėnų ir skandinavų tikybų sintezės. Seniausioji lietuvių religija esanti indų kilmės. Laikomasi nuomonės, jog mitologija atskleidžia neigiamų visuomenės reiškinių priežastis, skina kelią švietimui. Ji esanti „raktas į seniausiąją tautų istoriją".

Lit.: И. Ионинас, Историография Литвы, в кн.: Очерки истории исторической науки в СССР, т. I, М., 1955, с. 614—618. R. Batūra, Teodoras Narbutas.— „Mokslas ir gyvenimas", 1964, Nr. 9, p. 15—16, 33.

I. Vasilevskienė

NEVIAROVSKIS Steponas (Niewiarowski Stephanus), Vilniaus (?) pranciškonų m-los filosofijos studijos absolventas, išleidęs filosofijos tezes.

PROPOSITIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA JUXTA FIRMIORES RATIONES VENERABILIS SERVI DEI JOANNIS DUNSII SCOTI SUBTILISSIMI DOCTORIS DEPROMPTAE QUAS SUB FINEM PHILOSOPHICI CURSUS IN ECCLESIA SANCTAE MARIAE IN ARENIS APUD PATRES MINORES CONVENTUALES PUBLICE PROPUGNANDAS SUSCEPERAT V. FR. STEPHANUS NIEWIAROWSKI PHILOSOPHUS. MODERANTE R. P. PLACIDO NOWICKI SACRAE THLIAE BACC. ACTUALI PHIAE PROFESSORE. OPPUGNANTIBUS ADM. RR PP. ORDINIS PRAEDICATORUM PROFESSORIBUS DIGNISSIMIS MENSE APRILI MDCCLXIX. [VISOS FILOSOFIJOS TEIGINIAI, PAIMTI SUTINKAMAI SU TVIRČIAUSIAIS PAGARBIOJO DIEVO TARNO, SUBTILIOJO DAKTARO JOANO DUNSO SKOTO ĮRODYMAIS, KURIUOS, PASIBAIGUS FILOSOFIJOS STUDIJOMS ŠVENTOSIOS MARIJOS BAŽNYČIOJE, TĖVŲ PRANCIŠKONŲ KONVENTUALŲ AUDITORIJOJE VIEŠAI GINDAMAS, PATVIRTINO PAGARBUSIS BROLIS STEPONAS NEVIAROVSKIS, FILOSOFAS. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS BAKALAURUI, AKTUALIAJAM FILOSOFIJOS PROFESORIUI PLACIDUI NOVICKIUI, OPONUOJANT REVERENDAMS TĖVAMS, PAMOKSLININKŲ ORDINO NUSIPELNIUSIEMS PROFESORIAMS 1769 M. BALANDŽIO MĖN.] Vilnae Typis S. R. M. PP. Franciscanorum, 10 p.

Filosofijos tezės, paskelbtos baigus filosofijos studijas ir greičiausiai skirtos filosofijos laipsniui įgyti. Viso ginama 48 tezės: filosofijos įvado 1—4, logikos 5—9, ontologijos 10—14, kosmologijos 15—18, psichologijos 19—23, natūralinės teologijos 24—27, bendrosios fizikos 28—40, specialiosios fizikos 41—48. Filosofijos problematika aiškinama, sekant Ch. Volfu, konservatyviai, laikomasi kompromisinių pažiūrų. Naujųjų laikų filosofija ir gamtos mokslai derinami su scholastika.

VUB, Z 1 $\frac{2}{24}$. *R. Plečkaitis*

NOVAČKEVIČIUS (Blasius à S. Jacobo), Vilniaus Antakalnio trinitorių kolegijos filosofijos f-to absolventas, 1765 išleidęs filosofijos tezes. Šv. Jokūbo Blazijus — vardas, gautas trinitorių ordine. Tikroji pavardė — Novačkevičius.

PROPOSITIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA QUAS IN COLLEGIO VILNENSI ORDINIS EXCALCEATORUM SANCTISSIMAE TRINITATIS DE REDEMPTIONE CAPTIVORUM FR. BLASIUS À S. JACOBO EIUSDEM ORDINIS RELIGIOSUS SUB ASSISTENTIA P. F. DIONYSII A S. ANTONIO FACULTATIS PHILOSOPHICAE PROFESSORIS PUBLICE PROPUGNAVIT ANNO 1765. [VISOS FILOSOFIJOS TEIGINIAI, KURIUOS VILNIAUS BASOJO, ŠVENČIAUSIOS TREJYBĖS BELAISVIŲ

IŠPIRKIMO ORDINO KOLEGIJOJE VIEŠAI GYNĖ TO PATIES ORDINO NARYS ŠV. JOKŪBO BLAZIJUS, PADEDANT FILOSOFIJOS FAKULTETO PROFESORIUI TĖVUI BROLIUI ŠV. ANTANO DIONYZUI 1765 M.] Vilnae, Typis S. R. M. Monachorum Basilianorum, 13 p.

Tezės parengtos, vadovaujant D. Dzialtovskiui, ir greičiausiai gintos filosofijos laipsniui įgyti. Viso paskelbta 73 tezės. Jos visiškai sutampa su kitų šios kolegijos absolventų — šv. Kristupo Jono ir Milkevičiaus — šv. Juozapo Onufrijaus tezėmis: VUB, Z 1 $\frac{2}{15}$ ir VUB, IV—30980.

MAB, $\frac{\text{L—18}}{\text{2—118}}$.

R. Plečkaitis

O

OGINSKIS Liudvikas (Oginski Louis), VOLODKOVIČIUS Ksaveras (Wołłodkowicz Xavier), Vilniaus jėzuitų Kilmingųjų kolegijos moksleiviai, 1765 išleidę nagrinėtus filosofijos klausimus.

QUESTIONS DE PHILOSOPHIE MODERNE QUI SERONT RESOLUES PAR MESSIEURS LOUIS OGINSKI STAROSTE DE WIERZBY. XAVIER WOŁŁODKOWICZ FILS DU TRESORIER DE MINSK. ELEVES DU COLLEGE DES NOBLES DE LA COMPAGNIE DE JESUS, A VILNA LE <...> J <...> 1765. PRESIDERA LE R.P. PAPROCKI REGENT DU MEME COLLEGE. [DABARTINĖS FILOSOFIJOS KLAUSIMAI, KURIUOS SPRĘS PONAI VIEŽBOS SENIŪNAS LIUDVIKAS OGINSKIS IR MINSKO IŽDININKO SŪNUS KSAVERAS VOLODKOVIČIUS, VILNIAUS JĖZUITŲ KILMINGŲJŲ KOLEGIJOS AUKLĖTINIAI 1765 <...> MĖN. <...> D., VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI PAPROCKIUI, TOS PAČIOS KOLEGIJOS VIRŠININKUI.] 10 p.

Filosofijos klausimai, Vilniaus jėzuitų Kilmingųjų kolegijos moksleivių spręsti viešųjų pasirodymų metu, galbūt, laikant egzaminą. Nagrinėjami logikos, metafizikos, psichologijos, eksperimentinės fizikos, mechanikos, elektros reiškinių, hidraulikos ir hidrostatikos ir kt. dalykai. Klausimuose ryškus Naujųjų laikų gamtos mokslų ir filosofijos poveikis, kuris rodo, jog Vilniaus Kilmingųjų kolegijos moksleiviai nagrinėjo naujausius gamtamokslinius atradimus ir naujausias filosofines koncepcijas.

MAB, $\frac{L—18}{1571}$. *R. Plečkaitis*

OLDAKOVSKIS Ignas (Ołdakowski Ignacy), 1785.VIII.2 Gonsiorove — 1821.VI.13 ten pat, Vilniaus un-to profesorius, teisės filosofas. 1795—802 mokėsi Lomžos pijorų m-loje. 1804 įstojo į Vilniaus un-to moralinių ir politinių mokslų f-tą, kurį baigė magistro laipsniu. 1809 gavo teisės daktaro laipsnį. 8 m. dėstė

Kremeneco g-joje krašto bei romėnų teisę. 1817 pakviestas į Vilniaus un-tą dėstyti prigimtinės teisės. 1818—19 Getingeno un-te klausėsi prigimtinės teisės, teisės filosofijos, vokiečių teisės istorijos paskaitų. Grįžęs į Vilnių, dirbo prigimtinės teisės profesoriaus pavaduotoju. Žmogaus prigimtį teisės filosofijoje aiškino abstrakčiai, iš buržuazinių demokratinių prigimtinės teisės koncepcijos pozicijų.

O PRAWIE PRZYRODZONEM I FILOZOFII PRAWA, O CELACH, O METODZIE I SPOSOBIE NAUCZANIA TEGO OBOYGA, PRZEZ IGNACEGO OŁDAKOWSKIEGO. [APIE PRIGIMTINĘ TEISĘ IR TEISĖS FILOSOFIJĄ, APIE ABIEJŲ ŠIŲ MOKSLŲ TIKSLUS, METODĄ IR MOKYMO BŪDĄ, PARAŠĖ IGNAS OLDAKOVSKIS.] — „Pamiętnik Warszawski", t. 3, 1822, s. 262—295, 374—403.

Tobuliausia laikoma toji teisės filosofija, kuri vadovaujasi prigimtinės teisės koncepcija. Skiriami du prigimtinės teisės aiškinimo būdai. Stoikų, romėnų teisininkų aiškinimui būdinga fizinės žmogaus prigimties pabrėžimas, Aristotelio, H. Grocijaus, S. Pufendorfo, I. Kanto — moralinės žmogaus prigimties pabrėžimas. Teisės filosofija skiriama nuo prigimtinės teisės mokslo. Pirmoji tirianti kintančius, praeinančius dalykus teisėje, antroji — amžinus, pastovius, bendrus dėsnius. Žmogaus prigimtyje, vadovaujantis abstrakčia teisingumo samprata, ieškoma bendražmogiškų normų. Istoriškai aiškinamas žmogaus visuomeniškumo klausimas. Laisvė laikoma moraline žmogaus priederme, piliečių pavaldumas, moralės tobulinimas — prielaidomis laimingai visuomenei sukurti. Skelbiamas buržuazinės santvarkos modelis.

I. Vasilevskienė

OLIZAROVIJUS Aronas Aleksandras (Olizarovius Aaron Alexander, Olizarowski, Olizarowśki, Oližarowski), 1618 Palenkėje — 1659 Karaliaučiuje, teisininkas, pedagogas, medikas. 1626—33 Poznanės jėzuitų kolegijoje studijavo laisvuosius mokslus ir filosofiją, vėliau Graco akademijoje — teologiją ir teisę. Čia įgijo laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnį. Apie 1640 persikėlė į Vengriją, paskui į Vokietiją. Ingolštato un-te studijavo mediciną ir teisę. 1643 išleido knygas: „Retorikos paskaitos" ir „Politikos klausimai". 1644 gavo abiejų teisių daktaro laipsnį. 1645—55 Vilniaus un-te kanonų ir civilinės teisės profesorius. 1651 Dancige išleido pagrindinį savo veikalą „Apie politinę žmonių visuomenę", kuriame palietė kai kuriuos visuomeninius LDK klausimus. 1658 gavo medicinos dak-

taro laipsnį. Didele erudicija, humanizmu, dėmesiu aktualioms pasaulietinėms problemoms Olizarovijus artimas Renesanso atstovams. Smerkė sustiprėjusį baudžiavinį išnaudojimą, tironiją, turtingųjų dykinėjimą. Propagavo švietimą, teisinius principus, teigė, kad visuomeninės ydos egzistuojančios dėl mokslo paniekinimo. Gilinosi į materialinio suinteresuotumo, tolerancijos, auklėjimo, šeimos ir kt. problemas.

DE POLITICA HOMINUM SOCIETATE LIBRI TRES AUCTORE AARONE ALEXANDRO OLIZAROVIO IURIUM DOCTORE, ET EORUNDEM IN ALMA UNIVERSITATE VILNENSI PROFESSORE, ORDINARIO SERENISSIMI PRINCIPIS NEOBURGENSIS CONSILIARIO. [TRYS KNYGOS APIE POLITINĘ ŽMONIŲ VISUOMENĘ, PARAŠYTOS ARONO ALEKSANDRO OLIZAROVIJAUS, TEISIŲ DAKTARO IR JŲ PROFESORIAUS VILNIAUS UNIVERSITETE, ŠVIESIAUSIOJO NOIBURGO KUNIGAIKŠČIO ORDINARINIO PATARĖJO.] Dantisci, Sumptibus Georgii Forsteri S. R. M. Bibliopolae Anno 1651. Cum privilegio S. R. M. Poloniae et Sueciae. *60*+330 p.

Dalys: Dedikacija: Illustrissimo ac Celsissimo Domino, Domino Casimiro Leoni Sapieha, Procancellario Magni Ducatus Lituaniae, Slonimensi, Volpensi, Luboszanensi. etc. etc. Gubernatori, Domino et Patrono sibi aeternum colendo. *Dedikacijos gale:* Dabam Vilnae Kalend. August: Anno Domini 1650. *Kreipimasis į skaitytoją:* Candido Lectori. *S. Dilgerio panegirika autoriui:* Carmen Clarissimi Iurisconsulti, Domini Simonis Dilger Morenweisensis Bavari, in Academia Vilnensi Jurium Antecessoris, in libros de Politica Hominum Societate, á suo Collega conscriptos. Nomina Auctorum, qui in his libris bona omnes fide citantur. Index Capitum. Prooemium. Quaestiones Prooemiales. De Politica Hominum Societate, Liber I. De Domo, 1—183. Liber II. De Civitate, 185—270. Liber III. De Republica, 271—330.

Nagrinėjami politiniai, ekonominiai, etiniai ir kt. visuomeninio gyvenimo klausimai, reiškiamos pažangios idėjos. Smerkiama baudžiavinis išnaudojimas, tironija, propaguojami mokslas, švietimas, teisiniai principai. Problemos nagrinėjamos pasaulietiškai, Renesanso epochos dvasia. Atsispindi didelė autoriaus erudicija, cituojama arba remiamasi gausybe Antikos, Viduramžių ir Renesanso autorių (Aristoteliu, Augustinu, Kvintilianu, Seneka, Ciceronu, Platonu, Tertulianu, Sekstu Empiriku, Justinianu, Plinijumi, Tomu Akviniečiu, E. S. Pikolominiu, Ž. Bodenu, T. Moru ir kt.). Daugybės svetimų pažiūrų perpasakojimas vietomis užgožia originalias autoriaus mintis.

RB, C $\frac{\text{lot. 1}}{651}$.

Lit.: S Kot, Aron Aleksander Olizarowski, w. Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia uniwersytetu Wileńskiego, t. I, Wilno, 1929, s. 23—45. P. Rybicki, Z dziejów polskiego arystotelizmu: „De politica hominum societate" Arona Aleksandra Olizarowskiego.— „Studia i materiały z dziejów nauki polskiej", Seria A, zesz. 3, W., 1959, s. 83—136. J. Jurginis. Renesansas ir humanizmas Lietuvoje, V., 1965.

A. Varanavičius

OLŠEVSKIS Jokūbas (Olszewski Jakób), 1587 Olšove — 1634.VI.5 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. 1608 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1613 — teologijos f-tą. 1616—19 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, vėliau 12 m.— teologiją. 1632 — un-to vicekancleris, kelis metus buvo filosofijos f-to dekanas. Vilniaus un-to teologijos daktaras (apie 1623). Išleido pamokslų rinkinį.

EPITOME COMMENTARIOLUM LOGICAE, IN ACADEMIA VILNENSI, ANNO 1617. [TRUMPA LOGIKOS APYBRAIŽA, VILNIAUS AKADEMIJOJE, 1617 METAI.] 336 f.

Dalys: Disputatio prima prooemialem doctrinam continens, 1—38. De prima operatione intellectus, 39—219. De secunda operatione intellectus, 221—240. De tertia operatione intellectus, 240—336.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, skaitytas 1616—17. Problemos aiškinamos išsamiai, ypač universalijos ir predikamentai.

VUB, F 3—2017.

R. Plečkaitis

ORTIZAS Jokūbas (Ortizius, Ortiz Iacobus), 1564 Kastilijoje — 1625.X.11 Nesvyžiuje, filosofas, teologas jėzuitas. Kordoboje studijavo filosofiją ir teologiją. 1588 atvyko į Lenkiją, Liubline dėstė poetiką, Poznanėje — filosofiją, Pultuske — teologiją. 1594—98 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, vėliau — teologiją, ėjo įvairias administracines pareigas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1594), teologijos daktaras.

IN UNIVERSAM ARISTOTELIS LOGICAM SUMMULA TRADITA A REVERENDO PATRE IACOBO ORTIZIO HISPANO MAGISTRO ORDINARIO PHILOSOPHIAE. ANNO A PARTU VIRGINIS 1596. [VISOS ARISTOTELIO LOGIKOS SUMA, DĖSTYTA REVERENDO TĖVO JOKŪBO ORTIZO, ISPANO, ORDINARINIO FILOSOFIJOS MAGISTRO. 1596 MERGELĖS KŪDIKIO METAIS.] *Vilniaus un-tas, 1596—97,* 38+269 f.

Dalys: Dialectica, 1—38. In universam Aristotelis logicam commentarii cum quaestionibus. Traditi a reverendo patre Iacobo

Ortizio professore ordinario Societatis Jesu anno a partu Virginis 1596, 1—269.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Tai vienos pirmųjų išlikusių logikos paskaitų, skaitytų Lietuvos m-lose. Jose skelbiamos idėjos, artimos šiuolaikinei logikai, kaip antai: teiginių, modalinės logikos, loginės semantikos, sekos teorijos ir kt. Plačiai aiškinamos antrosios kurso dalies problemos — universalijų, predikamentų, įrodymo ir kt., nagrinėjamos žymiausių viduramžių ir XVI a. scholastikos teoretikų koncepcijos.

BJK, Rkp. 2080. Mf. VUB. *R. Plečkaitis*

OSTERMEJERIS Gotfridas (Ostermeyer Gottfried), 1716.IV.20 Marienburge — 1800.III.13 Trempuose, lietuvių raštijos istorijos tyrinėtojas, kultūros veikėjas. 1736 baigė Torunės g-ją. 1737 — 40 studijavo Karaliaučiaus un-te. Tuo pat metu lankė prie un-to veikusį lietuvių k. seminarą. Baigęs studijas, kurį laiką dirbo namų mokytoju, gilino lietuvių k. žinias. Nuo 1744 Trempų parapijos m-los mokytojas. Nuo 1752 iki mirties Trempų parapijos pastorius. Karaliaučiaus Karališkosios vokiečių d-jos garbės narys, bendradarbiavo d-jos leidinyje „Preussisches Archiv" bei kituose žurnaluose. Tyrinėjo pagonišką senprūsių religiją, Rytprūsių gyventojų etnogenezę, lietuvių raštijos istoriją. Leido lietuvišką religinę literatūrą, parengė lietuvių k. gramatiką, rūpinosi literatūrinės lietuvių k. ugdymu. Savo moksliniais tyrinėjimais, leidybine veikla Ostermejeris atstovavo lietuvių kultūrai, padėjo jai kovoti su germanizacija.

GOTTFRIED OSTERMEYERS PASTORS ZU TREMPEN IM AMTE NORDENBURG KRITISCHER BEYTRAG ZUR ALTPREUßISCHEN RELIGIONSGESCHICHTE. [GOTFRIDO OSTERMEJERIO, TREMPŲ PASTORIAUS NORDENBURGO APSKRITYJE, KRITINĖ SENPRŪSIŲ RELIGIJOS ISTORIJA.] Marienwerder in der Königl. Westpreuß. Hofbuchdruckerey bey Johann Jacob Kanter, 1775, *VIII*+56 S.

Dalys: Von dem Ursprunge dieser Religion, 1—7. Von den altpreußischen Göttern, 8—24. Von der Verehrung der Götter, 25—29. Von den gottesdienslichen Personen, 30—39. Von den heiligen Oertern, 40—45. Von einigen Religionsmeinungen der alten Preussen, 46—48. Von den Sitten und Gewohnheiten der alten Preussen, 49—52. Von dem Zweck der alten Preussen bey ihrer Religion, 53—54. Beschluß, 55—56.

Atmetamos koncepcijos, aiškinančios senprūsių kilmę kelių kitų tautų sumišimu. Nagrinėjamas tautinis senųjų prūsų savitumas, nurodoma giminystė su lietuviais. Neigiama Rytprūsių autochtonais buvus gotus. Tuo pačiu netiesiogiai pasisakoma prieš kolonizatorinę vokiečių politiką.

LKLI, B 528.

GOTTFRIED OSTERMEYERS, PREDIGERS BEY DER KIRCHE ZU TREMPEN, GEDANKEN VON DEN ALTEN BEWOHNERN DES LANDES PREUSSEN, NEBST ANGEHÄNGTER KRITISCHEN UNTERSUCHUNG DEßEN, WAS VON IHREM URSPRUNGE DER OHNLÄNGST ZU HALLE VERSTORBENE PROFESSOR HERR JOHANN THUNMANN IN EINER BESONDERN SCHRIFT HAT BEHAUPTEN WOLLEN, UND EINER EHRENRETTUNG WIDER DEN BERLINISCHEN OBERCONSISTORIALRATH HERRN D. ANTON FRIEDRICH BÜSCHING IN DER VORREDE. [GOTFRIDO OSTERMEJERIO, TREMPŲ BAŽNYČIOS PAMOKSLININKO, MINTYS APIE SENUOSIUS PRŪSŲ ŽEMĖS GYVENTOJUS SU PRIDĖTU KRITIŠKU PATIKRINIMU TO, KĄ APIE JŲ KILMĘ SPECIALIAME DARBE TVIRTINO NESENIAI HALĖJE MIRĘS PROFESORIUS PONAS JOHANAS TUNMANAS, IR SU REABILITAVIMUSI PRATARMĖJE PRIEŠ BERLYNO KONSISTORIJOS AUKŠTESNĮJĮ NARĮ PONĄ D. ANTONĄ FRIDRICHĄ BIUŠINGĄ.] Königsberg und Leipzig, bey Gottlieb Lebrecht Hartung, 1780, XLVIII+104 S.

Dalys: Einleitung in die folgende Abhandlung, 1—4. Wahrscheinliche Vorstellung von den alten Bewohnern des Landes Preussen, 4—21. Thunmannische Gedanken von dem Ursprunge der alten Preussen und der übrigen Lettischen Volker, mit nöthigen Erinnerungen begleitet, 22—104.

Įrodinėjama, jog senieji Prūsijos gyventojai yra buvę lietuviai. Prūsų tauta traktuojama kaip lietuvių tautos atplaiša, o prūsų k.— kaip sąlyčio su gotais sugadinta lietuvių k. Nagrinėjamas lietuvių tautos ir kalbos savitumas, polemizuojama su J. Tunmanu, įrodinėjusiu, kad lietuvių tauta esanti gotų, suomių ir slavų tautų mišinys. Prūsijos žemių autochtonais pripažįstant lietuvius, ginant jų nacionalinį savitumą, netiesiogiai remiama stiprėjančios germanizacijos spaudžiama lietuvių tauta. Ji skelbiama esanti teisėta protėvių krašto paveldėtoja.

VORBERICHT, EINLEITUNG. [PRATARMĖ. ĮVADAS.] — Erste Littauische Liedergeschichte, ans Licht gestellet von Gottfried Ostermeyer, der Trempenschen Gemeine Pastore seniore und der Königl. Deutschen Gesellschaft zu Königsberg Ehrenmitglied. Königsberg, gedruckt mit Driestischen Schriften, 1793, S. III—XII, 1—8.

Iškeliant lietuviškų giesmynų istorijos tyrinėjimų reikšmę, reiškiamos bendresnio pobūdžio pažiūros istoriniais, kultūriniais,

tikybiniais ir kt. klausimais. Religingumo sunykimas Rytprūsių Lietuvoje siejamas su kryžiuočių ordino ekspansijos sukeltais nuniokojimais, su šio krašto pavertimu karų prieš Lietuvą arena. Smerkiama agresyvi vokiečių politika. Kaipo veiksnys, sąlygojęs religinio gyvenimo suaktyvėjimą, religijos demokratizavimą, jos susiejimą su lietuvių k., teigiamai vertinamas perėjimas į protestantizmą. Pabrėžiama ne tik kultūrinė, bet ir moralinė raštijos istorijos tyrinėjimų reikšmė tautai. Visuomeninės problemos fragmentiškai liečiamos taip pat pačioje giesmynų istorijoje.

S. Tunaitis

OSTERMEJERIS Zigfridas (Ostermeyer Siegfried), 1759.X.23 Trempuose — 1821.IX.19 Plyviškiuose, R. Prūsijos lietuvių kultūros veikėjas. Nuo 1776 studijavo Karaliaučiaus un-te. Tuo pat metu ėjo mokytojo (docento) pareigas prie un-to veikusiame lietuvių k. seminare. Baigęs un-tą, nuo 1781 dirbo precentoriumi (mokytoju ir chorvedžiu) Viliūnuose. Nuo 1796 Šilėnų ir nuo 1805 Plyviškių pastorius. Padėjo L. Rėzai rinkti lietuvių tautosaką. Daugiausia lietuvių kultūrai nusipelnė gindamas lietuvių tautą, kalbą ir kultūrą nuo sustiprėjusios pirmaisiais XIX a. dešimtmečiais germanizacijos. Gimtąją kalbą Ostermejeris traktavo kaip neliečiamą kiekvienos tautos nuosavybę, jos varžymas esąs tolygus tautos apiplėšimui. Jis pabrėžė didelę lietuvių k. svarbą istoriniams tautų praeities tyrinėjimams, žavėjosi aukštomis moralinėmis lietuvių tautos savybėmis.

IST ES ANZURATHEN, DIE LITTHAUISCHE SPRACHE ZU VERDRÄNGEN UND DIE LITTHAUER MIT DEN DEUTSCHEN ZU VERSCHMELZEN? GEPRÜFT UND BEANTWORTET MIT RÜCKSICHT AUF DAS NEUESTE ERZIEHUNGS- UND SCHULWESEN IN DER PROVINZ LITTHAUEN VON S. OSTERMEYER PFARRER ZU PLIBISCHKEN. [AR PATARTINA ISSTUMTI LIETUVIŲ KALBĄ IR LIETUVIUS SULIETI SU VOKIEČIAIS? ATSIŽVELGDAMAS Į DABARTINĮ AUKLĖJIMĄ IR ŠVIETIMĄ LIETUVOS PROVINCIJOJE, PATIKRINO IR ATSAKĖ Z. OSTERMEJERIS, PLIBIŠKIŲ PASTORIUS.] Gumbinnen, 1817, 47 S.

Atkirtis anoniminiam asmeniui, reikalavusiam išstumti lietuvių k. iš R. Prūsijos lietuviškosios provincijos m-lų. Savo pobūdžiu jis prašoka asmeninės polemikos ribas, yra nukreiptas prieš germanizacinę R. Prūsijos valdžios politiką. Gindamas lietuvių tautos teises, Ostermejeris reiškia savo pažiūras nacionaliniais, kultūriniais, konfesiniais ir kt. klausimais.

VUB, $L_3$939. *S. Tunaitis*

OZEMBLOVSKIS Jonas (Ozębłowski, Oziębłowski Ioannes), 1655.II.2—1704.X.13 Karaliaučiuje, filosofas, teologas jėzuitas. 1680 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1685 — teologijos f-tą. Pultusko, Oršos ir Minsko jėzuitų kolegijose dėstė poetiką ir retoriką. Pultuske ir Nesvyžiuje dėstė filosofiją. Varšuvoje — teologiją ir kanonų teisę. 1692—95 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1692). Buvo K. Sapiegos rūmų teologas.

LOGICA SIVE PHILOSOPHIA RATIONALIS AB ADMODUM REVERENDO PATRE IOANNE OZIĘBŁOWSKI SOCIETATIS IESU ARTIUM LIBERALIUM ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO PROFESSORE ORDINARIO EIUSQUE TRADITA, PER ME VERO BARNABUM SWIDNICKI ORDINIS DIVI BASILII TRACTATA ANNO 1692. [LOGIKA, ARBA TEORINĖ FILOSOFIJA, DĖSTYTA REVERENDO TĖVO JĖZUITO JONO OZEMBLOVSKIO, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRO BEI ORDINARINIO JOS PROFESORIAUS. NAGRINĖJAU AŠ, BAZILIJONAS BARNABAS SVIDNICKIS, 1692 METAI.] *Vilniaus un-tas, 1692—93,* 282 f.

Dalys: Dialectica, 1—81. *Philosophia rationalis, 82—282.*

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Problemos aiškinamos išsamiai, yra idėjų, artimų šiuolaikinei logikai. Remiamasi tradiciniais jėzuitų teoretikais.

MAB, F 41—683.

CONCLUSIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA RATIONALI. DISPUTABANTUR IN ALMA UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS JESU A RELIGIOSIS EIUSDEM SOCIETATIS ANNO DOMINI 1693 MENSE OCTOBRI DIE 23 HORIS MATUTINIS. [VISOS TEORINĖS FILOSOFIJOS IŠVADOS. DISKUTUOTOS VILNIAUS JĖZUITŲ UNIVERSITETE ŠIO ORDINO NARIŲ 1693 VIEŠPATIES METAIS SPALIO MĖNESIO 23 DIENĄ RYTMETINĖMIS VALANDOMIS.] 1 p.

Vilniaus un-to studentų disputų tezės, išspausdintos viename didesnio formato puslapyje. 15 tezių dėstomi bendriausi scholastinės logikos klausimai: logikos pobūdis, abstrahavimas, universalijos, predikamentai. Įrišta kartu su studentų vadovo Ozemblovskio logikos paskaitomis.

MAB, F 41—683. *R. Plečkaitis*

P

PAUNIČAS Mykolas (Paunitz, Paunicz Michael), 1684.IX.3 Varmėje — 1736.VII.10 Karaliaučiuje, filosofas, teologas jėzuitas. 1708 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą. Vitebske, Oršoje ir Karaliaučiuje dėstė poetiką ir retoriką, 1717—19 Braunsberge — filosofiją, 1719—22 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1719). 1724—26 Braunsberge ir 1726—27 Vilniaus un-te dėstė teologiją. Nuo 1728 Slucko kolegijos rektorius.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Braunsbergo jėzuitų kolegija, 1717—19, 471 f.

Dalys: Dialectica, 1—25. *Logica,* 26—164. *Physica,* 165—471: Prooemium, 165—166. Tractatus I. In octo libros Aristotelis de corpore naturali proprietatibus, 166—311. De mundo et coelo, 311—319. Tractatus II. In libros Aristotelis de ortu et interitu ac elementis, 320—404. Tractatus III. In tres libros Aristotelis de anima sive animastica, 405—471.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės logikos ir fizikos paskaitos. Ypač plačiai dėstoma fizika. Laikomasi scholastinio pasaulėvaizdžio, polemizuojama su Renesanso ir Naujųjų laikų gamtamokslinėmis ir filosofinėmis pažiūromis. Reikia manyti, kad panašiai Pauničas dėstė filosofiją ir Vilniaus un-te.

VUB, F 3—1176. *R. Plečkaitis*

PAVLOVIČIUS Adomas (Pawłowicz Adamus), Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventas, 1693 išleidęs laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro tezes.

PARADOXA PHILOSOPHICA <...> PROPUGNANTE GENEROSO AC ERUDITO DOMINO ADAMO DE HELWINA PAWŁOWICZ, AA. LL. ET PHILOSOPHIAE BACCALAUREO, METAPHYSICES AUDITORE. PRO SUPREMA LAUREA. PRAESIDE R. P. STANISLAO ŁOSIEWSKI SOCIETATIS IESU, AA. LL. ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO, EJUSDEMQUE

IN ALMA UNIVERSITATE ET ACADEMIA VILNENSI PROFESSORE. ANNO SALUTIS 1693. [FILOSOFIJOS PARADOKSAI <...>, GINAMI KILMINGOJO BEI MOKSLINGOJO PONO ADOMO IŠ HELVINOS PAVLOVIČIAUS, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS BAKALAURO, METAFIZIKOS KLAUSYTOJO, AUKŠČIAUSIAJAM LAIPSNIUI ĮGYTI. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI STANISLOVUI LOSEVSKIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRUI IR TO PATIES DALYKO PROFESORIUI VILNIAUS UNIVERSITETE IR AKADEMIJOJE. 1693 IŠGELBĖJIMO METAIS.] Vilnae, Typis Academicis, 12 p.

Tezės laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsniui įgyti. Viso išdėstyta 63 tezės: 1—15 logikos, 16—43 fizikos, 44—63 metafizikos. Jos labai siauros, dėstomi bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai.

VUB, III—14501. Anotuojamosioms tezėms visiškai tapačios Vilniaus un-to absolvento P. Žebrovskio tezės VUB, III—10857.

R. Plečkaitis

PETRAVIČIUS Juozas (Petrowicz Josephus), 1688.III.17 Žemaitijoje — 1736.IV.30 Kražiuose, filosofas, teologas jėzuitas. Kauno ir Naugarduko jėzuitų kolegijose dėstė poetiką ir retoriką. 1723—26 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, 1726—27 — teologiją ir kanonų teisę, buvo filosofijos f-to dekanas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1723). Mirė būdamas Kražių kolegijos rektoriumi.

PHILOSOPHIA RATIONALIS SIVE LOGICA IN ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS IESU TRADITA ANNO 1723. [TEORINĖ FILOSOFIJA, ARBA LOGIKA, DĖSTYTA VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE 1723 METAIS.] 135 f.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, skaitytas 1723—24. I jų dalis — dialektika — neišliko. Remiamasi tradiciniais jėzuitų autoritetais, plačiai aiškinamos universalijos ir predikamentai. Naujųjų laikų loginės koncepcijos nenagrinėjamos.

MAB, F 41—1. *R. Plečkaitis*

POCALOJEVSKIS Kornelijus (Pocałojewski Cornelius), 1746 Lietuvoje — 1812, teologas ir teisininkas. Mokėsi Lužkų pijorų m-loje. 1765 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą. Romoje studijavo kanonų ir civilinę teisę. 1783—803 Lietuvos Vyriausiojoje m-loje dėstė kanonų ir civilinę teisę.

PROPOSITIONES PHILOSOPHICAE QUAS SUB AUSPICIIS PERILLUSTRIS ADMODUM REVERENDI DOMINI JANUSSII DESPOT IN

BRATOSZYN ZENOWICZ CANONICI CATHEDRALIS SAMOGITIENSIS, PRAEPOSITI AC PRAESIDIS MOHILOVIENSIS, PUBLICE PROPUGNANDAS IN ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI SUSCIPIT R. D. CORNELIUS POCAŁOJEWSKI SSMI DNI NOSTRI ALUMNUS AA. LL. ET PHILOSOPHIAE BACCALAUREUS, EJUSDEMQUE AUDITOR. PRAESIDE R. P. JACOBO NAKCYANOWICZ SOCIETATIS JESU, AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE, EJUSDEMQUE ACTUALI PROFESSORE, INCLYTAE PHILOSOPHICAE FACULTATIS SENIORE. ANNO 1765. DIE 14 JUNII, VILNAE. [FILOSOFIJOS TEIGINIAI, KURIUOS <...>, VIEŠAI GINDAMAS VILNIAUS AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE, TVIRTINO PRAKILNIAUSIAS PONAS KORNELIJUS POCALOJEVSKIS, ŠVIESIAUSIOJO MŪSŲ PONO MOKSLEIVIS, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS BAKALAURAS IR TO PATIES DALYKO KLAUSYTOJAS. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI JOKŪBUI NAKCIJANAVIČIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI BEI TO PATIES DALYKO AKTUALIAJAM PROFESORIUI, GARSIOJO FILOSOFIJOS FAKULTETO SENJORUI. 1765 METAI. BIRŽELIO 14 DIENA, VILNIUJE.] 32 p.

Tezės laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaro laipsniui įgyti. Viso dėstoma 82 tezės: 4 logikos, 10 kosmologijos, 6 psichologijos, 6 natūralinės teologijos, 19 bendrosios fizikos, 34 specialiosios fizikos. Aiškinami Naujųjų laikų filosofijos ir gamtos mokslų teiginiai. Fizikos tezės grindžiamos dinaminio atomizmo teorija, kurios principais aiškinamos visos kūnų savybės. Su šia teorija Pocalojevskį supažindino un-to filosofijos profesorius J. Nakcijanavičius.

MAB, $\frac{L—18}{1328}$. *R. Plečkaitis*

POLDZAS Antanas (Poldz, Poltz Antonius), 1701.XI.17 — ?, filosofijas, teologas jėzuitas. 1728 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą. Braunsberge ir Varšuvoje dėstė filosofiją, teologiją, kanonų teisę, graikų, hebrajų ir prancūzų k. 1762—64 Kražių jėzuitų kolegijoje dėstė filosofiją, 1765—66 Vilniaus un-te — teologiją. 1767—69 Kražiuose dėstė teologiją, 1770—74 — prancūzų k. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1765), teologijos daktaras (1765).

PHYSICA SEU PHILOSOPHIA NATURALIS. [FIZIKA, ARBA GAMTOS FILOSOFIJA.] *Kražių jėzuitų kolegija, 1763—64,* 155 f.

Dalys: Disputatio prooemialis, 1—3. De principiis corporis naturalis in communi et particulari, 3—78. Tractatus in tres libros De anima, 83—133. Pars tertia philosophiae naturalis. De ortu et interitu seu de generatione et corruptione incepta tractari <...>anno Domini 1764 mense februari 23 et per me Fran-

ciscum Budryk a patre Antonio Poldz doctore philosophiae Societatis Jesu eiusdem pro tunc discipulum grato calamo scripta Crosis, 135—155.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas. Nors XVIII a. antrojoje pusėje jėzuitai Lietuvos m-lose jau orientavosi į Naująjų laikų gamtos mokslus ir filosofiją, Poldzas laikėsi konservatyvių scholastinių pažiūrų.

VUB, F 3—1202. *R. Plečkaitis*

POPLAVSKIS Antonis (Popławski Antoni), 1739 Krokuvos vaivadijoje — 1786 Krokuvoje, pedagogas pijoras, ekonomistas, visuomenės veikėjas. Mokėsi įvairiose Lenkijos pijorų m-lose, studijavo Italijoje ir Prancūzijoje. Nuo 1774 Edukacinės komisijos Vadovėlių rengimo d-jos narys. Jo parengtas moralės mokslo vadovėlis buvo naudojamas ir Lietuvos m-lose. 1780—96 Krokuvos un-to teisės ir politinės ekonomijos profesorius. Krokuvos un-to filosofijos ir teisių daktaras (1780). Moralės teoriją siekė plėtoti natūralistiniu, prigimtinių dorybių ir pareigų pagrindu.

MORALNA NAUKA DLA SZKOŁ NARODOWYCH NA KLASSĘ I. I II. [MORALĖS MOKSLAS TAUTINIŲ MOKYKLŲ I IR II KLASEI.] w Wilnie w Drukarni Akademickiey Roku 1793, 24 s.

Dalys: Moralna nauka na klassę I, 3—14. Moralna nauka na klassę II, 14—24.

Edukacinės komisijos Vadovėlių rengimo d-jos rūpesčiu išleistas etikos vadovėlis. Tai antrasis, o gal ir dar vėlesnis leidimas. Nors bendriausi auklėjimo principai ir derinami su religinės moralės nuostatais, tačiau aiškinami pasaulietiškai, natūralistiškai. Nurodomos vaikų pareigos tėvams ir mokytojams. Skelbiamas paklusnumas valdančiajai klasei.

VUB, IV—23087.

MORALNA NAUKA DLA SZKOŁ NARODOWYCH NA TRZECIĄ KLASSĘ. TRZECI RAZ WYDANA. [MORALĖS MOKSLAS TAUTINIŲ MOKYKLŲ TREČIAJAI KLASEI. TREČIASIS LEIDIMAS.] w Wilnie w Drukarni Akademickiey Roku 1799, 46+92 s.

Dalys: Moralna nauka na klassę III. O przystoynem obcowaniu i pożyciu jednego z drugim, 1—8. Częsc pierwsza. O nieprzystoynych postępkach w obcowaniu, 8—24. Częsc druga. O przystoynych postępkach, 24—46. Przypisy do moralney nauki Na Klasę Pierwszą i Drugą, 1—92.

Edukacinės komisijos rūpesčiu išleistas etikos vadovėlis. Bendravimo normos ir elgesio principai aiškinami prigimtinių dorybių ir pareigų pagrindu, juos derinant su religijos aprobuotais moralės nuostatais. I dalyje aptariami blogo elgesio pasireiškimai, II — sektino elgesio bruožai. Kartu prie vadovėlio pridėta plati moralės mokslo dėstymo I ir II klasėse instrukcija šio dalyko mokytojui. Moralės principus rekomenduojama aiškinti siejant su gyvenimo pavyzdžiais, su žmonių veikla.

VUB, IV—23087. *R. Plečkaitis*

POŠKA Dionizas, apie 1757 Maldūnuose ar Bardžiuose — 1830.V.12 Bardžiuose, poetas, istorikas, kraštotyrininkas, kultūros veikėjas. Lankė Kražių jėzuitų kolegiją, o ją uždarius, mokėsi teisės Raseinių palestroje. Dirbo Raseinių aps. žemės ir pilies teismuose. Nuo 1785 antspaudininkas, nuo 1787 — patronas, nuo 1791 — regentas, nuo 1792 — raštininkas. Buvo Raseinių aps. bajorų seimelio narys, 1793 rinko žemaičių atstovus į paskutinįjį Žečpospolitos seimą. Nuo 1790 gyveno Bardžių dvarelyje, iki 1821 su pertraukomis eidamas Raseinių aps. žemės teismo regento ir raštininko pareigas. Atsidėjęs lietuviškosios kultūros puoselėjimo darbui, Poška plačiai reiškėsi įvairiuose jos baruose. Pasižymėjo kaip poetas ir vertėjas, paliko istorinių darbų, rinko etnografinę medžiagą, rengė lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodyną. Savo veikla jis atsiliepė į pačias opiausias krašto socialinio, nacionalinio, kultūrinio gyvenimo problemas. Šviečiamųjų bei romantinių idėjų veikiamas, ypač daug dėmesio Poška skyrė lietuvių tautos praeities tyrinėjimams. Praeities aukštinimu ir idealizavimu jis pritapo prie romantinio sąjūdžio, o pajungdamas idealizaciją praktiniams tautos sąmoningumo ugdymo uždaviniams, taip antai: gimtosios kalbos propagavimui, nacionalinės kultūros emancipavimui, liaudies švietimui ir pan., stojo į švietėjiškas pozicijas. Kad ir nepasižymintys didesne moksline verte, istoriniai Poškos darbai reikšmingi savo patriotiniu kryptingumu, susipratusios to meto lietuvių šviesuomenės nacionalinių aspiracijų reprezentavimu. Tautos praeities aukštinimas, gimtosios kalbos reikšmės akcentavimas žymu taipogi ir grožinėje Poškos kūryboje — eilėraščiuose bei literatūriniuose laiškuose. Šiuos idėjinius momentus čia papildo socialiniai motyvai. Visiško valstiečių beteisiškumo, skurdo,

žiauraus jų išnaudojimo vaizdų fone aukštindamas valstiečio darbštumą, pabrėždamas jo kaip materialinių gėrybių kūrėjo vaidmenį, Poška griežtai pasmerkė baudžiavą, ja besiremiančią feodalinio išnaudojimo sistemą.

O STAROŻYTNYCH OBRZĄDKACH RELIGIJNYCH POGANSKICH W XIĘSTWACH LITEWSKIM I ŻMUYDZKIM. [APIE SENOVĖS PAGONIŠKAS RELIGINES APEIGAS LIETUVOS IR ŽEMAIČIŲ KUNIGAIKŠTIJOSE.] — D. Poška, Raštai, V., 1959, p. 330—417. *Lietuviškas vertimas paskelbtas lygiagrečiai tame pačiame leidinyje.*

Graikų, romėnų, lietuvių, egiptiečių ir kt. tautų pagoniškų religijų lyginimu bandoma įrodyti, jog daugelio tautų, tame tarpe ir lietuvių, pagoniškų religijų tėvynė yra Graikija. Ieškant pagoniškos lietuvių religijos ryšių su antikine Europos civilizacija, aukštinama Lietuvos praeitis, kultūrinės tradicijos, žadinama tautinė sąmonė.

D. P. ŻMUDZIN. KILKA SŁÓW PRZEDWSTĘPNYCH DO KOGOBĄDŹ MAJĄCEGO ZAMIAR PISAĆ DZIEJE LITWY I ŻMUDZI. [D. P. ŽEMAITIS. KELETAS ĮŽANGINIŲ ŽODŽIŲ BET KAM, ŽADANČIAM RAŠYTI LIETUVOS IR ŽEMAIČIŲ ISTORIJĄ.] — D. Poška, Raštai, V., 1959, p. 258—261. *Lietuviškas vertimas paskelbtas lygiagrečiai tame pačiame leidinyje.. Pirmoji publikacija originalo kalba:* „Dziennik Warszawski", t. 15, 1829, Nr. 44, s. 17—19.

Pasisakoma prieš senuosius istorikus dvasininkus, iškreiptai nušvietusius pagoniškų lietuvių giminių gyvenimą. Griežtai smerkiamas vėlesnių laikų istorikų, ypač lenkų, antilietuviškas tendencingumas.

ROZMYŚLANIE WIEŚNIAKA ROLNIKA (DIONYZEGO PASZKIEWICZA B. PISARZA P. R.) O NARODACH LITEWSKICH. [KAIMIEČIO ARTOJO (DIONIZO POŠKOS, BUVUSIO RASEINIŲ APSKRITIES RAŠTININKO) MĄSTYMAI APIE LIETUVIŲ TAUTAS.] — D. Poška, Raštai, V., 1959, p. 615—664. *Pirmoji publikacija:* „Dziennik Warszawski", t. 15, 1829, Nr. 44, s. 19—45, Nr. 45, s. 95—124, Nr. 46, s. 193—220.

Dalys: O Scyrach czyli Skirach, 615—616. O Herulach, 616—628. O Numach, 628—630. O Korsach, 630—631. O Semigalii, 631—664.

Pagrindinis Poškos istorinis darbas, kuriame aptariama lietuvių tautos kilmė, giminės, kultūra, teritorija. Įrodinėjama, jog lietuviai, žemaičiai, kuršiai, žiemgaliai bei kitos giminės senovėje gyvenusios plačioje teritorijoje, sudariusios didelę ir galingą herulių tautą. Nuo Palemono laikų ji buvusi vienijama bendros valdžios, kalbėjusi viena ir ta pačia lietuvių k., turėjusi savo raštą, papročius, ryškią ir savitą kultūrą. Aukštinant

Lietuvos praeitį, ginama tautos garbė, ugdomas tautinis sąmoningumas, stiprinamas pasiryžimas kovoti už nacionalinę egzistenciją.

Lit.: V. Laurynaitis, Dionizas Poška, V., 1959. B. Genzelis, Švietėjai ir jų idėjos Lietuvoje (XIX a.), V., 1972.

S. Tunaitis

POŽECKIS Tomas (Porzecki Thomas), 1609 Lydos paviete — 1657.VII.9 Pultuske, filosofas, teologas jėzuitas. 1633 Pultusko jėzuitų kolegijoje baigė filosofijos studijas. 1640 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. 1643—46 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, 1646—49 — teologiją. 1650—53 Pultusko kolegijos rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1645), teologijos daktaras (1647). Požeckis — vienas žymesniųjų scholastinės filosofijos atstovų Lietuvoje, nominalistas. Išleido panegirikų ir religinio turinio raštų.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1643—45, 647 f.

Dalys: Universae philosophiae pars prima. Logica anno 1643 2 septembris, 1—251: Compendium logicae seu dialectica, 2—70. *Logica,* 71—251. Pars secunda philosophiae. Physica seu naturalis scientia, 252—647: Tractatus primus. In octo libros Aristotelis De physico auditu, 252—554. Tractatus secundus. De mundo et caelo, 554—609. Tractatus tertius. De rerum generatione, 609—636. Tractatus quartus. De meteoris, 637—647.

Rankraštinis scholastinės logikos ir gamtos filosofijos paskaitų kursas. Logikos kurse nemaža šiuolaikinei logikai artimų idėjų. Fizikos kurse aiškinamos ir Naujųjų laikų gamtos mokslo koncepcijos.

VUB, F 3—2097. Anotuojamajam rankraščiui tapatus kito studento užrašytų Požeckio paskaitų rankraštis VUB, F 3—2098.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

PROIŠHOFAS Jonas Antanas (Preuschhoff Ioannes Antonius), 1663.VIII.13 Prūsijoje — 1721.XII.13 Braunsberge, filosofas, teologas jėzuitas. 1693 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Vitebsko, Oršos, Drohičino, Nesvyžiaus jėzuitų kolegijose dėstė poetiką, retoriką ir filosofiją, Vilniaus un-te ir Braunsberge — graikų ir hebrajų kalbas. 1703—06 Kražiuose dėstė filosofiją, 1706—07 Vilniaus un-te — fiziką ir metafiziką, paskui Kražiuo-

se, Varšuvoje ir Braunsberge — teologiją ir kanonų teisę. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1706), kanonų teisės daktaras (1721). Išleido Vilniaus un-to istoriją „Universitas Vilnensis".

LOGICA. [LOGIKA.] Kražių jėzuitų kolegija, 1703—04, 139 f.

Dalys: Prima philosophiae elementa seu tractatus dialecticus neophilosophis propositus in Collegio Chodkiewiciano Societatis Jesu anno 1703 die 3 septembris, 1—70. Organum Aristotelis seu rationalis philosophia vulgo logica, anno 1703 die 17 novembris inchoata, 72—139.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, skaitytas Kražių jėzuitų kolegijoje. Dialektikai skirtoje dalyje reiškiamos idėjos, artimos šiuolaikinei logikai: teiginių logikos, modalinės logikos, loginių klasių ir kt. teorijų užuomazgos.

VUB, F 3—1248. *R. Plečkaitis*

PŠILENSKIS Pranciškus (Przyłęcki Franciscus), filosofas ir teologas, Lietuvos bernardinų provinciolas, 1754 išleidęs teologijos ir logikos veikalą. 1759—76 Gardino bernardinų m-loje dėstė filosofiją.

COMPENDIUM THEOLOGIAE MORALIS UNA CUM SUMMULA DIALECTICAE. AD USUM TUM NOVELLIS CLERICIS, TUM INCIPIENTIBUS CONFESSARIIS, PERUTILE, ET NECESSARIUM, IN GRATIAM THEOLOGICO-MORALIUM STUDIORUM, SUMMATIM, EX VARIIS CLASSICIS, ET APPROBATIS AUCTORIBUS COLLECTUM PER FRATREM, PATREM FRANCISCUM PRZYŁĘCKI MINISTRUM PROVINCIALEM PROVINCIAE LITVANAE ORD. MIN. REG. OBSERV. ANNO DNI 1754. [MORALINĖS TEOLOGIJOS VADOVĖLIS KARTU SU DIALEKTIKOS PAGRINDAIS, LABAI NAUDINGAS IR BŪTINAS KAIP JAUNIESIEMS KLIERIKAMS, TAIP PRADEDANTIESIEMS ISPAŽINCIŲ KLAUSYTOJAMS. MALONINGAI BENDRAIS BRUOŽAIS PATEIKTAS MORALINĖS TEOLOGIJOS STUDIJOMS. IŠ ĮVAIRIŲ KLASIKŲ IR APROBUOTŲ AUTORIŲ SURINKO BROLIS TĖVAS PRANCIŠKUS PŠILENSKIS, LIETUVOS REGULIARIŲJŲ PRANCIŠKONŲ OBSERVANTŲ PROVINCIOLAS. 1754 VIEŠPATIES METAIS.] Vilnae Typis S. R. M. Acad. Soc. Jesu, 374 p.

Pirmoji, stambiausioji knygos dalis skirta moralinei teologijai. Antroji dalis glaustai aiškina scholastinės logikos pirmąją dalį — dialektiką. Dėstoma klausimų-atsakymų forma arba duodami scholastinės dialektikos terminų apibrėžimai. Tai paskutinysis scholastinės logikos vadovėlis, išspausdintas Vilniuje.

VUB, IV—19384. *R. Plečkaitis*

PŠIPKOVSKIS Samuelis (Przypcovius Samuel, Przypkowski), apie 1592 Gnojnike — 1670.VI.19 Karaliaučiuje, arijonų veikėjas, religinis ir politinis rašytojas. Mokėsi Luclavicuose, 1611 Rakovo akademijoje, 1614—16 Altdorfo, 1616—19 Leideno untuose. Nuo 1621 palaikė ryšius, o vėliau kaip sekretorius ir patarėjas ėmė tarnauti reformatų globėjui Lietuvos lauko etmonui Kristupui Radvilai. 1629 įsikūrė pastarojo valdomose Dailidėse, kur atsidėjo visuomeniniam darbui. 1639—48 gyveno Toporyščėje. Dalyvavo Varšuvos elekciniame seime, lankėsi Torunėje, Krokuvoje ir kt. 1656 susirado prieglobstį R. Prūsijoje, kur tarnavo kunigaikščiui Boleslovui Radvilai ir Brandenburgo elektoriui. Gyveno Karaliaučiuje, nuo 1666 Kosinove. Produktyvus rašytojas, pasirašinėjęs slapyvardžiais: Eques Polonus, Julius Celsus, Irenaeus Philalethes. Raštuose šalia arijonams aktualios kristologinės, egzegetinės ir kt. religinės problematikos nagrinėjo politinius, etinius klausimus, neretai lietė Lietuvos gyvenimą. Gynė F. Socino pažiūras. Poleminiuose darbuose nemažai scholastinio metodo elementų. Visuomeninės filosofinės minties raidai vertingi samprotavimai apie religinę toleranciją, jos principų formuluotės. Pažiūros į religinę toleranciją turėjo poveikio ne tik Lietuvos ir Lenkijos, bet ir kt. kraštų mąstytojams. Lotyniški Pšipkovskio raštai A. Višovato ir F. Knyperio pastangomis 1692 išleisti kn. serijoje „Bibliotheca Fratrum Polonorum" (X serijos tomas).

DISSERTATIO DE PACE ET CONCORDIA ECCLESIAE ANTEHAC EDITA SUB NOMINE IRENAEI PHILALETHI. [SAMPROTAVIMAS APIE BAŽNYTINĘ TAIKĄ IR SANTARVĘ, ANKSČIAU PASKELBTA IRENĖJAUS FILALETO VARDU.] — Samuelis Przipcovii Equitis Poloni et Consiliarii Electoris Brandenburgici Cogitationes Sacrae Ad Initium Evangelii Matthaei Et Omnes Epistolas Apostolicas. Nec non Tractatus Varii Argumenti, Praecipue De Jure Christiani Magistratus. Quorum Catalogus post praefationem exhibetur. Eleutheropoli *(Amsterdam)*, Anno Salutis 1692. P. 373—385. VUB, III — 18410. ("Bibliotheca Fratrum Polonorum", X t. *Sutrumpintai toliau:* S. Przipcovii, Cogitationes Sacrae, Eleutheropoli, 1692). *Pirmoji publikacija:* Dissertatio de pace et concordia ecclesiae: edita per Irenaeum Philalethen. Subjunctum est in calce libelli aliud ejusdem ad lectorem alloquium. Eleutheropoli, typis Godf. Philadelphi, 1628.

Traktatas, kuriame nagrinėjami religinės tolerancijos klausimai. Kritikuojamas priešiškas protestantų ortodoksų nusistatymas prieš radikalias religines grupuotes. Darbas buvo išverstas į vokiečių ir anglų k., leidžiamas pakartotinai. Paveikė tolerancijos koncepcijos formavimąsi Europoje.

APOLOGIA PRO ILLUSTRISSIMO AC CELSISSIMO PRINCIPE JANUSSIO DUCE RADIVILIO, SACRI ROMANI IMPERII PRINCIPE, DUCE BIRSARUM ET DUBINCORUM ETC. QUONDAM PALATINO VILNENSI, ET EXERCITUUM MAGNI DUCATUS LITHUANIAE SUPREMO GENERALI. [ŠVIESIAUSIOJO IR TAURIAUSIOJO VALDOVO KUNIGAIKŠČIO JONUŠO RADVILOS, ŠVENTOSIOS ROMOS IMPERIJOS KUNIGAIKŠČIO, BIRŽŲ IR DUBINGIŲ VALDOVO IR T.T., BUVUSIO VILNIAUS VAIVADOS IR LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS KARIUOMENĖS VYRIAUSIOJO GENEROLO APOLOGIJA.] — S. Przipcovii Cogitationes Sacrae, Eleutheropoli, 1692, p. 403—410.

Liečiami politiniai, etiniai klausimai. Samprotaujama apie žmogaus nuopelnus visuomenei bei gaunamą atpildą.

ANIMADVERSIONES APOLOGETICAE IN ACULEATUM IOANNIS AMOSI COMENII ADVERSUS ECCLESIAS CHRISTI RECENS IN POLONIA AFFLICTAS, LIBELLUM OCCASIONE IRENICI IRENICORUM AB ANONYMO PROPOSITI REFELLENDI IN LUCEM EMISSUM. [APOLOGINĖS PASTABOS PRIEŠ JONO AMOSO KOMENSKIO IŠLEISTĄ Į DIENOS ŠVIESĄ KANDŽIĄ KNYGELĘ, NUKREIPTĄ PRIEŠ KRISTAUS BAŽNYCIAS, NESENIAI PANAIKINTAS LENKIJOJE, NEŽINOMO AUTORIAUS IRENIKIEČIŲ IRENIKO KRITIKUOTINŲ PAGRINDINIŲ PRIELAIDŲ PROGA.] — S. Przipcovii Cogitationes Sacrae, Eleutheropoli, 1692, p. 475—531.

Dalys: Praefatio ad Lectorem, 476. Animadversionum Apologeticarum Pars Prima. In qua (praemissis quae initio libri animadversione digna visa sunt) Sophismata Comenii circa primam Reconciliatoris normam, hoc est, Rationem sanam examinantur, 477—491. Pars Secunda. In qua Sophismata Comenii circa secundam Reconciliatoris normam, hoc est, Sacram Scripturam examinantur, 492—496. Pars Tertia. In qua Sophismata Comenii circa tertiam Reconciliatoris normam, hoc est, Traditionem examinantur, 497—517. Pars Quarta. In qua coacervata calumniarum Comenii congeries refellitur, 517—531.

Poleminis traktatas, nukreiptas prieš J. Komenskio 1660 Amsterdame paskelbtą rašinį, aštriai kritikavusį religinį arijonų radikalizmą. Socinizmo dvasia ginama sveikas protas ir religinis racionalizmas.

RESPONSIO AD SCRIPTUM ILLUSTRIS AC MAGNIFICI DOMINI, GEORGII NEMIRICII, SUCCAMERARII KIOVIENSIS, QUO, CUM IPSE AD SACRA GRAECANICAE ECCLESIAE TRANSIISSET, CUNCTOS IN REGNO POLONIAE, ET MAGNO DUCATU LITHUANIAE, A RELIGIONE ROMANA DISSIDENTES, HORTATUR; UT SE IN GREMIUM ECCLESIAE ORIENTALIS RECIPIANT. E POLONICA LINGUA IN LATINAM CONVERSA. [ATSAKYMAS Į KIJEVO PAKAMORĖS ŠVIESAUS IR KILNAUS PONO JURGIO NEMIRICIJAUS RAŠINĮ, KURIUO JISAI, PATS PERĖJĘS Į GRAIKŲ BAŽNYČIOS TIKĖJIMĄ, RAGINA VISUS LENKI-

JOS KARALYSTĖJE IR LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAIKŠTYSTĖJE NUTOLUSIUS NUO ROMOS TIKĖJIMO PASIDUOTI RYTŲ BAŽNYČIOS GLOBAI. IŠ LENKŲ KALBOS Į LOTYNŲ KALBĄ IŠVERSTA.] — S. Przipcovii, Cogitationes Sacrae, Eleutheropoli, 1692, p. 533—596.

Dalys: Pars Prima. De Ecclesiae Auctoritate, 535—557. Pars Altera, In qua quaeritur, An Dissidentes ab Ecclesia Romana et Graeca possint, illaesa Conscientia, recipere Dogmata et Ritus Orientalis Ecclesiae, 557—587. Appendix, 588—596.

Greta religinės metafizikos nagrinėjami visuomeniniai, politiniai, etiniai klausimai.

RELIGIO VINDICATA A CALUMNIIS ATHEISMI. CONTRA EPISTOLAM F. M. ATHEISMI SESE IN ECCLESIAM INSINUANTIS PRAESTIGIAE, IN EPISTOLA CUJUSDAM, F. M. [RELIGIJA, APGINTA NUO MELAGINGO KALTINIMO ATEIZMU. PRIEŠ F. M. LAIŠKĄ IR AKIŲ DŪMIMĄ TŪLO F. M. LAIŠKE APIE ATEIZMO PRASISKVERBIMĄ Į BAŽNYČIĄ.] — S. Przipcovii Cogitationes Sacrae, Eleutheropoli, 1692, p. 600—617.

Dalys: Praestigiarum Atheismi Deprehensio et reprehensio: seu ad superiorem Epistolam responsio, S. P., 601—602. Responsionis Pars Prima. Argumentorum hujus opinionis refutatio, 602—613. Responsionis Pars Altera. In qua ostenditur, opinio Auctoris quam Deo O. M. et omnibus quae ab eo proficiscuntur bonis, repugnet, 613—617.

Polemika religinės metafizikos klausimais. Atsispindi gnoseologinės, etinės pažiūros.

ANIMADVERSIONES IN LIBELLUM CUI TITULUS DE QUALITATE REGNI DOM. N. JESU CHRISTI UBI INQUIRITUR, AN CHRISTIANO, SIVE REGNI EJUS SUBDITO, TERRENAE DOMINATIONES CONVENIANT? [PASTABOS APIE KNYGELĘ PAVADINIMU „APIE MŪSŲ VIEŠPATIES JĖZAUS KRISTAUS KARALYSTĖS KOKYBĘ“, KURIOJE NAGRINĖJAMAS KLAUSIMAS, AR KRIKŠČIONIUI, JO KARALYSTĖS PAVALDINIUI, TINKA ŽEMIŠKOS VALDOS.] — S. Przipcovii Cogitationes Sacrae, Eleutheropoli, 1692, p. 619—681.

Šalia religinės metafizikos dalykų nagrinėjama visuomeninė problematika: santykis tarp pasaulietinio ir religinio gyvenimo sferų, tarp valstybės ir bažnyčios. Ryškūs scholastinio įrodinėjimo elementai. Liečiami etikos klausimai.

DE JURE CHRISTIANI MAGISTRATUS ET PRIVATORUM IN BELLI PACISQUE NEGOTIIS. [APIE KRIKŠČIONIŠKOS VALDŽIOS IR PRIVAČIŲ ŽMONIŲ TEISĘ KARO IR TAIKOS REIKALUOSE.] — S. Przipcovii Cogitationes Sacrae, Eleutheropoli, 1692, p. 683—736.

Nagrinėjami visuomeniniai, politiniai klausimai, pvz., pasaulietinės valdžios ir bažnyčios santykis, liečiamos etinės vertybės. Ryški H. Grocijaus idėjų įtaka.

APOLOGIA PROLIXIOR. TRACTATUS DE JURE CHRISTIANI MAGISTRATUS. [PLATESNĖS APIMTIES APOLOGIJA. TRAKTATAS APIE KRIKŠČIONIŠKOS VALDŽIOS TEISĘ.] — S. Przipcovii Cogitationes Sacrae, Eleutheropoli, 1692, p. 737—851.

Nagrinėjami visuomeniniai, politiniai klausimai, taip antai, pasaulietinės valdžios ir bažnyčios santykis, pasisakoma prieš sektantišką Lenkijos Brolių apsiribojimą vien tiktai religinio gyvenimo sfera, raginama aktyviai dalyvauti pasaulietiniame gyvenime.

VINDICIAE TRACTATUS DE MAGISTRATU CONTRA OBJECTIONES DANIELIS ZWICKERI. [TRAKTATO APIE VALDŽIĄ GYNIMAS NUO KRITINIŲ DANIELIAUS CVIKERIO PASTABŲ.] — S. Przipcovii Cogitationes Sacrae, Eleutheropoli, 1692, p. 853—880.

Liečiami visuomeniniai, politiniai klausimai, nagrinėjamas pasaulietinės valdžios ir bažnyčios santykis. Kviečiama nesiriboti religiniu, bet aktyviai dalyvauti taip pat ir pasaulietiniame gyvenime, nesišalinti valstybės reikalų. Polemizuojant naudojamos scholastinės logikos priemonės.

BRATERSKA DECLARATIA NA NIEBRATERSKIE NAPOMNIENIE OD AUTHORA POD IMIENIEM SZLACHCICA POLSKIEGO AD DISSIDENTES IN RELIGIONE UCZYNIONE. [BROLIŠKAS PAREIŠKIMAS DĖL NEBROLIŠKO PAPEIKIMO, PADARYTAS AUTORIAUS, PRISIDENGUŠIO LENKŲ BAJORO VARDU, RELIGINIAMS DISIDENTAMS.] MDCXLVI (*1646*), 2+90 s. *Autorius nenurodytas.*

Dalys: Pirmas skyrius, 1—11. Informatie Y Przestrogi Authorowi potrzebne, 12. Część Pierwsza. Informatia Authora, Ze Produkowane od niego przećiwko Pokojowi Dissidentium Praetensie, abo Jura praetensa, ważne być nie mogą: gdyż teraz nie są Prawem od Stanow przyjętym, y od Krolow Panow Naszych poprzyśiężonym, 13—31. Część Wtora. Informatia Authora, Ze Warunek y Assecuratia Pokoju Dissidentium in Religione, jest nie tylko Prawem, ale y Fundamentalnym Prawem, na ktorym zawisła całość y Swoboda Rzeczypospolitey, 32—76. Część Trzecia. Informatia Authora, Ze Pokoju Dissidentium tak wielą Praw obwarowanego, żadne przćiwne Decreta, etiam Supremorum Subselliorum, De Jure naruszyć nie mogły: a w tych Decretach, ktore są od Authora mianowane y produkowane, mens J.K.M. y Rzeczypospolitey nie była, aby De Facto naruszony być miał, 76—86. Conclusia, 86—90.

Traktatas, kuriame polemizuojama su S. Starovolskio rašiniu, nukreiptu prieš 1573 Varšuvos konfederaciją. Remiantis pilietinių bajorijos laisvių užtikrinimo ir vieningos valstybės išsaugojimo reikmėmis, ginama religinė tolerancija Lietuvoje ir Lenkijoje. Reikalaujama užtikrinti sąžinės laisvę. Varšuvos konfederacijos nutarimai religinės tolerancijos klausimais laikomi pagrindiniais Lietuvos ir Lenkijos valstybės įstatymais. Nagrinėjami politiniai, teisiniai šios problemos aspektai. Traktatas paprastai priskiriamas S. Pšipkovskiui.

RB, B $\frac{\text{lenk. 1}}{646}$.

Lit.: L. Chmaj, Samuel Przypkowski na tle prądów religijnych XVII wieku, Kr., 1927. A. Sajkowski, S. Przypkowski w świetle nowych materiałów.— „Zapiski historyczne", t. 23, 1957, zesz. 1/3, s. 147—156. Z. Ogonowski, Z zagadnień tolerancji w Polsce, W., 1958.

A. Varanavičius

PUZINA Petras (Puzyna Petrus), 1662/64(?).VII.21 Kozelske — 1717.III.1 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. Kilęs iš lietuvių bajorų nuo Upytės. 1683 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1691 — teologijos f-tą. Jėzuitų kolegijose dėstė poetiką, retoriką, filosofiją. 1699—705 Vilniaus un-te dėstė etiką. Buvo Mstislavo jėzuitų rezidencijos viršininkas, Oršos ir Nesvyžiaus kolegijų rektorius. Išleido religinio turinio raštų.

ARS FELICITATIS SIVE ETHICA. [MOKSLAS APIE LAIMĘ, ARBA ETIKA.] *Vilniaus un-tas, 1703,* 9 f.

Rankraštinis etikos kursas. Scholastinės moralės filosofijos paskaitos, kurių dalis neišliko. Skirstoma į individualią etiką, politiką ir ekonomiką. Aptariama etikos mokslo pobūdis, dorybės, proto ir valios santykis ir kt. scholastinės etikos problemos.

VUB, F 3—771, p. 116—125. Anotuojamajam rankraščiui tapatus kito studento užrašytų Puzinos paskaitų rankraštis MAB, F 41—708, p. 359—378.

R. Plečkaitis

PUZINA Steponas Mykolas (Puzyna Stephanus Michael), 1667.XII.21 Kozelske — 1738.III.5 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. Petro Puzinos brolis. 1691 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1697 — teologijos f-tą. Gardine, Kražiuose ir Plocke dėstė poetiką, retoriką, graikų k. Vilniaus un-te dėstė retoriką, graikų ir hebrajų kalbas. 1702—05 Pinske dėstė filosofiją.

1705—06 Vilniaus un-to sekretorius, 1706—09 dėstė jame etiką. Paskui Vilniaus un-te, Varšuvoje ir Braunsberge daug metų dėstė teologiją ir kanonų teisę. 1724—29 Varšuvos jėzuitų spaustuvės vedėjas. Vilniaus un-to filosofijos daktaras (1705) ir teologijos daktaras (1734). Išleido religinio turinio raštų ir mokslo populiarinimo knygų.

THESES PHILOSOPHICO ETHICAE DIVINISSIMO OMNIS SANCTITATIS, BONITATIS ET SAPIENTIAE FONTI DEO HOMINI CHRISTO IESU SANCTISSIMO TOTIUS HUMANI GENERIS SALVATORI, AMORI CRUCIFIXO DEDICATAE. SUB FAUSTISSIMIS AUSPICIJS PERILLUSTRIS MAGNIFICI DOMINI STEPHANI STANISLAI CHRZANOWSKI SUBJUDICIS PINSCENSIS AEQUISSIMI. AB ERUDITO ET GENEROSO DOMINO FRANCISCO IAKACKI EQUITE POLONO, PHILOSOPIAE ET ETHICES AUDITORE. PRAESIDE R. P. STEPHANO MICHAELE PUZYNA SOCIETATIS IESU, IN DUCALI RADIVILIANO COLLEGIO PINSCENSI S. I. METAPHYSICES ET ETHICES PROFESSORE. ANNO INCARNATAE SAPIENTIAE 1705 DIE 1 AUGUSTI. [FILOSOFINĖS ETIKOS TEZĖS, PASKIRTOS KIEKVIENO ŠVENTUMO, GĖRIO IR IŠMINTIES DIEVIŠKIAUSIAJAM ŠALTINIUI — DIEVUI ŽMOGUI JĖZUI KRISTUI, ŠVENČIAUSIAJAM VISOS ŽMONIJOS IŠGELBĖTOJUI, NUKRYŽIUOTOJO MEILEI. PALANKIAUSIAI LEMIANT ŠVIESIAUSIAJAM PRAKILNIAUSIAJAM PONUI STEPONUI STANISLOVUI CHŽANOVSKIUI, MALONINGIAUSIAJAM PINSKO TEISĖJO PAVADUOTOJUI. PARENGTOS MOKSLINGOJO IR KILMINGOJO PONO PRANCIŠKAUS JAKACKIO, LENKŲ BAJORO, FILOSOFIJOS IR ETIKOS KLAUSYTOJO, VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI STEPONUI MYKOLUI PUZINAI, METAFIZIKOS IR ETIKOS PROFESORIUI PINSKO JĖZUITŲ RADVILOS KOLEGIJOJE. 1705 IŠMINTIES ĮSIKŪNIJIMO METAIS RUGPJŪČIO 1 DIENĄ.] Vilnae Typis Academicis Societatis Iesu, *18 p.*

Etikos tezės, parengtos P. Jakackio Pinsko jėzuitų kolegijoje. Darbui vadovavo S. Puzina. Didžiausią darbo dalį užima dedikacija, tezės — tik 4 puslapius. Tezių skelbiama 33, jose dėstomi bendriausi scholastinės etikos, politikos ir ekonomikos teiginiai. Tezės abstrakčios, atitrūkusios nuo gyvenamojo meto tikrovės.

VUB, IV—30974.

LUMINA PHILOSOPHICARUM VERITATUM. AUGUSTAS ILLUMINATRICIS UNIVERSI PRETIOSISSIMAE DEI PARENTIS V. S. L. O. C. MARIAE IN THAUMATURGA SUA ICONE BORUNENSI PLANTAS AMBIENTIA, ATQUE AD EXORTUM SERENISSIMORUM IN CLIMATE PINSCENSI SIDERUM ILLUSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI DOMINI PETRI PORPHYRII KULCZYCKI DEI ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIAE, EPISCOPI PINSCENSIS ET TUROVIENSIS, ARCHIMANDRITAE LESCENSIS SUB FELICISSIMIS EIUSDEM DOMINI ET MAECENATIS COLENDISSIMI AUSPICIJS ORBI LITERARIO AD SPECTACULUM

PROPOSITA A GENEROSO DOMINO BASILIO ŁUNKIEWICZ PHILOSOPHIAE ET ETHICES AUDITORE. PRAESIDE R. P. STEPHANO MICHAELE PUZYNA S. I. PHILOSOPHIAE ET ETHICES PROFESSORE IN DUCALI RADIVILIANO COLLEGIO PINSCENSI S. I. ANNO DOMINI 1705. DIE 1ma MENSIS AUGUSTI. [FILOSOFINIŲ TIESŲ ŠVIESA <...>, DĖSTYTA KILMINGOJO PONO, FILOSOFIJOS IR ETIKOS KLAUSYTOJO BAZILIJAUS LUNKEVIČIAUS. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI STEPONUI MYKOLUI PUZINAI, FILOSOFIJOS IR ETIKOS PROFESORIUI PINSKO JĖZUITŲ RADVILOS KOLEGIJOJE 1705 VIEŠPATIES METŲ RUGPJŪČIO 1 DIENĄ.] Vilnae Typis Academicis Societatis Iesu, *20 p.*

Filosofijos tezės, B. Lunkevičiaus parengtos Pinsko jėzuitų kolegijoje. Darbui vadovavo S. Puzina. Didžiausią leidinio dalį sudaro dedikacija. 4-iuose puslapiuose skelbiamos 5 logikos, 9 fizikos ir 5 metafizikos tezės, kuriose dėstomi bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai.

VUB, IV—30681. *R. Plečkaitis*

R

RADVANAS Jonas (Radvanus Ioannes Lithuanus, Radwan Jan Litwin), XVI a. pr. Vilniuje — XVI a. pab. (?), lietuvių poetas humanistas. Mokėsi Vilniuje. Lydėdamas LDK etmono G. Chodkevičiaus vaikus, keliavo po užsienį, vėliau buvo jo sekretoriumi. Etmonui mirus (1572), buvo globojamas valstybės veikėjo J. Abramavičiaus. 1588 išleido poemą „Radviliada", 1590 — „Epitalamiją", skirtą Kristupo Monvydo Dorohostaiskio ir Sofijos Chodkevičiūtės vestuvėms. Spėjama, jog buvo parašęs ir daugiau kūrinių, kaip antai: satyrinę poemą „Teologinės tezės", „Zborovskio ekspedicijos aprašymą eilėmis", „Eiles lenko Jurgio Žarnovskio postilės apgynimui" (1591) ir kt. Šie kūriniai neišliko. Radvanas priklauso prie žymiausių lotynų k. rašiusių lietuvių poetų. Vaizdavo XVI a. Lietuvos gyvenimą, gamtą. Kūryboje ryški Vergilijaus, Ovidijaus, Tacito, Cicerono, Senekos, Husoviano ir kt. autorių įtaka. Visuomeninėmis filosofinėmis pažiūromis artimas reformatams, palaikė ryšius su prokalvinistiškai nusiteikusiais didikais, inteligentijos atstovais. Raštuose reiškiamas antiunijinis nusistatymas, propaguojama lietuviškas patriotizmas, romėniškos lietuvių kilmės koncepcija. Etinės ir estetinės pažiūros remiasi renesansinio humanizmo idėjomis.

RADIVILIAS. SIVE, DE VITA, ET REBUS PRAECLARISSIME GESTIS, IMMORTALIS MEMORIAE, ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS NICOLAI RADIVILI GEORGII FILII, DUCIS IN DUBINKI AC BIERZE, PALATINI VILNENSIS, ETC. AC EXERCITRUUM MAGNI DUCATUS LITUANIAE, IMPERATORIS FORTISSIMI. ETC. LIBRI QUATUOR. IOANNIS RADVANI LIT: IUSSU ET AUCTORITATE MAG. D. IOANNIS ABRAMOVICZ, IN WORNIANY, PRAESIDIS DERPATENSIS, CAPITANEI LIDENSIS VENDENSISQUE ET ADDITE EST ORATIO FUNEBRIS, GENEROSI D. ANDREAE VOLANI, SECRETARIJ SACRAE REGIAE MAGESTATIS, ET QUORUMDAM AUCTORUM EPIGRAMMATA. [RADVILIADA, ARBA KETURIOS KNYGOS APIE AMŽINO ATMINIMO ŠVIESIAUSIOJO

VALDOVO MIKALOJAUS RADVILOS, JURGIO SŪNAUS, DUBINGIŲ IR BIRŽŲ KUNIGAIKŠČIO, VILNIAUS VAIVADOS IR T. T., LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS NARSIAUSIOJO VADO IR T. T., GYVENIMĄ IR PUIKIAI ATLIKTUS ŽYGIUS. PARAŠĖ JONAS RADVANAS, LIETUVIS, JONO ABRAMAVIČIAUS, DIDELIO VARNIŲ PONO, DORPATO VIETININKO, LYDOS IR VENDENO SENIŪNO, PALIEPIMU IR VALIA. BE TO, PRIDĖTAS NEKROLOGAS, PARAŠYTAS KILMINGO PONO ANDRIAUS VOLANO, ŠVENTOS KARALIŠKOSIOS DIDENYBĖS SEKRETORIAUS, IR KAI KURIŲ AUTORIŲ EPIGRAMOS.] Vilnae Metropoli Lituanorum. Ex Officina Ioannis Kartzani, MDIIXC *(1588), 131 p.*

Poema, kurioje apdainuojama feodalinė Lietuva, vaizduojama jos visuomenė ir valdytojai, aukštinami Radvilos. Reiškiamos patriotinės idėjos. Priekaištaujama feodalinei diduomenei už turtų švaistymą, už nepakankamą rūpinimąsi krašto gynyba. Kaip sektinas pavyzdys nurodomos teigiamos moralinės žmonių savybės, smerkiamos ydos, palankiai atsiliepiama apie paprastus žmones. Dėstoma romėniškos lietuvių kilmės teorija, aukštinama taika, tačiau kartu pasisakoma už gynybinius karus, kuriais siekiama išsaugoti LDK teritorijos status quo. Nepalankiai vertinama Liublino unija, pabrėžiamas Lietuvos savarankiškumas, nepriklausomybė. Idealizuojama valstybinė M. Radvilos Rudojo veikla. Religijos klausimų traktuotė rodo proreformacinį nusistatymą. Pasitaiko filosofinių sentencijų etinėmis, egzistencinėmis temomis. Remiamasi Cicerono, Senekos, Tacito, Vergilijaus, Ovidijaus, Husoviano ir kt. autorių mintimis. Apstu Lietuvos istorijos, etnografijos, mitologijos realijų ir detalių, taip pat medžiagos iš kaimyninių tautų — rusų, lenkų, latvių, vokiečių bei totorių gyvenimo.

MAB, $\frac{L—16}{1—18}$; Mf. 126.

EPITHALAMĪUM IN NUPTIAS ILLUSTRIS AC MAGNIFICI DOMINI D. CHRISTOPHORI MONVIDI DOROHOSTAYSKI, MAGNI DUCATUS LITUANIE INCISORIS, PRAEFECTI VOLCOVISCENSIS. ETC. ET GENEROSISS. AC ILLUSTRIS VIRGINIS D. SOPHIAE CHODKIEWICIAE, COMITISSAE IN SKLOW ET MYSZ. ILLUSTRIS MEMORIAE DOMINI D. IOANNIS CHODKIEWICZ CASTELLANI VILNEN. ETC. ETC. FILIAE. POETICĒ EXPRESSUM, A IOANNE RADVANO, [EPITALAMIJAS ĮŽYMAUS IR KILNAUS PONO KRISTOFORO MONVIDO DOROHOSTAISKIO, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS RIEKĖJO, VOLKOVISKO IR KT. VIETININKO, IR KILMINGOS BEI ĮŽYMIOS MERGAITĖS PANELĖS SOFIJOS CHODKEVIČIŪTĖS, ŠKLOVO IR MIŠOS GRAFAITĖS, ŠVIESAUS ATMINIMO VILNIAUS KAŠTELIONO IR T. T. PONO JONO CHODKEVICIAUS DUKTERS, VEDYBŲ PROGA. POETIŠKAI IŠREIKŠTAS JONO RADVANO.] Vilnae in Officina Ioannis Kartzani, *1590, 22 p.*

Kritiškai vertinamas visuomeninis Europos gyvenimas, politiniai įvykiai. Propaguojamos moralinės vertybės, smerkiama ydinga tikrovė. Religinės pažiūros artimos kritiniam reformatų racionalizmui. Aukštinama Lietuva, Monvydų giminė, giriami Glebavičius, Kiška ir kt. didikai. Visuomenės gyvenimas vertinamas vadovaujantis renesansinio humanizmo idealais. Gausu Antikos realijų ir vaizdinių.

BZO, XVI. Qu. 2950. MAB, Mf. 556.

Lit.: V. Abramavičius, XVI amžiaus Vilniaus poetai, kn.: Literatūros ir meno metraštis 1959, V., 1959, p. 339—343. B. Kazlauskas. Jono Radvano poema „Radviliada".— „Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Literatūra", t. VIII, V., 1965, p. 277—303.

A. Varanavičius

RADVILA Albertas Stanislovas (Radivilius Albertus Stanislaus, Radziwiłł Albrecht Stanisław), 1593.VII.1. Olykoje — 1656.XI.12 Gdanske, politinis LDK veikėjas, kontrreformacijos šalininkas, memuaristas. Iki 1605 mokėsi Vilniaus akademijoje, paskui užsienyje. 1609 Viurcburgo un-te užbaigė filosofijos studijas, vėliau dar studijavo Liuveno ir kituose un-tuose. Keletą metų gyveno Prancūzijoje. 1617 grįžęs į Lietuvą, pradėjo politinę veiklą. 1619 tapo LDK pakancleriu, 1623 kancleriu. 1624—25 kaip karalaičio Vladislovo globėjas keliavo kartu su juo po Europą. 1626—29 dalyvavo kare su švedais. Visuomeninės filosofinės minties požiūriu vertingas A. Radvilos dienoraštis „Lenkijos įvykių memorialas", kuriame šalia politinių 1632—55 įvykių aprašymo apstu bendresnio pobūdžio svarstymų ir samprotavimų. Be dienoraščio parašė keletą religinio pobūdžio darbų, Vazų valdymo istorijos apybraižą. Pasirašinėjo slapyvardžiais: Bogomodlca Urbanus Valislius de Starilas, Vallislius Urbanus de Stari Las. A. Radvila buvo reformatų priešas, uolus katalikybės rėmėjas ir platintojas. Globojo jėzuitų kolegijas, Vilniaus akademiją, kurios studentams, b-kai, kai kurioms katedroms skyrė pinigų sumas, finansiškai rėmė bažnyčią. Po Vazos mirties su jo įpėdiniu nesutarė daugeliu politikos klausimų, stojo prieš karaliaus valdžios stiprinimą, gynė bajorų laisves bei didikų oligarchijos valdžią. Dienoraštyje ir kt. raštuose atsispindi visuomeninės, religinės, etinės pažiūros, kartais peržengiančios feodalinės ideologijos rėmus. Sugebėjo blaiviau už daugelį amžininkų vertinti liaudies nepasitenkinimo, ekonominių sunkumų, karų silpninamos Respublikos gyvenimą, ieškojo

valstybės irimo priežasčių. Pasisakė už pažangesnes valdymo formas, kritikavo per didelį baudžiauninkų išnaudojimą, tačiau apskritai imant neperžengė nuosaikaus reformizmo ribų.

VICTORIA CORONAE SPINEAE CHRISTI, AUCTORE ILLUSTRISSIMO AC EXCELLENTISSIMO S. R. I. PRINCIPE DOMINO D. ALBERTO STANISLAO RADZIVILIO DUCE IN OŁYKA ET NIEŚWIEŻ, M. D. L. CANCELLARIO, ETC. CONSCRIPTA. [SPYGLIUOTO KRISTAUS VAINIKO PERGALĖ, PARAŠYTA ŠVIESIAUSIO IR ŠLOVINGIAUSIO ŠVENTOSIOS ROMOS IMPERIJOS KUNIGAIKŠČIO, OLYKOS IR NESVYŽIAUS VALDOVO, LDK KANCLERIO IR T. T. PONO ALBERTO STANISLOVO RADVILOS.] Varsaviae, In Offic: Petri Elert S. R. M. Typographi, Anno Domini 1652, *X*+378 p.

Dalys: Dedicatio. Serenissime ac Potentissime Rex. Approbatio. Ad Lectorem. Iesus Maria Anna. Victoria Coronae Spineae Christi, 1—378.

Etinių, teisinių, politinių principų interpretacija kontrreformacijos dvasia. Ydos laikomos nuodėmėmis. Remiamasi katalikiškosios filosofijos idėjomis, Šv. Raštu, propaguojamas krikščioniškasis humanizmas. Kai kur minimi Antikos autoriai — Seneka, Plutarchas, Talis ir kt.

MAB, $\frac{P—17}{28}$.

MEMORIALE RERUM GESTARUM IN POLONIA 1632—1656. OPRACOWALI ADAM PRZYBOŚ I ROMAN ŻELEWSKI. [LENKIJOS ĮVYKIŲ 1632—1656 MEMORIALAS. PARENGĖ ADAMAS PŠIBOŠIS IR ROMANAS ŽELEVSKIS.] T. I, 1632—1633, LXI+234 s. T. II, 1634—1639, 349 s. T. III, 1640—1647, VIII+342 s. T. IV, 1648—1656, 324 s. T. V, Indeksy, 120 s. Wr.-W.-Kr.-Gd., 1968—75.

Dienoraštis, kuriame aprašomi 1632—56 Lietuvos ir Lenkijos politiniai, ekonominiai, kariniai, kultūriniai įvykiai, buitis. Vertinimuose ir komentaruose atsispindi kontrreformacinės pažiūros. Samprotaujant apie neigiamų Lietuvos ir Lenkijos valstybės visuomeninio gyvenimo reiškinių priežastis, kartkartėmis daromos pažangios, prašokančios feodalinės laikmečio ideologijos ribotumą išvados. Duodamas Lietuvos ir Lenkijos parlamentarizmo istorijos vaizdas, charakterizuojami įvairių visuomeninių aprašomojo laikotarpio grupuočių interesai ir ideologija, atsispindi visuomeninės minties, ypač politinių, teisinių, etinių pažiūrų XVII a. raida.

Lit.: W. Czapliński, Dawne czasy, W., 1957. A. Przyboś i R. Zelewski, Wstęp, w: A. S. Radziwiłł, Memoriale rerum gestarum in Polonia 1632—1656, t. I, W., 1968, s. V—LXI.

A. Varanavičius

RAHAŠAS Jokūbas (Rahasch Jacobus), 1661.VII.21 Varmėje — 1717.X.7 Braunsberge, filosofas, teologas jėzuitas. 1690 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Rioselyje, Lomžoje, Braunsberge bei Oršoje dėstė retoriką ir poetiką, Braunsberge — filosofiją. 1698—1700 dėstė filosofiją Oršoje, 1700—03 — Kražiuose. Paskui Braunsberge dėstė teologiją. 1710—14 Vilniaus un-te dėstė teologiją ir kanonų teisę, buvo un-to vicekancleris ir filosofijos f-to dekanas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1700), teologijos daktaras (1710), kanonų teisės daktaras (1713). Mirė eidamas Braunsbergo kolegijos rektoriaus pareigas.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] *Oršos jėzuitų kolegija, 1699—700,* 508 p.

Dalys: Philosophia naturalis seu tractatus in octo libros Aristotelis De Physico auditu. In lucem editus a reverendo patre Iacobo Rahasch Soc. Iesu, ordinario professore philosophiae scriptus per me Martinum Piotrowski. Anno Domini 1699 prima septembris, 1—455. Prooemium. Resolutiones prooemiales, 1—6. De principiis corporis naturalis in communi, 6—299. Tractatus philosophicus in duos libros Aristotelis De Ortu et Interitu, 305—394. Animasticum compendium, seu breves resolutiones in tres libros Aristotelis De Anima in communi, 394—420. De mundo et coelo, 421—435. Tractatus unicus. In libros Meteorologicorum, 436—455. Disputationes Metaphysicae, 459—497. Philosophia moralis vulgo ethica, 449—508.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės gamtos filosofijos, metafizikos ir etikos paskaitos. Reikia manyti, kad panašias paskaitas Rahašas skaitė ir Kražiuose. Gamtos filosofijoje minimi kai kurie Naujųjų laikų mokslininkai. Etikoje skelbiama priešingų pažiūrų tolerancija.

VUB, F 1—D 1156. *R. Plečkaitis*

RAPČINSKIS Kornelijus (Rapczynski Cornelius), filosofas, teologas dominikonas. 1821—23 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją.

PHILOSOPHIA TRACTATA A PRAECEPTORE ADMODUM REVERENDO PATRE SACRAE THEOLOGIAE LECTORE CORNELIO RAPCZYNSKI. ET PER ME FRATREM M. BUCZYNSKI EJUS ALUMNUM SPATIO BIENNII INCEPTI AB ANNO 1821 EXHAUSTA IN CONVENTU GENERALI VILNENSI APUD S. SPIRITUM. [FILOSOFIJA, DĖSTOMA MOKYTOJO, REVERENDO TĖVO ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIAUS KORNELIJAUS RAPČINSKIO. O UŽRAŠIAU AŠ, BROLIS M. BUCINS.

KIS, PER DVEJUS METUS, PRADEDANT 1821, VILNIAUS ŠV. DVASIOS GENERALINIAME KONVENTE.] 66+157+36 p.

Dalys: Prolegomenon in logicam, 1—66. Prolegomenon in Metaphysicam. Ontologia, 1—48. Pars secunda metaphysices complectens cosmologiam, 48—77. Prolegomenon in psychologiam, 77—121. Prolegomenon in theologiam naturalem, 121—157. Prolegomenon in philosophiam, 1—36.

Rankraštinis logikos ir metafizikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje. Dėstomos suderintos su teologija Naujųjų laikų filosofinės koncepcijos. Logikos paskaitose samprotaujama apie mokslą, tikėtinumą, įrodymą, tikėjimą, knygų aiškinimą, klaidas. Kurso pabaigoje pateikiama filosofijos istorijos apžvalga.

VUB, F 3—471. Anotuojamajam rankraščiui tapatus kito moksleivio užrašytų Rapčinskio paskaitų rankraštis VUB, F 3—472.

R. Plečkaitis

RĖZA Martynas Liudvikas Gediminas (Rhesa Martin Ludwig Jedimin), 1776.I.9 Karvaičiuose — 1840.VIII.30 Karaliaučiuje, istorikas, literatas, Rytprūsių lietuvių kultūros veikėjas. 1795—99 Karaliaučiaus un-te studijavo teologiją, klausė antikinių kalbų, literatūros, filosofijos, istorijos bei kt. disciplinų paskaitų. Baigęs un-tą, kurį laiką dirbo namų mokytoju. 1800—16 kariuomenės pamokslininkas Karaliaučiuje. 1807 apgynęs filosofijos daktaro disertaciją, Karaliaučiaus un-te gavo privatdocento vietą, dėstė Rytų kalbas ir teologiją. Nuo 1810 ekstraordinarinis profesorius. 1810 paskirtas lietuvių k. seminaro, veikusio prie un-to, inspektoriumi. Nuo 1811 Karaliaučiaus mokslinės d-jos narys. Eidamas kariuomenės pamokslininko pareigas, dalyvavo 1812—14 kare. Nuo 1818 ordinarinis profesorius ir lietuvių k. seminaro direktorius. 1819 išrinktas Kuršžemės literatūros ir meno d-jos garbės nariu. 1819 gavo teologijos daktaro laipsnį. 1819—40 su pertraukomis ėjo teologijos f-to dekano pareigas. 1820—31 su pertraukomis — un-to rektoriaus pareigas. Kūrybinę ir kultūrinę švietėjišką veiklą Rėza skyrė praktiniams lietuviškosios kultūros puoselėjimo, reprezentavimo ir gynimo tikslams. Rinko ir tyrinėjo lietuvių liaudies dainas, lietuvių ir vokiečių kalbomis išleido pirmąjį lietuvišką dainyną. Parengė spaudai K. Donelaičio „Metus“, kurie pasirodė kartu su vertimu į vokiečių k. Išleido Ezopo ir Donelaičio pasakėčių rinkinį. Tyrinėjo lietuvių religinės raštijos istoriją, leido religinę literatūrą lietuvių k.

Reiškėsi lietuvių kalbotyroje, rūpinosi literatūrinės lietuvių k. ugdymu. Poezijoje, kurią rašė vokiečių k., naudojosi lietuvių liaudies dainų, Lietuvos istorijos motyvais. Lietuviškosios kultūros propagavimu, tyrinėjimais Rėza stengėsi parodyti jos brandumą, turimas dideles kūrybines galias. To paties tikslo jis siekė gilindamasis į moralines lietuvių savybes, akcentuodamas charakterio ir papročių taurumą, gyvenimo būdo dorovingumą. Užimta Rėzos pozicija buvo atkirtis germanizacinei valdančiųjų vokiečių sluoksnių politikai. Valstietiškos lietuvių tautos teisių gynimas, jos kultūros aukštinimas, lydimi neigiamo požiūrio į baudžiavą, rodo, jog Rėza kritiškai vertino feodalinę savo gyvenamojo meto tikrovę. Šiuo savo pažiūrų aspektu Rėza artimas švietėjams. Švietėjų idėjos padėjo susiformuoti taipogi ir estetinėms Rėzos pažiūroms. Didele dalimi jomis pagrįstos meninės jo aspiracijos, estetinio vertinimo kriterijai. Antra vertus, jis patyrė stiprią gimstančio tuo metu vokiečių romantizmo įtaką. Rėza buvo susipažinęs su I. Kanto filosofija. Studijuodamas Karaliaučiaus un-te, jis klausėsi paskutiniųjų šio filosofo paskaitų, o parašytoje Kanto mirties proga atminimo odėje poetiškai apžvelgė jo filosofijos kontūrus. 1807 Rėza apgynė filosofijos daktaro disertaciją „Apie šventųjų knygų moralės aiškinimą pagal Kantą". Ji tebėra nesurasta. Ši disertacija, be abejo, galėtų būti vienas svarbiausių filosofines Rėzos pažiūras nušviečiančių šaltinių.

PRIGORA'S KLAGE UM IMMANUEL KANT. ODE VON L. RHESA. [PRIGORA APRAUDA IMANUELĮ KANTĄ. L. RĖZOS ODĖ.] Königsberg, 1804, *8 S.*

RB, C $\frac{\text{vok. } 2}{804}$.

„DIE DAINA, WELCHE LITTA'S HIRTIN SINGT". [„DAINA, KURIĄ LIETUVĖ PIEMENAITĖ DAINUOJA".] — Prutena, oder preussische Volkslieder und andere vaterländische Dichtungen, von L. Rhesa. Königsberg, 1809, S. 163—167. *Lietuviškas vertimas kn.:* L. Rėza, Lietuvių liaudies dainos, d. 2, V., 1964, p. 329—333.

Komentaras, kuriame, remiantis klasicistiniais ir preromantiniais kriterijais, aiškinamas lietuvių liaudies dainų meniškumas, iškeliama jų estetinė vertė. Nurodomas kultūrinis lietuvių tautos pajėgumas, kurio ištaka laikoma politinio savarankiškumo laikais sukurta civilizacija. Ryškiai išreikštas antifeodalinis nusistatymas.

Šlovinami Kanto nuopelnai filosofijai, alegoriškai apžvelgiama jo filosofinė sistema.

NACHRICHTEN UND BEMERKUNGEN AUS DEN FELDZÜGEN DES JAHRES 1813 UND 1814, AUS DEM TAGEBUCHE EINES FELDGEISTLICHEN IN DEM PREUßISCHEN HEERE. NEBST EINER BESCHREIBUNG DER SCHLACHTEN, VON WELCHEN DER VERFASSER AUGENZEUGE WAR. [ŽINIOS IR PASTABOS IŠ PRŪSŲ ARMIJOS DVASININKO DIENORAŠČIO APIE 1813 ir 1814 METŲ KARO ŽYGIUS. SU APRAŠYMU MŪŠIŲ, KURIŲ LIUDININKU AUTORIUS BUVO.] Berlin, 1814, VI+282 S.

Dalys: Abreise von Königsberg zur Armee, 1—54. Vorfälle bis zum Waffenstillstande 1813, 55—93. Erster Feldzug durch Böhmen nach Sachsen, 94—142. Zweiter Feldzug durch Sachsen bis an den Rhein, 143—198. Feldzug in Frankreich und Reise nach London, 199—282.

Reiškiamos pažiūros politiniais, socialiniais, kultūriniais, konfesiniais ir kt. klausimais. Kritiškai atsiliepiama apie feodalizmą, smerkiama baudžiava. Su entuziazmu pritariama Anglijos politinės raidos keliui. Užsimenama apie Kanto filosofiją, paliečiamos kai kurios jo etikos kategorijos.

RB, C $\frac{\text{vok. } 1}{814}$.

GESCHICHTE DER LITTHAUISCHEN BIBEL, EIN BEYTRAG ZUR RELIGIONS—GESCHICHTE DER NORDISCHEN VÖLKER. VON D. L. J. RHESA, PROFESSOR DER THEOLOGIE UND PREDIGER. [LIETUVIŠKOSIOS BIBLIJOS ISTORIJA, STRAIPSNIS ŠIAURĖS TAUTŲ RELIGIJOS KLAUSIMU. PARAŠĖ DAKTARAS L. G. RĖZA, TEOLOGIJOS PROFESORIUS IR PAMOKSLININKAS.] Königsberg, 1816, VIII+60 S. *Ištrauka lietuvių k. paskelbta kn.:* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, V., 1957, p. 240—242.

Su pagarba atsiliepiant apie lietuvių tautą, nerimaujama dėl jos švietimo būklės. Griežtai smerkiama germanizacija. Iškeliama gimtosios kalbos reikšmė tautos švietimui, pažymimas Biblijos vertimų į nacionalines kalbas vaidmuo. Reiškiamos pažiūros įvairiais kitais istoriniais, nacionaliniais, kultūriniais klausimais.

UEBER LITTHAUISCHE VOLKSPOESIE. [APIE LIETUVIŲ LIAUDIES POEZIJĄ.] — „Beiträge zur Kunde Preußens", Bd. 1, H. 6, 1818, S. 507—524. *Lietuviškas vertimas kn.:* L. Rėza, Lietuvių liaudies dainos, d. 2, V., 1964, p. 336—352.

Karaliaučiaus literatūrinėje d-joje skaityto pranešimo publikacija. Iškeliama liaudies kūrybos reikšmė tautos gyvenimui, jos dvasiai pažinti. Aptariamos lietuvių liaudies dainų meninės ypatybės, jų tematikos ištakų ieškoma konkrečiose gyvenimo aplin-

kybėse. Pažymimas lietuvių dorovingumas, reiškiamas susirūpinimas dėl neigiamos vokiškų papročių įtakos lietuviams. Ryškiai išreikštas antibaudžiavinis nusistatymas.

MAB, 031108.

VORBERICHT. [PRATARMĖ] — Das Jahr in vier Gesängen, ein ländliches Epos aus dem Litthauischen des Christian Donaleitis, genannt Donalitius, in gleichem Versmaß ins Deutsche übertragen von D. L. J. Rhesa, Prof. d. Theol. Königsberg, 1818, S. V—XXI. *Sutrumpintas tekstas lietuvių k. paskelbtas kn.:* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, V., 1957, p. 237—240.

Dalys: Verhältniß des Gedichts zur Literatur, V—VII. Lebensumstände des Dichters, VII+IX. Zweck und innere Beschaffenheit des Werkes, X—XI. Ausdruck, Versart und Betonung, XI—XIV. Von der deutschen Uebersetzung des Werks, XV—XVIII. Nachricht von anderen Schriften des Verfassers, XVIII—XX. Schlußbemerkung, XX—XXI.

Aptariant Donelaičio „Metus", akcentuojamas lietuvių tautos kūrybingumas. Reiškiamas palankumas lietuvių liaudžiai, jos charakteriui ir gyvenimo būdui. Pabrėžiamas „Metų" originalumas ir liaudiškumas. Smerkiamas baudžiavinis išnaudojimas.

BETRACHTUNG ÜBER DIE LITTHAUISCHEN VOLKSLIEDER. [LIETUVIŲ LIAUDIES DAINŲ TYRINĖJIMAS.] — Dainos oder Litthauische Volkslieder gesammelt, übersetzt und mit gegenüberstehendem Urtext herausgegeben von L. J. Rhesa, Dr. d. Theol. und Phil. ordentl. Professor d. Theol. und Dir. des Litthauischen Seminars auf d. Universität zu Königsberg. Nebst einer Abhandlung über die litthauischen Volksgedichte. Königsberg, 1825, S. 324—355. *Lietuviškas vertimas knygose:* Liudo Rėzos Dainos, M. Biržiškos spaudai parengta, d. 1, K., 1935, p. 157—170. L. Rėza, Lietuvių liaudies dainos, d. 1, V., 1958, p. 327—363.

Nurodomas tautosakinės kūrybos, dainų ryšys su gyvenimu. Dainos vertinamos, remiantis šviečiamosios bei preromantinės estetikos principais, nagrinėjamos meninės dainų ypatybės. Straipsnis, kaip ir pats dainų rinkinys, kuriame jis išspausdintas, susilaukė plataus atgarsio daugelyje šalių — Vokietijoje, Lenkijoje, Čekijoje, Rusijoje.

Lit.: A. Jovaišas. Liudvikas Rėza, V., 1969. J. Jurginis, Liudvikas Rėza, kn.: t. p., Istorija ir poezija, V., 1969, p. 165—182. B. Genzelis, Švietėjai ir jų idėjos Lietuvoje (XIX a.), V., 1972.

S. Tunaitis

RIDZEVSKIS Laurynas (Rydzewski Laurentius), 1716.VIII.4 Lydos paviete — 1765.XII.30 Vilniuje, filosofas, teologas jėzui-

tas. 1737 baigė Vilniaus un-to filosofijos f-tą. Vilniaus un-te, Polocke ir Varšuvoje dėstė poetiką ir retoriką. 1749—50 Vilniaus un-te dėstė etiką, 1751—54 — trimetį filosofijos kursą, paskui — teologiją, buvo un-to sekretorius, filosofijos f-to dekanas. 1759—61 Vilniaus jėzuitų Kilmingųjų kolegijos rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1747), teologijos daktaras (1757). Išleido religinio turinio raštų.

INSTITUTIONES PHILOSOPHICAE ANNO 1751. [PAGRINDINIAI FILOSOFIJOS TEIGINIAI, 1751 METAI.] *Vilniaus un-tas,* 93 f.

Dalys: Tractatus dialecticus, 2—10. Institutiones logicae, 11—93.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas.

VUB, F 3—1011, f. 1—93. *R. Plečkaitis*

RIMGAILA Juozas (Rymgayło Josephus), 1650.III.17 Žemaitijoje — 1713.IV.18 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. 1677 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1683 — teologijos f-tą. Apie 1684 Kražiuose 2 m. dėstė filosofiją. 1685—86 Kaune dėstė poetiką ir retoriką, 1686 prie retorikos kurso išdėstė logiką. 1688—91 Vilniaus un-te dėstė matematiką, paskui — teologiją. 1691—94 Pašiaušės, 1700—03 Kražių, 1703—06 Gardino kolegijų rektorius. 1712—13 Lietuvos jėzuitų provinciolas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1688).

SUMMA DIALECTICAE IN BREVES TRACTATUS ET QUAESTIONES DIGESTA ET ANNO VERBI INCARNATI 1686 17 IUNIJ PROPOSITA CAUNAE. [DIALEKTIKOS SUMA, SUSKIRSTYTA TRUMPAIS TRAKTATAIS BEI KLAUSIMAIS IR IŠDĖSTYTA 1686 ŽODŽIO ĮSIKŪNIJIMO METAIS BIRŽELIO 17 D. KAUNE.] 68 f.

Rankraštinis logikos kursas. Scholastinės logikos pirmosios dalies — dialektikos paskaitos. Yra nemaža idėjų, artimų šiuolaikinei logikai, ypač išplėtota supozicijos teorija.

VUB, F 3—2076, f. 188—255. *R. Plečkaitis*

RODZEVIČIUS Hugonas (Rodziewicz Hugonus), filosofas pranciškonas. 1778—79 Vilniaus pranciškonų m-loje dėstė filosofiją.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus pranciškonų m-la, 1778—79, 315 f.

Dalys: Breves annotationes universam adtingentes philosophiam, 35—41. *Dialectica,* 41—62. Dissertationes prooemiales, 63—73. Logica juxta mentem subtilissimi doctoris Ioannis Duns

Scoti, 75—108. Tractatus metaphysicus, 117—184: Pars prima metaphysicae sive ontologia, 117—153. Pars secunda metaphysicae seu pneumatologia, 154—184. Physica generalis, 185—266. Tractatus de generatione et corruptione, 267—285. Tractatus de mundo et caelo, 287—350.

Rankraštinis logikos, metafizikos ir fizikos paskaitų kursas, kur scholastinė filosofija bandoma derinti su Naujųjų laikų filosofijos teorijomis.

VUB, F 3—1016. *R. Plečkaitis*

ROIZIJUS Petras (Ruiz de Moros Pedro, Royzius Petrus Maureus Alcagnicensis, Ruicius, Ruitius), apie 1505 Alkanise — 1571.IV.16 Vilniuje, teisininkas, poetas humanistas. Mokėsi Alkanise ir Leridos akademijoje. Nuo 1537 teisės studijas tęsė Padujos, Romos, Bolonijos un-tuose, 1539 (?) Bolonijoje įgijo abiejų teisių daktaro laipsnį. 1542—50 romėnų teisės profesorius Krokuvos un-te. Nuo 1549 Žygimanto Augusto teisės patarėjas, o 1550 teismo tarėjas. Gilinosi į teutonų teisę. 1551 atvyko į Vilnių, kur tapo didžiojo kunigaikščio rūmų teismo teisėju. Kražių klebonas, Alsėdžių, vėliau Varnių kanauninkas. Nuo 1566 šv. Jono bažnyčios Vilniuje klebonas, vadovavo prie bažnyčios buvusiai m-lai. 1567 Vilniaus vyskupystės kanauninkas, o nuo 1569 dar ir katedros kustodas. Sukūrė daug proginių epigramų bei eilėraščių lotynų k. Prisidėjo prie II Lietuvos Statuto parengimo. Pertvarkė parapinę m-lą Vilniuje į aukštesniąją, paversdamas ją pirmąja Lietuvoje pasaulietiško pobūdžio specializuota juridine m-la. Pasižymėjo didele erudicija. Visuomeninėms filosofinėms Roizijaus pažiūroms būdinga renesansinis humanizmas ir racionalizmas. Smerkė agresyvius karus, kritikavo įvairias feodalinės visuomenės ydas, kaip antai: neteisingumą, paviršutiniškus ir nekompetentingus sprendimus, pernelyg griežtą nusistatymą prieš nesantuokinius vaikus, beprasmį bausmių žiaurumą, feodalų polinkį į prabangą. Nepripažino įgimtų žinių. Nurodė žalingą subjektyvių psichinių nuotaikų poveikį sprendimų objektyvumui, aukštino protą, išmintį, išsimokslinimą. Domėjosi etikos klausimais.

DECISIONES PETRI ROYZII MAUREI ALCAGNICENSIS REGII IURECONSULTI DE REBUS IN SACRO AUDITORIO LITUANICO EX APPELLATIONE IUDICATIS. AD SIGISMUNDUM AUGUSTUM POLONIAE REGEM PRINCIPEM OPTIMUM MAXIMUM. OPUS LECTU DIGNISSIMUM ATQUE COGNITU TAM IJS, QUI IURIDICUNDO PRAESUNT, QUAM QUI VERAM PHILOSOPHIAM HOC EST ARTEM BONI ET AEQUI

VEL TRADUNT VEL ADDISCUNT, OB MULTIPLICEMQUE EARUM RERUM TRACTATIONEM EXACTAMQUE AC DIFFUSAM DEFINITIONEM, QUAE IN SCHOLAM ET FORUM INCIDERE COTTIDIE SOLENT, IURISPRUDENTIBUS OMNIBUS APPRIME NECESSARIUM. CUM INDICE VERBORUM ET RERUM LOCUPLETISSIMO. DECISIONUM ARGUMENTA SEQUENS PAGELLA CONTINET. CAUTUM EST REGIJS CODICILLIS, NE QUIS IN POLONIA POST AUCTORIS EDITIONEM INTRA QUINQUENNIUM AEMULATIONIS ERGO LIBRUM HUNC EXCUDAT, EXCUSUMVE VENUNDET: VENUMVE EXPONAT. QUI SECUS FAXIT: IS, LIBRIS OMNIBUS AMISSIS, AUCTORISQUE FACTIS, FISCO PONDO DECEM ARGENTI PURI PUTI DEPENDERE, DAMNAS ESTO. [KARALIŠKOJO JURISKONSULTO PETRO ROIZIJAUS, MAURO ALKANISIECIO, SPRENDIMAI SVARSTANT ŠVENTAJAME LIETUVOS TRIBUNOLE APELIACINES BYLAS. GERIAUSIAM IR DIDŽIAUSIAM VALDOVUI LENKIJOS KARALIUI ŽYGIMANTUI AUGUSTUI. VEIKALAS LABAI NAUDINGAS PASISKAITYTI IR PAŽINTI TIEK TIEMS, KURIE PIRMININKAUJA SPRENDŽIANT TEISMO BYLAS, TIEK TIEMS, KURIE DĖSTO ARBA STUDIJUOJA FILOSOFIJĄ, TAI YRA MOKSLĄ APIE GĖRĮ IR TEISINGUMĄ, DĖL ŠIŲ DALYKŲ, KURIE PAPRASTAI KASDIEN MINIMI MOKYKLOJE IR VIEŠAJAME GYVENIME, ĮVAIRIAPUSIŠKO AIŠKINIMO IR TIKSLAUS BEI IŠSAMAUS APIBRĖŽIMO VISIEMS TEISININKAMS YPATINGAI BŪTINAS. SU IŠSAMIA ŽODŽIŲ IR DALYKŲ RODYKLE. SEKANČIAME PUSLAPYJE DUODAMAS SPRENDIMŲ TURINYS. KARALIAUS RAŠTU UŽTIKRINTA, KAD PER PENKERIUS METUS PO AUTORIAUS LEIDINIO NIEKAS LENKIJOJE SIEKDAMAS KONKURUOTI NESPAUSDINTŲ ŠIOS KNYGOS ARBA IŠSPAUSDINTOS NEPARDAVINĖTŲ, ARBA PARDUOTOS VIEŠAI NEEKSPONUOTŲ. KAS PRIEŠINGAI PASIELGS, TAS, PRARADĘS VISAS KNYGAS IR AUTORYSTĖS TEISIŲ NETEKĘS, TEBUS PASMERKTAS BESĄLYGIŠKAI SUMOKĖTI VALSTYBĖS IŽDUI DEŠIMTIES SVARŲ GRYNO SIDABRO PINIGINĘ BAUDĄ.] Cracoviae Excudebat Matthaeus Siebeneycher. Anno à Christo Deo servatore nostro nato, tertio et sexagesimo supra Millesimum et quingentesimum. (*1563*). Mense Aprili. *XXIV*+642+*124* p.

Dalys: Petri Royzii Maurei Iureconsulti Epistola Ad Sigismundum Augustum Poloniae Regem Principem Optimum Maximum. Decisio Lituanica Prima. De testamento eius, qui mortem sibi conscivit, 1—81. Decisio Lituanica Secunda. De usitata tabellionum clausula, qua testator aegro corpore, sanaq; sese mente scribi solet, 82—109. Decisio Lituanica Tertia. De conatu et inchoatis delictis, 110—325. Decisio Lituanica Quarta. De legitimis excusationibus eorum, qui in ius vocati non veniunt, 326—479. Decisio Lituanica Quinta. De foenore sive usuris, 480—642. Index Verborum Et Rerum Locupletissimus In Petri Royzii Maurei Decisiones.

Traktatas, kuriame šalia juridinių klausimų liečiama visuomeninė, etinė, iš dalies religinė problematika, reiškiamos filosofi-

nio pobūdžio pastabos, remiama katalikybė. Į Lietuvos ir Lenkijos gyvenimą bandoma įdiegti romėnų teisę. Kritikuojamas pernelyg griežtas nusistatymas prieš nesantuokinius vaikus, smerkiamas antihumaniškas bausmių žiaurumas. Atsispindi Lietuvos ir Lenkijos visuomenės interesai, buitis, didelė autoriaus erudicija. Remiamasi Antikos, Viduramžių, Renesanso autorių mintimis, cituojami katalikybės autoritetai. Traktatas buvo leidžiamas pakartotinai Frankfurte prie Maino (1570) ir Venecijoje (1572).

VUB, II—65, BAV — 24.6.4.

Lit.: Z. Szczakowska, Z dziejów fraszki przed J. Kochanowskim (Próba ukazania twórczości P. Rojzjusza na tle epoki). — „Prace polonistyczne", ser. 10, W., 1952, s. 13—34. J. Jurginis, Renesansas ir humanizmas Lietuvoje, V., 1965. T. Fijałkowski, Piotr Rojzjusz — polski romanista XVI wieku. Zarys problematyki, w: Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku („Monografie z dziejów nauki i techniki", t. 99), Wr.— W.-Kr.-Gd., 1976, s. 7—76.

A. Varanavičius

ROMULEVIČIUS Petras (Romulewicz Petrus), Vilniaus un-to filosofijos f-to studentas, 1606 išleidęs filosofijos tezes.

THESES EX UNIVERSA LOGICA. DEFENDENTUR IN ACADEMIA VILNENSI SOC. IESU, A PETRO ROMULEWICZ PHILOSOPHIAE AUDITORE ANNO 1606 10 SEPTEMBRIS. [VISOS LOGIKOS TEZĖS. GINTOS VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE FILOSOFIJOS KLAUSYTOJO PETRO ROMULEVIČIAUS 1606 M. RUGSĖJO 10 D.] 1 p.

Tezės yra spausdintos, skirtos laisvųjų mokslų ir filosofijos bakalauro laipsniui įgyti. Parašytos, vadovaujant filosofijos profesoriui L. Bartilijui. 20 tezių dėstomi bendriausi scholastinės logikos teiginiai.

VUB, F 3—2067. *R. Plečkaitis*

ROSTOGA Tomas (Rostoga Thomas), apie 1580 Lenkijoje — ?, filosofas, teologas jėzuitas. 1622 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. 1622—25 Plocke dėstė teologiją, 1625—27 Vilniaus unte — filosofiją (logiką ir fiziką).

PHILOSOPHIA NATURALIS. [GAMTOS FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1626—27, 361 f.

Dalys: In Aristotelis libris Physicorum, 1—276. In IV libros Aristotelis Stagiritae De coelo prooemium, 276—361.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas. Kvalifikuotai pateikiama nemaža Naujųjų laikų gamtos mokslo

duomenų, nagrinėjamos Ch. Klavijaus, J. Fabricijaus, Tycho Brahės, G. Galilėjaus, Dž. Frakastoro ir kt. mokslininkų pažiūros. Galilėjaus Saulės dėmių atradimui paskirtas visas skyrius.

VUB, F 3—2091. *R. Plečkaitis*

ROTUNDAS (MIELESKIS) Augustinas (Rotundus Mielesius Augustinus, Rotundus Mielecki Augustyn, Mieliesius, Mieleski, Mielicki), apie 1520 Vielunoje — 1582.III.20 Vilniuje, rašytojas humanistas, publicistas, teisininkas, valstybės ir visuomenės veikėjas. Mokėsi Lubranskio kolegijoje Poznanėje, studijavo Vitenbergo (1539) ir Padujos un-tuose. 1548 įgijo abiejų teisių daktaro laipsnį. 1544 ir 1549—50 karaliaus sekretorius Krokuvoje. 1551 atvyko į Lietuvą, čia dirbo Žygimanto Augusto sekretoriumi, buvo Vilniaus miesto vaitu. Apie 1551—72 rašė Lietuvos istoriją („Cronica sive historia Lithuaniae"), tačiau jos rankraštis neišliko. Rotundui priskiriamas anoniminis lenkų k. rašytas dialogas „Pasikalbėjimas lenko su lietuviu" (1564), kuriame ginamas Lietuvos valstybinis savarankiškumas, pasisakoma prieš reformaciją. Išvertė (apie 1576) į lotynų k. II Lietuvos Statutą. III Lietuvos Statuto rengimo komisijos narys. Rėmė planą pakviesti į Vilnių kovai su reformacija jėzuitus. Parašė keletą nedidelių apologetinių bei poleminių brošiūrų, laiškų. Raštuose ragino stiprinti konstitucinio karaliaus valdžią, katalikų įtaką valstybėje, palaikė romėniškos lietuvių kunigaikščių kilmės koncepciją, propagavo Lietuvos ir Lenkijos lygiateisiškumą, siūlė viešajame ir privačiame Lietuvos gyvenime vartoti lotynų k., kurią laikė priemone Lietuvos valstybingumui stiprinti. Rotundo publicistikoje, laiškuose atsispindi priešiškos Liublino unijai politinių Lietuvos sluoksnių nuotaikos.

ROZMOWA POLAKA Z LITWINEM. 1564. WYDAŁ DR. JÓZEF KORZENIOWSKI. [PASIKALBĖJIMAS LENKO SU LIETUVIU. 1564. IŠLEIDO DR. JUZEFAS KOZENIOVSKIS.] W Krakowie, 1890, VIII+91 s. *Pirmoji publikacija:* Rozmowa Polaka z Litwinem, z ktorey thu snadnie każdy obaczyć może, co iest prawa wolność, abo swoboda, y iakoby Uniią Korona Polska z Księsthwem Litewskim przyiąć miała, przeciw sromotnemu y omylnemu Stanisława Orzechowskiego pisaniu, którym niewinnie sławne Księstwo Litewskie zelżyć chćiał, uczyniona. Przydana iest ktemu Rozmowa o niewoley Litewskiey. *(1564. Autorius nenurodytas.) 94. s. Ištraukos lietuvių k. paskelbtos kn.:* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, V., 1957, p. 31—35.

Dalys: Leidėjo įžanga, III—VIII. Rozmowa Polaka z Litwinem, 1—52. Do Polaków I Do Litwy (*eilėraštis, pasirašytas:* A.W.),

53—54. Wtóra Rozmowa O Niewolej Litewskiej, 55—80. Objaśnienia, 81—88. Słowniczek, 88—91.

Politinė polemika su S. Ožechovskiu. Ginama valstybinis Lietuvos savarankiškumas, tautinė lietuvių garbė, propaguojamas patriotizmas. Liečiami įvairūs visuomeniniai, politiniai klausimai, ryški prokatalikiška autoriaus tendencija. Polemizuojama naudojant silogizmą ir kt. formaliosios logikos elementus. Gausiai remiamasi Antikos, Viduramžių, Renesanso autorių veikalais. A. Briukneris ir kai kurie kt. tyrinėtojai dialogo autorystę priskiria Rotundui, eilėraščio — A. Volanui.

AUGUSTINUS ROTUNDUS MIELESIUS I. U. DOCTOR, PRAETOR VILNEN: ANDREĘ VOLANO AMICO SINGULARI S. P. [AUGUSTINAS ROTUNDAS MIELESKIS, ABIEJŲ TEISIŲ DAKTARAS, VILNIAUS VAITAS, VIENATINIAM DRAUGUI <...> ANDRIUI VOLANUI.] — De Dignitate Ordinis Ecclesiastici Regni Poloniae. Authore Augustino Rotundo Mieliesio I. U. Doctore, Praetore Vilnensi. Jussu et mandato Illustrissimi ac Reverendissimi Domini D. Archiepiscopi Gnesnensis, etc. Cracoviae, In Officina Lazari: Anno Domini, M. D.LXXXII. *(1582)*, p. 3—12. *(Sutrumpintai toliau:* A. Rotundus, De Dignitate Ordinis Ecclesiastici, Cracoviae, 1582). *Pirmoji publikacija:* Generoso Domino Andreae Volano, Rudominensi et Nemesensi Capitaneo: Domino et amico honoratissimo. *(Teksto gale:* Datum Tabariscis 4. Id. Decemb. Anno salutis humanae. 1571).— De Libertate Politica Sive Civili Libellus Lectu Non Indignus. Autore Andrea Volano. Cracoviae In Officina Matthiae Wirzbietae Thypographi S. R. M. 1572. *P. 109—118.* BJK, Cim. 5416. MAB, Mf. 513.

Visuomeninės vienybės dėlei pasisakoma prieš religinę toleranciją Lietuvoje ir Lenkijoje, reikalaujama griežčiau vykdyti jau priimtus gerus įstatymus, užuot naujus leidus, raginama stiprinti katalikybę, kuri laikoma valstybės ramsčiu, kviečiama aktyviai kovoti su reformacija.

BJK, Cim. Qu. 4467. MAB, Mf. 664.

SERENISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO STEPHANO DEI GRATIA POLONIAE REGI, MAGNO DUCI LITUANIAE, RUSSIAE, PRUSSIAE, SAMAGITIAE, MASOVIAE, LIVONIAE, VOLHINIAE, PODLACHIAE ETC. TRANSILVANIAE PRINCIPI, DOMINO CLEMENTISSIMO. [ŠVIESIAUSIAJAM VALDOVUI IR PONUI, PONUI STEPONUI, IŠ DIEVO MALONĖS LENKIJOS KARALIUI, LIETUVOS DIDZIAJAM KUNIGAIKŠČIUI, RUSIJOS, PRŪSIJOS, ŽEMAITIJOS, MOZŪRIJOS, LIVONIJOS, VOLYNĖS, PALENKĖS, TRANSILVANIJOS IR KT. VALDOVUI, MALONINGIAUSIAJAM PONUI.] — Pomniki prawa litewskiego z XVI wieku. Wydał dr. Franciszek Piekosiński („Archivum komisyi prawniczej", t. 7). Kr., 1900, s. XV—XXII. *Autorius nenurodytas.*

II Lietuvos Statuto vertimo į lotynų k. dedikacija karaliui Steponui Batorui. Ginama katalikybė, pasisakoma už įstatymų ri-

bojamą monarchiją. Liečiami įvairūs visuomeniniai politiniai klausimai, susiję su karaliaus rinkimais, akcentuojama tikslaus ir aiškaus įstatymų formulavimo svarba, vietoj lietuvių ir rusų k. aktyviai propaguojama lotynų k., tačiau lenkų k. toleruojama Lenkijoje. Palankiai atsiliepiama apie jėzuitų veiklą Vilniuje. Spėjama, jog dedikacijos autorius yra Rotundas, nors ji niekieno nepasirašyta.

APPENDIX AD LIBERTATEM VOLANI ADIECTA. [PRIEDAS, PRIDĖTAS PRIE VOLANO „LAISVĖS".] — A. Rotundus, De Dignitate Ordinis Ecclesiastici, Cracoviae, 1582, p. 13—38.

Reformacijos šalininkų kritika, ginama katalikybė. Pastaroji bei dvasininkų luomas laikomi valstybės atrama. Liečiami kai kurie kt. visuomeniniai politiniai, etiniai klausimai.

BJK, Cim. 4467. MAB, Mf. 664.

Lit.: С. Сокол, Социологическая и политическая мысль в Белоруссии во II половине XVI века, Минск, 1974. M. Baryczowa, Augustyn Rotundus Mieleski — pierwszy historyk i apologeta Litwy, w: Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku („Monografie z dziejów nauki i techniki", t. 99), Wr.— W.— Kr.—Gd., 1976, s. 77—156.

A. Varanavičius

RUŽEVIČIUS Mykolas (Ružewicz Michael), filosofas, teologas dominikonas. Studijavo Neapolyje. 1691—93 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją. Paskui Paparčiuose dėstė filosofiją ir teologiją. 1698 dėstė Vilniaus dominikonų m-loje, 1701 buvo jos studijų regentas.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus dominikonų m-la, 1691—92, 131 f.

Dalys: Tractatus supra libros Aristotelis De anima, 1—75. *Metaphysica,* 79—131.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitų kursas. Iš gamtos filosofijos tėra psichologijos traktatas. Klausimai aiškinami tomistiškai, laikomasi idealistinės modalizmo koncepcijos.

VUB, F 3—2165. *R. Plečkaitis*

S

SADKOVSKIS Jonas (Sadkowski Ioannes), apie 1630 — 1683. X.6 kelyje iš Vilniaus į Polocką, filosofas, teologas jėzuitas. Romos kolegijoje, Polocke, Pinske, Pultuske dėstė retoriką, Kražiuose ir Pultuske — teologiją. 1672—75 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, vėliau — teologiją, 1679—80 filosofijos f-to dekanas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1673), teologijos daktaras (1680).

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1672—73, 304 f.

Dalys: Sapientissimae verbi abbreviati matri praecipue totius cursus nostri philosophici patronae dedicantur. Praelectiones summulisticae sive dialectica. Traditae ab admodum reverendo patre Ioanne Sadkowski ir Alma Academia Vilnensi Societatis Jesu. Per me Leonem Załeski anno incarnatae sapientiae 1672, 1—90. Philosophia rationalis seu logica. Tradita ab admodum reverendo patre Ioanne Sadkowski Societatis Jesu tunc professore logices. Anno 1672. Scripta per me Leonem Załeski ordinis Divi Basilii Magni, 91—304.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Išsamiai dėstomos loginės sekos, modalinės logikos, semantikos problemos, laikomasi nominalizmo.

MAB, F 41—698.

PHILOSOPHIA NATURALIS SIVE PHYSICA. PER ME PETRUM PAULUM BYSTRZYCKI SOCIETATIS JESU SUB REVERENDO PATRE IOANNE SADKOWSKI EIUSDEM SOCIETATIS IESU IN ALMA ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS JESU 1673. [GAMTOS FILOSOFIJA, ARBA FIZIKA. REVERENDO TĖVO JĖZUITO JONO SADKOVSKIO PASKAITAS UŽRAŠIAU AŠ, JĖZUITAS PETRAS PAULIUS BISTŽICKIS, VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE 1673 METAIS.] 206 f.

Dalys: Prolegomena. De natura et obiecto physicae, 3. Tractatus primus. In octo libros Aristotelis De physico auditu seu de corpore naturali in communi, 4—141. Tractatus secundus. De mundo et caelo, 141—155. Tractatus tertius. In duos libros Aristotelis De ortu et interitu seu De generatione et corruptione, 155—206.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas, skaitytas 1673—74. Reiškiamos nominalistinės pažiūros, pasisakoma prieš modalizmo koncepciją. Nagrinėjamos Renesanso ir Naujųjų laikų mokslininkų pažiūros: Dž. Ričiolio, Ch. Rotmano, Ch. Klavijaus, M. Koperniko, J. Keplerio, Dž. Kardano, G. Galilėjaus, Tycho Brahės ir kt.

VUB, F 3—2184. *R. Plečkaitis*

SAPIEGA Leonas (Sapieha Lew), 1557—1633.VII.7 Vilniuje, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinis veikėjas. Kilęs iš Vitebsko žemės bajorų. Mokėsi protestantų globėjo M. Radvilos Juodojo dvare Nesvyžiuje. 1570 įstojo į Leipcigo un-tą, kur mokėsi istorijos ir senųjų kalbų. Stepono Batoro valdymo metais buvo kariuomenės pulko vadas. 1580 išrinktas į LDK seimą, 1581—85 LDK seimo sekretorius. 1585—89 LDK pakancleris, 1589—621 kancleris, 1621—25 Vilniaus vaivada, nuo 1625 LDK didysis etmonas. 1586, nuslopinus reformaciją, perėjo iš protestantizmo į katalikybę, palaikė katalikų ir pravoslavų bažnyčių sąjungos idėją. Vienas iš Lietuvos Vyriausiojo tribunolo steigėjų. Suvaidino svarbų vaidmenį rengiant ir sankcionuojant III Lietuvos Statutą (1588). Organizavo Lietuvos gynimą karo su Švedija metu. Skelbė pažangias Renesanso pažiūras į teisinę valstybę. Aristotelio ir Cicerono visuomeninių pažiūrų pasekėjas.

KREIPIMASIS Į ŽYGIMANTĄ III 1588 M. LIETUVOS STATUTO PARENGIMO PROGA. НАЯСНЕЙШОМУ ПАНУ, ПАНУ ЖИКГИМОНЪТУ ТРЕТЕМУ, БОЖЪЮ МИЛОСТЬЮ КОРОЛЮ ПОЛЬСКОМУ, ВЕЛИКОМУ КНЯЗЮ ЛИТОВЪСКОМУ, РУСКОМУ, ПРУСКОМУ, ЖОМОИТЪСКОМУ, МАЗОВЕЦЪКОМУ, ИѲЛЯНТЪСКОМУ И ИНЫХЪ <...> [SVIESIAUSIAJAM PONUI, PONUI ŽYGIMANTUI TREČIAJAM, DIEVO MALONE LENKIJOS KARALIUI, DIDŽIAJAM LIETUVOS, RUSIJOS, PRŪSIJOS, ŽEMAITIJOS, MOZŪRIJOS, LIVONIJOS IR KITŲ KUNIGAIKŠČIUI <...>] – J. Lappo, 1588 metų Lietuvos Statutas, t. 2, K., 1938, p. 9—12. *Pirmoji publikacija:* Статуть Великого Князтва Литовского отъ наяснейшего господара короля его милости Жикгимонта Третего на коронацыи въ Кракове выданый року 1588. Запривильем короля его милости друковано в дому Мамоничов. *В Вилни, 1588. Лл. IV об.— VI. Lietuviškas vertimas kn.*: Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, V., 1957, p. 486—487.

Kreipimesi skelbiamos pažangios Renesanso epochos visuomeninės pažiūros, artimos Aristotelio bei Cicerono valstybės ir teisės koncepcijoms. Rašytiniai įstatymai laikomi būtinais valstybei, valdovui, aukščiausiam valstybės magistratui ir piliečiams. Skelbiama teisinės valstybės idėja, atsisakant minties apie antgamtinę valstybės prigimtį. Propaguojama prigimtinės teisės koncepcija yra glaudžiai susijusi su etine mintimi apie dievo valią kaip aukščiausią teisingumo pagrindą. Tačiau teisės pagrindų ieškoma žmogaus prigimtyje — jo visuomeniškume. Įstatymai laikomi tikruoju protu ir žmogaus išmintimi, jų paskirtis esanti saugoti visuomenės laisves, riboti monarcho valdžią. Viduramžių koncepcijai apie valstybę kaip įstatymų sargą priešpastatoma Renesanso laikų valstybės kaip teisės kūrėjos samprata. Politinės minties brandumu prakalba prilygsta pažangioms XVI—XVII a. mąstytojų A. Fryč Modževskio, H. Grocijaus koncepcijoms.

KREIPIMASIS Į LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS LUOMUS 1588 M. LIETUVOS STATUTO PARENGIMO PROGA. ВСИМЪ ВОБЕЦЪ СТАНОМЪ ВЕЛИКОГО КНЯЗСТВА ЛИТОВЪСКОГО ЛЕВЪ САПЕГА, ПОДЪКАНЪЦЛЕРЫЙ ВЕЛИКОГО КНЯЗСТВА ЛИТОВЪСКОГО, СТАРОСТА СЛОНИМЪСКИЙ, МАРЪКОВЪСКИЙ И МЯДЕЛЬСКИЙ, ПОВОЛЬНЫЕ И ЗЫЧЛИВЫЕ СЛУЖБЫ СВОИ ОФЕРУЮ. [VISIEMS LUOMAMS VISOJE LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAIKŠTYSTĖJE LEONAS SAPIEGA, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS PAKANCLERIS, SLONIMO, MARKOVO IR MEDELIO SENIŪNAS, NUOLANKŲ IR GERANORIŠKĄ SAVO TARNAVIMĄ SIŪLAU.] — J. Lappo, 1588 metų Lietuvos Statutas, t. 2, K., 1938, p. 15—17. *Pirmoji publikacija:* Статут Великого Князтва Литовского отъ наяснейшего господара короля его милости Жикгимонта Третего на коронацыи в Кракове выданый року 1588. Запривильем короля его милости друковано в дому Мамоничов. *В Вилни, 1588. Лл. VII об.—VIII об. Lietuviškas vertimas kn.:* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, V., 1957, p. 488.

Reiškiama pažangi Renesanso laikų piliečių lygybės prieš įstatymą bei laisvės valstybėje idėja. Laisvė traktuojama iš bajorijos luomo pozicijų kaip laisvė nuo didikų prievartos ir savivalės. Įstatymai privalo ginti piliečių garbę, asmenį ir nuosavybę. Akcentuojama, jog tiek valdovas, tiek piliečiai privalo paklusti rašytiniams įstatymams. Tauta skatinama studijuoti savo teisę, didžiuotis gimtąja kalba surašytu teisynu.

Lit.: A. Sapoka, Leonas Sapiega kaip Lietuvos politikas.— „Židinys", t. 18, 1933, Nr. 10, p. 275—284. J. Jurginis, Renesansas ir humanizmas Lietuvoje, V., 1965.

I. Vasilevskienė

SARBIEVIJUS Motiejus Kazimieras (Sarbievius Matthias Casimirus, Sarbiewski Maciej Kazimierz), 1595.II.24 Sarbeve — 1640.IV. 2 Varšuvoje, poetas humanistas, literatūros teoretikas, filosofas teologas. Mokėsi Pultusko kolegijoje. 1612 įstojo į jėzuitų ordiną. 1612—14 tęsė mokslus Vilniaus un-te, 1614—17 Braunsbergo jėzuitų kolegijoje, kur studijavo filosofiją. 1617—19 Kražių kolegijoje dėstė sintaksę ir poetiką, paskui Polocke — retoriką. 1620—22 Vilniaus un-te studijavo teologiją. Teologijos studijas tęsė Romoje („Collegium Romanum"), kur jas 1624 baigė. Gyvendamas Romoje, išgarsėjo kaip poetas. Rašė lotynų k. 1625 Kelne, 1628 Vilniuje išleido poezijos rinkinį „Lyrika" („Lyricorum libri tres"), susilaukusį apie 60 leidimų. Grįžęs į LDK, 1626—27 dėstė retoriką Polocko kolegijoje. 1627—35 Vilniaus un-to profesorius, dėstė retoriką (1627—28), filosofiją (1628—31), teologiją (1631—35). Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1632), teologijos daktaras (1636). Nuo 1635 iki mirties karaliaus Vladislovo IV dvaro Varšuvoje pamokslininkas ir teologas. Kūryboje gausiai naudojo lietuvišką tematiką. Apdainavo Vilnių, Trakus, Kražius, Palangą, Nemuną, Dubysą ir kt., plačiai išgarsino Europoje Lietuvos vardą. Visuomeninėms filosofinėms pažiūroms būdinga humanizmas. Antikinės literatūros tradicijų dvasia idealizavo valstietiją, jos atstovus vaizdavo dorais, tauriais, civilizacijos nesugadintais žmonėmis. Humanistinis vertinimas ryškus daugelyje liečiamų etinių, politinių, visuomeninių klausimų. Ontologijoje ir gnoseologijoje neperžengė katalikiškosios scholastinės filosofijos ribų. Visuomeninės filosofinės lietuvių minties raidai reikšmingiausios estetinės Sarbievijaus pažiūros, išdėstytos literatūros meno teorijos traktatuose. Juose nagrinėjamos meno santykio su tikrove, kūrėjo paskirties, poetiškumo, lyrinės poezijos, barokinio meno ir kt. problemos. Sarbievijus buvo gerai susipažinęs su Antikos ir Renesanso literatūra, krikščionybės apologetų raštais, rėmėsi Aristotelio, Horacijaus, Cicerono, J. Skaligerio bei daugelio kitų autorių mintimis.

DE ACUTO ET ARGUTO LIBER UNICUS SIVE SENECA ET MARTIALIS UBI DE EPIGRAMMATIS, DE COLORIBUS DECLAMATORIIS, DE EPISTOLIS ARGUTIS OMNIBUS BONO, QUIBUS STUDIUM EST ACUTE ET SCRIBERE, ET LOQUI. [VIENA KNYGA APIE DYGUMĄ IR SĄMOJĮ, ARBA SENEKA IR MARCIJALIS. TEN PAT APIE EPIGRAMAS, APIE DEKLAMAVIMO SPALVAS, APIE VISUS SĄMOJINGUS LAIŠKUS TIEMS, KURIE SIEKIA RAŠYTI IR KALBĖTI SĄMOJINGAI.] — Maciej Kazimierz Sarbiewski. Wykłady poetyki (Praecepta poetica). Przełożył i opracował Stanisław Skimina. Wr.-Kr.,

MCMLVIII. *(1958),* s. 1—20. *Lygiagrečiai tekstas lenkų k,.* s. 1—41 *(Leidinys sutrumpintai toliau:* M. Sarbiewski, Wykłady poetyki, Wr.-Kr., 1958).

Dalys: Caput I. Variae Doctorum Hominum De Natura Acuti Opiniones Refelluntur, 1—5. Caput II. Verisimilior De Natura Acuti Sententia, 5—9. Caput III. Demonstrata Acuminis Natura Exemplis Illustratur, 9—10. Caput IV. Ea, Quae Doctrinae Nostrae Obici Possunt, Diluuntur Modus Inveniendi Acuminis Breviter Insinuatur, 11—12. Caput V. Tres Modi Inveniendi Acuminis Explicantur, 12—14. Caput VI. Alia Obiecta Contra Doctrinam Refelluntur. Discrimen Inter Argutias Et Acumina Insinuatur, 15—16. Caput VII. Modi Inveniendi Argutias, Quae In Lusu Verborum Consistunt, 16—20.

Poetikos paskaitų kursas. Teigiamai vertinamas barokinis menas, nors kritikuojamas jo formalizmas. Teoriškai apibendrinami įvairūs poetikos klausimai. Ryškūs scholastikos elementai.

CHARACTERES LYRICI SEU HORATIUS ET PINDARUS. [LYRINĖS POEZIJOS RŪŠYS, ARBA HORACIJUS IR PINDARAS.] — M. Sarbiewski, Wykłady poetyki, Wr.-Kr., 1958, s. 22—158. *Lygiagrečiai tekstas lenkų k.,* s. 43—317.

Dalys: Liber I. Characteres Lyricae Inventionis, 22—65. Liber II. Characteres Lyricae Dispositionis, 66—90. Liber III. De Elocutione Lyrica, 91—158.

Poetikos paskaitų kursas. Remiamasi Antikos ir Renesanso autorių estetinėmis pažiūromis, daug pavyzdžių pateikiama iš Horacijaus, Pindaro ir J. Kochanovskio kūrybos. Apstu teorinių apibendrinimų.

DE VIRTUTIBUS ET VITIIS CARMINIS ELEGIAGI SEU OVIDIUS. [APIE ELEGINIŲ EILIŲ PRIVALUMUS IR YDAS, ARBA OVIDIJUS.]— M. Sarbiewski, Wykłady poetyki, Wr.-Kr., 1958, s. 159—188. *Lygiagrečiai tekstas lenkų k.,* s. 319—377.

Dalys: Caput I. De Apta Litterarum Et Syllabarum Coniunctione, 160—164. Caput II. Vocalium Natura, 165—168. Caput III. De Incisis, 168. Caput IV. De Pedibus, 169—173. Caput V. De Epithetis, 173—181. Caput VI. De Delectu Et Compositione Verborum, 182—185. Caput VII. De Elisione Et Collisione, 185—188.

Poetikos paskaitų kursas. Renesansinės humanistinės estetikos principais vadovaujantis, nagrinėjamas maksimalų muzikalumą bei meninę įtaigą nulemiantis eilių turinio ir formos santy-

kis. Dažnai remiamasi Ovidijumi, Vergilijumi, Properciju ir kt. Antikos bei Renesanso autoriais.

DE FIGURIS SENTENTIARUM LIBER UNUS. [VIENA KNYGA APIE MINTIES FIGŪRAS.] — M. Sarbiewski, Wykłady poetyki, Wr.-Kr., 1958, s. 190—242. *Lygiagrečiai tekstas lenkų k.*, s. 379—485.

Dalys: Caput I. Figurarum ad sententias <...>, 190. Caput II. Tria Fundamenta Dividendarum Figurarum, 190—191. Series Prima Figurarum Earundemque Definitiones, Divisiones, Exempla, Industriae, Modi, Usus Assignantur, 191—217. Series Secunda Figurarum Pertinentium Ad Delectationem, 217—228. Series Tertia Figurarum Sententiae Pertinentium Ad Movendum, 228—242.

Retorikos traktatas, kuriame plėtojami renesansinės humanistinės estetikos principai. Remiamasi retoriniais Cicerono veikalais, Vergilijumi, Demostenu, Kvintilianu, iš Naujųjų laikų autorių — Kiprianu Soaresu, jo knyga „Apie retorikos meną" („De arte rhetorica"). Teorijos nedaug, vyrauja citatos, sudarančios medžiagą ankstesniems retorikos vadovėliams papildyti.

DE PERFECTA POESI, SIVE VERGILIUS ET HOMERUS. [APIE TOBULĄ POEZIJĄ, ARBA VERGILIJUS IR HOMERAS.] — Maciej Kazimierz Sarbiewski. O poezji doskonałej czyli Wergiliusz i Homer (De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus). Przełożył Marian Plezia. Opracował Stanisław Skimina, Wr., MCMLIV. (*1954*), s. 1—499. *(Lygiagrečiai tekstas lenkų k.)*

Dalys: Liber I. De Definitione Poeseos Eiusque Divisione, 2—26. Liber II. De Inventione Et Dispositione Epica, 27—74. Liber III. De Universalitate Et Unitate Fabulae Analogiae, Seu Attributionis hoc est De Aliis Possibilibus Actionibus Ad Actionem Heroicam Pertinentibus Deque Rebus Aliis Ad Ipsam Necessariis, 75—130. Liber IV. De Alia Quadam Universalitate Analogiae seu Attributionis Rerum Pertinentium Ad Ipsas Actiones Possibiles, 131—155. Liber V. De Aliis Virtutibus Fabulae Universalitatem Concomitantibus: Unitate, Magnitudine, Integritate, 156—173. Liber VI. De Iis Rebus, Quae Necessariae Sunt In Fabula Ad Docendum seu De Encyclopaedia Fabulae, 174—208: I Pars Libri. Encyclopaedia Directa Fabulae, 175—188; II Pars Libri. Encyclopaedia Obliqua Fabulae, 188—208. Liber VII. De Iis Rebus, Quae Necessariae Sunt Ad Delectandum sive Suavitas Fabulae, 209—218. Liber VIII. De Iis Rebus, Quae Necessariae Sunt Ad Movendum seu Pathos Fabulae, 219—227. Liber IX. De Tragoedia Et Comoedia sive Seneca Et Terentius,

itme de imperfectis heroicae poeseos speciebus et iis, quae heroicae sunt, quia carmine heroico describuntur; ubi brevissime de bucolica poesi, de idylliis, silvis, epithalamiis, panegyricis, sive Statius et Claudianus, 228—249.

Poetikos traktatas, kuriame dėstoma renesansinė estetika. Žymu barokinės estetikos ir scholastinės filosofijos įtaka. Meno ir tikrovės santykio problema sprendžiama realistiškai, teigiama, jog menas atkuria, vaizduoja tikrovę, ginami realistiniai poezijos elementai. Poetas aukštinamas, laikomas dievišku kūrėju. Jo sukurti kūriniai privalą jaudinti, stebinti, sukrėsti skaitytoją. Skelbiama, jog menas apvalo, tobulina žmogų. Remiamasi Aristoteliu, Homeru, Horacijumi, Ovidijumi, Vergilijumi, Platonu, Klaudianu, Stacijumi, Skaligeriu ir kt., cituojama arba minima apie 60 Antikos, Viduramžių ir Renesanso autorių. Kai kurie iš jų, ypač Klaudianas, Skaligeris, Stacijus, gramatikai, vertinami kritiškai. Šalia estetikos ir poetikos liečiami filosofijos, teologijos, logikos, etikos, retorikos, iš dalies visuomeninės politinės minties klausimai, atsispindi autoriaus pažiūros į įvairius gyvenamojo meto luomus, jų interesus. Aukštindamas pagonišką antikinę poeziją, Sarbievijus neprieštaravo tradicinei jėzuitų ordino ideologinei nuostatai, netgi išsiskyrė intensyvesniu antikinės kultūros panaudojimu. Antra vertus, etinės Sarbievijaus pažiūros buvo artimos oficialiai jėzuitų doktrinai, jai jis atidavė tam tikrą duoklę.

DII GENTIUM SEU THEOLOGIA, PHILOSOPHIA TAM NATURALIS QUAM ETHICA, POLITICA, OECONOMICA, ASTRONOMIA CAETERAEQUE ARTES, ET SCIENTIAE SUB FABULIS THEOLOGIAE ETHNICAE A VETERIBUS CONTENTAE. [PAGONIŲ DIEVAI, ARBA TEOLOGIJA, GAMTOS FILOSOFIJA IR ETIKA, POLITIKA, EKONOMIKA, ASTRONOMIJA IR KITI MENAI IR MOKSLAI, SENOVĖS ŽMONIŲ PAGONIŠKOS TEOLOGIJOS MITUOSE IŠLAIKYTI.] — Maciej Kazimierz Sarbiewski. Dii Gentium. Bogowie Pogan. Wstęp, opracowanie i przekład Krystyna Stawecka. Przygotowanie wydania rozpoczął Stanisław Skimina przy współpracy Marii Skiminowej. Wr.-W.-Kr.-Gd., MCMLXXII *(1972)*, s. 29—577. *Lygiagrečiai tekstas lenkų k.*

Dalys: Prima Pars. Sacra et cathalogus Deorum, 32—469. Secunda Pars. De Diis Indigetibus, 470—527. Tertia Pars. De Diis (Per Quos Ascensus Credebatur In Caelum), 528—577.

Traktatas, kuriame nagrinėjama antikinė mitologija. Liečiami filosofijos, estetikos, visuomeninio gyvenimo klausimai. Mitai laikomi savitomis, teikiančiomis autentiškų žinių epochos dva-

sios apraiškomis, jie siejami su realiu žmonių gyvenimu. Nagrinėjama mitinių herojų, dievų simbolika bei alegorinė prasmė. Aptariama mitų estetika, išraiškos priemonės, meninis pasaulio suvokimas, to suvokimo metodika. Pateikiama nemaža faktinės medžiagos, samprotaujama apie mitologinės mąstysenos pobūdį ir kryptį. Komentuojamos įvairios etinės sąvokos.

Lit.: T. Sinko, Poetyka Sarbiewskiego, Kr., 1918. J. Oko, Maciej Kazimierz Sarbiewski poeta uwieńczony, Wilno, 1923. E. Sarnowska — Temeriusz, Świat mitów i świat znaczeń. Maciej Kazimierz Sarbiewski i problemy wiedzy o starożytności („Studia staropolskie", t. 24), Wr.-W.-Kr., 1969. M. Ročka, Apie Sarbievijaus poetiką, kn.: Senosios lietuvių literatūros baruose, V., 1971, p. 15—62. E. Ulčinaitė, Sarbievijus Vilniaus universitete.— „Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Literatūra", XVII (1 b), V., 1975, p. 59—68.

A. Varanavičius

SEMAŠKA Julijonas (Siemaszko Julianus), Vilniaus pijorų kolegijos absolventas, 1760 išleidęs filosofijos tezes.

PROPOSITIONES PHILOSOPHICAS NOMINI ET HONORI ILLUSTRISSIMI EXCELLENTISSIMI DOMINI D. THADDEI BILLEWICZ PRAEFECTI VOINUTENSIS NOTARII AD SUPREMUM TRIBUNAL MAGNI DUCATUS LITVANIAE NUNCUPATAS PUBLICE DEFENDENDAS EXPONIT JULIANUS SIEMASZKO DE CLER. REGUL. SCHOLARUM PIARUM PHILOSOPHIAE ET MATHESEOS AUDITOR. [FILOSOFIJOS TEIGINIUS, PASVĘSTUS ŠVIESIAUSIOJO PRAKILNIAUSIOJO PONO VOINUTOS MARŠALKOS, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS AUKŠČIAUSIOJO TRIBUNOLO NOTARO TADO BILEVIČIAUS VARDUI IR GARBEI, VIEŠAI GINDAMAS IŠDĖSTO JULIJONAS SEMAŠKA, PIJORŲ KOLEGIJOS FILOSOFIJOS IR MATEMATIKOS KLAUSYTOJAS.] Vilnae, 1760, 28 p.

Filosofijos tezės, skirtos greičiausiai filosofijos moksliniam laipsniui įgyti. Dėstomi bendriausi Naujųjų laikų filosofijos teiginiai. Tezių autorius sakosi pasirenkąs kelią tarp R. Dekarto iš vienos pusės ir Dž. Loko bei Ch. Volfo sistemų iš kitos. Viso dėstoma 33 tezės: 1—5 — bendrieji metafizikos klausimai, 6—14 — ontologija, 15—28 — psichologija, 29—33 — natūralinė teologija.

MAB, $\frac{\text{L—18}}{1317}$.

R. Plečkaitis

SERBINOVIČIUS Petras (Serbinowicz Petrus), Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventas, 1649 išleidęs laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnio tezes.

COMPENDIUM UNIVERSAE PHILOSOPHIAE NATURALIS, PRAESERTIM EX LIBRIS 4. ARISTOTELIS DE MUNDO ET CAELO, ITEM 2. DE ORTU ET INTERITU, SUB AUSPICIIS PERILLUSTRIS AC REVERENDISSIMI DOMINI D. GEORGII GABRIELIS KOLENDA ARCHIMANDRITAE BERESWIECENSIS ETC. IN ALMA ACADEMIA VILNENSI SOC. IESU PETRO SERBINOWICZ ARTIUM ET PHILOSOPHIAE MAGISTERII CANDIDATO, METAPHYSICES AUDITORE, PUBLICA DISPUTATIONE PROPUGNATUM. ANNO 1649 MENSE IUNII DIE 15. [VISOS GAMTOS FILOSOFIJOS VADOVĖLIS, YPAC KETURIŲ ARISTOTELIO „APIE PASAULĮ IR DANGŲ", TAIP PAT DVIEJŲ „APIE ATSIRADIMĄ IR ISNYKIMĄ" KNYGŲ, GLOBOJANT ŠVIESIAUSIAJAM IR PAGARBIAUSIAJAM VALDOVUI JURGIUI GABRIELIUI KOLENDAI, BERESVECENSKO ARCHIMANDRITUI IR T.T., VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE VIEŠAI GINTAS METAFIZIKOS STUDENTO PETRO SERBINOVIČIAUS, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS LAIPSNIO KANDIDATO. 1649 METŲ BIRŽELIO MĖNESIO 15 DIENĄ.] Vilnae typis Acad. Soc. Iesu, 41 p.

Dalys: Compendium philosophiae naturalis. Ex libris Aristotelis de Mundo et Caelo, Ortu et interitu inscriptis, 5—31. Compendium universae philosophiae naturalis, ex Organo Aristotelis, et ex libris de Auditu Physico, de Anima, Metheoris, et 14. Metaphysicorum, 33—41.

Plačiai argumentuotose tezėse dėstomi scholastinės gamtos filosofijos bendriausi teiginiai, kritikuojamos scholastikai priešiškos koncepcijos (arijonų ir kt.). Kelios tezės skirtos logikai ir metafizikai.

VUB, III—10824. *R. Plečkaitis*

SIELICKIS Antanas (Sielicki Antonius), ?—1756, filosofas, teologas bernardinas. 1745—47 Kauno bernardinų m-loje dėstė filosofiją. 1756 dėstė teologiją.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Kauno bernardinų m-la, 1745—47, 200 f.

Dalys: Facultas facultatum. Dialectica, 4—67. Logica seu philosophia rationalis. Per me fratrem Antonium Sielicki minoritam anno Domini 1745 tradita, 69—176. Philosophia post-naturalis seu metaphysica. In conventu Caunensi ad S. Georgium Martyrem per fratrem Antonium Sielicki ordinis Minorum Regularis Observantiae professorem logices et metaphysices anno Domini 1747 connotata, 177—200.

Rankraštinis scholastinės logikos ir metafizikos paskaitų kursas, kur remiamasi skotistinėmis pažiūromis. Metafizika dėstoma labai siaurai.

VUB, F 3—1184. *R. Plečkaitis*

SILVESTRAVIČIUS Juozas (Sylwestrowicz Josephus), filosofas, teologas dominikonas. 1753—56 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją.

ORIENS ET OCCIDENS ENTIUM MOBILIUM SUBSTANTIALIUM QUI VANITAS VANITATUM POST LUSTRATA OPERA EXCELSA VIATORIBUS PHILOSOPHIS IN STUDIO FORMALI ŁUKISCENSI SACRI ORDINIS PRAEDICATORUM AD SEDULO SCRUTANDUM EST COMISSUS AB ADMODUM REVERENDO PATRE JOSEPHO SYLWESTROWICZ SACRAE THEOLOGIAE LECTORE ACTUALI PROTUNC PHILOSOPHIAE PROFESSORE. [SAULĖTEKIS IR SAULĖLYDIS JUDANČIŲ SUBSTANCIALIŲ OBJEKTŲ, KURIŲ MENKUMĄ, APŽVELGĘS ŽYMIUS KELIAUTOJŲ FILOSOFŲ KŪRINIUS, ŠVENTOJO PAMOKSLININKŲ ORDINO LUKIŠKIO FORMALIOJOJE STUDIJOJE RŪPESTINGAI IŠTYRĖ REVERENDAS TĖVAS JUOZAS SILVESTRAVIČIUS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUS, TUOMETINIS AKTUALUSIS FILOSOFIJOS PROFESORIUS.] *1756,* 95 f.

Dalys: Liber primus. De generatione et corruptione, 2—30. Animastica, 31—59. Metaphysica, 60—95.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų Lukiškio m-loje. Dėstoma pagal tomistinę doktriną.

VUB, F 3—783.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus dominikonų m-la, 1753—54, 265 f.

Dalys: Prooemium, 1. *Dialectica,* 2—31. *Philosophia rationalis,* 32—260. *Appendix,* 261—265.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, dėstytas pagal tomistinę doktriną.

VUB, F 3—1415. *R. Plečkaitis*

SIVICKAS Dominikas (Siwicki Dominicus), filosofas, teologas dominikonas. 1772 baigė Vilniaus dominikonų m-los filosofijos studiją. 1784—86 Seinų dominikonų m-loje dėstė filosofiją. Vienas žymesniųjų Naujųjų laikų filosofijos skleidėjų Lietuvoje, buvo gerai susipažinęs su naujausiomis gamtos mokslų teorijomis.

PHILOSOPHIA VETUS ET NOVA MENTI DIVI THOMAE AQUINATIS ANGELICI DOCTORIS CONFORMIS. TRADITA PER REVERENDUM PATREM SACRAE THEOLOGIAE LECTOREM DOMINICUM SIWICKI PROFESSOREM PHILOSOPHIAE ACTUALEM MIHI PATRI AUGUSTINO SZULC IN CONVENTU FORMALI SEYNENSI ANNO 1784. [SENOJI IR NAUJOJI FILOSOFIJA, SUDARYTA PAGAL DIEVIŠKOJO ANGELIŠKOJO DAKTARO TOMO AKVINIEČIO PAŽIŪRAS. DĖSTĖ REVERENDAS TĖVAS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUS DOMINI-

KAS SIVICKAS MAN, TĖVUI AUGUSTINUI ŠULCUI, SEINŲ FORMALIAJAME KONVENTE 1784 METAIS.] 464 f.

Dalys: Introductio in philosophiam, 2—4. Logica, 4—36. Institutionum metaphysicae, 38—102: Dissertatio prima complectens ontologiam, 38—56. Dissertatio altera complectens cosmologiam, 56—66. Dissertatio tertia complectens psychologiam, 66—96. Dissertatio quarta complectens theologiam naturalem, 96—102. Physica generalis, 103—251. Physica particularis, 252—464.

Rankraštinis logikos, metafizikos ir fizikos paskaitų kursas, skaitytas 1784—86. Dėstomos Naujųjų laikų gamtos mokslo ir filosofijos koncepcijos. Ypač platus fizikos kursas, kuriame aiškinami naujausi XVIII a. fizikos pasiekimai. Kurso tituliniame puslapyje esantis sekimo tomistinėmis pažiūromis nurodymas yra veikiausiai duoklė tuometiniams oficialiems reikalavimams.

VUB, F 3—854. *R. Plečkaitis*

SKARGA (POVENSKIS) Petras (Skarga Piotr, Powęski Piotr), 1536.II. Grujece — 1612.IX.27 Krokuvoje, pirmasis Vilniaus unto rektorius, kontrreformacijos veikėjas ir rašytojas. 1552—55 studijavo Krokuvos akademijos filosofijos f-te, kurį baigė bakalauro laipsniu. 2 m. vadovavo Varšuvos katedros m-lai, auklėjo lenkų didikų vaikus, vėliau dirbo Lvovo katedros kanauninku bei pamokslininku. 1569—71 gyveno Romoje, kur įstojo į jėzuitų ordiną. 1574—79 Vilniaus jėzuitų kolegijos, 1579—82 Vilniaus un-to rektorius. Įkūrė jėzuitų kolegijas Polocke, Rygoje, Tartu. 1588—612 karališkasis Zigmanto Vazos pamokslininkas Krokuvoje. Skarga yra tipiškas kontrreformacijos ideologas, stojęs prieš 1573 Varšuvos konfederacijos nutarimų vykdymą, vienas aktyviausių 1596 Bresto unijos iniciatorių ir propaguotojų. Pagal politines pažiūras — absoliutinės monarchijos šalininkas. Paliko gausų literatūrinį palikimą.

O RZĄDZIE Y IEDNOŚCI KOŚCIOŁA BOŻEGO POD IEDNYM PASTERZEM: Y O GRECKIM Y RUSKIM OD TEY IEDNOŚCI ODSTĄPIENIU: PISANIE X. PIOTRA SKARGI, SOCIETATIS JESU. [APIE VIENO GANYTOJO VALDOMOS DIEVO BAŽNYČIOS VALDŽIĄ IR VIENYBĘ BEI APIE GRAIKŲ IR RUSŲ PASITRAUKIMĄ NUO TOS VIENYBĖS, JĖZUITO KUN. PETRO SKARGOS RAŠINYS.] W Krakowie, w Drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka. 1590, *22+363+13* s. *Pirmoji publikacija:* O Jedności Kościoła Bożego pod iednym Pasterzem. Y o Greckim od tey Jedności odstąpieniu. Z Przestrogą y upominanim do Narodow Ruskich, przy Grekach stoiących: Rzecż krotka na trzy części rozdzielona. Teraz przez K. P i o t r a S k a r g ę, Zebrania Pana Jezusowego wydana. W Wilnie, z

Drukarni Je° Kxiążęcey Miłości Pa. Mikołaia Chrysztopha Radziwiła Marszałka W. Kxię. Lit. etc. Roku 1577, 28+404+16 s.

Dalys: Przedmowa. Naiasnieyszemu y niezwycięzonemu Panu a Panu Zygmuntowi trzeciemu <...>, 1—11. Summa Rozdziałow, 12—17. Ośm abo dziewięć Zborow, to iest Synodow Powszechnych, ktore w zgodźie y iedności Grekowie, y wszytkie Wschodne kościoły z Łaćinniki czynili, 18—19. Doktorowie y Historykowie Greccy, z ktorych się tu wywod czyni, 20—21. Pierwsza czesc. O rządźie y iedności Kościoła Bożego, 1—112. Wtora czesc. O Greckim od Jedności Kościoła Bożego, y stolice Apostoła Piotra świętego, odstąpieniu, 113—288. Trzecia szesc. O przestrodze y upominaniu narodow Ruskich, przy Grekach stoiących, aby się z Kościołem świętym, y z stolicą Rzymską ziednoczyli, 289—363. Regestr rzeczy przednieyszych w tych Kśiąszkach, 1—13.

Smerkiamas krikščionybės suskilimas, graikų tikėjimo atstovai kaltinami už atsiskyrimą nuo katalikų bažnyčios. Lietuvos ir Lenkijos valstybėje gyveną pravoslavai raginami pripažinti popiežiaus valdžią, pereiti į lotyniškąjį katalikų tikėjimą. Aiškinama, jog bažnytine unija turi rūpintis ne tik katalikų vyskupai, karalius ir didikai, bet ir pravoslavų dvasininkai, rusų tautybės ponai.

MAB, $\frac{P—16}{1—146}$.

ZYWOTY ŚWIĘTYCH STAREGO Y NOWEGO ZAKONU, NA KAŻDY DZIEŃ PRZEZ CAŁY ROK: WYBRANE Z POWAŻNYCH PISARZOW Y DOKTOROW KOŚCIELNYCH, KTORYCH IMIONA NIŻEY SĄ POŁOŻONE. DO KTORYCH PRZYDANE SĄ NIEKTORE DUCHOWNE OBROKI Y NAUKI PRZECIW KACERSTWOM DZISIEYSZYM, TAM GDZIE SIĘ ŻYWOT KTOREGO DOKTORA STAROŻYTNEGO POŁOŻYŁ. K TEMU KAZANIA KROTKIE NA TY ŚWIĘTA, KTORE PEWNY DZIEN W MIESIĄCU MAIĄ. PRZEZ X. PIOTRA SKARGĘ, SOCIETATIS JESU, PRZEBRANE, UCZYNIONE, Y W IĘZYK POLSKI PRZEŁOŻONE, Y TERAZ ZNOWU OD NIEGO PO ŚIODMY RAZ DO DRUKU PRZEYRZANE, Y Z ROCZNEMI DZIEYMI KOŚCIELNEMI CARDYNAŁA BARONIUSZA PORÓWNANE, Z PRZYDATKIEM NIEKTORYCH ŻYWOTOW NA KOŃCU. Z DOZWOLENIEM STARSZYCH. CUM GRATIA ET PRIUILEGIO S. R. M. [ŠVENTŲJŲ GYVENIMAI IŠ SENOJO IR NAUJOJO TESTAMENTO KIEKVIENAI DIENAI PER IŠTISUS METUS, IŠRINKTI IŠ ŽYMIŲ RAŠYTOJŲ IR BAŽNYČIOS DAKTARŲ, KURIŲ VARDAI YRA ŽEMIAU IŠDĖSTYTI. PRIE KURIŲ PRIDĖTA TAM TIKRO DVASINIO PENO IR PAMOKYMŲ PRIES ŠIANDIENINES EREZIJAS, TEN, KUR KURIO NORS SENOVĖS DAKTARO GYVENIMAS TAM TIKO. PRIE TO TRUMPI PAMOKSLAI TOMS ŠVENTĖMS, KURIOS TURI PASTOVIĄ DIENĄ MĖNESYJE.

JEZUITO KUN. PETRO SKARGOS ATRINKTI, SUTVARKYTI IR Į LENKŲ KALBĄ IŠVERSTI, DABAR JO IŠ NAUJO SEPTINTĄ KARTĄ SPAUSDINIMUI PERŽIŪRĖTI IR SU KASMETINIAIS BAŽNYTINIAIS KARDINOLO BARONIJAUS RAŠTAIS SULYGINTI, SU KAI KURIŲ GYVENIMŲ PRIEDU GALE. VYRESNIESIEMS LEIDUS. SU ŠVENTOS KARALIŠKOSIOS DIDENYBĖS MALONE IR PRIVILEGIJA.] W Krakowie, w Drukarni Andrzeia Piotrkowczyka Typographa K. J. M. Roku Panskiego, 1610. *20*+578 s. ZYWOTOW SWIĘTYCH WTORA CZĘŚĆ. [ŠVENTŲJŲ GYVENIMŲ ANTRA DALIS.] *Ten pat, tais pačiais metais.* *4*+605 (s. 579—1183)+46 s. *Pirmoji publikacija:* W Wilnie, z drukarni Jo Kzią**ż**ęcey miłości Pa Mikołaia Chrysztofa Radziwiła Marszałka W. Kxię Lit. etc. Roku 1579. *24*+609 s. Cz. II, *4*+526 (s. 610—1135)+*6* s. *(Veikalo pavadinimas pirmojoje publikacijoje kai kuriomis detalėmis skiriasi).*

Krikščionių bažnyčios istorijos ir šventųjų gyvenimo aprašymų nuo senovės laikų ligi autoriaus gyvenamojo meto kompiliacija. Stokodama istoriškumo ir kritiškumo, biografijų atrankos kryptingumu, vystomomis idėjomis ji tarnavo polemikai su reformacija, katalikiškųjų dogmų ir apeigų apologijai. Tarp kitų duodamos Ambraziejaus, Anzelmo Kenterberiečio, Augustino, Bonaventūros, Dionisijo Areopagito, Jeronimo, I. Lojolos, Luko evangelisto, Tomo Akviniečio biografijos. Kiekvienos biografijos gale trumpai supažindinama su „šventųjų" mokymais, daug kuo priešingais Skargos laikų erezijoms. Veikalas propaguoja viduramžišką asketizmą, kūno marinimą, dievo bausmės kultą.

PROCES NA KONFOEDERACIA, Z POPRAWĄ Y ODPRAWĄ PRZECIWNIKA, KTORY SIĘ OZWAŁ GANIĄC WYWODY PRZECIW TEY KONF: KTOREMI SIĘ ONA SŁUSZNIE UMARZA. [KONFEDERACIJOS PROCESAS, PATAISANT IR ATKERTANT PRIESININKUI, KURIS ATSILIEPTŲ, PEIKDAMAS ARGUMENTUS PRIES TĄ KONFEDERACIJĄ, KURIE JĄ TEISINGAI PANAIKINA.] Roku Pańskiego 1596. 70 s.

Dalys: O wolnośći na taką odmianę, to iest, złupienia y wydzierania kośćiołow Katholickich, 3—13. Kto iest prawdziwym heretykiem, 13—18. O szkodach y utratach, ktore herezye Chrześćijaństwu y Policyom abo Rzeczomposp: przynoszą, 18—26. O pęnowaniu abo karaniu o religią heretykow y fałszywych prorokow, 26—52. O pokoiu, iaki Konf: obiecuie: a iesli ći ktory się iey sprzećiwiaią, woyny domowey y rożlania krwie braterskiey szukaią, 52—67. Zamknienie do Katholikow, 67—70.

Aštriai kritikuojama „aukso amžiaus" Lietuvoje ir Lenkijoje vyravusi religinė tolerancija, kviečiama panaikinti 1573 Varšuvos konfederacijos nutarimus.

MAB, $\frac{P—16}{1—98}$.

KAZANIA SEJMOWE. [SEIMO PAMOKSLAI.] — P. Skarga, Kazania sejmowe, Oprac. J. Tazbir przy współudziale M. Korolki, Wyd. 3, Wr.-W.-Kr.-Gd., 1972, s. 1—196. *Pirmoji publikacija kn.:* Kazania na Niedziele y Swięta, całego Roku X. Piotra Skargi Societatis Jesu. Znowu od niego przeyrzane: z przydanim kilku Kazań Seymowych: y Kazania na pogrzebie Królowey J. M. starcy. Dwa są przy nich Regestry. Jeden do nauk na zmocnienie Katholickiey wiary: A drugi do naprawy obyczaiow służący. Za dozwoleniem Starszych. Cum Gratia et Priuilegio S. R. M. W Krakowie, W Drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka, Roku Pańskiego, 1597, s. 657—707.

Dalys: Kazanie Pierwsze Na początku sejmu Przy Ś. Mszy Sejmowej, 3—32. Kazanie wtóre. O miłości ku ojczyźnie i o pierwszej chorobie Rzeczypospolitej, która jest z nieżyczliwości ku ojczyźnie, 33—57. Kazanie trzećie. O drugiej chorobie Rzeczypospolitej, która jest z niezgody domowej, 58—79. Kazanie czwarte. O trzeciej chorobie Rzeczypospolitej, która jest naruszenie religiej katolickiej przez zarazę heretycką, 80—101. Kazanie piąte. Jako katolicka wiara policyj i królestw szczęśliwie dochowywa, a heretyctwo je obala, 102—123. Kazanie szóste. O monarchijej i królestwie, abo o czwartej chorobie Rzeczypospolitej, która jest z osłabienia królewskiej dostojności i władzej, 124—151. Kazanie siódme. O prawach niesprawiedliwych abo o piątej chorobie Rzeczypospolitej, 152—175. Kazanie ósme. O szóstej chorobie Rzeczypospolitej, która jest dla grzechów jawnych i niekarności ich, 176—193. Aneksy wg wydania Kazań sejmowych z roku 1610, 194—196.

Politinio turinio pamokslai, kuriuose raginama stiprinti karaliaus ir popiežiaus valdžią. I pamoksle aukštinama teokratinės ir smerkiama pasaulietinės valstybės koncepcija. II aiškinama, jog valstybę griauna tėvynės meilės ir krikščioniškos moralės stoka, tolerancija erezijoms. Optimistiškai vertinamos ekonominės ir politinės tuometinio Lietuvos ir Lenkijos krašto galimybės. III skirtas vidinės nesantaikos valstybėje priežastims nušviesti. IV ir V pamokslai nukreipti prieš kitatikius, kuriuos siekiama išguiti iš politinio gyvenimo. Skelbiama, jog tik katalikybė gali sustiprinti valstybę bei jos visuomeninę santvarką. VI pamoksle nagrinėjamos valstybės problemos. Tobuliausia valstybės forma laikoma monarchija. Propaguojamas karaliaus valdžios stiprinimas, siūloma panaikinti elekciją, atimti iš seimo įstatymų leidimo funkciją ir perduoti ją monarchui. Bajoriją siūloma nušalinti nuo politinės valdžios, atiduoti valdžią išimti-

nai katalikų didikams. Kritikuojama respublikoniška valstybės santvarka. VII nukreiptas prieš prastus įstatymus ir teisėtvarką. Teisė turinti rūpintis piliečių gerove, valstybės reikalais. Žmonių įstatymai neturį prieštarauti dieviškiesiems. VIII pamoksle ieškoma būdų pagerinti valstybės teisę, nurodoma, jog būtina reguliuoti įstatymais įsigalinčius krašte neteisingus visuomeninius santykius. Pamoksluose griaunama šlėktiškoji demokratija, bandoma nukreipti visuomeninės santvarkos vystymąsi absoliutinės monarchijos linkme.

ZAWSTYDZENIE ARYANOW, Y WZYWANIE ICH DO POKUTY Y WIARY CHRZEŚCIAŃSKIEY. [ARIJONŲ SUGĖDINIMAS IR SAUKIMAS JŲ PRIE ATGAILOS BEI KRIKŠCIONIŠKO TIKĖJIMO.] — Zawstydzenie Nowych Arianow, y Wzywanie ich do Pokuty, y wiary Chrześćiańskiey, Od X. P i o t r a S k a r g i Societatis Iesu. Ktore iż chćiał znieść Pan Hieronym Moskorzewski. Znowu ie wydaie X. I a n G u r s k i Z pokazaniem wielkiego niewstydu Ariańskiego, ktore się tu przyłożyło. Acz też y sam X. Skarga drugie zawstydzenie, odpor daiąc P. Moskorzewskiemu, wydał. W Krakowie, w Drukarni Mikołaia Loba, Roku Pańskiego, 1608, s. *3—8;* 1—96. *Pirmoji publikacija tuo pačiu pavadinimu:* <...> Przy nim Kazanie o przenachwalebnieyszey Troycy. Czynione od X. P i o t r a S k a r g i, Societatis Jesu. W Krakowie, Z Drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka. Roku Pańskiego, 1604, *8*+99 s.

Dalys: Iasnie Wielmożnemu Panu, P. Ieronymowi Gostomskiemu z Lezenic, Woiewodźie Poznańskiemu, Staroście Sendomierskiemu, etc., 3—8. Zawstydzenie aryanow, y wzywanie ich do pokuty y wiary Chrześćiańskiey, 1—38. Namowa y wzywanie arianow do pokuty y wrocenia się do Chrzećiaństwa, 39—79. Kazanie na dzien przenaywyzszey y przenachwalebnieyszey Troyce S. Czynione Roku P. 1604. W Krakowie. Od X. Piotra Skargi, Societatis Iesu, 79—96.

Polemizuojama religiniais klausimais su kalvinistu A. Volanu ir arijonu J. Moskožovskiu, smerkiama reformacija. Reformatai kaltinami tėvynės išdavyste, nepagrįstai primetant jiems politinę neištikimybę.

MAB, $\frac{P—17}{172}$.

Lit.: J. T a z b i r, M. K o r o l k o, Wstęp, w: P. S k a r g a, Kazania sejmowe, oprac. J. Tazbir przy współudz. M. Korolki, Wr.-W.-Kr.-Gd., 1972, s. III—CVI. S. W i n d a k i e w i c z, Piotr Skarga, Kr., 1925.

I. Vasilevskienė

SKORULSKIS Antanas (Skorulski Antonius), 1715.XI.22 Žemaitijoje (Skaruliuose?) — 1780.IX Vilniuje, filosofas, teologas

jėzuitas. 1733—36 Nesvyžiuje studijavo filosofiją, 1739—41 Vilniaus un-te — teologiją, teologijos studijas baigė 1743 Varšuvoje. Vilniaus un-te, Daugpilio, Kražių, Kauno, Ilūkstės jėzuitų kolegijose dėstė kalbas, poetiką, retoriką, matematiką, visuotinę istoriją. 1749—51 Kaune dėstė filosofiją, 1752—55 Vilniaus un-te — filosofiją, o 1758—60 — teologiją. Buvo Naugarduko, Kauno ir Vilniaus jėzuitų Kilmingųjų kolegijos rektorius. 1766—72 vadovavo Lietuvos jėzuitų provincijai. 1772—73 Vilniaus un-to rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1752), teologijos daktaras (1759), kanonų teisės daktaras (1774). Panaikinus jėzuitų ordiną, Lietuvos Vyriausiojoje m-loje kurį laiką dėstė gamtos mokslus.

COMMENTARIOLUM PHILOSOPHIAE LOGICAE SCILICET, METAPHYSICAE, PHYSICAE GENERALIS ET PARTICULARIS A P. ANTONIO SKORULSKI SOCIETATIS JESU, AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE, EJUSDEMQUE FACULTATIS SENIORE, EX VARIIS CUM VETERUM, TUM RECENTIORUM PLACITIS COLLECTAE, DICTATAE, REPETITOQUE MULTOTIES CERTAMINE PUBLICA IN LUCE ALMAE ACADEMIAE ET UNIVERSITATIS VILNENSIS TOTO TRIENNIO PROPUGNATAE. NUNC OPERA EJUSDEM CONSCRIPTUM ATQE IN PUBLICUM PROLATUM. [FILOSOFIJOS APYBRAIŽA, BŪTENT, LOGIKOS, METAFIZIKOS, BENDROSIOS IR SPECIALIOSIOS FIZIKOS, PARENGTAS JĖZUITO ANTANO SKORULSKIO, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARO IR TO PATIES DALYKO FAKULTETO SENJORO. PARENGTA PAGAL ĮVAIRIAS SENĄSIAS IR DABARTINES PAŽIŪRAS, DIKTUOTA IR KARTOTA DAUGELĮ KARTŲ, VIEŠAME GINČE IŠTISUS TREJUS METUS VILNIAUS AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE GINTA. DABAR PAGAL JAS PARAŠYTAS DARBAS IR PATEIKTAS VIEŠUMAI.] Anno 1755, Vilnae, 235 p.

Dalys: Dedicatio. Logica, 1—7. Metaphysica, 7—18. Ontologia, 7—12. Aetiologia, 12—18. Physica generalis, 18—58. Physica particularis, 59—235.

„Filosofijos apybraiža" — tai Skorulskio Vilniaus un-te trejus metus skaitytos filosofijos paskaitos. Būdamas kompromisinės krypties atstovas, autorius Naujųjų laikų filosofijos ir gamtos mokslų koncepcijas derina su scholastinėmis pažiūromis. Pagrindinė knygos dalis skirta fizikai, kur autorius pasisako už pataisytą peripatetikų gamtos filosofijos sistemą. Nepaisant šio konservatyvaus bruožo, Skorulskio knyga reikšminga kaip pirmasis veikalas Lietuvoje, kuriame plačiai aiškinami Naujųjų laikų gamtos mokslų pasiekimai ir Naujųjų laikų filosofija scholastikos žlugimo metu.

VUB, IV—21457.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1752—55, 64+124+68+128+194 p.

Dalys: Dialectica. Introductio in logicam et alias scientias, 1—64. Philosophia rationalis. Logica. Explicata Vilnae in universitate, anno Domini 1752, 1—124. Metaphysica. Vilnae, anno Domini 1753 a die 30 aprilis explicata. Metaphysicae par prima. Ontologia, 2—19. Metaphysicae pars secunda. Aetiologia, 20—68. *Physica generalis,* 1—128. Physica particularis, pars prima. De corpore animato, 1—172. Physica particularis, pars secunda. De corpore inanimato, 173—194.

Rankraštinis filosofijos kursas. Logikos, metafizikos ir fizikos paskaitos, visiškai sutampančios su Skorulskio 1755 m. išleista „Filosofijos apybraiža". Paskaitose Naujųjų laikų filosofija ir gamtos mokslai derinami su scholastinėmis pažiūromis. Yra nemaža brėžinių, vaizduojančių Naujųjų laikų gamtos mokslų pasiekimus.

VUB, F 1—D 17.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

SLOVACKIS Euzebijus (Słowacki Euzebiusz), 1773.XI.15 arba 1772.XII.15 Podhorcuose — 1814.X.29 Vilniuje, filologas, poetas, Vilniaus un-to profesorius. Savamokslis. 1806—11 dėstė iškalbą Kremeneco licėjuje. Nuo 1811 Vilniaus un-to retorikos ir poetikos katedros vedėjas. 1811—14 dėstė estetiką, poezijos teoriją, filosofinę gramatiką. 1812 redagavo „Kurier Wileński", 1812—14 — „Kurier Litewski". Šviečiamojo amžiaus estetinių pažiūrų šalininkas ir skleidėjas. Kūrybinę žmogaus veiklą, meną traktavo istoriškai, siejo su gamtos pamėgdžiojimu. Nemenkindamas pažintinio sąmonės vaidmens, didžiausią reikšmę teikė jausmui ir vaizduotei.

UWAGI NAD ZDOLNOŚCIAMI CZŁOWIEKA, OD KTÓRYCH DOSKONALENIE SIĘ W NAUKACH I SZTUKACH PIĘKNYCH I PRZYZWOITE ICH SZACOWANIE ZAWISŁY. [PASTABOS APIE ŽMOGAUS SUGEBĖJIMUS, NUO KURIŲ PRIKLAUSO TOBULINIMASIS DAILIUOSIUOSE MOKSLUOSE IR MENUOSE BEI PRIDERAMAS JŲ VERTINIMAS.] — „Tygodnik Wileński", t. 7, 1819, Nr. 139, s. 313—329.

UWAGI NAD PRZEDMIOTAMI NAUK I SZTUK PIĘKNYCH ORAZ NAD SPOSOBEM ICH WYSTAWIANIA. [PASTABOS APIE DAILIŲJŲ MOKSLŲ IR MENŲ OBJEKTUS BEI JŲ VAIZDAVIMO BŪDĄ.] — tamže, Nr. 140, s. 361—375.

UWAGI NAD NATURĄ IDEALNĄ, POD WZGLĘDEM WYSTAWIANIA, BRANYCH Z NIEY WZORÓW, W DZIEŁACH NAUK I SZTUK PIĘKNYCH. [PASTABOS APIE IDEALIĄ TIKROVĘ PAIMTŲ IŠ JOS PAVYZDŽIŲ VAIZDAVIMO DAILIŲJŲ MOKSLŲ IR MENŲ KŪRINIUOSE POŽIŪRIU.] — tamże, Nr. 141, s. 377—391.

O PIĘKNOŚCI W DZIEŁACH SZTUK I NAUK. [APIE GROŽĮ MENŲ IR MOKSLŲ KŪRINIUOSE.] — tamże, t. 8, 1819, Nr. 147, s. 161—180.

O GRACYI W DZIEŁACH SZTUK I NAUK. [APIE GRACIJĄ MENŲ IR MOKSLŲ KŪRINIUOSE.] — tamże, Nr. 148, s. 193—199.

O NOWOSCI W DZIEŁACH SZTUK I NAUK PIĘKNYCH. [APIE NAUJUMĄ DAILIŲJŲ MENŲ IR MOKSLŲ KŪRINIUOSE.] — tamże, Nr. 151, s. 311—319.

O NAŚLADOWANIU W DZIEŁACH NAUK I SZTUK PIĘKNYCH. [APIE PAMĖGDŽIOJIMĄ DAILIŲJŲ MOKSLŲ IR MENŲ KŪRINIUOSE.] — tamże, Nr. 152, s. 344—349, Nr. 153, s. 353—357.

Straipsnių ciklas, kuriame nagrinėjamas vaizduotės vaidmuo mene. Aptariama atminties, entuziazmo ir vaizduotės sąveika, mėginama nustatyti psichologinių genialios asmenybės savybių ir talento skirtumas. Iškeliami 4 grožio kriterijai. Grožis apibūdinamas vienybės, visumos, apimties, įvairumo, tvarkos, proporcijų, simetrijos kategorijomis. Kalbama apie refleksijos vaidmenį meno kūriniuose, aukštai vertinamas dvasinis meno poveikis žmonėms. Tvirtinama, kad meninės kūrybos procese esama gamtos pamėgdžiojimo.

TEORYA SMAKU W DZIEŁACH SZTUK PIĘKNYCH. [SKONIO TEORIJA DAILIŲJŲ MENŲ KŪRINIUOSE.] — Euzebiusza Słowackiego dzieła z pozostałych rękopismów ogłoszone. T. I, Wilno, 1824, s. 1—148.

Dalys: Nauki wyzwolone czyli piękne, są naśladowaniem pięknej natury. Naywyższa doskonałość w zmysłowem wystawieniu iest ich celem, 1—47. Teorya smaku, 47—106. O ukształceniu, przymiotach i wpływie smaku. O czułości smaku. O delikatności smaku. O trafności smaku. O związku smaku z krytyką. O przedmiotach smaku i korzyści z iego wydoskonalenia. Ile smak ma wpływu do obyczaiów i namiętnośći, 106—148.

I skyriuje aprašomi dailiųjų menų, tokių kaip: muzika, tapyba, skulptūra, šokis, aukštesnioji sodininkystė, skirtumai nuo dailiųjų mokslų, kuriems priklauso poezijos teorija ir iškalba. Dailiuosiuose menuose didelę reikšmę turi estetinis skonis. Įvairūs žmogaus veiklos produktai siejami su gamtiniais poreikiais ir „jėgomis". Dailiojo meno atsiradimo priežastys slypinčios antriniuose žmogaus poreikiuose (naudos, puošimo, pasitenkinimo, patogumo), kurie tiesiogiai kyla iš pirminių poreikių

(maisto, gyvenamosios vietos). Meninė vaizduotė laikoma susijusia su vienintelių pradu — gamta. Gamtos dėsniai, amžini ir nekintami, yra meninės ir mąstymo veiklos kriterijai. Dailiųjų menų kūriniai pamėgdžioja gamtą. „Skonio teorija", arba estetiką, kaip mokslas, privalo surasti savo dėsnius žmogaus prigimtyje ir daiktuose. II skyriuje dėstomi „skonio teorijos" pagrindai. Parodoma, kaip grožį suprato Platonas, Augustinas, Ch. Volfas ir kt. Mėginama grožį apibūdinti daiktų savybėmis, atribojant jį nuo gėrio ir tobulybės sąvokų. Grožio sampratą sudarančios šios sąvokos: vienybė, apimtis, įvairovė, tvarka, proporcija, simetrija, dalis ir visuma. Grožis esąs fizinis, moralinis ir protinis. Aptariami naujumas, komizmas, harmonija, gracija, didybė ir sekimas. III skyriuje nurodomi keliai estetiniam skoniui tobulinti. Reiškiamos originalios mintys apie „tikrąjį ir tariamą švelnumą" dailiųjų menų kritikoje. Vengiant subjektyvizmo estetikoje, ieškoma tikrųjų grožio kriterijų. Pripažįstama, kad grožiui būdingos tam tikros objektyvios žymės, kad vadinamieji „reikšminiai vaizdiniai" negali būti priskiriami subjekto prigimčiai.

Lit.: L. Borowski, Wiadomość o życiu i pismach Euzebiusza Słowackiego.— „Dziennik Wileński", t. 1, 1815, s. 20—28.

E. Vasilevskis

SMIGLECKIS Martynas (Smiglecius Martinus, Śmiglecki Marcin), 1562/64 Lvove — 1618.VII.26 Kališe, filosofas, teologas jėzuitas. Romos kolegijoje studijavo filosofiją ir teologiją. Grįžęs 1586—91 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, 1591—99 — teologiją. 1600—02 Pultusko, 1602—08 Poznanės, 1608—09 Kališo kolegijų rektorius. Nuo 1611 iki mirties — studijų prefektas Kališo kolegijoje. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras, teologijos daktaras (1594). Smigleckis yra vienas žymesniųjų scholastinės logikos ir filosofijos atstovų Lietuvoje, išgarsėjęs plačiai žinomu logikos veikalu, taip pat kaip polemistas ginčuose su arijonais.

COMMENTARIA IN ORGANUM ARISTOTELIS SUB INSIGNI DOCTRINA, PIETATE ET INTEGRITATE, CLARISSIMO VIRO MARTINO SMIGLECIO IN CELEBERRIMA VILNENSI ACADEMIA, PHILOSOPHIAE PROFESSORE PER ME STANISLAUM B. [KOMENTARAI ARISTOTELIO „ORGANONUI" PAGAL ĮŽYMIOJO VYRO MARTYNO SMIGLECKIO, GARSIOSIOS VILNIAUS AKADEMIJOS FILOSOFIJOS PROFESORIAUS, ĮSTABIĄJĄ TEISINGUMO IR GRYNUMO DOKTRINĄ. UŽRAŠIAU AŠ, STANISLOVAS *BEDENSKIS*.] *1586—87*, 391 p.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Tai pirmasis žinomas išlikęs logikos kursas, dėstytas Lietuvos m-lose. Paskaitose keltos idėjos vėliau išvystytos Smigleckio veikale „Logika".

Poznanės arkiv-jos arch., Rkp. 147. Mf. VUB.

O IEDNEY WIDOMEY GŁOWIE KOSCIOŁA BOŻEGO. TO IEST ZE PO CHRYSTUSIE NA ZIEMI IEST IEDEN NAWYZSZY PASTERZ KOSCIOŁA WSZYSTKIEGO. NAPRZECIW BŁĘDOM TERAZNIEBYM, Y SCRIPTOM NIEKTORYCH MINISTROW EWANGELICKICH. PISANIE X. D. MARCINA SMIGLECKIEGO SOCIETATIS IESU. [APIE VIENINTELĮ AISKŲ DIEVO BAŽNYČIOS VADOVĄ. TAI YRA, KAD PO KRISTAUS ŽEMĖJE YRA VIENINTELIS AUKŠČIAUSIAS VISOS BAŽNYČIOS GANYTOJAS. PRIEŠ DABARTINES KLAIDAS IR KAI KURIŲ EVANGELIKŲ MINISTRŲ RAŠTUS. RAŠYTA KUNIGO TĖVO JĖZUITO MARTYNO SMIGLECKIO.] W Wilnie w Drukarniey Akademiey Societatis Iesu Roku Pańskiego 1600, *8*+144 s.

Polemika su reformatais popiežiaus pripažinimo klausimu. Stengiamasi sukritikuoti V. Europos ir Lietuvos bei Lenkijos reformacijos teoretikų pažiūras, pagal kurias atmetama popiežiaus kaip krikščionių bažnyčios vadovo institucija. Bažnyčios vienybės vardan reformatams siūloma šią instituciją priimti ir paklusti popiežiaus valdžiai. Išreiškiamos monarchistinės pažiūros: valdžia, kylanti iš vieno asmens, esanti geriausia.

MAB, $\frac{L—16}{I—19}$.

LOGICA MARTINI SMIGLECII SOCIETATIS JESU, S. THEOLOGIAE DOCTORIS, SELECTIS DISPUTATIONIBUS ET QUAESTIONIBUS ILLUSTRATA ET IN DUOS TOMOS DISTRIBUTA, IN QUA QUICQUID ARISTOTELICO ORGANO VEL COGNITU NECESSARIUM, VEL OBSCURITATE PERPLEXUM, TAM CLARE ET PERSPICUE, QUAM SOLIDE AC NERVOSE PERTRACTATUR. CUM INDICE RERUM COPIOSO. AD PERILLUSTREM AC MAGNIFICUM DOMINUM DNM THOMAM ZAMOYSCIUM ETC. CUM GRATIA ET PRIVILEGIO SACRAE CAESAREAE MAIESTATIS. [LOGIKA, PARAŠYTA JĖZUITO MARTYNO SMIGLECKIO, ŠV. TEOLOGIJOS DAKTARO. GYVAI IŠDĖSTYTA RINKTINĖMIS DISPUTACIJOMIS BEI KLAUSIMAIS IR PADALYTA Į DU TOMUS, KURIOJE BET KURIS ARISTOTELIO „ORGANONO", ARBA BŪTINO PAŽINIMO, ATVEJIS ARBA PAINUS NEAIŠKUMAS NAGRINĖJAMAS TAIP AIŠKIAI IR SUPRANTAMAI, KAIP IR UŽTIKRINTAI BEI ĮTIKINAMAI. SU SMULKIA DALYKINE RODYKLE. SKIRIAMA ŠVIESIAUSIAJAM BEI PRAKILNIAUSIAJAM IR T. T. PONUI TOMUI ZAMOISKIUI NEMIRTINGOSIOS IMPERATORIŠKOSIOS DIDENYBĖS MALONE IR PRIVILEGIJA.] Ingolstadii, Anno Domini 1618, 890+698 p.

Dalys: Dedicatio. Pars prima logicae, 1—890: Disputatio I. De ente rationis, 1—95. Disputatio II. De logica in communi, 96—203. Disputatio III. De prima operatione intellectus, 204—264. Disputatio IV. De naturis universalibus, 265—344. Disputatio V. De quinque universalibus, 345—449. Disputatio VI. De aequivocis, analogis, univocis, 450—516. Disputatio VII. De praedicamentis in communi, 517—542. Disputatio VIII. De substantia, 543—603. Disputatio IX. De quantitate, 610—663. Disputatio X. De relatione, 664—845. Disputatio XI. De qualitate et sex ultimis praedicamentis, 846—890. Logicae Martini Smiglecii, Societatis Jesu pars altera. Ea omnia, quae ad Secundam et Tertiam operationibus intellectus pertinent comprehendens. Ingolstadii, Anno Domini 1618, 1—698: Disputatio XII. De secunda operatione intellectus seu de enuntiatione, 1—96. Disputatio XIII. De tertia operatione intellectus quae dicitur discursus, 97—191. Disputatio XIV. De demonstratione, 192—308. Disputatio XV. De speciebus demonstrationis, 309—356. Disputatio XVI. De scientia, 357—517. Disputatio XVII. De scientia totali, 518—610. Disputatio XVIII. De definitione, 611—698. Index rerum.

Stambiausias scholastinės logikos veikalas, išleistas Vilniaus un-to profesoriaus. Aristotelio loginiai veikalai jame komentuojami pagal Tomo Akviniečio interpretaciją, nors vietomis nuo tomizmo nutolstama. Nelaikydamas logikos teoriniu mokslu, o tik mokslų įrankiu, Smigleckis perėmė kai kurias Aristotelio idėjas, pvz., kintamųjų dydžių vartojimo. Tačiau pastarosios idėjos nesugebėjo giliau išvystyti. Pasilikdamas nuosaikiuoju realistu, Smigleckis tepripažįsta dvejopą universalijų egzistavimą — daiktuose ir prote. Nors loginį pažinimą atskiria nuo tikėjimo, tačiau pastarąjį iškelia aukščiau už mokslinį pažinimą. Būdamas plačiai apsiskaitęs, Smigleckis dėsto antikinių autorių ir Viduramžių logikos koncepcijas. Jo „Logika" buvo žinoma V. Europoje, buvo paplitusi Anglijos ir Prancūzijos m-lose. 1634, 1638 ir 1658 ji pakartotinai buvo išleista Oksforde. Lietuvos m-lose joje išreikštomis koncepcijomis buvo sekama arba dėl jų polemizuojama ištisą šimtmetį.

VUB, BAV—57.5.13.

O LICHWIE. O WYDERKACH, CZYNSZACH, SPOLNYCH ZAROBKACH, NAYMACH, ARENDACH, Y O SAMOKUPSTWIE KROTKA NAUKA. PISANA PRZEZ X. MARCINA SMIGLECKIEGO SOCIETATIS IESU, S. THEOLOGIEY DOKTORA. [APIE PALŪKANAS. TRUMPAS MOKSLAS

APIE ISPIRKAS, CINSUS, BENDRUOSIUS UZDARBIUS, SAMDYMUS, ARENDAS IR APIE ISSIPIRKIMĄ. PARAŠYTA JEZUITO KUN. MARTYNO SMIGLECKIO, ŠV. TEOLOGIJOS DAKTARO.] W Krakowie, Roku panskiego 1619, 124 s.

Knygą sudaro 26 skyriai. Abstrakčia forma propaguojami teisingi atlygiai tarnams. Pasisakoma prieš baudžiavos kraštutinumus, prieš jos virtimą vergovės rūšimi. Ponai neturį teisės atimti samdinių turto. Tačiau baudžiauninkai be ponų sutikimo negalį išsipirkti. Knygoje atsispindi ekonominės minties vystymosi Lietuvoje istorija.

VUB, III—4159.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

SNIADECKIS Andriejus (Śniadecki Jędrzej), 1768.XI.30 Znine — 1838.V.11 Vilniuje, biologas, chemikas, medikas, filosofas. 1787—91 studijavo mediciną Krokuvos un-te. 1793 Paduvos un-te įgijo filosofijos ir medicinos daktaro laipsnį. 1793—95 tęsė medicinos ir chemijos studijas Edinburge, Londone, Vienoje. 1797—832 Vilniaus un-to medicinos ir chemijos profesorius, 1798—803 skaitė dar ir farmacijos kursą. 1827—32 Vilniaus unto, 1832—38 Medicinos-chirurgijos akademijos terapijos katedros profesorius, klinikos vedėjas. Nuo 1801 Varšuvos Mokslo bičiulių d-jos narys-korespondentas. 1805 drauge su bendraminčiais įkūrė Vilniaus Medicinos d-ją, pirmasis jos pirmininkas. Tais pačiais metais dalyvavo steigiant ir kurį laiką redagavo žurnalą „Dziennik Wileński". Veikale „Organinių būtybių teorija" (I—II t., 1804—11, vokiškas leid. 1810, prancūziškas 1825) gyvybinius organizmo reiškinius aiškino materialiais veiksniais — fizikiniais, cheminiais ir biologiniais procesais, skelbė vystymosi gamtoje idėją, nors iš dalies dar tebesilaikė ir vitalizmo. Filosofinę gamtamokslinių teorijų problematiką grindė prancūzų švietėjų empirizmo ir materializmo, škotų filos. m-los realizmo, „sveiko proto" koncepcijomis. Nepripažino idealistinio materijos ir dvasios santykio aiškinimo, įgimtų idėjų teorijos. Pažinimo credo — ieškoti, neišeinant iš patyrimo rėmų, pirminių gamtos priežasčių.

JĘDRZEJA ŚNIADECKIEGO TEORYA JESTESTW ORGANICZNYCH. [ANDRIEJAUS SNIADECKIO ORGANINIŲ BŪTYBIŲ TEORIJA.] Poznań, 1905, LXVI+120+217 s. *Pirmoji publikacija:* Jędrzeja Sniadeckiego

medycyny doktora, Teorya Jestestw Organicznych. T. I. w Warszawie, 1804, 264 s. Teorya jestestw organicznyeh, przez Jędrzeja Sniadeckiego kolleskiego konsyliarza, doktora medycyny, professora chemii w Imperatorskim Wilenskim uniwersytecie, wielu towarzystw uczonych członka. T. II. w Wilnie, 1811, 454 s.

Dėstomose gamtamokslinėse metabolizmo, fotosintezės, gyvybės, psichofiziologijos ir kt. teorijose atsiskleidžia materialistinės autoriaus pažiūros. Laikomasi K. Helvecijaus, P. Kabanio, E. Kondiljako, Ž. Ruso idėjų apie materialiojo pasaulio amžinumą ir objektyvumą, apie bendrus gamtos dėsnius — perėjimą nuo žemesnių į aukštesnes formas, apie įvairių materijos formų ir judėjimo vienybę, nesunaikinamumą, apie absoliutų priežastingumą ir būtinumą. Įrodinėjama, kad dinaminė materijos teorija yra nemokslinė. Pritariama A. Lavuazjė ir Dž. Daltono pažiūroms apie atominę materijos sandarą. Visata — materiali vienybė. Pirmąkart biologijos moksle materialistiškai apibūdinama gyvybė kaip specifinė materijos judėjimo forma universalaus judėjimo grandinėje. Biologinei materijos judėjimo formai būdinga save organizuojanti savybė, besiremianti maisto asimiliavimu ir disimiliavimu. Fizinis gyvybės klausimas atsiejamas nuo dvasinio žmogaus gyvenimo. Aplinkos veikimo dėsnių formulavimu griaunamos hipotezės apie antgamtines jėgas, tariamai turinčias įtakos medžiagų apykaitai. Metabolizmo teorijoje, vadovaujantis I. Niutono filosofija, pripažįstama biologinių individų paveldima pirmoji priežastis. Tai „organinė ar organizuojanti jėga“— idealistinė sąvoka, kuri suvokiama deistiškai. Šiuo paveldimumo koncepcijos nenuoseklumu prieštaraujama materialistinei fotosintezės teorijai. Iš metafizinio materializmo pozicijų atmetama vitalistinė D. Brauno gyvybės atsiradimo teorija ir preformistinės fiziologinės teorijos, priešpastatant joms tezę apie materialių jėgų veikimą. Tačiau gyvybės atsiradimo žemėje problema nagrinėjama panspermizmo šviesoje. Ateities biologijos mokslo uždavinys esąs išaiškinti paveldimumo struktūrą ir dėsnius. II veikalo tome nemaža dėmesio skiriama pažinimo teorijos klausimams, remiamasi F. Bekonu, Dž. Loku, T. Hobsu, E. Kondiljaku. Pažinimo pradžia (pojūtis) ir pažinimo objektas (vaizduotė) grindžiami Loko empirinio racionalizmo koncepcija. Atmetamos Loko idėjos apie „antrines savybes“. Pažinimas siejamas su metabolizmo procesais. Sielos ir kūno problema aptariama iš materialistinio sensualizmo pozicijų. Istoriškai aiškinamas proto sugebėjimų formavimasis, nurodoma, jog tai smegenų funkcija. Fiziologiniu pagrindu ku-

riama dvasinių funkcijų lokalizacijos smegenyse teorija, nukreipta prieš P. Galio frenologiją. Pažinimo formos kildinamos iš vienaakčių veiksmų. Pojūtinės pažinimo formos nuo sąvokinių teskiriamos kiekybiškai. Pritariama psichofiziologinei teorijai apie tiesioginį sugebėjimų priklausomumą nuo smegenų dydžio ir atvirkštinį fizinei jėgai. Priežastingumas laikomas besąlyginio ryšio tarp priežasties ir pasekmės bei atvirkščiai procesu. Kritikuojamos F. Šelingo pasekėjų gamtos dėsnių klausimu pažiūros. Moksliniai disputai, nesiremią eksperimentine įrodymų medžiaga, vadinami metafiziniais. Paneigiama vitalistinė „jėgų daugingumo" *(vita propria)* koncepcija. Ontogenetinio vystymosi teorijos pagrindu kuriama originali epigenetinė koncepcija. Žmogaus evoliucijoje paliekamas lemties elementas. *Homo sapiens* formavimasis determinuojamas visuomeniniais ryšiais. Zoonologijos — mokslo apie žmogų — uždavinys esąs ryškinti žmogaus ir išorinio pasaulio santykius. Žmogaus proto pažanga siejama su ontogenezės problema. Maistas (augalinis ar gyvulinis), kurį vartoja tautos, turi įtakos socialiniams-psichologiniams jų charakterio bruožams, visuomeninių institutų formoms. Nuosavybės atsiradimas istoriškai siejamas su biologiniais individo poreikiais. Nuosavybė kaip visuomeninio ryšio principas vedanti į civilizacijos pažangą. Klasinis visuomenės susiskirstymas siejamas su valstybinės valdžios forma, valstybės poreikiais ir liaudies prietarais. Ieškoma būdų išlaikyti liaudies mases nuolankiomis. Švietėjiškai aiškinamos ligų priežastys. Moraliniai gėrio ir blogio klausimai nagrinėjami psichofiziologiškai.

MOWA O NIEPEWNOŚCI ZDAŃ I NAUK, NA DOSWIADCZENIU FUNDOWANYCH, PRZY OTWARCIU NAUK W SZKOLE GŁÓWNEJ LITEWSKIEJ Z ROKU 1799 NA ROK 1800. CZYTANA PRZEZ JĘDRZEJA SNIADECKIEGO, MEDYCYNY DOKTORA, CHEMII I FARMACYI W TEJŻE SZKOLE GŁÓWNEJ ZWYCZAJNEGO PROFESSORA. [KALBA APIE BESIREMIANCIŲ PATYRIMU NUOMONIŲ IR MOKSLŲ NETIKRUMĄ, SKAITYTA PRADEDANT 1799—1800 MOKSLO METUS VYRIAUSIOJOJE LIETUVOS MOKYKLOJE. SKAITĖ ANDRIEJUS SNIADECKIS, MEDICINOS DAKTARAS, CHEMIJOS IR FARMACIJOS TOJE PAČIOJE VYRIAUSIOJOJE MOKYKLOJE ORDINARINIS PROFESORIUS.] — Dzieła Jędrzeja Sniadeckiego. Wydanie Michała Balińskiego. Tom III. W Warszawie, 1840, s. 251—269.

Nagrinėjamas empirinės (patyrimo) ir loginės („grynojo proto") pakopų santykio klausimas moksliniame pažinime. Išaukštinamas apibendrinantysis abstrakcijos vaidmuo. Pripažįstamas empirinės pakopos pirmumas loginės atžvilgiu, tačiau neigiamas

„jutimiško patyrimo ir stebėjimo“ apibendrinimu besiremiančių mokslinių žinių tikrumas. Teorijos brandumas, mokslinio pažinimo teisingumas sąlygojama mokslo matematizacijos lygiu. Laikomasi nuomonės, jog matematiniuose moksluose (astronomijoje, mechanikoje, optikoje) „viena tiesa susijusi su kita, viena išplaukia iš kitos, ir visa tai tarnauja kaip įrodymo šaltinis“. Mokslo matematizacija užtikrinanti visišką mokslinių žinių patikimumą, o patyrimu besiremią mokslai tik primena tiesą. Apriorinės tiesos — visiškai tikros ir nepaneigiamos. Tai iš „vidinio jutimo“ atsiradę „fundamentiniai pradmenys“. Kalbos pabaigoje aukštai įvertinama Kanto „grynojo proto“ kritika.

PRÓŻNIACKO-FILOZOFICZNA PODRÓŻ PO BRUKU. DZIEŁO POWAZNE. [DYKŪNIŠKAI FILOSOFIŠKA KELIONĖ GRINDINIU. RIMTAS VEIKALAS.] — Jędrzej Śniadecki. Pisma satyryczne. Do druku przygotował i przedmową opatrzył dr. Adam Wrzosek. W., 1908, cz. I, s. 114—155, cz. II, s. 5—165, cz. III, s. 5—141. *Pirmoji publikacija:* „Wiadomości brukowe“, 1818, Nr. 97—1821, Nr. 247.

Švietėjiškų tradicijų dvasia, parodijuojant L. Šterno prozą, kritikuojamas feodalinės visuomenės tamsumas ir atsilikimas. Išjuokiami Vilniaus krašto miestiečių ir bajorų papročiai, moralė, buitis. Pašiepiama Kanto filosofija ir „gyvulių magnetizmo“ (hipnozės) teorija. Atskleidžiamas vadinamųjų „laisvųjų profesijų“ žmonių — „dirbančių dykūnų“ visuomeninis bergždumas, formalus jų veiklos charakteris.

LIST DO REDAKTORA DZIENNIKA WILEŃSKIEGO, Z POWODU WYJĄTKU Z DZIEŁA PANI STAEL-HOLSTEIN, O NIEMCACH: JAK WIELE NAUKA JĘZYKÓW WPŁYWA NA ROZWINIĘCIE WŁADZ UMYSŁOWYCH W DZIECIACH; UMIESZCZONEGO W NR. 3 TEGOŻ DZIENNIKA R. 1815 STR. 248. [LAIŠKAS „DZIENNIK WILEŃSKI“ REDAKTORIUI DĖL PONIOS ŠTEL-HOLŠTAIN VEIKALO „APIE VOKIEČIUS“ IŠTRAUKOS „KIEK DAUG KALBOS MOKSLAS DARO ĮTAKOS VAIKŲ PROTINIŲ SUGEBĖJIMŲ VYSTYMUISI“, ĮDĖTOS TO PATIES DIENRAŠČIO 1815 M. NR. 3, P. 248.] — Dzieła Jędrzeja Śniadeckiego. Wydanie Michała Balińskiego. Tom III, W Warszawie, 1840, s. 270—282.

Paneigiama pažiūra, kad kalbų mokymasis skatina protinių sugebėjimų vystymąsi. Nurodoma, jog tam turi įtakos tik matematika ir tikslieji mokslai, kurie lavina sugebėjimą samprotauti, ugdo kalbos ir minties tikslumą, vaizduotės galias.

Lit.: L. Szyfman, Jędrzej Śniadecki przyrodnik — filozof, W., 1960. J. Strojnowski, Psychofizjologia Jędrzeja Śniadeckiego, Wr.-W.-Kr., 1968.

E. Vasilevskis

SNIADECKIS Janas (Śniadecki Jan), 1756.VIII.29 Žnine — 1830.XI.21 Jašiūnuose, matematikas, astronomas, publicistas, filosofas. 1772—75 Krokuvos akademijoje studijavo matematiką ir filosofiją, 1775 įgijo daktaro laipsnį. 1779—81 tęsė studijas Getingene, Leidene ir Paryžiuje. 1781—803 aukštosios matematikos ir astronomijos profesorius Krokuvoje. 1803—06 mokslíniais tikslais keliavo po V. Europą. 1806—25 astronomijos profesorius Vilniaus un-te, astronominės observatorijos direktorius, 1807—15 — Vilniaus un-to rektorius. Nuo 1807 Peterburgo Mokslų akademijos narys-korespondentas. Lenkiškojo švietimo ideologas. Dalyvavo 1794 sukilime, palaikė žemės išdalinimo valstiečiams idėją. Daugelį savo darbų paskyrė filosofinei problematikai. Gynė pagrindinius empirinės F. Bekono, Dž. Loko, škotiškosios „sveiko proto" filosofijos, prancūzų švietėjų gnoseologijos teiginius. Deistas, pripažinęs „daikto savyje" ir reiškinio dualizmą. Atmetė įgimtų idėjų teoriją. Tyrė filosofijos ir gamtos mokslų santykio problemą. Iš nenuoseklaus sensualizmo ir empirizmo pozicijų kritikavo I. Kantą. Atmetė kantiškąjį apriorizmą ir agnosticizmą. Smerkė neigiamą lenkiškojo kantizmo įtaką mokslui, filosofijai ir švietimui Lietuvoje. Vadovaudamasis šviečiamuoju racionalizmu, kovojo prieš scholastiką, teologijos idėjų skverbimąsi į XVIII a. mokslo laimėjimus, prieš romantinį meną. Religijai paliko moralinę auklėjamąją funkciją. Nepritarė revoliucinių pažangiosios filosofinės minties idėjų plitimui liaudies masėse, laikė tai pavojingu visuomenės gyvenimui reiškiniu.

O KOPERNIKU. [APIE KOPERNIKĄ.] — Jan Śniadecki. O Koperniku. Wr., 1955, s. 1—143. *Pirmoji publikacija:* O Koperniku. Rozwiązanie zadania, które Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk do odpowiedzi ogłosiło: Oddając hołd winnej pochwały Mikołajowi Kopernikowi, pokazać, jak wiele mu winne były nauki matematyczne, mianowicie astronomia, w wieku, w którym żył, z których poprzedników, jak wiele i jakim sposobem korzystał i jak wiele mu są winne w czasie teraźniejszym. Przez Jana Śniadeckiego z grona tegoż Towarzystwa, W., 1802, *56 k.*

Traktatas, kuriame aiškinama M. Koperniko padarytas perversmas astronomijoje. Aptariama astronomijos būklė iki Koperniko, nagrinėjama mokslininko pažiūrų evoliucija, parodoma milžiniška heliocentrinės idėjos reikšmė tolesniam astronomijos, fizikos ir matematikos vystymuisi. Pagrindiniu Koperniko sistemos požymiu laikoma objektyvumas. Reiškiama mintis, jog Kopernikas nekopijavo Antikos filosofų bei astronomų pažiūrų, jog jis yra pirmasis moksliškai pagrįstos sistemos kūrėjas, kri-

tiškai įvertinęs visus ankstesnius astronominius atradimus. Traktatas buvo išverstas į daugelį V. Europos kalbų, suvaidino nemažą vaidmenį filosofiškai interpretuojant Koperniko teoriją Lenkijoje, Lietuvoje ir kt. šalyse.

FILOZOFIIA UMYSŁU LUDZKIEGO CZYLI ROZWAŻNY WYWOD SIŁ, I DZIAŁAŃ UMYSŁOWYCH. [ZMOGAUS PROTO FILOSOFIJA, ARBA APŽVALGUS PROTINIŲ JĖGŲ IR VEIKSMŲ TYRINĖJIMAS.] — Pisma rozmaite Jana Sniadeckiego. Tom IV zawieraiący rozprawy filozoficzne i filozofiią ludzkiego umysłu. Wilno, 1822, s. 173—492.

Dalys: Przedmova, 175—184. Wstęp. Fundamentalne początki poznawań ludzkich, 185—212. Część pierwsza. O początkowych i prostych władzach umysłu, 213—320. Część druga. O wyższych i zawilszych władzach umysłu, 321—492.

Nagrinėjami pažinimo klausimai. Skiriama pažinimo bei mąstymo filosofija, pagrįsta žmogaus prigimties principais, ir gyvenimo filosofija, besivadovaujanti proto ir teisingumo principais, veikiančiais visuomeninėje žmogaus sferoje. Autorius skelbiasi esąs anglų filosofijos (F. Bekono, I. Niutono, Dž. Loko, D. Hiumo ir kt.) šalininkas. Tvirtinama, jog nesaikingas prancūzų filosofų susižavėjimas žmogaus jutimų prigimtimi atvėrė kelią materializmui. Materializmo taikymas, sprendžiant gyvenimo filosofijos problemas, esąs „pražūtingas papročiams, religijai ir visuomeninei tvarkai". Išorinio pasaulio pažinimas prasideda ir baigiasi jutiminiais fenomenais. Fenomenai pažįstami patyrimo keliu. Ieškoti nepriklausomo nuo jutimų ir patyrimo „daikto savyje", ieškoti absoliučių ir nepriklausomų idėjų reiškia neteisingai suprasti žmogaus prigimtį. Įgimtų idėjų teorija, jos teiginys apie išorinio pasaulio realumo įgimtumą — atmestini. I dalyje nagrinėjama dėmesio kategorijos reikšmė moksliniame pažinime. Apibūdinama refleksija, įprotis, atmintis, aptariamas abstrakcijos vaidmuo sąvokų susidaryme, nagrinėjama kalba kaip mąstymo instrumentas, sąvokų sudarymo ir asociavimo keliai. II dalis skirta aukštesnėms proto galioms: abstrakcijų susidarymui, tiesai, vaizduotei, fantazijai, valiai ir t. t. Abstrakcija ir protas išaukštinami kaip taurios galios, kurios atskiria žmogų nuo gyvulio. Abstrakcija — tai tolimų ir paslėptų ryšių tarp minčių ir reiškinių įžvalga, tai įgimta dovana, asmenybės talentas. Reiškiamas įsitikinimas, kad negalima prieiti visuotinų sąvokų ir minčių už ženklų ir kalbos sistemos. Šiuo požiūriu kritikuojamas Kantas, kad, neteisingai suprasdamas mąstyseną, nieko esmingo neiškėlė savo kalbos kritikoje, o propaguojamos

teorijos pagrindu paėmė abstrakcijos ir kalbos trūkumus. Nagrinėjama tiesa ir įvairūs proto būviai. Kalbama apie tapatybę, analogiją, hipotezę, tiesos ir nuomonės skirtumą, matematikos vaidmenį pažįstant tiesą. Kritikuojami G. Leibnicas ir I. Kantas už proto sugebėjimų apribojimą sintetiniais sprendiniais. Aptariamos vaizduotės ir fantazijos funkcijos, nagrinėjamas pažintinis valios vaidmuo. Keliamas filosofijos objekto klausimas. Manoma, jog filosofija gali gyvuoti tik apibendrindama atskirų gamtos mokslų išvadas. Ji ne pažinimo pradžia, bet pažinimo kvintesencija, daiktų logikos, visų mokslų ir moralės esmės mokslas.

ROZPRAWA O NAUK MATEMATYCZNYCH POCZĄTKU, ZNACZENIU I WPŁYWIE NA OŚWIECENIE POWSZECHNE, PRZY OTWARCIU PORUCZONEJ AUTOROWI KATEDRY MATEMATYKI WYŻSZEJ PRZEZ KOMISJĘ EDUKACYJNĄ W UNIWERSYTECIE KRAKOWSKIM, CZYTANA PUBLICZNIE DNIA 9 LISTOPADA ROKU 1781 N. S. [TRAKTATAS APIE MATEMATINIŲ MOKSLŲ PRADŽIĄ, REIKSMĘ IR ĮTAKĄ VISUOTINIAM ŠVIETIMUI, VIEŠAI SKAITYTAS 1781 METŲ LAPKRIČIO 9 DIENĄ, ATIDARANT EDUKACINĖS KOMISIJOS PAVESTĄ AUTORIUI AUKŠTOSIOS MATEMATIKOS KATEDRĄ KRAKUVOS UNIVERSITETE.] — Jan Śniadecki. Pisma pedagogiczne. Wr.-W.-Kr., 1961, s. 63—75. *Pirmoji publikacija:* Mowa przy otwarciu nowo rozporządzonych od P. Kommis: Edukacy: matematycznych nauk, miana w Krakowie d. 9 listopada r. 1781. Przez jmć pana Śniadeckiego matematyki wyższey i astronomii professora. *12 k.*

Nagrinėjami mokslo metodologijos klausimai. Aiškinama, jog gamtą reikia tirti lyginimo ir santykių tarp objektų nustatymo metodu. Tai esąs vienintelis būdas priežasčių pasekmėms nustatyti. Žinojimas skiriamas dviejų rūšių: priežasčių bei pasekmių mokslas ir kombinacijų mokslas. Pirmąjį atitinka gamtos mokslai, antrąjį — matematiniai. Matematika moko pažinti gamtos dėsnius. Jos teiginiai įgalina patikrinti įvairių mokslų išvadų teisingumą.

ZAGAJENIE SESJI PUBLICZNEJ UNIWERSYTETU W DZIEŃ 15 WRZEŚNIA R. 1811 V. S. JAKO ROCZNICĘ KORONACJI NAJJAŚN. IMPERATORA ALEKSANDRA I, PRZY ROZPOCZĘCIU ROKU SZKOLNEGO NAUK: O INSTRUKCJI RELIGIJNEJ. [VIEŠOSIOS UNIVERSITETO SESIJOS ATIDARYMAS 1811 M. RUGSĖJO 15 DIENĄ ŠVIESIAUSIOJO IMPERATORIAUS ALEKSANDRO I KARŪNAVIMO METINIŲ PROGA, PRADEDANT MOKSLO METUS: APIE RELIGINĘ INSTRUKCIJĄ.] — Jan Śniadecki. Pisma pedagogiczne. Wr.-W.-Kr., 1961, s. 140—148. *Pirmoji publikacija:* W dzien 15. wrzesnia r. 1811 v. s. iako rocznicę koronacyi nayjasnieyszego jmperatora Alexandra I. przy rozpoczęciu roku szkolnego nauk. Zagaienie posiedzenia publicznego w uniwersytecie Wi-

lenskim przez Jana Śniadeckiego tegoż uniwersytetu rektora, w Wilnie, *1811*. 18 s.

Kalba, kurioje aptariamas auklėjamasis religijos vaidmuo. Aiškinama, jog žmogaus jausmingumas slepia savyje dorybės, aistros ir nusižengimo užuomazgas. Pastarosios dvi neretai nukreipia žmogų prieš egzistuojančią visuomeninę santvarką. Aistroms sutramdyti bei visuomeninei tvarkai išsaugoti reikalinga moralė, besiremianti grynąja religija. Menkinti šią religiją tolygu pakirsti žmonijos teises, visuomenės harmoniją ir ramybę. Grynoji religija užtikrinanti asmeninę laimę, saugantį papročius ir moralę. Religija laikoma pagrindine visuomenės auklėjimo priemone.

O METAFIZYCE. [APIE METAFIZIKĄ.] — Pisma rozmaite Jana Sniadeckiego. Tom II, zawieraiący zagaienia i rozprawy w naukach, w Wilnie i Warszawie, 1814, s. 333—358.

Aiškinama esant tikrąją ir klaidingąją metafizikas. Kiekvienas mokslas remiasi tam tikrais metafiziniais, t. y. bendrais filosofiniais principais, nuo kurių jis priklauso. Metafizika nustatanti atskirų mokslų ribas. Ji aiškina mokslines sąvokas, bendrų tiesų santykius, fenomenus. Tai — tikroji metafizika. Klaidingoji metafizika rodo neteisingus tiesos ieškojimo kelius, žadina pseudomokslinius ginčus. Būdama klaidingo mąstymo vaisius, ji priskiria daiktams požymius, kokių jie neturi. Metafizika be fundamentinių mokslų (gamtos mokslų ir matematikos) esanti pseudomokslas. Visa filosofinės minties priešistorija rodo buvus empirinę, idealistinę, skeptinę ir dogmatinę filosofiją. Kantas — dogmatikas, klaidingosios metafizikos atstovas, neatradęs nė vienos naudingos tiesos. Sofistai ir pseudomokslininkai (alchemikai, scholastai, astrologai), vadovaudamiesi klaidinga metafizika, stabdė mokslo pažangą. Tikrajai metafizikai atstovauja F. Bekonas, Dž. Lokas, R. Dekartas, G. Galilėjus, J. Kepleris ir I. Niutonas. Empirizmo poveikyje teigiama, kad kiekvienas reiškinys pažįstamas patyrimu. Daroma sensualistinė išvada, kad bendrosios tiesos priklauso nuo jutimų.

O LOGICE I RETORYCE. [APIE LOGIKĄ IR RETORIKĄ.] — Pisma rozmaite Jana Sniadeckiego. Tom III, zawieraiący listy i rozprawy w naukach. Wilno, 1818, s. 185—203.

Pasisakant prieš scholastinės logikos tradicijas, raginama kurti racionalią logiką, atitinkančią tiriamų objektų logiką. Kritikuojamas E. Kondiljakas, kuriam proto veiksmai tėra medžiaga, sukelianti jutimus. Logika turinti būti mokslas apie vaizduotės

pradus ir proto jėgas. Ji turinti nurodyti tiesos požymius, klaidų šaltinius, pažinimo kelius ir tiesos atradimo būdus, žmogaus mąstymo sugebėjimus. Klaidos moksle atsiranda neteisingai suvokus daiktus, neracionaliai panaudojus proto jėgas bei pažeidus jų tvarką, nesuradus tiesos. Pavyzdys logikai — anglų filosofijos klasikų veikalai bei originalūs fizikos ir matematikos mokslų tyrimai.

O RACHUNKU LOSÓW. [APIE TIKIMYBIŲ SKAICIAVIMĄ.] — Pisma rozmaite Jana Sniadeckiego. Tom III, zawieraiący listy i rozprawy w naukach, Wilno, 1818, s. 329—359.

Aptariamas matematikos vaidmuo, kuriant logines sąvokas: indukciją, analogiją, hipotezę.

O ROZUMOWANIU RACHUNKOWEM. [APIE MATEMATINĮ MASTYMĄ.] — Pisma rozmaite Jana Sniadeckiego. Tom III, zawieraiący listy i rozprawy w naukach, Wilno, 1818, s. 360—401.

Ginama sensualistinė pažiūra apie tiesioginę idėjų kilmę iš jutiminio suvokimo. Pačios tikrosios idėjos yra „pirmosios mintys", atsiradusios materialaus pasaulio suvokimo pagrindu. Bendrajai idėjai plečiantis ir atitrūkstant nuo tiesioginio jutiminio suvokimo, „užtemdoma mintis". Ribines bendras idėjas įveda besiplėtojanti metafizika. Tos idėjos — tamsumo ir paklydimų rezultatas. Metafizika — labiausiai pavojingas žmogaus protui mokslas. Protas, tiesiogiai susijęs su jutiminiu suvokimu, gali neklysdamas pereiti nuo vienos tiesos prie kitos. Autorius kritikuoja kraštutinį Kondiljako sensualizmą, laiko klaidinga jo pažiūrą į žmogaus mąstymą kaip į pojūtį. Mintis pojūčiais paverčia menas, žmogaus kūryba, o ne gamta, kaip tvirtinąs Kondiljakas. Klaidingai filosofinei metafizikai priešpastatoma tikroji „materialistinė metafizika". Pastarosios objektą sudaro „platus ir bendras viso mokslo aprėpimas". Pagrindinės šio mokslo problemos — tiriamų objektų turinio išsėmimas, tikslių apibūdinimų ir sąvokų vartojimas.

O PISMACH KLASSYCZNYCH I ROMANTYCZNYCH. [APIE KLASIKINIUS IR ROMANTINIUS RAŠTUS.] — Pisma rozmaite Jana Sniadeckiego. Tom IV, zawieraiący rozprawy filozoficzne i filozofiią ludzkiego umysłu. Wilno, 1822, s. 1—37. *Pirmoji publikacija:* „Dziennik Wileński", 1819, t. 1, Nr. 1, s. 2—27.

Kritikuojama romantizmo estetika, romantinis menas, teatras, literatūra. Nagrinėjamas meno objektas. Romantizmas laikomas pražūtingu visoms dvasinės kultūros sritims, tame tarpe ir švietimui. Jis nesilaikąs jokių meno kanonų. Pagrindinis jo

metodas — laisvas vaizduotės skrajojimas. Romantikai idealizuoja istorinę praeitį, kultivuoja barbariškų tautų prietarus. Pagrindinė jų klaida — gnoseologinės Loko idėjos, teigiančios, jog pažinimo pradžia esanti jutimuose, atsisakymas. Dėl to romantikai atmeta sveiką protą, patyrimą. Nurodoma, jog meno objektą sudaro grožis, gėris ir blogis. Tikrojo meno, t. y. klasicizmo, pavyzdžiais reikia laikyti Horacijaus, Moljero, Ž. Rasino kūrinius. Tikrasis menas privalo lavinti skonį. Teatrinis menas privalo paisyti klasicistinio veiksmo, vietos ir laiko vienovės principo, antraip jis tapsiąs iliuzoriniu. Vadovaujantis sensualistine estetika, ginamas klasicizmas, realistinio meno užuomazgos.

O FILOZOFII. [APIE FILOSOFIJĄ.] — Pisma rozmaite Jana Sniadeckiego. Tom IV, zawieraiący rozprawy filozoficzne i filozofiią ludzkiego umysłu. Wilno, 1822, s. 37—74. *Pirmoji publikacija:* „Dziennik Wileński", 1819, t. 1, Nr. 5, s. 457—481.

Glaustai apibūdinama sąvokos „filosofija" evoliucija, aptariamas naujų filosofinio svarstymo objektų atsiradimas ir kitimas nuo Pitagoro laikų iki XVIII a. pr. Reikalaujama, kad gamtos mokslai iš savo konkrečių tyrinėjimų darytų bendras filosofines išvadas. Filosofijos objektu gali būti ir žmogus, filosofija aiškina žmogaus vietą ir paskirtį pasaulyje, jo teises ir pareigas. Būdama proto kvintesencija, filosofija įgalina pažinti pasaulį, bet ne dievą. Ją vysto tik pasaulietiškų mokslų atstovai. Kritiškai vertinama daugelis Kanto teiginių. Teigiama, jog: 1) nepasitikėjimas žmogaus jutimo organų parodymais gimdo skepticizmą; 2) sielos, egzistuojančios už pojūčių, pripažinimas mokslinį pažinimą kreipia į idealizmą, atriboja materialųjį bei dvasinį pradus; 3) Kanto filosofijoje pagrindiniai principai ne įrodinėjami, o priimami kaip tikri; 4) filosofinių terminų ir žinių struktūros sudėtingumas tik supainioja mokslines problemas. Atmetami Kanto apriorizmas ir agnosticizmas kaip prieštaraujantys sensualizmo principams. Keliama gamtos mokslo bei filosofijos sąryšio idėja. Tvirtinama, jog filosofija turinti atlikti ir moralinę-auklėjamąją funkciją. Revoliucionizuojanti pažangių filosofinių idėjų įtaka liaudies masių sąmonei vertinama neigiamai.

PRZYDATEK DO PISMA O FILOZOFII. [RAŠINIO „APIE FILOSOFIJĄ" PRIEDAS.] — Pisma rozmaite Jana Sniadeckiego. Tom IV, zawieraiący rozprawy filozoficzne i filozofiią ludzkiego umysłu. Wilno, 1822, s. 74—172. *Pirmoji publikacija:* „Dziennik Wileński", 1820, t. 2, Nr. 2, s. 121—152, Nr. 3, s. 241—272.

Filosofines savo pažiūras vadinant realistinėmis, aiškinama termino „realizmas“ prasmė, kritikuojamas Kantas. Realistu laikomas tas, kas daiktą tiria visapusiškai, vartoja „gryną“ to daikto sąvoką, suprantamai perteikia apie daiktą reiškiamas mintis. Kas neaiškiai formuluoja mokslines problemas, tas nesugeba išaiškinti ir jų esmės. Toks, pavyzdžiui, esąs Kantas, neįnešęs į mokslą nieko vertingo, o tiktai suteikęs jau žinomiems filosofijos istorijoje terminams naują prasmę. Kritikuojama Kanto erdvės ir laiko samprata. Teigiama, jog transcendentalizmo pagrindo paieškos ir laiko bei erdvės hipotezė kreipia Kanto teoriją į malbranšizmą ir skepticizmą. Mokslinių Kanto hipotezių prieštaravimai — tiesos ir netiesos sintezė. Kritikuojant kategorinį imperatyvą, tvirtinama, kad moralė neišvedama iš įstatymų, priešingai — įstatymai iš moralės. Ginama sensualistinė gnoseologija nuo audringai besiskverbiančių į mokslą kantizmo idėjų.

TREŚĆ NAUKI ARYSTOTELESA I DAWNYCH DIALEKTYKÓW O SYLLOGIZMIE. [ARISTOTELIO IR SENOVĖS DIALEKTIKŲ MOKSLO APIE SILOGIZMĄ TURINYS.] — Pisma rozmaite Jana Sniadeckiego. Tom IV, zawieraiący rozprawy filozoficzne i filozofiią ludzkiego umysłu. Wilno, 1822, s. 483—492.

Aptariamos bendrosios silogizmo figūrų taisyklės, abejojama moksline silogizmo verte.

Lit.: M. Straszewski, Jan Śniadecki, jego stanowisko w dziejach oświaty i filozofii w Polsce, Kr., 1875, A. Skórski, Jan Śniadecki wobec współczesnej metafizyki niemieckiej i dzisiejszych dążeń filozoficznych, Lwów, 1890. S. Dür, O Janie Śniadeckim, W., 1956. M. Chamcówna, Jan Śniadecki, Kr., 1963.

E. Vasilevskis

STACHORSKIS Gervazas (Stachorsky Gervasius), filosofas, teologas dominikonas. 1754—57 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją.

AUREA SCIENTIARUM. PORTA SOLIDIS THOMISTICAE DOCTRINAE MUNITA PRAESIDIIS JUXTA INCONCUSSAM MENTEM DIVI THOMAE AQUINATIS ANGELICI NOSTRI PRAECEPTORIS THOMISTICA IN ARENA DECERTANTIBUS NEO PHILOSOPHIS DIVULGATA. AB ADMODUM REVERENDO PATRE SACRAE THEOLOGIAE LECTORE ACTUALI PHILOSOPHIAE PROFESSORE MAGISTRO NOVITIORUM FRATRE GERVASIO STACHORSKI. SCRIPTA VERO PER ME FRATREM ALOYSIUM GRAFF IN GENERALI AC REGIO JAGIELLONICO CONVENTU VILNENSI S. SPIRITUS ORDINIS PRAEDICATORUM. IN-

CHOATA ANNO 1754 DIE 14 SEPTEMBRIS. [MOKSLŲ ŽĄSLAI. TVIRTOS TOMISTINĖS DOKTRINOS, PASKELBTOS TOMISTINE KOVOJE SU NAUJAISIAIS FILOSOFAIS, VARTAI, SUSTIPRINTI NEPAJUDINAMA APSAUGA DIEVIŠKOJO ANGELIŠKOJO MŪSŲ MOKYTOJO TOMO AKVINIEČIO PAŽIŪRŲ. DĖSTĖ REVERENDAS TĖVAS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUS, AKTUALUSIS FILOSOFIJOS PROFESORIUS, NAUJOKŲ MAGISTRAS, BROLIS GERVAZAS STACHORSKIS. UŽRAŠIAU AŠ, BROLIS ALOYZAS GRAFAS, GENERALINIAME BEI JOGAILAIČIŲ VALSTYBĖS VILNIAUS PAMOKSLININKŲ ORDINO ŠV. DVASIOS KONVENTE. PRADĖTA 1754 M. RUGSĖJO 14 DIENĄ.] 259 f.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje. Dėstoma tomistine dvasia.

VUB, F 3—872. *R. Plečkaitis*

STANISLAVSKIS Jurgis (Stanisławski Georgius), 1649.IV.23 Prūsijoje — 1689.VII.13 Vilniuje, filosofas jėzuitas. 1680 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Polocke, Varšuvoje, Braunsberge, Plocke ir Pultuske dėstė poetiką ir retoriką, Varšuvoje — filosofiją. 1686—89 dėstė filosofiją Vilniaus un-te. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1686). Stanislavskis yra vienas žymesniųjų scholastinės filosofijos atstovų Lietuvoje, nominalistas, logikos ir gamtos filosofijos klausimais pasisakęs prieš tomistines spekuliacijas.

COMPENDIUM LOGICAE, IN ALMA UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS JESU, ANNO DOMINI 1686. [LOGIKOS SANTRAUKA, VILNIAUS JĖZUITŲ UNIVERSITETE, 1686 VIEŠPATIES METAI.] 252 f.

Dalys: Dialectica. Omnis gratiae et sapientiae compendio augustissimae verbi pro tempore in dialectum contracti Virgini Matri electae trienni philosophici nostri patronae dicatum sacratumque admodum reverendo patre Georgio Stanisławski in. Alma Universitate Vilnensi Societatis Jesu. Scriptum vero per me Adalbertum Dowgiało anno Domini 1686, 1—55. Lilium spinis armatum philosophia rationalis, seu logica. In Alma Universitate Vilnensi Societatis Jesu anno ab eiusdem Virginis partu 1686. Dictatum ad admodum reverendo patre Georgio Stanisławski artium liberalium et philosophiae magistro, 56—252.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus un-te. Yra idėjų, artimų šiuolaikinei logikai. Filosofiniai logikos klausimai sprendžiami nominalistiškai, su kai kuriomis nuolaidomis tomizmui.

VUB, F 3—2174. Anotuojamajam rankraščiui tapatus kitas, defektuotas Stanislavskio logikos paskaitų rankraštis UMAL, 370/I. Mf. MAII.

PHILOSOPHIA NATURALIS. [GAMTOS FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1687—88, 443 p.

Dalys: Prooemium, 1—2. Tractatus primus. De corpore naturali, 2—371. Tractatus secundus. De mundo, caelo et elementis, 371—443.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas, kuriame dėstomos nominalistinės pažiūros, kritikuojamas tomizmas, ypač modalistinė koncepcija.

VUB, F 1—D 1150.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

STRAVINSKIS Jeronimas (Strawiński Hieronymus), Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventas, 1772 išleidęs filosofijos tezes.

PROPOSITIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA. SUB AUSPICIIS SERENISSIMI TRIBUNALIS MAGNI DUCATUS LITVANIAE A PERILLUSTRI MAGNIFICO DOMINO HIERONYMO STRAWINSKI FILIO EXCUBITORIS TROCENSIS AA. LL. ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO ANNO STUDIORUM SUORUM ULTIMO EXEUNTE IN ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS JESU DEFENDENDAE. PRAESIDE R. P. JOANNE ERDMANN E SOCIETATE JESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE, EIUSDEMQUE PROFESSORE, AC INCLYTAE FACULTATIS PHILOSOPHICAE SENIORE ANNO 1772 MENSE MAJO DIE 14. [VISOS FILOSOFIJOS TEIGINIAI. GLOBOJANT ŠVIESIAUSIAJAM LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS TRIBUNOLUI, VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE GINTI TRAKŲ SARGYBINIO SŪNAUS, JO PRAKILNYBĖS ŠVIESIAUSIOJO PONO LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRO JERONIMO STRAVINSKIO, BAIGIANT PASKUTINIUOSIUS STUDIJŲ METUS. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI JONUI ERDMANUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI IR TO PATIES DALYKO PROFESORIUI BEI GARSIOJO FILOSOFIJOS FAKULTETO SENJORUI 1772 METŲ GEGUŽĖS MĖNESIO 14 DIENĄ.] 52 p.

Tezės greičiausiai skirtos laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaro laipsniui įgyti. Išdėstyta 109 tezės: 2 logikos, 6 ontologijos, 4 kosmologijos, 5 psichologijos, 9 natūralinės teologijos, 69 fizikos, 14 moralės filosofijos. Dėstoma Naujųjų laikų filosofijos ir gamtos mokslų bendriausi teiginiai, minimi naujausi gamta-

moksliniai pasiekimai. Naujųjų laikų filosofijos teiginiai derinami su teologija, moralės filosofijos tezėse yra scholastikos apraiškų. Tezės visiškai tokios pačios, kaip ir un-to absolvento I. Lachnickio, VUB, IV—21800.

VUB, IV—23140. *R. Plečkaitis*

STRAVINSKIS Kazimieras (Strawiński Casimirus), filosofas dominikonas, 1780—83 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją ir matematiką.

PHILOSOPHIA MENTI SANCTI THOMAE AQUINATIS ANGELICI DOCTORIS ACCOMMODATA. PRAELECTA AB ADMODUM REVERENDO PATRE SACRAE THEOLOGIAE LECTORE CASIMIRO STRAWINSKI PHILOSOPHIAE ET MATHESEOS PROFESSORE IN STUDIO GENERALI VILNENSI SANCTI SPIRITUS ORDINIS PRAEDICATORUM. MIHI FRATRI HYACINTHO KWIATKOWSKI CLERICO STUDENTI TRADITA AB ANNO 1780 DIE 15 SEPTEMBRIS AD ANNUM 1783 DIE 15 JULII. [FILOSOFIJA, DĖSTOMA PAGAL ŠVENTOJO TOMO AKVINIEČIO, ANGELIŠKOJO BAŽNYČIOS DAKTARO, PAŽIŪRAS. SKAITYTA REVERENDO TĖVO, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIAUS KAZIMIERO STRAVINSKIO, FILOSOFIJOS IR MATEMATIKOS PROFESORIAUS VILNIAUS PAMOKSLININKŲ ORDINO ŠVENTOSIOS DVASIOS GENERALINĖJE STUDIJOJE. DĖSTYTA MAN, BROLIUI HIACINTUI KVIATKOVSKIUI, STUDENTUI KLIERIKUI, NUO 1780 METŲ RUGSĖJO 15 DIENOS IKI 1783 METŲ LIEPOS 15 DIENOS.] 134 f.

Dalys: Introductio ad philosophiam, 2—6. Institutiones logicae, 6—46. Institutiones metaphysicae, 48—133: Institutionum metaphysicae dissertatio prima complectens ontologiam, 49—71. Dissertatio altera complectens cosmologiam, 72—95. Dissertatio tertia complectens psychologiam, 97—125. Dissertatio quarta complectens theologiam naturalem, 126—133.

Rankraštinis logikos ir metafizikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje. Dėstomos Naujųjų laikų filosofijos koncepcijos, derinant jas su teologija. Ryšku sensualistinė tendencija, kritikuojama „įgimtų idėjų" teorija.

VUB, F 3—676. *R. Plečkaitis*

STRIJKOVSKIS Motiejus (Strycovius Matys, Stryjkowski Maciej, Strykowski), 1547 Strikove — po 1586, istorikas, poetas. Mokėsi Bžezine, vėliau, kaip spėjama, studijavo Krokuvos un-te. 1565 atvyko į Lietuvą. Susidomėjęs krašto praeitimi, išmoko lietuvių ir rusų k., pradėjo rašyti Lietuvos istorijos klausimais. 1573 parašė „Europinės Sarmatijos aprašymą". Šį darbą, kaip

nurodo Strijkovskis, pasisavino ir išleido savo pavarde A. Gvanjinis (1578). 1574—75 kartu su valstybine delegacija keliavo į Turkiją. 1575 grįžo į Lietuvą, įsikūrė Medininkuose. M. Giedraičio remiamas, tapo Žemaičių kanauninku, atsidėjo moksliniam darbui. 1575 išleido „Apie Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laisvę". 1582 Karaliaučiuje išleido pagrindinį savo veikalą — pirmąją spausdintą Lietuvos istoriją „Niekados anksčiau šviesos nemačiusi Lenkijos, Lietuvos, Žemaitijos ir visos Rusios kronika". Kiti Lietuvos istoriją liečiantys darbai: „Dorybės šauklys" (1574), „Lietuvos kronikos veidrodis" (1577). Žygimanto Augusto valdymo istorija liko nespausdinta. Strijkovskis yra tipingas renesansinės pasaulėžiūros atstovas. Jam būdinga individualių žmogaus sugebėjimų aukštinimas, kritiškas mąstymas, prioriteto empiriniam žinojimui teikimas, meilė tiesai. Raštai pasižymi pasaulietiška dvasia. Propagavo valstybinį LDK patriotizmą, reiškė antiunijinį nusistatymą. Gerai pažindamas Antikos ir Renesanso literatūrą, ugdė ir platino LDK renesansinio humanizmo pasaulėjautą ir idėjas.

KRONIKA POLSKA, LITEWSKA, ŻMODZKA I WSZYSTKIEJ RUSI MACIEJA STRYJKOWSKIEGO. WYDANIE NOWE, BĘDĄCE DOKŁADNÉM POWTORZENIEM WYDANIA PIERWOTNEGO KRÓLEWIECKIEGO Z ROKU 1582, POPRZEDZONE WIADOMOŚCIĄ O ŻYCIU I PISMACH STRYJKOWSKIEGO PRZEZ MIKOŁAJA MALINOWSKIEGO, ORAZ ROZPRAWĄ O LATOPISCACH RUSKICH PRZEZ DANIŁOWICZA, POMNOŻONE PRZEDRUKIEM DZIEŁ POMNIEJSZYCH STRYJKOWSKIEGO WEDŁUG PIERWOTNYCH WYDAŃ. [MOTIEJAUS STRIJKOVSKIO LENKIJOS, LIETUVOS, ŽEMAITIJOS IR VISOS RUSIOS KRONIKA. NAUJAS, TIKSLIAI PAKARTOJANTIS 1582 METŲ KARALIAUČIAUS LEIDINĮ, LEIDIMAS SU MIKALOJAUS MALINOVSKIO ĮVADINĖMIS ŽINIOMIS APIE STRIJKOVSKIO GYVENIMĄ IR RAŠTUS BEI DANILAVIČIAUS TRAKTATU APIE RUSŲ METRAŠTININKUS, PAPILDYTAS MAŽESNIŲ STRIJKOVSKIO DARBŲ PAGAL PIRMUOSIUS LEIDIMUS PERSPAUSDINIMU.] TOM I, W., 1846, XLVIII(63)+392 s. TOM II, W., 1846, 572 s. *Pirmoji publikacija:* Która przedtym nigdy światła nie widziała. Kronika Polska Litewska, Zmodżka, y wszystkiey Rusi Kijowskiey, Moskiewskiey, Siewierskiey, Wołhińskiey, Podolskiey, Podgórskiey, Podlaskiey, etc. Y rozmaite przypadki woienne y domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich, y inszych krain Krolestwu Polskiemu y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przyległych, Według istotnego y gruntownego zniesienia pewnych dowodow z rozmaitych Historikow y Autorow postronnych, y domowych, y Kijowskich, Moskiewskich, Sławańskich, Liflantskich, Pruskich starych, Dotąd ciemnochmurną nocą zakrytych Kronik, y Latopisczow Ruskich, Litewskich, y Długosza Oyca dzieiow Polskich z inszymi, z wielką pilnością y węzłowatą pracą (Osobliwie około Dzieiow Litewskich y Ruskich od żadnego przedtym niekuszonych) Przez Macieia Osostewiciusa

Striykowskiego dostatecznie napisana, złożona, y na pierwsze swiatło z wybadanim prawdziwie dowodney starodawnosći własnym wynalezieniim, przeważnym dochćipem, y nakładem nowo wydźwigniona przez wszystki starożytne wieki, aż do dzisieyszego Roku 1582. A naprzod wszystkich ile ich kolwiek iest ludzkich na Swiecie Narodow gruntowne wywody. Z łaską y Priwileiem Kro: J: M: Drukowano w Krolewcu u Gerzego Osterbergera: M. D. LXXXII *(1582). 43+791+18* s. *Ištraukos lietuvių k. paskelbtos kn.:* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, V., 1957, p. 483—485.

Dalys: Veikalo pradžioje įdėtos trys dedikacijos — karaliui Steponui Batorui, Jurgiui Radvilai, Jurgiui, Simonui ir Aleksandrui Olelkovičiams, eiliuota autobiografija ir keletas panegirikų, kuriose aukštinamas veikalo autorius. „Kroniką" sudaro 25 knygos. Prie kai kurių knygų pridėtos atskiros dedikacijos Giedraičiams, Sapiegoms ir kt. didikams.

Dėstoma Lietuvos istorija nuo seniausių laikų iki XVI a. vidurio. Reiškiama Renesanso ideologija, kurioje šalia humanistinių tendencijų tebėra ryškios viduramžiškos pasaulėžiūros apraiškos. Atsispindi XVI a. pab. istoriografijos principai, LDK feodalinės visuomenės politinės bei kultūrinės pažiūros. Istorija laikoma gyvenimo mokytoja, žmonijos išminties kaupėja. Akcentuojamas tautinio sąmoningumo momentas, kuris grindžiamas pažinimu: tik tos tautos yra subrendusios, kurios pažįsta savo istoriją. Istorijos procesas aiškinamas pasaulietiška dvasia, propaguojamas Lietuvos valstybingumas, reiškiamas antiunijinis nusistatymas, aukštinami LDK valdovai, plačiai dėstoma romėniškos lietuvių kilmės teorija. Remiamasi Antikos, Viduramžių ir Renesanso autorių darbais, ypač dažnai Ciceronu, Klaudianu, J. Dlugošu, L. Floru, M. Miechovita, L. Decijumi, M. Kromeriu, E. S. Pikolominiu, P. Kalimachu, R. Heidenšteinu, E. Stela, Z. Herberšteinu, J. Stadijumi. Pastoviai remiamasi taip pat Šv. Raštu ir patristika. Renesansinio humanizmo idėjos, išreikštos veikale, teigiamai veikė nacionalinės lietuvių sąmonės formavimąsi.

Lit.: V. Zaborskaitė, Renesanso kultūros apraiškos M. Stryjkovskio „Kronikoje". — „Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai", A serija, t. 2(19), V., 1965, p. 73—90. J. Jurginis, Renesansas ir humanizmas Lietuvoje, V., 1965. M. Jučas, Lietuvos metraščiai, V., 1968, p. 135—186.

A. Varanavičius

STROINOVSKIS Jeronimas (Stroynowski Hieronim), 1752.IX.20 Chodačkove — 1815.VIII.5 Elniakampyje, teisės filosofas,

ekonomistas, teologas. Mokėsi pijorų m-loje Zločove, 1778 įstojo į pijorų ordiną. 1776—80 Varšuvos pijorų Kilmingųjų kolegijoje dėstė matematiką, filosofiją, prigimtinę ir politinę teisę, politinę ekonomiją. 1781—83 Krokuvos mokytojų sem-jos lietuvių kandidatų prefektas, Krokuvos un-te įgijo teologijos ir teisės daktaro laipsnius. 1783—806 Vilniaus un-to prigimtinės teisės ir politinės ekonomijos profesorius, 1799—806 rektorius. 1787—89 gilino teisės filosofijos žinias Italijoje. Nuo 1791 Edukacinės komisijos Lietuvoje narys, švietimo reorganizatorius. 1806 paskirtas vyskupu. Iki 1808 dirbo Peterburgo Romos katalikų kolegijoje, nuo 1814 valdė Vilniaus vyskupystę. Visuomeninės Stroinovskio pažiūros pagrįstos fiziokratų teorija. Pagal teisės filosofijos išvadas artimas Š. Monteskjė. Filosofijoje — empirikas ir sensualistas, utilitarinės etikos skelbėjas. Vienas švietėjų, supažindinusių Lietuvos visuomenę su XVIII a. prancūzų filosofijos idėjomis.

NAUKA PRAWA PRZYRODZONEGO, POLITYCZNEGO, EKONOMIKI POLITYCZNEJ, I PRAWA NARODÓW. PRZEZ X HIERONIMA STROYNOWSKIEGO S. P. TEOLOGII I OBOYGA PRAWA DOKTORA, PUBLICZNEGO PROFESSORA PRAWA NATURY I POLITYCZNEGO W SZKOLE GŁOWNEY W. X. LITT: DLA POŻYTKU UCZNIOW I SŁUCHACZOW DO DRUKU PODANA. [PRIGIMTINĖS, POLITINĖS TEISĖS, POLITINES EKONOMIJOS IR TARPTAUTINĖS TEISĖS MOKSLAS. KUN. JERONIMO STROINOVSKIO, PIJORO, TEOLOGIJOS IR ABIEJŲ TEISIŲ DAKTARO, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS VYRIAUSIOSIOS MOKYKLOS PRIGIMTINĖS IR POLITINĖS TEISĖS VIEŠOJO PROFESORIAUS, MOKINIŲ IR KLAUSYTOJŲ NAUDAI IŠSPAUSDINTAS.] w Wilnie w Drukarni Królewskiey przy Akademii Roku 1785, *12*+352+*10 s.*

Dalys: Do Czytelnika, 1—12. O prawie przyrodzonym, 1—62. O prawie politycznym, 63—152. O ekonomice polityczney, 153—234. O prawie narodow, 235—352. Rejestr materyi, 1—9.

Sekant fiziokratų pažiūromis į teisę, valstybę ir visuomenę, kuriama prigimtinės, politinės ir tarptautinės teisės sistema. Sociologinė koncepcija grindžiama prigimtinės teisės teorija, kuri naudojama buržuaziniam žmonių lygybės principui ginti. Visuomeniškumas esąs natūrali žmogaus būklė. Aiškinama, jog žmonės savanoriškai sudarė visuomenės sutartį savo nuosavybei ir laisvei apsaugoti. Prigimtinė teisė esanti suteikta paties dievo, kuris laikomas pirmąja priežastimi. Dėstoma metafizinė pažiūra į amžiną, nekintančią žmogaus prigimtį, kurią pažinus galima sukurti laimingą žmonių visuomenę. Tvirtinama, kad

visuomenėje žmogus nepraranda savo prigimtinių teisių. Feodalinės teisės pagrindų kritika yra ribota, etinio pobūdžio. Lenkų k. išėjo 7 veikalo leidimai, 1808 išverstas į rusų k.

MAB, $\frac{L—18}{1410}$.

MOWA X. HIERONIMA STROYNOWSKIEGO KANONIKA KIIOWSKIEGO, PROFESSORA PRAWA NATURY I POLITYCZNEGO ETC. W SZKOLE GŁOWNEY W. X. L. FLORENCKIEY NAUK AKADEMII TOWARZYSZA. PRZY ROZPOCZĘCIU DWULETNIEGO KURSU NAUKI PRAWA PRZYRODZONEGO W WILNIE DNIA 5. PAŹDZIERNIKA 1789. MIANA, A Z WOLI KOMMISSYI EDUKACYI NARODOWEY NA SESSYI DNIA 24. STYCZNIA R. 1790. DO DRUKU PODANA. [KUN. JERONIMO STROINOVSKIO, KIJEVO KANAUNINKO, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS VYRIAUSIOSIOS MOKYKLOS PRIGIMTINĖS IR POLITINĖS TEISĖS IR KT. PROFESORIAUS, FLORENCIJOS MOKSLŲ AKADEMIJOS NARIO, KALBA. PASAKYTA 1789 SPALIO 5 DIENĄ VILNIUJE, PRADEDANT DVIMETĮ PRIGIMTINĖS TEISĖS MOKSLO KURSĄ, O NACIONALINĖS EDUKACINĖS KOMISIJOS 1790 M. SAUSIO 24 DIENOS SESIJOS VALIA IŠSPAUSDINTA.] w Warszawie, *18 s.*

Aiškinama, kad prigimtinė teisė yra amžina ir nekintanti, duota dievo. Ginamos buržuazinės privačios nuosavybės ir individo laisvės idėjos. Iš fiziokratų pozicijų polemizuojama su Ž. Ruso tezėmis.

MAB, $\frac{L—18}{1885}$.

Lit.: A. Makarevičius, Ekonominės teorijos Vilniaus universitete 1783—1832 m.—„Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko vardo universitetas, Mokslo darbai, XXXIV, Ekonomika", t. 1, 1960, p. 113—141.

I. Vasilevskienė

SVIDERSKIS Jonas (Swiderski Joannes), Vilniaus un-to filosofijos magistras. 1609—12 Pultusko jėzuitų kolegijoje studijavo filosofiją, dalį paskaitų klausė kartu su Vilniaus un-to filosofijos f-to studentais, kurie čia buvo atkelti po 1610 gaisro Vilniuje. 1617 Vilniaus un-te apgynė laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnio tezes. 1617—18 studijavo Viurcburgo un-te, klausė etikos ir politikos paskaitų, įgijo teisės mokslų daktaro laipsnį. Grįžęs 1620 m-lose dėstė matematiką ir astronomiją.

DECISIONES QUARUNDAM QUAESTIONUM PHILOSOPHICARUM PRO GRADU MAGISTERIJ IN ACADEMIA VILNENSI SOCIETATIS JESU PER ME JOANNEM SWIDERSKI 1617. [NUTARIMAI DĖL KAI KURIŲ

FILOSOFINIŲ KLAUSIMŲ MAGISTRO LAIPSNIUI VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE ĮGYTI. PARENGIAU AŠ, JONAS SVIDERSKIS, 1617.] 5 f.

Rankraštinės filosofijos tezės, skirtos laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsniui įgyti. Tezėse dėstomi bendriausi scholastinės logikos ir gamtos filosofijos teiginiai.

BJK, Nr. 1973, f. 141—145. *R. Plečkaitis*

Š

ŠEVALJĖ Žanas (Chevalier Ioannes), 1732.VI.23 Varšuvoje (?) — 1780 ten pat, filosofas, teologas jėzuitas. Prancūzų emigrantų Chevalier de Beaulieu giminės palikuonis. 1759 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Gardine ir Slonime dėstė poetiką, retoriką, filosofiją, prancūzų ir vokiečių k. 1763—64 Vilniaus un-te dėstė etiką, 1764—67 — filosofiją, 1767—73 — teologiją ir kanonų teisę, buvo filosofijos ir teologijos f-to dekanas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1763), teologijos daktaras (1770), kanonų teisės daktaras (1773). Ševaljė yra vienas žymesniųjų filosofijos dėstytojų scholastikos žlugimo ir Naujųjų laikų filosofijos plitimo laiku, gerai orientavęsis gamtamokslinėje problematikoje, reiškęs dialektikos idėjas.

PHILOSOPHIA UNIVERSA DIVISA IN LOGICAM, PHYSICAM ET METAPHYSICAM. PER TRES ANNOS AUDITA AC DESCRIPTA SUB REVERENDO PATRE IOANNE CHEVALIER PROFESSORE EJUSDEM IN ALMA ACADEMIA VILNENSI SOCIETATIS JESU. PER ME CASIMIRUM DOWGIAŁŁO AB ANNO 1765 INCEPTA. FINITA VERO IN 1767 IUNIO DIE 19. [VISUOTINĖ FILOSOFIJA, SUSKIRSTYTA Į LOGIKĄ, FIZIKĄ IR METAFIZIKĄ. TREJUS METUS KLAUSYTOS REVERENDO TĖVO ŽANO ŠEVALJĖ, TO PATIES DALYKO PROFESORIAUS VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE, PASKAITOS. UŽRAŠIAU AŠ, KAZIMIERAS DAUGĖLA, PRADĖTA 1765 METAIS. TIKRAI BAIGTA 1767 M. BIRŽELIO 19 DIENĄ.] 994 p.

Dalys: Logica. Metaphysica. Dissertatio ontologica. Dissertatio cosmologica. Dissertatio psychologica. Dissertatio physiotheologica seu theologia naturalis. Institutiones physicae.

Rankraštinis logikos, metafizikos ir fizikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus un-te 1764—67. Dėstoma Naujųjų laikų filosofija ir gamtos mokslai. Fizikos kurse reiškiamos dialektikos idėjos — nagrinėjamas visuotinio reiškinių ryšio principas. Tituliniame puslapyje netiksliai nurodyta kurso dėstymo pradžia,

kursas pradėtas dėstyti 1764. Atskirų dalių puslapių numeracija netiksli, sumaišyta.

VUB, F 3—561. Anotuojamajam rankraščiui tapatūs dar 2 kitų studentų užrašyti Ševaljė paskaitų rankraščiai: VUB, F 3—776 ir VUB, F 3—1251.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

ŠIMKŪNAS Bonaventūra (Szymkun Bonaventura), filosofas, teologas dominikonas. Vilniaus dominikonų m-loje baigė filosofijos, o Romos Tomo Akviniečio kolegijoje — teologijos studijas. 1677—78 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją, paskui — teologiją, 1698—700 Paparčiuose — filosofiją.

CURSUS PHILOSOPHICUS IUXTA MENTEM DIVI THOMAE AQUINATIS ANGELICI PRAECEPTORIS. INCHOATUS VIGESIMA NONA NOVEMBRIS ANNO 1677 DICTANTE REVERENDO PATRE FRATRE BONAVENTURA SZYMKUN SACRAE THEOLOGIAE LECTORE MEQUE VERO STUDENTE FRATRE IOANNE GOYDROWSKI PRO TUNC ACOLITHO EXISTENTE. [FILOSOFIJOS KURSAS, DĖSTOMAS PAGAL DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO, ANGELIŠKOJO MOKYTOJO, PAŽIŪRAS. PRADĖTAS 1677 M. LAPKRIČIO DVIDEŠIMT DEVINTĄ, DIKTUOJANT REVERENDUI TĖVUI BROLIUI BONAVENTŪRAI ŠIMKŪNUI, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUI, MAN, STUDENTUI BROLIUI JONUI GOIDROVSKIUI, TUOMETINIAM AKOLITUI.] *Vilniaus dominikonų m-la, 1677—78,* 255 l.

Dalys: Dialectica, 1—57. Logica seu philosophia rationalis iuxta mentem angelici doctoris. Inchoata vigesima nona ianuarii anno 1678 in conventu Vilnensi S. Spiritus dictante reverendo patre fratre Bonaventura Szymkun sacrae theologiae lectore meque studente fratre Ioanne Goydrowski ordinis Praedicatorum, 59—255.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, skaitytas, remiantis tomistinėmis pažiūromis. Trūksta kelių dialektikos pradžios ir antrosios logikos dalies pabaigos puslapių.

VUB, F 3—2194. *R. Plečkaitis*

ŠIONHOFAS Grigalius (Schönhoff Gregorius), 1597 Prūsijoje — 1667.I.18 Varšuvoje, filosofas, teologas jėzuitas. 1619 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1626 — teologijos f-tą. 1631—34 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, paskui 3 m.— teologiją. Ketvirtaisiais dėstymo metais buvo pakviestas į karaliaus rūmus teologu. 1650—53 Vilniaus un-to rektorius, 1658—62 Lietuvos jėzuitų

provinciolas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1632), teologijos daktaras (1639). Išleido religinio turinio raštų.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1631—32, 358 f.

Dalys: Prooemium. De natura logicae, 1—9. Disputatio prooemialis. De natura logicae, 9—68. Organum Aristotelis, 69—358.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, dėstytas ne pagal problemas, bet pagal Aristotelio logikos veikalus. Scholastinės logikos klausimai aiškinami išsamiai. Dialektikos paskaitos įrištos kurso viduryje.

VUB, F 3—2129. *R. Plečkaitis*

ŠIRMA Juozas (Szyrma Josephus), 1706.III.15 Pinsko paviete — 1749.V.9 Pinske, filosofas, teologas jėzuitas. 1730 Gardino jėzuitų kolegijoje baigė filosofijos studijas, paskui studijavo teologiją Varšuvoje. Plocko ir Naugarduko jėzuitų kolegijose dėstė poetiką ir retoriką. 1740—42 Drohičino jėzuitų kolegijoje dėstė filosofiją, 1743—45 Vilniaus un-te — teologiją, o 1745—48 — filosofiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1743).

PHILOSOPHICUS LABOR TRIENNALI OPERE CONSUMATUS PER ME IACOBUM HATOWSKI SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI ALUMNUM TRADITUSQUE PER REVERENDUM PATREM JOSEPHUM SZIRMA PHILOSOPHIAE DOCTOREM ANNO DOMINI 1748. [FILOSOFIJOS VEIKALAS, KURĮ TRIMEČIU DARBU UŽBAIGIAU AŠ, JOKŪBAS HATOVSKIS, ŠVENČIAUSIOJO MŪSŲ VIEŠPATIES MOKINYS, O DĖSTĖ REVERENDAS TĖVAS JUOZAS ŠIRMA, FILOSOFIJOS DAKTARAS, 1748 VIEŠPATIES METAIS.] *Vilniaus un-tas,* 312 f.

Dalys: Prodroma notitia neo dialecticum informans. Tyrocinium philosophicae dialecticae ad Stagiritam. Philosophia rationalis sive prima Stagiriticae perfectionis pars logicae libris Categoriarum, Perihermenias, Priorum et Posteriorum, Topicorum et Elenchorum Aristotelis exponens in Alma Universitate Vilnensi anno 1745. Philosophia naturalis sive secunda Stagiriticae perfectionis pars physica. In Alma Universitate Vilnensi Societatis Jesu anno Domini 1746. Philosophia transnaturalis sive pars tertia perfectionis Stagyriticae Metaphysica.

Rankraštinis scholastinės logikos, fizikos, metafizikos ir etikos paskaitų kursas, skaitytas 1745—48. Metafizikos dalis labai trumpa.

RB, PR — 490. *R. Plečkaitis*

ŠISTOVSKIS Tadas (Szystowski Thaddaeus), 1732.X.28 — ?, filosofas, teologas jėzuitas, 1755 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1763 — teologijos f-tą. 1766—69 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, 1770—73 — kanonų teisę. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1764), kanonų teisės daktaras (1772), teologijos daktaras (1774).

ARGUMENTA DISPUTATIONUM PHILOSOPHICARUM QUAS IN ALMA ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS JESU, TRIENNIO STUDIORUM SUORUM EXEUNTE, RELIGIOSI EIUSDEM SOCIETATIS INSTITUENT. PRAESIDE R. P. THADDAEO SZYSTOWSKI E SOCIETATE JESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE EIUSDEMQUE PROFESSORE, INCLYTAE FACULTATIS PHILOSOPHICAE SENIORE. ANNO 1769 MENSE JUNIO. [FILOSOFINIŲ SAMPROTAVIMŲ ARGUMENTAI, KURIUOS VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE SAVŲJŲ TRIMEČIŲ STUDIJŲ PABAIGOJE PARENGĖ TO PATIES ORDINO NARIAI. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI TADUI ŠISTOVSKIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI IR TO PATIES DALYKO PROFESORIUI, GARSIOJO FILOSOFIJOS FAKULTETO SENJORUI. 1769 METŲ BIRŽELIO MĖNUO.] 32 p.

Nežinomų Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventų tezės, parengtos, vadovaujant Šistovskiui, ir skirtos disputui arba filosofijos moksliniam laipsniui įgyti. Viso 74 tezės: 1—6 logikos, 7—12 ontologijos, 13—15 kosmologijos, 16—19 psichologijos, 20—21 natūralinės teologijos, 1—17 bendrosios fizikos, 1—36 specialiosios fizikos. Dėstomi bendriausi Naujųjų laikų gamtos mokslo teiginiai: I. Niutono fizikos, hidrodinamikos, optikos, astronomijos ir kt. Laikomasi heliocentrizmo. Naujųjų laikų gamtos mokslų rezultatai vaizduojami brėžiniais.

VUB, Z 21 $\frac{7}{377}$. *R. Plečkaitis*

ŠV. KRISTUPO JONAS (Joannes á S. Christophoro), Vilniaus trinitorių kolegijos filosofijos f-to absolventas, 1765 išleidęs filosofijos tezes. Šv. Kristupo Jonas — vardas, gautas trinitorių ordine, tikroji pavardė nežinoma.

PROPOSITIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA SANCTISSIMO REDEMPTORI JEZU NAZARENO IN ECCLESIA ANTECOLLENSI AD VILNAM GRATIIS ET MIRACULIS CLARISSIMO DEDICATAE. QUAS IN COLLEGIO VILNENSI ORDINIS EXCALCEATORUM SANCTISSIMAE TRINITATIS DE REDEMPTIONE CAPTIVORUM FR. JOANNES A S. CHRISTOPHORO EJUSDEM ORDINIS RELIGIOSUS SUB ASSISTENTIA P. F. DIONYSII A S. ANTONIO FACULTATIS PHILOSOPHICAE PROFESSORIS PUBLICE PROPUGNAVIT ANNO 1765. [VISOS FILOSOFIJOS TEIGINIAI, VILNIAUS ANTAKALNIO BAŽNYČIOJE DEDI-

KUOJAMI ŠVENČIAUSIAJAM ATPIRKĖJUI JĖZUI NAZARETIEČIUI, IŠGARSĖJUSIAM MALONĖMIS IR STEBUKLAIS. KURIUOS VILNIAUS BASOJO, ŠVENČIAUSIOS TREJYBĖS BELAISVIŲ IŠPIRKIMO ORDINO KOLEGIJOJE VIEŠAI APGYNĖ TO PATIES ORDINO BROLIS ŠV. KRISTUPO JONAS, PADEDANT FILOSOFIJOS FAKULTETO PROFESORIUI, TĖVUI BROLIUI ŠV. ANTANO DIONYZUI, 1765 M.] Vilnae, Typis S.R.M. Monachorum Basilianorum, 13 p.

Tezės, parengtos vadovaujant D. Dzialtovskiui ir gintos greičiausiai filosofijos laipsniui įgyti. Viso paskelbta 73 tezės: 1—4 filosofijos įvado, 5—16 logikos, 17—29 ontologijos, 30—32 etiologijos (t. y., priežastingumo koncepcijos), 33—35 kosmologijos, 36—40 psichologijos, 41—43 natūralinės teologijos, 44—59 bendrosios fizikos, 60—73 specialiosios fizikos. Dėstoma Naujųjų laikų filosofijos ir gamtos mokslų bendriausi teiginiai. Skelbiami I. Niutono fizikos, dinaminio atomizmo teorijos teiginiai, ginamas heliocentrizmas. Filosofijos tezėse sekama Ch. Volfo pažiūromis.

VUB, Z 1 $\frac{2}{15}$.

R. Plečkaitis

T

TATARĖ (TOTORAITIS, TOTORIUS) Antanas, 1805.V.17 Rygiškiuose — 1889.XII.5 Lomžoje, rašytojas, švietėjas, dvasininkas. Mokėsi K. Naumiesčio pradžios ir Seinų aukštesniojoje mokslose, 1832—34 Seinų kunigų seminarijoje. Kunigavo Balbieriškyje, Ilguvoje, Sintautuose, Lukšiuose. Propagavo pažangius ūkininkavimo būdus. 1836 išleido didaktinių pasakėčių rinkinį „Pamokslai išminties ir teisybės", parašytą naudojantis Ezopo, Ž. Lafonteno, I. Krylovo, J. Krasickio siužetais. 1849 parengė spaudai apysakaičių rinkinį „Pamokslai gražių žmonių" (išl. 1900), 1853 išleido knygą „Tiesiausias kelias į dangaus karalystę", kurioje išdėstė savo dorovines pažiūras. Lukšiuose įkūrė parapinę m-lą. Apkaltintas dalyvavimu 1863 sukilime, buvo ištremtas į Gorodiščę Penzos gub-joje. Negavęs po amnestijos leidimo grįžti į Lietuvą, 1871 apsigyveno Lomžoje. Pasaulėžiūra pagrįsta religine filosofija, iš dalies Platono, I. Kanto, kai kurių kt. filosofų idėjomis. Skirtingai nuo daugelio savo luomo atstovų žmogaus gyvenimo tikslu laikė gerovės žemėje kėlimą. Protestavo prieš visuomeninį neteisingumą, prieš tautinį, ekonominį lietuvių engimą. Buvo įsitikinęs, jog žmogaus laimė priklauso ne nuo visuomeninės padėties, bet nuo įsisavintų moralės principų. Nelygybė, anot jo, atsiradusi dėl žmonių skirtingų interesų, visuomenines problemas galima išspręsti tiktai moraliniu pagrindu. Idėjos, kurias propagavo Tatarė, padarė nemažą poveikį XIX a. antrosios pusės — XX a. pr. Lietuvos, ypač Užnemunės, gyventojų dorovinių pažiūrų formavimuisi.

TIESIAUSES KIELES ING DANGAUS KARALYSTE. DESZYMTIS PRYSAKIMU WIESZPATIES PAGAŁ PAMOKSŁU BAŽNICZIOS SZWENTOS KATALIKISZKOS RYMISZKOS. Paraszytas metuase 1849. nog užgimimo Jezuso Chrystuso. Iszspaustas Suvalkuase 1853, *10*+XXI+265+2 p.

Remiantis dekalogu, nagrinėjami žmogaus dorovės klausimai. Vidinio dorovinio tobulėjimo pagrindu laikoma švietimas, o kliūtimi švietimui — prie-

taringumas, su prietarais susiję papročiai. Propaguojama santarvė tarp luomų. Pasisakoma už asmens apsisprendimo laisvę vedybose.

Lit.: M. Gustaitis, Kunigas Antanas Tatarė, V., 1913. B. Genzelis, Švietėjai ir jų idėjos Lietuvoje (XIX a.), V., 1972.

J. Kudirka

TOMAŠEVSKIS Augustinas (Tomaszewski Augustyn), 1759 Vitebsko vaivadijoje — 1814.I.17 Vilniuje, filosofas, teologas bazilijonas. Polocko jėzuitų kolegijoje studijavo filosofiją, Romoje baigė teologijos studijas, įgydamas teologijos daktaro laipsnį. 1790 Vilniaus Antakalnio trinitorių kolegijoje dėstė filosofiją, 1792—96 Lietuvos Vyriausiojoje m-loje — teologiją, buvo bibliotekos direktorius. 1803—14 Vilniaus un-te dėstė teologiją. Išleido teologinio ir religinio turinio raštų.

INSTITUTIONES LOGICAE AUCTORE ADMODUM REVERENDO PATRE AUGUSTINO TOMASZEWSKI ORDINIS S BASILII MAGNI SACRAE THEOLOGIAE ET PHILOSOPHIAE DOCTORE COLLECTAE ET AD USUM MONASTICAE IUVENTUTIS DESIGNATAE, VILNAE 1790 DIE 17 MARTII IN MONASTERIO SANCTISSIMAE TRINITATIS. [PAGRINDINIAI LOGIKOS TEIGINIAI, PATEIKTI AUTORIAUS, REVERENDO TĖVO AUGUSTINO TOMAŠEVSKIO, ŠV. BAZILIJAUS DIDŽIOJO ORDINO NARIO, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS IR FILOSOFIJOS DAKTARO, IR SKIRTI VIENUOLIŠKAJAI JAUNUOMENEI, VILNIUJE, 1790 M. KOVO 17 DIENĄ ŠVENTOSIOS TREJYBĖS VIENUOLYNE.] 200+241 f.

Dalys: Introductio in logicam, 1—14. Institutiones logicae, 14—200, 1—241.

Rankraštinis logikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus trinitorių kolegijoje. Daugiausia dėstoma Naujųjų laikų logikos koncepcijos, derinant jas su teologija.

VUB, F 3—1544/I, II.

ROZPRAWA O NIEDOSTATECZNOŚCI FILOZOFII POGAN PRZED PRZYIŚCIEM CHRYSTUSA PANA PRZECIW FRERETOWI MIANA PRZY OTWARCIU LEKCYI TEOLOGICZNYCH PRZEZ X. AUGUSTYNA TOMASZEWSKIEGO BAZYLIANA S. T. D. PUBLICZNEGO W UNIWERSYTECIE WILEŃSKIM TEOLOGII DOGMATYCZNEY I HISTORYI KOŚCIELNEY PROFESSORA. [TRAKTATAS APIE PAGONIŲ FILOSOFIJOS IKI VIEŠPATIES KRISTAUS NEPAKANKAMUMĄ, NUKREIPTAS PRIEŠ FRERĘ, SKAITYTAS KUNIGO BAZILIJONO AUGUSTINO TOMAŠEVSKIO, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS DAKTARO, VILNIAUS UNIVERSITETO DOGMATINĖS TEOLOGIJOS IR BAŽNYČIOS ISTORIJOS VIESOJO PROFESORIAUS.] W Wilnie, 1808. 11+41 s.

Polemizuojama su N. Frere, pasak kurio visi krikščionybės teiginiai slypėję jau antikinės filosofijos koncepcijose. Teologijos

dogmų pagrindu kritikuojamos žymiausių antikinių filosofų bei politikų teorijos. Krikščionybės mokymas nulėmęs visą civilizacijos raidą. 1808 Polocke išėjo vertimas į prancūzų k.

MAB, C $\frac{L-19}{2328}$. *R. Plečkaitis*

TRINKOVSKIS Liudvikas (Trynkowski Ludwik). 1805.III.24 Peleniuose — 1849 (?) Irkutske, filosofuojantis dvasininkas. 1823—26 Vilniaus un-te studijavo teologiją, gavo teologijos daktaro laipsnį. 1836 paskirtas Vilniaus katedros kanauninku. Ryšium su S. Konarskio byla 1839 ištremtas į Irkutską. Buvo garsus savo meto pamokslininkas. Dėl pamokslų turėjo nemalonumų su bažnytine vyriausybe. Rašė ir skelbė spaudoje eilėraščius. Filosofija užsiiminėjo priešokiais. Kiek žinoma, yra parašęs 2 filosofinius darbus. Būdamas religinių įsitikinimų, smerkė materializmą, tačiau kartu kritiškai vertino ir vokiečių idealizmą. Smerkė aklą sekimą svetimomis filosofinėmis sistemomis, sekimui priešpastatė pasirinkimą viso, kas gera tiek ankstesnių, tiek ir Naujųjų laikų filosofijoje. Filosofijos ryšio su gyvenimu, jos prieinamumo bei naudingumo akcentavimu nužymėjo prakseologinius filosofijos kontūrus.

RZUT OKA NA FILOZOFICZNOSC SPOŁCZESNĄ. [ŽVILGSNIS Į ŠIŲ DIENŲ FILOSOFIJĄ.] — „Piśmiennictwo krajowe", 1841, Nr. 15, S. 225—234, Nr. 16, s. 241—256.

Straipsnis skelbiamas kaip Trinkovskio darbų serijos „Mokslinis akiratis" dalis. Sprendžiama filosofijos pobūdžio, jos funkcijos problema. Šiuo tikslu bendrais bruožais apžvelgiama Naujųjų laikų filosofija. Iškeliami F. Bekono nuopelnai, išvaduojant žmogaus protą iš aristotelizmo nelaisvės. Naujųjų laikų materializmo atsiradimas siejamas su beatodairišku tikėjimu į patyrimą. I. Kanto filosofija traktuojama kaip atkirtis materializmui. Kartu priekaištaujama jai dėl paslaptingumo ir nesuprantamumo. Klasikinė vokiečių filosofija kaltinama atotrūkiu nuo gyvenimo, pasimetimu sąvokų subtilybėse. Keliama mintis apie tėvyninės filosofijos sukūrimą. Pabrėžiama, kad filosofija turi būti aiški, suprantama, prieinama visiems ir naudinga. Kiti šios serijos straipsniai neturi ryšio su filosofine problematika.

VUB, L_R 2000. *S. Tunaitis*

TŠEBICKIS Mikalojus (Trzebicki Nicolaus), 1706.XII.21 — po 1773, jėzuitas, moralės filosofijos dėstytojas. 1731 baigė Vil-

niaus un-to filosofijos, 1736 — teologijos f-tą. Pinske ir Rioselyje dėstė poetiką ir retoriką, 1753 Vilniaus un-te — etiką. 1752—57 Lietuvos jėzuitų provincijos sekretorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1752).

PHILOSOPHIA MORALIS. [MORALĖS FILOSOFIJA.] *Vilniaus un-tas, 1753,* 3 p.

Rankraštinis etikos kursas. Kelios scholastinės etikos paskaitos. Jos įrištos kartu su L. Ridzevskio ir M. Korickio logikos ir fizikos paskaitų kursais.

VUB, F 3—1011, p. 478—481. *R. Plečkaitis*

TUPIKAS Stanislovas (Tupik Stanislaus), 1613 Lietuvoje — 1682.III.12 Naugarduke, filosofas, teologas jėzuitas. 1636 Pultusko jėzuitų kolegijoje baigė filosofijos studijas, 1642 — Vilniaus un-to teologijos f-tą. 1644—45 Vilniaus un-te dėstė retoriką, 1645—46 — etiką. 1646 Vilniaus un-te pradėjęs dėstyti logiką, ją tęsė Pinske, o trimetį filosofijos kursą baigė Pultuske. 1649—50 Vilniaus un-te dėstė gamtos filosofiją, paskui — teologiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1650), teologijos daktaras (1650). Karų metais buvo kariuomenės kapelionu. 1666—69 Plocko kolegijos rektorius, 1669—72 Vilniaus un-to rektorius. Paskui buvo Vilniaus vyskupystės teologas. 1679—82 Naugarduko jėzuitų rezidencijos viršininkas.

DIALECTICA CUM LOGICA. [DIALEKTIKA SU LOGIKA.] *Vilniaus un-tas, 1646—47,* 341 f.

Dalys: Dialectica, 2—75. Logica, 78—341.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Jį Vilniaus un-te pradėjo skaityti Tupikas, išdėstęs dalį dialektikos kurso. 1646 jam išvykus į Pinską, šį kursą tęsė ir užbaigė A. Zenevičius.

VUB, F 3—2021. *R. Plečkaitis*

UŠINSKIS Pranciškus (Uszyński Franciscus), Kauno pranciškonų m-los filosofijos studijos klausytojas, išleidęs filosofijos tezes.

THESES PHILOSOPHICAE STUDII CAUNENSIS ORDINIS MINORUM CONVENTUALIUM BEATISSIMO AC SERAPHICO PATRIARCHAE FRANCISCO PRO IMPETRANDA EJUS DIVINISSIMA AC PATERNA BENEDICTIONE SCHOLASTICA METHODO CONSECRATA. [KAUNO PRANCIŠKONŲ KONVENTUALŲ ORDINO STUDIJOS FILOSOFIJOS TEZĖS, MOKYKLINIU METODU PASKIRTOS PALAIMINTAJAM IR SERAFIŠKAJAM PATRIARCHUI PRANCIŠKUI UŽ JO IŠPRAŠYTĄJĮ DIEVIŠKĄJĮ IR TĖVIŠKĄJĮ PAGARBINIMĄ.] Vilnae, Typis S. R. M. patrum Franciscanorum. *XVIII a. antroji pusė,* 19 p. *Paskutiniajame puslapyje nuoroda:* Publice defendentur in ecclesia Caunensi ordinis Minorum Conventualium objectis satisfaciente fratre Francisco Uszyński, in assistentia Fr. Pr. Fulgentii Kamienski philosophiae professoris. [Kauno pranciškonų konventualų ordino bažnyčioje, pateikiant pakankamus įrodymus, viešai bus ginamos brolio Pranciškaus Ušinskio, padedant filosofijos profesoriui, broliui tėvui Fulgencijui Kamenskiui.]

Viso dėstoma 26 tezės: 1—5 skirtos filosofijos įvadui, 6—26 — logikai. Tezės labai siauros, jose Naujųjų laikų logika bandoma derinti su scholastika. Dėstomos N. Malbranšo ir R. Dekarto loginės pažiūros, kritikuojamas Dekarto požiūris į tiesos kriterijų. Tezės greičiausiai skirtos filosofijos laipsniui įgyti.

VUB, IV—20842. *R. Plečkaitis*

V

VANKOVIČIUS Vladislovas (Wankowicz Ladislaus), SAGAILA Matas (Sagayło Matthaeus), NEVERAVIČIUS Juozas (Niewiarowicz Josephus), GEDIMINAS Karolis (Gedimin Carolus), PŽECHODZKIS Motiejus (Przechodzki Mathias), LEONAVIČIUS Andrius (Leonowicz Andreas), Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventai, 1749 kartu išleidę filosofijos tezes.

ARISTOTELES SUB FORTUNATISSIMIS AUSPICIIS. ILLUSTRISSIMI AC EXCELLENTISSIMI DOMINI, DOMINI JOSEPHI DE EHLIIS HYLZEN PRAEFECTI MARGENHAUSENSIS, CASTELLANIDAE LIVONIAE, FILII, MAGNI M.D. LIT. TRIBUNALIS MARESCHALII, MECAENATIS AMPLISSIMI. IN ALMA ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI PRO SUPREMA AA. LL. ET PHILOSOPHIAE LAUREA DECERTANS. ANNO DOMINI 1749 TERTIO NONAS AUGUSTI, VILNAE. [ARISTOTELIS LAIMINGIAUSIOJE GLOBOJE. ŠVIESIAUSIAJAM IR PRAKILNIAUSIAJAM PONUI JOZEFUI IŠ EHLIO HILCENUI, MARGENHAUZO PREFEKTUI, LIVONIJOS KAŠTELIONUI, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS VYRIAUSIOJO TRIBUNOLO MARŠALKOS SŪNUI, KILMINGIAUSIAJAM MECENATUI. VILNIAUS AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE GINANT LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS AUKŠČIAUSIĄJĮ LAIPSNĮ. 1749 VIEŠPATIES METAIS, RUGPJŪČIO MĖN. TREČIĄJĄ NONĄ, VILNIUJE.] 120 p.

Vilniaus un-to filosofijos f-to 6 absolventų kartu išleistos tezės, parengtos vadovaujant filosofijos profesoriui K. Jezerskiui ir skirtos laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaro laipsniui įgyti. 32 p. pašvęsti dedikacijai, o 88 — tezėms, kurių išdėstyta 40: 1—11 logikos, 12—37 fizikos, 38—40 metafizikos. Tezės plačiai argumentuotos, jose dėstomi bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai. Šiek tiek minima Naujųjų laikų filosofija: kritikuojamos R. Dekarto pažiūros į materiją, P. Gasendi atomistika, smerkiamas heliocentrizmas. Tezės atspindi paskutiniuosius

scholastinės filosofijos bandymus priešintis Naujųjų laikų filosofijai.

MAB, $\frac{L—18}{1566}$. *R. Plečkaitis*

VASILEVSKIS Zefirinas (Wasilewski Zephyrinus), filosofas dominikonas. 1784—86 Vilniaus dominikonų m-loje dėstė filosofiją.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus dominikonų m-la, 1784—86, 42+49+64+109 p.

Dalys: Logica minor seu dialectica. Dictata ab admodum reverendo patre Zephyrino Wasilewski professore augustissimo. Scripta vero a fratre Josaphat Hacewicz eiusdem auditore anno Domini 1784 Vilnae, 1—42. Logica major, 1—49. Pars secunda philosophiae seu metaphysica. Pars prima metaphysicae seu ontologia, 1—16. Pars secunda metaphysicae seu pneumatologia, 16—64. Institutiones physicae. Praefatio, 1—5. Pars prima physices seu physica generalis, 6—47. Pars secunda physices seu physica particularis, 48—80. Ethica seu scientia morum, 81—109.

Rankraštinis logikos, metafizikos, fizikos ir etikos paskaitų kursas. Logikos paskaitose dar bandoma Naujųjų laikų logiką derinti su scholastika. Fizika dėstoma naujoviškai, aiškinami I. Niutono nustatytieji gamtos tyrimo metodologiniai principai.

VUB, F 3—941. *R. Plečkaitis*

VAŠKEVIČIUS Janas (Waszkiewicz Jan), 1797 Vilniuje — 1859 ten pat, ekonomistas, vertėjas. Baigęs mokytojų sem-ją, dirbo Vilniaus un-to adjunktu, vėliau iki jo uždarymo 1832 — profesoriumi. Gyvenimo pabaigoje buvo Vilniaus rabinų m-los direktoriumi. 1830 išvertė ir išleido Vilniuje V. Pinokio „Logikos pradmenis“, pridėdamas prie vertimo paskaitas apie logikos būklę Lietuvoje ir Lenkijoje. Skelbė, jog civilizacijos plėtotė yra priklausoma nuo ekonominių, istorinių, geografinių sąlygų ir, visų pirma, nuo „asmeninių (įgimtų ir įsigytų) sielos jėgų“. Civilizacijai, jo nuomone, kiekviena tauta suteikia skirtingą formą, pažangą sąlygoja darbo pasiskirstymo, tiesioginių dvasinių ir netiesioginių fizinių žmogaus poreikių didėjimas.

TEORYA CYWILIZACYI. WYJĄTEK Z RĘKOPISMU, POD TYTUŁEM: KRÓTKI ZBIÓR EKONOMII POLITYCZNEY, UŁOŻONY PODŁUG SŁAW-

NIEYSZYCH W TEY NAUCE AUTOROW, I T. D. PRZEZ JANA WASZKIEWICZA O. P. M. [CIVILIZACIJOS TEORIJA. ISTRAUKA IŠ <...> JANO VASKEVIČIAUS RANKRAŠČIO PAVADINIMU „TRUMPAS POLITINĖS EKONOMIJOS RINKINYS, SUDARYTAS IŠ ŽYMIAUSIŲ TO MOKSLO AUTORIŲ", IR T. T.] — „Dziennik Wileński", 1823, t. 3, s. 164—182, 315—336.

Dalys: Wyobrażenie i podział płodow niemateryalnych, stanowiących cywilizacyą, 164—167. Dla czego płody niemateryalne są przedmiotem ekonomii polityczney?, 167—174. O podobieństwie i różnicy, zachodzącey między bogactwem a cywilizacyą, 174—182. O produkcyi czyli tworzeniu się płodow niemateryalnych, 315—317. Udział przyrodzenia, 317—323. Udział pracy, 324—330. Podział pracy niemateryalney, jego skutki i niedogodności, 330—336.

Civilizacijos atsiradimo ir plėtotės šaltiniu laikomos įgimtos ir iš šalies įgytos žmogaus jėgos. Pirmosios susijusios su sveikata, protu, estetiniais ir religiniais polinkiais. Antrosios — su darbu, morale, švietimu. Visos jos, būdamos „nematerialiais vaisiais", veikia žmogaus laimę, o jų poveikio tyrimas sudaro civilizacijos mokslo objektą. Visapusiškas žmogaus išsivystymas priklauso nuo: 1) asmeninių jėgų (sveikatos, fizinės galios, protinių sugebėjimų); 2) vietos sąlygų (geografinės aplinkos, klimato); 3) gyvenimo būdo, žmogaus būsenos. Tiek dvasinis, tiek materialinis tautos kultūros lygis savo ruožtu priklauso nuo įgimtų žmogaus jėgų ir įdėto darbo. Darbas keičia fizinę ir moralinę tautos būseną, švelnina papročius, palaiko prigimties galią, išvysto ją. „Civilizacijos teorija" parašyta pagal klasikinės politinės ekonomijos epigono G. Štorcho veikalą „Politinės ekonomijos kursas" (I—V t.).

POCZĄTKI LOGIKI. PRZEKŁAD Z ANGIELSKIEGO, W WIELU MIEYSCACH POMNOŻONY DODATKAMI I RZUTEM OKA NA HISTORYĄ LOGIKI; PRACA JANA WASZKIEWICZA. [LOGIKOS PRADMENYS. VERTIMAS IŠ ANGLŲ KALBOS, DAUGELYJE VIETŲ PAPILDYTAS PRIEDAIS IR ŽVILGSNIU Į LOGIKOS ISTORIJĄ; JANO VASKEVIČIAUS DARBAS.] Wilno, 1830, 128 s.

Dalys: Wstęp, 1—3. O Poięciu, 3—7. O wyobrażeniach materyi, 7—9. O wyobrażeniach utworzonych przez umysł, 9—12. O wyrazach i ich użyciu, 13—15. O rozmaitych gatunkach określeń czyli definicyy, 15—19. O Sądzie, 19—21. O zdaniach, 22—29. O fałszywym sądzie czyli przesądzie, 29—33. O przesądach albo fałszywych sądach, 34—37. O rozumowaniu, 37—41. O syllogizmach, 42—44. O złożonych syllogiz-

mach, 44—48. Sorites, indukcya i dilemma, 48—52. O dowodzeniu, 52—55. O sofizmatach, 55—59. O epicheremacie, paralogizmie i przykładzie, 59—63. O metodzie czyli o trybie postępowania w dochodzeniu prawdy, 63—68. O metodzie, 68—71. O prawidłach metody, 71—75. O pamięci, 75—78. O imaginacyi i fantazyi, 78—84. Rzut oka na historyą logiki, 84—124. Dzieła 127—128.

Supažindinama su pagrindinėmis logikos sąvokomis, su jos istorijos bruožais. Trumpai aptariama antikinė, ankstyvosios krikščionybės, arabų, scholastų logika, Naujųjų laikų logikos būklė Europoje, Lietuvoje ir Lenkijoje. Naudojamasi A. Daugirdo, J. Sniadeckio, Ž. Dežerando, F. Jaronskio, J. Jankovskio ir kt. veikalais.

E. Vasilevskis

VAZGIRDAS, VIZGIRDAS Kazimieras (Wazgird Casimirus), 1706.II.10 Lietuvoje — po 1773, filosofas, teologas jėzuitas. 1729 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1735 — teologijos f-tą. Vilniaus un-te dėstė poetiką ir retoriką, 1742—45 — filosofiją, 1750—53 — teologiją ir kanonų teisę. Buvo Kražių, Varšuvos, Gardino jėzuitų kolegijų rektorius. 1763—66 Vilniaus un-to rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1742), teologijos daktaras (1750).

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1742—43, 324 l.

Dalys: Rudimenta philosophiae sive dialectica in Academia et Universitate Vilnensi explanata anno 1742 die 3 septembris, 3—40. Logica seu philosophia rationalis dicta Organum Aristotelis, 42—169. Scientia naturalis seu physica, 170—324. De corpore naturali, 171—319. De mundo et caelo, 319—324.

Rankraštinis scholastinės logikos ir gamtos filosofijos paskaitų kursas. Vietomis kritikuojamos Naujųjų laikų mokslininkų koncepcijos, laikomasi tradicinių scholastikos koncepcijų, tame tarpe modalizmo. Traktato „Apie pasaulį ir dangų“ išlikusi tik dalis.

MAB, F 9—37.38.39. *R. Plečkaitis*

VEŽBICKIS Feliksas (Wierzbicki Felicius), 1699.I.18 Vitebsko vaivadijoje — 1761.IV. 24 Polocke, filosofas, teologas jėzuitas. 1723—27 Varšuvos jėzuitų kolegijoje studijavo teologiją. Varšuvoje, Pultuske ir Plocke dėstė poetiką, retoriką. 1735—38 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, 1741—43 — teologiją, buvo filoso-

fijos f-tų dekanas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1735), teologijos daktaras (1741). Buvo Vitebsko, Minsko ir Pinsko kolegijų rektorius, 1752—56 Vilniaus pontifikalinės kunigų seminarijos rektorius. Išleido religinio turinio raštų.

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1735—38, 375 f.

Dalys: Introductio in universam Aristotelis philosophiam seu dialectica. In Alma Universitate et Academia Vilnensi Societatis Jesu explanata anno Domini 1735 die 2 septembris, 1—32. Philosophia rationalis seu logica, 35—144. Philosophia naturalis seu physica, 145—267: Tractatus primus. De principiis corporis naturalis ac de ipsa natura et orte, 145—190. Tractatus secundus. De causis, 191—238. Tractatus tertius. De proprietatibus et nonnullis circumstantiis corporis naturalis, 238—263. Tractatus quartus. De mundo et caelo, 263—267. Tractatus philosophicus in duos libros Aristotelis De ortu et interitu seu De generatione et corruptione, 269—297. Tractatus philosophicus in tres libros Aristotelis De anima, 297—363. Philosophia transnaturalis seu tractatus in libros Metaphysicorum, 364—375.

Rankraštinis scholastinės logikos, gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitų kursas. Laikomasi idealistinės modalizmo koncepcijos. Paskaitų puslapių numeracija sumaišyta.

VUB, F 3—1019. *R. Plečkaitis*

VEŽBICKIS Kazimieras (Wierzbicki Casimirus), 1704.II.22 Vitebsko vaivadijoje — 1755.III.24 Žodiškėse, filosofas, teologas jėzuitas. 1726 Gardino jėzuitų kolegijoje baigė filosofijos studijas, 1733 — Vilniaus un-to teologijos f-tą. Vilniaus un-te ir Slucke dėstė retoriką, 1738—41 Vilniaus un-te — filosofiją, 1741—50 — teologiją ir kanonų teisę, buvo filosofijos ir teologijos f-tų dekanas. 1746—52 Vilniaus Kilmingųjų kolegijos, 1752—55 Žodiškių kolegijos rektorius. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1738), teologijos daktaras (1743). Išleido pedagoginio, istorinio ir religinio turinio raštų. Vežbickis yra vienas žymesniųjų scholastinės logikos atstovų Lietuvoje, nominalistas.

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, 1738—39, 245 f.

Dalys: Dialectica. Reverendo patre Casimiro Wierzbicki Societatis Jesu professore Vilnae, 1—42. Conclusiones ex dialecticae, 42—43. Logica, 46—245.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, kur nemaža idėjų, artimų šiuolaikinei logikai. Ypač išvystyta teiginių logika. Filosofinės logikos problemos sprendžiamos nominalistiškai.

VUB, F 3—1106.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975.

R. Plečkaitis

VEŽEVIČIUS Vincas (Wiażewicz Venceslaus), 1720.III.5 — ?, filosofas jėzuitas. 1752—54 Vilniaus un-te studijavo matematiką. 1759 Varšuvos jėzuitų kolegijoje baigė teologijos studijas. Vilniaus un-te dėstė poetiką, Gardine — retoriką ir filosofiją. 1763—66 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, 1767—71 ėjo ten dvasininko pareigas. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1763).

MATERIA TENTAMINIS PUBLICI EX LOGICA, METAPHYSICA, PNEUMATOLOGIA, PHYSICA GENERALI ET PARTICULARI, SUBEUNDI ANNO 1764, MENSE IUNIO IN COLLEGIO ACADEMICO VILNENSI. PRAESIDE R. P. VENCESLAO WIAZEWICZ SOC. JESU, AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE EJUSDEM SCIENTIAE PROFESSORE. [MEDZIAGA IŠ LOGIKOS, PNEUMATOLOGIJOS, BENDROSIOS IR SPECIALIOSIOS FIZIKOS VIEŠOJO BANDYMO, ĮVYKSIANČIO 1764 METAIS BIRŽELIO MĖNESĮ VILNIAUS AKADEMIJOS KOLEGIJOJE. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JĖZUITUI VINCUI VEŽEVIČIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI, TO PATIES MOKSLO PROFESORIUI.] 17 p.

Vilniaus un-to studentų disputų tezės, parengtos vadovaujant Veževičiui. Viso išdėstyta 54 tezės: 1—6 logikos, 7—9 metafizikos, 10—17 pneumatologijos, 18—38 bendrosios fizikos, 39—54 specialiosios fizikos. Tezėse tvirtinami Naujųjų laikų filosofijos ir gamtos mokslų principai: aiškinama I. Niutono fizika ir jo nustatyti gamtos tyrimo metodologiniai principai, J. Keplerio dėsniai, palaikomas heliocentrizmas.

MAB, $\frac{\text{L—18}}{1748}$.

R. Plečkaitis

VIJANA Petras (Viana Petrus), 1550 Logronje — 1609. VI.10 Parmoje, filosofas, teologas jėzuitas. Atvykęs į Lietuvą, 1574—75 Vilniaus jėzuitų kolegijoje dėstė teologiją, 1575—78 — filosofiją. Apkaltintas priešiškumu karaliui, 1578 buvo atšauktas iš Lietuvos ir išvyko į Paduvą, o paskui — į Neapolį, kur vadovavo teologijos katedrai. Išleido teologinio turinio raštų.

ASSERTIONES THEOLOGICAE ET LOGICAE IN COLLEGIO VILNENSI SOCIETATIS JESU, SUB RENOVATIONEM AUTUMNALEM DEFENDENDAE. [TEOLOGIJOS IR LOGIKOS TEIGINIAI, GINTI VILNIAUS JĖZUITŲ KOLEGIJOJE RUDENĮ, ATNAUJINUS STUDIJAS.] Vilnae, 1576. 12 p.

Dalys: Assertiones theologicae de sacrarum imaginum veneratione, 1—6. Assertiones logicae ex categoriis Aristotelis, 7—12.

Vilniaus jėzuitų kolegijos moksleivių filosofinių disputų tezės, parengtos vadovaujant Vijanai. 12-oje tezių tomistine dvasia aiškinamos Aristotelio kategorijos.

BK, Cim. Qu. 2583. VUB, Mf.

ASSERTIONES IN GYMNASIO VILNENSI SOCIETATIS IESU SUB VERNAM STUDIORUM INSTAURATIONEM HOC ORDINE MENSE APRILI DEFENDENDAE. [TEIGINIAI, GINTI VILNIAUS JĖZUITŲ GIMNAZIJOJE PO MOKSLEIVIŲ PAVASARIO ATOSTOGŲ BALANDŽIO MENESĮ ŠIA TVARKA.] Vilnae, 1577. 21 p.

Dalys: Assertiones theologicae, 2—8. Assertiones philosophicae, 9—15. Theses rhetoricae, 15—21.

Vilniaus jėzuitų kolegijos moksleivių filosofinių disputų tezės, parengtos vadovaujant Vijanai. Išleistos kartu su teologijos ir retorikos tezėmis. 12-oje tezių dėstomi bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai apie judėjimą, kiekybę, begalybę, vietą.

BK, Cim. Qu. 2589. VUB, Mf.

ASSERTIONES PHILOSOPHICAE MENSTRUAE EX SEXTO, SEPTIMO, ET OCTAVO LIBRO PHYSICORUM ARISTOTELIS DISCUTIENDAE IN COLLEGIO VILNENSI SOCIETATIS IESU IULIJ 15, ANNO DOMINI 1577. [KASMĖNESINIAI FILOSOFIJOS TEIGINIAI IŠ ŠEŠTOSIOS, SEPTINTOSIOS IR AŠTUNTOSIOS ARISTOTELIO „FIZIKOS" KNYGOS, DISKUTUOJAMI VILNIAUS JĖZUITŲ KOLEGIJOJE LIEPOS MĖN. 15 D. 1577 VIEŠPATIES METAIS.] 7 p.

Vilniaus jėzuitų kolegijos moksleivių filosofinių disputų tezės, parengtos vadovaujant Vijanai. 12-oje tezių komentuojamos Aristotelio pažiūros į judėjimą.

BK, Cim. Qu. 2596. VUB, Mf.

ASSERTIONES PHILOSOPHICAE MENSTRUAE EX POSTERIORI DE ORTU ET INTERITU, ET PRIMO DE ANIMA, LIBRIS ARISTOTELIS, DEFENDENDAE IN COLLEGIO VILNENSI SOCIETATIS IESU 17 DECEMBRIS. [KASMĖNESINIAI FILOSOFIJOS TEIGINIAI IŠ ARISTOTELIO KNYGŲ — „APIE ATSIRADIMĄ IR ISNYKIMĄ" ANTROSIOS KNYGOS IR „APIE SIELĄ" PIRMOSIOS KNYGOS, GINAMI VILNIAUS JĖZUITŲ KOLEGIJOJE GRUODŽIO 17 D.] Vilnae, 1577, 7 p.

Vilniaus jėzuitų kolegijos moksleivių filosofijos disputų tezės, parengtos vadovaujant Vijanai. 12-oje tezių komentuojama Aristotelio elementų koncepcija ir knygos „Apie sielą" objektas.

BK, Cim. Qu. 2585. VUB, Mf.

ASSERTIONES PHILOSOPHICAE MENSTRUAE EX SECUNDO LIBRO ARIST. DE ANIMA, DE IIS QUAE AD SENSUS EXTERIORES SPECTANT, ET EX PRIMO LIBRO METAPHYSICAE DEFENDENDAE IN COLLEGIO VILNENSI SOCIETATIS IESU 25 FEBRUARIJ. [KASMĖNESINIAI FILOSOFIJOS TEIGINIAI IŠ ARISTOTELIO „APIE SIELĄ" ANTROSIOS KNYGOS, KIEK JOJE AIŠKINAMI IŠORINIAI POJŪČIAI, IR IŠ „METAFIZIKOS" PIRMOSIOS KNYGOS, GINAMI VILNIAUS JĖZUITŲ KOLEGIJOJE VASARIO 25 D.] Vilnae, Anno Domini 1578, 7 p.

Vilniaus jėzuitų kolegijos moksleivių filosofijos disputų tezės, parengtos vadovaujant Vijanai. 9 tezės aiškina Aristotelio išorinių pojūčių koncepciją, 3 — metafizikos objektą.

BK, Cim. Qu. 2591. VUB, Mf.

ASSERTIONES PHILOSOPHICAE EX PRAECIPUIS TOTIUS PHILOSOPHIAE ARISTOTELIS DIFFICULTATIBUS DEFENDENDAE, IN COLLEGIO VILNENSI SOCIETATIS IESU MAII 16. [FILOSOFIJOS TEIGINIAI IŠ YPAČ SUNKIŲ VISOS ARISTOTELIO FILOSOFIJOS VIETŲ, GINAMI VILNIAUS JĖZUITŲ KOLEGIJOJE GEGUŽĖS 16 D.] Vilnae, Anno Domini 1578, 15 p.

Vilniaus jėzuitų kolegijos moksleivių filosofijos disputų tezės, parengtos vadovaujant Vijanai. Scholastinės filosofijos principais aiškinamos Aristotelio metafizikos, gamtos filosofijos ir logikos koncepcijos, kurias scholastika laikė sudėtingiausiomis ir neretai — kebliausiomis. Aristotelio filosofinės koncepcijos interpretuojamos tomistiškai.

BK. Cim. Qu. 2590. VUB, Mf. *R. Plečkaitis*

VIŠNEVSKIS Mykolas (Wiszniewski Michał), 1794.IX.27 Firlejove — 1865.XII.22 Nicoje, filosofas, kultūros ir literatūros istorikas, psichologas. Baigė Kremeneco licėjų. 1818—22 studijavo filosofiją, istoriją, ekonomiką Italijoje, Paryžiuje ir Edinburge. 1820 dalyvavo Vilniaus un-to konkurse filosofijos katedros profesoriaus vietai užimti, konkursą pralaimėjo. 1822—24 dėstė filosofiją Kremeneco licėjuje. Nuo 1831 istorijos, vėliau literatūros istorijos profesorius Krokuvoje. 1848 emigravo į Italiją, kur tęsė mokslinį ir publicistinį darbą, tyrinėdamas ekonomines problemas, bendradarbiaudamas žurnale „L'Diritto". Vienas paskutiniųjų lenkų šviečiamosios filosofijos atstovų. Filosofi-

nėms pažiūroms būdingas empirizmas, formavęsis šviečiamosios filosofijos, kantizmo ir škotiškosios „sveiko proto" filosofijos poveikyje. Pažinimo pradžia laikė patyrimą, tvirtino, jog pažinimo už patyrimo ribų nėra. Antra vertus, teigė, jog žinojimas įgyjamas ne tik patyrimu iš išorės pasaulio, bet ir apriorinių, visuotinų ir baigtinių suvokimų (vaizdinių), taip antai: substancijos, erdvės, laiko, priežastingumo ir kt., pagalba. Pripažino „proto tikėjimo" tiesas, aiškinančias dievo, moralinės teisės ir sielos nemirtingumo buvimą. Formulavo stebėjimo ir eksperimento suvienijimo matematikos pagalba programą. Mėgino pateikti psichologinių žmogaus mąstymo tipų klasifikaciją.

WYKŁAD PRZYRODZONYCH MYSLENIA PRAWIDEŁ, CZYLI LOGIKA TEORYCZNA I PRAKTYCZNA, PRZEZ X. ANIOŁA DOWGIRDA ZGROMADZENIA XX. PIJARÓW, DOKTORA S. TEOLOGII, KORRESPONDENTA KRÓLEWSKO-WARSZAWSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK, KAPELANA GŁÓWNEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO PRZY CESARSKIM UNIWERSYTECIE WILEŃSKIM. W POŁOCKU. 1828 ROKU IN 4TO. PRZEDMOWY STR. XLVIII. DZIEŁA STR. 425. [PRIGIMTINIŲ MĄSTYMO TAISYKLIŲ IŠDĖSTYMAS, ARBA TEORINĖ IR PRAKTINĖ LOGIKA, PARAŠĖ KUN. PIJORAS ANGELAS DAUGIRDAS, ŠV. TEOLOGIJOS DAKTARAS, KARALIŠKOSIOS VARŠUVOS MOKSLO BIČIULIŲ DRAUGIJOS KORESPONDENTAS, VYRIAUSIOSIOS DVASINĖS SEMINARIJOS PRIE IMPERATORIŠKOJO VILNIAUS UNIVERSITETO KAPELIONAS. POLOCKE. 1828 METAIS, 4°. XLVIII P. PRATARMĖS IR 425 P. VEIKALO.] — „Dziennik Wileński", t. 9, 1830, s. 50—74. *Parašas:* Y. Y.

A. Daugirdo veikalo recenzija, kurioje autoriui prikišama, kad neįrodė, jog logika turinti pirmauti kitų mokslų atžvilgiu, jog ji susideda iš tam tikro skaičiaus įrodytų ir tarpusavyje susijusių tiesų. Tvirtinama, jog idealizmas ir skepticizmas nekenkiąs mokslams, jog tikroviškumą žmonės supranta kaip „numanomą darbo ar pramonės naudą". Teigiama, jog Daugirdas neskiriąs tikėjimo nuo žinojimo, atskirų tiesų, įgytų patirties ir stebėjimo keliu, nuo suvokimų, gaunamų protu. Nurodoma, jog jis nesilaiko vieningo tyrinėjimo metodo, dėstydamas logines problemas, supratingumą sutapatina su supratimu, jutimiškumą — su pojūčiu.

ODDZIAŁ NAUK MORALNYCH I POLITYCZNYCH. ROZPRAWA NA ZAPYTANIA PRZEŁOŻONE OD UNIWERSYTETU WILEŃSKIEGO KONKURSOWA NA KATEDRĘ FILOZOFII. GODŁO „Γνωθι σαντὸν" NR. II. [MORALINIŲ IR POLITINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS. KONKURSO Į

FILOSOFIJOS KATEDRĄ TRAKTATAS, KURIAME ATSAKOMA Į VILNIAUS UNIVERSITETO PATEIKTUS KLAUSIMUS. ŽENKLAS „Γνῶθι σαυτὸν" Nr. II] Dat. Lwów, 1821. 5 tego lutego. 64 k. Autorius nenurodytas.

Rankraštinis traktatas, parašytas dalyvaujant konkurse Vilniaus un-to filosofijos katedrai užimti. Jame nagrinėjama pažinimo teorijos problematika, kildinama iš vadinamosios „patyriminės psichologijos". Filosofijos išeities taškas ir tikslas esąs žmogus. Filosofiniais mokslais laikoma patyriminė psichologija ir logika, metafizika, etika. Metafizika nesanti mokslas apie pasaulį, sielą ir dievą, ji tirianti vidinius įgimtus žmogaus sugebėjimus. Pažinimo sąlygas nagrinėjanti metafizikos dalis — ontologija. Metafizikos objektu gali būti bet koks mokėjimas, menas, amatas, žmogiškasis visų daiktų aspektas. Ji tiria tai, kas yra, moralinė filosofija — tai, kas turėtų būti: I objektas yra pažinimas, II — valia. Įgimtas, nepriklausomas nuo daiktų taisykles tiria logika, skirstoma į negatyviąją (dementarinę) ir pozityviąją logiką. Žmogaus prigimties pradus pažįstanti patyriminė psichologija, apibūdinanti visuotinius principus, išvedanti iš jų žmogaus patyrimo taisykles. Psichologijoje galimas taikyti indukcijos metodas. Abstrahavimo procesas vadinamas bendrų požymių „aprėpimu", abstrakcijos objektas —„pažiūra". „Aprėpimo" ir „pažiūros" tarpusavio sąveika sudaranti pažinimo pagrindą. Jėga, su kuria atliekamas „aprėpimas", yra supratingumas. Pažiūros sietinos su jutimiškumu. Supratingumą ir jutimiškumą vienija sąmonė. Sekos taisykles „aprėpimo" forma kuria logika. Iš pažiūrų visumos kyla patyrimas. Patyrimo ir „aprėpimo" ryšio taisyklės gimdo metafiziką. Logika parodanti minties kryptingumą, o metafizika nagrinėjanti santykį su daiktais apskritai. Patyrimas susidedantis iš atskirų, skirtingų įvykių, kurie priklauso nuo proto. Tų įvykių ryšį atskleidžia metafizika. Mėginama matematiškai pagrįsti aistras, pateikiamos matematinės aistrų eilės. Teigiama, jog žmogaus aistros reiškiasi tuo stipriau, kuo labiau žmogus tolsta nuo gamtos. Aptariami meilės ir neapykantos jausmai, įsisąmoninti ir neįsisąmoninti poreikiai. Kalbama apie dalies ir visumos pažinimą, jutimo organų vaidmenį pažinime, apie atmintį, kalbą, protą, tikėjimą, indukciją ir analogiją, grožio, laisvės pažinimą. Laisvė esanti subjektyvus veikimas be priežasčių. Jei priežastys

primestos žmogui, jis nesąs laisvas. Reikalauti laisvės reiškia nukreipti sąmonę į vieną iš dviejų priežasčių, kurias pasirenka pats žmogus. Pabaigoje antropologinės metafizikos dvasia svarstomos etikos kategorijos.

VUB, F 2—KC 388.

Lit.: J. Bánka, Poglądy filozoficzno-społeczne Michała Wiszniewskiego, W., 1967. J. Dybiec, Michał Wiszniewski. Życie i twórczość, Wr., 1970.

E. Vasilevskis

VITELIJUS (CIOLEKAS) Erazmas (Erasmus Vitelius de Cracovia, Vitellinus de Cracovia, Vitellius, Sczolek Cracoviensis, Czolek, Cziolek, Ciołek, Ciolkonis, Cziolkonis, Ciolkus, Czyolek, Torelli, Тёлка, Цёлка), 1474 (?) Krokuvoje — 1522.IX.22 Romoje, diplomatas, kultūros veikėjas, filosofas. 1485—91 Krokuvos un-te studijavo laisvuosius mokslus ir filosofiją. 1491 įgijo laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnį. Pagal vieną versiją 1491—93 dėstė filosofiją Krokuvos un-te, pagal kitą — Ldk remiamas studijavo Bolonijoje. Nuo 1494 Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių Aleksandro ir Žygimanto Senojo sekretorius, pasiuntinys. Su diplomatinėmis misijomis vyko į Romą ir Augsburgą. 1499 Vilniaus kapitulos kanauninkas, dekanas, klebonas, 1501 apaštališkasis protonotarijus. Nuo 1503 Plocko vyskupas. Parašė 4 diplomatines kalbas, kurias pasakė Romoje (1501, 1505, 1518) ir Augsburge (1518). Susirašinėjo laiškais su Lietuvos, Lenkijos, Vokietijos ir kt. kraštų valdovais, politikais ir diplomatais, skatino knygų leidybą, globojo menininkus, kaupė knygas bei meno kūrinius. Gyvenimo pabaigoje siekė tapti kardinolu, tačiau pastangos nebuvo sėkmingos, pakenkė pašliję santykiai su Žygimantu Senuoju ir Lenkijos visuomene. Visuomeninėms filosofinėms Vitelijaus pažiūroms būdinga renesansinis humanizmas. Jas charakterizuoja tokie bruožai, kaip etinis utilitarizmas ir hedonizmas, teisingumo propagavimas, individualių žmogaus sugebėjimų, o ne luominės kilmės vertinimas. LDK Vitelijus laikė krikščionybės forpostu, kvietė kovoti su turkų-totorių agresija, pasisakė už taiką su Maskva, demaskavo Kryžiuočių ordino rezgamas politines intrigas ir pinkles. Aukštindamas LDK ir jos valdovus, girdamas kunigaikštystės gyventojus, Vitelijus skatino valstybinio LDK patriotizmo formavimąsi. Gnoseologinės Vitelijaus pažiūros pagrįstos dviejų tiesų koncepcija.

ORATIO ERASMI VITELLII PRAEPOSITI VILNENSIS, ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS DOMINI ALEXANDRI MAGNI DUCIS LITHUANIAE SECRETARII, ET ORATORIS AD ALEXANDRUM VI. POTIFICEM MAXIMUM AD PRAESTANDAM OBEDIENTIAM MISSI, ROMAE HABITA ANNO DOMINI MDI. DIE MERCURII ULTIMA MENSIS MARTII, ET PONTIFICIS RESPONSUM. [ERAZMO VITELIJAUS, VILNIAUS KLEBONO, ŠVIESIAUSIOJO VALDOVO, PONO LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO ALEKSANDRO SEKRETORIAUS IR PASIUNTINIO, PASIŲSTO PAS DIDĮJĮ PONTIFIKĄ ALEKSANDRĄ VI PAREIKŠTI PAKLUSNUMO, KALBA, PASAKYTA ROMOJE 1501 VIEŠPATIES METAIS KOVO MĖNESIO PASKUTINĘ DIENĄ, TREČIADIENĮ, IR PONTIFIKO ATSAKYMAS.] — Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis depromta collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner <....> Tomus secundus ab Ioanne PP. XXIII. usque ad Pium PP. V. 1410—1572. Romae, 1861, p. 277—280. *(Sutrumpintai toliau:* Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae ab A. Theiner, t. 2, Romae, 1861). *Pirmoji publikacija:* Erasmi. Vitellii. C. Prepositi Vilnensis. Illustrissimi Alexandri Magni Ducis Litthuanie Secretarii et Oratoris. Ad Alexandrum Sextum Pontificem Maximum in Prestita Obedientia. Rome Habita Oratio, *12 p.*

Diplomatinė pasaulietiško pobūdžio Ldk Aleksandro vardu pasakyta kalba, kurioje liečiami kai kurie filosofiniai, etiniai klausimai. Atsispindi renesansinė pasaulėžiūra, XV a. pab.— XVI a. pr. LDK valdančiųjų sluoksnių ideologija. Polemizuojama su E. S. Pikolominiu, išplatinusiu Europoje gandus apie Lietuvą kaip apie barbarišką, egzotišką kraštą. Humanistiniai elementai glaudžiai susipynę su viduramžiškos pasaulėžiūros atgarsiais.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET DOMINO, DOMINO LUCE DEI GRACIA EPISCOPO VARMIENSI, DOMINO ET PATRONO SUO OBSERVANDO. [GARBINGIAUSIAM KRISTUJE TĖVUI IR PONUI, PONUI LUKUI, IŠ DIEVO MALONĖS VARMĖS VYSKUPUI, SAVO GERBIAMAM PONUI IR GLOBĖJUI.] *Laiško gale:* DATUM VILNE, XXI MENSIS MAII ANNO A NATALI DOMINI MILLESIMO QUINGENTESIMO TERCIO. RAŠYTA VILNIUJE TŪKSTANTIS PENKI ŠIMTAI TREČIAISIAIS NUO VIEŠPATIES GIMIMO METAIS GEGUŽĖS MĖNESIO 21 D.] — Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia. Tomus XIX. Acta Alexandri regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae etc. (1501—1506). Cracoviae, 1927, p. 276—277.

Liečiami etiniai, gnoseologiniai, metafiziniai klausimai. Prisipažįstama sekant Tomo Akviniečio gnoseologiniu skepticizmu.

ORATIO ERASMI VITELLII EPISCOPI PLOCENSIS IN OCCASIONE OBEDIENTIAE PRAESTITAE IULIO PP. II. NOMINE SERENISSIMI PRINCIPIS ALEXANDRI REGIS POLONIAE ET MAGNI DUCIS LIT-

HUANIAE. HABITA ROMAE IN CONSISTORIO PUBLICO DIE LUNAE X. MARTII ANNO SALUTIS MDV. [ERAZMO VITELIJAUS, PLOCKO VYSKUPO, KALBA, PASAKYTA SVIESIAUSIOJO VALDOVO LENKIJOS KARALIAUS IR LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO ALEKSANDRO VARDU PAKLUSNUMO POPIEŽIUI JULIUI II PAREIŠKIMO PROGA ROMOJE, VIESAME SUSIRINKIME, PIRMADIENĮ, 1505 ISSIGELBEJIMO METAIS KOVO 10 DIENĄ.] — Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae ab A. Theiner, t. 2, Romae, 1861, p. 300—302. *Pirmoji publikacija:* Obedientia Alexandri Poloniae regis. *Kitoje lapo pusėje:* Oratio in Prestita Obedientia Solemni Sanctissimo. D. N. Iulio Pape. II. Nomine Serenissimi Principis Domini Alexandri Regis Polonie et Magni Ducis Littuanie Etc. Habita Rome in Consistorio Publico Per Reverendum patrem Dominum Erasmum Vitellium Episcopum Plocensem. Die Lune, X Mensis marcii. Anno salutis. M.D.V. *(1505), 9 p.*

Diplomatinė pasaulietinio pobūdžio kalba, kurioje liečiami filosofiniai, teologiniai, etiniai, visuomeniniai klausimai. Vadovaujamasi „consensus omnium" koncepcija. Keliama ir nagrinėjama kovos su stiprėjančia Turkijos agresija problema. Kritikuojama neefektyvi ankstesniųjų popiežių politika, reikalaujama kovoti su turkais ne žodžiais, bet darbais.

ERASMUS, EPS. PLOCENSIS, SIGISMUNDO, REGI POLONIAE. [ERAZMAS, PLOCKO VYSKUPAS, ŽYGIMANTUI, LENKIJOS KARALIUI.] *Laiško gale:* EX MĄKOLIN XIX NOVEMBRIS. [IŠ MONKOLINŲ, LAPKRIČIO 19 D.] *1517.* — Acta Tomiciana, T. 4, A. D. MDXVI—MDXVIII. Posnaniae, 1855, p. 215—217.

Laiškas Žygimantui Senajam, kuriame patariama vesti Boną Sforcą. Atsispindi filosofinės, etinės, politinės pažiūros, renesansinė pasaulėžiūra. Svarbiausiais gyvenime laikomi garbės ir naudos principai. Samprotaujama apie visuomeninį moters vaidmenį. Ginčytinus klausimus siūloma spręsti derybomis. Sekama Antikos idėjomis, remiamasi Likurgu, Aristotelio „Politika", Cezario mintimis.

LIST. ERAZMA CIOŁKA DO ZYGMUNTA Igo PISANY Z RZYMU O UMOWACH W NEAPOLU WZGLĘDEM POSAGU, W RZYMIE ZAŚ O WOJNIE PRUSKIEJ TUDZIEŻ O AUDYENCYACH JAKIE WRAZ Z POSŁEM KRÓLA WĘGIERSKIEGO MIAŁ U PAPIEŻA. [ERAZMO CIOLEKO LAIŠKAS ŽYGIMANTUI I-JAM, PARAŠYTAS ROMOJE APIE SUSITARIMUS NEAPOLYJE DĖL KRAIČIO, O ROMOJE DĖL KARO SU PRŪSIJA, TAIP PAT APIE AUDIENCIJAS, KURIAS KARTU SU VENGRIJOS KARALIAUS PASIUNTINIU GAVO PAS POPIEŽIŲ.] *Laiško gale:* W RZYMIE, WE CZWARTEK DNIA 8 MARCA, ROKU PAŃSKIEGO 1518. [ROMOJE, 1518 VIEŠPATIES METAIS KOVO 8 DIENĄ, KETVIRTADIENĮ.] — Zbiór pamiętników do dziejów polskich. Wydał Włodzimierz Stanisław Hr. de Broel-Plater. T. I. W., 1858, s. 111—139. *Lygiagrečiai tekstas lotynų k.*

Laiškas Žygimantui Senajam, kuriame informuojama apie diplomatinės misijos Italijoje rezultatus. Atsispindi kai kurios filosofinės, gnoseologinės, etinės pažiūros, atsiskleidžia asmeninės laiško autoriaus savybės, taip antai: žmonių psichologijos pažinimas, diplomatinis vikrumas, naudos sau siekimas. Laiške rašoma apie diplomatinę-politinę kovą su kryžiuočių kėslais, apie bendradarbiavimą su Vengrijos pasiuntiniu kovoje prieš kryžiuočius bei apie paliaubų tarp Vengrijos ir Turkijos sudarymą. Nurodomas Leono X siekimas sutaikyti Lietuvą ir Lenkiją su Kryžiuočių ordinu, skatinant šias valstybes kovoti su Turkija. Ginama prigimtinė teisė jėga priešintis smurtui, tačiau kartu palaikomos taikinančios popiežiaus pastangos. Atsiskleidžia didėjantys Vitelijaus nesutarimai su Žygimantu Senuoju, nepatenkintų pasiuntinio veikla Romoje priešininkų skundai ir kiršinančios intrigos.

ORACIO AUGUSTAE HABITA PER EUNDEM PLOCENSEM ANTISTITEM IN CONVENTU IMPERIALI CORAM MAXIMILIANO CAESARE ET OMNIBUS SACRI IMPERII ELECTORIBUS PLURIMISQUE GERMANIAE PRINCIPIBUS DIE VENERIS XX. AUGUSTI ANNO MDXVIII. [TO PATIES PLOCKO VYSKUPO PASAKYTA KALBA AUGSBURGE, IMPERATORIŠKAME SUSIRINKIME, IMPERATORIAUS MAKSIMILIJONO IR VISŲ ŠVENTOSIOS IMPERIJOS RINKĖJŲ BEI DAUGELIO VOKIETIJOS KUNIGAIKŠČIŲ AKIVAIZDOJE 1518 METŲ RUGPJŪCIO 20 DIENĄ, PENKTADIENĮ] — Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae ab A. Theiner, t. 2., Romae, 1861, p. 380—384. *Pirmoji publikacija:* Oratio Per. R. Patrem Dominum Erasmum Vitellium Episcopum Plocen. In Celebrerrimo Augusten. Conventu Ad Cesarem Maximilianum Nomine Victoriosissimi Regis Polonie Sigismundi Habita Coram Omnibus Sacri Imperii Electoribus Plurimisque Germanie Principibus Die Veneris XX. Augusti. Anno Domini M. D. XVIII. Assistebant Eidem Magnifici Duo Alii Oratores. D. Raphael Castellanus Lendensis Et Boguslaus Lituanie Marschalcus. *15 p.*

Diplomatinė pasaulietinio pobūdžio Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Senojo vardu pasakyta kalba, kurioje raginama kovoti su turkais, demaskuojamos kryžiuočių intrigos. Atsispindi kai kurie visuomeninės filosofinės minties, etikos klausimai. Kritikuojamas scholastinis verbalizmas.

ERAZM CIOŁEK I RAFAŁ LESZCZYŃSKI O NEGOCYACYACH WZGLĘDEM KRUCYATY PRZECIW TURKOM I O MNICHU SCHENBERGU. [ERAZMAS CIOLEKAS IR RAFALAS LEŠCINSKIS APIE DERYBAS DĖL KRYŽIAUS ŽYGIO PRIES TURKUS IR APIE VIENUOLĮ SENBERGĄ.] *Laiško gale:* Z AUGSBURGA W DZIEŃ ŚWIĘTEGO Stanislawa roku pańskiego MDXVIII. [IŠ AUGSBURGO 1518 VIEŠPATIES METAIS

ŠVENTO STANISLOVO DIENĄ.] — Zbiór pamiętników do dziejów polskich. Wydał Włodzimierz Stanisław Hr. de Broel-Plater. T. I. W., 1858, s. 98—110. *Lygiagrečiai tekstas lotynų k.*

Lietuvos ir Lenkijos pasiuntinių Augsburge ataskaita apie įvykius Vokietijos kunigaikščių suvažiavime 1518. Kritikuojami imperatorius Maksimilijonas I ir jo pavaldiniai už tai, kad atsisakė efektyviai paremti žygį prieš turkus, siekiant sustabdyti pastarųjų argesiją Europoje. Smerkiamas suvažiavimo dalyvių tuščiažodžiavimas. Laiške išryški Vitelijaus diplomatinės etikos, gnoseologijos principai.

ORATIO ROMAE HABITA PER REVERENDUM PATREM. D. ERASMUM EPISCOPUM PLOCENSEM CORAM LEONE. X. PON. MAX. ET TOTO COLLEGIO CARDINALIUM. XXVI. NOVEMBRIS ANNO DOMINI. M.D. XVIII. [GARBINGOJO TĖVO PONO ERAZMO, PLOCKO VYSKUPO, KALBA, PASAKYTA ROMOJE DIDŽIOJO PONTIFIKO LEONO X BEI VISOS KARDINOLŲ KOLEGIJOS AKIVAIZDOJE 1518 VIESPATIES METAIS LAPKRIČIO 26 D.] — Orationes Reverendi Patris Domini Erasmi Vitellii Episcopi Plocensis. Invictissimi et victoriosissimi Regis Poloniae Sigismundi ad sanctam sedem Apostolicam et sacram Imperialem maestatem oratoris. Habite per eum in facto generalis expeditionis contra turchos. Una romę coram Leone Papa. X. Altera Augustę coram Maximiliano cesare. Anna. Domini. M.D.XVIII *(1518)*. *Gale:* Impressum Romae per Iacobum Mazochium Anno domini. M.CCCCC.XIX. *(1519)* die. XXVII. Mensis Ianuarii. *P. 3—8.*

Diplomatinė kalba, kurioje kviečiama energingiau kovoti su turkais, raginama suvienyti šiai kovai krikščioniškų valstybių jėgas. Liečiami įvairūs visuomeniniai, politiniai, etiniai klausimai, atsispindi kai kurios gnoseologijos bei diplomatijos teorijos idėjos. Sąmojingai pataikaujama Leonui X, naudojantis popiežiaus vardo sutapimu su liūto vardu. Idėjiniu atžvilgiu ši kalba yra menkesnė už kalbą, pasakytą Augsburge.

BJK, Cim. Qu. 5358. MAB, Mf. 1249.

ERAZM CIOŁEK, BISKUP PLOCKI DO KRÓLA HISZPAŃSKIEGO KAROLA I. [ERAZMAS CIOLEKAS, PLOCKO VYSKUPAS, ISPANIJOS KARALIUI KAROLIUI I.] *Laiško gale:* ROMAE, XIII MARTII A. D. MDXIX. [ROMOJE, 1519 VIEŠPATIES METAIS KOVO 13 D.] — W. Pociecha. Polska wobec elekcji cesarza Karola V. w roku 1519. Wr., 1947, s. 73—74.

Laiškas, iš kurio atsiskleidžia intensyvi diplomatinė Vitelijaus veikla, ryšiai su Vokietijos, Austrijos, Ispanijos, Italijos valdovais bei aukštaisiais katalikų bažnyčios dvasininkais. Atsispindi politinės, etinės pažiūros.

ERASMUS CIOLEK, EPS. PLOCEN., ORATOR, SIGISMUNDO, REGI POLONIE. [ERAZMAS CIOLEKAS, PLOCKO VYSKUPAS, PASIUNTINYS, ŽYGIMANTUI, LENKIJOS KARALIUI.] *Laiško gale:* ROME DIE MERCURII XXV. MENSIS JANUARII. [ROMOJE SAUSIO MENESIO 25 DIENĄ, TREČIADIENĮ.] *1520.*— Acta Tomiciana. T. 5, A.D. MDXIX—MDXXI. Posnaniae, 1855, p. 149—154.

Laiškas Žygimantui Senajam, kuriame informuojama apie vedamą diplomatinę kovą Romoje su Lietuvos ir Lenkijos priešais — melagingų gandų skleidėjais. Pabrėžiama teisingų žinių svarba. Samprotaujama apie Kryžiuočių ordino panaikinimą. Atsargiai kritikuojamas Lietuvos ir Lenkijos valstybinio aparato nepaslankumas ir biurokratizmas. Atsispindi kai kurie visuomeninės filosofinės minties klausimai.

Lit.: S. Lucas, Erazm Ciołek, biskup Płocki (1503—1522 R.) — „Biblioteka Warszawska", 1877, t. 4, s. 54—75, 178—198, 352—384. T. s., Stanowisko Erazma Ciołka jako księcia kościoła oraz mecenasa literatury i nauk.— tamże, 1878, t. 1, s. 35—69. K. Hartleb, Działalność kulturalna biskupa—dyplomaty Erazma Ciołka, Lwów, 1929. H. Folwarski, Erazm Ciołek biskup i dyplomata, Varsoviae, 1935. A. Varanavičius, Erazmo Vitelijaus visuomeninės-filosofinės pažiūros.— „Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai", A serija, t. 4(41), 1972, p. 33—49. T. p., Patriotiniai motyvai Mikalojaus Husaviano poemoje apie stumbrą.— ten pat, t. 2(43), 1973, p. 49—71. T. p., Gyvenimo prasmės samprata Erazmo Vitelijaus ir Mikalojaus Husoviano kūryboje.— ten pat, t. 3(52), 1975, p. 25—37.

A. Varanavičius

VYTAUTAS, apie 1350—1430.X.27 Trakuose, Lietuvos didysis kunigaikštis (1392—430), diplomatas, politikas, Lietuvos savarankiškumo gynėjas. 1382—92 kovojo su Jogaila dėl valdžios LDK. Stiprino ir centralizavo LDK, dalinius kunigaikščius keisdamas skiriamais vietininkais. Iš didikų ir paklusnių kunigaikščių sudarė Didžiojo kunigaikščio Tarybą svarbesniems valstybės klausimams spręsti. Vilniaus—Radomo (1401) ir Horodlės (1413) sutartyse, nustatančiose Lietuvos ir Lenkijos santykius, sustiprino Lietuvos padėtį. Organizavo kovą su kryžiuočiais ir totoriais, vykdė užkariaujamąją politiką rytuose. **1410** m. liepos 15 d., vadovaudamas jungtinėms Lietuvos ir Lenkijos jėgoms, Žalgirio mūšyje sutriuškino Kryžiuočių ordiną. Šis pralaimėjimas sustabdė Ordino veržimąsi į Lietuvą, iš jo galutinai buvo atsiimta Žemaitija. Gyvenimo pabaigoje Vytautas siekė karūnuotis Lietuvos karaliumi, tačiau įgyvendinti šį sumanymą sutrukdė mirtis.

Būdamas gabus diplomatas, savo tikslų Vytautas sugebėjo siekti ne tik ginklu, bet ir diplomatinėmis priemonėmis. Jo laiškuo-

se, pareiškimuose, sutartyse (pasirašinėdavo krikšto metu gautu Aleksandro vardu) atsispindi pažiūros į Lietuvos suverenitetą, į santykius su Lenkija, Ordinu, kitomis kaimyninėmis valstybėmis, pabrėžiama LDK teisė būti nepriklausoma nuo lenkų. Pagrįsdamas savo teises į valdžią Lietuvoje, įrodinėjo etninį lietuvių ir žemaičių bendrumą, nurodė, jog tai pačiai tautai priklauso ir prūsai. Raštuose vartojo „tėvynės", „tėvų žemės" sąvokas. Vytautui būdinga tautinė ir religinė tolerancija, prisidėjusi prie politinio LDK sustiprėjimo. Antra vertus, jis buvo charakteringas LDK feodalų klasės interesų reiškėjas, stiprinęs baudžiavą, ginklu slopinęs pasipriešinimą jai, kūręs centralizuotą feodalinę Lietuvos valstybę.

DIS IST WITOLDES SACHE WEDIR JAGALN VND SKIRGALN. [VYTAUTO SKUNDAS PRIEŠ JOGAILĄ IR SKIRGAILĄ.] — „Archivum Philologicum", kn. VIII, K., 1939, p. 204—215. *Nuorašas senąja vokiečių k. Lietuviškas vertimas ten pat,* p. 216—219, *taip pat kn.:* Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. Vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Rimantas Jasas. V., 1971, p. 179—183. *Pirmoji publikacija:* Scriptores rerum Prussicarum. Hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen und E. Strehlke. Bd. 2, Leipzig. 1863, S. 712—714.

Iškeliama tėvynės idėja. Dėstomos konflikto su Jogaila priežastys, nurodomas Jogailos neteisingumas. Skundžiamasi, kad jis neteisėtai valdo Vytauto tėviškę. Įrodinėjama Vytauto teisė būti Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Manoma, kad skundas parašytas Kryžiuočių ordino vadovybei pareikalavus, Vytautui diktuojant. Datuojamas 1390 pradžia. Apie 1393—98 šio skundo pagrindu parašytas metraštinis pasakojimas „Lietuviškos giminės pradžia", arba „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kilmė", vėliau įtrauktas į „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių metraštį".

D. K. VYTAUTO RAŠTAS, KURIUO VALSTYBĖS PAREIGŪNAI ĮPAREIGOJAMI PADĖTI KRIKŠTYTI LIETUVIUS.— Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji Wileńskiej. Tomu I zeszyt 1 (1387—1468). Wydali ks. Jan Fijałek i Władysław Semkowicz. w Krakowie, 1932, s. 39, Nr. 23. *Nuorašas lenkų k. Pirmoji publikacija:* „Wizerunki i roztrząsania naukowe", t. 14, 1840, s. 134—135. *Lietuviškas vertimas kn.:* Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. I, V., 1955, p. 61, Nr. 86. *(Sutrumpintai toliau:* LIŠ, I).

Vaivados, vietininkai ir tijūnai įpareigojami padėti vyskupui krikštyti lietuvius. Reiškiama tolerancija kitataučiams. Nurodoma, kad rusus galima krikštyti tik jų pačių noru. Raštas datuojamas apie 1392 m.

KRYŽIUOČIŲ ORDINO GINČAS SU D. K. VYTAUTU DĖL ŽEMAITIJOS VALSTIEČIŲ.— Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae.

1376—1430. Collectus opera Antonii Prochaska. Cracoviae, 1882, p. 77—81, Nr. 241. *(Sutrumpintai toliau:* Codex epistolaris Vitoldi.) *Originalas senąja vokiečių k. Ištrauka lietuvių k. paskelbta kn.:* LIS, I, p. 61—63, Nr. 87.

Ordino pareigūno pranešimas, kuriame dėstomos Vytauto pažiūros. Duodamas vienas pirmųjų pradėjusios LDK formuotis baudžiavinės priklausomybės apibūdinimų, aiškinama, kas laikytinas praradusiu asmens laisvę, o kas — laisvu žmogumi. Išdėstoma Vytauto nuomonė, jog Ordinui buvusi atiduota žemė su baudžiauninkais, bet be laisvųjų žmonių, jog žemaičių bėgimą nuo Ordino valdžios jis laikąs teisėtu, jog žada ir toliau globoti pabėgusius į Lietuvą žemaičius. Iškeliamas teisingumo ir teismo vaidmuo, kunigaikščiui sprendžiant ginčijamus klausimus. Pranešimas datuojamas 1401 m.

D. K. VYTAUTO SKUNDAS KRIKŠČIONIŲ KARALIAMS IR KUNIGAIKŠČIAMS DĖL KRYŽIUOČIŲ ORDINO NEDORYBIŲ.— Codex epistolaris Vitoldi, p. 75—77, Nr. 238. *Originalas lotynų k.*

Kritikuojamas Kryžiuočių ordinas už krikščioniškos moralės pažeidinėjimą. Reiškiamos pažiūros į Lietuvoje priimtas moralės normas. Ginamos feodalinės laisvės. Pasisakoma apie teisminį ginčijamų klausimų nagrinėjimą. Skundas rašytas Vilniuje, datuojamas 1401 m. kovo 20 d.

D. K. VYTAUTO LAIŠKAS KRYŽIUOČIŲ ORDINO DIDŽIAJAM MAGISTRUI DĖL TRADICINĖS PREKYBOS TARP ŽEMAITIJOS IR AUKŠTAITIJOS.— Codex epistolaris Vitoldi, p. 166—167, Nr. 391. *Originalas senąja vokiečių k. Ištrauka lietuvių k. paskelbta:* LIŠ, I, p. 63—64, Nr. 88.

Siekiama sutvarkyti tradicinę Lietuvos ir Ordinui atiduotos Žemaitijos prekybą. Aptariami vyriausybės ir krašto gyventojų teisiniai santykiai. Nurodoma, jog vyriausybės veiksmai prieš kito krašto gyventojus turi būti įteisinti įsakymais, nurodymais arba patarimais. Pasisakoma už nevaržomus Žemaitijos ir Lietuvos gyventojų ryšius. Laiškas rašytas Kernavėje, datuojamas 1409 m. sausio 24 d.

D. K. VYTAUTO LAIŠKAS KRIKŠČIONIŠKŲ ŠALIŲ VALDOVAMS DĖL KRYŽIUOČIŲ ORDINO ENGIAMOS ŽEMAITIJOS.— Codex epistolaris Vitoldi, p. 199—201, Nr. 427. *Nuorašas senąja vokiečių k.*

Stengiamasi demaskuoti Ordiną prieš V. Europą. Pažymima, jog nors Lietuva ir priėmė krikščionybę, Ordinas nesiliauna jos puldinėjęs. Kritikuojama Ordino moralė. Nurodoma, jog 200 metų Ordino valdomi prūsai tebesilaiko pagoniškų apeigų, jog Žemaitiją Ordinas valdo jau 5 metus, tačiau jos krikštu nesirū-

pina. Pabrėžiamas nusistatymas ginti Žemaitiją nuo Ordino. Laiškas datuojamas 1409 m. rugsėjo 9 d.

KRYŽIUOČIŲ ORDINO DIDŽIOJO MAGISTRO LAISKAS LIVONIJOS ORDINO MAGISTRUI APIE DERYBŲ SALYNE REZULTATUS.— Codex epistolaris Vitoldi, p. 256—258, Nr. 529. *Originalas senąja vokiečių k.*

Aprašant Kryžiuočių Ordino ir Lietuvos—Lenkijos atstovų derybas Salyne valstybinių sienų klausimais, išdėstomos Vytauto pažiūros į teisę valdyti tėvų žemę. Vytautas teigęs, kad prūsai, žemaičiai ir aukštaičiai priklauso vienai tautai, kad pagal istoriją ir paveldėjimo teisę jis privaląs valdyti Žemaitiją ir Prūsiją. „Prūsai taip pat yra buvę mano tėvų žemė, ir aš reikalausiu jų iki Osos, nes jie yra mano tėvų palikimas",— cituojami Vytauto žodžiai. Laiškas datuojamas 1413 m. vasario mėn.

D. K. VYTAUTO SUTARTIS SU KRYŽIUOČIŲ ORDINO DIDŽIUOJU MAGISTRU DĖL LAISVOS PREKYBOS.— „Praeitis", t. 2, K., 1933, p. 406. *Originalas senąja vokiečių k. Ištrauka lietuvių k. paskelbta kn.:* LIŠ, I, p. 66, Nr. 90.

Nustatomos prekybos sąlygos. Garantuojamas Prūsijos pirklių saugumas Lietuvoje. Pažymima, jog ginčijami klausimai turi būti sprendžiami aukščiausiose LDK valdžios instancijose. Pageidaujama tokių pat sąlygų Lietuvos pirkliams Ordino krašte. Sutartis datuojama 1415 m. balandžio 8 d.

ŽEMAIČIŲ SKUNDAS KONSTANCOS VISUOTINIAME BAŽNYČIOS SUSIRINKIME.— Codex epistolaris Vitoldi, p. 1018—1024. *Originalas lotynų k. Ištrauka (1407 m. žemaičių laiškas pasaulio valdovams ir krikščionių tautoms) lietuvių k. paskelbta kn.:* LIŠ, I, p. 65, Nr. 89.

Skundas parašytas Vytauto iniciatyva. Nurodoma, jog Kryžiuočių ordinas, dengdamasis krikščionybės platinimu, siekia užkariavimų, jog kryžiuočiams ne krikštyti žemaičius rūpi, bet atimti jiems laisvę ir turtą. Atmetamos Ordino pretenzijos į Žemaitiją. Prikišant Ordinui elementarių moralės normų nesilaikymą, teigiama, jog į moralę negalima žiūrėti abstrakčiai. Nurodoma, jog kryžiuočių apkrikštyti prūsai tapo pavergti ir amoralūs, pabrėžiamas lemiamas aplinkos sąlygų vaidmuo. Žemaičiai, tvirtinama, neatsisako krikštytis, tačiau nesutinka priimti krikšto iš kryžiuočių, nes nenori būti pavergti. Pasisakoma už Vytauto platinamą krikščionybę. Duodama tautos samprata, pabrėžiant, kad žemaičiai ir lietuviai yra viena tauta. Dėstomos pažiūros į feodalus ir laisvę. Į skundą įtrauktas 1407 m. žemaičių laiškas pasaulio valdovams ir krikščionių tautoms, kuriame aiškinama, jog žemaičiams apsikrikštyti trukdo kryžiuočiai, at-

skleidžiami riterių nusikaltimai, grobiant žemaičių žmonas ir vaikus, plėšiant jų turtą. Žemaičių skundas datuojamas 1416 m. sausio—vasario mėn.

D. K. VYTAUTO LAISKAS IMPERATORIUI ZIGMANTUI, KURIAME NESUTINKAMA SU LDK IR KRYŽIUOČIŲ ORDINO GINČO SPRENDIMU VROCLAVE.— Codex epistolaris Vitoldi, p. 466—469, Nr. 861. *Nuorašas lotynų k.*

Duodama tautos samprata, bendrais jos bruožais laikoma kalba, teritorija, kilmė. Ginama lietuvių tautos teisė į suverenumą ir teisė gyventi savo teritorijoje. Protestuojama prieš sprendimą Vroclave, kuriame Vytauto ir Jogailos teisė valdyti Žemaitiją ir Sūduvos dalį pripažįstama tik iki mirties. Nurodoma, kad Žemaitija ir Sūduva esančios paveldėtos iš tėvų ir protėvių, kad jas Ordinas yra užgrobęs. Nepripažįstama Ordino teisė išvaryti žmones iš savo krašto. Aiškinama, kad Žemaitijos sąvoka yra geografinio pobūdžio, vartojama dėl žemesnio, lyginant su Aukštaitija, reljefo. Lietuva ir Žemaitija etniniu-kalbiniu atžvilgiu visada sudariusios vieną šalį: „visada buvo ir dabar yra ta pati Lietuva, nes viena kalba ir tie patys žmonės". Nurodoma, kad Žemaitijos gyventojai niekada nesivadino žemaičiais, o tik lietuviais, dėl to ir pats Vytautas nesitituluoja Žemaitijos valdovu. Kritikuojamas istorinių Žemaitijos ir Lietuvos ryšių aiškinimas, kurį skleidžia kryžiuočiai. Pabrėžiama, jog kryžiuočiai yra svetimšaliai ir ateiviai, okupavę Prūsijos žemę, norintys paveldėtojus ir savininkus išvaryti iš jų krašto, jog jie taip pat negali turėti jokių pretenzijų į Žemaitiją kaip į kraštą, kurį reikia apkrikštyti. Laiško argumentacija panaši į žemaičių skundo Konstancos susirinkime argumentaciją. Laiškas rašytas Lietuvos Brastoje, datuojamas 1420 m. kovo 11 d.

D. K. VYTAUTO LAISKAS POPIEŽIUI MARTYNUI V DĖL DERYBŲ SU HUSITAIS.— Doc. Dr. Jonas Beblavý, Lietuvių čekų santykiai Vytauto Didžiojo laikais, K., 1930, p. 76—77, Nr. 11. *Lotynų k. Pirmoji publikacija:* F. Palacký, Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges, Praha, 1873, S. 186, Nr. 162.

Rašoma, kad čekų nepavyks numalšinti jėga. Siūloma nutraukti kryžiaus karus prieš husitus, nes jie patys nori susitaikyti su bažnyčia. Siūlomasi būti tarpininku. Laiškas rašytas Trakuose, datuojamas 1422 m. kovo 5 d.

D. K. VYTAUTO LAISKAS IMPERATORIUI ZIGMANTUI APIE SUMANYMĄ KARŪNUOTIS LIETUVOS KARALIUMI.— Codex epistolaris Vitoldi, p. 814—815, Nr. 1344. *Nuorašas lotynų k.*

Ginama Lietuvos savarankiškumas, teisė rinktis sau valdžią. Skundžiamasi, kad Jogaila nesilaikęs žodžio ir prašęs Zigmantą atsisakyti karūnuoti Vytautą Lietuvos karaliumi. Nurodoma, kad Jogaila, teigdamas, jog Lietuva negali rinkti sau valdovo be Lenkijos ponų žinios, žemina ne tik Vytautą, bet ir jo kraštą, jo krašto kunigaikščius ir bajorus. Nesutinkama su Jogailos noru Lietuvos kunigaikščius ir bajorus, visada buvusius laisvus, padaryti savo vasalais. Laiškas rašytas Eišiškėse, datuojamas 1429 m. vasario 13 d.

D. K. VYTAUTO LAIŠKAS KARALIUI JOGAILAI APIE KETINIMĄ KARŪNUOTIS LIETUVOS KARALIUMI.— Codex epistolaris Vitoldi, p. 815—818, Nr. 1345. *Nuorašas lotynų k. Ištrauka lietuvių k. paskelbta kn.:* LIŠ, I, p. 73—75, Nr. 104.

Ginamas Lietuvos savarankiškumas. Kalbama apie konfliktą tarp Lietuvos ir Lenkijos feodalų po Lucko suvažiavimo dėl Vytauto ketinimo karūnuotis Lietuvos karaliumi. Lenkų pastangos kištis į Lietuvos vidaus reikalus laikomos Lietuvos kunigaikščių ir bajorų pažeminimu. Nurodoma, jog sutartys, kurios sudarytos, neduoda teisės kištis į Lietuvos vidaus reikalus. Rašoma, kad Vytautą žemina tvirtinimas, jog teisę valdyti LDK jis turi tik iki savo gyvos galvos. Laiškas, spėjama, rašytas Trakuose. Datuojamas 1429 m. vasario 17 d.

Lit.: A. Prochaska, Dzieje Witolda W. księcia Litwy, Wilno, 1914. J. Pfitzner, Didysis Lietuvos Kunigaikštis Vytautas kaip politikas, Klaipėda, 1930. J. Lappo, Istorinė Vytauto reikšmė.— „Praeitis", t. 2, 1933, p. 1—86. M. Andziulytė-Ruginienė, Žemaičių christianizacijos pradžia, K., 1937. B. Dundulis. Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje, V., 1960. J. Basanavičius, Iš krikščionijos santykių su senovės lietuvių tikyba ir kultūra, kn.: Rinktiniai raštai, V., 1970, p. 156—225. M. Kosman, Tolerancja wyznaniowa na Litwie do XVIII wieku.— „Odrodzenie i reformacja w Polsce", t. 17, 1972, s. 95—124.

J. Kudirka

VOINILOVIČIUS Romualdas (Woyniłowicz Romualdus), 1713. VI.19 Baltarusijoje — 1763.X.27 Varšuvoje, filosofas, teologas jėzuitas. 1735 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1742 — teologijos f-tą. 1748 Vilniaus un-te dėstė etiką, 1752—55 Nesvyžiuje — filosofiją. Paskui Polocke ir 1757—58 Vilniaus un-te dėstė teologiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1747), teologijos daktaras (1757). Išleido religinio turinio raštų.

PHILOSOPHIA MORALIS SIVE ETHICA. [MORALĖS FILOSOFIJA, ARBA ETIKA.] *Vilniaus un-tas, 1748,* 5 p.

Rankraštinis scholastinės etikos paskaitų kursas. Labai glaustai aiškinami tradiciniai scholastinės moralės filosofijos klausimai. Visas kursas sutalpintas į kelias paskaitas.

RB, PR—490. *R. Plečkaitis*

VOLANAS Andrius (Volanus Andreas, Wolan Andrzej), apie 1530 Poznanėje — 1610.I.6 Bijutiškėse, rašytojas, humanistas, publicistas, politinis veikėjas. 1544—46 studijavo Frankfurte prie Oderio, 1550—53 — Karaliaučiaus un-te. Daug metų dirbo M. Radvilos Rudojo, o vėliau karalių — Žygimanto Augusto, Stepono Batoro ir Zigmanto Vazos sekretoriumi. Lietuvos Vyriausiojo tribunolo deputatas. Lankėsi su diplomatinėmis misijomis Bendzine (1588), Rygoje (1589), Maskvoje (1595), Livonijoje (1599). 1585 Lietuvos liuteronų ir kalvinistų dispute gynė Ž. Kalvino teiginius. Lotynų k. parašė apie 30 veikalų visuomenės, valstybės, religijos klausimais, nemaža proginių kalbų. Manoma, kad padėjo A. Rotundui parašyti knygą „Pasikalbėjimas lenko su lietuviu" (1564). Pagrindinis veikalas — „Apie politinę arba pilietinę laisvę" (1572), kuriame smerkė feodalų sauvalę, reikalavo didesnių teisių valstiečiams ir miestiečiams, gynė vidutiniosios bajorijos interesus. Konstitucinės monarchijos ir religinės tolerancijos šalininkas. Pasisakė už politines bajorijos laisves, gynė visuotinės lygybės prieš įstatymus principą. Aštriai kritikavo katalikybės ideologus (A. Poseviną, S. Rešką, P. Skargą, S. Turijaną ir kt.), polemizavo su kai kurių reformacijos krypčių atstovais — arijonu F. Socinu ir kt. Racionalistas, vadovavęsis sveiku protu. Atidžiai gilinosi tiek į teorinius klausimus (nagrinėjo kristologijos problemas), tiek ir į konkrečias realijas, aktualių gyvenimo uždavinių sprendimą. Buvo linkęs į pamokymus ir moralizavimą. Savo raštais darė teigiamą poveikį ne tik Lietuvos ir Lenkijos, bet ir Europos dvasiniam gyvenimui.

DE LIBERTATE POLITICA SIVE CIVILI LIBELLUS LECTU NON INDIGNUS. AUTORE ANDREA VOLANO. [ĮDOMI SKAITYTI KNYGELĖ APIE POLITINĘ ARBA PILIETINĘ LAISVĘ. PARAŠĖ ANDRIUS VOLANAS.] Cracoviae In Officina Matthiae Wirzbietae Thypographi S. R. M., 1572, 132 p.

Dalys: Illustri Et Magnifico Domino, D. Nicolao Georgii Radivilo, Duci in Dubinki ac Bierze, Palatino Vilnensi, Magni Du-

catus Lituaniae Cancelario, Mozirensi Borisoviensi Lidensique Capitaneo, Domino et benefactori suo, summa semper observantia dignissimo. *Gale:* Datum in praediolo meo Biutiscano, Die Ianuarij 5. Anno 1572. *(dedikacija M.J. Radvilai).* Caput I. Libertatem Apud Omnes Prudentes In Magno Semper Habitam Fuisse Praecio. Caput II. Vana et praepostera quorundam ostenditur opinio, qui rerum malarum licentiam libertatem esse putant. Caput III. Vera de libertate sententia, et quibus in rebus illa sita sit. Caput IIII. Regium Dominatum Romanis olim et Graecis, tanguam libertati adversantem, fuisse invisum. Caput V. Quales in Republica leges esse oporteat, ut vera ac solida libertas civibus constet. Caput VI. De triplici hominum in gente nostra statu, et num omnes eadem libertate fruantur. Caput VII. Quid sit nobilitas, et quae eius origo. Caput VIII. Nobilitatis aliam nunc, ac prisco fuerit seculo, rationem esse. Caput IX. Libertatem Nobilitatis in gente nostra magnam prae multis alijs nationibus praerogativam habere. Caput X. Legem iniquam gentis nostrae in homicidas statutam, multum de libertate communi detrahere. Caput XI. Quod nullae leges puniendis foedis libidinibus, in gente nostra sint latae: magna ex parte libertatem Reipub. violari. Caput XII. Expedire communi civium libertati et utilitati, ut leges temulentiae et ebrietati coercendae ferantur. Caput XIII. Leges sumptuarias in libera Repub. maxime necessarias esse. Caput XIIII. Leges nisi aequitate temperentur, plurimum libertati publicae officere putandae sunt. Caput XV. Nullum libertati publicae in legibus esse praesidium, nisi Magistratus sit qui eas exequatur. Bartolus Richius <...> In Libellum Andreae Volani Poloni A Secretis Illustri Principi Domino Nicolao Georgii Radivilo, Palatino Vilnensi *(eiliuota panegirika).* Generoso Domino Andreae Volano, Rudominensi Et Nemesensi Capitaneo: Domino et amico honoratissimo. *Parašas:* Augustinus Rotundus <...> *(A. Rotundo atsiliepimas apie Volano knygą.).*

Politinis traktatas, kuriame nagrinėjama laisvės problema. Smerkiama tironija, voliuntarizmas, anarchija. Analizuojamos feodalinių luomų funkcijos ir valstybinės laisvės. Kritikuojami įstatymai apie žmogžudystę, reikalaujama pagerinti įstatymų leidimą, sustiprinti jų vykdymo kontrolę. Atsispindi humanistinės autoriaus pažiūros, nemaža erudicija. Dažniausiai remiamasi Antikos politinių veikėjų, filosofų, rašytojų mintimis, tačiau netrūksta nuorodų ir į Viduramžių bei Renesanso autorius.

Be politinių liečiami gnoseologijos, etikos, estetikos klausimai. Itin ryškiai estetiniai autoriaus principai atsiskleidžia dedikacijoje M. J. Radvilai, taip antai: polinkis į metaforų, hiperbolių, palyginimų, kreipinių vartojimą, vaizdingumo siekimas, ekskursai į Lietuvos istoriją, gausus antikinių vaizdinių naudojimas ir kt. Dedikacijoje autorius nurodo, kad esąs išauklėtas Radvilų rūmuose ir kad tapęs Lietuvos piliečiu. Proreformacinė autoriaus orientacija traktate dar neryški. 1606 S. Dubingovičius traktatą išvertė į lenkų k. ir išleido Vilniuje. K. Peplovskis jį perdirbo ir išleido kitu pavadinimu „Politica. O wolności Polski pospolitej", Poznań, 1611.

BJK, Cim. 5416. MAB, Mf. 513.

ILLUSTRI AC MAGNIFICO VIRO, DOMINO NICOLAO MONVIDO DOROHOSTAYSKI, PALATINO POLOCENSI, CAPITANEO VOLCOVISCENSI, LEPELIENSI, VELONENSI, SCHERESCHOVIENSI, GONDINENSI ETC. DOMINO SUO OBSERVANDISSIMO. [ŠVIESIAM IR ĮŽYMIAM VYRUI, PONUI MIKALOJUI MONVIDUI DOROHOSTAISKIUI, POLOCKO VAIVADAI, VOLKOVISKO, LIEPELĖS, VELIUONOS, SEREŠOVO, GONDINO IR KT. VALDYTOJUI, SAVO GERBIAMAM PONUI.] — Andrzej Frycz Modrzewski. O poprawie Rzeczypospolitej. Przekład Cypriana Bazylika z r. 1577. Wyd. II, fotoffsetowe. W., 1953, *s. 16—19. Teksto gale:* Ex praedio meo Biutiscano, Calendis Augusti. Anno 1577. *Pirmoji publikacija kn.:* Andrzeia Fricża Modrzewskiego O poprawie Rzeczypospolitey Kśięgi cźwore. Pierwsze O Obyczaiach. Wtore O Statućie. Trzećie O Woynie. Cźwarte O Szkole. Do świętey pamięći Monarchy Zygmunta Augusta Krola Polskiego etc. do Senatu, do stanu Rycerskiego, y w obec do wszech ludźi Sarmatskich, ięzykiem Łacińskim napisane: a teraz Nakładem Wielmożnego Pana iego miłośći pana Mikołaia Olechnowicźa Moniwida Dorohostayskiego, Woiewody Podolskiego, Starosty Wolkowiskiego y Lepelskiego etc. etc. Przez Cypriana Bazilika z Laćińskiego na Polskie przetłumaczone, y na wielu mieyscach trudnych przypiskami y kotizacyami po kraioch obiaśnione. Drukowano w Łosku w Drukarni Wielmożnego Pana. iego miłośći pana Jana Kiszki Krayczego w Wielkiem Kśięstwie Litewskiem. Nakładem tegoż Pana Woiewody Polocskiego, etc. Przez Jana Karcana z Wieliczki Mieśiąca Paźdźiernika. Roku od narodzenia Syna Bożego 1577, *S. V—VIII.*

A. Fryč Modževskio veikalo „Apie Žečpospolitos pataisymą" vertimo į lenkų k. įžanga — dedikacija, kurioje liečiami politiniai, teisiniai, etiniai klausimai. Kritikuojami Lietuvos ir Lenkijos teismai, teisėjai ir įstatymai, ypač diskriminacinis įstatymas dėl žmogžudystės, siūloma tobulinti įstatymų leidimą ir kt.

PARAENESIS ANDREAE VOLANI, AD OMNES IN REGNO POLONIAE, MAGNOQUE DUCATU LITUANIAE, SAMOSATENIANAE VEL EBIONITICAE DOCTRINAE PROFESSORES: EIUSDEMQ; AD NOVA EBIONITARUM CONTRA PARAENESIN OBIECTA, RESPONSIO, NUNC PRI-

MUM IN LUCEM EDITA: CUM INDICE. [ANDRIAUS VOLANO PAMOKYMAS VISIEMS SAMOSATĖNIŠKOS, ARBA EBIJONITIŠKOS, DOKTRINOS IŠPAŽINTOJAMS LENKIJOS KARALYSTĖJE IR LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAIKŠTYSTĖJE IR TO PATIES AUTORIAUS ATSAKYMAS EBIJONITAMS, IŠ NAUJO PUOLANTIEMS PAMOKYMĄ. DABAR PIRMĄ KARTĄ Į ŠVIESĄ ISLEIDŽIAMAS, SU RODYKLE.] Spirae, apud Bernardum Albinum. Anno M. D. LXXXII *(1582), XII*+203+*9* p.

Dalys: Magnifico Et Generoso: Domino Domino Ioanni Ab Ostrorog Pocilatori Regni Poloniae: Capitaneo Stenzuesi, etc. Domino suo observandissimo. Paraenesis Andreae Volani, Ad Omnes In Regno Poloniae, Magnoque Ducatu Lithuaniae, Samosatenianae vel Ebionitae Doctrinae professores, 1—36. Eiusdem Ad Nova Ebionitarum Contra Paraenesin obiecta responsio, 37—203. Elenchus Locorum Sacrae scripturae ab Ebionitis depravatorum. Index Rerum Memorabilium in hoc scripto. And. Vol.

Polemika su ebijonitais teologijos klausimais. Atsispindi gnoseologinės, etinės autoriaus pažiūros, visuomeninės XVI a. pab. LDK problemos. Puolami ebijonitai, musulmonai, judaistai, epikūriečiai, palaikomi M. Liuteris, U. Cvinglis ir jų šalininkai. Skatinamas egzegezės mokslas.

MAB, Mf. 514.

IDOLOLATRIAE LOIOLITARUM VILNENSIUM OPPUGNATIO: ITEMQUE AD NOVA ILLORUM OBIECTA RESPONSIO, NUNC PRIMUM IN LUCEM AEDITA. AUTHORE ANDREA VOLANO. [PUOLIMAS PRIEŠ VILNIAUS LOJOLIECIŲ STABMELDYSTĘ, TAIP PAT PIRMĄ KARTĄ DABAR Į ŠVIESĄ ISLEIDŽIAMAS ATSAKYMAS Į NAUJUS JŲ PRIEKAIŠTUS. PARAŠĖ ANDRIUS VOLANAS.] Vilnae Typis et sumptibus eiusdem Andreae Volani. Per Ioannem Kartzanum Veliceñ. Anno M. D. LXXX. III. *(1583), XV*+29+46 p.

Dalys: Illustri Ac Magnifico Domino, Domino Nicolao Radivillo Duci in Dubinki ac Birze, Palatino Novogrodensi, Capitaneo Mozirensi, ac Merecensi, Domino suo observandissimo *(dedikacija M. Radvilai)*. Idololatriae Loiolitarum Vilnensium Oppugnatio, Itemque Ad nova illorum obiecta responsio, nunc primum in lucem aedita, 1—29. Eiusdem Ad Nova Loiolitarum Obiecta Responsio, 1—46. Errata in hoc Opere sic corrige, 46.

Polemika teologiniais klausimais. Aštriai puolami jėzuitai, katalikybė, smerkiamas šventųjų ir jų paveikslų garbinimas, ginamos reformatų tezės. Teigiamai atsiliepiama apie įžymius Renesanso humanistus — Erazmą Roterdamietį ir L. Vivesą. Re-

miamasi Lietuvos ir Lenkijos visuomeninio gyvenimo faktais, daromi istoriniai ekskursai.

MAB, Mf. 515.

ANDREAE VOLANI LIBRI QUINQUE. CONTRA SCARGAE IESUITAE VILNENSIS SEPTEM, MISSAE SACRIFICIIQUE EIUS COLUMNAS: ET LIBRUM 12. ARTIUM ZVINGLIOCALVINISTARUM. QUIBUS IS, VERITATEM DOCTRINAE APOSTOLICAE, ET SANCTAE VETERIS ECCLESIAE, DE SACRAMENTO COENAE DOMINI EVERTERE STUDET. ADIECTA EST TAM VOLANI, QUAM PURĘ RELIGIONIS SECTATORUMQ; EIUS ADVERSUS ANT. POSSEVINUM IESUITAM ROMANUM DEFENSIO. UBI ROMA BABYLON ESSE OSTENDITUR. AUCTORE IOHANNE LASICIO POLONO, AD M. DO. HIERO. FILIPOWSKI. [PENKIOS ANDRIAUS VOLANO KNYGOS, NUKREIPTOS PRIEŠ SEPTYNIS VILNIAUS JEZUITO CKARGOS MISIŲ IR JŲ AUKOJIMO RAMSCIUS, TAIP PAT PRIEŠ KNYGĄ „DVYLIKA CVINGLIEČIŲ-KALVINISTŲ MOKYMŲ", KURIAIS JIS SIEKIA SUGRIAUTI APAŠTALIŠKOJO MOKSLO IR SENOVINĖS ŠVENTOSIOS BAŽNYČIOS TIESĄ APIE VIEŠPATIES VAKARIENĖS SAKRAMENTĄ. PRIDĖTA TIEK VOLANĄ, TIEK IR GRYNOSIOS RELIGIJOS IŠPAŽINTOJUS GINANČIOJI KALBA, NUKREIPTA PRIEŠ ROMOS JĖZUITĄ ANTANĄ POSEVINĄ, KURIOJE PARODOMA, JOG ROMA YRA TAPUSI BABILONU. PARAŠĖ JONAS LASICKIS, LENKAS, SAVO PONUI JERONIMUI FILIPOVSKIUI.] Vilnae. Typis et sumtibus Illustris ac Magnifici Domini Do. Ioannis Hlebovicij, Castellani Minscensis, Mag. Duc. Lituaniae supremi Thesaurarij, Upitensis Capitanei etc. Per Danielem Lancicium, Anno Domini 1584. *XXXI*+213+*VI*+153+*30* p.

Dalys: Argumentum Horum Librorum *(turinio išvardijimas)*. In Arma Gentilitia Magnifici Et Illustris Domini, D. Ioannis Hlebovicii, Castellani Minscensis, Thesaurarij Mag. Duc. Lituaniae, Upitensis Capitanei, etc. *(eilėraštis, kurio gale parašas:* Iohannes Ulricus Saxo). Illustri Ac Magnifico Domino D. Ioanni Hlebowicz Libero Baroni in Dambrowno, Castellano Minsceñ. Magni Ducatus Lituaniae supremo Thesaurario, Radoscoviensi et Onixtiensi Praefecto. Domino suo summe observando *(dedikacija J. Glebavičiui, kurios gale:* Datum in praedio meo Biutiscano die 28. Novembris. Anno 1583). Ioannes Lasicius Polonus, Generoso Domino Andreae Volano ir Biutiski gente Polono, Secretario Regio longė doctissimo *(J. Lasickio laiškas Volanui)*. Lib. I. Contra Heptastylum, Sive Columnas Septem Petri Scargae Loiolitae, quibus ille veritatem doctrinę Apostolicę, veterisque Sanctę Ecclesię, de Sacramento Coenae Domini evertere studet, 1—52. Liber Secundus, 52—105. Liber Tertius, 105—142. Liber Quartus, 142—182. Liber Quintus. Ad Appendicem, Latino Petri Scargę Libro adiectam eo titulo, Artes 12. Zvingliocalvinistarum Responsio, 185—213. Iohan: Lasicii Po-

loni, Pro Volano Et Puriore Religione, Defensoribusque eius, adversus Antonium Possevinum socium Iesu, Scriptum Apologeticum *(J. Lasickio traktatas su atskira paginacija: VI+153+ +17(154—171)*. Errata Operarum In Volani libris, *1(171)*. *Index* in Libros Volani Rerum memorabilium, *13 (172—183)*.

Polemika teologiniais klausimais. Palaikomas kalvinizmas, aštriai kritikuojami jėzuitai, P. Skarga, kt. katalikybės atstovai, smerkiami arijonai. Atsispindi politinės, teisinės, etinės, iš dalies ir filosofinės autoriaus pažiūros. Samprotaujama apie daikto ir jo simbolio, simbolio bei daikto pavadinimų santykį, apie celibato įtaką vienuolių amoralumui, apie leistinas religinių krypčių kovos formas bei ribas, sprendžiama religinės tolerancijos problema. Remiamasi bažnyčios tėvų, apaštalų, evangelikų mintimis. Ryškiai atsiskleidžia naudota argumentacija, poleminės kovos metodai ir formos. Apstu ištęstų, besikartojančių pamokymų, graudenimų, priekaištų. Naudojami pavyzdžiai iš Vilniaus ir LDK istorijos, kultūrinio gyvenimo.

MAB, $\frac{\text{L—16}}{\text{I—20}}$.

ORATIO FUNEBRIS IN LAUDEM ILLUSTRISS: PRINCIPIS, NICOLAI RADIVILI DUCIS IN DUBINKI AC BIRZE, PALATINI VILNENSIS ET EXERCITUUM MAGNI DUCATUS LITUANIAE SUPREMI PRAEFECTI, VILNAE DEFUNCTI 27 DIE APRILIS, ANNO 1584. AB ANDREA VOLANO. CONSCRIPTA. [NEKROLOGAS ŠVIESIAUSIOJO VALDOVO, DUBINGIŲ IR BIRŽŲ KUNIGAIKŠČIO, VILNIAUS VAIVADOS IR LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS KARIUOMENĖS VYRIAUSIOJO VADO MIKALOJAUS RADVILOS, MIRUSIO 1584 METŲ BALANDŽIO 27 DIENĄ VILNIUJE, GARBEI. PARAŠĖ ANDRIUS VOLANAS.] — Radivilias. Sive, De Vita, Et Rebus Praeclarissime Gestis, Immortalis Memoriae, Illustrissimi Principis Nicolai Radivili Georgii Filii, Ducis in Dubinki ac Bierze, Palatini Vilnensis, etc. ac Exercituum Magni Ducatus Lituaniae, Imperatoris Fortissimi. etc. Libri Quatuor. Ioannis Radvani Lit: Iussu et Auctoritate Mag. D. Ioannis Abramovicz, in Worniany, Praesidis Derpatensis, Capitanei Lidensis Vendensisque, etc. Addite est Oratio Funebris, Generosi D. Andreae Volani, Secretarij Sacrae Regiae Magestatis, et quorumdam Auctorum Epigrammata. Vilnae Metropoli Lituanorum. Ex Officina Ioannis Kartzani, MDIIXC *(1588), p. 121—131*.

Aukštinant M. Radvilą ir jo giminę, atsiskleidžia politinės, religinės, etinės autoriaus pažiūros. Charakteringa istorinis žmogaus gyvenimo, jo visuomeninės paskirties ir veiklos suvokimas.

Pabėžiama tarnavimo visuomenei svarba. Ryškūs renesansinio humanizmo bruožai.

MAB, $\frac{L—16}{I—18}$; Mf. 126.

ORATIO AD INCOLAS REGNI POLONIAE, QUA IMMINENTE METU BELLI TURCICI, AD POENITENTIAM INVITANTUR. PER ANDREAM VOLANUM SCRIPTA. [KALBA LENKIJOS KARALYSTĖS GYVENTOJAMS, KURIA JIE GRESIANT KARO SU TURKAIS SIAUBUI, RAGINAMI ATGAILAUTI. PARAŠĖ ANDRIUS VOLANAS.] Impensis ac diligentia Andreae Rymsza Lithuani, clientis Illustrissimi Principis ac Magnifici Domini, Domini Christophori Radivil, ducis Birze ac Dubinge. Palatini Vilneñ. etc. etc. in lucem sparsa. Vilnae, Typis Ioannis Kartzani Velicensis. 4. Nonas Novembris. Anno quo verbum caro factum est. 1585. *Išlikęs titulinis ir 2 nenum. p. iš teksto vidurio.*

Naudojantis gresiančio karo su turkais baime, daromas ideologinis bei psichologinis spaudimas arijonams ir katalikams, propaguojamas kalvinizmas. Turkų agresija aiškinama kaip dievo kerštas Lietuvai ir Lenkijai. Tą kerštą užtraukę arijonai su katalikais savo moraliniu ir religiniu smukimu. Kalbos fragmentas atskleidžia dvasines autoriaus vertybes, naudojamas estetinės išraiškos priemones.

BK, Cim. Qu 2597. MAB, Mf. 520.

APOLOGIA ANDREAE VOLANI AD CALUMNIAS ET CONVITIA, PESTIFERAE HOMINUM SECTAE, QUI SE FALSÒ IESUITAS VOCANT. [ANDRIAUS VOLANO APOLOGIJA PRIEŠ PRAGAISTINGOS ŽMONIŲ, KURIE NEPAGRĮSTAI VADINA SAVE JĖZUITAIS, SEKTOS INTRIGAS IR BARNIUS.] Vilnae. Typis Illustris ac Magnifici Domini Do. Ioannis Hlebovicij Baronis in Dambrowno, Palatini Trocensis. etc. etc. Per Danielem Lancicium. Anno Domini 1587, *34 p.*

Dalys: In Praeclara Illustrissimi Principis Ac Magnifici D. Domini Christophori Radivili, Ducis in Dubinki ac Bierze. etc etc. Palatini Vilnensis, Magnique Ducatus Lituaniae Campiductoris insignia. *Parašai:* Daniel Gregorovius Silesius, Stanislaus Strzelczyk *(dvi — D. Gregorovijaus Sileziečio ir S. Stželčiko epigramos apie K. Radvilos herbą).* Illustri Ac Magnifico D. Domino Christophoro Radivillo Duci in Dubinki ac Bierze Palatino Vilnensi, Magni Ducatus Lituaniae Polemarcho, Capitaneo: Borisoviensis, Solecensis et Urzedoviensis Domino observandissimo *(dedikacija K. Radvilai).* Apologia Andreae Volani, Ad Calumnias Et Convitia, Pestiferę hominum Sectę, qui se falsò Iesuitas vocant.

Poleminis rašinys, nukreiptas prieš katalikybės ideologus jėzuitus. Kritikuojami P. Skarga, S. Turijanas, E. Vega, A. Posevinas, L. Arturas, ginami Ž. Kalvinas, T. Bezas, M. Liuteris. Smerkiamas velionis karalius Steponas Batoras už katalikybės rėmimą.

BZO, XVI. Qu. 2214. MAB, Mf. 556.

ORATIO AD ILLUSTRISSIMOS PRINCIPES REVERENDISSIMOS ET MAGNIFICOS DOMINOS, INVISTISSIMI ROMANORUM IMPERATORIS RUDOLPHI, ET SERENISSIMI POLONORUM REGIS SIGISMUNDI LEGATOS. AD BENDZINUM PACIS CONSTITUENDAE CAUSA CONGREGATOS. [KALBA AUKŠČIAUSIESIEMS DIDŽIŪNAMS. GARBINGIAUSIEMS IR KILNIAUSIEMS PONAMS, NENUGALIMOJO ROMOS IMPERATORIAUS RUDOLFO IR ŠVIESIAUSIOJO LENKIJOS KARALIAUS ZIGMANTO PASIUNTINIAMS, SUSIRINKUSIEMS Į BENDZINĄ DĖL TAIKOS SUDARYMO.] Anno Domini M.D.LXXXIX. Mense Ianuario. *15 p. Autorius nenurodytas. Teksto gale:* Datum Visticis.

Propaguojama draugystės ir bendradarbiavimo tarp Lietuvos ir Lenkijos, Čekijos, Austrijos ir kt. kaimyninių valstybių idėja. Pasisakoma prieš agresyvius karus, tautų vaidijimąsi, ginčijamus klausimus siūloma spręsti derybomis. Samprotaujama apie karaliaus paskirtį bei apie jo rinkimų principus. Reikalaujama griežtai bausti valstybinius nusikaltėlius. Ryškūs humanizmo ir racionalizmo elementai.

BJK, Cim. Qu. 4646, MAB, Mf. 513.

AD SCURRILEM ET FAMOSUM LIBELLUM, IESUITICAE SCHOLAE VILNENSIS, ET POTISSIMUM MALEDICI CONVICIATORIS ANDREAE IURGEVITII, SACRIFICULI ET CANONICI VILNENSIS. ANDREAE VOLANI RESPONSIO. [ANDRIAUS VOLANO ATSAKYMAS Į JĖZUITIŠKOS VILNIAUS MOKYKLOS IR YPAČ Į PIKTŽODZIAUJANČIO BURNOTOJO ANDRIAUS JURGEVIČIAUS, VILNIAUS KANAUNINKO IR AUKOTOJO, JUOKINGĄ IR GĖDINGĄ KNYGELĘ.] Anno Domini 1589, *VIII*+100 p.

Dalys: Ioannis Tostii Germani, Poetae Coronati Epigrammata, In Stemma Andreae Iurgevitij Canonici Vilnensis *(J. Tostijaus epigramos)*. Magnifico Et Generoso Domino, D. Nicolao Naruszewic Castellano Samogitiae, Uspolensi et Pienanensi Capitaneo, Domino observandissimo. *Gale:* Datum Będzini ad confinia Silesiae <...> die 8. Martij, Anno salutis humanae. 1589. *(dedikacija M. Naruševičiui)*. Ad Scurrilem Et Famosum Libellum Iesuiticae Scholae Vilnensis, Et Potissimum Maledici conviciatoris Andreae Iurgevicij Sacrificuli et Canonici Vilnensis. Andreae Volani Responsio, 1—100.

Poleminis traktatas, kuriame propaguojamas kalvinizmas ir kritikuojama katalikybė. Katalikams prikišama moralinis nuopuolis, žemas elgesys. Nagrinėjama religinės tolerancijos problema. Atsispindi teologinės, etinės, iš dalies estetinės autoriaus pažiūros, taip pat Vilniaus bei apskritai LDK visuomeninis gyvenimas, kultūriniai įvykiai, minima daug LDK politinių, religinių veikėjų, raštijos atstovų. Traktate apstu autobiografinių žinių, išryški artimi Volano ryšiai su Radvilomis ir kt.

BK, Cim. Qu. 2570. MAB, Mf. 520.

ORATIO AD SPECTABILEM SENATUM ET UNIVERSAM CIVITATEM RIGENSEM, NOMINE ILLUSTRIUM ET MAGNIFICORUM DOMINORUM: SEVERINI BONERI CASTELLANI BIECENSIS, ETC. DOMINI LEONIS SAPIHAE CANCELLARII MAGNI DUCATUS LITHUANIAE, ETC. COMMISSARIORUM REGIORUM, PER ANDREAM VOLANUM SECRETARIUM REGIUM HABITA. CUI ANNEXA EST ORATIO DAVIDIS HILCHEN SECRETARII RIGENSIS, QUA ILLUSTRIBUS AC MAGNIFICIS DOMINIS COMMISSARIIS, NOMINE SENATUS ET CIVITATIS RIGENSIS RESPONDET DIE 7 SEPTEMBRIS ANNO 1589. [KARALIAUS SEKRETORIAUS ANDRIAUS VOLANO KALBA PUIKIAJAM RYGOS SENATUI IR VISAM MIESTUI, PASAKYTA ĮŽYMIŲ IR KILNIŲ PONŲ KARALIAUS KOMISARŲ — SEVERINO BONERIO, BIEČO KAŠTELIONO IR T.T., PONO LEONO SAPIEGOS, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS KANCLERIO IR T.T., VARDU. PRIE JOS YRA PRIJUNGTA RYGOS SEKRETORIAUS DOVYDO HILCHENO 1589 METŲ RUGSĖJO 7 DIENOS KALBA, KURIOJE JIS RYGOS SENATO IR MIESTO VARDU ATSAKO ĮŽYMIEMS IR KILNIEMS PONAMS KOMISARAMS.] Impressum In Officina Typographica Regiae Civitatis Rigae Per Nicolaum Mollinum Anno M.D.XIC. *(1589), 30 p.*

Nagrinėjami Rygos miesto santykiai su Žečpospolitos karaliaus valdžia. Užsiminus apie dievišką karaliaus valdžios kilmę, reikalaujama drausmės ir paklusnumo karaliui, pasisakoma už luomų harmoniją, prieš anarchiją, neramumų kėlėjams grasinama griežtomis bausmėmis. Tam, kad būtų patraukti gyventojai, siūloma kai kuriems asmenims taikyti švelnesnes bausmes.

BK, Cim. Qu. 2602. MAB, Mf. 520.

EPISTOLAE ALIQUOT AD REFELLENDUM DOCTRINAE SAMOSATENIANAE ERROREM, AD ASTRUENDAM ORTHODOXAM DE DIVINA TRINITATE SENTENTIAM, HOC TEMPORE LECTU NON INUTILES. AB ANDREA VOLANO SCRIPTAE. [KELETAS NAUDINGŲ SKAITYTI ŠIUO METU LAIŠKŲ, ATMETANČIŲ SAMOSATENISKO AIŠKINIMO KLAIDĄ, PAREMIANČIŲ ORTODOKSINĘ NUOMONĘ APIE DIEVIŠKĄ TREJYBĘ. PARAŠĖ ANDRIUS VOLANAS.] Vilnae; In Officina Coetus Evangelici Vilnensis: Anno, 1592. Impensis, Generosi ac Magnifici Domini, D. Ioannis Schemeti, *92 p.*

Dalys: Ad Doctiss. Virum. D. Andr: Volanum *(nežinomo autoriaus panegirika Volano garbei)*. Generoso Domino, Doctrina, Virtute, Ac Pietate Spectatissimo Domino Ioanni Schemeto, Magnifici olim Melchioris Schemeti Castellani Samogithiae, Filio: Patricio Lithuano, Domino et amico plurimum observando *(dedikacija su Volano parašu ir 1592. I. 26 d. data J. Šemetai)*. D. Georgio Schomano, Ecclesiae Chmielnicensis Ministro *(laiškas J. Šomanui, kurio gale:* Datum ex Musaeo meo Biutiscano 15 Octob. 1589.). Epistola Andrae Volani Ad Ioannem Licinium, In qua, Orthodoxa sententia de Iesu Christo viventis Dei Filio, contrá errores Ebionitarum asseritur, modesté et sedato animo scripta *(laiškas J. Licinijui Namislovskiui, kurio gale:* Datum ex Musaeo meo Biutiscano die 1. Februarij. Anno 1590). Ad Epistolam Ioannis Licinii, Qua Samosatenicum defendens errorem, Christum Iesum verum Deum esse negat, solumque hominem agnoscit, Andr. Volani Responsio *(atsakymas į J. Licinijaus Namislovskio laišką, kurio gale:* Datum in praediolo meo Volano die 27. Aprilis Anno Domini. 1591).

Laiškų rinkinys, kuriame polemizuojama teologiniais klausimais su arijonais. Dedikacijoje J. Šemetai reiškiamas susirūpinimas dėl idėjinio kristologijos nevienalytiškumo, pergyvenama dėl galimų tragiškų pasekmių visuomenei bei atskiriems žmonėms. Laiške J. Šomanui skelbiama eschatologinė idėja, samprotaujama apie Bibliją, kuri laikoma teologinės tiesos šaltiniu, svarstomos kristologijos ir kreacionizmo problemos. Polemizuojama su antitrinitorinėmis V. Džentilio (Valentinus Gentilis), F. Socino, J. Šomano ir kt. pažiūromis. Atsispindi požiūris į draugystę, nurodomi jos principai. Laiške J. Licinijui Namislovskiui ir atsakyme į jo laišką polemizuojama kristologiniais (ypač su Jurgio Pauliaus (Gregorius Paulus) teiginiais), sielos nemirtingumo ir kt. klausimais, propaguojamas kalvinizmas. Liečiama žinojimo ir tikėjimo problema, aptariama tiesos esmė ir kriterijai. Pasisakoma prieš asketizmą ir celibatą, prieš alegorinį Biblijos teiginių aiškinimą, smerkiamas žmonių lengvatikiškumas. Siūloma remtis Biblijos tiesomis, patristika, M. Liuteriu, Ž. Kalvinu, U. Cvingliu. Kritikuojami Arijus, Origenas, M. Servetas, B. Ochinas, S. Budnis, V. Džentilis, F. Socinas, J. Kaprinas, L. Kriškovijus (Laurentius Criscovius) ir kt. antitrinitoriai, taip pat N. Makjavelio pasekėjai ir epikūriečiai. Autorius išdėsto savo požiūrį į A. Fryč Modževskio, A. Dudičiaus ir kt. reformatų idėjas. Knygoje atsispindi didelė autoriaus

erudicija, geras Antikos, Viduramžių, Renesanso autorių pažinimas, ryšku logiškas ir kartu vaizdingas, apstus patarlių, palyginimų, emocionalių žodžių, minčių reiškimo būdas, polinkis į didaktiką ir moralizavimą.

BZO, XVI Qu. 2722. MAB, Mf. 556.

MEDITATIO IN EPISTOLAM DIVI PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS, IN QUA UNIVERSAE FERE RELIGIONIS CHRISTIANAE COMPENDIUM DISCENDUM PROPONITUR. AUTORE ANDREA VOLANO. [APMĄSTYMAI APIE ŠVENTO APAŠTALO PAULIAUS LAIŠKĄ EFESIEČIAMS, KURIAME PATEIKIAMA STUDIJUOTI BEVEIK VISOS KRIKŠČIONIŲ RELIGIJOS SANTRAUKA. PARAŠĖ ANDRIUS VOLANAS.] Wilnae Impensis Generosi ac Nobilissimi Domini. D. Iohannis Szweikowscij. In Officina Iacobi Markovicij. Anno à salutis authore 1592. *143 p.*

Dalys: Nobilitate Generis, Virtute Ac Pietate Praestanti viro, Domino Ioanni Sweikowski, et fratribus germanis Davidi et Gaspari, atque adeo universae nobilitati Lituanae puram Evangelij Christi doctrinam amplectentibus Dominis amicis charissimis et observandissimis. *(dedikacija, kurios gale:* Datum in praediolo meo Volano die 3. Iunij, Anno 1592). Meditatio in Epistolam Divi Pauli Apostoli Ad Ephesios. In qua universae ferè Christianae religionis compendium discendum proponitur. Authore Andrea Volano.

Analizuojamos ir aiškinamos apaštalo Pauliaus laiško efesiečiams mintys. Kalvinizmo požiūriu kritikuojama katalikybė. Dedikacijoje šalia religinės metafizikos liečiami taip pat kai kurie etiniai ir visuomeniniai klausimai.

MAB, Mf. 515.

IUDICIUM ANDREAE VOLANI, DE LIBELLO QUODAM STANISLAI RESCII, QUI INSCRIBITUR MINISTROMACHIA, AD D. PIASECIUM SOCIETATIS, UT VOCANT, IESU, IN COLLEGIO VILNENSI. [ANDRIAUS VOLANO NUOMONĖ APIE TŪLO STANISLOVO REŠKOS KNYGELĘ, PAVADINTĄ „MINISTRŲ KOVA", PONUI PIAZECIJUI, JEZAUS, KAIP VADINAMA, ORDINO NARIUI VILNIAUS KOLEGIJOJE.] Ultima Dei patientiae, Anno M.D.XCIII. *(1593), VI*+14 p.

Dalys: Pio Et Candido Lectori S. a Domino *(prakalba).* Iudicium Andreae Volani de libello quodam Stanislai Rescij, qui inscribitur Ministromachia, et cet. Ad D. Piasecium Societatis, ut vocant, Iesu, In Collegio Vilnensi, 1—14.

Kalvinizmo požiūriu kritikuojama S. Reškos knyga „Ministrų kova", kurioje puolami reformacijos ideologai. Raginama idėjinius nesutarimus spręsti argumentais ir įrodymais, o ne apkal-

bomis, šmeižtu ir represijomis. Pažymima, jog visiškai natūralu, kad yra ginčytinų klausimų, pačioje scholastinėje filosofijoje egzistuoja skirtingi požiūriai, skirtingi tų pačių problemų aiškinimai. Nurodomos J. Dunso Skoto, Tomo Akviniečio, V. Okamo, realistų ir nominalistų ir kt. koncepcijos. Samprotaujama, koks turėtų būti korektiškas polemizavimas.

BG, Hf 57721.8°. MAB, Mf. 517.

ANDREAE VOLANI AD BEATISSIMUM PATREM, D. HIPPOLYTUM ALDEBRANDINUM, CARDINALEM OLIM, ET SUMMUM ECCLESIAE RAMANAE POENITENTIARIUM, NUNC AUTEM PONT. MAX. ELECTUM, ORATIO. [ANDRIAUS VOLANO KALBA PALAIMINTAJAM TĖVUI PONUI IPOLITUI ALDEBRANDINIUI, BUVUSIAM KARDINOLUI IR ROMOS BAŽNYČIOS VYRIAUSIAJAM PENITENCIARIJUI, O DABAR IŠRINKTAM AUKŠČIAUSIUOJU KUNIGU.] Impensis Magnifici Domini Nicolai Narussevicij Castellani Samogitiae, etc. Anno M.D.XCIII. *(1593)*, *II*+39 p.

Dalys: Beatissimo Patri Hippolyto Aldebrandino Pont. Max. *Parašas:* Gratianus Gymnicus Vildenius *(eiliuota epigrama)*. Oratio Ad Beatissimum Patrem, D. Hippolytum Aldebrandinum, Cardinalem olim, et summum Ecclesiae Romanae poenitentiarium, nunc autem Pontificem Maximum electum, 1—39. Vadovaujantis kalvinizmo principais, atsisakoma paklusti popiežiui, reikšti jam pagarbą, nors jis ir pasižymėtų tauriomis dvasinėmis savybėmis, moraline jėga. Ši pozicija motyvuojama pavyzdžiais iš Europos visuomeninio gyvenimo permainų, taip pat politiniais ir moraliniais argumentais.

BG, 11 Ao 1216. MAB, Mf. 517.

ORATIO ANDREAE VOLANI AD EQUITES REGNI POLONIAE MAGNIQUE DUCATUS LITHUANIAE, IN COMITIIS CRACOVIAE, DIE 6 FEBR. ANNO 1595 CONGREGATOS, DE SOCIETATE BELLI, CUM ROM. IMPERATORE RUDOLPHO, CONTRA TURCAM SUSCIPIENDI. [ANDRIAUS VOLANO KALBA LENKIJOS KARALYSTĖS IR LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS BAJORAMS, SUSIRINKUSIEMS 1595 METŲ VASARIO 6 DIENĄ KROKUVOJE Į SUSIRINKIMĄ, SKIRTĄ KARINEI SĄJUNGAI SU ROMOS IMPERATORIUMI RUDOLFU PRIES TURKĄ SUDARYTI.] *Vilnae, 1595, V*+14 p.

Dalys: Illustrissimo Principi Ac Domino, Domino Nicolao Christophoro Radivilo, Duci in Olica ac Nieswiesz, Palatino Trocensi etc. Domino suo observandissimo *(dedikacija, kurios gale:* Datum in praedio meo, ipso die Natali Christi. Anno 1595). Oratio Andreae Volani, Ad Equites Polonos De bello adversus Turcam suscipiendo, 1—14.

Nagrinėjami politiniai klausimai. Bajorija tradiciškai laikoma tėvynės gynėja. Raginama suvienyti krikščioniškų valstybių — Austrijos, Vengrijos, Čekijos, Vokietijos, Lenkijos ir Lietuvos karines jėgas turkų agresijai atremti. Nurodoma turkų žiaurumas ir nusikaltimai. Religija laikoma vienijančia valstybes jėga, jungtimi. Pasisakoma už taiką ir draugystę su Maskva. Visuomenei naudinga veikla iškeliama aukščiau už garbę ir turtus. Atsispindi renesansinė etinių vertybių samprata.

VUB, II—2232[12].

ANDREAE VOLANI DE VITA BEATA SIVE SUMMO HOMINIS BONO DIALOGUS. [ANDRIAUS VOLANO DIALOGAS APIE PALAIMINGĄ GYVENIMĄ, ARBA AUKŠČIAUSIĄJĮ ŽMOGAUS GĖRĮ.] Wilnae Imprimebat Saloman Sultzer Anno M.D.LXXXXVI *(1596), V+45 p.*

Dalys: Nobilitate, Virtute, Doctrina, Ac Pietate Excellenti Domino Martino Bukowiecki, amico et cognato charissimo plurimùmquè observando *(dedikacija, kurios gale:* Datae in praedio meo Biutiscano die 2. Ianuarij Anno 1596). De Vita Sive Summo Hominis Bono. Dialogus. *Panegirinės eilės Volanui:* In Dialogum Volani, *parašas:* Martinus Elemanus; Additamentum In Praesens Colloquium, *parašas:* C. C. T.; Annonymus In Chartae Complementum. Errata.

Filosofinis traktatas, kuriame renesansinio humanizmo ir kalvinizmo požiūriu sprendžiama gyvenimo prasmės problema, nagrinėjami etiniai klausimai.

BG, Dd 2142.8° adl. 6. MAB, Mf. 517.

ORATIO AD ILL. DOMINOS COMMISSARIOS CIVITATIS RIGENSIS HABITA A VIRO CLARISSIMO ANDREA VOLANO ORATORE EXIMIO. [DIDŽIAI GARSAUS VYRO IR ĮŽYMAUS PASIUNTINIO ANDRIAUS VOLANO KALBA, SAKYTA ŠVIESIAUSIEMS PONAMS RYGOS MIESTO KOMISARAMS.] Rigae 12 Septemb. Ao Partae Salutis 1599.— Lietuvos publicistai valstiečių klausimu XVI a. pabaigoje — XVII a. pirmojoje pusėje. Spaudai parengė Ingė Lukšaitė. ("Acta historica Lituanica", t. XII), V., 1976, p. 117—129. *Lietuviškas vertimas ten pat,* p. 130—142.

Teisingų įstatymų ir griežto jų laikymosi propagavimas, raginant švelninti priešiškumą tarp luomų, pasisakant už visų visuomenės narių tarpusavio pasitikėjimą ir bendradarbiavimą. Siūloma daryti kompromisinių nuolaidų valstiečiams ir miestiečiams, vykdyti saikingai demokratinę politiką. Visuomeninė vienybė laikoma valstybės galios, pajėgumo atremti užsienio agresiją pagrindu. Smerkiamas įsigalėjęs Lenkijoje aristokratijos ir bajorų voliuntarizmas, barbariškumas, kitų luomų nieki-

nimas, beprasmiškas dėl menkiausio preteksto beteisių pavaldinių baudimas ir žudymas. Rekomenduojama Rygos miesto valdžiai įgyvendinti Livonijoje visų visuomenės narių lygybės prieš įstatymą principą, pagal kurį už vienodus nusikaltimus visi būtų vienodai baudžiami.

CAECITAS ET POENA ECCLESIAE, LIBELLUS LECTU DIGNISSIMUS: A NOBILISS. ET VENERANDO SENE ANDREA VOLANO ANTE SEPTENNIUM CONSCRIPTUS, ET NUNC PRIMUM IN LUCEM EDITUS. [BAŽNYCIOS AKLUMAS IR BAUSMĖ. KNYGELĖ VERTA SKAITYTI: PARAŠYTA PRIEŠ SEPTYNERIUS METUS KILMINGO IR GERBIAMO SENIO ANDRIAUS VOLANO IR DABAR PIRMĄ KARTĄ Į ŠVIESĄ IŠLEISTA.] Hanoviae Apud Guilielmum Antonium, MDCVIII *(1608)*, 77 p.

Dalys: Virtute, Doctrina, Ac Pietate praestanti Viro, D. Vinando Cornelii Amsterodamensi, Civi et Mercatori Vilnensi splendido, amico integerrimo et inprimis charo (Epistola Dedicatoria). *Gale:* Datum in praedio meo Biutiscano die 18. Augusti, Anno 1603, 3—11. Caecitas Et Poena Ecclesiae, 12—77.

Kalvinizmo požiūriu aiškinami religinės metafizikos, etikos, politikos klausimai. Visuomeninės ir gamtinės nelaimės laikomos dievo bausme už nutolimą nuo „tikrojo" ankstyvosios krikščionybės tikėjimo. Kritikuojami katalikai.

MAB, Mf. 524.

DE PRINCIPE ET PROPRIIS EIUS VIRTUTIBUS. AUTHORE ANDREA VOLANO. [APIE VALDOVĄ IR JAM BŪDINGAS DORYBES. PARAŠĖ ANDRIUS VOLANAS.] Dantisci, Excudebat Martinus Rhemus Anno M.DC. VIII. *(1608), VIII+63 p.*

Dalys: In Honorem Generosissimi Et Clarissimi Viri, Dñ. Andreae Volani *(epigramos Volano garbei, parašas:* Ioannes Rybinski E. Po: <...>). Magnifico Ac Generoso, Summaque Virtute Ac Pietate Praestanti viro, Domino Petro Goraiski á Gorai, Domino summa observantia colendo *(dedikacija, kurios gale:* Datum ir praedio meo Biutiscano Prima die Augusti, Anno Domini 1605). De Principe Et Propriis Eius Virtutibus. Magnum Dei esse beneficium, si quem Principem, aut in Illustri familia nasci contingat, Caput I. Principi Viro Potissimam Verae Religionis Curam esse habendam. Caput II. Bonarum Literarum Cognitionem Principi Viro apprime necessariam esse. Caput III. De Coniugio Principis, Fideque Coniugali, Ac Pudicitia Uxoris tuenda, Caput IIII. Justiciam Virtutum Omnium Pulcherrimam Principi viro maxime esse necessariam. Caput V. Liberalitas Principe Viro Maxime Digna: Prodigalitas autem fu-

gienda. Caput VI. Magnitudo Animi, Et Fortitudo Principem Virum maxime decet. Caput VII.

Filosofinis traktatas, kuriame kalvinizmo požiūriu nagrinėjami politiniai, teisiniai ir etiniai klausimai. Pastariesiems skiriama daugiausia dėmesio. Liečiamos religinės metafizikos problemos.

BZO, XVII—700—III. MAB, Mf. 555.

Lit.: E. Jarra, A. Wolan (Administrator, Philosopher and Jurist). Studies in Polish and Comparative Law, London, 1945, p. 124—155. I. Lukšaitė, A. Volano pažiūros į visuomenės kilmę, struktūrą ir teisės funkcijas.— „Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai", A serija, t. 2(27), V., 1968, p. 57—73. С. Сокол, Социологическая и политическая мысль в Белоруссии во II половине XVI века, Минск, 1974.

A. Varanavičius

VRUBLEVSKIS Česlovas (Wróblewski Ceslaus), filosofas, teologas dominikonas. 1765 Zabialuose dėstė logiką, 1766—68 Vilniaus dominikonų m-loje — filosofiją. 1771 pamokslininkas Seinuose.

INSTITUTIONES PHILOSOPHIAE JUXTA MENTEM ARISTOTELIS DIVI THOMAE ANGELICI ET ECCLESIAE QUINTI DOCTORIS. TRADITAE PER ADMODUM REVERENDUM PATREM SACRAE THEOLOGIAE LECTOREM CESLAUM WROBLEWSKI IN STUDIO FORMALI ZABIALENSI SUB PRIORATU ADMODUM REVERENDI PATRIS SACRAE THEOLOGIAE LECTORIS HIACINTHI KOLAKOWSKI. SCRIPTA VERO PER ME FRATREM MARIANUM MANDUZ ANNO DOMINI 1765 DIE 14 OCTOBRIS. [PAGRINDINIAI FILOSOFIJOS TEIGINIAI, AIŠKINAMI PAGAL ARISTOTELIO IR DIEVIŠKOJO BEI PENKTOJO BAŽNYČIOS DAKTARO TOMO AKVINIEČIO PAŽIŪRAS. DĖSTĖ REVERENDAS TĖVAS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUS ČESLOVAS VRUBLEVSKIS FORMALIOJOJE ZABIALŲ STUDIJOJE, VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUI HIACINTUI KOLAKOVSKIUI. UŽRAŠIAU AŠ, BROLIS MARIJONAS MANDUZAS 1765 VIEŠPATIES METAIS SPALIO 14 DIENĄ.] 86+117+24 p.

Dalys: Praefatio in universam philosophiam, 1—7. Prima pars. Dialectica, 7—86. Logica major, 1—117. Metaphysica ad mentem divi Thome angelici et ecclesiae doctoris anno 1768 die 1 februarii inchoata. Tradita per admodum reverendum patrem sacrae theologiae lectorem Ceslaum Wroblewski <...> in conventu generali Vilnensi, 1—24.

Rankraštinis filosofijos kursas. Scholastinės logikos paskaitos, 1765 skaitytos Zabialų dominikonų m-loje. Kartu su jomis įriš-

tos metafizikos paskaitos, 1768 skaitytos Vilniaus dominikonų m-loje.

VUB, F 3—780.

INSTITUTIONES PHILOSOPHICAE JUXTA MENTEM ATQUE INCONCUSSAM DOCTRINAM DIVINISSIMI PRAECEPTORIS AC TUM ANGELORUM TUM ECCLESIAE SAPIENTISSIMI DOCTORIS THOMAE AQUINATIS NEC NON EXCOGITATORIS PRIMA ARISTOTELIS. TRADITA PER ADMODUM REVERENDUM PATREM SACRAE THEOLOGIAE LECTOREM ET TUNC ACTUALIS PHYSICES PROFESSOREM CESLAUM WROBLEWSKI IN CONVENTU GENERALI VILNENSI S. SPIRITUS SUB PRIORATU EXIMII AC ADMODUM REVERENDI PATRIS SACRAE THEOLOGIAE MAGISTRI NICOLAI WODINSKI. SCRIPTA VERO PER ME FRATREM MARIANUM MANDUZ ANNO DOMINI 1766 DIE 10 SEPTEMBRIS. [PAGRINDINIAI FILOSOFIJOS TEIGINIAI, AIŠKINAMI TIEK PAGAL DIEVIŠKOJO MOKYTOJO IR ANGELIŠKOJO BEI BAŽNYČIOS IŠMINTINGIAUSIOJO DAKTARO TOMO AKVINIEČIO NEPAJUDINAMĄ DOKTRINĄ, TIEK IR PAGAL PIRMOJO PRAMANYTOJO ARISTOTELIO. DĖSTĖ REVERENDAS TĖVAS, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS LEKTORIUS IR TUOMETINIS AKTUALUSIS FIZIKOS PROFESORIUS ČESLOVAS VRUBLEVSKIS VILNIAUS ŠV. DVASIOS GENERALINIAME KONVENTE, VADOVAUJANT NEPAPRASTAJAM REVERENDUI TĖVUI, ŠVENTOSIOS TEOLOGIJOS MAGISTRUI MIKALOJUI VODINSKIUI. UŽRAŠIAU AŠ, BROLIS MARIJONAS MANDUZAS, 1766 METŲ RUGSĖJO 10 DIENĄ.] 286 p.

Dalys: Liber primus <...> octavus Physicorum, 3—162. Tractatus unicus de ortu et interitu, 162—174. Tractatus primus. De mundo in communi, 174—210. Tractatus secundus, 210—239. Tractatus unicus de anima, 240—286.

Rankraštinis gamtos filosofijos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje. Paskaitos scholastinio pobūdžio, vietomis dėstomos ir Naujųjų laikų filosofinės pažiūros.

VUB, F 3—781. *R. Plečkaitis*

Z

ZAGURSKIS Antanas Ostoja (Zagórski Antoni Ostoja), Vilniaus un-to civilinės teisės profesorius. Profesoriavo 1760—64. 1761 Karaliaučiuje išleido brošiūrą, nukreiptą prieš jėzuitus. Pastarųjų patrauktas į teismą, bylą pralaimėjo ir buvo atleistas iš un-to profesoriaus pareigų.

MOWA O ZACNOŚCI, O POTRZEBIE Y POZYTKU JURISPRUDENCYI, ALBO PRAWEY ROSTROPNOŚCI. MIANA W AKADEMJI WILEŃSKIEY SOC. JESU, ROKU 1761. MIESIĄCA LIPCA DNIA 21. [KALBA APIE JURISPRUDENCIJOS, ARBA TEISINĖS IŠMINTIES, GARBINGUMĄ, REIKALINGUMĄ IR NAUDĄ. PASAKYTA 1761 METŲ LIEPOS MĖNESIO 21 DIENĄ VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE.] Staraniem y nakładem WW. Ichmćw PP. Ignacego y Jerzego Zubowskich, Podstolicćw Wojewodztwa Brzeskiego wydrukowana.— Historya szkół w Koronie i w Wielkiem Księstwie Litewskiem od najdawniejszych czasów aż do roku 1794. Przez Józefa Łukaszewicza. T. 4. Poznań, 1851, s. 27—35.

Jurisprudencija suvokiama kaip mokslas apie žmogiškuosius ir dieviškuosius įstatymus, visuomeninį teisingumą. Teisės mokslo pažinimo objektu laikomi visi visuomeniniai reiškiniai, dalimis juos tiria atskiri mokslai. Pateikiama Ch. Volfo mokslų klasifikacija. Prigimtinė teisė aiškinama kompromisine dvasia. Tai sritis, kurioje negalimas nei žmonių, nei dievo valdžios atlaidumas, tačiau ji galų gale esanti pajungta dieviškiesiems įstatymams. Raginama kelti teisės mokslo, įstatymų vaidmenį visuomenėje, siekti antifeodalinio pobūdžio reformų.

Lit.: А. Бирало, Философская и общественная мысль в Белоруссии и Литве в конце XVII — середине XVIII в., Минск, 1971.

I. Vasilevskienė

ZALUSKIS Lukas (Zaluski Lucas), 1604 Minsko vaivadijoje — 1673.VIII.20 Vilniuje, filosofas, teologas jėzuitas. 1628 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1633 — teologijos f-tą. Jėzuitų kolegi-

jose dėstė poetiką. 1637—40 Vilniaus un-te dėstė filosofiją, paskui — teologiją. Buvo pamokslininkas Vilniuje, Kražiuose, Minske, Lomžoje ir Nesvyžiuje. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1639), teologijos daktaras (1652). Išleido panegirikų ir religinio turinio raštų.

UNIVERSA PHILOSOPHIA PUBLICE ASSERTA IN ALMA ACADEMIA VILNENSI SOCIETATIS IESU A MICHAELE DE MAGNA KONCZYCE MNISZEK AD VLADISLAUM IV POLONIARUM, SVECORUM, GOTHORUM, VANDALORUM REGEM INVICTISSIMUM. [VISUOTINĖ FILOSOFIJA, VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE VIEŠAI TVIRTINTA MYKOLO MNIŠEKO IŠ DIDŽIOSIOS KONCICOS, DEDIKUOJAMA VLADISLOVUI IV, NENUGALIMAJAM LENKŲ, ŠVEDŲ, GOTŲ, VANDALŲ KARALIUI.] *Vilnius, 1640,* 176+16 p.

Dalys: Dedicatio. Philosophia practica, 1—93. Pars prima. Ethica, 4—57. Pars secunda. Oeconomica, 58—71. Tertia pars. Polotica, 72—93. Philosophia speculativa, 94—176. Logica, 96—104. Secunda pars. Physica, 106—168. Tertia pars. Metaphysica, 170—176. *Karaliui dedikuotos eilės,* 1—16.

Veikalas parašytas, vadovaujant filosofijos profesoriui Zaluskiui, suskirstytas į 257 skirsnius. Dėstomos scholastinės filosofijos koncepcijos. Tai vienintelis Vilniaus un-te toks platus darbas laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsniui įgyti. Reikšmingiausia yra pirmoji dalis, skirta moralės filosofijai.

VUB, III—8024. *R. Plečkaitis*

ZBIKOVSKIS Jurgis (Zbikowski Georgius), Vilniaus pijorų kolegijos absolventas, 1762 išleidęs filosofijos tezes.

PROPOSITIONES PHILOSOPHICAE QUAS PUBLICE DEFENDENDAS EXPONIT GEORGIUS ZBIKOWSKI DE CC. RR. SCHOLARUM PIARUM PHILOSOPHIAE ET MATHESEOS AUDITOR. [FILOSOFIJOS TEIGINIAI, KURIUOS VIEŠAI GINDAMAS ISDĖSTO JURGIS ZBIKOVSKIS, PIJORŲ KOLEGIJOS FILOSOFIJOS IR MATEMATIKOS KLAUSYTOJAS.] Vilnae, anno 1762, 24 p.

Filosofijos tezės, skirtos greičiausiai filosofijos moksliniam laipsniui įgyti. Viso dėstoma 33 tezės, kurios visiškai sutampa su Vilniaus pijorų kolegijos absolvento J. Semaškos tezėmis.

MAB, $\frac{L—18}{1565}$. *R. Plečkaitis*

ZENEVIČIUS Andrius (Zenewicz, Zieniewicz Andreas), 1605/09 Naugarduko vaivadijoje — 1687.III.20 Nesvyžiuje, filosofas, teologas jėzuitas. 1638 baigė Vilniaus un-to filosofijos,

1644 — teologijos f-tą. 1646—49 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. Paskui Kražiuose, Braunsberge ir Vilniaus un-te dėstė teologiją. 1658—61 ir 1673—76 Kauno jėzuitų rezidencijos viršininkas, vadovavo Kameneco ir Minsko rezidencijoms. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1648), teologijos daktaras (1652).

DIALECTICA CUM LOGICA. [DIALEKTIKA KARTU SU LOGIKA.] *Vilniaus un-tas, 1646—47*, 341 f.

Dalys: Dialectica. Haec dialectica dictari incepta est a reverendo patre Tupik in anno 1646. Finita vero a reverendo patre Zieniewicz, qui post discessum reverendi patris Tupik Pinscum in locum eique successit et excellentissimusque logicae professor fuit, 2—75. Logica. Scripta per me Martinum Kownacki. Tractatus logicus. Admodum reverendi patris Zieniewicz Andreae in Alma Academia Vilnensi anno Domini 1646 2 novembris, 78—341.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, pradėtas skaityti Vilniaus un-te S. Tupiko, o jam išvykus, dalį dialektikos ir visą antrąją kurso dalį dėstė Zenevičius.

VUB, F 3—2021. *R. Plečkaitis*

ZIZANIJUS (TUSTANOVSKIS) Steponas, antroje XVI a. pusėje — XVII a. pr., pamokslininkas, rašytojas polemistas, visuomenės veikėjas. Paskutiniaisiais XVI a. dešimtmečiais Lvovo pravoslavų brolijos m-los mokytojas, rektorius. Nuo 1593 Vilniaus pravoslavų brolijos m-los rektorius. Bažnytinės unijos priešininkas, 1596 Naugarduko pravoslavų sinode paskelbtas eretiku, atskirtas nuo cerkvės. Tais pačiais metais Bresto sinode, sušauktame priešiškos unijai pravoslavų dvasininkijos dalies, išteisintas. Unitams ir karaliaus valdžiai persekiojant, buvo paskelbtas valstybės išdaviku, priverstas slapstytis. 1599 kurį laiką slapta pamokslininkavo Vilniuje. Parašė nemaža polemikinių, nukreiptų prieš jėzuitus, popiežių ir bažnytinę uniją kūrinių. Svarbiausi yra „Katekizmas“ (1595, neišlikęs) ir „Šventojo Kirilo pamokslas“ (1596).

КАЗАНЬЕ СВЯТОГО КИРИЛЛА ПАТРІАРЪХИ ІЕРУСАЛИМЪСКОГО, О АНТІХРИСТѢ И ЗНАКОХ ЕГО. З РОЗШИРЕНІЕМЪ НАУКІ ПРОТИВ ЕРЕСЕЙ РОЗЪНЫХ. KAZANIE S. CYRYLLA PATRYARCHY IEROZOLIMSKIEGO, O ANTICHRYSCIE, Y ZNAKOCH IEGO, Z ROZSZYRZENIEM NAUKI PRZECIW HEREZYAM ROZNYM. [ŠVENTOJO KIRILO, JERUZALĖS PATRIARCHO, PAMOKSLAS APIE ANTIKRISTĄ

IR JO ŽENKLUS. SU MOKSLO PRIES ĮVAIRIAS EREZIJAS IŠPLĖTOJIMU.] W Wilnie, roku od stworzenia swiata. 7104*(1596)*, a от воплощеня Господа нашего Исус Христа, a **fūs. 107+108 л.**

Aštriai kritikuojama aukštųjų dvasininkų bei pasaulietiškų feodalų sauvalė, prabanga, turtingumas. Smerkiamas prievartinis LDK gyventojų pravoslavų lenkinimas, vertimas į katalikybę. Neteisingumo valstybėje atrama laikomi katalikų bažnyčia, popiežius ir jėzuitai. Popiežiaus valdžia, klestinti šalyje augaulė, grubi prievarta apibūdinami kaip Antikristo viešpatavimas. Pranašaujama pasaulio pabaiga, kuri būsianti atpildu už neteisingumą žemėje.

MAB, $\frac{\text{L—16}}{\text{1—5}}$.

Lit.: Н. Алексютович, Культурно-просветительская деятельность братьев Зизаниев, в чн.: Из истории философской и общественно-политической мысли Белоруссии, Минск, 1962, с. 126—133. J. Jurginis, Renesansas ir humanizmas Lietuvoje, V., 1965.

E. Vasilevskis

Ž

ŽABICKIS Jonas (Žabicki Ioannes), 1654 Lenkijoje — 1693.XII. 14 Lubominų dvare netoli Varšuvos, filosofas, teologas jėzuitas. 1683 baigė Vilniaus un-to teologijos f-tą. Vilniaus un-te, Pultuske ir Varšuvoje dėstė poetiką, retoriką, Polocke — filosofiją. 1688—91 Vilniaus un-te dėstė filosofiją. 1692—94 Braunsberge — teologiją. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos magistras (1688).

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, 1688—91, 135 f.

Dalys: Disputatio in libros Aristotelis De ortu et interitu, 1—23. Tractatus physicus. De corpore naturali in specie, 23—46. Tractatus de corpore animato seu animastica, 48—93. In libros Metaphysicorum tractatus, 93—101. Oratio, quam dixi in defensionem mea ex universa philosophia dedicata R. Virgini in Alma Academia Vilnensi anno 1691 4 iunii sub reverendo patre Žabicki, 102. Corollarium quorundam ex philosophia reverendi patris Ioannes Zabicki selectorum. Ex dialectica, 103—105. Ex logica, 105—118. Ex physica, 118—135.

Rankraštinis scholastinės fizikos ir metafizikos paskaitų kursas. Kartu su jomis įrišta nežinomo Žabickio paskaitų klausytojo kalba filosofijos mokslinio laipsnio suteikimo proga, taip pat jo rašytos logikos paskaitų išvados.

VUB, F 3—2005, f. 1—135. *R. Plečkaitis*

ŽEBRAUSKAS Tomas (Żebrowski Thomas), 1714.XI.24 Žemaitijoje — 1758.III.18 Vilniuje, matematikas, astronomas, architektas, filosofas. 1738 baigė Vilniaus un-to filosofijos, 1744 — teologijos f-tą. Kražių, Ilūkstės ir Bobruisko jėzuitų kolegijose dėstė poetiką ir retoriką. 1746—48 Kražiuose dėstė filosofiją. 1750 išvyko į Prahą tobulintis matematikoje ir astronomijoje. Grįžo į Lietuvą 1752 ir tais metais Vilniaus un-te pradėjo dės-

tyti matematiką ir astronomiją. 1753 įsteigė Vilniaus un-to astronomijos observatoriją ir iki mirties jai vadovavo. Vilniaus un-to laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaras (1752). Vadovavo jėzuitų statyboms Vilniuje, suprojektavo bažnyčių ir didikų rūmų. Išleido matematikos ir astronomijos veikalų.

LOGICA. [LOGIKA.] Kražių jėzuitų kolegija, 1746—47, 20+140+211 p.

Dalys: Axiomata philosophica, 1—20. Rudimenta Aristotelis philosophia seu dialectica, 1—140. Aristotelis Organum vulgo logica seu philosophia rationalis, 1—211.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Naujųjų laikų logika nenagrinėjama. P. 136—137 — moksleivio rašinys „Conclusiones ex universa tabacologia", kuriame šaipomasi iš scholastinio mokytumo. Kurso puslapių numeracija sumaišyta.

RB, PR—491. *R. Plečkaitis*

ŽEBROVSKIS Pranciškus (Żebrowski Franciscus), Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventas, 1693 išleidęs laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnio tezes.

PARADOXA PHILOSOPHICA. SUB FORTUNATIS AUSPICIJS PERILLUSTRIS AC MAGNIFICI DOMINI D. CHRISTOPHORI NIEMIROWICZ SZCZYT DAPIFERI POLOCENSIS, CAPITANEI IASWONENSIS ETC. DOMINI ET MECAENATIS AMPLISSIMI, PUBLICAE DISCEPTATIONI PROPOSITA. DEFENDENTE GENEROSO AC ERUDITO DOMINO FRANCISCO ŻEBROWSKI AA. LL. ET PHILOSOPHIAE BACCALAUREO, METAPHYSICES AUDITORE. PRO SUPREMA LAUREA. PRAESIDE R. P. STANISLAO ŁOSIEWSKI SOCIETATIS IESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE MAGISTRO, ATQUE IN ALMA UNIVERSITATE ET ACADEMIA VILNENSI EJUSDEM SOCIETATIS, ORDINARIO PHILOSOPHIAE PROFESSORE. [FILOSOFIJOS PARADOKSAI, PATEIKTI VIEŠAM SVARSTYMUI, LAIMINGAI GLOBOJANT ŠVIESIAUSIAJAM BEI PRAKILNIAUSIAJAM PONUI KRISTUPUI NEMIROVIČIUI ŠČITUI, POLOCKO TAURININKUI, JASVONO VALDYTOJUI IR KITOKIAM PONUI BEI KILMINGIAUSIAJAM MECENATUI. GINAMI KILMINGOJO BEI MOKSLINGOJO PONO PRANCIŠKAUS ŽEBROVSKIO, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS BAKALAURO, METAFIZIKOS KLAUSYTOJO, AUKŠČIAUSIAJAM LAIPSNIUI ĮGYTI. VADOVAUJANT REVERENDUI TEVUI JĖZUITUI STANISLOVUI LOSEVSKIUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS MAGISTRUI, TAIP PAT VILNIAUS JĖZUITŲ UNIVERSITETE IR AKADEMIJOJE ORDINARINIAM FILOSOFIJOS PROFESORIUI.]

Tezės laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsniui įgyti. Viso išdėstyta 63 tezės. Jos visiškai sutampa su Vilniaus un-to absolvento A. Pavlovičiaus tezėmis: VUB, III—14501.

VUB, III—10857. *R. Plečkaitis*

NEŽINOMŲ AUTORIŲ DARBAI

A SUAE CAESAREAE MAJESTATIS VILNENSIS UNIVERSITATE, AD LUCUBRATIONEM TRANSLATAM DE QUIBUSDAM THEMATIBUS PHILOSOPHICIS DISSERTATIO. [JO IMPERATORIŠKOSIOS DIDENYBĖS VILNIAUS UNIVERSITETUI SAMPROTAVIMAS TAM TIKROMIS FILOSOFIJOS TEMOMIS KAIP NEMIEGOTŲ NAKTŲ VAISIUS.], *1821*, 26 f. *Dalys:* Praefatio, 1. De metaphysica, 2—11. Philosophia moris, 12—21. Logica, 21—26.

Rankraštinis traktatas, parašytas Vilniaus un-to 1821 paskelbtam konkursui, siekiant užimti filosofijos katedrą. Darbas konspektiškas, kai kurie filosofijos skirstymai perimti dar iš Ch. Volfo tradicijos.

VUB, F 2—KC 389. *R. Plečkaitis*

ARS ARTIUM DIALECTICA. AD MENTEM DOCTORIS SUBTILIS ELABORATA ATQUE AVIDAE SCIENTIARUM SERAPHICAE IUVENTUTI IN CONVENTU CAUNENSI ORDINIS MINORUM OBSERVANTIUM TRADITA ANNO DOMINI 1741. [MENŲ MENAS DIALEKTIKA. KRUOPŠČIAI APDOROTA PAGAL SUBTILIOJO DAKTARO PAZIŪRAS IR MOKSLŲ ŠVENTOVĖS TROKŠTANČIAI JAUNUOMENEI DĖSTYTA KAUNO PRANCIŠKONŲ KONVENTE 1741 VIEŠPATIES METAIS.] 56 f.

Rankraštinis logikos kursas. Pirmosios scholastinės logikos dalies — dialektikos paskaitos. Remiamasi Dunso Skoto pažiūromis. Šios paskaitos įrištos kartu su 1747 Gardine dėstytomis dialektikos paskaitomis.

VUB, F 3—1396, f. 81—137. *R. Plečkaitis*

ASSERTIONES EX PHILOSOPHIA, LOGICA NIMIRUM, PHYSICA ET METAPHYSICA A RELIGIOSIS ORDINIS EXCALCEAT. SSS. TRINITATIS DE REDEMPTIONE CAPTIVORUM IN COLLEGIO ANTECOLLENSI AD VILNAM PROPUGNATAE. ANNO VULGARIS AERAE 1756 MENSE MAIO DIE 31. [FILOSOFIJOS TEIGINIAI, BŪTENT, LOGIKOS, FIZIKOS IR METAFIZIKOS, GINTI BASŲJŲ, ŠV. TREJYBĖS BELAISVIŲ IŠPIRKIMO ORDINO NARIŲ VILNIAUS ANTAKALNIO KOLEGIJOJE. 1756 VISUOTINĖS EROS METAIS GEGUŽĖS 31 DIENĄ.] 8 p.

Vilniaus Antakalnio trinitorių kolegijos moksleivių spausdintas rašinys, skirtas greičiausiai disputui. Viso išdėstytos 36 tezės: 1—3 filosofijos įvado, 4—13 logikos, 14—31 fizikos, 32—36 metafizikos. Tezėse dėstomi bendriausi scholastinės filosofijos teiginiai.

VUB, IV—23149. *R. Plečkaitis*

COMPENDIUM PHILOSOPHIAE UNIVERSAE. [VISOS FILOSOFIJOS VADOVĖLIS.] *Kražių jėzuitų kolegija, XVIII a. antroji pusė,* 363 f.

Dalys: Appendix historica de variis philosophorum sectis, 1—2. Prooemium de philosophia in genere, 2—4. De philosophia rationalis sive logica. Pars theoretica, 4—48. Exercitationes in logicam, 49—89. Metaphysica eiusque partes scilicet: ontologia, cosmologia, psychologia et theologia naturalis, 90—311: Institutiones ontologicae, 90—246. Cosmologia seu scientia de mundo, 246—266. Psychologia, 267—293. Theologia naturalis, 294—311. Physica generalis, 312—363.

Rankraštinis logikos, metafizikos ir fizikos paskaitų kursas, skaitytas nežinomo autoriaus. Dėstoma Naujųjų laikų gamtos mokslas ir filosofija. Fizikos išlikusi tik pirmoji dalis.

VUB, F 3—1109. *R. Plečkaitis*

CONCLUSIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA MENTI S. THOMAE AQUINATIS CONFORMES. QUAS SUB COELESTIBUS AUSPICIIS ET GRATIIS DIVINISSIMORUM SUORUM PROFESSORUM S. ALBERTI MAGNI C. RATISBONENSIS EPISCOPI, PHILOSOPHORUM (A) PRINCIPIS, MAGISTRI, EIUSQUE DISCIPULORUM, S. THOMAE AQUINATIS ANGELICI ECCLESIAE DOCTORIS, S. AMBROSII SANSEDONII CONFESSORIS, S. JACOBI DE MEVANIA CONFESSORIS, B. THOMAE CANTIPRATANI EPISCOPI CONFESSORIS SACRI ORDINIS PRAEDICATORUM ALUMNORUM, SCHOLAE THOMISTICAE DUCUM ET PROTECTORUM, PUBLICAE DISPUTATIONI PROPOSUIT FACULTAS PHILOSOPHICA STUDII GENER. VILN. DEFENDENTUR IN ALMO STUDIO GENERALI CONVENTUS REGII JAGIELLONIANI VILNENSIS S. SPIRITUS A RELIGIOSIS FRATRIBUS ORD. PRAEDICATORUM. PRAESIDE REVERENDO PATRE F. SIGISMUNDO HILARIONE PISKOWSKI, S. TH. LECTORE, ORDINARIO IN EODEM STUDIO METAPHYSICES PROFESSORE, ANNO 1741 MENSE MAJI DIE 15. [VISOS FILOSOFIJOS IŠVADOS, PARENGTOS PAGAL ŠV. TOMO AKVINIEČIO PAŽIŪRAS <...>, GINAMOS JOGAILAIČIŲ KARALYSTĖS VILNIAUS ŠV. DVASIOS KONVENTO GENERALINĖJE STUDIJOJE PAMOKSLININKŲ ORDINO BROLIŲ. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI BROLIUI ZIGMANTUI HILARIJUI PISKOVSKIUI, ŠV. TEOLOGIJOS LEKTORIUI, ŠIOS STUDIJOS ORDINARINIAM METAFIZIKOS PROFESORIUI, 1741 METŲ GEGUŽĖS MĖNESIO 15 DIENĄ. 24 p.

Vilniaus dominikonų m-los filosofijos studijos klausytojų parengtos disputui tezės. Viso paskelbta 65 tezės: 1—16 logikos, 17—55 fizikos, 56—63 metafizikos, 64—65 etikos. Tezės apima bendriausius tomistiškai interpretuojamus scholastinės filosofijos teiginius.

VUB, IV—21788. *R. Plečkaitis*

CURSUS PHILOSOPHICUS AD MENTEM DIVI THOMAE ANGELICI DOCTORIS SCRIPTUS PER FRATREM VINCENTIUM PUCHALSKI IN CONVENTU VILNENSI S. SPIRITUS ORDINIS PRAEDICATORUM. ANNO DOMINI 1715 MENSE OCTOBRIS DIE SECUNDA. [FILOSOFIJOS KURSAS, DĖSTOMAS PAGAL DIEVIŠKOJO ANGELIŠKOJO DAKTARO TOMO PAŽIŪRAS, UŽRAŠYTAS BROLIO VINCO PUCHALSKIO VILNIAUS ŠV. DVASIOS PAMOKSLININKŲ ORDINO KONVENTE. 1715 VIESPATIES METŲ SPALIO MĖNESIO 2 DIENĄ.] 152 f.

Dalys: Dialectica, 1—33. Logica, 34—152.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus dominikonų m-loje. Remiamasi tomistine filosofija.

VUB, F 3—800. *R. Plečkaitis*

CURSUS PHILOSOPHICUS IUXTA INCONCUSSAM DIVI THOMAE AQUINATIS ANGELICI PRAECEPTORIS DOCTRINAM. ANNO DOMINI 1688 DIE 18 SEPTEMBRIS IN STUDIO GENERALI VILNENSI SANCTI SPIRITUS ORDINIS PRAEDICATORUM INCHOATUS. [FILOSOFIJOS KURSAS, DĖSTOMAS PAGAL NEPAJUDINAMĄ DIEVIŠKOJO TOMO AKVINIEČIO, ANGELIŠKOJO MOKYTOJO DOKTRINĄ. PRADĖTAS 1688 METŲ RUGSĖJO 18 DIENĄ VILNIAUS PAMOKSLININKŲ ORDINO ŠVENTOSIOS DVASIOS GENERALINĖJE STUDIJOJE.] 421 f.

Dalys: Prooemium, 2. *Dialectica,* 3—30. Philosophia rationalis iuxta mentem angelici praeceptoris divi Thomae Aquinatis anno Domini 1688 die 16 Novembris inchoata, 32—158. Physica seu philosophia naturalis iuxta mentem divi Thomae Aquinatis angelici doctoris. Inchoata Vilnae anno Domini 1689 die 16-ta septembris, 159—383: Prooemium, 160—163. Prima pars philosophiae naturalis. In libros auscultatorios, 163—249. Secunda pars philosophiae naturalis continens tractatum de mundo et caelo, 251—270. Tertia pars philosophiae naturalis continens tractatum de meteoris, 271—284. Quarta pars philosophiae naturalis. In libros De generatione et corruptione, 285—325. Quinta pars philosophiae naturalis continens tractatum de anima, 326—383. Metaphysica seu philosophia transnaturalis iuxta mentem angelici praeceptoris divi Thomae Aquinatis, 384—421.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitų kursus, skaitytas nežinomo autoriaus. Dėstant tomistinę filosofiją, laikomasi idealistinės modalizmo koncepcijos. Naujųjų laikų mokslininkų pažiūros nenagrinėjamos.

VUB, F 3—2139. *R. Plečkaitis*

DISPUTATIONES IN UNIVERSAM LOGICAM. [SAMPROTAVIMAI APIE VISĄ LOGIKĄ.] *Vilniaus un-tas, XVII a. antroji pusė,* 116 f.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Dialektikos paskaitų nėra, nagrinėjamos semantinės antinomijos.

VUB, F 3—2138. *R. Plečkaitis*

INSTITUTIONES PHILOSOPHIAE ECCLECTICAE IN SUAS PARTES DISTRIBUTAE, QUARUM PRIMA PHILOSOPHIAM RATIONALEM SEU LOGICAM COMPLECTITUR. [PAGRINDINIAI TEIGINIAI EKLEKTINĖS FILOSOFIJOS, SUSKIRSTYTOS Į DALIS, KURIŲ PIRMOJI APIMA TEORINĘ FILOSOFIJĄ, ARBA LOGIKĄ.] *Vilniaus pijorų kolegija, 1759—60,* 249 p.

Dalys: Philosophicarum quaestionum ad usum studiosae iuventutis scholarum Piarum liber primus. De re metaphysicae, Vilnae, 1759 ir 1760, 5—138. **Liber secundus. De re metaphysica** in quo ontologia pertractatur, 14—81. Liber quartus. De re metaphysica in quo psychologia pertractatur, 83—138. *Logica,* 139—249.

Rankraštinis metafizikos ir logikos paskaitų kursas. Paskaitos moderniškesnės už jėzuitų ir kt. vienuolių ordinų m-lose dėstytus logikos ir metafizikos kursus: dažnai kritikuojamos scholastinės ir dėstomos Naujųjų laikų filosofijos pažiūros, skelbiamas saikingas skepticizmas. Metafizikos ir logikos paskaitų išliko tik dalis.

MAB, F 9—397. *R. Plečkaitis*

INSTITUTIONES PHILOSOPHICAE LOGICAE. CONSCRIPTAE ANNO 1765 VILNAE. [PAGRINDINIAI FILOSOFIJOS—LOGIKOS TEIGINIAI. UŽRAŠYTI 1765 M. VILNIUJE.] 206 p.

Rankraštinis logikos paskaitų kursas, skaitytas kurio nors Vilniaus vienuolyno m-loje. Aiškinama sąvokos, sprendiniai, metodo klausimai. Paskaitos ne scholastinio pobūdžio, dėstomos Naujųjų laikų logikos koncepcijos.

VUB, F 3—660. *R. Plečkaitis*

LIBER COMPENDIORUM UNIVERSAE PHILOSOPHIAE TAM LOGICAE, QUAM METAPHYSICAE, TAM PHYSICAE GENERALIS, QUAM PARTICULARIS. [VISOS FILOSOFIJOS VADOVĖLIŲ KNYGA — LOGIKOS BEI METAFIZIKOS, BENDROSIOS BEI SPECIALIOSIOS FIZIKOS.] *Lietuvos m-la, XVIII a. antroji pusė,* 52 f.

Dalys: De ratione ac proportione quantitatum, 1—15. Horologia, 16—21. Compendium definitionum philosophiae nempe logicae, 22—29. Compendium tomi secundi philosophiae scilicet metaphysices, 30—39. Compendium definitionum philosophiae nempe physicae generalis, 42—48. Philosophia definitiva hoc est definitiones physicae particularis, 48—52.

Rankraštinis gamtos mokslų ir filosofijos paskaitų kursas. Nagrinėjama matematika ir astronomija, filosofijos ir gamtos mokslų sąvokų apibrėžimai. Aiškinamos Naujųjų laikų filosofų ir gamtininkų pažiūros.

VUB, F 3—805. *R. Plečkaitis*

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, XVII a., 204 f.

Dalys: Dialectica, 1—66. Logica, 67—204.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Problemos aiškinamos išsamiai, vietomis polemizuojama su M. Smigleckiu.

VUB, F 3—2133. *R. Plečkaitis*

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, XVII a. pirmoji pusė, 301 f.

Dalys: Tractatus primus prooemialis. De natura logicae, 1—51. Prima pars logicae. De prima operatione intellectus nostri, 51—218. Secunda pars logicae explicans secundam operationem intellectus nostri, 218—241. Tertia pars logicae explicans tertiam operationem intellectus nostri, 242—301.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, dėstytas po 1618. Problemos aiškinamos išsamiai, neretai sekama M. Smigleckio pažiūromis.

VUB, F 3—2228. *R. Plečkaitis*

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, XVII a. antroji pusė, 223 f.

Dalys: Dialectica, 1—59. Disputationes in universam logicam, 60—223.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas. Yra idėjų, artimų šiuolaikinei logikai, ypač išplėtota loginės sekos teorija. Trūksta pradžios ir pabaigos.

VUB, F 3—2088.

Lit.: A. Kisiel, Nieznany kurs logiki z akademii Wileńskiej, W., 1939.

R. Plečkaitis

LOGICA. [LOGIKA.] Vilniaus un-tas, XVIII a. vidurys, 29 f.

Dalys: Dialectica, 454—477.Quaestiones logicae, 482—486.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, kurio išliko nedaug. Įrištas kartu su L. Ridzevskio, M. Korickio ir M. Tšebickio filosofijos paskaitomis.

VUB, F 3—1011, f. 454—477, f. 482—486. *R. Plečkaitis*

LOGICA. [LOGIKA.] Vilnius, XVII a., 106 f.

Dalys: Dialectica, 1—20. *Logica,* 23—106.

Rankraštinis scholastinės logikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus un-te arba kokio nors vienuolyno m-loje. Sutampa su logikos kursu, esančiu filosofijos paskaitų rankraštyje VUB, F 3—2252. Tai tos pačios logikos paskaitos, užrašytos dviejų studentų.

VUB, F 3—2253. *R. Plečkaitis*

ODDZIAŁ NAUK MORALNYCH I POLIT. ROZPRAWA KONKURSOWA NA KATEDRĘ HISTORJI POWSZECHNEJ W UNIW. WILEŃSKIM. „GODŁO: LABOR OMNIA VINCIT. AR. WSKI". [MORALINIŲ IR POLITINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS. KONKURSO Į VISUOTINĖS ISTORIJOS KATEDRĄ VILNIAUS UNIVERSITETE TRAKTATAS. „ŽENKLAS: LABOR OMNIA VINCIT. <...>."] Data: Lwów 28 stycznia 1821 r. *20 s.*

Dalys: Wyobrażenie historyi powszechnej. Plan dawania historyi powszechnej, tudzież krótki rys wielkich epok dziejów ludzkich, w których znaczna część rodu ludzkiego niepospolitej doznała odmiany. Synchronistyczne uporządkowanie historyi powszechnej. Syntetyczne uporządkowanie historyi powszechnej według narodów. Nauki pomocne i związek z historyą nierodzielny mające. Autorowie tak wieków starożytnych jak i późniejszych tudzież przytoczenie ich zalet i uchybień znaczniejszych. *Baigiamosios pastabos.*

Rankraštinis traktatas, kuriame nagrinėjami visuotinės istorijos klausimai. Remiamasi filosofine antropologija. Aiškinama,

jog visuotinė istorija privalo tyrinėti išsilavinimo ir švietimo plėtotę. Pagrindinis jos uždavinys esąs išryškinti individo veikloje „įvairias įgimtos laisvės formas". Veikla — sritis, kurioje realizuojasi daugelis potencialių žmogaus jėgų, „tuščios galimybės" pavirsta tikrove. Mokslinių-techninių atradimų, religijos evoliucijos priežastys slypinčios žmogaus prigimtyje. Žmogaus elgesį visuomenėje sąlygoja: 1) gamtinė aplinka; 2) nuosavybės ir laiko aplinkybės. Tik atskiroms asmenybėms lemta įvykdyti istorinius žygius. Tam būtina kiekviename istoriniame laikotarpyje atskleisti „politikos ir tiesos dvasią". Tautos dvasia brandinama, „tėvynės konstitucijai" atitinkant fizinius ir protinius žmonių poreikius, neatsiliekant nuo švietimo lygio.

VUB, F 2—KC 386 *E. Vasilevskis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Ingolštato un-tas, 1612.

1. *LOGICA [LOGIKA.]* 233 f.

Dalys: Prolegomena logica, *1—5.* Liber primus Logicae. De terminis simplicibus, *6—111.* Liber secundus logicae. Pars secunda logicae, quae est diretrix terminorum complexorum mediante propositione, *112—135.* Liber tertius logicae. De syllogismo tam formali, quam materiali, *136—188.* Exempla thematus simplicium et coniunctorum tam substantialium, quam accidentalium iuxta logicae praecepta tractata, *189—223.*

Rankraštinis logikos paskaitų kursas, skaitytas Ingolštato un-te lietuvių ir lenkų studentams. Paskaitose gausu lituanistinės ir polonistinės medžiagos. Pačias paskaitas skaitė lietuvis arba lenkas. Dėstoma pagal B. Kekermano veikalą „Systema logicae", vietomis sekama P. Melanchtonu ir kai kuriais katalikiškosios scholastikos teoretikais. Aiškinamos taisyklės, pranokstančios vadinamąsias R. Dekarto metodo taisykles. Yra idėjų, artimų šiuolaikinei logikai.

VUB, F 3—2170.

2. *PHILOSOPHIA PRACTICA. [PRAKTINĖ FILOSOFIJA.] 197 f.*

Dalys: Ethica, *1—74.* Secunda pars philosophiae practicae scilicet oeconomica, *75—121.* Prolegomena politicae quae est tertia pars philosophiae civilis, *122—197.*

Rankraštinis filosofijos kursas. Praktinės filosofijos — etikos, ekonomikos ir politikos paskaitos, skaitytos Ingolštato un-te lietuvių ir lenkų studentams. Užrašytos to paties studento, ku-

ris užrašė ir aukščiau nurodytas logikos paskaitas (VUB, F 3—2170). Skaitytos to paties profesoriaus. Aristotelio praktinė filosofija aiškinama orientuojantis į Renesanso etines ir politines teorijas. Daugiausia sekama B. Kekermano, Ž. Bodeno, G. Tolozano pažiūromis.

MAB, F 9—8.

Lit.: R. Plečkaitis, Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje, V., 1975, p. 113—118.

R. Plečkaitis

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Kauno bernardinų m-la, 1794—96, 156+ +596 p.

Dalys: Elementa dialecticae seu summula minoris logicae ea quae circa tres mentis humanae operationes intelligenda sunt succincte et breviter exponens. Tradita anno 1794 die 7 septembris in conventu Caunensi ad sanctum Georgium Martyrem, 1—55. Institutiones logicae, 57—156. Institutio philosophica metaphysicam universam complectens. Ad usum scholasticae iuventutis, eius de scientia studentis scriptam in conventu Caunensi ad sanctum Georgium Martyrem anno 1795 die 22 aprilis, 1—249: Institutio prima ontologiam complectens, 6—51. Institutio altera cosmosophiam seu cosmologiam complectens, 52—74. Institutio tertia psychosophiam seu psychologiam complectens, 75—220. Institutio quarta theologiam naturalem complectens, 221—249. Institutionum physicae generalis, 250—420. Institutiones physicae particularis, 422—596.

Rankraštinis logikos, metafizikos ir fizikos paskaitų kursas. Dėstomos Naujųjų laikų gamtos mokslo ir filosofijos teorijos.

VUB, F 1—D 1202. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Kauno pranciškonų m-la, XVIII a. antroji pusė, 252 f.

Dalys: Logica, 1—32. *Metaphysica,* 32—50. *Ethica,* 51—76. Physica generalis, 79—147. Physica particularis, 149—252.

Rankraštinis logikos, metafizikos, etikos ir fizikos paskaitų kursas. Scholastinės pažiūros derinamos su Naujųjų laikų gamtos mokslo ir filosofijos teorijomis.

VUB, F 1—D 1183. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Kražių m-la, 1774—76, 203 f.

Dalys: Compendium logicae in scholis Crosensibus Societatis Jesu anno Domini 1774 traditum, 1—40. Compendiaria metaphysica institutio, 40—82. Pars prima. De ontologia, 41—46. Pars altera metaphysicae. De cosmologia sive de scientia mundi in genere, 47—52. Metaphysicae pars tertia. De psychologia sive de scientia animarum complectente, 54—71. Pars quarta metaphysicae. De theologia naturali, 72—82. Compendium physicae generalis, 83—140. Physica particularis, 141—173. Krótkie zebrania nauki mechaniczney, 174—195. Tractatus ultimus. De religione naturali ac revelata, 196—203.

Rankraštinis logikos, metafizikos ir fizikos paskaitų kursas. Dėstoma Naujųjų laikų filosofija, daugiausia sekama Ch. Volfu. Plačiai aiškinami Naujųjų laikų gamtos mokslai, ypač mechanika, nemaža brėžinių. Laikomasi heliocentrizmo.

MAB, F 9—20.21.22.23. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Lvovas, 1821, 33 f.

Dalys: Przeswietne uniwersytetu Imperatorskiego Wileńskiego Collegium, 1—8. Logicae universalis notio ejusque ambitus, 8—17. De metaphysica, 18—23. Philosophia practica, 23—28. Philosophiae systema, nexus et ordo partium, 28—30, 33. *Autobiografinės žinios,* 30—31.

Rankraštinis traktatas, parašytas Vilniaus un-to 1820 paskelbtam konkursui, siekiant užimti filosofijos katedrą. Darbas eklektiško pobūdžio, yra kantizmo, sekama ir kt. krypčių pažiūromis. Pratarmė ir biografinės žinios parašytos lenkiškai. Autorius sakosi baigęs Vilniaus un-tą ir dirbąs namų mokytoju, 27 m. amžiaus.

VUB, F 2—KC 391. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Paparčių dominikonų m-la, 1693—94, 27 f.

Dalys: Compendium physicae, 204—230. *Logica,* 232—233.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos ir logikos paskaitų kursas. Gamtos filosofijos yra traktatas „Apie gamtos kūno pradus", logikos paskaitų tėra keli fragmentai. Kursas įrištas kartu su teologijos paskaitomis /f. 1—203/.

VUB, F 3—2159, f. 204—233. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Seinų dominikonų m-la, 1675, 321 f.

Dalys: Logica, 1—200. Cursus philosophicus prima pars secundae continens quaestiones disputabiles in octo libros Physicorum. Iuxta miram doctoris angelici doctrinam, 201—321.

Rankraštinis scholastinės logikos ir gamtos filosofijos paskaitų kursas, kuriame remiamasi tomistine filosofija.

VUB, F 3—2111. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus Antakalnio trinitorių kolegija, 1740—42, 336 f.

Dalys: Prooemium, 1. Doctrina prooemialis, 2—7. Dialectica, 7—63. Philosophia rationalis seu logica <...> In Collegio Antecollensis anno 1740 die 15 ianuarii, 64—148. Philosophia naturalis seu physica, 151—319: *In libros Physicorum Aristotelis disputationes,* 154—262. De mundo, caelo et elementis, 263—283. De generatione et corruptione, 283—292. Tractatus primus complectens disputationes in libros Aristotelis De anima. Ad mentem Stagiritae conformiter explicatus methodoque scholastica religiosis alumnis Collegio Antecollensi ad calamum traditus. Anno Domini 1741, 291—319. Tractatus secundus et ultimus philosophiam ultranaturalem seu metaphysicam complectens, 320—336.

Rankraštinis scholastinio pobūdžio logikos, gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitų kursas, Naujųjų laikų filosofija neaiškinama.

VUB, F 3—1212. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus pranciškonų (?) m-la, XVII a. pab. arba XVIII a. pr., 139 f.

Dalys: Logica Aristotelis iuxta mentem subtilium principis Ioannis Duns Scoti, 1—29. *Physica,* 29—128. *Metaphysica,* 128—139.

Rankraštinis scholastinės logikos, fizikos ir metafizikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus /greičiausiai pranciškonų/ m-loje. Kurse remiamasi Dunso Skoto pažiūromis, taip darydavo pranciškonų teoretikai. Logikos kurse trūksta dialektikos paskaitų, fizikos paskaitų išliko tik pirmoji dalis — komentarai Aristotelio aštuonioms „Fizikos" knygoms.

CVIA, F 696, apr. 2, Nr. 1007. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, XVII a. pirmoji pusė, 170+443 p.

Dalys: In metaphysicam Aristotelis disputationes, 1—170. In libros Aristotelis De generatione, 1—211. In libros Aristotelis De anima, 213—443.

Rankraštinis scholastinės metafizikos ir gamtos filosofijos paskaitų kursas, skaitytas po 1615. Kartu su scholastinėmis aiškinamos Renesanso mokslininkų ir filosofų — A. Vezalijaus, Ž. Fernelio, G. Rondelė, Dž. Kardano, F. Pikolominio, P. Pomponacio ir kt. pažiūros. Paskaitų autorius buvo gerai susipažinęs su Renesanso gamtos mokslais.

VUB, F 3—2027. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, XVII a. vidurys, 445 f.

Dalys: Physiologia seu naturalis philosophia, 1—430: Pars prima philosophiae naturalis. De principiis, causis et proprietatibus corporis naturalis in communi, 2—195. Pars secunda philosophiae naturalis. De corpore incorruptibili et corruptibili 196—302. Tertia pars philosophiae naturalis. De corpore animato, 303—430. Prima philosophia, 431—445.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitų kursas. Ypač plačiai aiškinami psichologijos klausimai. Trečiojoje gamtos filosofijos dalyje duodama nemaža astronominių žinių, aiškinami teleskopiniai stebėjimai, minimi žinomo Vilniaus un-to mokslininko O. Krigerio darbai.

VUB, F 3—2240. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, XVII a. antroji pusė, 249 f.

Dalys: Disputationes philosophicae in octo libros Aristotelis De physica auscultatione, 5—128. Disputatio ultima. In libros De mundo et caelo, 128—137. Tractatus in quattuor libros Metheorologicorum, 141—147. Tractatus philosophicus in libros De ortu et interitu, 150—205. Disputationes in libros De anima, 205—249.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas, supažindinantis su Naujųjų laikų gamtos mokslais: aiškinamos Renesanso ir Naujųjų laikų astronomų pažiūros, pateikiama žinių iš embriologijos, jutimo organų anatomijos ir fiziologijos ir kt.

VUB, F 3—2010. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, XVIII a. antroji pusė, 295 f.

Dalys: Logica, 1—62. Tractatus alter philosophiae seu metaphysica, 63—119: Metaphysices pars prima. Ontologia sive de ente, 64—83. Cosmologia seu scientia mundi in genere, 83—93. Psychologia seu scientia de substantia spirituali creata, 94—114. Metaphysicae pars ultima seu theologia naturalis, 114—119. Accesus in physicam, 120—121. Physica generalis, 121—238. Physica particularis, 238—295.

Rankraštinis logikos, metafizikos ir fizikos paskaitų kursas, kuriame aiškinama Naujųjų laikų gamtos mokslas ir filosofija, ginama M. Koperniko sistema.

VUB, F 3—1258. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilnius, XVII a., 158 f.

Dalys: Breves ad logicam Aristotelis institutiones, quas Summulas appellant, 1—24. Compendium logicae iuxta doctrinam angelici doctoris, 26—110. Compendium dissertationum physicarum, 111—158.

Rankraštinis scholastinės logikos ir gamtos filosofijos paskaitų kursas, skaitytas Vilniuje — galbūt Vilniaus dominikonų m-loje. Dėstoma tomistinė filosofija. Gamtos filosofijos išliko pirmoji dalis — traktatas „Apie gamtos kūno pradus".

VUB, F 3—2225. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilnius, XVIII a. pirmoji pusė, 214 f.

Dalys: Philosophia naturalis, 1—59. *Logica,* 60—171.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos ir logikos paskaitų kursas, skaitytas Vilniaus un-te arba kokio nors Vilniaus vienuolyno m-loje. Išliko pirmoji gamtos filosofijos dalis „Apie gamtinio objekto pradus". Logikos paskaitose nėra dialektikai skirtosios dalies.

VUB, F 3—2252. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilnius, XVIII a. pirmoji pusė, 214 f.

Dalys: Logica, 1—41. Philosophia naturalis, 42—146: Disputatio prima prooemialis. De nomina et obiecto philosophiae naturalis, 42—45. *Disputationes in octo libros Physicorum,* 46—90. Tractatus de generatione et corruptione sive de ortu et interitu,

92—146. Metaphysica, 147—208. Conclusiones philosophicae, 210—214.

Rankraštinis scholastinės logikos, gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitų kursas, skaitytas kokio nors Vilniaus vienuolyno m-loje. Aiškinami tradiciniai scholastinės filosofijos klausimai. Logikos kursas be pradžios.

VUB, F 3—1029. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] Vilnius, XVIII a. antroji pusė, 306 f.

Dalys: Tractatus in prolegomena philosophiae, 2. Dialectica, 2—43. Logica major, 48—114. Physica generalis, 121—206. Secunda pars physicae seu physica particularis, 215—229. Tertia pars physicae seu tractatus de ente mobili motu generationis et corruptionis, 230—240. Pars quarta physicae de ente mobili motu vitali seu tractatus de anima, 245—282. Institutiones metaphysicae, 288—306.

Rankraštinis logikos, fizikos ir metafizikos paskaitų kursas, skaitytas kokio nors Vilniaus vienuolyno m-loje. Dėstoma scholastinė filosofija, šiek tiek aptariamos, kritikuojamos Naujųjų laikų filosofijos koncepcijos.

VUB, F 3—1115. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] 1821, 18 f.

Rankraštinis traktatas, parašytas Vilniaus un-to 1820 paskelbtam konkursui, siekiant užimti filosofijos katedrą. Rašoma logikos, metafizikos ir etikos temomis. Sekama Ch. Volfo tradicija ir kantizmu, dėstoma apriorizmo koncepcija. Į lotyniškąjį tekstą vietomis įterpta lenkiškų sakinių.

VUB, F 2—KC 390. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. [FILOSOFIJA.] 1821, 50 f.

Dalys: Ad membra universitatis Vilnensis, 2—3. Adumbratio logicae, 4—23. Adumbratio metaphysicae, 24—39. Adumbratio ethicae, 41—50.

Rankraštinis traktatas, parašytas Vilniaus un-to 1820 paskelbtam konkursui, siekiant užimti filosofijos katedrą. Rašoma logikos, metafizikos ir moralės filosofijos klausimais. Sekama kantizmu, nagrinėjamos kantiškosios kategorijų lentelės. Pastebima ir kitų filosofijos krypčių įtaka.

VUB, F 2—KC 387. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA. IN COLLEGIO ANTECOLLENSI AD VILNAM ORDINIS S. TRINITATIS, 1756. [FILOSOFIJA. VILNIAUS ANTAKALNIO ŠV. TREJYBĖS ORDINO KOLEGIJOJE, 1756.] 194 f.

Dalys: Prooemialium philosophiae epithome, 2—3. Logica, 3—52. Philosophia mentis seu metaphysica ontologiam et pneumatologiam complectens, 54—194: Metaphysices pars prima. Ontologia sive de ente, 56—119. Metaphysices pars secunda. Psychologia sive de mente humana, 119—178. Metaphysices pars tertia. Theologia naturalis sive de Deo, 178—194.

Rankraštinis logikos ir metafizikos paskaitų kursas. Orientuojamasi į Naujųjų laikų filosofiją. Nors kosmologijos traktato nėra, tačiau aiškinamos erdvės, laiko ir kt. kosmologinės problemos.

VUB, F 3—744. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA DICTATA IN SCHOLIS ROSIEYNENSIBUS SCHOLARUM PIARUM ANNO 1766 IN ANNUM 1767. [FILOSOFIJA, DIKTUOTA RASEINIŲ PIJORŲ MOKYKLOJE 1766—67 METAIS.] 284 p.

Dalys: Prolegomena in universam philosophiam. *Logica.* Pneumatologia. Pneumatologiae pars prima scilicet psychologia. Pneumatologiae pars altera demonologia. Pneumatologiae pars tertia theologia naturalis.

Rankraštinis logikos ir metafizikos paskaitų kursas. Dėstomos Naujųjų laikų filosofijos koncepcijos, tačiau siaurai. Metafizikos paskaitų išliko tik dalis. Šios filosofijos paskaitos įrištos kartu su retorikos ir teologijos paskaitomis.

RB, PR—517. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA NATURALIS. [GAMTOS FILOSOFIJA.] Vilniaus un-tas, XVII a. antroji pusė, 176 f.

Dalys: De principiis corporis naturalis, 1—158. Disputatio undecima. De mundo, 159—165. Disputatio duodecima. De caelis, 165—171. Disputatio decima tertia. De meteoris, 171—176.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas. Trūksta pirmosios išlikusios paskaitų dalies pradžios ir paskutiniosios pabaigos. Problemos aiškinamos plačiai, sekama jėzuitų teoretikų pažiūromis.

VUB, F 3—2204. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA NATURALIS. [GAMTOS FILOSOFIJA.] Vilnius, XVII a. pirmoji pusė, 198 f.

Dalys: Tractatus in octo libros Physicorum, 1—90. Tractatus de anima, 91—150. Libri De caelo et mundo, 151—187. Libri De generatione et corruptione, 188—198.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas, skaitytas Vilniuje — greičiausiai Vilniaus un-te. Remiamasi skotistinėmis pažiūromis, nagrinėjama Naujųjų laikų astronomija. Trūksta paskaitų pradžios.

VUB, F 1—C 268. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA NATURALIS SEU PHYSICA, VILNAE, ANNO 1751. [GAMTOS FILOSOFIJA, ARBA FIZIKA, VILNIUJE, 1751 METAI.] 122 f.

Dalys: De principiis corporis naturalis in communi et privatione ac negationibus, 1—108. De mundo et caelo, 108—122.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas, skaitytas Vilniuje 1751—52, greičiausiai kokio nors vienuolyno m-los filosofijos studijoje. Polemizuojama su Naujųjų laikų mokslininkų — G. Galilėjaus, R. Dekarto, P. Gasendi, E. Toričelio ir kt.— pažiūromis.

VUB, F 1—D 1129. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA NATURALIS THEOLOGIAE REVELATAE PRAEMBULA EX GRAVISSIMIS AUTHORIBUS COLLECTA AD USUM SEMINARIORUM IMPRESSA. [PRIGIMTINĖ FILOSOFIJA, ATSKLEISTA TEOLOGIJOS. PATEIKIANT REIKSMINGIAUSIŲ AUTORIŲ PAŽIŪRAS, SKIRIAMA SEMINARISTAMS.] Vilnae, anno 1795. Typis Basilianis, 310 p.

Dalys: Prolegomena in logicam, 1—3. Logices pars prima. De simplici rerum perceptione, 3—67. Logices pars secunda. De judicio et propositione, 67—234. Tertia pars logices. De ratiocinatione sive discursu, 234—283. Logices pars quarta. De methodo, 283—310.

Logikos vadovėlis, skirtas kunigų seminarijoms. Knyga kompiliacinio ir kompromisinio pobūdžio: Naujųjų laikų logikos koncepcijos derinamos su teologija, yra scholastikos recidyvų.

VUB, IV—13975. *R. Plečkaitis*

PHILOSOPHIA VETUS ET NOVA AD MENTEM DOCTORIS MARIANI CONCINNATA AVIDIS SCIENTIARUM ORDINIS IMMACULE CONCEPTA. BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE ALUMNIS IN CONVENTU

MARIAMPOLENSI AD CALAMUM PORRECTA. ANNO QUO PHILOSOPHICA PALLAS VERA PONEBAT FUNDAMENTA 1767. [SENOJI IR NAUJOJI FILOSOFIJA, SUDERINTA SU MARIJONŲ DAKTARO PAŽIŪROMIS, TROKŠTANTIEMS MOKSLŲ NUOSEKLUMO NESUTEPTAI PRADĖTA. RAŠYTA PALAIMINTOSIOS MERGELĖS MARIJOS MOKINIO MARIJAMPOLĖS KONVENTE. METAIS, KURIAIS FILOSOFIJOS PALADĖ PADĖJO TIKRUS PAGRINDUS, 1767.] 70 f.

Dalys: Proloquium, 2. Prolegomena in universam philosophiam, 3—10. Philosophia pars prima seu philosophia rationalis verbo logica, 10—37. Scientia generalis seu metaphysica, 38—70: Metaphysica pars prima sive ontologia, 39—48. Metaphysica pars secunda, 49—61. De Deo seu theologia naturalis, 61—70.

Rankraštinis logikos ir metafizikos paskaitų kursas, skaitytas Marijampolės vienuolyno m-loje. Dėstomos scholastinės ir Naujųjų laikų filosofijos koncepcijos. Detalesnis yra psichologijos kursas, kur psichiniams reiškiniams ieškoma materialaus pagrindo, aprašoma žmogaus kūno anatomija ir fiziologija.

VUB, F 3—423. *R. Plečkaitis*

PHYSICA. [FIZIKA.] Ašmena, 1760, 115 f.

Dalys: Physica generalis iuxta peripatheticorum systemam, 2—115.

Rankraštinis filosofijos kursas. Pirmosios fizikos dalies — bendrosios fizikos — paskaitos, skaitytos Ašmenos (dominikonų?) m-loje. Vyrauja scholastinės gamtos filosofijos problematika, kartais ji papildoma Naujųjų laikų filosofija ir gamtos mokslais.

VUB, F 3—801. *R. Plečkaitis*

PHYSICA. [FIZIKA.] Vilniaus Antakalnio trinitorių kolegija, 1767—68, 274 f.

Dalys: Praefatio, 1. Discursus praevius de physica universa, 2—3. Physica generalis, 3—114. Physica particularis, 114—274.

Rankraštinis bendrosios ir specialiosios fizikos paskaitų kursas. Aiškinama Naujųjų laikų gamtos mokslas ir filosofija, tačiau yra ir scholastinių pažiūrų liekanų.

VUB, F 3—1114. *R. Plečkaitis*

PHYSICA SEU PHILOSOPHIA NATURALIS. [FIZIKA, ARBA GAMTOS FILOSOFIJA.] *Vilniaus un-tas, XVII a. pab.,* 262 f.

Dalys: Disputatio prooemialis, 1—3. In octo libros Aristotelis Stagiritae De physico auditu, 3—239. In libros quatuor Aristotelis De caelo tractatus unicus, 239—262.

Rankraštinis scholastines gamtos filosofijos paskaitų kursas, skaitytas XVII a. pabaigoje, po 1682. Minimi kai kurie Naujųjų laikų gamtos tyrinėtojai.

VUB, F 3—2072. *R. Plečkaitis*

PHYSICA SEU PHILOSOPHIA NATURALIS IUXTA MENTEM ANGELICI DOCTORIS. INCEPIMUS 16 SEPTEMBRIS ANNO 1695. [FIZIKA, ARBA GAMTOS FILOSOFIJA, DĖSTOMA PAGAL ANGELIŠKOJO DAKTARO PAŽIŪRAS. PRADEDAME 1695 METŲ RUGSĖJO 16 D.] Raseinių dominikonų m-la, 337 f.

Dalys: Prooemium, 1—6. Prima pars philosophiae naturalis. In libros auscultatorios Aristotelis, 6—138. Secunda pars philosophiae naturalis. De mundo et caelo, 138—189. Tertia pars philosophiae naturalis. De meteoris, 189—209. Quarta pars philosophiae naturalis. In libros De generatione et corruptione, 209—267. Pars ultima philosophiae naturalis. De anima, 267—337.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas, skaitytas 1695—96. Dėstoma tomistinė gamtos filosofija.

VUB, F 3—2258. *R. Plečkaitis*

PROPOSITIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA. DEO TEROPTIMO MAXIMO UNI IN AUGUSTISSIMA AC INCOMPREHENSIBILLISIMA TRINITATE JUXTAQUE TRINO SIMPLICISSIMA IN UNITATE ORDINIS SUO INEFFABILI NOMINE INSIGNITE PER SS. PATRIARCHAS NOSTROS JOANNEM ET FELICEM AUTHORI ALTISSIMO (A). AMANCIPATO SIBI IN PERPETUUM STUDIO PHILOSOPHICO VILNENSI ORDINIS EJUSDEM SSSMAE TRINITATIS REDEM. CAPTT. IN DEBITUM SERVITUTIS TRIBUTUM D.D.D. [VISOS FILOSOFIJOS TEIGINIAI <...>, MIELAI SKELBIAMI VILNIAUS ŠV. TREJYBĖS BELAISVIŲ ISPIRKIMO ORDINO FILOSOFIJOS STUDIJOJE <...>] Vilnae, Ex thypographia S. R. M. et Reipublicae Scholarum Piarum Anno Domini 1768. 16 p.

Vilniaus Antakalnio trinitorių kolegijos filosofijos studijos klausytojo parengtos tezės, skirtos filosofijos laipsniui įgyti arba disputui. Iš viso ginamos 63 tezės: 1—9 logikos, 10—15 ontologijos, 16—17 kosmologijos, 18—25 psichologijos, 26—28 natūralinės teologijos, 29—49 bendrosios fizikos, 56—63 specialiosios fizikos. Dėstomi Naujųjų laikų filosofijos ir gamtos mokslų bendriausi teiginiai. Kritikuojamos kai kurios R. Dekarto, N. Malbranšo, T. Hobso ir Dž. Tolando pažiūros, daugiausia sekant su teologija suderinta Ch. Volfo sistema.

VUB, Z 15 $\frac{5}{19}$. *R. Plečkaitis*

PROPOSITIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA ATQUE ALGEBRAE, GEOMETRIAE, ET TRIGONOMETRIAE ELEMENTIS SELECTAE QUAS RELIGIOSI FRATRES ORDINIS CARMELITARUM A. R. O. IN CONVENTU VILNENSI AD AEDES OO. SS. PUBLICE RESOLVENDAS, DEMONSTRANDASQUE EXPOSUERUNT. [VISOS FILOSOFIJOS, TAIP PAT ALGEBROS, GEOMETRIJOS IR TRIGONOMETRIJOS RINKTINIAI TEIGINIAI, KURIUOS BASŲJŲ KARMELITŲ ORDINO BROLIAI VILNIAUS VIENUOLYNE IŠDĖSTĖ VIEŠAI IŠAIŠKINDAMI IR ĮRODYDAMI.] Anno Domini 1783, Vilnae. 39 p.

Dalys: Propositiones philosophicae, 1—24. Propositiones mathematicae, 25—39.

Vilniaus basųjų karmelitų vienuolyno m-los filosofijos studijų moksleivių tezės, greičiausiai skirtos disputams. Moksleivių pavardės nenurodytos. Iš viso ginamos 68 filosofijos tezės: 5 logikos, 7 ontologijos, 7 kosmologijos, 6 psichologijos, 4 natūralinės teologijos, 24 bendrosios fizikos, 15 specialiosios fizikos. Dėstomi Naujųjų laikų filosofijos ir gamtos mokslų bendriausi teiginiai. Daugiausia sekama Ch. Volfo pažiūromis. Dėstomi I. Niutono fizikos principai, heliocentrizmas laikomas hipoteze. Matematikos tezių išdėstyta 119.

VUB, IV—22217. *R. Plečkaitis*

PROPOSITIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA IN ACADEMIA ET UNIVERSITATE VILNENSI SOCIETATIS JESU A RELIGIOSIS EIUSDEM SOCIETATIS ANNO STUDIORUM SUORUM ULTIMO EXEUNTE DEFENDENDAE. PRAESIDE R. P. JOANNE ERDMAN E SOCIETATE JESU AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORE, EJUSDEMQUE PROFESSORE, AC INCLYTAE FACULTATIS PHILOSOPHICAE SENIORE. [VISOS FILOSOFIJOS TEIGINIAI, GINAMI VILNIAUS JĖZUITŲ AKADEMIJOJE IR UNIVERSITETE ŠIO ORDINO NARIŲ PASKUTINIAISIAIS STUDIJŲ METAIS. VADOVAUJANT REVERENDUI TĖVUI JONUI ERDMANUI, LAISVŲJŲ MOKSLŲ IR FILOSOFIJOS DAKTARUI IR TO PATIES DALYKO PROFESORIUI BEI GARSIOJO FILOSOFIJOS FAKULTETO SENJORUI.] Anno 1772. 48 p.

Vilniaus un-to filosofijos f-to absolventų tezės, skirtos greičiausiai laisvųjų mokslų ir filosofijos daktaro laipsniui įgyti. Išdėstytos 103 tezės: 2 logikos, 6 ontologijos, 4 kosmologijos, 5 psichologijos, 9 natūralinės teologijos, 33 bendrosios fizikos, 36 specialiosios fizikos, 3 prigimtinės teisės, 3 etikos, 2 politikos. Jos visiškai tokios pat, kaip ir un-to absolventų I. Lachnickio ir H. Stravinskio gintos tezės.

MAB, $\frac{\text{L—18}}{1322}$. *R. Plečkaitis*

PROPOSITIONES PHILOSOPHICAE. DISPUTATIONI PUBLICAE EXPOSITAE IN VILNENSI SEMINARIO APUD PRESBYTEROS SAECULARES CONGREGATIONIS MISSIONIS MONTIS SALVATORIS. ANNO 1773 DIEBUS JUNII. [FILOSOFIJOS TEIGINIAI. IŠDĖSTYTI VIEŠAM DISPUTUI MISIONIERIŲ IŠGELBĖJIMO KALNO KONGREGACIJOS VILNIAUS KUNIGŲ SEMINARIJOJE. 1773 METŲ BIRŽELIO DIENOMIS.] 10 p.

Vilniaus kunigų seminarijos auklėtinio tezės, skirtos disputui. Išdėstytos 34 tezės: 1—4 logikos, 5—9 ontologijos, 10—11 etiologijos, 12—13 kosmologijos, 14—21 psichologijos, 22—25 natūralinės teologijos, 26—34 prigimtinės teisės. Dėstomi teologiškai apdorotų Naujųjų laikų filosofijos koncepcijų teiginiai, daugiausia italų filosofo A. Genujiečio interpretacijoje. Kritikuojamos T. Hobso ir Ž. Ruso pažiūros valstybės atsiradimo klausimu.

VUB, IV—30930. *R. Plečkaitis*

PROPOSITIONES PHILOSOPHICAE QUAE SUB AUSPICIIS PERILL. MAGNIFICI DOMINI D. ALEXANDRI HORAIN TRIBUNI ET VICEPALATINI VILNENSIS MAECENATIS AMPLISSIMI PUBLICE IN CONVENTU VILNENSI A STUDIO CARMELITARUM DISCALCAETORUM PROPUGNABUNTUR. [FILOSOFIJOS TEIGINIAI, KURIE, GLOBOJANT ŠVIESIAUSIAJAM PRAKILNIAUSIAJAM PONUI ALEKSANDRUI HORAINUI, VILNIAUS TRIBŪNUI IR VICEVAIVADAI, KILMINGIAUSIAJAM MECENATUI, VIEŠAI GINAMI VILNIAUS BASŲJŲ KARMELITŲ VIENUOLYNO STUDIJOJE.] Anno 1765 die decembris, Vilnae, 35 p.

Vilniaus basųjų karmelitų vienuolyno filosofijos studijos klausytojų tezės, skirtos disputui arba filosofijos moksliniam laipsniui įgyti. Dėstoma 11 logikos ir 13 metafizikos tezių, kurios yra scholastinio pobūdžio, apie Naujųjų laikų filosofiją neužsimenama. Tezės siauros, išdėstytos 7 puslapiuose, 28 p. užima dedikacija.

MAB, $\frac{\text{L—18}}{\text{2—118}}$; VUB, Z 1 $\frac{2}{12}$. *R. Plečkaitis*

ROZPRAWA O NAUCE FILOZOFII. [TRAKTATAS APIE FILOSOFIJOS MOKSLĄ.] 1821. Warszawa Miesiąc Luty. *4*+106 k.

Dalys: Regestr rozdziałów, *3—4*. Część I. Rozprawa oryginalna o nauce Filozofii, 1—56: Rozdział 1. Potrzeba, użyteczność i granice Filozofii uważaney w ogólnych stosunkach z wiadomościami ludzkiemi, 1—4. Rozdział 2. Przedmiot i cel filozofii uważany w przyczynach prawdy i błędu, 4—11.

Rozdział 3. Ogólny stan Filozofii starożytnej, w zasadach głównych i o metodzie wykładu, 11—16. Rozdział 4. O zasadach i prawdziwej metodzie Filozofii Bakona — o materyalizmie — o Filozofii Kanta czyli semiidealizmie i sceptycyzmie, 17—37. Rozdział 5. O Filozofii Kanta czyli Semiidealizmie i scepticizmie, 37—46. Rozdział 6. Zasady i kształt Filozofii spekulacyjney na wzór systematu innych nauk doskonalący się, 46—56. Część II. Metafizyka uważana w zasadach i w metodzie sobie właściwej, to jest w naturze władz umysłu i woli i w stosunkach ich działań, 57—105: Władze umysłu, 57—63. Władze woli, 63—66. Wyobrażenia, 66—68. Rozdział 1. Logika. O zasadach ogólnych i szczególnych Logiki, 69—73. Rozdział 2. O rozmaitych przymiotach sądów, 73—76. Rozdział 3. O rozmaitych przymiotach języka, o definiciach i propozycjach, 77—83. Rozdział 4. O propozycjach, 83—86. Rozdział 5. O Rozumowaniu w Naukach, 86—96. Rozdział 6. O ogólnych i szczególnych zasadach Etyki, 97—105. Zamknięcie, 105—106.

Rankraštinis filosofijos traktatas, parašytas dalyvaujant konkurse Vilniaus un-to filosofijos katedrai užimti. I dalyje, autoriaus vadinamoje istorine, remiantis gamtamoksliniais ir filosofiniais F. Bekono principais, analizuojama filosofijos objektas, metodas ir tikslas, aptariamas filosofijos santykis su kt. mokslais. F. Bekono pažiūros ginamos nuo „semiidealizmo" (subjektyviojo idealizmo atmainos) ir I. Kanto skepticizmo. Kritikuojami enciklopedistai už tai, kad „krikščioniško" filosofo F. Bekono pažiūras vadina materialistinėmis ir ateistinėmis. Raginama atgaivinti filosofijoje F. Bekono požiūrį į protą, indukciją, patyrimą, priežastį ir pasekmę, aptariama mokslinių F. Bekono idėjų įtaka gamtos, technikos ir visuomenės mokslams. Remiantis F. Bekono patyrimo bei bendrųjų sąvokų susidarymo metodo samprata, atmetamas Kanto apriorinių jutiminių erdvės ir laiko formų susidarymo metodas. Bekoniškoji indukcija panaudojama filosofijos ir mokslų sistemos santykiams nagrinėti. II dalyje mėginama išdėstyti metafizikos, logikos ir etikos metodiką. Siūloma remtis gnoseologinėmis ir loginėmis Aristotelio, T. Hobso, F. Bekono, R. Dekarto, E. Kondiljako, Dž. Loko, N. Malbranšo, A. Destiut de Trasi, Ž. Dežerando idėjomis. Etikos objektui ir tikslui apibūdinti siūloma vadovautis D. Hiumo, K. Šmito, T. Maltuso, Ž. Sismondi ir kt. veikalais.

VUB, F2—KC 398. *E. Vasilevskis*

TIROCINIUM DIALECTICAE SEU DISCURSUS DE TRIBUS MENTIS OPERATIONIBUS. [DIALEKTIKOS PRADŽIA, ARBA TRAKTATAS APIE TRIS MĄSTYMO VEIKSMUS.] Kražių jėzuitų kolegija, 1696, 22 f.

Rankraštinis pirmosios logikos dalies — dialektikos paskaitų kursas. Aiškinami terminai, teiginiai ir samprotavimai. Paskaitos įrištos kartu su Kražių kolegijoje dėstytais poetikos ir retorikos kursais. Dialektika skaityta retorikos klasės moksleiviams.

VUB, F 3—647, f. 146—167. *R. Plečkaitis*

UNIVERSA PHILOSOPHIA NATURALIS. [VISUOTINĖ GAMTOS FILOSOFIJA.] *Vilniaus un-tas, XVII a. antroji pusė,* 227 f.

Dalys: Prima pars philosophiae naturalis. De corpore naturali in communi seu in octo De physico auditu libros Aristotelis commentarius, 2—227.

Rankraštinis scholastinės gamtos filosofijos paskaitų kursas, skaitytas, galbūt, Jono Kormano 1677. Kartu su scholastinėmis aiškinamos Renesanso ir Naujųjų laikų mokslininkų pažiūros — Piko dela Mirandolos, A. Čezalpino, Dž. Frakastoro, G. Pereiros, Ch. Rotmano, Ch. Klavijaus ir kt.

VUB, F 3—2154. *R. Plečkaitis*

UWAGI NAD ROSPRAWĄ KONKURSOWĄ DO KATEDRY FILOZOFII TEORETYCZNEY I PRAKTYCZNEY, POD NUMEREM TRZECIM. [PASTABOS APIE KONKURSO Į TEORINĖS IR PRAKTINĖS FILOSOFIJOS KATEDRĄ TRAKTATĄ, PAŽYMĖTĄ TREČIUOJU NUMERIU.] *19 k.*

Dalys: Metafizyka. Filozofija Moralna.

Rankraštinė traktato, parašyto dalyvaujant Vilniaus un-to paskelbtame konkurse filosofijos katedros profesoriaus vietai užimti, recenzija. Prikišama loginiai prieštaravimai, dėstant J. Fichtės ir F. Šelingo filosofiją. Bandyme atplėšti formą nuo mąstymo objekto, atskirti racionalias pažinimo formas nuo jutiminių įžvelgiama „kraštutinis" idealizmas, „egoizmas", t.y. subjektyvusis idealizmas. Tvirtinama, jog nebūtis („grynas mąstymo produktas, atskirtas nuo mąstymo objektų") negali būti logikos objektu. Kritikuojamas logikos ir metafizikos objektų sutapatinimas, metafizikos objekto suvedimas į daiktų esmės pažinimą, argumentuojama filosofinio pažinimo istorijos pavyzdžiais. Traktato autoriaus pažiūros į protą ir patyrimą laikomos empirinėmis ir „perdėtai" realistinėmis. Prikiša-

ma teorinės filosofijos nesupratimas. Daroma išvada, kad traktato dalis apie metafiziką — tuščiažodžiavimas, pasitelkus I. Kanto terminiją, eklektiškai derinant nesuderinamas filosofines sistemas. Vertinant moralinės filosofijos dėstymą, teigiama, jog nemoksliška vietoj „filosofinės refleksijos" ir „spekuliacijos" sąvokų vartoti „filosofinio tikėjimo" sąvoką. Pastaroji, kaip teigia recenzentas, esanti mechaniškai perimta iš Kanto praktinio proto filosofijos. Kritika pagrįsta nuosekliu sensualizmu.

VUB, F 2 — KC 392. *E. Vasilevskis*

ИСТОЧНИКИ ИСТОРИИ ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ В ЛИТВЕ

Том I

РЕЗЮМЕ

Источники истории философской мысли в Литве издаются в связи с развернутым исследованием проблем и подготовкой академического издания по истории философии в Литве. Планируется издать три тома «Источников»: первый том охватывает эпоху феодализма, второй — капитализма, третий — социализма.

В издании принят принцип, согласно которому источниками истории философской мысли в Литве считаются работы, относящиеся к этой области, созданные в этнических границах Литвы или написанные литовцами, проживавшими в других странах и своей деятельностью и творчеством связанными с этнической Литвой. Однако как в истории других народов, так и в истории Литвы, творчество некоторых представителей принадлежит культуре и науке нескольких народов. Немало представителей других народов — поляков, немцев и др. — как в раннем, так и в более зрелом периоде преподавали философию в учебных заведениях Литвы, прежде всего — в Вильнюсском университете. Поэтому их философское наследие принадлежит как истории тех стран и народов, которые они представляли, так и истории философии Литвы. Кроме того, и литовские профессора философии преподавали в учебных заведениях Польши, Пруссии, Белоруссии. Однако в источники истории философской мысли в Литве не включаются произведения тех лиц, которые, проживая за пределами этнической Литвы и не имея с ней непосредственной связи, свои произведения издавали в Вильнюсе на польском или других языках.

В «Источники» включены не только философские произведения в прямом смысле этого понятия, — трактаты, монографии, учебники, статьи, рукописные тексты лекций по философии, но также и посвященные другим отраслям труды, в

которых высказаны общественные идеи и воззрения эпохи, имевшие философское и мировоззренческое значение для решения социальных проблем — это государственные акты, работы по праву, экономике, истории. Все три тома «Источников» составлены по персоналиям, которые изложены в алфавитном порядке. Работы неизвестных авторов приведены в конце томов.

Каждый источник представлен согласно следующей схеме: автор, краткая его биография, заглавие источника, его перевод на литовский язык, место и дата опубликования или написания, количество страниц или листов, заглавия частей или разделов с указанием количества страниц, аннотация источика, шифр библиотечной сигнатуры (для всех рукописей и тех источников XVI—XVIII вв., которые в печатном виде сохранились в малом количестве).

Каждый источник аннотируется. Если он был опубликован несколько раз, то аннотируется последняя публикация (обычно она наиболее полная) с указанием первой публикации. Метрика источника (заглавие, количество и заглавия частей, даты написания или опубликования и т. п.), дается аутентичная. Основные элементы метрики — автор и заглавия — представлены прописными буквами. Специфические буквы готического шрифта, кириллицы и т. н. «гражданки» заменены соответствующими буквами латинского и славянского алфавитов, употребляемыми в настоящее время. При указании частей источника расширяются некоторые сокращения, не обозначаются ударения и некоторые дискриптические знаки. Очевидные опечатки исправляются.

Неаутентичные элементы метрики источника выделены курсивом. Перевод заглавия источника на литовский язык дается сразу же после оригинального текста и заключен в квадратные скобки. Пропуски в аутентичном тексте источника делаются лишь в том случае, когда сам текст дефектирован настолько, что его нельзя прочесть, а также при указании повторяющихся титулов и занимаемых должностей. Пропуски обозначены знаком <...>.

Все три тома «Источников» подготовлены по единой методике, однако каждый том имеет и свои специфические черты, отражающие особенности общественных явлений и социальной среды определенной эпохи, содержание идеологических и мировоззренческих процессов и т. п.

Первыми источниками общественно-философской мысли, в которых выражены определенные мировоззренческие, идеологические мотивы, являются письменные документы — «Литовские летописи», письма князей Великого княжества Литовского, «Литовский Статут» и др. По этим источникам можно проследить философско-социологические идеи государственности Литвы, патриотизма, различные социальные и политические мотивы, детерминированные классовым и сословным разделением феодального общества. Одновременно «Литовский Статут» в целом является выражением некоторых общественных идей эпохи Возрождения.

В связи с распространением в Литве реформации, а вместе с ней и культуры Возрождения и гуманизма, значительным явлением общественной мысли стало движение гуманизма и порожденные им социальные идеи. В борьбе со схоластикой и католическим богословием арияне использовали философский рационализм. Они требовали социально-политических преобразований, проповедовали равенство, религиозную толеранцию, христианский пацифизм. Кальвинистские представители провозглашали демократизм, идею естественного права. Источники представителей Возрождения и гуманизма в Литве исследованы пока недостаточно, — некоторые из них еще не найдены, другие исчезли или были уничтожены.

До сих пор также не обнаружены философские произведения литовских бакалавров и магистров философии в средневековых университетах. Найдено лишь несколько работ этого рода, выполненных в университетах Западной Европы в эпоху Возрождения.

Основными источниками истории философии в Литве являются произведения профессоров философии Вильнюсского университета, основанного в 1579 г., и многочисленные записи лекций по философии, выполненные в XVI—XVIII вв. в Вильнюсском университете, а также в иезуитских коллегиях городов Кражяй и Каунаса, в Вильнюсской коллегии тринитариев, в учебных заведениях доминиканцев, францисканцев, кармелитов, пияров, бернардинцев в Вильнюсе, Каунасе, Расейняй, Папарчяй, Ашмене, Мариямполе. Поскольку в то время лекции по философии диктовались, то эти рукописные курсы философии, записанные дословно, аутентично отражают состояние философского преподавания. Они

охватывают дисциплины схоластической философии — логику, физику, или философию природы, метафизику и этику. До настоящего времени найдено 105 рукописных курсов по логике, 84 — по физике, 52 — по метафизике и 11 — по этике.

Печатные произведения по философии в XVI—XVIII вв.— это немногочисленные монографии и учебники, студенческие тезисы для приобретения ученых степеней, а также тезисы различных философских диспутов. Вильнюсский университет присуждал две философские степени — бакалавра и высшую степень — магистра (доктора) свободных искусств и философии. В тезисах (theses, propositiones, conclusiones) излагались общие философские положения. В «Источниках» они отнесены к лицу, которое защищало тезисы. И лишь в тех случаях, когда в тезисах лицо не указано, они отнесены к руководителю тезисов, т. е. профессору философии.

Метод схоластической философии в учебных заведениях Литвы был авторитарным — преподавали философию Аристотеля в интерпретации виднейших представителей средневековой философии и теоретиков т. н. «второй схоластики» XVI—XVIII вв. Однако более смелые, склонные к поискам преподаватели Вильнюсского университета знакомили своих студентов с достижениями философии и естествознания эпохи Возрождения и Нового Времени. Кроме того, в самой схоластической философии ставились проблемы, имевшие позитивное значение: идеи, относящиеся к истории математической логики, полемика номиналистов и реалистов, выражавшая тенденции материализма и идеализма.

В середине XVIII в. в Литве происходит распад схоластики, в учебных заведениях она постепенно уступает место философии Нового Времени. Появляются новые философские дисциплины, преподаются теории и концепции виднейших представителей философии Нового Времени, начинает распространяться философия эпохи Просвещения. Весь этот процесс наглядно иллюстрируют источники философской мысли второй половины XVIII в. Хотя они, как и раньше, писались на латинском языке, однако появляются источники на польском и литовском языках.

Новый этап в развитии философии в Литве начался в XIX в. Кафедра философии Вильнюсского университета становится очагом распространения философии эпохи Прос-

вещения и классической немецкой философии. Некоторые естествоиспытатели университета выражали свое негативное отношение к кантианству, высказывали идеи естественно-научного материализма, эволюционизма.

В первой половине XIX в. литовские писатели и деятели культуры под влиянием философии Просвещения в условиях распада феодальных отношений высказывали идеи рационализма и просветительского демократизма, выдвигали необходимость коренных социальных изменений.

Источники философской мысли в Литве сосредоточены главным образом в научных библиотеках и архивах Вильнюса. Немало источников хранится в библиотеках Польской Народной Республики, некоторые — в научных библиотеках Киева и Ленинграда. Несомненно, что в дальнейшем будут найдены новые источники, которые намечается опубликовать в соответствующих дополнениях к данному изданию.

Первый том «Источников» подготовил Отдел истории философии Литвы Института философии, социологии и права Академии наук Литовской ССР. Руководитель работы — доктор философских наук профессор Р. Плечкайтис.

Все авторы, участвовавшие в подготовке «Источников», указаны в издании.

SOURCES OF HISTORY OF PHILOSOPHICAL THOUGHT IN LITHUANIA

Volume I

SUMMARY

The sources of history of philosophical thought in Lithuania are published in connection with extensive research of problems and preparation of an academic publication on the history of philosophy in Lithuania. Three volumes of the „Sources" are to be published; the first volume will cover the epoch of feudalism, the second volume the epoch of capitalism and the third volume the epoch of socialism.

In the publication a principle is observed by which as sources of history of philosophical thought are considered works relating to the given field which were written within the borders of ethnic Lithuania or by Lituanians living in other countries but linked with ethnic Lithuania by their activity and creative work. However, in the history of Lithuania, just as in the history of other peoples, works of some of its representatives belong to the culture and science of several peoples. A number of representatives from other nations — Poles, Germans and others — in the earlier and later periods taught philosophy at the educational institutes of Lithuania, first of all, at the Vilnius University. For this reason their philosophical heritage belongs both to the history of those countries and peoples and to that of Lithuania. At the same time Lithuanian professors of philosophy taught at the educational institutes of Poland, Prussia and Byelorussia. However, the sources of the history of philosophical thought in Lithuania do not include persons living beyond the borders of ethnic Lithuania and having no direct links with it, who published their works in Vilnius in Polish and other languages.

The „Sources" include not only philosophical works in the literal sense of the word — treatises, monographs, textbooks, articles, hand-written texts of lectures in philosophy — but works from other fields as well, which contain social ideas and

opinions of the epoch having philosophical and ideological significance in solving social problems — in state acts, works of law, economy, history. All the three volumes are compiled in alphabetical order of authors of the sources. Works by unknown authors are presented at the end of the volume.

Each source is presented as follows: author, his short biography, title of the source, its translation into Lithuanian, place and date of its publication or writing, number of pages or sheets, titles of parts or sections with the number of pages, summary of the source, press-mark (for all manuscripts and sources of the 16th—18th centuries which were preserved in printed form in small numbers).

Each source is summarized. If it was published several times, the last edition is summarized. The authentic metrics of the source (title, number and titles of parts, date of writing or publication) is given. The main elements of the metrics — author and titles — are given in capital letters. Specific letters of the Gothic type, the Cyrillic alphabet and of the so-called „grazhdanka" (secular type) are replaced by corresponding letters of Latin and Slavonic alphabets used at present. In the indications relating to parts of the source some abbreviations are expanded, stresses and some diacritic signs are omitted. Apparent misprints are corrected.

Non-authentic metrics elements of the source are italicized. Translation of the title into Lithuanian is given in brackets in the original text. Omissions in the authentic text of the source are made only in those cases when the text is so defective that it becomes illegible and when recurring titles and posts are given. Omissions are marked by the symbol <...>.

All the three volumes of the „Sources" were prepared in accordance with rules of common methods, but each volume has its own peculiarities reflecting specific phenomena and social environment of a given epoch, contents of ideological processes, etc.

The first sources of socio-philosophical thought in which specific ideological motifs are expressed are written documents: „Lithuanian Annals", letters of the dukes of Grand Dukedom of Lithuania, „Lithuanian Statute" etc. In these sources one can trace philosophical and sociological ideas of Lithuania's statehood, patriotism, various social and political mo-

tifs ensuing from the division of the feudal society into classes and estates. At the same time „Lithuanian Statute" as a whole contains some social ideas of Renaissance.

Due to the spreading of reformation in Lithuania and the Renaissance culture and humanism with it, a major phenomenon in social thought became the movement of humanism and its social ideas. In their struggle against scholasticism and Catholic theology the Arians used philosophical rationalism. They demanded social and political reforms, propagated equality, religious tolerance and Christian pacifism. Calvinist representatives proclaimed democratism, the idea of natural law. The sources of the representatives of Renaissance and humanism in Lithuania have not been sufficiently studied — some sources of this kind have not yet been found, some have disappeared or were destroyed.

Philosophical works of Lithuanian bachelors and masters of philosophy in medieval universities have not been discovered yet. Only a few works of this kind, written in the universities of Western Europe in the epoch of Renaissance, have been found.

The main sources of the history of philosophy in Lithuania are the works of professors of philosophy at the Vilnius University (founded in 1579) and numerous manuscripts of lectures in philosophy written in the 16th—18th centuries at Vilnius University and at the Jesuit colleges of Kražiai and Kaunas, the Vilnius Trinitarian college, at the educational institutes of Dominicans, Franciscans, Carmelites, Piarists, Bernardines in Vilnius, Kaunas, Raseiniai, Paparčiai, Ašmena, Marijampolė. Since at that time these lectures in philosophy were dictated, the courses in philosophy, which were put down word for word, authentically reflect the level of teaching philosophy. They cover the disciplines of scholastical philosophy — logic, physics or natural philosophy, metaphysics and ethics. Up to now 105 hand-written courses in logic, 85 in physics, 52 in metaphysics and 11 in ethics have been found.

Printed works in philosophy in the 16th—18th centuries include only a few monographs and textbooks, theses for academic degrees and various philosophical debates. The Vilnius University had conferred two academic degrees — a degree of bachelor and the highest degree — master of free arts and philosophy. General philosophical concepts were outlined in these the-

ses. In "The Sources" they are related to the person who defended the theses, and only in those cases when the person is not known they were related to the supervisor of the theses, i.e. professor of philosophy.

The method of scholastic philosophy at the educational institutes of Lithuania was authoritarian — Aristotle's philosophy was taught in the interpretation by outstanding representatives of medieval philosophy and by theoreticians of the so-called Second Scholasticism of the 16th—17th centuries. However, the most courageous lecturers of Vilnius University, who were inclined to search, tried to acquaint their students with achievements in philosophy and natural sciences of the epoch of Renaissance and Modern times. Even in scholastic philosophy problems of positive importance were raised: ideas relating to the history of mathematical logic, polemics between nominalists and realists, which reflected tendencies in materialism and idealism.

In the 18th century a gradual collapse of scholasticism takes place in Lithuania giving way to the philosophy of Modern times. New philosophical disciplines appear, theories and concepts of the most outstanding representatives of the philosophy of Modern times are taught and philosophy of Enlightenment begins to spread. The sources of philosophical thought of the second half of the 18th century clearly illustrate this process. Though they were written in Latin, as usually, sources in Polish and Lithuanian appear as well.

A new stage in the development of philosophy in Lithuania begins in the 19th century. Philosophy of the epoch of Enlightenment and classical German philosophy spread from the department of philosophy of the Vilnius University. Some naturalists showed their negative attitude towards Kantianism and expressed ideas of natural scientific materialism and evolutionism.

Under the influence of philosophy of Enlightenment in the first half of the 19th century, at the time of the collapse of the feudal system, Lithuanian writers and intellectuals expressed ideas of rationalism and democratism calling for radical social changes.

The "Sources" of philosophical thought in Lithuania are concentrated mainly in scientific libraries and archives of Vilnius. A great number of these sources have been found in the

libraries of Poland, some of them in scientific libraries of Kiev and Leningrad. There can be no doubt that in future new sources will be found which will be published in the corresponding supplements to the „Sources".

The first volume of the „Sources" was prepared by the Departament of history of phylosophy in Lithuania at the Institute of Philosophy, sociology and law of the Academy of sciences of Lithuanian SSR under direction of professor, doctor of philosophy R. Plečkaitis.

The authors who took part in the preparation of the „Sources" are listed in the publication.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

Abichtas (J. H. Abicht) 14, *19—33*
Abramavičius (I. Abramowicz) 246, 247
Abramavičius V. 248
Adamovicas (T. Adamowic) 61
Agripa (W. Agrippa) 9, *34*
Albertas Didysis 356
Albertrandis J. 108
Albinas (B. Albinus) 336
Albrechtas, Prūsijos hercogas, 170
Aldebrandinis I. (H. Aldebrandinus) 344
Aleksandras, Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius, 103, 220, 322—324
Aleksandras I, Rusijos imperatorius, 289
Aleksandras VI, popiežius, 323
Aleksiutovičius N. (Н. Алексютович) 54, 200, 352
Algirdas 74, 192
Ambraziejus 274, 356
Amsterdamietis (V. C. Amsterodamensis) 346
Andziulytė-Ruginienė M. 332
Anzelmas Kenterberietis 274
Arcechovskis (A. Arciechowski) *35*
Arijus 342
Aristarchas 168, 219
Aristipas iš Kirėnės 219
Aristotelis 10, 27, 35, 37, 38, 40, 41, 49, 50, 55, 56, 64, 77, 83, 88, 94, 105, 108, 111, 113—115, 123, 126, 129, 131, 136, 141, 144—147, 149, 153, 157—159, 163—166, 168, 201, 204—206, 209, 213, 215, 219, 224—226, 231, 237, 238, 250, 258, 261, 263—265, 268, 270, 280—282, 293, 304, 312, 315, 316, 318, 319, 324, 347, 348, 353, 354, 362, 364—366, 370, 371, 374, 375.
Arturas L. 340
Assordobraj N. 183
Aucepijus (T. Aucepius) *35—36*
Augustas II, Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius, 158
Augustinas 106, 113, 150, 175, 219, 225, 274, 280
Averojus 49, 165, 219

Bacas (I. Bac) 187
Bakvisas (Cl. Backvis) 122
Balabanas (M. Bałaban) 126
Balinskis (M. Baliński) 285, 286
Baltramiejus (Bartholomeus) 111
Banka (J. Bańka) 322
Bardachas (J. Bardach) 196
Baryčas (H. Barycz) 165, 177
Baryčova (M. Baryczowa) 261
Baronijus (Baroniusz) 273, 274
Bartas (J. A. Barth) 21, 22, 28
Bartilijus (L. Bartilius) *37,* 159, 258
Bartoldas K. (C. Bartold) *37—38,* 157
Basanavičius J. 332
Batūra R. 93, 220
Bazilikas K. (C. Bazylik) 335
Beblavý J. 331
Bedenskis S. 280
Beinoravičius (M. Beynarowicz) *38*
Bekešas (W. Bekiesz) 153
Bekonas F. 67, 69, 180, 219, 284, 287, 288, 290, 309, 374
Benislavskis J. (I. Benisławski) *38—39*
Berklis Dž. 67, 80
Bernegeras M. 168
Bezas T. 340

Bychovcas A. 192—194
Bieganskis (I. Bieganski) 214
Bielinskis (J. Bieliński) 109
Bikovskis M. (N. Bykowski) *39—40*
Bilevičius (T. Billewicz) *40*, 269
Birala A. (A. Бирало) 143, 349
Birukevičius (M. Birukiewicz) *41*
Biržiška M. 73, 76, 254
Biržiška V. 73
Bistžickis (P. P. Bystrzycki) 262
Biušingas (A. F. Büsching) 228
Blastusovičius (P. Blastusowicz) 189
Bobrovskis (E. Bobrowski) *41—42*
Bodenas Ž. 180, 225, 362
Boguslavskis (J. K. Boguslawski) *42—44*
Bogušas (A. Bohuss) 136
Bogušas P. K. (F. K. Bohusz) *44—46*
Bojanus L. 14, *46—47*
Bokas (F. Bock) 167
Bolemovijus (F. Bolemovius) 186
Bona Sforca 170, 324
Bonaventūras 274
Boneris (S. Boneri) 341
Boreika (J. Boreyko) *47—48*
Borovskis (L. Borowski) 280
Boškovičius R. J. 85, 219
Božeckis (A. V. Borzecki) *49*
Braunas D. 284
Bretkūnas J. 147
Brikcijus J. (I. Brictius) *49—50*
Briol-Plater (W. S. de Broel-Plater) 324, 326
Briukneris A. 260
Brunas Dž. 50, 199
Buchienė T. 148
Bučinskis (M. Buczynski) 250, 251
Budnis S. *50—54*, 60, 102, 124, 125, 186, 342
Budrikas P. (F. Budryk) 233, 234
Budzinskis (S. Budzyński) 54
Buinovskis (M. Buynowski) 187, 190
Bujalskis (A. B. Bujalski) *54—55*
Bukoveckis (M. Bukowiecki) 345
Bulakovskis (B. Bułakowski) *55*, 111
Bulingeris J. 150
Bungė (F. G. von Bunge) 91—93
Burba J. (H. Burba) *55—56*
Bžoska J. 198
Bžostovskis K. 198
Chaliboizas H. 101
Chamcuvna (M. Chamcówna) 293
Chmajus (L. Chmaj) 170, 190, 243
Chodkevičius G. 246
Chodkevičius J. (I. Chodkiewicz) 247
Chodkevičiūtė (S. Chodkiewicia) 246, 247
Choinovskis (P. Choynowski) *57*
Chomentovskis (A. Chomętowski) 53
Chondzinskis (J. Chądzynski) *57—58*
Chreptavičius J. 44
Chrisipas 219
Chžanovskis (S. S. Chrzanowski) 244
Chžastovijus 188
Ciceronas 48, 142, 153, 165, 219, 225, 246, 247, 263—265, 267, 298
Cichinskis (W. Zienkowicz Cichiński) 187
Cilvikovskis (L. Cylwikowski) *58—59*
Cimermanas J. (I. Cimmermann) 185, 187
Ciolekas Poniatovskis (S. Ciołek Poniatowski) 142
Cizijus J. (I. Cisius) 185, 187
Cuneris (J. D. Zunnerus) 125
Cvikeris (D. Zwickerus) 242
Cvinglis U. 336, 342

Cackis (T. Czacki) 182, 183, 196
Caplinskis (W. Czapliński) 249
Čechovicas (M. Czechowic) *60—63*, 124, 125, 178, 186
Čezalpinas A. 375
Čirskis (A. Czyrski) *63—64*

Daltonas Dž. 284
Danilavičius (I. Daniłowicz) *65—66*, 196, 297
Danilovičius J. M. (I. N. Daniłowicz) 184
Daugėla (A. Dowgiało) 294
Daugirdas (A. Dowgird) 14, *66—72*, 315, 320
Daukantas S. 15, *72—75*, 108, 219
Daukša M. *75—77*
Daunoravičius Dominikas (D. Downorowicz) *77*
Daunoravičius Vincentas (V. Downorowicz) *77—78*
Decijus L. 298

Dekartas R. 13, 50, 69, 79, 80, 94, 179, 201, 217, 219, 269, 290, 311, 312, 361, 369, 371, 374
Demokritas 142, 219
Demostenas 267
Destiuit de Trasi A. 374
Deveikė Jonė 194
Dežerandas Ž. 69, 72, 315, 374
Dibecas (J. Dybiec) 322
Didro D. 154
Dilgeris (S. Dilger) 225
Dinovska (M. Dynowska) 96
Diogenas Laertietis 219
Dionisijas Areopagitas 274
Diuras (S. Dür) 293
Dlugošas J. 297, 298
Dobševičius (B. Dobszewicz) *79—81*
Dogelis (M. D. Dogiel) *81—82*
Domanovskis F. 186
Dombrovskis (M. J. Dąbrowski) 157
Donelaitis K. 251, 254
Dorohostaiskis K. M. (Ch. M. Dorohostayski) 246
Dorohostaiskis M. M. (N. M. Dorohostayski) 335
Doroševičius E. (Э. Дорошевич) 72
Drevsas J. (I. Drews) *82—83*
Dubingovičius S. 335
Dudičius A. 342
Dundulis B. 332
Dunsas Skotas J. 55, 111, 221, 255, 256, 344, 355, 364
Dzabarela J. 115
Dzevulskis (J. Dźiewulski) *83—84*
Dzialtovskis (D. Działtowski) *84—85*, 209, 210, 221, 222, 305, 306
Džentilis (V. Gentili) 342
Eichvaldas (K. E. Eichwald) *86—87*

Einoravičius K. P. (Ch. F. Eynarowicz) *87—89*
Eismontas J. (I. Eisimont) 150
Elemanas (M. Elemanus) 345
Elertas (P. Elert) 249
Emersonas R. 209
Empedoklis 49
Enesidemas 24, 32
Engelsas F. 180
Epikūras 27, 142, 150, 199, 219
Erazmas Roterdamietis 75, 170, 336
Erdmanas (J. Erdmann) 173, 295, 372
Erdvilas 74
Erenkroicas (S. Ehrenkreutz) 196
Euklidas 219
Ezopas 251, 307

Fabricijus J. 259
Fedorovičius (Z. Fedorowicz) 47, 87
Fergiusonas A. 180
Fernelis Ž. 365
Fialkovskis (A. Fiałkowski) 72
Fichtė J. 100, 180, 182, 375
Fijalekas (J. Fijałek) 328
Fijalkovskis (T. Fijałkowski) 258
Filadelfas (G. Philadelphus) 239
Filipovskis J. (H. Philipowski) 175, 337
Floras L. 298
Folvarskis (H. Folwarski) 327
Forsteris G. 134
Fortunatas Brešietis (Fortunatus a Brixia) 80, 84
Frakastoras Dž. 94, 259, 375
Frerė N. 45, 308
Fryč Modževskis (A. Frycz Modrzewski) 50, 264, 335, 342
Fridrichas, Rygos arkivyskupas, 93
Fridrichas III, Prūsijos karalius 48
Fridrichas Vilhelmas, Brandenburgo markgrafas, 147, 148
Fromanas (G. H. Frommann) 185

Gaidrovskis J. (I. Goydrowski) 303
Galaunė P. 130
Galilėjus G. 50, 94, 218, 259, 263, 290, 369
Galis P. 285
Garvė Ch. 27
Gasendi P. 79, 219, 312, 369
Gatėjas (P. Gatey) *90*
Gediminas 74, 75, *90—93*, 191, 192, 220
Gediminas K. (C. Gedimin) *312—313*
Geigeris (A. Geiger) 126
Genujietis A. 39, 218, 219, 373
Genzelis B. 75, 101, 162, 237, 254, 308
Gereimantas 74
Gidžiūnas V. 93
Giedraitis M. 75, 76, 297
Gimbutas 73

Ginkevičius (M. Ginkiewicz) *93—94*
Gizbertas (B. M. Gizbert) *94*
Glebavičius J. (I. Hlebovicius) 174, 175, 248, 337, 339
Godlevskis (S. Godlewski) 217
Golianskis (F. N. Golański) *95—96*
Goluchovskis (J. W. Gołuchowski) 14, *97—101*
Gonezijus (P. Gonesius) 54, *101—102*
Goraiskis (P. Goraiski) 346
Gorazdowski (Gorazdowski, Raphael ab Angelis) *102—103*
Gorkis M. 8
Gostomskis (I. Gostomski) 276
Goštautas Albertas (O. Gąsztołd) *103,* 191, 192, 196
Goštautas Jonas 15, *103—104*
Grabovskis Adomas (A. Grabowski) *104—105*
Grabovskis Albertas (A. Grabowski) *105*
Grafas (A. Graff) 293, 294
Graseras (I. I. Grasserus) 174, 211
Gregorijus Silezietis (Gregorovius Silesius) 339
Gringaletas J. 168
Grinkevičius J. (G. Grynkiewicz) *106*
Grocijus H. 224, 242, 264
Grodekas (G. E. Groddeck) *108—110*
Gronckis (A. Grącki) *110—111*
Gruževskis (J. Grużewski) *111—113*
Gurskis (J. Gurskius, Gossius) *113—115,* 276
Gurskis (K. Górski) 102
Gustaitis M. 308
Gvanjinis A. 297

Hacevičius (J. Hacewicz) 313
Hainas (M. Hein) 92
Harasekas (S. Harassek) 101
Hartlebas (K. Hartleb) 327
Hartungas (G. L. Hartung) 228
Hatovskis J. (I. Hatowski) 304
Heidenšteinas R. 298
Heinė H. 109
Hegelis G. 14, 97, 98, 100, 101, 159
Helvecijus K. 284
Henrichsonas (J. Henrichson) *116*
Henrikas, kunigaikštis 48
Herbartas J. 100
Herberšteinas Z. 298
Herderis J. 109, 180
Hermesas Trismegistas 168
Herodotas 110
Hilcenas (J. Hylzen) 312
Hilchenas (D. Hilchen) 341
Hincas (V. Hintz) *116—117*
Hiršas (T. Hirsch) 328
Hiumas D. 45, 67, 68, 180, 288, 374
Hobsas T. 172, 219, 284, 371, 373, 374
Hofmanas (J. Hofmannus) 125
Holovnia (J. Hołownia) 187
Homeras 267, 268
Horacijus 150, 153, 265, 266, 268, 292
Horainas (A. Horain) 172, 373
Hrincevičius (L. Hryncewicz) *117—118*
Husaževskis (T. Hussarzewski) *118—119*
Husovianas M. (N. Hussovianus) 9, *120—122,* 246, 247, 327

Iliničius (J. Illinicz) *123—124*
Izaokas Trakietis *124—127*
Izdebskis (I. Izdebski) *126*

Jablonskis K. 104
Jakobis (S. Jacobi) 356
Jakackis P. (F. Iakacki) 244
Jankovskis (J. Jankowski) 315
Janulaitis A. 66, 133
Jaronskis (F. Jaronski) 69, 315
Jaroševičius (J. Jaroszewicz) *127—128*
Jarra E. 347
Jasas R. 194
Jasinskis (J. Jasiński) 15, 45, *128—129*
Jasnovskis (J. Jasnowski) 102
Jelenskis (A. I. Jeleński) *129*
Jelskis K. *129—130*
Jeronimas šv. 274
Jesmanas (L. Jesman) *130—131*
Jevlaševskis (T. Jewłaszewski) 187
Jezerskis K. (C. Jezierski) *131,* 312
Jogaila 74, 190, 191, 193, 327, 328, 331, 332
Johanas Andreas (Johann Andreas) 23, 24, 25
Jokūbas Belžycietis 60

Jokūbas Paleologas 54
Jonas XXII, popiežius, 91
Jonas Sobieskis 198, 200
Jonynas I. 212, 220
Jovaišas A. 254
Jucevičius L. 45, *131—133*
Julius Cezaris 48, 324
Jundzilas (S. B. Jundziłł) *134—135*
Junevičius (M. Juniewicz) *136*
Jučas M. 194, 298
Jurgevičius (A. Iurgevitius) 340
Jurkevičius (D. Jurkiewicz) *136*
Jurginis J. 54, 102, 130, 171, 177, 199, 200, 212, 226, 254, 258, 264, 298, 352
Justinianas 213, 225
Justinianas (A. Justinianus) 125
Juškevičius (E. Juszkiewicz) *137*
Juvenalis 150

Kabanis P. 284
Kačmarekas (S. Kaczmarek) 72
Kalimachas P. 298
Kalinovskis (H. Kalinowski) *138*
Kalvinas Z. 63, 150, 333, 340
Kamenskis Anzelmas (A. Kamienski) *138—139*
Kamenskis Fulgencijus (F. Kamienski) 311
Kamenskis Kazimieras (C. Kamieński) *139*
Kampanela T. 169, 199, 219
Kanteris (J. J. Kanter) 227
Kantas I. 14, 19—21, 23—27, 67—70, 97, 100, 101, 180, 182, 219, 224, 252, 253, 286, 287, 289, 290, 292, 293, 307, 309, 374, 376
Kaprinas J. 342
Karcanas (J. Karcan) 52, 247, 335, 336, 338, 339
Kardanas Dž. 94, 115, 263, 365
Karolis I 326
Karolis V 326
Karpavičius (M. P. Karpowicz) *139—141*
Karvovskis (M. Karwowski) *141—142*
Kastelas (M. Castella) 185, 187
Katonas 165
Kavečinskis M. (M. Кавечинский) 51
Kazimieras, Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius, 150, 220
Kazlauskas B. 121, 248
Kažmierskis (P. Kažmierski) 189
Kekermanas B. 361, 362
Kepleris J. 166—170, 197, 219, 263, 290, 317
Kernius 73
Kersnickis (A. L. Kerśnicki) *142—143*
Kęstutis 74
Kimbaras J. (I. Kymbar) 10, *143*
Kircheris A. 50
Kirštenas (M. Kirszten) *143—144*
Kisielis (A. Kisiel) 360
Kiška J. (I. Kisca) 50, 52, 186, 248, 335
Kitnovskis (P. Kitnowski) *146*
Kiuvjė Z. 47
Kivilovičius (L. Kiwiłłowicz) *144—146*
Klainas (J. T. Clain) 164
Klatas J. (I. Klatt) *146—147*
Klaudianas 268, 298
Klavijus Ch. 94, 115, 263, 375
Kleinas D. *147—148*
Kmicicas (A. Kmicic) *148—149*
Knyperis F. 239
Knogleris K. (Qu. Cnoglerus) *149—151*
Kochanas J. (I. Kochan) 112
Kochanovskis J. 258, 266
Kocielis (A. Kocieł) *152*
Kojalavičius (A. Kojałowicz) *152—153*
Kolakovskis (H. Kolakowski) 347
Kolakovskis (J. S. Kołakowski) *153*
Kolenda J. G. (G. G. Kolenda) 270
Kolontajus H. 81
Komenskis (J. A. Comenius) 176, 240
Konarskis S. 81, 309
Konarskis (J. Konarski) *154*
Konaževskis (S. I. Konarzewski) *154*
Kondiljakas (E. B. de Condillac) 14, 69, 72, 119, *154—156*, 284, 290, 291, 374
Kondratovičius L. 174
Konfucijus 96
Kopernikas M. 85, 94, 115, 144, 168, 197, 219, 263, 287, 366
Korickis (M. Korycki) *156*, 310, 360
Kormanas J. (I. Korman) *156—157*, 375
Korolko M. 275, 276
Korsakas (D. Korsak) 189

Korsinis E. 219
Kosas (P. Cosus) 186
Kosas (R. Cosus) 186
Kosmanas M. 332
Kostromskis (A. Kostromski) 157—158
Kotas (S. Kot) 53, 54, 226
Kovalevskis (F. Kowalewski) *158*
Koženiovskis (J. Korzeniowski) 259
Kraikovskis J. (I. Kraykowski) *158—159*
Krasickis J. 307
Kraševskis (J. I. Kraszewski) *159—162*
Krausharas (A. Kraushar) 66
Krečmeris (M. Kretzmer) *162—163*
Kridlas (M. Kridl) 209
Krigeris O. 365
Krylovas I. 307
Kriškovijus (D. Criscovius) 186, 187
Kriškovijus (L. Criscovius Senex) 51, 187, 342
Kristupas iš Lietuvos (Christophorus de Lytwania) 10
Krügeris Z. (S. Krüger) *163*
Kromeris M. 82, 298
Krosnevičius (B. Crosnievicius) 10, *164—165*
Krovickis (M. Krowicki) 53
Krukovskis (J. Krókowski) 121
Krupskis (A. Krupski) *165—166*
Kruzijus (F. Crusius) *166—170*
Ksenofanas 199
Kulčickis (P. P. Kulczycki) 244
Kulvietis (A. Culvensis) 9, 11, *170—171*
Kung-czi 96
Kurovičius Zabistovskis (S. Kurowicz Zabistowski) 199, 200
Kurowski *171—172*
Kušelis (J. Kuszel) *172*
Kužmičas (T. Kužmicz) 187
Kvalijus Ch. 259
Kviatkovskis (H. Kwiatkowski) 296
Kvintilianas 165, 225, 267
Kžižanovskis (J. Krzyżanowski) 122

Lachnickis (I. Lachnicki) *173,* 296, 372
Lafontenas Ž. 307
Lalandas Z. 96
Lamarkas Ž. 47
Lamenė F. 14
Lancicijus (D. Lancicius) 337, 339
Lao-czi 96
Lappo J. 195, 196, 263, 264, 332
Lasickis J. (I. Lasicius) *173—177,* 211, 337, 338
Lasota (K. Lasota) 53
Laščas (M. Łaszcz) *177—178*
Laškis (P. Laschi) *178—179*
Laurinavičius (J. Ławrynowicz) *179—180*
Laurynaitis V. 237
Lavuazjė A. 284
Lazaras (Lazarus) 178, 260
Lazutka S. (C. Лазутка) 196
Lebedys J. 77
Lebrenis A. 129
Lenčickis (D. Łęczycki) 175
Ledesma J. 75
Leibnicas G. 26, 27, 80, 84, 179, 219, 289
Lelevelis (J. Lelewel) 15, 108, 127, *180—184*
Lemkė (T. I. Lemke) *184*
Leonas X, popiežius, 150, 325, 326
Leonavičius (A. Leonowicz) *312—313*
Lesė 91, 93
Lesingas G. 109
Leščinskis (R. Leszczyński) 325
Liauksminas Ž. (S. Lauxmin) *184—185*
Licinijus Namislavskis (I. Licinius Namyslaviensis) *185—190,* 342
Loveika J. 178
Lucas S. 327
Lukas šv. 274
Lukaševičius (J. Łukaszewicz) 349
Lukauskis C. 13, *201—202*
Lukoševičius Pranciškus (F. S. Łukaszewicz) *202*
Lukoševičius Steponas (S. C. Łukaszewicz) *203*
Lukrecijus 142, 219
Lukšaitė I. 58, 219, 345, 347
Lukšienė M. 133
Lunkevičius (B. Łunkiewicz) 245

Mabli G. B. de 182
Machvicas (P. Machwic) *204*
Maciūnas V. 46
Makarevičius A. 300
Makiavelis N. 142, 180, 342
Maksimilijonas I 325, 326
Malbranšas N. 219, 311, 371, 374
Malinovskis J. 124

Malinovskis (M. Malinowski) 199, 200, 297
Maltusas T. 374
Mamoničiai 195, 263, 264
Manduzas (M. Manduz) 347, 348
Mantvila 74
Marchamas (J. Marchamus) 25
Marcialis 265
Marcinkevičius (V. Marcinkiewicz) *204—205*
Marijotas E. 219
Markovičius (J. Markowicz, Markovicius) 153, 343
Marksas K. 180
Markvartas (I. Marquart) *205*
Martynas V, popiežius, 331
Martinis (R. Martini) 125
Masalskis (I. Masalski) 140
Maškė (E. Maschke) 92
Maureris (F. Maurer) 26
Mazochijus (I. Mazochius) 326
Melanchtonas F. 34, 150, 170, 361
Menžinskis (K. Mężyński) 110
Merčingas (H. Merczyng) 52, 54
Merkys A. 75, 108, 135
Mersenas M. 166
Meškauskas E. 200
Mickevičius Adomas 108, *206—209*
Mickevičius Vladislovas (W. Mickiewicz) 208
Michalovskis Albertas (A. Michałowski) 212
Michalovskis Pranciškus (F. Michałowski) *205—206*
Miechovita M. 192, 298
Mykolaitis-Putinas V. 209
Mykolas Lietuvis 9, 174, *210—212*
Mikulskis (D. Mikulski) *209*
Milkevičius (Milkiewicz) *209—210*, 222
Mindaugas 74, 91
Minvydas S. 164
Misiūnas (Missiuna) *210*
Mnišekas (M. Mniszek) 350
Mocarskis (R. Mocarski) *212*
Modzelevskis (Z. Modzelewski) 106, *212—214*
Moigis (M. Moygis) *214—215*
Moljeras Z. B. 292
Molinas (N. Mollinus) 341
Monteskjė S. 66, 180, 299
Moras T. 225
Morikonis (C. Morikoni) *215*
Moskožovskis J. (H. Moskorzewski) 178, 186, 276
Motiejus Vilniškis (Mathias de Wylna) 10
Nakcijanavičius (J. Nakcyanowicz) 233
Naperskis K. E. 92, 93
Narbutas Kazimieras (K. Narbutt) 13, *216—219*
Narbutas Olgierdas (O. Narbutt) 218
Narbutas Teodoras (T. Narbutt) 174, *219—220*
Narevičius (S. Narewicz) 105
Naruševičius (A. Naruszewicz) 81, 182, 183
Naruševičius M. (N. Narusseviсius) 340, 344
Nemiricijus J. (G. Nemiricius) 240
Nemirovičius Ščitas K. (Ch. Niemirowicz Szczyt) 354
Neronas 48
Neveravičius (J. Niewierowicz) *312—313*
Neviarovskis (S. Niewiarowski) *221*
Nevijus (A. Nevius) 173
Nezabitauskis-Zabitis Kajetonas 76
Nezabitauskis-Zabitis Kiprijonas 15
Nikolajus Kuzietis 106
Niutonas I. 42, 79, 85, 154, 179, 180, 218, 219, 284, 288, 290, 305, 306, 313, 317
Noibigas (A. Neubig) 33
Nonevičienė H. 183
Novačkevičius 210, *221—222*
Novakas-Dluževskis (J. Nowak-Dłużewski) 82
Novickis Andžejus (A. Nowicki) 199, 200
Novickis Placidas (P. Nowicki) 221
Novosilcevas N. 99

Obrinijus (D. Obrinius) 185, 187
Ochinas B. 342
Ochmanskis (J. Ochmański) 212
Odachovskis (S. Odachowski) 173
Oginskis Aloizas (A. Oginski) 48
Oginskis Liudvikas (L. Oginski) *223*
Oginskis Tadas (T. Oginski) 81, 82
Ogonovskis (Z. Ogonowski) 243
Okamas V. 344
Okcelevijus (I. Occelevius) 190
Okas (J. Oko) 269
Oldakovskis (I. Oldakowski) *223—224*

Olelkovičius Aleksandras 298
Olelkovičius Jurgis 298
Olelkovičius Simonas 298
Olizarovijus (A. Olizarovius) *224—226*
Olševskis (J. Olszewski) *226*
Onoškovičius (M. Onoszkowicz) 187
Origenas 342
Ortizas J. (I. Ortizius) *226—227*
Ostenbergeris (G. Ostenberger) 298
Ostermejeris Gotfridas (G. Ostermeyer) *227—229*
Ostermejeris Zigfridas (S. Ostermeyer) *229*
Otas A. 159
Ovidijus 121, 150, 153, 246, 247, 266—268
Ozemblovskis (I. Ozębłowski) *230*
Ožechovskis (S. Orzechowski) 259, 260

Pacas M. (N. Pac) 151
Palackis (F. Palacký) 331
Palionis J. 148
Palmas (J. J. Palm) 25, 27, 28
Pan-Hoei-Pa 96
Paprockis P. (F. Paprocki) 223
Parkeris 219
Paruta M. 124, 125
Pašuta V. 91, 93
Paulius J. (G. Paulus) 342
Pauničas (M. Paunicz) *231*
Pavlovičius (A. Pawłowicz) *231—232, 354*
Pazmanis (P. Pazmani) 143
Pelčaras (I. Pelczar) 120
Peplovskis K. 335
Pereira G. 375
Petravičius (J. Petrowicz) *232*
Pfiçneris (J. Pfitzner) 332
Piazecijus (Piasecius) 343
Pičeta V. (В. Пичета) 196
Piekosinskis (F. Piekosiński) 260
Pietraško (S. Pietraszko) 96
Piko dela Mirandola Dž. 375
Pikolominis E. S. 225, 298, 323
Pikolominis F. 365
Pindaras 266
Pinokis V. 313
Piotrkovčikas (A. Piotrkowczyk) 272, 274, 275, 276
Piotrovskis (M. Piotrowski) 250
Pipirelis (V. Pipirellus) 164
Pironas 219
Piskovskis Z. H. (S. H. Piskowski) 356
Pitagoras 292
Plateris A. 194, 196
Platonas 27, 67, 109, 153, 165, 219, 225, 268, 280, 307
Plautas 150
Plečkaitis R. 7, 12, 81, 85, 101, 143, 156, 162, 163, 165, 180, 201, 205, 218, 237, 278, 283, 295, 303, 317, 362, 381, 386
Plezia M. 267
Plinijus 121, 225
Plutarchas 49, 95, 249
Pocalojevskis K. (C. Pocałojewski) *232—233*
Počepovskis (A. Poczepowski) 187
Počobutas M. 44, 90
Pociecha W. 326
Podokšinas S. (С. Подокшин) 54, 190
Poldzas (A. Poldz) *233—234*
Pomponacis P. 199, 365
Poplavskis (A. Popławski) *234—235*
Porchetis (V. Porcheti) 125
Posevinas (A. Possevino) 174—176, 333, 337, 338, 340
Puzina Petras (P. Puzyna) *243*
Puzina Steponas (S. M. Puzyna) *243—245*
Pšechodzkis (M. Przechodzki) *312—313*

Rabikauskas P. 77
Radvanas (I. Radvanus) *246—248*, 338
Radvila Albertas Stanislovas 149 *248—249*
Radvila Boleslovas 239
Radvila Jonas 34
Radvila Jonas Albertas 149
Radvila Jonušas 240
Radvila Jurgis 298
Radvila Kristupas 239, 339
Radvila M. 103
Radvila Mikalojus (Rudasis) 246, 247, 333, 334, 335, 336, 338
Radvila Mikalojus (Juodasis) 50, 60, 101, 263
Radvila Mikalojus Kristupas 149, 273, 274, 344
Rahašas (J. Rahasch) *250*
Ramas (Б. Рамн) 200
Ramusas (P. Ramus) 165, 219
Rapčinskis K. (C. Rapczynski) *250—251*

Raphael ab Angelis, ž. Gorazdovskis
Rasinas Z. 292
Raudeliūnas V. 196
Ravešteinas (J. Ravesteinius) 176
Reinholdas (K. L. Reinhold) 25, 26
Remas (M. Rhemus) 346
Repšys J. 75
Reška (S. Rescius) 333, 343
Rėza L. 229, *251—254*
Ribickis (P. Rybicki) 226
Ribinskis (I. Rybinski) 346
Richijus (B. Richius) 334
Richteris (C. H. Richter) 29
Rickevčiūtė K. 101
Ričiolis Dž. 263
Ridas T. 67
Ridzevskis (L. Rydzewski) *254—255*, 310, 360
Rimgaila (J. Rymgayło) *255*
Rimgaudas 74
Rimša (A. Rymsza) 339
Ročka M. 34, 269
Rodeckis (A. Rodecki) 61
Rodzevičius (H. Rodzewicz) 152, *255—256*
Roizijus (P. Royzius) 196, *256—258*
Romulevičius (P. Romulewicz) *258*
Rondelė G. 365
Rostoga (T. Rostoga) *258—259*
Rotmanas Ch. 263, 375
Rotundas (A. Rotundus Mielesius) 9, 196, *259—261*, 333, 334
Rožinskis (F. Rożyński) 204, 205
Ruaras M. 166
Rudigeras A. 219
Rudolfas, imperatorius, 340, 344
Ruso Z. Z. 14, 45, 66, 180, 284, 300, 373
Rutscijus (I. Rutscius) 186
Ruževičius (M. Rużewicz) *261*

Sadkovskis J. (I. Sadkowski) 40, *262—263*
Sagaila (M. Sagayło) *312—312*
Sajkovskis (A. Sajkowski) 243
Sakavičius V. 121
Sapiega Kazimieras 230
Sapiega Leonas 8, 150, 196, 225, *263—264*, 341
Sarbievijus (M. C. Sarbievius) *265—269*
Sarnovska-Temeriuš (E. Sarnowska-Temeriusz) 269
Sekstas Empirikas 225
Semaška (J. Siemaszko) *269*, 350
Semkovičius (W. Semkowizc) 328
Seneka 48, 106, 153, 219, 225, 246, 247, 249, 265, 267
Serbinovičius (P. Serbinowicz) *269—270*
Servetas M. 342
Sideravičius K. 93
Sielickis (A. Sielicki) *270*
Silvestravičius (J. Sylwestrowicz) *271*
Simforijus (Symphorius) 117, 118
Sinko T. 269
Sirokomlė V. ž. Kondratovičius L.
Sirvydas K. 76, 132
Sismondi Z. 374
Sivickas (D. Siwicki) *271—272*
Skaligeris J. 265, 268
Skarga P. 174, 175, 177, 178, 186, *272—276*, 333, 337, 338, 340
Skimina S. 265, 267, 268
Skiminova M. 268
Skirgaila 328
Skorulskis (A. Skorulski) *276—278*
Skurskis (A. Skórski) 293
Slavinskis (W. Sławiński) 135
Slovackis (E. Słowacki) *278—280*
Smigleckis (M. Smiglecius) 185, 209, *280—283*, 359
Smuglevičius P. 129
Sniadeckis Andriejus (A. Sniadecki) 14, 67, 71, *283—286*
Sniadeckis Janas (J. Sniadecki) 14, 20, *287—293*, 315
Soaresas K. 267
Socinas (F. Socinus) 9, 60, 174, 185, 239, 333, 342
Sokolas S. (C. Сокол) 212, 261, 347
Sokratas 219
Spinoza B. 208, 218, 219
Splitas (H. Spliet) 93
Stachorskis (G. Stachorsky) *293—294*
Stacijus 268
Stadijus J. 298
Stanevičius S. 15, 76, 108, 174, 219
Stanislavskis J. (G. Stanisławski) *294—295*
Stanislovas Augustas 217
Stanislovas Krokuvietis 121
Stankevičius (M. Stankiewicz) 130, 131
Starovolskis S. 243

Stavecka (K. Stawecka) 268
Stefanovska (Z. Stefanowska) 209
Stela E. 298
Steponas Batoras 34, 174, 211, 260, 263, 298, 333, 340
Sternas L. 286
Stiuartas D. 67
Straševskis (M. Straszewski) 293
Stravinskis Jeronimas (H. Strawiński) 173, *295—296*, 372
Stravinskis Kazimieras (C. Strawiński) *296*
Strazdas A. 15, 132
Stželčikas (S. Strzelczyk) 339
Strijkovskis (M. Stryjkowski) 34, *296—298*
Stroinovskis Jeronimas (H. Stroynowski) *298—300*
Strojnovskis (J. Strojnowski) 286
Sveikovskis (I. Sweikowski) 343
Sviderskis (J. Swiderski) 113—115, *300—301*
Svidnickis (B. Swidnicki) 230
Sadurskis (J. Szadurski) 79
Salūga R. 194
Santyras (A. Szantyr) 110
Sapoka A. 264
Ščakovska (Z. Szczakowska) 258
Ščuckis (L. Szczucki) 63, 190
Seineris K. 50
Selingas F. 14, 97, 98, 100, 180, 285, 375
Semeta J. (I. Schemetus) 341, 342
Šemeta (M. Szemetus) 342
Senbergas (Schenberg) 325
Sėnerštetas (J. H. Schönerstaedt) 125
Sėnfeldas (J. Schönfeld) 164
Serbijus (P. Scherbius) 164
Ševaljė Z. (I. Chevalier) *302—303*
Šifmanas (L. Szyfman) 286
Šimkūnas (B. Szymkun) 303
Sionhofas (G. Schönhoff) *303—304*
Širma (J. Szyrma) *304*
Sistovskis (T. Szystowski) *305*
Slecas (A. Schletz) 119
Šmalcas (V. Smalcijus) 186
Šmitas K. 374
Šneideris (S. Schneider) 110
Šomanas J. (G. Schomanus) 342
Spotanskis (S. Szpotański) 209
Stal I. 91, 93
Stel-Holštain (Staël-Holstein) 286
Storchas G. 314
Strelkė (E. Strehlke) 328
Sulcas (A. Szulc) 271, 272
Šulcas (R. Szulc) 145
Šulcė (J. H. Szulz) 25
Sv. Antano Dionyzas (Dionysius à S. Antonio) *ž.* Dzialtovskis D.
Sv. Jokūbo Blazijus (Blasius à S. Jacobo) *ž.* Novačkevičius
Sv. Jono Krikštytojo Antanas (Antonin à S. Ioanne Elcemosynario) *ž.* Misiūnas
Sv. Juozapo Onufrijus (Onuphrius à S. Josepho) *ž.* Milkevičius
Sv. Kristupo Jonas (Joannes à S. Christophoro) 210, 222, *305—306*
Sv. Pranciškaus Bernardas (Bernardus à S. Francisco) *ž.* Kurovskis
Švabas (J. Ch. Schwab) 26
Švangas (I. Schwang) *203*
Šventaragis 74
Švitrigaila 220
Tacitas 246, 247
Taineris (A. Theiner) 323—325
Talis 70, 249
Tatarė A. *307—308*
Tatarkevičius (W. Tatarkiewicz) 33
Tazbiras (J. Tazbir) 275, 276
Terencijus 267
Tertulianas 106, 107, 150, 225
Tycho Brahė 50, 259, 263
Tiopenas (M. Töppen) 328
Tiškevičius M. 211
Tyzenhauzas A. 44
Tolandas Dž. 371
Tolozanas G. 362
Tomas Akvinietis 40, 41, 77, 78, 113, 118, 130, 136, 142, 144, 145, 147, 158, 165, 179, 197, 204, 205, 212, 225, 271, 274, 282, 293, 294, 296, 303, 344, 347, 348, 356, 357
Tomaševskis (A. Tomaszewski) *308—309*
Toričelis E. 153, 369
Tostijus J. (I. Tostius) 187, 340
Traidenis 74
Trinkovskis (L. G. Trynkowski) *309*
Tšakertas (P. Tschackert) 171
Tšebickis M. (N. Trzebicki) *309—310*, 360
Tunaitis S. 33
Tunmanas (J. Thunmann) 228
Tupikas (S. Tupik) *310*, 351
Turijanas S. 333, 340
Tustanovskis, *ž.* Zizanijus S.
Tviningas (T. Twining) 108
Tvorekas (S. Tworek) 165

Ulaščikas N. (H. Улащик) 194
Ulčinaitė E. 269
Ulrikas Saksas J. (J. Ulricus Saxo) 337
Ušinskis P. (F. Uszyński) *311*
Utenis 74

Vagenseilijus (J. Ch. Wagenseilius) 125
Vaintraubas (W. Weintraub) 209
Vaišvilkas 74
Vajsblumas (M. Wajsblum) 102
Valančius M. 76
Valerijonas 153
Valdkirchijus K. (C. Waldkirchius) 174, 211
Valickis (A. Walicki) 209
Valiūnas S. 108, 132
Valkūnas L. 7
Vaninis Dž. 199
Varanavičius A. 122, 327
Vargockis (A. Wargocki) 149, 151
Vasilevskis (Z. Wasilewski) *313*
Vaškevičius (J. Waszkiewicz) *313—315*
Vavžeckis Jaroslavas (I. A. Wawrzecki) 202
Vavžeckis Tadas (T. Wawrzecki) 138
Vazgirdas K. (C. Wazgird) *315*
Vega E. 340
Vengerskis (A. Wengerscius) 165
Vereščaka (S. Wereszczaka) 217
Vergilijus 121, 153, 246, 247, 267, 268
Vernė Ž. 44, 45
Vernėjus (A. Verneius) 39, 219
Vezalijus A. 205, 365
Vežbickis Feliksas (F. Wierzbicki) *315—316*
Vežbickis Kazimieras (C. Wierzbicki) *317*
Vijana (P. Viana) 10, *317—319*
Vijetoras (H. Vietor) 120, 121
Vilantas (H. Wilant) 188
Vilhelmas Antonijus (Guilielmus Antonius) 346
Vilmansas (F. Wilmans) 31
Vindakevičius (S. Windakiewicz) 276
Vinkelmanas J. 109
Višnevskis (M. Wiszniewski) *319—322*
Višovatas A. 239
Vytautas 74, 120, 190—194, 211, 220, *327—322*
Vitelijus (Ciolekas) (E. Vitelius) 120—122, *322—337*
Vytenis 74
Vivesas L. 336
Vivianis V. 153
Vižbieta (M. Wirzbieta) 333
Vladislovas IV (Vladislovas Vaza) 248, 265, 350
Vodinskis M. (N. Wodinski) 348
Voina Abraomas (A. Woyna) 49
Voina Benediktas (B. Woyna) 151
Voinilovičius (R. Woyniłowicz) *332—333*
Volanas (A. Volanus) 9, 175, 176, 185—187, 246, 247, 260, 261, 276, *333—347*
Volbramčikas K. (Ch. Wolbramczyk) 177
Volcogenas J. 167
Volfas Ch. 26, 27, 59, 80, 84, 179, 216, 219, 221, 269, 280, 306, 349, 355, 363, 367, 371, 372
Volodkovičius K. (X. Wołłodkowicz) *223*
Volteras F. M. 14, 44, 45, 66, 124, 180, 182
Vorotinskis (W. Worotyński) 119
Vočkė (Wotschke) 171, 177
Vrublevskis C. (Cz. Wróblewski) *347—348*
Vujekas (J. Wuiek) 63
Vžosekas (A. Wrzosek) 286

Zaborovskis (V. Zaborowski) 78
Zaborskaitė V. 298
Zagurskis (A. Zagórski) *349*
Zaleskis (L. Zaleski) 262
Zaluskis (L. Zaluski) *349—350*
Zamoiskis (T. Zamoyscius) 281
Zbikovskis J. (G. Zbikowski) 350
Zemla J. L. (G. L. Zemła) 106
Zenavičius (J. Zenowicz) 232
Zenevičius (A. Zieniewicz) 310, *350—351*
Zenkovičius (T. Zienkowicz) 171
Zenonas Elėjietis 219

Zibenaicheris (M. Siebeneycher) 257
Ziemiencka (E. Ziemięcka) 100
Zigmantas, imperatorius, 331, 332
Zigmantas III (Zygimantas III, Zigmantas Vaza) 195, 248, 263, 264, 273, 333
Zizanijus S. (C. Зизаний) *351—352*
Znoska J. 155
Zoroastras 168
Zubovskis Ignas (I. Zubowski) 349
Zubovskis Jurgis (J. Zubowski) 349
Zulceris (S. Sultzer) 345
Žabickis J. (I. Żabicki) *353*
Žarnovskis J. (G. Żarnowski) 186, 188, 189, 246
Žebrauskas (T. Żebrowski) *353—354*
Žebrovskis P. (F. Żebrowski) 232, 354
Želevskis (R. Żelewski) 249
Žygimantas Augustas (Zygimantas II) 34, 211, 256, 257, 259, 297, 333, 335, 340
Žygimantas Kęstutaitis 194, 220
Žygimantas Senasis (Zygimantas I) 103, 121, 194, 211, 322, 324, 325, 327
Živinbudas 74

ИСТОЧНИКИ ИСТОРИИ
ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ В ЛИТВЕ

ТОМ I

На литовском языке
Издательство «Минтис» ЛитССР, г. Вильнюс, 1980 г.

LIETUVOS FILOSOFINĖS MINTIES ISTORIJOS ŠALTINIAI

1 tomas

Dailininkas *R. Dichavičius*
Meninis redaktorius *A. Broga*
Techninė redaktorė *G. Klajumienė*
Korektorės: *N. Kalvelytė, M. Rėzienė*

ИБ N 1721

Duota rinkti 1979.08.02. Pasirašyta spausdinti 1980.06.06. LV 09617. Popierius: spaudos Nr. 1., form. 60×90¹/₁₆. Šriftas literatūrinis 10 p., spauda iškilioji. 25 sp. l.+1 sp. l. įklijų, 27,07 apsk. l. l.+0,91 apsk. l. l. įklijų. Tiražas 5000 egz.

Kaina 1,90 rb.

Leidykla „Mintis", Vilnius, Sierakausko g. 5.

Spausdinta K. Požėlos sp., Kaunas, Gedimino g. 10. Užsak. Nr. 1021.